

POLSKA AKADEMIA NAUK • INSTYTUT JĘZYKA POLSKIEGO

SŁOWNIK GWAR OSTRÓDZKIEGO WARMII I MAZUR

TOM VI

PA-PÓ

SŁOWNIK GWAR OSTRÓDZKIEGO, WARMII I MAZUR

*Henryce Perzowej
tom ten poświęcamy*

SŁOWNIK GWAR OSTRÓDZKIEGO, WARMII I MAZUR

POD KIERUNKIEM

ANNY TYRPY

OPRACOWAŁY

URSZULA DOBRZYNIEC-KONARSKA (UDK),
DANUTA KOŁODZIEJCZYKOWA (DK), MARIA KRASOWSKA (MK),
KATARZYNA SOBOLEWSKA (KS), AGNIESZKA WELPA (AW)

W OPRACOWANIU TOMU BRALI RÓWNIEŻ UDZIAŁ:

BARBARA BARTNICKA (BB), ANNA BASARA (AB),
JADWIGA CHOTKOWSKA (JCh), MARIA DĄBROWSKA (MD),
IWONA DOLEWSKA (ID), MAGDALENA DUŻYŃSKA-MARKOWSKA (MDM),
PAWEŁ GADACZEK (PG), MARZENA GÓRSZCZYK-KĘCIK (MGK),
MAŁGORZATA OLSZEWSKA, MAŁGORZATA PACHULSKA,
HALINA PAŁASZOWA (HPa), HENRYKA PERZOWA (HP),
ZOFIA STAMIROWSKA (ZS), JADWIGA SUŁKOWSKA (JS),
HELENA ZDUŃSKA (HZ), JADWIGA ZIEMBIŃSKA (JZ)

WARSZAWA · KRAKÓW

POLSKA AKADEMIA NAUK · INSTYTUT JĘZYKA POLSKIEGO

SŁOWNIK
GWAR OSTRÓDZKIEGO,
WARMII I MAZUR

OPRACOWANY PRZEZ

PRACOWNIĘ SŁOWNIKA GWAR OSTRÓDZKIEGO, WARMII I MAZUR
ZAKŁADU DIALEKTOLOGII POLSKIEJ

REDAKTORZY

DANUTA KOŁODZIEJCZYKOWA
KATARZYNA SOBOLEWSKA

TOM VI · PA–PÓ

WARSZAWA · KRAKÓW

2014

Publikację opiniowali do druku
JERZY REICHAN i JANUSZ SIATKOWSKI

Opracowanie redakcyjno-techniczne:
Paweł Bielak

Skład i łamanie:
Adam Bania

Okładkę wykonała
Anita Własnowolska-Bielak
wg projektu Edwarda Kostki

Dodatkowe kroje czcionek użyte w publikacji wykorzystano za zgodą ich twórcy –
Tomasza Zacharskiego

© *Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie, 2014*

ISBN 83-04-02141-2 całość
ISBN 978-83-64007-08-8 tom VI

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk
31-120 Kraków, al. Mickiewicza 31

Druk:
Wydawnictwo Progress Anita Własnowolska-Bielak
32-744 Łapczyca 573
www.wydawnictwo-progress.pl

P

paca (lit) W, psn; «rozmokła ziemia, błoto»: *na glińastyx drogaχ po tyx deščax ie takâ paca, že čaiško tam pšejeχac* W, SWarm 105; por. **II. pacia.** MK

pacać (lit) W; **1.** «grzebać, babrać, brudzić się» W: *przestân pacać w tem błocie, bo się powâlâsz* Tuławki Olsz, KF; **2.** «nieumiejętnie robić coś, psuć (obj. SWarm)»: *pacâu v zygerku aš go zepsovâu* W, SWarm 105. MK

pacać się «paćkać się, brudzić się, walać się» W, SWarm 105. MK

pacaj (lit) W; «człowiek, który źle wykonuje jakąś pracę, partacz»: *ale lóna žarna nie buła dobrze zrobionâ, jekiš pacâj musidâ jô zbajstlowac. Przy mnielaniu wylatuwały ze sžrótam całe ziârka* W, Stef OK 21. MK

pacarka 1. «niewielka, obojętnie jaka praca»: *zabrâu ša do jekiš pacârki i tak sobže troχa zarâbzâ* W, SWarm 105; **2.** «źmudna, uciążliwa praca»: *f tam dešču to nie jest robota, to jest pacârka* W, SWarm 105. MK

I. pach (Z + lit) Olsz Mrąg Giż Pisz, psn; «substancja o właściwościach wiążących, lepik, też: smoła»: *ziesz, tâ durkę zalepsiwa pachem* Tuławki Olsz, KF, *dratef – do šyčo, dratef smaruju paχam* Gryźliny Olsz, *paχ to jest... po polsku luže smoūa muŷo na ňo* Bzury Pisz, UAM. (Nm Pech). UDK

II. pach (lit) W i bl, **pak** (Z) Nidz, psn; «duża paczka, pakunek»: *un zaživa a tu ňi ma, to z Vesfalu pšisuałi taki cauy pak* Jabłonka Nidz, ● *Papierosów pak na paku* Lecz zażywki ani znaku psn IS LXIX 243, ● *fraz pójšć z pachem do rowu* W zob. **pójšć** w zn 1c. DK

III. pach «zapach, woń»: *f sopax paχ šheržuncu* Ryn Giż. UDK

IV. pach? «żołądek u zwierząt»: *paχ – žouondek u žvežeŋta* Grabin O. UDK

V. pach «wykrzyknik wyrażający gwałtowne wydobycie się czegoś»: *to ju tam guâska šikovnie i tak, muši ryŋko tak to vimnie troxe ruχac – ňe? – i paχ – to uš mlêko leči, ňe?* Kajkowo O, UAM; por. **I. bach.** UDK

pacha (Z + P + lit + SWM IV, IX, SWMa) OWM i bl, psn; Gpl -ów Mrąg; **1.** ogp OWM: *reŋka iže až do paχoφ* Mikołajki Mrąg, *nâzięcy się pocę pod pâchami* Tuławki Olsz, KF, *kryki to take pot paχy po našemu; mužo: na krykaχ* Warkały Olsz, *pa-zuχ to pot paχo pewnie* Wieliczki Olc, *Idzie Bartek po wsi Niesie micke w garści, A trze-wiki pod paszó* psn IS LXIII 227, ● *pot paχe kln, to mógłi kediš wõⁿtlaški* Szczytno; **2.** pl «rozwidlone części różnych urządzeń»: **a)** «w kołowrotku: drążki łączące koło ze stołkiem» Olsz Nidz: *poχy – do tego kouko, uno benže tšimane, to kouko mozna vijonć* Bałdy Nidz; **b)** «rękojeści pługa» W, SWM IX s. 41; **c)** «drewniane części wozu, w których tkwi dyszel, tzw. skręty»: *tu so paçi, u naju skrenta* Bałdy Nidz; **pod pache**

(Z + lit) Olsz Nidz Mraǵ; «o sposobie trzymania kogoś: pod rękę»: *potem wżeli lojt-nanta pot paçe i zaproważili do domu* Jabłonka Nidz. UDK

pachciarz (lit) Olsz Pisz, **pachtarz** (Z) W Giż Ełk; «dzierzawca»: *na tem gruncie siedzi pachciarz* Tuławki Olsz, KF, *zapaχtowaυ, na roli je paχtoś* Gryżliny Olsz. MD

pacherek zob. **bacherek**.

pachnąć, pachnieć (Z + lit + SWM XI) OWM, Kult MW BB, psn; *puch-* W Szcz Mraǵ Giż Pisz Ełk i bl; praet 3pl *pachniali* Giż; **1.** «wydzielać woń, zapach, być pełnym zapachu, nieść z sobą zapach, też impers» WM i bl: *te tam pańeriki to te mu dauy kšatėk, uadńe paχńau* Jabłonka Nidz, *lefkoje tak puχno uadńe* Śadry Giż, *mńe as puχńe ten grubi χlebek* Gawliki Wk Giż, *i jek śe iže, to s těj dury tak zavdy paχńe ańiby śfezy χlep* Kot Nidz, *kedi kastańje kšćeli, to puχńeuo* Mraǵowo, *iek pālilim f pšecu źelūnami kadikami, to aš f caui ižbže puχńauo* W, SWarm 53; **2.** «czuć ponowieniem (obj. Stef JPW)»: *krova uozór vivaluua, a uon możuu sobže: „Židač, co iuš puχńe šano”* Kaplityny Olsz, Stef JPW 61; **pachnący** (Z) W Szcz Ełk, **pachniący** (Z + lit + SWM XI) O Szcz Giż Ełk, psn; im. wsp. odm. w zn 1: *mužu do tėjo χuopca: nėχ so ruže i bilu ruže – paχnonce i kfūtneli* Bredynki Resz, *naǵetek, kšatki take puχńonce* Ryn Giż, *čėrwone jagodi majo po sobe take ańibi iχ kašo opsyau, paχńonce* N Wieś Ostrórdzka, *keubasy to tlo s takiz kawaukuo, puχnonce, janše jak wošty* Purda Olsz, ▲ *bez pachniący* Ełk zob. **I. bez; pachniąco** im. wsp. ndm. w zn 1: *kscą pachniąco szcepy w koło i tez wszelkie pólne kwjecie* Skomack Wk Ełk, PME XIX 123. HP

pachniączka (Z) Szcz, lit bl; «zapach, woń»: *kedy na wosne zakscó [fiołki], to taka paχńoncka* Rummy Szcz. UDK

pachnieć zob. **pachnąć**.

pachnięcie «zapach, woń»: *ńe χce ja jego paχńeńca znać, tχuś* Łyna Nidz. JZ

pachniota, pachnota; tylko *puch-*; «zapach, woń»: *jeka puχnota v ižbže, tile maťa pšanjnnyχ kšatkiuf* W, SWarm 128, *puχńota aš do Kubovi uobori doχoži* Różnowo Olsz, Stef JPW 50; ●● «coś pachnącego»: *višėščau uoči na te puχnoti, že mu ša aš śckaυo* [tj. że mu aż ślinka do ust szła (obj. SWarm)] W, SWarm 163. HP

pacholątko hip «chłopczyk»: *Kasiuchna za nėm Chodziuła, chodziuła* Małe pachlóntko [sic!] *Nosiuła, nosiuła* psn Stef I 229. UDK

pacholczyk; Npl -cy; «sługa?»: *brata nėsli paχolcycy* psn. HP

pacholec; Npl -ce, -cy; **1.** «dorastający chłopiec»: *Na Warszawskiej ulicy wędrowali pacholcy* *Wędrowali ci młodzi, młode dziewczca wychodzi* psn IS DXCI-IX 42; **2.** «sługa?»: *Tam pacholce łoskot usłuchali* *Bo oni go dobrze psilnowali* psn IS LXXXV 292. UDK

pachole psn; **1.** «chłopiec, zwłaszcza dorastający» bl: *ja maυe paχole ucyuem śe f skole* psn, *W ósmem rocku byłem dziecięciem, W osiemnastem pacholenciem* psn IS XVIII 482; **2.** hip «chłopczyk»: *Albo Pacholęciu w dudki zagrajmy I na piszczaleczkach rozweselajmy* psn IS XXXI 121; **3.** «młody sługa» bl: *Ledwo pon wyjechał z góry, A już go pachole góni* psn Stef III 8. HP

pacholik psn; Npl -cy; **1.** «chłopiec, zwłaszcza dorastający» bl: *Rómek na stoliku, Szodło na kóniku, Czėmuż mnie nie kochosz, Młody pacholiku?* psn Stef II 48; **2.** «sługa» bl: *zapšongajta paχolicy, pojąžem dał'ej* psn. UDK

pacholstwo «stan kawalerski?»: *As do roku trzydziestego Zazył jo pacholstwa swe-go* psn IS LVIII 215. UDK

pachoł; Vsg *-le, -lu*; **1.** «chłopiec, zwłaszcza dorastający» bl: *Skónd ty jesteś pachołu? Syn szoltysów z padolu* psn Stef I 33; **2.** «czeladnik?» bl: *kowalu paçołe urup mi bóty* psn. HP

pachołek (Z + lit + SWM IV, V, XII) OWM, psn; Dsg *-owiu* bl, Npl *-cy* Olsz, NAVpl *-ki* W Węg Pisz Ełk i bl; **1.** «czeladnik, uczeń; też: sługa, pomocnik, robotnik najemny; sp pejor» OWM: *napsūt uceń, to potem paçołek, to muwóm celandnik, to potem meyster; buų za paçołkū* [«terminator (obj. informatora)»], *třši roki se ucuų Ryn Giż, dwa kupsieckie pachołki* psn IS LXXV 260, *ńel'i krusyne gospodarki i chożil'i za paçołki do budowy Sołtmany Węg, ńek buų plebiscit, to mńamńecke paçołki napsūt sa uųzyrali, a potam śli dokućać Polākom* W, SWarm 177, *som moje źeći ucone, majo paçołki* Ogródek Ełk; **2.** «w urządzeniach używanych do obróbki włókna»: **a)** «deseczka w kołowrotku łącząca pedał z kołem» Mrąg Pisz Ełk Olc: *trica co to śpulke śe zatkńe, kouo, roncki kole ńego, paçołek co krenći te kouo* Wieliczki Olc; **b)** «jakaś część warsztatu tkackiego»: *paçołek tśymo waųek, na dole waųek ma take zemby* Redykajny Olsz; **c)** pl «dwa kołki osadzone w stołku kołowrotka, między którymi obraca się koło z kolbą, tzw. rączki» Olsz Pisz: *runcki ńot kouka paçołki* Gady Olsz; **3.** «drewniany przyrząd do zdejmowania butów z cholewami» OW Olc; **4.** «chłopiec, zwłaszcza dorastający» bl: *Pachołek, koziołek A panienka kozkia* psn IS LXXIV 260; **5.** «stojak do piłowania drewna, kozioł»: *paçołek, take dwa kśiżaki, take kozų – te śrógi* Bredynki Resz. UDK

pachołkować «pracować w charakterze parobka, czeladnika rzemieślniczego lub pomocnika kupieckiego» W, SWarm 105. UDK

pacht, pachta (Z + lit) WM i bl; *pacht* Olsz Olc i bl, *pachta* WM, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Nidz Giż; *pakta* Szcz; «dzierzawa»: *źerzawa – paχta po mazursku, paχtuje* Ełk, *kiedy ci wyjdzie* [«wygaśnie»] *pachta?* Tuławki Olsz, KF, *ja buų na paχće, pańe Bartki* Nidz, *daų pole na paχte* Biała Piska; ●● **a)** «opłata dzierzawna» W: *bes tśi lata ńuš króloźi ńe dāų paχti, to król go pevno dā zamkńońć do źańzańń* Butryny Olsz, Stef JPW 31; **b)** «uprawnienie?»: *mńau pakte, co moze stśelac* Łatana Mł Szcz. HP

pachtarz zob. **pachciarz**.

pachtować (Z + lit) OW Szcz Mrąg Węg Giż Pisz Ełk; praet 1sg *ja pachtował* Giż; «dzierzawić» OW Szcz Mrąg Węg Giż Pisz Ełk: *paχtovaų ńot gbura rola i naku-paų kozuf i ńofcuf i s tėjo źuų* N Kaletka Olsz, *φ tum jeźo'ze rńeskaų tén rıχtciu ribak, co to jeźoro paχtowaų* Ryn Giż, *Kozaki ńerwuj paχtował'i ogrodzi* Sądry Giż; **pachtowany** (Z) Giż Węg; NAsg n *-e, -o* Węg; im. bier.: *tén pńn, co tutaj mńau paχtovāne, to on ribi do Polski as posųau* Ogonki Węg, UAM. JZ

pachtownik «dzierzawca»: *paχtowník, paχtaś* Ogródek Ełk. MD

paci (Z) W; fraz *pacie wesele* zob. **wesele**. PG

I. pacia (Z + P + lit + SWM XII, KMW 81) W Szcz Mrąg Giż Pisz, Kult MW RD, psn; zwykle pl «pończochy lub skarpety, najczęściej stare, połatane, zużyte, często podszyte od spodu, używane też do chodzenia, zwłaszcza po domu»: *ńperf ńoblekl'i vistek, ńotspudńi kitel, teros żyśkńi kitel, na to kabot i teros śurc i micka na guova, i paće* Brąswałd Olsz, *paće – to po prostacku, z żoųny i baweųnowe* Gady Olsz, *śtriple na neźele, na popśedne paće* Wygoda Olsz, SWM XII s. 27, *paće to take opsyte śtręfle* Ukta Mrąg, ib, *paće to muvili na gorse korki* Sądry Giż, ib; por. **pycia**. PG

II. pacia (Z + SWM VI) OW Szcz Mrąg Pisz; **1.** «błoto» W Szcz Mrąg Pisz: *paća abo bųoto* Piwnice Wk Szcz; **2.** «gęsta, półpłynna, mazista substancja, miazga» O Olsz: *s kadiku, co bių tuucony, co tako muza śe zrobziųa, tako paćo, co tak śe potuu-kuą ta skóra* Lipowo O gm. Waplewo; por. **paca**. MK

paciakowa (Z + SWM V) sp Pisz; żart. «o żonie murarza»: *mejstrova, paćakova* Giętkie Pisz. MK

paciana «gęsta, półpłynna, mazista substancja?»: *klata do wigarmonć, košoram i taka paćana, taka paća* Ruś Olsz. MK

pacierka zob. **II. paciorek?**

pacierz (Z + P + lit) OW Szcz Mwsch, psn; -*d-* O Olsz Mrąg i bl; Gpl -*ów* Olsz (-y bl); «zespół odmawianych modlitw, czasem o ustalonej kolejności; też: modlitwa»: *o 3-ciej godzinie znowiła zawsze pacierz: Ojczy nasz i Zdrowaś Maria i ktory dla nas cierpiał rany Dywity Olsz, P 4, 2, Szurki z strachem łuklankajó Ji pobożnie sia żegnajó Ji łodmoziájó pocierze, Łojczy nasz, Zdrowaś i Zierzę* psn Zient 181, *śua i poćeś daley muziųa* Marcinkowo Olsz, *uoblók portki, zmóžuų troxa poćeża i pošet fšelkaų na dvór Sząbruk Olsz, KN III 213, maųe żeći, co začel'i pėrśy rok do škouų, byl'i ućońi paćeża po polsku* Stawiguda Olsz, *to ked'i śl'i te χuopaki do poćeża, to tlo dudńauo φ tēm zamku Mrągowo*, ● *uumerųymu i na pęcųś to śe zvůńi dużemi zvůnami* Brąswald Olsz, KN I 306, ● *tak tedy żolńeś daų na mśo śfanto na paćeże* Pokrzywy Olsz; ● *pacierz* można: *mówić, mawiać, odmówić, odmawiać, przepowieduwać, zmówić*. HP

pacioreczek hip «pacierz»: *po pacioreczku też tam zmówimy* psn, Sien 258. MD

I. paciorek (Z + lit) W Mrąg Pisz i bl, psn; -*ó-* W; hip «pacierz»: *ja urozóńi katol'ik to us i do śńerći χce ostać, mój paćorek ukleńkne i zmówę* Mrągowo, *z żazdo chożil'i i śpśewal'i nabozno pśeśńe i tedy nas rozjice pobużil'i i my muśel'i u jeglaski paćorki muwić* Zdory Pisz; ●● pl «modlitwy odmawiane jesienią w ewangelickich domach» bl, Kolb 101. HP

II. paciorek? paciorka (Z + lit + SWM XII) OWM, psn; *paciorka* W Giź, zapisy nierozstrzygające formy Nsg W Mrąg Pisz Ełk; -*ó-* OWM, -*erka* Giź (w zn 3); **1.** zwykle pl «koraliki nawlekane na nitkę lub naszywane jako ozdoba stroju» W Mrąg Pisz Ełk: *ketki s paćurkuφ, ketki do medal'ikuφ* Ruś Olsz, *tfarde micki take byų śtybne i take paćorki* Stawiguda Olsz, *paciórkami wyszywaną* Skomack Wk Ełk, PME XIX 93, ● *przen «owoce jarzębiny»* Resz Pisz: *jeżymba – to te cervune paćurki co ma Hejdyk Pisz*; **2.** zwykle pl «kręgi stosu pacierzowego» Olsz Nidz: *kśyś u końa, krowy [to] φ śrotku g'żBjetu, pot skóró – te paćorki* Gryźliny Olsz; **3.** «żrenica oka»: *pupki, paćerka, te carne uocko, ta carna kulaųka* Skop Giź; **paciorki** plt (Z + lit) OWM, psn; **1.** «naszyjnik, korale» lok. jw.: *sukęjki mēli pobuűcone, na syje mēli paćurki* Mrągowo, *perųi, paćurki buśtynowe i jeśće pśeńkńeįśe korale* Gady Olsz; **2.** «czerwona narośl na szyi indyka» Natać Wk Nidz; **3.** «o różańcu» bl: *Nie patrzyły w ksióįżki, Ani na paciórki, Tylo sia zmoziųaly, Do chtórnų szankorki* psn Stef I 131. HP

paciory plt aug w stos. do **II. paciorek?** (podh. **paciorki** w zn 1) Szyldak O, SWMo 62. MD

paciórek zob. **I. paciorek**.

paciórek? paciórka zob. **II. paciorek?**

paciuchy pejor «stare zużyte pończochy» Radosty Olsz, SWM XII s. 27. UDK
packać się «packać się, babrać się»: *nie packáj się w tem błocie* Tuławki Olsz, KF. MK

pacocha «rozmokła ziemia, błoto»: *ledvo pšejeχãu-am bes ta pacocha na droze do Šili W, SWarm 105.* MK

pacowaty «slotny, wilgotny»: *powetše byo pacowate Klebark Wk Olsz.* MGK

pacuna (Z) Mzach, **pacyna**, **paczyna** (Z + lit) OWM; *pac-* OW, *pacz-* O Olsz Węg, *pec-* Giż Olc; Gpl *-ów* Pisz, Ipl *-ama* Giż; «wiosło używane w parze, osadzone w dulkach»: *pacuny, co tak iχ moze zayakować i tak razem, a wosyo co še tak sam muši popyχać Łajs Nidz, wosyo to tlo w reŋku śa ma i śa popyχa, pacna to pši baće tak pšišikowane co može pacinować, wosyować tedi Purda Olsz, paćiny; źosyo – to še popyχa, paćinuje to dwoma Stawiguda Olsz, no to kedy jado na ježeže v boće to majo pecyne Konopki Wk Giż.* HP

I. pacyna (Z) Olsz, **pecyna** (Z + lit) OW, psn; «gruda ziemi; glina, błoto»: *pacynu – glina – móvo gróžle Gietrzwałd Olsz, ćaiško vijęχać s ti pecini pši Paltijãnovam polu W, SWarm 108.* PG

II. pacyna zob. **pacuna**.

pacynować, **paczynować** (Z) O Olsz Szcz Giż; *pac-* O Olsz, *pacz-* Olsz; «wiosłować tzw. paczynami»: *še pacinuje, a źosyem še pogarńa Piasutno Szcz, paćiny; źosyo – to še popyχa, paćinuje to dwoma Stawiguda Olsz, wosyo to tlo w reŋku śa ma i śa popyχa, pacna to pši baće tak pšišikowane, co može pacinować, wosyować tedi Purda Olsz.* PG

pacynowanie (Z) O, **paczynowanie**; «wiosłowanie tzw. paczynami»: *paćini do paćinowańo Gady Olsz.* HP

paczechowy «określenie płótna utkanego z odpadków włókna po drugim czesaniu lnu»: *pacęrove puńtno W, Konf 110.* MK

paczek (lit) Olsz i bl; «małe opakowanie»: *ijigi fpšót paček putrojãka, a terãš koštuió tši trojãki Naglady Olsz, Stef JPW 6.* ID

paczesi (Z + lit) OWMzach Pisz Ełk Olc, **paczesie** (Z + lit + SWM IV) OWM; zwykle pl, sg zapisano sp (też coll?); Gpl *-ów* Giż, *-i* W Szcz Giż Pisz Ełk; «odpadki włókna po drugim czesaniu lnu; też o płótnie utkanym z tych odpadków»: *pęerše, co zlećauo, to zgžebže, a druge – paćeši, a co še ųostauo to buu ten dobrí lãn do puńtna Gryźliny Olsz, zgžebži to pęerši, druge to paćeši, to mńentše so, tedi čisty lãn, taka pupka zrobźuna na kouko, ųejeńi pospouu, a ųejeńi apart – napšut zgžebži, potēm paćeše na kracki, a to co ųostańe to klunękri Gady Olsz, tẽn čistu [len] to ųe byuo paćeše ino tẽn grubi Lipowo O gm. Waplewo, gruby part, paćeše [odp. na pyt.: Jsn. grubsze płótno lńiane?] Kowale Oleckie.* MK

paczesiak «płótno utkane z odpadków włókna po drugim czesaniu lnu» Orzysz Pisz, SWM IV s. 145. MK

paczesie zob. **paczesi**.

paczesiowy (Z + lit + SWM IV) O Olsz M; «określenie»: **a)** «odpadków włókna po drugim czesaniu lnu» Mrąg Giż: *kõŋžel paćešowa po drugim česańu Krzyżany Giż;* **b)** «płótna utkanego z włókna po drugim czesaniu lnu» O Olsz Mzach Mrąg Pisz Olc: *płótno paczesiowe Łęgajny Olsz, SWM IV s. 145;* **c)** «szczotki używanej do drugiego czesania lnu»: *szczotka paczesiowa Orzysz Pisz, SWM IV s. 43.* MK

pacześniak (Z + SWM IV) Szcz Giż; «płótno utkane z odpadków włókna po drugim czesaniu lnu»: *paceśńak to jus tńejst [odp. na pyt.: Jsn. grubsze płótno lńiane?] Szymany Szcz.* MK

pacześny (Z + P + lit + SWM IV) OWM i bl; «odnoszący się do»: **a** «odpadków włókna po drugim czesaniu lnu oraz nici uprzedzonych z takiego włókna» Szcz Pisz Olc: *pacešne* [włókno] *to bęⁿže do wōⁿtku* Szczytno; **b** «płótna utkanego z włókna po drugim czesaniu lnu» OWM: [płótno] *zgžebne – to byuo grupse, pacešne to byuo tñejse, a lñane to cale byuo ćeñutke* Pogubie Średnie Pisz, *pacešny part* Skarzyn Pisz, ● *...stan zgrzebii, rękawy paciesne* Gąski Olc, P 6, 2. MK

paczka (Z) Olsz Mrąg Pisz; ogp: *to tak kedy esce maue žeci so, to esce Nikouaj packe pšyñeše* Myszk Pisz. MD

paczoski (Z + SWM IV) O Resz Mzach Mrąg; -ó- Mzach Mrąg; «odpadki włókna po drugim czesaniu lnu; też coll?»: *pžerse to biuⁱ zgžebžebž, a druže, co s tēj gēⁿstěj kēmpⁱ tedi posuo, to pacóski* Wały Szcz. MK

paczokowy przym. od **paczoski**: *paczokowe włókno* Dobry Lasek Mrąg, SWM IV s. 47. MK

paczocy (SWM IV) Resz Szcz Mrąg; «odpadki włókna po drugim czesaniu lnu». MK

paczóski zob. **paczoski**.

paczyna zob. **pacuna**.

paczynować, paczynowanie zob. **pac-**.

pać (Z + SWM VI) Resz Mrąg; «rozmkła ziemia, błoto»: *abo buoto, abo pać, lixo še žoži ubružiće sobe noži, tak še muvi* Biskupiec Resz, SWM VI s. 60. MK

padać (Z + P + lit + SWM VI) OWM, psn; fut 3sg *będzie padał(o)* Mrąg Pisz, n *będzie padać* Giż; **1.** «o zjawiskach atmosferycznych, często impers» OWM: *dzisiāj padā deszcz ze śniegiem* Tuławki Olsz, KF, *śńiek pada abo kuži* Jabłonka Nidz, *grat latoš lo pewñe ras padou i ñeduzo i ñe žñiscuⁱ ñic* Zdory Pisz, *žuuc padaua i śl'izgo jest, śl'izgažica jest, obžuožauo* Ścięciel Szcz, a *w ñežele reñušeñko rosa padaua* psn, *mi pęxto ñe pužem, bo my pšijexali, padauo mocno* Stanclewo Resz, ● *fraz pada pamrok* Pisz, *pamroka* O «zmierzcha się»: *uš pamroka pada* Łutynowo O; **2.** «spadać, zlatywać; o łzach: kapać» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *co to še zlečauo s ty šuffli i to požetše žauauo, co plevy i žarno osobno padauo* Kot Nidz, *jak to mužiwajo, gže drwa ćente, to padajo i žori* Polska Wieś Mrąg, *Bzierzó do niewoli I tam kara dajó, Stropsiónamu żołniérzoci Krwawe tzy podajó* psn Stef I 190; **3.** «rzucać się na ziemię, sp upadać» Szcz i bl: *Tam pada we łzach, błaga przebaczenia, Nie ma, ach nie ma dla mnie już zbawienia* psn IS DXCII-DCVII 51, *Přšet sundem Xryste tu stoje, Padam na kolana moje* psn, *Gdy pravo skruže f sercu mam, F će vjeřžunc do nuk tfyž padam* psn, *ze nerwow padał na podłogę, bo mu Niemcy przezkadziali we telefoniach, jak mie ratował aby mie zwolniec* Klon Szcz, P 5, 39; **4.** «ginać nagłą śmiercią» Olsz Olc i bl: *ja ranny ñe biu cale, na kazdego kulka ñenalana – i biłi dycht i padałi – gže najgorši Źožen – jenego zabijo, a pare Źostañe Olecko*, ● *Tam go trasiuła kula od wroga Weschnuł do Boga i pada trup* psn IS LII-VI 192; **5.** «zdarzać się, przypadać» Szcz Pisz: *dobry žeñ, bo pšejkny, dobre žonecki padajo* Głuch Szcz, *ribi še zatyno, nājvencěj na liny padā zavzdi* Wejsuny Pisz. PG

padalec (Z + lit + RO) OWM, psn; **1.** «beznoga jaszczurka o ciele węzowato wydłużonym» OWM: *jescurki to te majo noži, bo žñije i padalce to noguf ñe majo* Hejdyk Pisz, *padalec – to je tys do wenzuφ nalezi, ale taki, co ñe konsa; je žñija i padalec, to žñija konsa a padalec ñe* Mikołajki Mrąg, *padalec jes taki brunzowi, sò esce i ćemne i òn jes na oci ślepi, no to òn ñe gryže* Natać Wk Nidz; **2.** «zaskro-

niec (wg obj. KF), czasem inny wąż» OWMzach Pisz Elk: *padalec – zou̇te karbi ma, taki du̇ucki jest* Skomack Wk Elk, *w naszym lesie tṙasij̇a si̇e jeszcze padalce, ale tone ni maj̇a trucizny* Tuławki Olsz, KF, *to padalec taki robak co k̇osa mis* Orzysz Pisz;

3. «o różnego rodzaju pełzających robakach, najczęściej o dżdżownicy» Nidz Mrąg Giż Elk: *padalec cirwuni, maj̇u taki jak palec* Konopki Wk Giż, *padalec to take maj̇e ṙobaki ṡo, jak z ḋzewa spadṅo* Pańska Wola Giż, *padalec d'zew toci* Giżycko. PG

padnąć «paść»: ● *przen padṅac na sniertelne łoze* oracja, Mał III 61. PG

padolek (lit) W; wg SWarm wyraz używany tylko w odniesieniu do konkretnego miejsca topograficznego; Gsg -u Olsz; «zagłębienie terenowe, dolina»: *na padou̇ku ṁnyškaj̇i ṫilo dva gospoḋaże, Ḃaŭkrozič i Kramkofski* W, SWarm 105. MK

padół psn; «miejsce położone nisko; niższa część wsi?»: *Lezy òn tam na padole* Ġuufka ṫyma *na kaṙhaju* psn, *Jo z padolu rodziczk̇o, Szoṫysoẇo ċóreczk̇o* psn Stef I 32, ● *przen zwykle z przydawk̇a «ziemia w przeciwieństwie do rajy; też: życie doczesne?»* bl: *a ci ktorzy zostano w tem ziemskim padole* psn IS XX 482. PG

padywać impers «o opadach deszczu»: *abo na kozu̇y ku̇ado, albo f kopy, jek padywa* Łupki Pisz. JZ

paf psn; «wykrzyknik będący naśladowaniem odgłosu strzału»: *Na krakowskiej ulicy Siedzi tam pon grof, A jo kuje kulice, W cylinder go pof* psn Gęb II 103. PG

pafnąć «strzelić?»: *kedy ri̇xtowni zou̇neš ne čšima, ṁuode xu̇opaki čšimajo* [«wytrzymują»], *majo nagadane a stari xu̇op rozuṙeje, kedy ři̇zi co na djabu̇a, paḟne i pu̇že* Olecko. PG

pagórek (Z + P) Mzach Giż, psn; «niewielkie wzniesienie, wzgórek»: *pagórek – mȧa tak* [góra], *to pagórek* Pasym Szcz, *na gṙoṅzik – to taka wiseṗka na u̇once, taki pagórek* Bogaczewo Giż. PG

pagrzebie (SWM IV) Resz Pisz; «odpadki włókna po czesaniu lnu». MK

pajączek psn; dem w stos. do **pająk**: *Tancowala sikorka na lipowym stole, A pajączek przygrywał na Jacka stodole* psn IS LI 190. JS

pajączyna zob. **pajęczyna**.

pająk (Z + lit + RO) O Olsz Nidz Mrąg Węg Giż Pisz Elk; ogp: *mu̇xy fito paj̇oṅk, šec robzi* Siedliska Giż, *paju̇nk – on ṗšeṅže, pajencyne robzi* Miechy Giż. JS

pajda «grubo ukrojony kawałek chleba»: *ṅa, jek tak̇a pajḋę chleba zjesz, to chyba ḃedziesz mṅat došċ* Tuławki Olsz, KF. MD

pajęczyna (Z + P + lit) O Olsz Mzach Mrąg Węg Giż Pisz, psn; *paj̇a-* Mrąg Węg Giż Pisz; ogp: *paju̇nk, pajuncina, tako ġozda a òn we šrotku* Sterławki Wk Giż, *po k̇ontař pajencyny šċerȧa, a ja mu̇ye: spuj̇ž do ġory a tam pajencina ři̇ši* Polska Wieś Mrąg, *pajencina furo to na pogoda* Wipsowo Olsz, ● *przen kacopyš – ma sk̇šiḋu̇a s pajenčiny* Grunwald O. PG

pak zob. **II. pach**.

paka (Z + lit) W Szcz i bl, psn; 1. «duża paczka, pakunek» W i bl: *prawie wyszedłem do drogi, by zamkṅac wrota, a tu idzie stary Guzek i ḋzwiga jak̇as pak̇ę pod pacḣa* GazOlsz XXIX 24, ● *fraz saki na paki* W i bl zob. **sak**; 2. «areszt, więzienie» W Szcz: *ṫimali go fpace bes kilaṅašċe dni na u̇oṡu̇vṅosci* W, SWarm 103. PG

pakieta (lit) W; «paczka, zwykle duża»: *dostalim pakieṫę z Ameryki* Tuławki Olsz, KF, *vuj̇ Anṫus kȧždygo roku ṗšisi̇u̇a ṅama na Godi pakieta z zaḃafkami ṅa řeci* W, SWarm 105. (Nm Paket). PG

pakietka (lit) W, psn; «paczka, też mała»: *iã bim χçaυa pakëtke do domu posuač, zrõp mi takõ dužõ skšine i dõrki vižerč na žẽšku* Leszno Olsz, Stef JPW 75, *zanieš tq pakietkẽ na pocztẽ* Tuławki Olsz, KF. PG

paklepi, paklepie (Z + lit + SWM IV, Fal PST) OWM i bl; *paklepi* Resz Szcz, *paklepie* OWM, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Giż Pisz i bl; Gpl -ów Giż Pisz (-i bl); «odpadki włókna oddzielone podczas klepania lnu; też odpadki po czesaniu»: *pši klẽpañu otpadaju ode lnu paklepše, a pʹši cesañu pakuuy, paklepše to so gorse* Olecko, *po drugim cesañu otpatki to paklepše, to bẽndõ spšẽnzõne* Krzyżany Giż, *a na postaf to bʹeže se part nožencyj s paklepšõf abo s pakuuyuf ji tedy še tce* Snopki Pisz, SWM IV s. 148, *paklepže to χtõrne lepse, ñalse vybrałi to pšẽndłi do ñexõf, tam na ñexi, a χtõrne gorse to v gnoj* Grabnik Ełk, Fal PST I 199, *tolo ten rixtovny lãn zostaų do pšinžiña, a paklepše to byli brukovane do madracuř* Drygały Pisz, ● *paklepše take pažžory od ćerłicy* Kozuchy Pisz; ● *paklepie grube, cienkie; grubsze, cieńsze.* MK

paklepiaki «odpadki włókna oddzielone podczas klepania lnu»: *s tix paklepšakõf nasa matulka ñe robžiua* Wipsowo Olsz, Fal PST I 199. MK

paklepie zob. **paklepi**.

paklepiowy przym. od **paklepi** bl, SWM IV s. 168. MK

paklepisko aug «o płótnie utkany z włókna gorszego gatunku, z paklepi»: *A bukszyska z paklepiska, <koszulisko> z sieci* psn, Kolb 158. MK

paklepiak (Z) Szcz, SWM IV; «o płótnie utkany z włókna gorszego gatunku, z paklepi»: *paklepñak to do ñexõf* Szymany Szcz. MK

paklepný SWM IV, psn; «zrobiony z odpadków włókna oddzielonych podczas klepania lnu, z paklepi»: *paklepne plõtno* bl, SWM IV s. 144, *Powẽžaua mi wasa pstra šõiña Zešće jej wuasnego brata zabžili* Žiši φ komože, *na paklepnym powrože* psn. MGK

paklepy (SWM IV) Mzach; «odpadki włókna oddzielone podczas klepania lnu». MK

paklak «grube zgrzebne płótno utkane z pakuł» bl, Kult MW 316. MK

pakować (Z + lit) W Mrąg i bl, psn; **1.** «wkładać coś do walizki, kufra itp. w celu przewiezienia bądź przechowania» Olsz Mrąg i bl: *pomõž mi pakowač, bo za godzinẽ jãdẽ* Tuławki Olsz, KF, *skšyña, tys muvo kufer, gše vesy lezo, tero f kufry ñikt ñe pakovau, bo mo safki, vitryny* Mikołajki Mrąg; **2.** «wkładać, wpychać gdzieś dużą ilość czegoś»: *bobyš [...] juž ziancy nie pakowal tego torfu [o tabace] w twõj rozwalony nochál* W, Bar 102; **3.** «powodować znalezienie się kogoś lub czegoś w niekorzystnej, kłopotliwej sytuacji»: *bo nacionališci tylo rozunije sweni szaloneni idealani pakowač nietylo narõd ale całe pañstwo w szlamazel* bl, KN IV 296; **4.** «umieszczać kogoś w jakimś pomieszczeniu»: *Chto worecka ni ma to go łopstrofujõ A i zaraz z sądu do szanca pakujõ* psn IS LXIV 229. PG

pakować się (Z + lit) W Nidz; **1.** «wchodzić gdzieś energicznie, też: pchać się» W Nidz: *jek wĩdno to na dwožu tañcyłi, a jek ćemno, to do izby še pakowalłi* Frąknowo Nidz, *jeszcze ji łon się nãma tu pakuje* Tuławki Olsz, KF; **2.** «wynosić się (obj. SWarm)»: *veš tfiũ pyndel i pakujõ ša stũnt* W, SWarm 106. PG

pakowný «pojemny, obszerny»: *mãsz taki pakowný rukzak to možeš jeszcze te ciepłe unterõłzy wložyc* Tuławki Olsz, KF. MGK

pakta zob. **pacht**.

pakuła (Z + lit + SWM IV, Fal PST) OWM; Gpl -ów O Szcz Węg Pisz Ełk Olc (-Ø O Olsz Giż); zwykle pl, sp coll; «odpadki włókna oddzielone podczas klepania lnu; też odpadki po czesaniu»: *pakouy to te, co odleco ot tēgo lnu jäg go oklepχo Malinowo O, pakuui – to co odlatuje od ćerlicy jak še tše Grabowo Mrağ, jak cese na scotkax pakouy grube, a tedi na ćenkij to nauke, a tedy uostau len; z grubyx pakuuuf byuy neši, a s ćenkix to byuy puaxty pod dupe, a ze lnu do kosuluf i riće, part robųuny Sołtmany Węg, jak še len cese to ji ze scotki gęstej, ji ze scotki żatkej leći pakuua. Z żatkej to gruba pakuua bėhże mōżić, a z gęstej to ćenka Mieruniszki Olc, SWM IV s. 44, paklepše abo pakuui to jest jeność, ale mu muwil'i pakuui Klebark Wk Olsz, s pakuuuf to mnezy robil'i, puaxty Lichtajny O, pakouy to tedy počšebuju do batuf – to tēs s tēj kōnżeli, to nedobre Nida Mrağ, pakouy to ino dury poopykać Unieszewo Olsz; ● pakuly cienkie, cieńsze, lepsze, mialkie, mialsze, drugie, pierwsze, gorsze, grube, grubsze, lichesze. MK*

pakułki (Z + SWM IV) Giż Pisz, psn; «odpadki włókna po pierwszym czesaniu lnu»: *pakułki to te ćenke, a kunżel to grupsa Góra Pisz. MK*

pakunki? «pakuly»: *postaw do tkania był z lnu a watek z pakunków Gąski Olc, P 6, 2. MK*

pal (Z + P + lit + SWMp) OWMzach Mrağ Giż Pisz i bl; **1.** «kołek, słup, drağ wbity w ziemię – o różnym zastosowaniu» lok. jw. i bl: *sųupi – kej grube, kej ćenke to pole Rummy Szcz, to byua taka na dnu palax tak stojaua i tedy to byuy take dva dronski, a tedy z veřřxu pšyset tēn lēn, a tedy pšysua ćerlica Orzysz Pisz, puot: nąjprėnżej přsįdo pale, a tē vzdūus to zėrże Karwica Pisz, [żuraw:] klucka, sųup abo pal, to uōn na tem je fest, to jest caua studńo Rostki Pisz, steri pale postażone i na to puaxta pouožona i na to šano kuaze še Skop Giż, mocisko to zabżite palami i kańeńamu pšiuožone Jedwabno Nidz, uobzo – to keta dużo, dugo i pōl ji to bėhże uubżite (abo wżite), ji muři tam řożić i zreć D Wólka Resz; **2.** «nazwa toni na jeziorze Śniardwy»: *na pale Głodowo Pisz, JP XXXIV 295. MK**

palaruch zob. **paraluch.**

palarus, palarusz zob. **paralus.**

palaryż zob. **paraliż.**

palączka «o podwyższonej temperaturze ciała, gorączce»: *rōza to tak cęek cervōm uostańe, to taka řoroba, tak vyżući cęożeka – ře? – tak krostani, to ma palōncke f sobże Snopki Pisz. MK*

palc zob. **pelc.**

palcaki (Z + SWM IV, Fal PST) Szcz Mrağ Pisz Ełk; **1.** «części jakiegoś urządzenia lub maszyny»: **a)** «kołeczki, kliniki służące jako zatyczki» Mrağ Pisz Ełk: *to potem byuo snowano, take byuy palcaki; nisko ze dwoma tēni palcakańi, a wysoko to ze šteroma palcakańi Kwik Pisz; b) «zwiężone, spiczaste końce, zęby w kosiarce»: *palcaki – to gře ta kosa řożi to take palce so, co ta kosa řezy tymi palcōma iże Kobuły Szcz; **2.** «o narzędziu do obrywania główek lnu» Paprotki Giż, SWM IV s. 21. MK**

***palczaki** zob. **palcaki.**

palczasty «mający wyodrębnione palce»: *reńkażice jene palcaste, a jene caųkożite Skop Giż. MGK*

palec (Z + P + lit + SWM IV, SWMa, Fal PST, PorJ 62) OWM, Kult MW MP, psn; *palic* (pośw. tylko pl) OMzach Giż Pisz (SWM podaje wspólną lokalizację: *palice, palce* O Szcz Mrağ Giż Pisz), Gpl -ów Mzach Mrağ Giż Olc i bl, Ipl -oma Szcz (-ami W Nidz Pisz Olc); **1.** ogp OWM: *palce jek od noći, tak od reńki Ryn Giż, rema-*

tysmus powikroncaŭ palce St Kaletka Olsz, *dostaŭ po palcaŭ jak še nie nauciu, ruzgańi* Jedwabno Nidz, *palce: maŭy, średni, gže pęšćonek še noši, te ŭoba duze* Snopki Pisz, *pani zasiadła do kołowrotka, wdziała złote rękawki, a z pod ji palców wychodziły nitki* scerne złote bl, Mał I 17, ● *take kobeti, co pomalujō palce i lepi, to nie kobeti, požondna* *kobeta* χuopa i *tak dostańie* Mikołajki Mrąg, ● *krokwie były u góry złączone za pomocą* *zacięć zwanych „na nakładkę”, „do boku” lub zacięć widelkowych („na kamę” i „palec”)* bl, Kult MW 168, ● *nie dawno przedałam konia i dostałam trzysta sztyrynaście złotych* – *alem je prazie zdołał łobejrzyć i już po nich – jekby w palce trzas* W, Bar 48, ● *fraz nie* *ruszyć palcem* Olsz zob. **ruszyć**, ~ *wytykać palcem* bl zob. **wytykać**; ● *palec dłoniowy,* *duży, gruby, srogi, wielki, ~ czwarty, pierścionkowy, serdeczny, średni, środkowy, trzeci,* *od pierścionka, do pierścienia, ~ mały, pierwszy, piąty; ●●* «część rękawiczki okrywająca palec»: *renkażice s palcami* Purda Olsz; **2.** «część jakiegoś narzędzia lub maszyny»: **a)** «kołeczek, klinik służący jako zatyczka» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *tedy pšyjdō take palice, co na nie bendo pšekŭadane te nitki ze špulof. Te palice bendo fšystke* *vbžite v jedno ścane ŭu snoadŭuf, tylko co ćtery bendo ŭu gury, a dwa nisko* Skop Giż, SWM IV s. 103, *kedi ta ŭosnowa pšyże na krosna ćenśćuf ni ma, tilko sō šturi palce, to* *iże tam i sam* Bredynki Resz; **b)** «zwięzony, spiczasty koniec czegoś, często zakrzywiony»: *motyka jest šeroka a krapa to ma tši palce* Szczytno, *palcaki – to gže ta kosa* χoži *to take palce so, co ta kosa niezy tym palcōma iże* Kobyłty Szcz, *palce so pšikrencone,* *cobi fest tšmaŭo, otkŭadnica* Łajs Nidz. MK

palemka dem i hip «**palma**»: *A ja małe dziecko, jak me widzicie, Palimkie w rynku* *nose, Pana Boga prose, Aby mi był scodry i dał rozum dobry* psn IS III 456. MK

palenie (Z + P + lit) W Szcz Mrąg Giż Pisz Olc; forma rzeczownikowa czas. **palić**: **1.** w zn 1 lok. jw.: *dʒazgi, esce ŭony še dranki nazywałi, ucyvo to srogi kavau* *do palańa* Budki Olc, *kożert, ta tu nisko do popχōu, co popχōu spada, no to do* *palēńa, ja vēm, to nazyvajo rosty* Lisaki Pisz; **2.** w zn 2 Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz: *tubaka na nos i do palana, kturo pal'ilim φ fejpkax* Purda Olsz, *jek pošli do karčmy,* *to tedy žondali do jeśća, do pića, do palańa* N Kaletka Olsz; **3.** w zn 5 Szcz Pisz: *do* *kāfei drōmel palańa: tu še sype jencmeń abo pseńicy, co kto χce, i še krynci na ogniu* *i zbrunatńeje take fejn* Rostki Pisz. MK

palenisko (lit + SWM II) Olsz Nidz Ełk; «miejsce, gdzie pali się ogień»: **a)** «w kuźni» Nidz Ełk; **b)** «w piecu kuchennym»: *wygarnij popsioł ji gruzy z pāleniska* *Tuławki Olsz, KF.* MK

palerować się «być podwiązywanym, podpieranym palikami»: *Nie wszystkie sady* *kscą, Co się palerujō* psn, Kolb 274. (Od nm *Pfahl*). MK

Palestka «nazwa pagórka» Jedzbark Olsz, Sien 278. MK

palet? «wierzchnie okrycie męskie, rodzaj płaszcza»: *take seroke, palet to suk-* *man abo zakrok muzil'im* Dąbrówka Pisz. MK

paletko «wierzchnie okrycie damskie»: *żimo nō to tēs nēli te take palētkā* Myszki *Pisz.* MK

paletto (Z + SWM XII, KMW 81) OW Mrąg Giż, **palto** (Z + SWM XII) Nidz *Giż Pisz Ełk; «wierzchnie okrycie męskie (też damskie); rodzaj płaszcza»: sukman to* *muwzil'i na palto, gruby* χuopski *sukman* Narty Nidz, *take sroge palto to sukman mōvil'i* *abo zakrok mōvil'i* Dąbrówka Pisz, *χuop nou ibercjer, palito, a bzaŭki majo mantle* *Konopki Wk Giż, φtedy φartuχ nauože, palto, ćepeka do renki* Nidzica. MK

paletur? «wierzchnie okrycie męskie, rodzaj płaszcza»: *palitur* Grom Szcz, SWM XII s. 51. MK

palgert (Z + P) O Szcz; «rodzaj prezentu z okazji chrztu dawany dziecku przez rodziców chrzestnych»: *przy tem listce [= liście] był zwany palgert, to było na niem annołek, podobny wyrob ze wosku, małe take dziecątko, a 4 męsze [= mniejsze] w kwiatach malowanych, i w te pudełko kładły gotówkę* Klon Szcz, P 5, 63, *i to były tak zwanie palgerty w pudełku byjałem* ib, 62. (Nm *Pfahlgeld?*). MK

palgertowy przym. od **palgert**: *i tak samo darowali i gotówkę i listy palgertowe ze prezetamy* Klon Szcz, P 5, 63. MK

palic zob. **palec**.

palich «o palaczu papierosów»: *jo nie jest paliχ, bo ja nie mam smaki, mnie jest gżeχem pālīć* Rybical Giż. MK

palić (Z + P + lit + SWMp, SDO) OWM, psn; praes 1pl *palim* O Mrąg Giż, praet 1sg *ja palił* bl, 1pl *palilim* W, fut 1sg *będę palił* bl, 3sg *będzie palił* Olsz Mrąg Giż i bl, 3pl *będą palić* Mrąg; **1.** «spalać coś dla uzyskania ciepła; rozniecać, podtrzymywać ogień; ogrzewać, opalać» O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz i bl: *kołinek ze staryχ χatuf, drefka paliłi* Purdka Olsz, *f kołnie paliłi drazgañi* Dźwierzuty Szcz, *mojki psipać i gneść, kedi začina kisać to φ pχekarniku pālīć* Grabowo Mrąg, *u nas i dwużestego čfartego to Joyana teš špsevali i pālīli* [ognisko] Myszki Pisz, *w žime jo φ pecu pole* Wydminy Giż, *posua na tertak kory zberać, aby naua cem palić* Łajs Nidz; **2.** «wdychać dym z trzymanego w ustach palącego się papierosa lub fajki» OWM: *co druga kobeta pali paperosi* Mikołajki Mrąg, *tubaka na nos i do palana, kturo paliłim φ φejfkaχ* Purda Olsz, *on buu duusse case χori, za žele pālū* Rybical Giż, *ja žele nie pale od mišlof* Pańska Wola Giż; **3.** «spalać coś dla uzyskania światła; mieć zapaloną lampę; oświetlać» OW Nidz Mrąg Giż Pisz: *pitrułi ne byuo, to pęrgle polīli* Gady Olsz, *pitrojłko, Mazuri pitrojłko palo, nie naφto* Gardyny Nidz, *ale ja lampa paliuam, ja nie zadmuχnuua juš lampy* Butryny Olsz, *tero ni ma lampy dobry i nie palom* Krutyń Mrąg; **4.** «niszczyć coś ogniem; puszczać z dymem» Nidz Giż Pisz Ełk i bl: *trawe pālīli, to gromade poñiscyli* Szczecinowo Ełk, *to ta povedaua, co taka jest plaga* [o stoncy ziemniaczanej], *to truli i paliłi, to te kartofle so, ale maue, bo te ruzgi želune zjezo* Pańska Wola Giż, *Tam wsie, domy, zboza i gumna palili, Poniekad kościoły, w popioł obrócili* psn IS XLIII 169; **5.** «prażyć, upalać; wypalać» Resz Szcz Mrąg Pisz Ełk: *ja pšodi tom paliua jencneñ* Myszki Pisz, *Polak pšinós l'iter šnapsa – a Polaki šnaps robil'i sañi, palo go i onaco* Ełk, *cegle sami robilim i palilim* Stryjewo Resz, P 1, 5; **6.** «piec, dopiekać gorącym» Olsz Nidz Giż Pisz Ełk: *teras tak suojko pali* Zalec Giż, ● *kónski gnój pšišet nisko nat býelò, bo pali* Sajzy Ełk; **7.** «wywoływać uczucie piekącego bólu»: *klumpy, suojki cy tenisufki, to mnie pali i nievygodne* Szczecinowo Ełk, *beuχ, belan kedi nedobže, kedi joduo nie χce suuχać: pali ce w belan* Sądry Giż; **8.** «spalać coś dla uzyskania dymu do podkurzania pszczoł przy podbieraniu miodu» O Szcz Giż: *pcolaš tako fajke pali, prōχna nasipše, tag dmuχa i to dyñi* Szczytno, *kedy on fejfke polī, to* [pszczoły] *nie gryzo* Skop Giż; **9. a)** «bić, uderzać»: *pal go v uęp* Strzelniki Pisz; **b)** «mówić śmiało, wprost, bez ogródek»: *pālā z góry prawda w łoczy, że sia dż serce śnieje* W, Bar 43; **palący** (Z + SDO) O Olsz Szcz; im. wsp. odm.: **1.** «o glebie: nieurodzajna, piaszczysta, przepuszczająca wodę, taka, na której rośliny usychają» O Olsz: *palónca žemña to taki liχy pšosek to jek pšijže gorónco to fšisko spālī* [...], *za uñského roku to še kartofle ugotovauy na čepuo* Olsz, SDO 103; **2.** «jarzący się, płonący»: *kuobuk* – to

take opowadańe mazurske: kꞛobuk abo znak – abo ogeń paloncy, w noci tedi ńn znośi tajemńe Szczytno, palonce smolne fakle na daży Barczewko Olsz; palony (Z + P) OW Szcz Mrąg Giż Pisz Elk; Nsg n -e O Resz Elk, -o Szcz Giż, praet z podm. uogóln. ze słp. O Giż, bez słp. Szcz; im. bier.: 1. w zn 1 O Resz Szcz: na blaḡay byꞛo dobre, co jus ukisaꞛo, to juz byꞛo palune f pꞛekarńiku i fsaḡane Lipowo O gm. Waplewo, ● palono ogen z drewa Klon Szcz, P 5, 7; 2. w zn 3: jeden grãꞛu i jeglju ńnaꞛu śfícõma pãlonimu Dłużki O, UAM, dżazga, pꞛgle robýõne i byꞛo palõno Zalec Giż; 3. w zn 4 O Szcz: jãk biꞛu palone te trupꞛi, to daꞛu mńe woꞛac Ostrõda, to było tak samo szabrowanie i tuczenia mebli i palono w piecach, to robili niemieckie wojsko Klon Szcz, P 5, 19; 4. w zn 5 W Szcz Mrąg Giż Pisz Elk: kaꞛej z jencńeńu, palona i ńepalõna – syrowa Nida Mrąg, smoua poluna s takꞛ karpuf smõhnyḡ St Kaletka Olsz, poçontkowo to ńe wipalałi, usḡꞛa na sꞛõncu, to biꞛa sãrowa cegua, a palono cegue to mozna żeść Gawliki Wk Giż, ń uazńa: pšec, kańeńe tam bydõ palõne i woda byḡe lanõ Krzyżany Giż. MK

palić się (Z + P + lit) OWM i bl, psn; fut 3pl bẽdã siẽ palily bl; 1. «spalać się, płõnać; być trawionym przez ognień, żar, wysokã temperaturẽ» OWM: jegłina i ńoina, maćica to se pali jak sꞛõma Śwĩetajno Olc, za mnõ pãluꞛu śa jẽdan kadik Gryźliny Olsz, Stef JPW 10, w ńeżele na żecur moja izba pali se, us ruzne kšyze na mńe pšysꞛy Głuch Szcz, juš śa pali moja oblecka, żiśaꞛa na knagaḡ Butryny Olsz, tak przyszed do jenego lasu i w tym lasku ognisko sie paliło Purda Olsz, BWM 44, łõn zaš w psiekle sia pali psn IS LXIX 243, ● kisovo – to je karńuščkovo żeńo, że se pãli – to palõnco Kalwa O, ● gospodař se pali, caꞛa obora Szczytno, ● impers zaciꞛo mńe na onym pšecu pomaꞛu tsiś, bo puki se pãliꞛo ń pšecu biꞛo cẽpuo, ale jak pšestaꞛo se pãlić, to mruz gotowi Jabłõnka Nidz, jãk se pãli, to iḡe puõne Rostki Pisz; 2. «płõnać dawać swiatło, swiecić się» O Olsz Mzach Giż i bl: a v Żen Zadušnu to zakrli mogꞛu bżãꞛumi, nãżenci bżãꞛumi kfatkuma ustrojili i sfice se pãluꞛu Dłużki O, UAM, knot tšeba biꞛo wišrubować troske, co jasno se ma palić Ryn Giż, ● špatꞛo pãli se Wydminy Giż; 3. przen «rumienić się» Olsz Szcz: ze wstydu ci siẽ lice pãlã Tuławki Olsz, KF; 4. «jarzyć się, swiecić wlasnym blaskiem»: śwelłiki, te co se pali Szmygwałd Mł O, ● tam pali siẽ skarb bl, Wisła VI 183; **pali się** impers (Z + lit) O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz i bl; «o powstaniu pożaru»: jak se polũo, spaliũo se wenkšo cẽś ot tyj ńšĩ Kajkowo O, býliłi tymi kanõnamu i ot tyḡ granatõń se pãliũo Bartki Nidz, ● to mušĩ iść na ńulice i kšykrńe: se pali! Myszkki Pisz, ● fraz nie pali siẽ «nic pilnego, nie ma siẽ co spieszyć»: pomalušku, toć to siẽ przecie nie pali, musimy siẽ przecie zastanowić nad wsystkimi rzeczami bl, Mał III 91. MK

palidło (Z + lit + SWM IV) W Nidz Mrąg Giż Olc; 1. «materiał do palenia, opał» W Nidz Mrąg Giż: jo se žimu boje, ale pãlũdu mań doś Mazuchõwka Giż, ja tu w Widhinaḡ ńõżũu do škoꞛu, ja mušãꞛu jeden rok paś co matce co zarobiũem pãliũdu, zboza, to pẽńc mẽšuncu ńe ńõżũiem bes lato Wydminy Giż; 2. «o papierosach? o paleniu papierosów?»: a jo te pãliũdu Rybical Giż; 3. «coś palãcego siẽ, tãcego siẽ»: ukũaduam se spać, leża śiuecka, tak mi jekoś smrut za takẽm pãliũdem Butryny Olsz; 4. «o miejscu do suszenia lnu» Gajrowskie (om. Gierõwka) Olc, SWM IV s. 28. MK

palik (Z + lit) O Olsz Nidz Mrąg Węg Giż Pisz, psn; 1. dem w stos. do **pal** w zn 1 lok. jw.: to take jek pꞛutno duũge biꞛo, to take zrobzil z bokuf take, take no take jafiki, ji potym take pãliki, tak biꞛo uadne vícungńente, prosto, na kuncaḡ i z bokuf i zavdi polivane, polivane biꞛo, co bżãꞛe biꞛo Dłużki O, UAM, leszki, gdzie ksiãtki rosna, łogrodziwa pãlikami Tuławki Olsz, KF, fundament: pšyḡe mẽšanka cementovã, ftedy

*benže f te rōfki sypane, aš do tyx jek fundament jes vyšykovany, pšydo deski, pol'iki bžite Jedzbarck Olsz, te pal'iki v drabaχ to sceble, druge majo želazne, ale navencej to sceble Śwignajno Wk Mrąg; 2. pl «slupki pionowo osadzone w płozach sań, tzw. stramy» Snopki Pisz, MAGP II s. 16; 3. «nazwa toni na jeziorze Śniardwy»: *dva tōne na pal'iki* Głodowo Pisz, JP XXXIV 294. MK*

palinocka (Szyf zwł + Szyf ZOW) Giż Ełk Olc, Kult MW AS; «noc świętojańska; też o ogniu palonym w tę noc»: *informatorzy mówią, że jeszcze w czasach powojennych paliło się ognie na „palinockę”* bl, Szyf ZOW 68, *w wigilję świntego Jana palono palinockę, to się becčke po smole staziło na słupse i paliło się Olecko, Szyf zwł.* MK

palma (Z) Olsz Pisz, psn; zwykle pl «młode gałązki z kotkami święcone w kościele katolickim w Niedzielę Palmową; sp o gałązce drzewa palmowego»: *gauūŕski s pužami nazivaju ša uu naju palmi* W, SWarm 130, *ryno φ pšerše špento to kropil'i wodo, te palmy umoco w wože i tak jek χto w uozu to kropil'i* Zdory Pisz, *bžežina ma palmy* Brąswald Olsz, *Córka syiuńska palmy i gahunzki šciele A ja zaš syrdecne psalmy zašpiwam w kościele* psn IS III 456. MK

palmowy (lit) Olsz; *Palmowa Niedziela* zob. **niedziela** w zn 1. MK

palować (PJPAN XLVIII) Olsz Mzach Pisz; «uwiązywać bydło do pala na pastwisku». MK

palto zob. **paletto**.

paltot «wierzchnie okrycie męskie, rodzaj płaszczka» Kowale Oleckie, SWM XII s. 51. MK

paluch (lit + SWMa) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz Olc, psn; aug w stos. do **palec** w zn 1: *paluxy to je te same co palce, to na drugęgo casem mōžo: ten ma duzy palux abo gruby palux* Mieruniszki Olc, SWMa 40, ● *ja ci zarā dām po paluchach* Tuławki Olsz, KF. MK

paluszek (Z + lit + SWMa, PorJ 61) OW Nidz Mrąg Pisz Ełk Olc, psn; 1. dem i hip «**palec** w zn 1» OW Nidz Mrąg Pisz Olc i bl: *palušek to je u žęcuka, a ten tutaj to mauy palec še nazywa* Biesowo Resz, SWMa 44, *A ty drogoleńcu chočbyš zgodnól I nazgodnól To nie zgodnies, na chtórny palusku* psn, LitLud 68; 2. pl «o garstkach czystego włókna lnu» Pisz Ełk: *zwijek to sešć paluskoφ* Orzysz Pisz; 3. «o roślinie strączkowej peluszcze»: *paluszki* Olsz, PorJ 61, 362. MK

pała (Z + SWM X) Olsz Nidz Mrąg Pisz; 1. aug w stos. do **pałka** w zn 1 Mrąg Pisz: *muŕem: išć na guuχi, to te ribi uduso, take muoty majo, a nie to tako paue – šlage* Zgon Mrąg, SWM X s. 60, ● *przen se luže wrócił'i to dostali paui, jek še powracal'i, mne Pan Bōk obrońiu, ja nie dostauam* Pisz; 2. «tłuczek u stępy» Olsz Nidz: *paua – to še tūukyo φ stā^mpe take korito* Przykop Olsz. MD

pałac (Z + P + lit) OW Nidz Mrąg Giż Pisz, psn; ogp: *dwur to tēn pauac, co pan šežau* Waplewo O, *do nowęgo pauacu, gže Kajzer Wilem drugi neskau* Ryn Giż. MD

pałac «żywić silne uczucie»: *I ŕona go takže niezmiernie kochała, I wielką miłością ku niemu pałata* psn, LitLud 89, *tutejsi polacy, którzy dobrze znali litwinów skorych do rabunku, morderstw i zabójstwa, lękali się bardzo o swoje życie, widząc, jaką nienawiścią pałają oni do polaków* Dywity Olsz, P 4, 51. PG

pałaczek (Z + lit + SDGW) OWMzach Mrąg Giż i bl; 1. «w cepach: drewniane obicie dzierzaka, może też bijaka (obj. KN)» OMzach Giż i bl: *tu pšniže taka kapa ze skuri na bžijak – a na źerzak to pšniže pauoncek taki – więgenti, z drewna, prowoskem*

obżiti Frąknowo Nidz; **2.** «**pałak** w zn 1» OWMzach Mrąg Giż (SDGW podaje wspólną lokalizację: *pałak, pałaczek* Olsz Mzach Mrąg): *paṽoncek, cobi lepsi zbžerauo* Frąknowo Nidz; **3.** «o dulce»: *paṽuncek, co na knaże šeži* Jabłonka Nidz. PG

pałak (Z + SDGW) OWMzach Mrąg Giż; -łək Giż; **1.** «wygięty pręt przy kosie służący do odkładania pokosu» OWMzach Mrąg Giż (SDGW podaje wspólną lokalizację: *pałak, pałaczek* Olsz Mzach Mrąg): *jak zboże to lepsi otkṽada zboże paṽonkēm; paṽonk benže na košisko pšysažony, gouo koso tak ne otkṽada* Szmygwald D O, *trave še sece, žito s paṽonkēm* Waplewo O; **2.** «wygięty pręt żelazny lub drewniany często służący jako uchwyt» O Nidz: *koš s paṽonkēm, taki paṽunĳ, nu ne?* Kajkowo O, UAM, *wemborek to mōyili na take drewnane i taki drewnany paṽonk maṽ* Bartki Nidz, *i jest i rencna zaga z paṽonkēm i ślebzaga duuga* Frąknowo Nidz; **3.** «rodzaj obręczy, na której jest rozpięta sieć rybacka» O Olsz Szcz: *kuōña – byli v ržekaṽ i v ježo'že, gže jeden paṽonk, vorek f tyle i tutaj ten kij do popyxaño* Swaderki O; **4.** pl «o pnących się krzewach?»: *mur, zarosuo buo, paṽeņki take* Skop Giż. PG

pałək zob. **pałak**.

pałka (Z + P + lit + SWM X, Fal PST) OWM, psn; **1.** «gruby kij, zwykle tępo zakończony, często służący do głuszenia ryb (niekiedy okuty)» OWMzach Giż Pisz Olc i bl: *ze w Wilbarku to było około 100 rodzien, a tak samie niemcy, bylismie sie pałkami, kijami, chto cem mogł* Klon Szcz, P 5, 5, *na jedni ścañe židać navet gumovo pouka s pšimocovanam na kōncu żelazam* Sząbruk Olsz, KN III 212, *jak biṽ gže ćenki lut, to mu brałi paṽke i chožil'i na guuxi... to mēlim ślage taki dreṽani muot, co tak mozna bžić, to še nbi zaguusi, to oñi spuino do guri beṽkem i tedi dure vitne i jo wžuńć to ribe* Rybical Giż, SWM X s. 60; **2.** «kwiatostan niektórych roślin» Mzach Giż Pisz Ełk: *te paṽki co majo, to jo nazywajo t'ščina* Pogubie Tylne Pisz, *tmutka – ma tys take duuge paṽki* Ogródek Ełk; **3.** «narzędzie kowalskie (rodzaj młotka) używane przy podkuwaniu koni» Olsz: *a tedy še vezne kl'inge i paṽke i vitne še kopito* Pokrzywy Olsz; **4.** «żelazny drąg łączący młockarnię z kieratem»: *štyje – to ta paṽka tutej żelazna* [odp. na pyt. kwest.] Skorupki Giż; **5.** «ręczny przyrząd do łamania lnu» Kanigowo Nidz, Fal PST I 203; **6.** «o tłuczku moździerz»: [opis moździerza] *to buo tes take żelazne – to taka paṽka maṽo, to buo mošonzowe – zoute* Zgniłocha Nidz; **7.** «jeden z kołeczków przy górnej poprzeczce snowadeł» Grabnik Ełk, Fal PST I 204; **8.** «partia, gromada (obj. KN)»: *uot ti sāmi paṽki* Labuszewo Szcz, KN I 315. PG

pamiątka (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** «przedmiot, znak przypominający kogoś lub coś» OWMzach Mrąg Olc: *mām po moi matce tako pamñontke* Biesowo Resz, [o rysunku] *to jes pañontka spojej mṽożenskej pracy* Olecko, *stacje w kościele bandą pamiątką po niam* W, Bar 76, ● *fraz dać pamiątkę* O zob. **dać** w zn 16; **2.** *fraz na pamiątkę* a) «jako dowód pamięci» WM i bl: *na pamnontke matka mi daua* Skajboty Olsz, *fredy ślejer* [«welon»] *ty mṽody byñže zvaluny, nastarsa družna sṽova na pañuntke* Ruska Wieś Ełk, b) «jako upamiętnienie, uwiecznienie czegoś» W Nidz Giż Pisz Olc: *tyncā – to Pon Buk doṽ na pamnontke potopu i na tyn znak Pon Buk doṽ tynca, co juš potopu ne byñže* Wilimy Resz, *tēdi dali na tēm mnejscu koščuṽ postazić, ṽturny na žišejši žēñ na pamnontke stoji* D Wólka Resz, ● *Wiśniewskiemu został na pamiątkę ten znak od butelki na liwym policzku* Gąski Olc, P 6, 10. MK

pamiątkowy 1. «będący pamiątką»: *to je pamnątkowy łobržāz po mojech rodzicach* Tuławki Olsz, KF, *tak samo i szlubnie pana modego i modej bylie wijanki z merty i welon*

szlubny i modego stanska z mertą i po bokach był[y] szkła z lustrem obstrojonie i gwazdka po boku, ze były barzo ładnie i pamiątkowe Klon Szcz, P 5, 63; **2.** «poświęcony przypomnieniu jakichś dawnych zdarzeń czy obyczajów»: *doma to pañentam, to byua uzywana, i rogac taki byu sřowany, bywałi take pañontkowe dñe* Cybulki Giż. MK

pamięć (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** «zdolność umysłu do przyswajania, utrwalania, przypominania sobie» OWM: *ħun tak ma v guovė, ħun ma pamñeć* N Kaletka Olsz, *tlo lat co mom, to juš pamñeñci ni ma żadnej* Giławy Olsz, *siua pšić to řidobže, jo to siua ni moge, bo pamñeñć mam l'ixə* Nawiady Mrąg, *duzo se zabaciuo, to ne pšipañentas, žiśaj lata stare, to i żećnińska pañeñć* Zdory Pisz, ● *w mojej pamięczy były najgorsze lata 1895–96 nieurodziaj, żyta tylko dla zasiewu i mała ilosc dła chleba* Stryjowo Resz, P 1, 4, *Kilkoro drobnych łostato mi dzieci Matko najświętsza mieżze nas w pamięci* psn IS LI 189, ● *ale to zaras na pamñeñci ne šeży, bo cuowjek na starość okouowaceje* Gardyny Nidz, *jo o kowalu ja troxem wężau, ale mi to jus usuo s pañeñci ib, jek mužem na to? Ne mođe do pañeñci pšić* Frąknowo Nidz, ● *za mojej pañeñci uš šešpėm ne žněli* Zezuty O; **2.** fraz świętej pamięci «zwrot wyrażający szacunek wobec osoby zmarłej»: *v kfjetřu tėgo roku (1928) rozestou řa s tam řfatam po duugi i ćaiřki řorobže řfanti pamñañci* Ľandžej Samulofski z Gėćfořuda na Varmñiji Sząbruk Olsz, KN III 212; **3.** fraz przyjść do pamięci Szcz zob. **przyjść**; **na pamięć** (Z + lit) OWMzach Mrąg Pisz, psn; **1.** «dokładnie, dosłownie, tak że można odtworzyć bez pomocy tekstu» OWMzach Mrąg Pisz i bl: *on sobje tak vrobjiu juš na pañeñć, co un tako živo: proše pšić jutro na vesele do tėgo i do tėgo tak ji tak, pñnstfo bėhže zaprořune tutaj, cobì panstfo pšišuo o tij gożiřne na vesele* Kajkowo O, UAM, *w nocy jāk mu taka panna mužiuu, co tam jakeř řersyki nakazařa z Biblji, to on reno řstau i muk us na pañeñć* Jabłonka Nidz, *mauo moge na pañeñć ja iř [piosenek] tera ne dotřymyřařa v guože* Wesołowo Pisz, *patrzcie to musiwa się naluczyć na pamñeć* Tuławki Olsz, KF; **2.** «bez dostatecznego rozeznania, na ślepo»: *nie moğł mie dobrze odnalezc, bo we rwowie nie moğł mie odnalezc, tylko na pamięć z karabinu strzelał* Klon Szcz, P 5, 50; **z pamięci** «bez pomocy tekstu»: *ja tak řėm, s pañeñci* Wiśniowo Elćkie, *u nas to tlo Biblji to křonc pšecita tekst i potem kazařne tak s pañeñci rozgaduje* Niedźwiedzi Róg Pisz. MK

pamiętać (Z + P + lit) OWM, psn; praes 1pl *pamiętawu* O Olsz Nidz i bl, imp 2pl *pamiętajta* W Pisz i bl, fut 3sg *bėdzie pamiętał* Szcz Mrąg; **1.** «mieć zdolność przechowywania czegoś w pamięci, mieć coś w pamięci, przypominać sobie» OWM: *jak mām nazwać, teras še jus, pañeñć řuaba, še ne pañenta jak nazwać* Polska Wieř Mrąg, *no to ty moze lepři pañentař, bo ja zaras zabace wnet* Szczytno, *matka jeřće to řpřevařa i řotki, ale kto teras pañento* Purda Olsz, *řpřut, jek ja pañentam, to v izbe ř puřape byua dura* Wojnowo Mrąg, *jekby še tak pomyřlařo, že ktoř za polskim řuovem bėřže badař, toby še vėncej pamñentařo* Szyldak O, [urzędnik] *mówi: dořže, ale pañentajće zebišće drugė r'as ne pšixožili ř tej sprawė do mñe* Hejdyk Pisz; **2.** «brać pod uwagę, liczyć się z czymś, zważać na coś» Szcz i bl: *Na co wy, mieszańcy pruscy, pamiętajcie, Upornoř[ci] wasych i złoći przestařcie* psn IS XLIII 169, *ne bynžeř gżyćna, statećna – to pañintaj* Łatana Wk Szcz; **3.** «dbać, troszczyć się o kogoś» Szcz i bl: *O sierotach pamiętaję, Sierocińce urzřadzaję* psn IS XXVI 99, *mowił, ze bėndzie stale o mie i mojej rodzienia* pamiętał, *zeby mała za to wynagrodzienie ja i moje rodzenia* Klon Szcz, P 5, 35; **pamiętaję** im. wsp. ndm. w zn 2: *Bo choc jo ji i narobziuł, To jo jó wziójść musza, Pamñiantajonc na ji żalořć* I na moja dusza psn Stef I 71. MK

pamiętanie «pamięć»: ● *pšyχοζήλι za polskej granicy robočonzę to wejće jek za mojego pańentańa* Mojtyny Mrąg. JZ

pamiętliwy (Z + P) Olsz Szcz; «mający dobrą pamięć?; długo coś komuś pamiętający?»: *jo nie jestem taki pańentliwy; ja byu χυοpec ot sedem lat* Warkały Olsz, *uono je pańentliwo kobżeta* St Kaletka Olsz. MGK

pamiętnik «spisane wspomnienia»: *napisałem mój życiorys – Pamiętnik jako polak z Warmji i oddaję do Instytutu Mazurskiego... na ul. Wojciecha Kętrzyńskiego* Dywity Olsz, P 4, 1a, ● *przen pamnontnik za nech jest nahse zerce* Wały Nidz, P 9, 1. MK

pampuchy (Z + SWMp) O Olsz; «racuchy»: *pampuchy (račuxy) χlep, kuχ, moⁿka rżanno to je ze žita* Szmygwald D O. (Nm Pfanncuchen). PG

pampuzie (lit + SWM XII) Olsz, psn; «miękkie pantofle domowe, bambosze»: *bāpce zavdi žimno v nogi, uūna navet v domu χoži f pampuzaχ* Olsz, SWarm 106. PG

pamroczek hip? «zmiercz»: *sūūńce zaχoži – pamrocek, mrok* Maldanin Pisz. UDK

pamrok (Z + SWM VI) OMzach Pisz; «zmiercz»: *vyjeχalim f pamroku, nie buo zaras pracovano* Jabłonka Nidz, ● *fraz pada pamrok* Pisz zob. **padać** w zn 1. PG

pamroka (Z + SWM VI) OMzach; «zmiercz»: *pamroka še robži* Gardyny Nidz, ● *fraz pada pamroka* O zob. **padać** w zn 1. PG

pamsa? «siodło»: *sođuo ono ņauo nazisko pamsa – bęz drewna, skužano buo i ņaua poduski* Maradki Mrąg. MK

pan (Z + P + lit + SWM VI, VIII) OWM, psn; Dsg -*oju* O Olsz Mrąg Pisz, -*owiu* Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz i bl, -*owi* O Olsz Mzach Mrąg, Lsg -*e* Giż, NApl -*y* OW Nidz Mrąg Giż Pisz i bl; **1.** «męczyzna – forma grzecznościowa stosowana podczas mówienia o mężczyźnie lub przy zwracaniu się do niego, używana»: **a)** «samodzielnie» OWM: *to zeby tak pobyli te pany s pare dńi, to by še różności wyuclli* Myszki Pisz, *panoyże, muzye, jek do mńe p'šizęta, to mi p'šinešta χleba, jo nie mom ņic do ješća* Lipowo O gm. Waplewo, *p'šiset do ņego i moryi: pańe, pšedajće mi tego psa* Szczytno, *kupšec muži: ja ošistko mam, co panu ino potšeba* Gardyny Nidz, *tego ņe bace, ņe ýem, ņe moge panyoři pořežić* Nida Mrąg, ● *gvastka leći bes caue ņebo, to duša žeći ņeχšconix „jakeš pan to bońć šfanti Jan, jakeš panna to bońć šfanto Anna”* Butryny Olsz, ● *panie, prosę pana* «jako rodzaj wtrącenia»: *jakem pšijęχau, pańe, z učečki, tom tyżeń w domu buu* Mąciace Szcz, *a fpšot to kedi una dostaua markę ošemžęšunt feńiguf na žehń, to duχno, pańe, pošua do roboti* Kajkowo O, UAM, *pšejizaua, pańe, ze spojo córko – bžo tu, pańe, Ruski byl'i, to uona tu objizaua te tereny ošistke* Bartki Nidz, *bo w doma, proše pana, tylko po polsku my gadal'i* Olsztyn; **b)** «w połączeniu z innym rzeczownikiem pospolitym lub innym określeniem, często w tekstach weselnych i obrzędowych» OWM: *véš co ja za jeden, jo jest pan žerźnik* Smolonek O, *Dobry dzień wam panie wójcie Cechy slijcie ä nie stójcie* psn Kętrz 98, *Panie mejster, łobrachunek bandzie, Bo jo robzić ni moga* psn Stef I 184, *Dziękuje wom, pani matko, za wychowanie I woma tez, panie uoјce, za złe karanie* psn Sob 125, *Wszystkich na wesele prosim [...] Tam się przed panów gości dobrze przyszykowali progi poubierali* psn, Szyf ZOW II 87, *Mój panie braciszku, Łodstap łode mnie, Bo sia rozleci sérduszko we mnie* psn Stef I 192, ● *Sowa mōzi: mój koχani, Droge sō sondowe pany, Uatpo žec še dać ożeńić, Ale ćensko še odżeńić* psn, ● w połączeniu z ksiądz «jako forma mówienia o księdzu i zwracania się do niego»: *kedy tu pan kšonž byu, to χmare by tūmačyū*

Lipowo O gm. Waplewo, *muji do tego kšenza: „o pańe kšenze, ja napšut zbadam, potem se mije”* Kowale Oleckie, ● w połączeniu z tytułami grzecznościowymi *tak, pańe dobrożeju, po polsku to nie jedno – tylko po niemiecku* Olsztynek O, *pan jegomość* [o księdzu] Prawdziska Ełk, KN I 312, *ale gdy się tam dostanie, to życie mościpanie* Gąski Olc, P 6, 6, ▲ *jaśnie panie* «używany dawniej tytuł grzecznościowy» Olsz: *jaśnie Panie ja tej baby nieznam* Dywity Olsz, P 4, 22, ~ *pan brat* O Olsz zob. **brat** w zn 2d, *panie bracie* bl zob. **brat** w zn 2c; c) «w połączeniu z imieniem lub nazwiskiem» OW Nidz Pisz i bl: *pańe Gerxart, pšyjćće φ sobote do nas* Snopki Pisz, *naućićel Staxofski z moim bratēm i pan Barć to Źorhi razem Źorganizowali tu škoę* Stanclewo Resz, *un muviu: pańe Pjetrofski, tu jak ten šfat bińże stojau, to uš taki gospodaš tuta nie pštże* Kajkowo O, UAM, ● *Kiedy przydzie Pon Jezus, Tan šwat sondać bandzie* psn Stef I 203; 2. a) *pan młody* (młody pan) «nowożeniec» OWMzach Pisz Ełk Olc i bl: *fsaty bźauę se uberali, a pan muody na carno abo modro* Zdory Pisz, *jak s košćoua pšyjado, to muody pan i muoda pańi* Witówko Nidz, ~ *dobry pan* «świadek przy zaręczynach lub przy ślubie, też: družba» W: *dobre panu – to s šfatki f košćelnym slubže i pšy veselu* Gietrzwałd Olsz, ~ *stary pan* «stary kawaler» bl, SWM VIII s. 29; b) *młody pan* O Resz Szcz, *nowy pan* W «o księżycu po nowiu»: *nowi pon – na muoże* D Wólka Resz, ~ *cały pan* «o księżycu w pełni» Szcz: *po muodym panu pšybywa mńešonc, po caum panu mńešonc se zmńejsau* Pasyw Szcz; 3. «osoba stojąca wyżej w hierarchii społecznej, zwierzchnik, władca; właściciel majątku, gospodarz» OWM: *jak wyježe, to se fejn umyje i iže do domu, nikt nie pozna cy robotnik, cy pan* Mąćice Szcz, *I pošet na ratus i Źobznajmūu panam Jus ja muńażowo Magdalēnke zabzuu* psn, *Tiberus cysaš sam poduuk bozej vol'i on biu fšystkiš* Zyduf pan, *mast, zamkuf i rol'i* Hejdyk Pisz, *tēn co majeⁿtek ma to pan, to majeⁿtkāš* Szczytno, *dwur to tēn pauc, co pan šežau* Waplewo O, ● *po jakim czasie przybył jeden lepszy pan i podszedł do komornika i pytał się czyj[e] to są rzeczy* Klon Szcz, P 5, 15, *Zēniuo se, zēniuo ptastfa baržo véle* Ožuū *bindōnc vélkem panem zrobou im vesele* psn, ● *jo uš polskemu panoži čšy lata robzuu* Lichtajny O, ● *fraz być swym panem* bl zob. **być** w funkcji B 4a; 4. zwykle w zestawieniach «o Bogu» OWM: *Pan dau, Pan vzuu, to fšystke šfecke žęcy pšēmenne* Mąćice Szcz, *Buk se pšexoži šfenty mńenzy nami, Ne rozgńevajmy Pana marnošćami* psn, *Psiērsze žniwa na polu Zaczynowa łod siana, Prosiwa Boga naszęgo, Wszechmocnego Pana* psn Stef I 180, *Šfenty, šfenty Bōk i Pan, Vojsk nēbžeskēš vūaža, šfenty* psn, ▲ *Pan Bōg* OWM zob. **Bōg**, ● *fraz niech Pan Bōg broni* Mrąg Olc, ~ *Pan Bōg dopomagaj* bl, *niech Pan Bōg dopomože* bl, *niech Pan Bōg pomaga* Pisz, ~ *daj Panie Boże* bl, ~ *niech tam Pan Bōg przeżegna* O, ~ *niech Pan Bōg zapłaci* bl, ~ *Pan Bōg (to, go) wie* Olsz Mrąg Pisz, ~ *jak kogo Pan Bōg stworzył* Nidz zob. **Bōg**, ~ *idź z Panem Bogiem* bl, *ostańcie się z Panem Bogiem* bl zob. **iść** w zn 1, **ostać się**.

MK

panajezusowy (Z) Olsz; *panajezusowa krewka* zob. **krewka**.

MK

panama «rodzaj kapelusza słomkowego» Olsz, KMW 81, 370.

PG

pancer (Z + lit) O Olsz Giż; Gsg -cra Olsz, NApI -cry Olsz Giż; 1. «czołg» Olsz

Giż: *jek še wojna skoncyua to φtedi em wibýeral'i, mĩny nat wodo, wyjmalim, co bil'i na pancry zauozone* Sucholaski Giż; 2. «pancerz»: *Ulrich stijul swój pancer, aby lepsij poznać króla Jagiēlo* Ulnowo O, PorJ 53, 5 s. 32. (Nm Panzer).

PG

pandrowie sgt zob. **pandrów**.

pandrów (Z + lit) OW Szcz Mrąg Pisz i bl, psn; pełny wykaz form: Nsg *pandrów* O, Gsg *pandrowia* Mrąg, Npl *pandrowie* W Szcz Mrąg Pisz i bl, Gpl *pandrowiów*

O Mrąg Pisz, *pandrowów* O; «larwa chrabąszcza lub innego owada» OW Szcz Mrąg Pisz i bl: *pandrós na žosne zavdy vyleže i z něgo še zrobži majkifer* Lichtajny O, z *bauyx pandrojuf robu še žxonšče, co mo ošim űapkuf, brunatny i uny požru listki, i jeno gowy scep ostavo* Krutyń Mrąg, *pandrof to tén duży robak, co f kartoflax šéži* Grabin Mł O; **pandrowie** sgt (Z + lit) W Szcz, psn; «pełzające robactwo (obj. SWarm), też: coll pędraki?» W Szcz i bl: *űotvaluű kamňañ, a pod űam buűo peűno pandroža* W, SWarm 109, *pandruže, z něgo vyjže taki čorný robok, krufka* Rudziska Szcz; por. **pędraj**. Uwaga: SWarm podaje hasło w postaci *pędrowie*. KS

paneczek (Z) Giż, psn; ekspr «**pan**»: **1.** w zn 1 Giż i bl: *panecku, beže źle* Siedliska Giż; **2.** w zn 3 bl: *A nas panecek zeńcom rad, Zarznuł barana sam go zjod* psn IS II, III 413. JCh

panek (Z + lit) OW, psn; **1.** «bogaty gospodarz; osoba stojąca wyżej w hierarchii społecznej»: *panek* [odp. na pyt. o bogatego gospodarza] Zezuty O, *a dziewczaki tēž nie lepsze, – chyba przed jakim pankam to przebakną „guten Tag”* W, Bar 42; **2.** ekspr «kawaler, zalotnik» bl: *I przyszed maluszki ponek: Podoleńko, doj my žonek!* psn Stef I 27. MK

panew «patelnia» Kwik Pisz, SWMp 53. MK

panewka (Z + lit + SWMp) OWM; «patelnia»: *wyskpažone na paneűce skršeckűi, to še najedli* Polska Wieś Mrąg, *masűa še vűozi na paněfke, jek goroncã paněfka* Nowe Borowe Nidz, UAM, *mi muűiwa paneűka, a tamci gadali skowroda* Męcice Szcz. JS

pani (Z + P + lit + SWM VIII, Szyf ZOW) OWM, psn; Gsg -é O, Asg -i Pisz, Npl -i Olsz (-e Szcz), Gpl -ów Resz Ełk, Dpl -am Ełk, Apl -ów Resz; **1.** «kobieta – forma grzecznościowa stosowana podczas mówienia o kobiecie lub przy zwracaniu się do niej, używana»: **a** «samodzielnie» OWM: *žwónki – jena pańi to űaua w ogrože* Zdory Pisz, *može šešću panuű i jena műoda pańi, takã, takã žewuža* Ostróda, *Oj, dylu dilu űejeblovani, Lepšo žefćina jek staro pańi* psn, *a potēm poženjkovałi: „žę”kujēm vam nasa pańi za tén vykuű čošće dal’i”* Pianki Pisz, *ja pude pšűyose pańi pare takež slivuskof, tylo űež tu pańi pošežo* Kwik Pisz, *teras ja pańom povem, co to jest* Brąswałd Olsz, *žaka to ma tši abo čteri cűjki – rozuńeje pańi?* Rybno Mrąg, *pańi tam fstompši do Šulcuf, una tam može požeďac* Wykno Nidz, ● *pańi, proszę pańi* «jako rodzaj wtrącenia»: *pańi, pšćouűi v gospodārstfe jest űajlepsze co no do, to z ničego tak veľko űi mo jak s tego* Kajkowo O, UAM, *jak juš pliska pšűyže, pańi, to juš fiedi vžosna jest* Purda Olsz, *űe sűysoűem, prose pańi* Miechy Giż; **b** «w połączeniu z innym rzeczownikiem pospolitym lub innym określeniem, często w tekstach weselnych i obrzędowych» OWM: *bzierz ze zywo aftelek i zaniēs go pańi* Gospodyni bl, Mał I 11, *može nam zašpenderujeće, pańi souťyska* Męcice Szcz, *Moja pańi siostru Łodstomp łode mnie, Bo sia rozleci Sėrduszko we mnie* psn Stef I 192, *jō jest tu pšűűany ot pana kerownika, ot pana ojca i ot pańi matki, ot pana brutkona i ot pańi brutka* oracja, Sien 255, ● *pańi košana, tera űe posco* Gałkowo Mrąg, *Polske popał’li, potűukli, to my fsistko žemy, pańi košana* Bobrówko Mrąg; **c** «w połączeniu z imieniem lub nazwiskiem» OWMzach Pisz: *on pšűewažűe wē, že pańi Marta, a dalēž űic űe wē* Nidzica, *pańi ušoűže, pańi Kratowa Natać* Wk Nidz; **2.** *pańi młoda (młoda pańi)* «narzeczona, kobieta w dniu swego ślubu» O Olsz Nidz Ełk i bl: *brutka, pańi műoda jek s košćoua pšűyže* Sajzy Ełk, *jak s košćoua pšűyjado to műody pan i műoda pańi* Witówko Nidz, ~ *dobra pańi* «druhá» Warkaly Olsz, SWM VIII s. 26; **3.** «osoba stojąca wyżej w hierarchii społecznej, właścicielka, gospodyni, władczyni; też: kobieta

z miasta wyróżniająca się strojem, wymową, obyciem» Olsz Mzach Pisz Olc i bl: *φsystko do gumna byuo nésone i pañi tam s tego domu i pan mušau wyńc i plon mu podali* Snopki Pisz, *patrz, ta pani z majątku jedzie w sztery kone* Tuławki Olsz, KF, *ta waszã Ana to terã zielkã pani* Tuławki Olsz, KF, ● «o Matce Bożej»: *Królowo Polska Matko kochana Ciebie lud błaga Panioš wybrana* psn IS CXXI 351. MK

paniątko «dziecko wysokiego stanu»: *Mom jenégo syna i troje dziewczóntka; A chto tylo na niéch spojry, Móži že panióntka* psn Stef I 179. JCh

panicz (Z + P + lit + SWM VIII) WM i bl, psn; Gpl -e bl, -ów Mrąg; «młody chłopak, często z zamożnej rodziny; sp żartobliwie o starym kawalerze»: *Magdalenkie nioso tam osiem panice, A Matysa wiozo jak psa na szubienice* psn Kętrz 90, *pańic – jek chcą sykowni muwić* [odp. na pyt. o dorosłego chłopca] Łyna Nidz, *te tši pańice s tego majantku to ša zastšeli'i i po šńerći tam chožil'i* Butryny Olsz, *pańic, us ma pŕeńžešunt lat a esce pańicek* Gawliki Wk Giż, ▲ *stary panicz* «stary kawaler» Nidz i bl: *stari kawaler, taki stari pańic, co ňic ňe znaci* Zgniłocha Nidz. MK

paniczek (Z) Giż Pisz, psn; «chłopiec, wyrostek; też żartobliwie o starym kawalerze»: *pańicek, a šurek abo choopci to take maue* [odp. na pyt. o dorastającego chłopca] Dąbrówka Pisz, *pańic, us ma pŕeńžešunt lat a esce pańicek* Gawliki Wk Giż. MK

panieneczka (lit) W, psn; hip «panna»: **1.** w zn 1 bl: *Wyszta z kościólecza Juž nie panianeczka: Ze złota, ze šlebra Sodzajó myceczka* psn Stef I 5, *A w tam dworze były hože panieneczki trzy Mania, Basia i Joasia Ogniste jak skry* psn IS XXXVIII 154; **2.** w zn 2 W i bl: *mają dobre gardła te Mazurki. A jakie łone stociuchne! Na matulka muzily: „námnilsa, złotorna, jedwabna pani”, a na mnie: „šlicna panieneco”* W, Bar 71, ● *Kukawecko, moja miua pannenecko* Lic, lic, *lic wele lat ja jesce bende zíc* psn; **3.** w zn 3 bl: *Pšyšlišmy do sopy, tam Pańenecka Tšyma žecuntecko Jako anioecka* psn. MK

panienka (Z + P + lit + SWM VIII, SWMp) OWM, psn; GApl -ów O Szcz Giż i bl; **1.** «młoda dziewczyna, panna, często hip; też: narzeczona, ukochana; dziewica» OWMzach Mrąg Węg Giż Pisz i bl: *pot klejtem kedy pañenki noso to stañik* Kruklanki Węg, [pracę] *otrzymałem na fortach wojskowych jako Vorarbeiter, starszy robotnik, to pracowali najwyjency kobiety i panienki* Klon Szcz, P 5, 19, *pšidu i muode žeci, take žeci ot čternošće lot, ot pětmošće lot, pšidu stari čuówek i panenki pšidu take* Kajkowo O, UAM, *tam dva pañenki so, tam gžyby zbžerajo i pšedajo* Róklas Szcz, *taki muožok abo taka panenka, co jeno še ňe oženi, to na tamym šfeće muši kozi pašč, panenka kozu, a kavalèr to kozi* D Wólka Resz, *pšišetšy do ňi jedèn kožaneček i vysužužu fšudnym ročku pañenke i pšyšet i zapukaŕ v jej okenečko* Grabin Mł O, *to po południu po łobiedzie przychodzili kawalerzy do swoich panienek, ktorých ta szylinie zleli, po dygus, jako wykupienie się za oblewanie* Klon Szcz, P 5, 62, *Cus to žecóntko zgŕžesyuo, Co tak vudecke zmuł'ciuo, Mateckaćić ňe v'žuciua Sama pañenko zabyua* psn, *Wyszta sobže brali Paniénki z klosztoru A mnie teraz nie kožecze Džeweczek ze dworu* psn Stef I 114, ● *ŕon še ŕustroiu za panenke* Stryjewo Resz, ● *Bo panenka klaštrovno choži spacerovać, A žefčynka ze dworu naučy mñe pracovać* psn, ● *był on małorolnem gospodarzem, a żona jego nazywali tamtejsi ludzie oficerską i proboszczowską panięnkã, podobno miała umieć po niemiecku i miała być jak to mówią: baba frant* Dywity Olsz, P 4, 50; **2.** «forma grzecznościowa stosowana przy zwracaniu się do młodej dziewczyny» O Olsz Mzach Mrąg Węg Giż i bl: *pañenka žezu co to jesce grubžej bym mužiu, ale mñe φstyt, ŕuñi robžil'i bes φstydu, jek ňeme byduo* Ukta Mrąg, *ñež pañenka ŕopisu, jaka bjeda byua φ staryž Prusaž* ib,

pańenko, pšepustke ni moš, to kuać pšenc marek Skajboty Olsz, mušo pańenki ʘobejs jak šošu wykrynić na liwo dwa budowne to pšekornia je Ramsowo Olsz, to ja mam, pańenko, šetemžešunt i ževeńc lat januara Nidzica; 3. zwykle z przydawką «Matka Boska» Olsz i bl: Pšed ʘobrazem tfem Panenko Do modlitfy ze uzarni Gdy polece żyće moje I muj lus [sic!] tak krfavy psn, Maryja Panienska cysta Porodziła Jezusa Chrystusa psn IS LXXV 260, Zijciez Pannie z róż wieńce Gietrzwałdzkiej tej Panience ib CXXI 351, Że ta przeszliczno Paniénka niepokalano, Wydaje szwatu syna, Wszechmocného Pana psn Stef II 87, ▲ Najświętsza Panienska «ts.» Olsz i bl: a kele guovi ji stojãu Pã Jezus, z jeni stróni Nãšfentsã Pańenka, a z drugi stróni šfenti Józef Brãswald Olsz, Stef JPW 46; 4. «żrenica oka» Olsz Nidz: pańanka – pupka na bžouku N Kaletka Olsz, pańenka w oku, bo še tym patši Bartki Nidz; 5. «placuszek upieczony z resztek ciasta wyskrobanego z dzieży» Szymany Szcz, SWMp 103; 6. «rodzaj tłuczka w moździerz do ucierania pieprzu»: Kedyš to něli těrki, to tako pańenka byua i mogli tšec f ty duže Lipowiec Szcz. MK

panieński psn; «właściwy pannie, należący do panny; dziewiczy»: *Dziękuje wam w cnocie w godności, I w swej panieńskiej uczciwości, Żeście ją wychowali* oracja, Sien 257, *Weszłaś w nowe obowiązki, Z wielkó turbacyju, Straciłaś paniańskie wstuzki, Stracisz i lilijo* psn IS XXIX 105, *Młjyski kamnién sze łobroco, Ston paniejski nie powroco* psn Stef I 100. MK

panieństwo «stan panieński»: *Kedy brutce stjimal'i ten šlejer, to byuo spžiwano to juš una s tego pańenstpa wisua i za kobjete byua* Redykajny Olsz. HP

panię «dziecko wysokiego stanu»: *Mom pore ʘuopokuf i čtery žefčenta; Kto tylo na ně spojzy, myšli že pańenta* psn, ● *Mamo, Mamo do Dziecięcia, Utul tego płacz Panięcia* psn IS XXXI 121. MK

paniuleczka; V -u; ekspr «**pani** w zn 1a»: *pońulecku kofana! Jo výem, co ja gãdam* Mazuchówka Giž. MK

pankrut, pankrutować zob. **ban-**.

panksja zob. **pensja**.

panna (Z + P + lit + SWM VIII, SWMp, KMW) OWM, psn; Gpl -ów Olsz Szcz Pisz i bl, Ipl -oma Nidz; 1. «młoda dziewczyna, niezamężna kobieta; też: kandydatka na żonę, ukochana, narzeczona; dziewica» OWM: *na drugé šfanto ryno žeći pšyřozom smagać, a kavalery pšyndom v nocy do pannuf i smagajom* Purdka Olsz, *panny teš nošiuu tfarde mycki, kitajki to dlo kobety* Spręcowo Olsz, *do řštu še dvoje miodix luži brauo, ʘuopaka i panne* Dłużki O, UAM, *panny byuy juš brukovane, ně može nalěć takěj, co niikt jěj v řęhku ni mňou* Gady Olsz, *zegawnik, to ja ně žem, zegawnica to taka panna* [odp. na pyt. o panieńskie dziecko] Polska Wieš Mrąg, *i ř tym šne še taka star-sa panna okazaua, to naua bić cesarska curka* Jabłonka Nidz, *Bom prawo rëko cie zawse wziła Pókim wej esce panno była* psn Mał II 19, *ʘuopak še panńe zalëca, poskubńe, to zaloti* Więckowo Nidz, *to u nasego žeńca je panna něożëona* Dobry Lasek Mrąg, *kavalëzi řožil'i za pannoma – jeko sobže vibrać tó nažecónó* Gardyny Nidz, *Kedy kavalër vyjezja z domu to panne pšyprovaži sobe* Myszki Pisz, *zrobjuu bukete, nu i tó bukete pobudovãu tēj pańence, tēj žefčine i ftedi mňãu sfojò pannò, tam, ně?* Kajkowo O, UAM, ● *parobek požežau, kedyš panna to še nazyvoš Anna, kedyš ʘuopak to še nazyvãš Jon* Raszãg Resz, ● *Tò mńe matula zrobiua, Że mńe ve vode žuciua, Sama za panne řoži-ua* psn, ▲ *panna młoda (młoda panna)* «narzeczona, kobieta w dniu swego ślubu»

O Nidz Giż Pisz Elk Olc i bl: *panna młoda* – w bzaue klejdy še ʒubzerałi i šlejer z merty Zdory Pisz, *kedy ta para klenkua na outažu, panna młoda vzeua nakriua pšypouek, aby mić nad nim žont* Szeligi Elk, ~ *stara panna* «niemłoda niezamężna kobieta» Olsz Giż: *devotka to muvo na staro panne, sfantoška* Klebark Wk Olsz; **2.** «forma grzecznościowa stosowana przy zwracaniu się do młodej kobiety, używana»: **a)** «samodzielnie» O Olsz i bl: *by ɣcaua panna zobačyc, to ja mam tam obras* Wrzesina Olsz, *to ták ják i pšt domu, co panna žižaua, to so léxi, to to spado še robži* Lipowo O gm. Waplewo, *Dobry wéčur panno, Jak še panna mńewa, Ci me panna ne zna, Čy še na mńe gńewa* psn, ● *panna* «jako rodzaj wtrącenia»: *my mńejeva, panna* Lipowo O gm. Pietrzwałd; **b)** «w połączeniu z innym rzeczownikiem pospolitym lub jakimś określeniem, często w tekstach weselnych i obrzędowych» O i bl: *Nie będe jad, nie będe jad Chocięs mi kazala, Cemu zeš mie grzczna panno Nie przihitala* psn, PorJ 53, 2 s. 33, *Proszę (...), żebyście (...) jak najpiękniej koniki ubrali, Ażeby się nam pięknie jechało I pannom druhnom się podobało* oracja, Wisła IV 800, *winszuje tej pannie brutce szczęścia dobrego* psn, Sien 255; **c)** «w połączeniu z imieniem lub nazwiskiem»: *Anulka panna dostala, Z radości sia poplakala* psn Zient 182, *A ta jena Anna panna, Ta drugo Zofijo* psn Stef I 73, *jeśli zaś chodziło o córki „z lepszych rodzin”, określano je przydawkami panna lub frejlena, a więc Lukowska panna, Hermannowa frejlena* Sząbruk Olsz, KMW 79, 336; **3.** zwykle w zestawieniach «Matka Boska» OW Szcz Mrąg Węg Pisz i bl: *Oj przyjdziem, przyjdziem na Jasną Górę Tam zobaczymy Panny figure* psn IS XXXIII, XXXIV 123, *Z czystej Panny Mesyasa Skąd pociecha rośnie nasza* ib LXXXII 279, ▲ *Najświętsza Panna* W Szcz i bl, *Najświętsza Panna Maryja* Olsz, *Panna Maryja* O Mrąg Węg Pisz i bl «ts.»: *Našfenčo Panno še pokazaua dvoma žefčinkom* Purda Olsz, *do Najšfentšej Panny, šfentego Roža pšešni ib, tom tesz zatzcól chodźić do Gietzwałda na ten otpust pszecedowniego objawjena nalszantszy panie Marij Szczęsne* Olsz, P 2, 4, *Panna Marijo kompaua sfygo syna i jek ta zbujnička ʒobacyua to pŕxenkność tego żećuntka* Jagodne Pisz, ~ *Najświętsza Panna Gromniczna* «święto Matki Boskiej Gromnicznej, 2 lutego» Olsz, *Najświętsza Panna Siewna* «święto Narodzenia Najświętszej Maryi Panny (Matki Bożej Siewnej), 8 września» W: *No(j)šfentši Panny Šewnu z žuukem* Stryjewe Resz, ~ *Urodzenie Najświętszej Marii Panny* Olsz zob. **urodzenie**, **Zwiastowanie Najświętszej Panny Maryi** Olsz zob. **zwiastowanie**; **4.** «żrenica oka» Olsz Nidz; **5.** «o manekinie krawieckim»: *i jek to take so u kraočuŕ, take ɔigury, take panny, on oblek kožuŕ na taka panna ji go wzuu tam pšysyu, ale ne na štoŕ tylko do ta panna* Unieszewo Olsz; **6.** «placuszek upieczony z resztek ciasta wyskrobanego z dzieży» Dźwierzuty Szcz, SWMp 103; **7.** «nazwa gwiazdozbioru»: *pod znakiem Byka, Lwa i Panny siać nalezy, to wtedy wszystkie plody so zdrowe, silne i mocne* bl, Mał I 13; **8.** *nagie panny* «o kluskach z surowych ziemniaków»: *jepkowa zupa, wiźnowa, kasa, to začerki, to rys, to ɔloki, to nađe pannu – kartoqlane začerki* Jurki Olc; **9.** *pyszna panna* «nasturcja (obj. informatora)»: *bijon, nagetki; pisna panna; ornny, jorginy* Głuch Szcz; **za panny** «w czasach panieńskich»: *za panny, za žefčyny tom pal'ua* Purda Olsz. MK

panni (Z) Olsz; *pannie* oczy zob. **oko** w zn 1. MK

pannica ekspr «panna»: *te młode panńice, to boso tancyłi, buty sanovali, bo obuš byua drogo* Narty Nidz. JCh

panorama «?»: *tam pošli f panoramo [-o, sic!], gže take ʒosoby stojo jek żyve* Gietrzwałd Olsz. PG

panować (Z + lit) Olsz Szcz Ełk, psn; **1.** «utrzymywać się, występować» Olsz Ełk i bl: *kedi na žosne panujō suše, to teš nic, to na pšāskaχ fšistko višχne, a na mocni ne rosne* Łęgajny Olsz, Stef JPW 62, *tifus to maŷo panovau* 4u nās Wiśniowo Ełckie, ● *panuje u nas zgoda* Purda Olsz; **2.** «dominować, górować» Olsz Szcz i bl: *jus dvoje osobuf [wilki] pozerli, ino buty zostauy, co to še porobžiuo, co žikožizna panuje* Mąćice Szcz, ● *obrzydżano w szkole nam Polska i byłe stosunki w dawnej Polsce np. że w Polsce było straszne niewolnictwo, że tam tylko „knut” panował* Dywity Olsz, P 4, 34. MK

panowanie (Z + P) W Szcz; «sprawowanie władzy»: *dwasta tšyžęści lat pot panowańem německam* Dajtki Olsz. JZ

panowy lit bl, psn; «należący do pana»: *Chtórná diko to gburowá, Chtórná cianká to panowá* psn IS XXXIX 156. MK

pantofel (Z + P + lit + SWM XII) OWM; Gpl -ów O; zwykle pl; **1.** «miękkie obuwie domowe, też ogólnie o obuwiu różnego rodzaju» OWM: *mu jeχ nazivali pantoφle, take něntke* Grabowo Mrąg, *skožnie to s χolevani takeni, a pantofle to te co v izbýe, sukenne* Pianki Pisz, *na pantofle to movilim krótké buty a ně to damske bóty* N Guty Pisz; **2.** «buty o drewnianej podeszwie» O Pisz: *olšina to mǎ take červune dŕževo, to tš bžežō do pantofluf* Dłużki O, UAM. PG

panulek ekspr «pan w zn 1»: „za šilulke”, *to tak polepšone jak „panulku”* Wipsowo Olsz. JCh

panzja zob. pensja.

pański (Z + P + lit + SWM X, RO) OWM, psn; **1.** «właściwy panu, taki jak u pana; należący do pana, gospodarza, właściciela majątku ziemskiego» O Olsz M: *a po pańskiej mowē to tšēc; rejbaska – a po pańskiej mowē to tartka* Nidzica, *panski zamek pobudovau, to buu tšyžęści sešć mēter duugi, dvanāsće mētri seroki* Ogonki Węg, UAM, *to tam jes ten las, vjelki las, krulefski, a to panski* Mąćki Olsz, *przy stole siedziata panska rodzina czworo a Wojtek był piaty* Dywity Olsz, P 4, 12, ● *Francuzi pańske luže, fejne* Olecko, ● *ta Magdalena umyua noği i vŷosaŋi uterŷa i to mašćo namazaŷa, a Juzef i Nikodem to mašć tys něli, to na pogŕžep pajski byuo gotovo fšo* Jagodne Pisz, *ucznie Pańskie rosprosōne* Skomack Wk Ełk, PME XIX 98; **2.** głównie w zestawieniach «należący do Boga, cechujący Boga, pochodzący od Boga» OW Giż Pisz Ełk i bl: *Pańske to dobra, My safaze Jego Zažyjmy je ku χfale Fšexmocnego* psn, *Idžta w imieniu Pańskim, A Pan Wsechmogacy niech wama uzycy Wsystkiego dobrego* oracja, Mał III 114, *Niepokój z domów wynijdzie, Pokój Pański do was wnijdzie!* GazOlsz XXIX 76, ● *bynde mńeskaŷ w domu Panskem na duuge casy* Szczybały Orłowskie Giż, ● *tu mi šežēm – tu byua gospodarka duzo Pańskega roku tšynastęgo* Lipowo O gm. Waplewo, ▲ *Pańskie Przemienienie* W Giż i bl, *Urodziny Pańskie* bl, *Pańska Wieczera* Pisz zob. **przemienienie, urodziny, wieczera**, ~ *Anioł Pański* W zob. **anioł**, ~ *Męka Pańska* O Pisz zob. **męka** w zn 1, ~ *bojaźń pańska* bl zob. **bojaźń**, ~ *pański koń* Resz, *pańska krówka* Resz zob. **koń** w zn 1, **krówka** w zn 2; **po pańsku** (Z + lit) Olsz Mrąg i bl, psn; «w sposób właściwy bogatemu człowiekowi, osobie stojącej wyżej w hierarchii społecznej»: *Był Mānstein jenerał w Gdańsku Ten tām cāle żył po pańsku* psn Kętrz 94, *tag grubo, toć te nažiska kedajse to ně byuo tak po pansku* Dobry Lasek Mrąg, *stulpy, po pańsku, męzonke muši kupšić – to tako sprenzino, to tam začšyma* Gady Olsz. MK

pańsko «po pańsku? bogato?»: *mu mozem pansko zić; co pan дума* Maldanin Pisz.

MGK

państwo (Z + P + lit) OWM, psn; Dsg -*oju* Pisz; **1.** «zorganizowana politycznie społeczność zamieszkująca określone granicami terytorium, mająca własną władzę zwierzchnią i uregulowaną organizację życia zbiorowego» OWM: *i tutaj ʘostalm i še barʒo dobʒe ʘujem v nasim panstʒe* Biała Piska, UAM, *on robʒi dla państfa, na sfoje ne, tulo pʒy państfowej roboće* Skajboty Olsz, ● *mjel'i my fejn role, potem to te role do państfa oddawali* Kot Nidz; **2.** sgt «osoby stojące wyżej w hierarchii społecznej; właściciele majątków, chlebodawcy» OWM: *lepse państwo pʒyjeʒali z uitkami i kómþjo še Góra Pisz, duʒy majentek i tam gʒe te państwo meška – to dvur* Dąbrówno O, *moja baþca tamuj smuʒiua u tego państwa, u ʒeʒicuþ* Nidzica, *państwo go ne ʒćeli pʒy jednym ʒecku* Liwa O; **3.** sgt «forma grzecznościowa stosowana przy zwracaniu się do osób różnej płci» OM i bl: *o państwo miue, ja do škouy ʒoʒiua, mocno dobʒe ja še ucyua* Mazuchówka Giż, *take ʘoka ma, toć państwo ʒe, co je ʘoko* Paprotki Giż, *to jus państwo duzo lat še uco þ ty skole Olecko, syćkego biuo, to mi tam byli jak doma, prose państwa N Wieś Etcka, ʒek zaprasau tʒy luʒi, to vlaz do fameliij i viproske nau: velke, ućcive, ślaʒetne państwo, cobišta ne ńeli za poʒiv'eńe, com tak sm'nele s kónika stómpsuu* oracja, KN II 59. MK

państwowy (Z + P) WMzach Giż, psn; «należący do państwa, organizowany przez państwo»: *robotnicy z wioski pracują w lesze państwowem* Stryjewo Resz, P 1, 8, *zabʒili jelena abo zabʒili zajoncuf, to þsistko muśeli oddać, bo teras to þsistko państwowe* Wykno Nidz, *on robʒi dla państwa, na sfoje ne, tulo pʒy państfowej roboće* Skajboty Olsz. MK

pańszczyzna (Z + lit) W Mrąg, psn; «przymusowa praca chłopca na pańskiej ziemi»: *z Ruśeji, bo tam byli pot panem, to ʘućekli, pańszczyzna byua* Śwignajno Wk Mrąg, ● *musieli nasi ludzi ze wsiów tam todróbziać pańszczyzna* W, Bar 85. MK

pap (SWM I) Nidz Mrąg Giż Etł Olc, **I. papa** (Z) O Szcz Giż Pisz Olc, SWM I; **1.** «materiał izolacyjny, służący zwłaszcza do pokrywania dachu» OM i bl: *dek blaʒowi i papowi s tej carnej pap* Skop Giż, *pape pouozo, ceguy to to še nazywa zdrump* Maldanin Pisz, *beʒe na fundament papa kuaʒóna, zebi ʒilgoć do góri ne sua* Pisz; **2.** «tektura»: *co take śtívne f ʒolevaʒ to papa jest* Dąbrówka Pisz. (Nm Pappé). UDK

II. papa (Z + lit) O Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz; «ojciec, tatuś»: *jak mi wouali moje roʒice to matečko, ojćulku – a kedi to u bogatʒy, to mamó to u bogatʒ – papa* Ostróda, *ʒak ja jem te kśuske pšeciataua o tʒy straxaʒ, to tén starsy sin muʒi: wés co mama, co še mamy oblěz w bʒel i puʒem pape wistrasim* Natać Wk Nidz. MD

III. papa «o gęstej zupie przyrządzanej z mąki i wody»: *z monki taki brej zrobili, vody v garnek vleli, tako muze zrobili abo pape* Róklas Szcz. UDK

IV. papa «pogardliwie o ludzkiej twarzy»: *jak ci wypalę w pape, to ci się w ślipiach jak w siedmiu kościolach rozświeci* GazOlsz XV 193. MD

papać żart. «jeść?»: *tak ten kuobuk pšišet do tego vouu i muzuu: sivi ne papój, tylko oddaj maʒadua, dam ci vur pšáhanzy* Pokrzywy Olsz. UDK

papaj «ojciec»: *ojculek, papajek, papaj* Wielbark Szcz. UDK

papajek (Z + lit) Olsz; Dsg -*owiu* Olsz; «ojciec, też hip»: *mamajka, papajek u naju na roʒicuf muvil'i* Stękiny Olsz. UDK

papel, papla (Z + lit + SWM XI) OWM; *papel* Giż Pisz Olc, *papla* OWM, zapisy nierozstrzygające formy Nsg OWM; Gpl -*ów* Mrąg; **1.** «topola» OWM: *papla to po nasemu topól* Konopki Wk Giż, *paple to navisse d'ʒeva* Hejdyk Pisz, *paple – to tak na oparcyskaʒ rośne* Frąknowo Nidz, ● *papla szeroka, wysoka*; ●● «o spławiku

z topolowej kory»: *Rusek mřou paple grube* Liwa O; **2.** *Paple* «nazwa toni na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 294. (Nm *Pappel*). UDK

papidrak «o człowieku, który nie umie nic zrobić» Giętkie Pisz, SWMc 76. MD

papier (Z + P + lit) OWM i bl, psn; Gsg -a Giż; **1.** ogp, sp «tektura» WMzach Węg Giż Pisz Ełk i bl: *padâu dešč, a klejt s papširu, to mi še rozlečou* Bredynki Resz, *gazety polske tšimamu dla papšeru* Sołtmany Węg, *za bopkóf byli tfarde mycki – s papšeru denko, a na denku filigrany* Purda Olsz, ● *kérc to viglondâu tak: řisko serca biya sěrokâ obrěncka, takâ bantějza, a do gón biya vónssâ, a to fsistko biyo papšerani oblepšone* Siedliska [Frejty] Szcz, KN II 63; **2.** «kawałek papieru, kartka» Olsz Mrąg i bl: *papšer, jak še napise – to listek Ścięciel* Szcz, *musiałem sto razy na papierze napisać w domu i na drugi dzień nauczycielowi pokazać* Dywity Olsz, P 4, 9b, ● *to taki papšir trujuncy [na muchy]* Gady Olsz; **3.** «dokument, zaświadczenie, pismo urzędowe» OWMzach Giż: *jo terâ mom dostać emarature za řego, terâs papšery tam pošy do Vâršavy do koleji Skajboty* Olsz, *ja buu na majstraće, pařeri cobî wistawil'i* Szczytno, *w papierze wojskowym mam napisane řem jest polskiem* Dywity Olsz, P 4, 23, *i f pařerax, i f kšoškař fuks* [mowa o maściach koni] Butryny Olsz; ●● «ulotka?»: *řon powedau, ře ja na banoše rozdajau papšeri polske* Ostróda. UDK

papierek (Z + lit) O Olsz Mrąg; Gsg -u Mrąg; **1.** «kartka papieru» O Mrąg: *un dostaře [przed egzaminem] papěrek, s tego cistego papřerku beřže odpowedywau* Mrągowo, ● *na muři fpšut ře kupal'i tam papjerek cervóni* Kajkowo O, UAM; **2.** «strzępek, kawałek papieru» Olsz Mrąg: *pozberâjta te papsierki, cošta poderli ji się po ziemni rozwałajâ Tuławki* Olsz, KF, *nazberau pšejknyř škeuřuf i papšerkuřuf i tedy poset řatki zvouyvać do še, pokazać i řelić i pšyuuřić je do še* Wyszembork Mrąg; **3.** «papier w zn 3»: *ten papsierek je juř niewâřny, musisz sobzie dać nowy wystazić* Tuławki Olsz, KF. UDK

na **papierno** zob. **na papierno**.

papieros (Z + P + SWM VIII) OWM, psn; Asg -Ø Giż Pisz, -a Giż; ogp: *na wet ten narót, co w domu pozostawau, to še pšeinacyu, co druga kobeta pal'i pařerosi* Mikołajki Mrąg, *teras papjerosi, a pšut muwil'i cigaretu* Ulnowo O. UDK

papierosek ekspr «papieros»: *fšy mnel'i, ale pařeroski palić a votke, to my še ne řiři, řony še mogli řot nas nařucyć* Stryjewo Resz. UDK

papierowy (Z + lit) Olsz Giż Pisz, psn; «zrobiony z papieru lub z masy papierowej»: *do plewów możeta brać te papsierowe worki* Tuławki Olsz, KF, *potem u nas take dostal'im, take talěżyki papřerowe kupřěć, take malowane* Myszkki Pisz. MGK

papierówki «wczesna odmiana jabłek»: *klarkî – to te řešne jepki, papšerufki, řepkne na vejřeřu i smacne ku jeřeřu* Wesołowo Pisz. UDK

papieř (Z + lit + SWMc) Olsz Szcz Mrąg, psn; Npl -y Szcz (-e Szcz); **1.** ogp Olsz i bl: *jest to nas papěř – ojćec řfinty, droři* psn; **2.** «baptysta» Szcz: *papšezi to řu nas so – oři še lubžo řšćic – baptistu to mi muřem papšeze* Piasutno Szcz; **3.** «o człowieku, który ciągle się modli» Mikołajki Mrąg, SWMc 78. UDK

papka hip «ojciec?»: *Papka, papka mój kochani, Ni ma koni tylko řciani* psn IS VII 463. UDK

papkać «do dziecka: jeść»: *nâ, papkâj maluška* Tuławki Olsz, KF. UDK

papku ndm. żart. «jedzenie»: *ale tēz potoknâć trzeba, bo papku to jól, a tutku to nic, psiwo powlewane w šklânkach wyziętrzeje* W, Bar 41. HP

papla zob. **papel**.

paplać; pośw. tylko im. wsp. ndm.; ekspr «dużo mówić»: *I z nas tu jeszcze chcesz szydzić I przewodzić nudnym krzykiem Paplając cudzym językiem?* psn, LitLud 94. UDK

paplowy «topolowy»: *fłóski po našemu teras puafki, to s kóry, najvencyj z Rusiji počongauy rbaiki s paplověj, Rusek mńou pape grube* Liwa O. UDK

papowy (Z) Szcz Giż; «zrobiony z papy»: *dek to jest dekuafka, a daχ to jest suńany i papovy daχ* Szczytno. MGK

paprać 1. «grzebać w czymś»: *paprześ ji paprześ w ty zupsie a nie jesz* Tuławki Olsz, KF; **2.** «babrać» Olsz, KMW 81, 376. UDK

paprać się «brudzić się, grzebiąc w czymś»: *paprześ się w tem błocie jek prosiąc-czek* Tuławki Olsz, KF; por. **babrać się**. JS

paproć (Z) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz; ogp: *paproć to take żelisko Orzyny Szcz, tutaj muźili, co paproć jeden ras kšće, a kto jego najže, bėje mńau vélge scešće* Maćice Szcz, *dró do kozuf paproć* Barczewko Olsz, *šermy* [«parasole»] *my sobe robiłi s tux paproći – jek my posłi na jegody – tak wetknelim jeden w jeden – t’ši* Nida Mrąg. UDK

paprzyca (Z + lit + SWMp, Kult MW HK) OWM i bl, psn; *kaprzyca* Mrąg; «metalowa lub drewniana poprzeczka między kamieniami żaren umożliwiająca regulowanie odstępu między nimi»: *zarni viglondajò tak: jest kaduup z drevna ze ctýrèni noğáni, a tedi jedèn káñèñ nisko, a f tèm niskèm káñèñu jest papšica. A ten ýřšxñi káñèñ na to papšice psijže* Szczecinowo Elk, KN IV 302, *zarna: kañèñ żešxñi, spodñi, papšyca, co ten žešxñi kañèñ mozna go podñeść i spuścić* Frąknowo Nidz, *tam jest štepno, żelazno, taki góźjik, to na tèm štepñe kañèñ žešxñy s to papšico še krenći* Kipary Szcz. UDK

paprzyczka (Z + SWMp) Szcz Mrąg Pisz; «**paprzyca**». MD

paprzysko «**paprzyca**» Kiliany Olc, MAGP III m. 120. UDK

papst (Z) Mrąg; «papież»: *šot drugi šostre χcau wźuñś, to kšonc mu zabrañau byogosuawenstfo dać, to muwuu, co ma do papsta pjisać* Wojnowo Mrąg. (Nm Papst). UDK

paptysta zob. **baptysta**.

papu ndm. «do dziecka: jedzenie»: *može chcesz papu?* Tuławki Olsz, KF. UDK

papuchnać «do dziecka: jeść»: *papuchnáj, to cacy, cacy* Tuławki Olsz, KF. UDK

I. para (Z + P) Olsz M, psn; **1.** «ciało lotne powstałe przy podgrzewaniu cieczy» Olsz M: *to para jek iže z garcuř, co bźije na to, to jek to byo otfożone, to iže f koñin – jo, ta para súa f koñin* Zgniłocha Nidz, *babka moja juz przed Wielganocą kilka tygodnie trzymała gałozki ze brzożki i wkładała do butelki z wodąm i nad parą co kilka dni podgrzewała, azeby się prędziej liście rozkwitnęli na zelono* Klon Szcz, P 5, 60, *taka maúa izbetka, taki duzy pec, pare tam pušcil’i i duzy koçou, co wode gźeli* Snopki Pisz, ● *przen drukarnia to sie mieszyła w Bochom Westfalii i to na czało parę* Klon Szcz, P 5, 14; ●● «o mgle»: *stare muwiłi para* [odp. na pyt. kwest.] Skomack Wk Elk; **2.** «tchnienie, oddech» bl: *Woł z osłem pracowity Parą swoją Nañ chuchają Dzieciąteczko zagrzewają* psn IS LXXXII 279. PG

II. para (Z + P + lit) OWM, psn; Gpl -ów Giż, -uch Pisz (*par* Olsz M i bl), Ipl -oma Giż (-ami Olsz i bl); **1.** «dwie istoty»: **a)** «dwie osoby; kobieta i mężczyzna; narzeczeni; małżeństwo» OWM: *f pšeršo pore iže najblišše pšijaćelstfo* Purda Olsz, *napšut iže ta pára a potem družna i sfat* Snopki Pisz, *kedy ta para klejkuu na outažu, panna muoda wzeua nakriua pšypouek, aby rñić nad ñim žont, a on jak muk, tak to*

otcuŋgaŋ Szeligi Elk, *para*, *maużenstfo*, *fstòm pili f stan* Gawliki Wk Giż, ● *fraz młoda para* «narzeczeni, małżeństwo w dniu ślubu» OWMzach Elk: *f kościele stanom na jedne strone żefčoki a na drugom xuopaki i muoda para pšehže aš na kšesua pšet* *žoutaš* Purda Olsz; **b**) «dwoje zwierząt; samica i samiec» WMzach Mrąg Węg Giż Pisz i bl: *orčyk to je w jenego koña, a jek para koñi to do braki* Stawiguda Olsz, *kozdy nau* *tyle genšuo*, *kedy se žehiu to dostau dwa pary* Cybulki Giż, *šarna i kožou to taka para* Jedwabno Nidz, *puta i putan to jena para, xtoře možo guua i gulan* Sterławki Wk Giż; **2.** «dwie jednakowe lub podobne sztuki czegoś, dwa oddzielne przedmioty stanowiące pewną całość, też: dwa jednakowe i symetryczne narządy» OWM: *snopki po žesehć par to jeden xak, stawane tak to prynzy pšexhne* Rummy Szcz, *f kopki – peñć par po pšehć par – rozmajice* Sajzy Elk, *pžoza; dwa pžozu, sešć par pžozuo* Mrągowo, *dišelec – to ot parux – jenen dišelec em zgubžiu; jena to dišla* Wejsuny Pisz, *pora štripluo* *na dwa nogi* Węgój Resz, *napšut zoki žouñane na nogi a tedy žonuce ze dwa pary, take lapi* Krutyń Mrąg, *jeden žeh vikrojili ze tšista pār žencij tix obužof* Bzury Pisz, UAM, *muśi pomuc, kedy ryši čonhne, to muśi pare rencuf* Orzysz Pisz; **3.** «o przedmiotach składających się z dwóch symetrycznych, złączonych części, mających nazwę w liczbie mnogiej» Olsz i bl: *Mamuc mu tu okulari Do wibraña różne pari* psn; **4.** «jedna z dwóch istot stanowiących komplet» bl: *A ja jeden pary ni mam Co pšet kuzdym capke stymam* psn, *Jeko cerwony gardelek Kiedy páry pozbedzie, Na zielonem, na zielonem* *Drzezie juz nie usiedzie* psn IS LXVIII 253; **parami** (Z + lit) Olsz, psn, **paroma** «we dwoje»: *muožeš tak párami iže* Ruś Olsz, *Leciały gózeczki, Leciały poramy, Wezna sobzie dziewcza* *Z modramy łoczamy* psn Stef III 15, *coũnek to pšehćiskuje tam i w zat, casem to paroma, Kedi jenostalnu, to jenyum coũnkem* Krzyżany Giż. PG

parada (Z + lit) W Szcz Pisz, Kult MW RD, psn; **1.** «wystawność, okazałość; upiększenie, ozdoba» W Szcz Pisz i bl: *kandara to jest do paradi, to tulo wojsko ma Szczytno, te scyčanki to su tlo do paradi, bo ta tšcina do tux uatuf benže drutañi abo tšćcinu popšizonzyvana* Wejsuny Pisz, [pierścionek] *tèn co ot oddažin to bes ocka, a z ockem to ot paradi* Dąbrówka Pisz, ● *fraz w paradzie* «z przepychem, strojnie» bl: *Bo te zolñiže ñe jenyj matki, Staju f paraže jek z ruzy kšatki* psn, *od parady* «na specjalne okazje, nie na co dzień»: *do przewożenia osób w celach innych niż praca służyły pojazdy „od parady” – wozy i sanie wyjazdowe* bl, Kult MW 306, [ktoś] *nie od parady* «[ktoś] umiejący stanąć na wysokości zadania»: *ale že to buu xuop ñe uot paradi, šenğnou po rozum do guovi i tak jem porežuu: [...]* Różnowo Olsz, Stef JPW 52, *nie nosić głowy od parady* Olsz zob. **nosić** w zn 5; ●● «o wyszukany sposób zwracania się do kogoś»: *taki parady zaš, jek w wysoki mozie polski: „daj mi Pan, nie bierz mi Pani za złe” my nie znawa* W, Bar 44; **2.** «defilada, pokaz» W i bl: *Kiedy mak zakšcie psienknie w łogrodzie, Jekby żołnierze, gdy só w paradzie* psn Stef I 53, ● *kšunc mã koñe jek do paradi* W, SWarm 106; **3.** «pycha, zarozumiałość, działanie na pokaz (obj. SWarm)» W i bl: *ta iyx parada do ñicegũ ñe doprovaži, tulo luže bandž z nyx zambovać* W, SWarm 106, *W Szówaldzie parada, W Linozie rozum* psn Stef RD 49. DK

paradny (Z + lit) W Mrąg Elk, psn; **1.** «przeznaczony na specjalne okazje, odświętny; wyszukany» lok. jw. i bl: [bryczka] *to paradnu vus, jo, naježžiuem se f fejnux vozaž* Nida Mrąg, *sañe; paradne sanki; sanki; maue sanecki* Ogródek Elk, *Moje psierzyny só cyste jedwabzie* *Dla cie lontrusie só za paradne* psn IS LVII 211; ●● «nadzwyczajny, specjalny» bl: *Ale žylczek dobry* *Zwołoł wiec paradny, Po boru, po lesze* *Koždy*

swój dróŋg niesze psn Stef II 40; **2.** «pyszny, zarozumiały» W: *žyŋčini majũntkãži sũ paradne, uũne do níkogũj ša ne uodezzũ* W, SWarm 106. DK

paradować (Z + lit) W Pisz; «chodzić w czymś, występować w jakimś stroju; popisywać się»: [*micki*] *byli okruŋgue, ale ruzny kolor heli – želuny, cervuny, bžauy – ja to f cãrnej tak paradowaua* Hejdyk Pisz. DK

paradować się «pysznić się, pokazywać się (obj. KF)»: *paradować się; jek to się paradyje ze swojem brutkãnem* Tuławki Olsz, KF. DK

paradyn «paralusz, rodzaj przekleństwa» W, SWarm 106. DK

parafia (Z + P + lit) OWM; *-ija* OWM; *Asg -q* Olsz, *Gpl -ów* W; **1.** «najmniejsza kościelna jednostka administracyjna» OWM: *na odpust z kazdej wioski, parafiji Biskupiec szly „ofiany”* Stryjewe Resz, P 1, 2, *a ksomc proboszcz parafii starał się azeby się dzieci uczyli po polsku w szkole i nauki polske* Klon Szcz, P 5, 15, *„on je vyšfencony i mušĩ išć gže go biskup vysaži, „on maũ až dva parafije [w] latošem roku* Gady Olsz, *bo tam f χturej parafiji kšunc pomer, to na to parafijo ne pšišet kšunc, košcuũ buũ zamkňanti* Wygoda Olsz; **2.** «ogół parafian» Olsz Pisz: *to ftedy calulecka parafija na tem šfeńće byũa* Kwik Pisz. DK

parafialny (P + lit) W Szcz; ogp: *koszciol parafialny dla Stryjewa był za moich dziecinich lat w Biskupcu* Stryjewe Resz, P 1, 1. MGK

parafijny (lit) Olsz; «parafialny»: *zvũoki zańešono na smantoš parašijni* Szãbruk Olsz, KN III 213. MGK

parafijski «parafialny»: *košcuũ parafijjski* Upałty Giž. MGK

paragraf (Z + lit) Olsz Pisz, psn; «przepis prawny»: *łoni tam mają swoje paragrafy ji podług tego się rychtujã* Tuławki Olsz, KF, ● *przen «o uderzeniu kijem»* Pisz: *to paragr’af to jeden kij beńže* Jagodne Pisz, ~ pl «o deklaracji, oświadczeniu»: *Ołowiem i krowã paragrafy spiszemy, Že z Polskã połączyć się chcemy* psn IS DXCIII-I 56. DK

paragrósek zob. **pragrósek**.

parak «wywietrznik» Róklas Szcz. DK

paraliz (Z + lit) Olsz Ełk; *palaryž* Ełk; ogp: *raz byũ paralizem tyxneⁿty, co ni muk ni nogu ni reŋku, ležou, ležou tyle nežel* Purda Olsz. DK

paraluch (lit) W; *palar-* W; euf. «rodzaj wyzwiska»: *ięki palaruχ mi tu pšeškãžã?* W, SWarm 106, ● *fraz do paralucha* W, *do stu paraluchów* W, *na paralucha* W «rodzaj wykrzyknienia lub przekleństwa», *niech kogo paraluch weźmie* «przekleństwo»: *niech cię paraluch weźmie* Olsz, JP LXIII 94, *idź do paralucha* W zob. *išć* w zn 1; por. MK, DK

paradyn. **paralus**, **paralusz** (Z + lit) Olsz Mrãg Pisz; *paralus* Olsz, *paralusz* Pisz, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Mrãg Pisz; *palar-* Olsz Mrãg; euf. «wykrzyknienie wzmacniające treść wypowiedzi, też: rodzaj przekleństwa»: *palarus, ale nie myslãtem, co ty poredzisz sãm taki gruby kloc włozyc na wóz* Tuławki Olsz, KF, *šarny tys, teras tak ji[χ] maũo, tlo tyχ žikuf to paralus – kartofle tũ rujnujo* Pogubie Tyłne Pisz, ● *fraz paralus wie «nikt nie wie»: a palarus ži!* [w odp. na pyt. eksploratora] Mrãgowo; por. **paradyn**. DK

parami zob. **II. para**.

parasol (Z + lit) O Nidz; wg SWarm 152 wyraz na W nieużywany; ogp: *a mne ne uznãu, bo ja pot parasolem byũa* Dłużki O, UAM. DK

parączki (SWM IV, IX) Resz Mrãg Giž Pisz, **porączki** (Z + lit) Resz Pisz; **1. parączki, porączki** «rękojeści pługa» Resz Mrãg Giž Pisz; **2. parączki** «w kołowrotku: krótkie kolki osadzone w tzw. stolku» Jagodne Pisz, SWM IV s. 69. DK, KS

parcela (Z + P + lit) WMzach, psn; «wydzielony kawałek gruntu, działka»: *w jedny wsi żydy porozdzierali dwa duże miejsca na drobne parcele – i wysłi na swoje, bo te nigdy nie stracą* W, Bar 66, *ja też weznę jeną parcelę po tem rozparcelowanem majątku Tuławki Olsz, KF, znalazłem parzela blisko Szafatdu ale tylko sama rolo i to tlo piaski bagna i nawet nieużytki Gryżliny Olsz, P 3, 7.* DK

parcelant (lit) W; Npl -ty W; «właściciel parceli»: *tam przy koncu zioski mnieszają tlo same parcelanty* Tuławki Olsz, KF. DK

parcelarz (Z + lit + SWM V) Olsz; «o chłopie mającym tylko dom i mały kawałek ziemi; też o właścicielu parceli»: *maui gburek; jek buuo rospšedane to parceloś to pšezwali nowencěj* Wygoda Olsz. DK

parcelnik «właściciel parceli»: *parcelnik parcele ma* Bartki Nidz. DK

parcelować (Z + lit) W Mrąg; ogp Olsz Mrąg: *s cegò ja bende zyū? Pole zabrali do fabriki, moja vuasna byua rola, ne parcelovali ino pobrali* Nida Mrąg, *bodaj mają ten majątek parcelować* Tuławki Olsz, KF; **parcelowany** im. bier.: *majentek i on buu parcelowany 28 roku, dostali zemnie* Zabrodzie Resz. DK

parch (Z + lit) Olsz Mrąg Giż Pisz Ełk; **1.** «o niektórych chorobach skóry (zwłaszcza o świerzbie); też o ich objawach» Olsz Mrąg Pisz Ełk: *parx to ta uobrzida taka na reⁿkaχ i na tfaży* Snopki Pisz, *musiwa kona wysmarować maścią, bo ma parch* Tuławki Olsz, KF; **2.** «narośl na brzozie» Siedliska Giż. AB, DK

parchacz (Z + RO) Olsz Szcz Giż Pisz; «ropucha»: *carovnica, parxovata žaba f sklepaχ tak šeži, parxac* Zdory Pisz. MD

parchal «ropucha (pejor)» Glaznoty O, RO 277. MD

parchaty (Z + lit) OWMzach Mrąg i bl, psn; *per-* O; **1.** «mający skórę pokrytą brodawkami» OMzach Mrąg: *tako špetnio, perxato žaba* Sztyldak O, *čarovnice, to te parxate, na obože χozo* Mierki O, ▲ *parchata žaba* Mzach Mrąg zob. **žaba**; **2.** «zarażony parchem; pokryty wykwitami skórnymi» W i bl: *lod czego ten kon ma taką parchatą skorę?* Tuławki Olsz, KF, ● jako epitet *Hej ty! Babo stara, parchata [...]* *Azebyś babo tu zaraz zdechła* bl, Mał III 126, *Żydzie parchaty, czyś ty nie toszalól?* W, Stef OK 15; **3.** «szorstki, chropowaty, mający niegładką powierzchnię» OW: *i žeski tēz byuy, drugē to byuy take parxate, to še prēnzēj opteruo tēn mak* Lipowo O gm. Waplewo, *take grube parxate to kōra, a gže trējšē to borka* [odp. na pyt. o korę drzew] Mycyny O, *na mantle iēšanne kupuiū terās take parxate štofi* W, SWarm 106; por. **parszywy**, **parszywowy**. MGK

parchim, **parchimowy**, **parchin**, **parchinowy** zob. **barchan(-)**.

parchnać «zginać (obj. eksploratora)»: *ne parxnie niχt od guodu* St Kaletka Olsz. DK

parchowaty (Z + RO) OWM, lit bl; **1.** «mający skórę pokrytą brodawkami» O Resz M i bl: *ropuxa? – tom sūsaua, žaba taka duza parxovata* Szczytno, *carovnica – tako parxovato, co muvo nescęśće pšyprovaži* Baranowo Mrąg, ▲ *parchowata žaba* Nidz Węg Giż Pisz i bl zob. **žaba**; **2.** «zarażony parchem (chorobą skóry lub roślin)» Olsz Giż Pisz: [sadzonki] *parxovate so časami, časēm gnujo* Próle Olsz, ● *lisaje to taki plac casēm na reŋku, taki kšyne parxovaty* Snopki Pisz; **3.** «mający niegładką powierzchnię»: *Parchowate Bagno* [nazwa własna] bl, Wisła III 565. DK

parchownica «ropucha» Szczytno, RO 277. DK

parchun zob. **barchan**.

parciak «o różnych rzeczach zrobionych z partu»: a) «parciany worek do bilonu»: *uñ ma dobže vipřani parčák golštíkami* W, SWarm 106; b) «pas parciany» W, SWarm 106; c) «siermięga» bl, Wisła III 88. MK

parcianka «farbowane płótno» Białystok Olsz, Zient Wieś 216. MK

parcianny (Z + lit) OW Giż, **parciany** (Z + P + Fal PST) O Resz Szcz Mwsch, SWM II, psn; «zrobiony z lnu, sp z konopi»: *tkali parčane ubraña ze lnu* Wygryny Mrąg, *buksi sukenne, buksi parčanne* Upały Giż, *buty to parčane, to skužane* Budki Olc, *kole uuskuf parčanu lojfer na dile* Orzechowo Ełk, *parčano šlo i skužano šlo, štramno, špacyrno, tam kouka šrebrne* Sucholaski Giż, *postrónki byli z provozu parčane* opřšut Kediš, *a tera so keti, kečane* ořso Grabowo Mrąg, *žymanny batog, parčanny s kunopša* Dąbrówno O, *Czapla ryby roznosiła W parčaniej kobiałce* psn, Sien 266. MK

parcik (Z + lit + SWM IV) OM; «specjalny kawałek płótna z frędzlami, który przedłuża osnowę przy zakładaniu jej na nawój»: *buu taki s partu parčik, tedi te co s tej puoři buo do tego parčika pšwonzano, co buo štuq i tedi tkać* Kowalik Szcz, *parčik to tam gže zacynajo tkać* Sajzy Ełk, *potém pšyže špóna, vysoko fšažuna f te kro-sna i ten parčik – to s partu take bedo varkoce poplečone – bes špóna beže pšeuozony do tej puoři* Rostki Pisz. MD

pardon (lit) W; tylko -un; «wzgląd, taryfa ulgowa»: *ná nego ni mám žadnygo pardunu* W, SWarm 106. ID

pardonować; tylko *pardun-*; fut 1sg *będe pardonował*, 1pl *będziewa pardonować*; «oszczędzać, traktować ulgowo, pobłażać»: *žá mu ne banda pardunováu, bo uñ na to ne zasųuguje* W, SWarm 106, ● *žutro ne baňževa pardunováć, tilo zaršs uot rana zabžeževa ša do roboti* ib. ID

pardun, pardunować zob. **pardon(-)**.

parę (Z + P + lit) OWM i bl, psn; pełny wykaz form: *parę* (też w odniesieniu do mężczyzn) OWM, G *paruch* (też w odniesieniu do kobiet) Mrąg Pisz, GA m-pers *paru* O Olsz Nidz, I *paroma* Olsz Mrąg; ogp: *zawouau ješče páre žuopòp – coby uogän uugašić* Gietrzwałd Olsz, *pora kobžit pšišuo i go [len] vitėru* Gryźliny Olsz, *to pšišuo pare rožinuf* Ukta Mrąg, *Prusy to še želo na pare takix ple-monuf* Frąknowo Nidz, *buu jeden taki mauy, co mau tšy morgi i mau pare kozuq, ne?* Mikołajki Mrąg, *w tem ogrodzie było tylko pare wiszni, a tak tylko warzywa i kartofle sadzonie* Klon Szcz, P 5, 6, *jakem pare pošpševali, jek što žcau, to pošet spać, a što žcau, to pošęžau* Napierki Nidz, *žoži po mešće, coby roboty šukau, coby pare groši ješče zarobžu* N Kaletka Olsz, *žendañi go [len] poroskuadałi, tak ležau pare nežel as z žiřšxu ta skorupa zaceua pėñkać* Dobry Lasek Mrąg, *zaryčou pare razy* Radosty Olsz, *parux kobituf tak klepałi* Kijanko Snopki Pisz, *tám ostau jedän zabity i paru rannyx* Stawiguda Olsz, *onegdaj pšet poroma dnoma, neželoma* Wipsowo Olsz, ● *zebrałi še parux i šiua pėšñòp špewali* Mrągowo, ● *fraz parę czasów* Olsz Mrąg Pisz, *parę czasy* Gołd, *za parę czasów* Pisz zob. **czas** w zn 1. PG

paręnaście «kilkanaście»: *on tes parenašće lat byu vdovžec, jo vdova* Głuch Szcz. PG

paręset (Z) O Olsz Szcz Giż Pisz; «kilka setek»: *pařeset tu Mazuròp jest Szczytno, ale Marijėnštát jus jest tējgo stare, pářeset lāt i veduuk tēgo to buo utšimano i uostañe Mārijėnštát* Biała Piska, UAM. PG

pargrózek zob. **pragrósek**.

park ogp: *klun, kašton f parkaχ, kēni tag žencěj, né znaje* N Wieś Ostródzka.

MD

parka (Z + lit + SWM V, X) OWM, Kult MW AS, psn; Gpl -ów W Szcz Mrąg Węg, *park* Mrąg; **1.** «dwie istoty»: **a)** «bliźnięta» OWM: *nāpsūt mñeli žyfcinka, a potam uurožuua iam ša pârka χuopcūf* W, SWarm 106, *ta Agnieszka to je łod pârki* Tuławki Olsz, KF; **b)** «dwoje młodych zwierząt: samica i samiec; też o zwierzętach z jednego miotu» W Szcz Pisz: *Bernat kupšuū sobže pârka tružūf i mǎ terǎ z nǎmi robota na caui žań* W, SWarm 106, *okočiua še, maūa dwa, jednego, jěk dwa, to parka* Mąciice Szcz; **2.** «**II. para** w zn 2» OW Szcz Mrąg Węg Ełk i bl: *porka to dva žaki i jedno skšiduo, na tēm kōncu žak Liwa O, mu kej zboze to žešeńć parkuφ, a len to zawdi po p̄xetnašće, to dwa mēndle w χaku* Grabowo Mrąg.

PG

parkać się zob. **barkać się**.

parkan «ogrodzenie, płot»: *był drudzba [...], konia przywozał do parganu lub połta i wszel do mieszania gospodarza i prosił* Klon Szcz, P 5, 64.

KS

parlament (P) Olsz; ogp: *przyszyły wybory do Parlamentu i gminne i do powiatu* Dywity Olsz, P 4, 27.

ID

parnik (Z + lit + SWMp) Olsz Szcz Węg Pisz; «specjalny kocioł do parowania pokarmu (zwłaszcza ziemniaków) dla zwierząt»: *nǎ świnów warzywa kartofle w pârniku* Tuławki Olsz, KF, *kočiuū, pa[r]niik – valny želožnok z jenym ušem* Wejsuny Pisz, *parniik z blaži* Sołtmany Węg.

PG

I. parny «duszny, gorący i wilgotny»: *taki parny dzień, pewne będzie deszcz* Tuławki Olsz, KF.

PG

II. parny (Z + SWM II, IX) Szcz Pisz Ełk; «podwójny, składający się z dwóch części»: *parny lejciik* [na dwa konie (dopisek eksploratora)] Grabnik Ełk, *parny plug* Zdory Pisz, SWM IX s. 26, *sanki parne* Zdory Pisz, SWM II s. 90.

PG

parobczak (Z + lit) Olsz Ełk; Npl -i Olsz; «młody parobek; wiejski chłopak»: *ale w żelgiχ gospodarkaχ toć buūo zavdi tšeba paropčakōf* pow. Ełk, UAM, *fšisci mūoži paropčaki ša zbžerali i χęli iūšć na uōnego žilka* Gietrzwałd Olsz, Stef JPW 4.

ID

parobeczek psn; hip «parobek? wiejski chłopak?»: *Jestam sobzie ziesko dziewczca, [...] Mnie sia pojstwa wcole nie chce, Wola mégo parobeczka* psn Stef II 22.

MD

parobek (Z + P + lit + SWM XII) WM, psn; Npl -bcy W Pisz i bl, NApł -bki W Giż Pisz Ełk i bl; **1.** «najemny robotnik zatrudniony w gospodarstwie; też: wiejski chłopak» WM i bl: *vāņkše gospodaže mñeli paropka, žefcyna i žefcyna do gǎši* Gietrzwałd Olsz, *parobek to kedy sūuzyū u gospodaža, mūody* Maldanin Pisz, *gospodaš muži do paropka: ty za seroke skiby bžežeš* Kobołty Szcz, *co tak u gburōf sūuzili, to celadniki, parobek to co u gbura jes, ale u koñof* Piasutno Szcz; **2.** «drewniany przyrząd do zdejmowania butów z cholewami» Nidz Ełk: *koza abo parobek mózo* [odp. na pyt. kwest.] Rogóz Nidz, SWM XII s. 64.

ID

parobkować (Z + lit) W; fut 1sg m *będę parobkować* W; «pracować jako parobek»: *ne banda caue žiče paropkovać, kupša sobže pâra morgūf i banda robžuū na sfoiam* W, SWarm 107.

ID

parokanny «zaprzęgany w dwa konie»: *2 wozy roboczce, jednie sanie, wozek parokonni i sańky do jazdy do koszcoła* Stryjewo Resz, P 1, 4.

ID

paroma zob. **II. para**.

paron zob. **baron**.

parowa, parów? (Z + lit + SWM VI) OW Szcz Mrąg Pisz Ełk, psn; *parowa* lok. jw., zapisy nierozstrzygające formy Nsg O Olsz Szcz Mrąg Pisz; **1.** «torfowisko, bagno, mokradło» Olsz Szcz Mrąg Pisz: *parowa – mokro, torpowało, torp tam jest* Występ Szcz, *rudożisko to także cerwune parowi* Piwnice Wk Szcz; **2.** «kałuża» Szcz Mrąg Pisz Ełk: *parowa, as parowi stojò i byoto še włèce* Tuchlin Pisz, *parowa to jak wenc byoto, a jag woda wenc stoi to kaluği* Skomack Wk Ełk; **3.** «wawóz, jar» OW Pisz i bl: *jidź nãprzód bez las a potem pãrowã* Tuławki Olsz, KF, *Pši dombrože pši parože Šilovaıa χustki v rože* psn, ● *parova* [«parów w wodzie (obj. JP)»] – *tam guembno* Głodowo Pisz, JP XXXIV 300. PG

***parować** (Z + lit) Szcz Pisz, psn; **1.** «wydzielać parę pod wpływem ciepła» Szcz i bl: *a tedy pšyže desc i ćepuo je, to tak paruje* [ziemia] Kobyłty Szcz, *O mięseczko, o swinino, dobre życie! Tu państwu niose, jak widzicie, Z niego się kurzy, ono paruje* psn, Wiśla VII 94; **2.** «wydostawać się w postaci pary»: *parovńica, co dim s tyx zeleźńãkuf iže, to tam paruje pšez žure, co ñe štokuje v izbze* Lisaki Pisz. PG

parować się «łączyć się w pary»: *pãrować się; wejcie nã te dwa gołãbki, juź się pãrujã* Tuławki Olsz, KF. PG

parownica «?»: *parovńica, co dim s tyx zeleźńãkuf iže, to tam paruje pšez žure, co ñe štokuje v izbze* Lisaki Pisz. PG

parownik (SWMp) O Olsz Szcz; «**parnik**». MD

parowy (Z + SDO) Mzach Pisz; **1.** «parujący» Szcz Pisz: *żemna parova, to je tak kedy žimno i dne žimne, a tedy pšyže desc i ćepuo je, to tak paruje, to nażency v lasax, ale i tak na rołi tes* Kobyłty Szcz, *kaıuza moze po descu – parowa woda, Kedy tak stoi woda, a potem fšõjńkñe* Snopki Pisz; **2.** «poruszany parã»: *vodny myyn i parovy buı – damfovy my muvĩli* Frãknowo Nidz. MGK

parów? zob. **parowa**.

Parówka «nazwa toni na jeziorze Śniardwy»: *parufka do liska* Głodowo Pisz, JP XXXIV 300. PG

parsk (Z + lit) O Olsz; «kopiec na kartofle i inne warzywa; też: murowana piwnica poza domem»: *na te žebra pšišıa suoma i žemño opsıpany na mode jek okop, ale na kılkanašće lat – parsk* [odp. na pyt. kwest.] Glaznoty O. KS

parskać (Z + lit) Olsz Pisz, psn; praes 3sg *parszcze* Pisz, *parska* Olsz, fut 3pl *będã parskały* bl; «o zwierzętach (zwykle o koniach): wydawać dźwięki, wypuszczając powietrze nozdrzami, prychać, kichać»: *co ten kon tak pãrskã, moze mã zolzy* Tuławki Olsz, KF, *tilo uot času do času* [konie] *porskali nozdżami* Szãbruk Olsz, KN III 213. ID

parsknać «prychnać, kichnać»: *pãrsknãt pãrę razy ji zarã buło mu lepszy* Tuławki Olsz, KF. ID

parszczyk «o drobnym deszczu» Kozuchy Pisz, SWM VI s. 54. MD

parszywowy «mający niegładką powierzchnię»: *na guove χustki biıy paršyvoıe* [«flanelowe (obj. eksploratora)»], *kortunove* Zgon Mrąg. DK

parszywy (Z) Pisz Ełk; «związany z parchem»: *osypka to parχ, to obřzida, paršıva χoroba* Snopki Pisz. DK

part (Z + lit + SWM IV, XII) O Olsz M i bl, Kult MW HMK, psn; **1.** «różnego rodzaju płótno lniane; też: tkanina o bawełnianej osnowie i lnianym wątku» M i bl: *part – co s tẽgo cystego lnu, jak še wybzelĩ, še zmanğluje i splatuje, to še špeći* Kosewo

Mraǵ, *part to ryxtovne puutno ot tego nãlepsego vuukna* Snopki Pisz, *lɦina to je to samo i cãnki part i grubi part, jaki buu utkani* Drygały Pisz, *gruby part – pšenzony s pakuu* Siedliska Giż, *part to byuo do košul'i*; *grubi part, šredni, cãnki i cale cãnki part* Kruklanki Węǵ, *part do kosul do rencnikuf, do puaxtuf, a tedi co z žouni i z bavelni to sukno* Sądry Giż, *to mi muým Kitel, vi muýita spudńica, s puutna, materji, s partu, sukna, rozmaitości* Kruklanki Węǵ, *Kej kto mau baveune, to robuu part na baveune, to biu tedi lepsi* Babięta Mraǵ, SWM IV s. 141, *lɦane na pouy, na poui baweunowe – tes part, ale z baweuno – s samej žouni to sukno* Krzyżany Giż; ● *part baweńniany, baweńnowy, na baweńnie, lniany, ~ kląkrowy, kląkrzany, z kląkrów, paczešny, pacze-siowy, z paczesi, paklepny, z paklepiów, ~ cienki, cieniuchny, cieńszy, gruby, (naj) grubszy, šredni*; **2.** «przędza lniana» O Olsz Giż Pisz: *šyje še partem* Klebark Wk Olsz, SWM IV s. 84, *ale to i na parće še tkauo veuno* Turówko O; **3.** «o bieliźnie (obj. SWM XII)» Szcz. MD, MK

parter «najniższa nadziemna kondygnacja budynku»: *parter beže murowany mńuc, parter pomurować beže* Pisz. ID

partia (Z + P + lit) W Szcz Giż Pisz Olc; -yja W Szcz Giż; Asg -q Olsz; «organizacja polityczna; stronnictwo»: *jek še potpřisal'i ō tšyžestem tšecem roku, to hel'i žejkse prawo, lotęgo ja mušau robýic za robotńika, co ja še do partji ne pšiznau* Olecko, *uženńiki mušeli f partjo fstompic* Spręcowo Olsz, ● *we wiosce utworzyli sie dwie partyje, polskie „Sokoli” i niemieckie „sakhauery”* Stryjewe Resz, P 1, 5. ID

partny «używany przy przedzeniu lnu»: *širy s tyńi zymbańi z drutu, tryca partna jest* N Guty Pisz. MK

partyjny (Z + P) W Giż Olc; Lpl -ech Resz; «należący do partii, związany z działalnością partii» W: *pšišet taki mńożak partyjny* Gietrzwałd Olsz, *na zebraniach partyjniach krzyczal Amtsleiter: my mamy tutaj jeszcze wiele takiech ktorým sie rajy chce* Stryjewe Resz, P 1, 6; **partyjny** w uż. rzeczownikowym (Z) Giż Olc; «członek partii»: *kto ne byu partyjny to i ne dostau tako dobre robote, tako lepo sřuzbe dostałi partyjni* Olecko. ID

partyzan (Z) Olsz; «partyzant»: *partyzon jes kto od waju* Radosty Olsz. (Nm Partisan). KS

***partyzant** zob. **partyzan**.

partyzantka «oddziały partyzantów, nieregularne wojsko działające z ukrycia»: *byua taka partyzantka, po nierھےkej wojńe zostauo* Purda Olsz, *pitano nas buo, co mi xcel'i mil'icjo ō poýetše wysažic, komendanta i burńistša zabic i partyzantke w leše utšymujem* Mikołajki Mraǵ. MD

parcja (Z) Giż; «o człowieku różniącym się od innych, też o kimś nieprzyzwoitym, niemoralnym»: *parja to othanek, co še różni od innyx luži, ale pšewažne co še źle prowaži* Użranki Giż. MD

parzch zob. **parzk**.

parzenie «odparzanie»: *a mie te flaki a najgorzej paszk parzyły w głowe i zapewnie od tego parzenia od paszku wypadły mi potem włosy z głowy tak że teraz mam prawie gołą głowe* Dywity Olsz, P 4, 15. ID

parzk (Z) Nidz, **paszek, paszk** (Z + P + lit + SWMa) OW Nidz Giż Pisz, psn; *paszek* bl, *paszk* OW Nidz, zapisy nierozstrzygające formy Nsg W Giż Pisz; *parzch* Nidz; GLsg *paszku* W Pisz; **1.** «żołądek większego zwierzęcia hodowlanego: konia,

krowy, świni» OW Nidz i bl: *krova byua lus i steraua tego byčka, tedy pašk mu peňk Klucznik Olsz, dali mi ten caui duži pask – wur, žouyndek od woua, coby išć do jeźora, wytoknoić i wycysćić Jabłonka Nidz, Miata świnia duży paszek [...] Azaż to [nie] świński paszek psn, Kolb 448; 2. «jakaś część przewodu pokarmowego człowieka» W Pisz (SWM podaje wspólną lokalizację: *paszk, paszek* W Giż Pisz): *v žouentku pšerabža še fšystka strava co cwožek zje i iže do pašku* Snopki Pisz, SWMa 57. KS*

parzyć (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Pisz i bl, psn; praes 1pl *parzym* Mrąg;

1. «poddawać działaniu gorącej wody lub innej gorącej substancji» O Olsz Nidz Pisz i bl: *uni go [sukno] pařžili i f takò prase* Łutynowo O, *jo ješčće boče* [jak z popiołu ług robili (dopisek eksploratora)] *tam popšouam to pažyli* Stękiны Olsz, ● *i ũóna tym ukropem iž pažyua, a tymu nastarsymu zbujožu tys go straciua ta žifka* Łupki Pisz; ●● «niszczyć, uśmiercać przez zalanie wrzątkiem»: *pluskfy paży še goronco vodo* Szmygwałd Mł O; **2. a)** «o słońcu: przypiekać, prażyć; powodować uczucie gorąca» W i bl: *suũnko paži a koñe ni mogu ša uognać uot bũnkũf* W, SWarm 107, ● *w luty bądź obuty osobliwie gdwš w podróży, kiedy parzą tęgie mrozy* Kal 1894, 8; **b)** «szczypać, piec, wywoływać podrażnienie skóry»: *scylka, jek ũóna ušónže keñi na reňke abo na noge, to tak añibi tam zascipãu i paži* Zgniłocha Nidz; **3.** «zalewać wrzątkiem w celu uzyskania naparu, zaparzać» Olsz Mrąg Pisz: *ale mi to pšouun pařžim, to jo taske ũopařže* Lipowo Mrąg, *kedy še vaży vodã, to kofej pažyc* Karwik Pisz; **parzący** im. wsp. odm. w zn 2b: *nie właż tam, bo przy płocie rosnać takie parzące żegãwki* Tuławki Olsz, KF; **parzony** (Z + lit) OW Szcz Mrąg Pisz; Nsg n -e O Olsz Szcz Mrąg, -o Resz Mrąg Pisz, praet z podm. uogóln. ze słp. Olsz, bez słp. Pisz; im. bier. w zn 1: *pažone biuo dãvni f koriće z žyřbi, a terãš na žvřže pouože to še uopaži* [świnię] Bartąg Olsz, KN II 54, ◇ *toć rozmaicé – beňže pažone, beňže potém tkane, puotno belone, polwane wodò, jeźorowo wodò* Zwierzewo O. ID, KS

parzyć się «o ziemniakach przechowywanych w zbyt wysokiej temperaturze: gnić, psuć się»: *v žemñi suũme pouožili, ve šrodek fšažili tako rurke z glini, to co vipalono jest i ftedi to mogu vicuňgać to – ñe? – f tēj kope beňže ćepuo i bi začeli te kartofle pažic [się] i bi še zgnili* Kajkowo O, UAM. KS

I. pas (Z + P + lit + SWM II, XII, SWMo, SDGW) OWM, psn; Gsg -u Olc;

1. «długi, wąski kawałek skóry lub tkaniny służący do przepasywania się, zwłaszcza przy spodniach» OWM: *pas to žuopi noso na buksax* Jabłonka Nidz, *pas – portki še pšycepa, coby ñe spaduy* Sędańsk Szcz, *pas to do obvozac tak bes puu* Tomaszkowo Olsz, *pas ten co fkoouo na bžuxu še noši* Natać Wk Nidz, *potem to jus ũoseuki ñeli, požešili sobe za pas* Pisz, *Mo siostrzycka pas jedwabny, Bendzie powojniczek ładny* psn IS DXCIII-XX 59, ● *fraz za pasem* «wkrótce, niebawem»: *świętego Jekuba juz mamy za pasem* bl, Mał I 9; **2.** «rzemień lub taśma parcziana»: **a)** «stanowiąca część uprzęży» OM: *pas na uušine i na noše ma taki pas pod brodo* Szczytno, *ũuzda ma pasi dwa, to pšido na kšis na kouko* Nida Mrąg, *na kuu[m]p pas i teđi na křšis koñožu jest tēs pas* Zameczek Mrąg, *to brustblat, ale Mazury muwili inacej – pšeršowy pas* Pańska Wola Giż; **b)** «w innej funkcji» OW Mrąg Giż Pisz Olc: *na třšone kreñci še žerzak, jest zjonzanu do klopa takim skořžanum pašikem abo pasem* Kosewo Mrąg, *take co do mašiny to pas* Miechy Giż; **3.** «u człowieka: część tułowia powyżej bioder, talia; też: fragment ubrania otaczający tę część ciała» O Olsz Szcz Giż Pisz Ełk Olc i bl: *Kitel to jest ũot pasa aš do žamni dlo kobýtuf* Gryźliny Olsz, *sukman to tak usyti jak bluska,*

a f tyŕku roscěnty, dyxt zapěnty f paše Laski Wk Ełk, jupa – to jes ŕo, bluska, co pò pas, kedy še ma ŕosobno bluske Olecko, ● juš ftedi [panna] buŕa fpu pas bžãũ Butryny Olsz, Stef JPW 34, ● Ujòł sie pod pasy i der der pod lasy Za swojò żonò psn IS LIII 194; 4. «długi kawałek płótna do owijania niemowłęcia» W Szcz: *powijak ñe muwò, tlo pas* Giławy Olsz, *teros juš f pasy ñe poźijajo* Wymój Olsz; 5. a) «pasma słomy do wiązania snopków, powrółò» Szcz Mrąg Pisz Ełk Olc: *bedo pasi robone ze suomu, prožòsuo kedi duzi snop* Mrągowo; b) «pasma przędzy»: *motovėnzek, co pšekũadać tèn pas* Pogorzal Wk Pisz; 6. «podłuzny kawałek tkaniny, wszyty lub przyszyty do czegoś» Szcz Mrąg Węg Giż Pisz Olc: *kapucka to dla žepcynkuo buŕa, tu taki pas i ø tyŕku byũ kłińnik, zamarscona, buŕy krzy* Olecko, *kitle f take fãũdy, s pasym* Krzywonoga Szcz, *pasy do košuluf* [wszywane na ramionach] Grabowo Mrąg; 7. «podłuzny fragment jakiejś powierzchni»: *moja ñeža dũussy pas žeńi, ale moze bić i grańica abo bruzda* Jabłonka Nidz, ● *ońi xćeli, męli tèn zañar, gže ońi byl'i, a tam ñe wolno, pas grańičny* Purda Olsz; 8. «wąski kawałek odcięty od czegoś»: *stãń ša mñėžãneckò, to ća zatxna f te pasi, a moja matka ća ñe nãiže* [mowa o tkanych chodniczkach] Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 16; 9. «zespół dwudziestu czterech połączonych tratw»: *tedi jena za drugũ dvanãšće tãflũf to pũpaše, a pas jek dwažešća šyri tãflũf i tedi jadu z ñami na jezoro* Bartąg Olsz, KN II 55; por. **półpasie**. DK

II. pas (Z + lit) W; 1. «paszport» W: *dostãu-am pas i zarã viza na vijãst do Polski* W, SWarm 107; 2. «książeczka wojskowa (obj. eksploratora)»: *s pasami pošli do mñari, wybzerka* Purda Olsz. (Nm Pass). DK

III. pas (P) Olc; fraz *przyjšć do pasu* zob. **przyjšć**. DK

passać (Z + P + lit) WMzach, psn; praet 1sg *ja passal* bl, 1pl *pasalim* Szcz; iter w stos. do **paść** w zn 1: *od maũego tom bidũo passau* Dębowiec Nidz, UAM, *passatem gęsi albo bydło tom nad tã Łynã ... spiewal piosenki a echo aź od tych lasów do mie wracało* Dywity Olsz, P 4, 4. JZ, MK

pasazerski «przeznaczony dla pasażerów»: *bo dlatęgo że nie było takiego wagonu pas[a]zerskiego* Klon Szcz, P 5, 11. DK

paseczek (Z + SWM XII) Mrąg Giż Pisz Olc, SWMo, psn; hip: 1. «długi, wąski kawałek skóry lub tkaniny służący do przepasywania się» Mrąg i bl: *f tym pšitforečku jeden pasecek buũ ze zuotym zãmkem i zuotem pšecõngñone renkãviccki* Mrągowo; 2. «mankiet przy rękawie koszuli»: *Ax ma namilejsa, sykuj ñi rencęle, Bo ja prec odjade na pšysuo nežele. Rencęle sykuje, šyroke pasecki, Ukũada kosulki, puaco jej ocecki* psn; 3. «długi kawałek płótna do owijania niemowłęcia» Mieruniszki Olc, SWM XII s. 31; 4. a) «pasma słomy do wiązania snopków, powrółò»: [wyrywany len wiąże się] *f pasecki, f snopuski i stãvi še v gašće* Mieruniszki Olc; b) «pasma przędzy»: *tedi kunžel osobno s tego pożonzo take pasecki* Karwica Pisz; 5. «prażek»: *drułiž ćerwuni to nalepsi, ruzni jes i ø pasecki* Ryn Giż. DK

pasek (Z + P + lit + SWM II, IV, XII, SWMo, SDGW) OWM, psn; 1. «podłuzny kawałek tkaniny, rzadziej skóry, wszyty lub przyszyty do czegoś; zwykle trok, patka; też: naszywka» OWM: *kouñeš, ñexturte to posek mužo* Mazuchówka Giż, *kosula na paskaž z nãdruma* Krukłanki Węg, *pasek pod renkawem* Mikołajki Mrąg, *jopy – take dũuge, s paskãm ø tyŕku* Szãbruk Olsz, *buti dũuge i krutke, šnurovane abo byl'i ñekturte paskami zapšinane* Lichtajny O, *kitel byũ kłińnasty, mñou kryzel ŕopsazony paskami ćornymi* Purda Olsz, *kordel – pasek na ćapce, co to* [pracownicy] *na poća*

majo Szyldak O; ●● «wykończenie rękawa, mankiet przy rękawie koszuli, zwłaszcza dawnego typu» OWM: *pascki a hé to manżety – to su te siroke, co še na fajnu knoϕle zapχina* Natać Wk Nidz, *riŋkawi tys byli duuǵe, pokruzowane, ϕsite ϕ pascki* Mrągowo; 2. «długi, wąski kawałek skóry lub tkaniny służący do przepasywania się, zwłaszcza przy spodniach» OWM: *pas, to tak te χuopy na pasku buksy nosu* Orzysz Pisz, *pasek ten co menšciznu noso, tak še pšepaso paskem* Ryn Giź, *pasek do klejtuf* Jebramki Pisz; 3. «rzemień lub taśma parciana»: a) «stanowiąca część uprzęży» O Olsz Nidz Mwsch: *uzda to żelazo i poscki* Samborowo O, *cugle – ten pasek, co ot uzdy zapňe še do poduški, do šli* Kraplewo O; b) «w innej funkcji» O Olsz Mzach i bl: *kapa to biuα za skōri na bżijoku i potem zżujzane jest takim poskem ze skuri, co še tšimauō* Elgnówko O, *počęŋgel – to je pšyšymac abo posek to jednoš* Szmygwałd Mł O, *kupsiuētem sobzie skōrkowy pāsek do zegierka* Tuławki Olsz, KF, ● fraz *wodzić na pasku* bl zob. **wodzić**; 4. «pasma słomy do wiązania snopków, powróśło» Szcz Mwsch: *knoŷe te ŷot paska do řiza* Ogródek Ełk, *furmanu to jus tilko rešta, to pot pasek tamuj* Szczytno; 5. «długi kawałek płótna do owijania niemowlęcia» W: *jak ša žecko uroži, dostaŋe košulke i kabočik i paskem še pšepaše, i f pšeluški zaviŋe* Purda Olsz; 6. «wąski kawałek odcięty od czegoś» Olsz Nidz Mrąg: *biłi take wōske pascki řžhente – to biuα syrowa skōra, biu – najlapse biu z žikōϕ* Nidzica; 7. «podłużny fragment jakiejś powierzchni; też: prążek»: *tam take bżelňiki, co tam pascki majo, to muvo smuǵi na to, na take uoncki* Gardyny Nidz, *kupaō še potspudna pŷežynka cervune, řebzeske, f pascki* Gajrowskie Olc; 8. «o talii» O Nidz: *fartuχ f pasek zapasany i tak* Mierki O; 9. pl «nazwa toni na jeziorze Śniardwy»: *dva paskuf, pascki* Głodowo Pisz, JP XXXIV 301. DK

pasekiel zob. **pošekiel**.

pasemko (Z + SWM IV) Olsz Szcz Mrąg Pisz Ełk Olc; Gpl -ów Olsz Pisz Olc; «określona liczba ułożonych równolegle nitki zmotanej przędzy przewiązanych sznurkiem, część motka»: *ϕ kōzdem pasemku tšyžeści řiči* Dźwierzuty Szcz, *dwažešća tyχ pasemkuf to byuō oketek* Skajboty Olsz, *tšeba v ře [w retki] uosnove zūożec po jednym pasemku, zamknoć to roncke jako klepusko, coby te pasemka še ře plontauy* Ramsowo Olsz, SWM IV s. 107. DK

paseng zob. **basen**.

pasękiel zob. **pošekiel**.

***pasia, pasz, pasza, paś** (Z + P + lit) OWM i bl; *pasza* O Olsz Nidz, *pasz* Resz Mrąg Giź Pisz (w tym f Pisz w zn 1), *paś* Olsz Mrąg Giź Pisz Olc (-ś W Giź), zapisy nierozstrzygające formy Nsg lub częściowo rodzaju gramatycznego OW Szcz Mrąg Giź Pisz Olc i bl (w tym f OW Szcz Mrąg Giź Pisz i bl); 1. *pasz, pasza, paś* «pożywienie dla zwierząt, karma» OW Nidz Mrąg Giź Pisz i bl: *a znuŷ mi dostaŋem esce ot řego, ot cukerni vtuoki, to tēs to es dobra paś* Bzury Pisz, UAM, *putrof je nolepšy na paše* Unieszewo Olsz, *paś – ředuo dla robastfa* Ząbie Olsz; 2. *pasz, pasza? paś* «miejsce, gdzie się pasie zwierzęta domowe, pastwisko» Resz Mrąg Giź Pisz Olc: *to je poś, bo še pāše, abo pośňik, ten ŷugur caui to pośňik* Bredynki Resz, *vigon to byli take droǵi, gže kedyš bi-duo abo ubusfo byuō na paś gāňane* Skorupki Giź, *ugur to zawdy lezaui rok, wignal'i wouy na paś* Maldanin Pisz, *na uōnce, na pašy* Skop Giź; 3. *pasz? pasza? paś?* «wypasanie» O Resz Szcz Mrąg Giź: *pastfisko, uonki do paši* N Wieś Ostródzka, *uunka do paši i do kost, do šana* Szczytno, *lucerno i inne trovy zašane – do košeňo i do pošy* Smolonek O, *paće to take opsyte štefle, to do paši, a ře muk paśc to řodaki obuui* Ukta Mrąg. MK

pasieka (Z + PorJ 63) W; ogp: *pšćulnistfo – to je jek ta pašeka, tak fšustko pospo-uu* Rasząg Resz. MD

pasienie (Z + P) Olsz Mzach Pisz; forma rzeczownikowa czas. **II. paść** w zn 1: *te Kurpše to byli mocno uboże i ot ix χuopakuf do kruf pašena my še po polsku naučyli* Głuch Szcz, *doų ji pšerńc uunjk i pšerńc pola do pašeno* Purda Olsz. JZ

pasierb (Z + SWM V) OWM, psn; *pasierzb* OWM; Npl -y OWM; **1.** «syn nierodzony, będący dzieckiem współmałżonka; w pl też: dzieci nierodzone, będące synem lub córką współmałżonka» OWM: *pašesřp jes ot drugigo ojca* Paprotki Giź, *syn, pašisřp – ale to špetne* Szyba Ełk, *Āni wdowy bruć nie kaze Bo ma wiele dzieci, Skoro pasierby podrosno, To ojcem wyleci* psn Kętrz 78; **2.** «odnoga pnia»: *pašisřp mužo jak vyrošne od razu druge dzevo* Maćice Szcz, *pašesřp – taki grubi, co tam pširošne* [odp. na pyt. o gałąź] Hejdyk Pisz. DK

pasierbica (Z + SWM V) OWM; *pasierzb-* M; «córka nierodzona, będąca dzieckiem współmałżonka»: *macořa; pašiřzbřica – curka ojčyma* Wielbark Szcz; por. **pasierbnica**. DK

pasierbnica (Z + SWM V) WMzach Pisz Ełk; *pasierzb-* Pisz; «pasierbica»: *a curka to jo ne řim – pašiřbnřica – řeųadne jřnja su te polske, po řnińecku uadřij* Tuchlin Pisz. DK

pasierbniczka (SWM V) Olsz; hip «pasierbica». MD

pasierbny «będący synem lub córką współmałżonka»: *pasierbne dzieci* Łęgajny Olsz, SWM V s. 14. DK

pasierzb, pasierzbica, pasierzbnica zob. **pasierb(-)**.

paśik (Z + SWM XII, SWMo, SDGW) O Olsz M, SWM IX, psn; **1.** «podłużny kawałek tkaniny przyszyty do czegoś»: **a** «wykończenie rękawa, mankiet przy rękawie koszuli dawnego typu» O Olsz Mzach Mrąg Giź Pisz; **b** «rodzaj kołnierzyka przy koszuli»: *kolńeř, pořik taki wōřuřnu* Ryn Giź, *kolńeřik řpsute ř pořik zapsinto na knařelke* Mrągowo; **2.** «rzemień lub taśma z tkaniny»: **a** «stanowiąca część uprząży» Mzach Mrąg Giź: *my ře muřo naguřevk, ten pařik pod gřyve* Kot Nidz, *řuzda – to venřidųo co pšřze f pisk – i řořto na řusi, i pod brodo pařik še zapřne, i ře zleći* Nida Mrąg; **b** «w innej funkcji» Szcz Mrąg Giź Pisz i bl: *na řřořne kreńci še řerzak, jest zjonzani do klopa takim skořżanum pařikem abo pasem* Kosewo Mrąg, *pařik taki, pasek cobi mu* [szewcowi] *še ře ssunęo kopyto* Dąbrówka Pisz; **3.** «długi, wąski kawałek skóry lub tkaniny służący do przepasywania się» Nidz Mrąg Giź Pisz i bl: *řnala, řnalka to do pařika na klejt, a to to klamra* Dąbrówka Pisz; ●● «część bielizny damskiej z podwiązkami do przytrzymywania pończoch»: *pařyk do řtrypuř pšřpnańa* Mikołajki Mrąg; **4.** «długi kawałek płótna do owijania niemowlęcia» Mrąg Giź; **5.** «pasma słomy do wiązania snopków, powróśło» Bogacko Giź, SDGW 39. DK

paśisko (Z + SDO) Olsz Ełk; «pastwisko; też: pole nieuprawiane, na którym pasie się bydło»: *pařiska to udařo* [sic!] *še na uduřogax* Olsz, SDO 83, *ugor? – co to še řeje po tym zboże – do zita še sikuje, końicyna na řim jest, pařisko, a tedy beže orane* Ełk. MK

paskuda m f (lit) W, psn; m W, f W, zapis nierozstrzygający rodzaju gramatycznego bl; definicje powtórzono za SWarm; **1.** m f? «paskudnik, brzydal» W i bl: *s paskudū řixt řa vřavać ře řce* W, SWarm 107; **2.** f «zad, pośladki»: *řek řa, banjkarti, ře uřspokořita, dostańeta po paskuře* W, SWarm 107. DK

paskudnie «bardzo źle, niedobrze»: *paskudnie to še tym ʎoraŋo Olecko, jegomość, ale já Mniamniec. Na to ksióndz łodpozieduje: – To paskudnie, ale nie grzech* W, Stef OK 11. MGK

paskudny (Z) O Giż, SWMc; **1.** «brzydki, nieprzyjemny, też o pogodzie» O Giż: *a na pošćel kedi buo tkano, to φ cerwone prónzecki, ják χto χcau, to přęggowaćina, šiwe, paskudni i newarni muŋilim i šiwi, jak tam komu pšisuo do ʎust Ryn Giż, wej to ta paskudnã mowa Ostróda, paskudni cas, taki nepřšijemni Ryn Giż; 2.* «o człowieku: dokuczliwy, nieznośny» Giż i bl: *taki cwożek to benzje muwżono paskudny abo taki psotnik* Paprotki Giż. MGK

paskudzić się «o skaleczeniu: ropieć, jątrzyć się»: *he paskużiuo še, ale boli* Lichtajny O. DK

paskudztwo; tylko -stwo; «o brudnej wodzie»: *co gėńsi pŋili, to paskustφo* Olecko. MD

paskustwo zob. **paskudztwo**.

pasmo (Z + P + lit + SWM IV, SDGW) OWM; *paśmo* Giż; Gpl-ów OWMzach Mrąg Giż Pisz (*pasem* OW Szcz Mrąg); **1.** «określona liczba ułożonych równoległe nitki zmotanej przędzy przewiązanych sznureczkiem, część motka» OWM: *jek napšendli, to zmotali na motozidle, f pasma popšekruncali provuskem, vivãžali ta pšenža i ʎusušili i ʎurizili, cobi buua štivnã i guãtkã, cobi še he rvaŋa* Brąswałd Olsz, KN III 211, *na k'šyš nič pšyjže pšeuožona, tedy še porobžo pasma* Klon Szcz, *do jenigo pasma šturžeści razy f kouo, šturžeści nići* Bogacko Giż, *šeššesont nitkuŋ v jednim paśme* Jabłonka Nidz, *su paśma, majo 12 nićuf, to še v oketek zrobi, te tkacki kedyš meli sfoje nary* Skorupki Giż, *ze špulki še mota na motowjiduo i benzje raŋowane pasma – po dwanaście pasmuφ co jednakowe* Zwierzewo O, *a te klunŋkry teš buo motane na uokće, a f tem uokću 10 pasmuŋ, to še nazivaŋo uokeć* Olsztynek O; **2.** «o słomianym powróśle do wiązania snopków zboża» Zgniłocha Nidz, SDGW 39. DK

I. pasować (Z + P + lit) OW Nidz Mrąg Giż Pisz Olc, psn; **1.** «być stosownym, właściwie dobranym; nadawać się; odpowiadać komuś» OW Nidz Mrąg Giż Olc i bl: *tom zańešłi [plon] do dwora, do panstφa, to buu pon i jimość i mówjilim tako pešń co pasowaŋa do tego wónka* Kajkowo O, *ubraŋa ša f tan ubjur i pouožŋa ša f ten žark i f špigel patši, jak ji to fšistko pasuje* Butryny Olsz, *kedyš to želi, kedy pasowou žetš* Dłużec Mrąg, *arbuzy to so take ni bańe, teš he ʎurosuy, povetše, žemia he pasuje* Pietrzwałd O, *s počontku tom z uošerami šli, a potėm cugėm, bo cuk fšėnže nãma pasovãu* Barczewo [St Wartembork] Olsz, Stef JPW 62, *Ale žiś karety ci skupujo A i te im he pasujo* Bo kuńe l'ixe psn; ●● impers «wypada, przystoi»: *to nie pasuje, cobyš ty tam chodziuł* Tuławki Olsz, KF; **2.** «dobrze leżeć, przylegać, być dopasowanym» W Giż Pisz Olc i bl: *i tėn bót tak pasovãu, jekbi nã ni buu zrobžoni* Leszno Olsz, Stef JPW 71, *ta uobleka na hego pasuje, uńna he jest fcãle za reixovnã* W, SWarm 134, *to se wezne špulowne kouko co tam pasuje na duże špulki* Łabuchy Resz, ● *teras jek kupŋicie to gotove, to tak pasuje jak na sfyńi soduo* Mazuchówka Giż. DK

II. pasować (Z + lit) W Giż i bl; «pilnować, uważać na coś, na kogoś; czatować»: *na žeczko to ti mušš pasować, bo ja ni mam na to casu* W, SWarm 107, *pasuj na jegnãki, coby szkody nie zrobžily* Tuławki Olsz, KF, *tak jek vzãt jexau, pasovali na hego* Bogaczewo Giż. (Nm (auf)passen). DK

pasowny (Z + lit) Olsz Giż Ełk; «stosowny, odpowiedni, właściwy»: *pšetaki: jest grupst, średni i ceńst, pasowne do kozdigo zboža muso bić Skop Giż, gnot, to tak nazwi-ska pasownego to ni ma Orzechowo Ełk.* MGK

pasta (Z) Olsz Mrąg Ełk; «pasta do butów»: *viks abo pasta, viks to f takim poduugovatam, pasta v okronjgum* [odp. na pyt. o tłuszcz do czyszczenia butów] Laski Wk Ełk. MD, KS

pasteniek psn; hip «pasterz»: *Pomału pasteniku dunz-ij, Bo tyn jeworowi kijek na m'im sircu cinz-i psn, BMW 95.* MK

pasterca przen «pasterz»: *pan Jezus Chrystus jest mój pasterca* Konopki Wk Giż. MK

pastereczek psn; hip «pasterz»: *Pasła pastereczka, Jako przepsióreczka, Pastereczek do ni, Łona sie go bronni psn IS XXXVI 132.* MK

pastereczka psn; hip «pasterka»: *Pasła pastereczka, Jako przepsióreczka, Pastereczek do ni, Łona sie go bronni psn IS XXXVI 132.* MK

pasterka (Z + SWM VIII, Szyf zwł) W, sp OM; «msza odprawiana o północy w wigilię Bożego Narodzenia»: *na pastyrke iżem v nocy* Redykajny Olsz. MK

pasternak (Z) O Mrąg Giż Pisz, psn; Gsg -u Pisz; ogp: *pasternak do jeśća, ańi marxef vyglonda jeno bżauy, gotuje śe jak marxef, ino mēsa dość* Szmygwałd Mł O, *suflatka abo pšęgrutka, to tam susune kruski, pšerniki z pasternaku* Orzysz Pisz, *pšetruska a lo tak bżauo duugo rośne to pasternak* Skop Giż. MD, MK

pasternik «laska, kostur pasterski»: *pasternikiem taką laską psn IS LXI 221.* MD

pasterski «używany przez pasterza»: *Loska pastersko w ranku mniół I tak rzéwnie plakoł psn Stef III 106.* MGK

pasterz (Z + P + lit + SWM V) Olsz M, psn; ogp: *tam przy granicy pasterz past krowy* Klon Szcz, P 5, 21, *Pan Bók vejće śe Źobjavuu napšót pastěžóm* Pianki Pisz, *dzia-dek bił jus ztary newładny do pracy ogrodnicki, bił pastezrem owietz* Wały Nidz, P 9, 4, ● *przen O pasteżu dusy mej, Cyli ne χces śe zlitovać Nat ŹoŹecko tšody tfej psn.* MK

pasterzkwie psn; hip? «pasterze»: *Aż ci z prędkiem aniołkowie Krzyczą: bieżcież pasterzkozie Do Betlejem psn IS XXXIV 125.* MK

pastewnik (Z + SDO) Szcz Pisz i bl; «pastwisko (wg SDO – pole lub ogrodzona łąka)»: *pastewnik – my to mużim rozgarty Pisz, SDO 83.* MK

pastewny (Z + P) W Mrąg Giż; 1. «przeznaczony na paszę, nadający się na paszę» lok. jw.: *kedi jest potšane travu pastevnó – ta trava jest lepsa, bo na uunkaχ kfaśno* Gawliki Wk Giż, *buraki so te pastewne, zoŹte ji bjaue, ji pastewne* Skorupki Giż; 2. «o łące: nadająca się na pastwisko»: *tedi pašono, pastewno Źońka, kedi durχ ŹoŹo* Rybical Giż. MGK

pastor (Z + P + lit) W Szcz Ełk; -ór(-) W; «duchowny ewangelicki»: *pastur otpożeda, że jo pšyśenje zuożyu, że jo ne moge čyjix gžęχof wydać, bo jo je pasturem* Purdka Olsz, ● *to grali nauczcyczele, ks. pastor, siedza, sekretarze sądu i adwokaczy i jech sekretarze* Klon Szcz, P 5, 11. MK

pastornia zob. **pasturnia**.

pastorz zob. **pasturz**.

pastowisko (Z) Giż, SWM IX, SDO; «pastwisko»: *pastoźisko, na Źugože pašli* [odp. na pyt.: Gdzie pasie się bydło?] Sucholaski Giż. MD

pastór zob. **pastor**.

pastuch (Z + P + SWM V, SDO) OWM, psn; Npl -y Olsz i bl, Dpl -am Giż; «pasterz»: *a tak to ʘobzujjo abo pastuʘ pasę to ńeʘogrozõne Kobyłty Szcz, ɸ paʘżerńiku, w ńeśencu oktõbʘże daʘa moja matka mńe do gospodãʘa Lal'i za pastuʘa Ryn Giż.* MK

pastuchowy (Z) Giż, lit bl; przym. od **pastuch**: *jek ja ućekem s tyj sʘuʘzbi pastuʘowj, to matkã mńe daʘa do ʘuʘzbi kupʘeckęj Ryn Giż.* MGK

pastur «pasterz» Kajkowo O, SWM V s. 58. MK

pastureczek hip «pasterz»: *Wstań, najmilsa, wydõj krowy, Już ci on twõj <pasturecek> u dãbrowy psn, Kolb 337.* MK

pastureczka hip «pasterka»: *Pod krzãm, pod leszczynõ Siedzi pastõreczka jako psiepsiõreczka psn Stef III 29.* MK

pasturek (SWM V) O, psn; hip «pasterz»: *Pod krzãm, pod leszczynõ Siedzi pastõreczka jako psiepsiõreczka, A pastõrek jidzie do ni psn Stef III 29.* MK

pasturka «pasterka»: *pasturka gujski pasuõ Unieszewo Olsz.* MK

pasturnia (lit) W Węg; -or- W; «chata pasterza»: *i pošli ąz za miasto, gdzie była pasturnia Węg, Kolb 584.* MK

pasturski «towarzyszający pasterzowi»: *pasturski pśes Wesołowo Pisz.* MGK

pasturz (Z + lit + SDO, Szyf ZOW) W Nidz Mrąg Pisz Elk, psn; -orz(-) Olsz; «pasterz»: *to je na granicy Jezierany to jest kamnen, kele tego kamnenno pas pastuś bydõo Stryjewo Resz, pastfiska biyi pospoõu i pospoõu pašli bidõo, tam biyi jeden postoś i on fśistko pas Ruś Olsz, v Nãgladaʘ ʘoʘuõam do škoõi do šternãstęgo roku, potam pošetam dva lata na sʘuʘʘba za pastõʘa Naglady Olsz, Stef JPW 6.* MK

pasturzowy «należący do pasterza»: *biyo stare uõsko pastuʘowe, to kazaõa pśńeść špiʘi sʘõmi i poõozic go na to špiʘo sʘõme Gardyny Nidz.* MGK

pastuszek (Z + lit + SWM V) W Nidz Giż Pisz, psn; Npl -szkowie bl, -szki W; hip «pasterz»: *i tyn kijek ros, a za tym sadem pastusek pas Odoje Pisz, BWM 95, Pastuszkowie mali Wtenczas w polu spali psn IS XIV 440.* MK

pastwa (Z + P + lit + SWM III) W Szcz Mrąg Olc; «pasza, pokarm, zwykle dla konia» lok. jw.: *pastfa – to jest šano i ʘod ʘõfsu ta sʘõma Zabrodzie Resz, pastfa – co ɸśõ naleʘy i šano i klęwer Mikołajki Mrąg, sʘõme porznõć na drobne na mašine, do postõy ib, sksinka do pastõy, ɸutrowana kasta, do ɸutru kasta ib, ● przen «żer; pastwienie się»: nie chciałem jako działaczem i przewodnikiem będąc swych rodaków opuścić na pastwa wrogów Dywity Olsz, P 4, 40.* MK

pastwisko (Z + P + lit + SDO, Szyf ZOW) OW Szcz Giż Pisz Olc i bl; «teren, na którym wypasa się zwierzęta domowe»: *pastfisko to tam, gźe bydõo ʘoʘi, moze być ʘogrozune to še nazywa różgart Kobyłty Szcz, pastfiska biyi pospoõu i pospoõu pašli bidõo, tam biyi jeden postoś i on fśistko pas Ruś Olsz, że pśerosuõ na rzisko, że koncina ńe byõa, pastfisko Szczybały Orłowskie Giż, vilki pśiʘoʘiõu aś pot obori, zberaõu ofce s pastfisk Ruś Olsz.* MK

pasuszek hip «rzemień łączący części cepów»: *potam pşyjże taki pasuśek, co ben-że gozva spśento z bijakem Pietrzwałd O.* DK

pasyjny (SWM VIII) Węg; *pasyjny czas* zob. **czas** w zn 2. ID

pasjonny «pasyjny»: *pasjõnne nabożęństfo to zavdi ve šrode Giżycko.* BB

pasz, pasza zob. ***pasia**.

paszcza (Z) Mrąg Pisz, SWM XI (tu wspõlna lokalizacja: *lwia paszcza, lwi pyszczek* Olsz Mrąg Pisz); *lwia paszcza* «kwiat ogrodowy, Antirrhinum majus (odp. na

pyt. kwest.)». U w a g a: w SWM błędnie *lwia paszcza* «lnica pospolita, *Linaria vulgaris*». DK

paszczeć? «często głodować, pościć»: *ale łogrodnicy siedzą teraz jek krety na lokopach i ryją i paszczą w bziédzie* W, Bar 66. DK

paszczęka (lit) Ełk i bl; ekspr «paszcza»: *Miła żono, daj mi rękę, Nie puść mię diabłu w paszczękę* GazOlsz XXIX 76. ID

paszek, paszk zob. **parzk**.

paszka dem i hip «**pacha**»: *buų postavony taki ten drunzek, co muśau chożić ten żećak, tak śe paśkańi oper* Ukta Mrąg, *byųa chłibek kupścić i nieśe pot paśko* Skajboty Olsz. UDK

pasznik, paśnik (Z + P + lit + SDO) OWM; -sz- O Olsz Szcz Pisz, -ś- O Resz Mzach Pisz, -ś- OWM; Gsg -u Nidz; «pastwisko»: *paśnik gże śe biduo paśe, tera muwo pastfisko* Mąćice Szcz, *tak na tų paśnikax keni kedı krovı ne xcu jeść, to tam śe nążenci ńofce tśmâ* Dłużki O, UAM, *tak, rozgart dla kóni na paśniku, gróć* Szczytno, *juz niedługo bendom gąski i kaczki, dla pastuchów do paszenia na pasnikach koło domu* Klon Szcz, P 5, 6, *na paśniku, gże kole domu take tam gruże byli, to byųo bzelóno* Pogubie Średnie Pisz, *na wschód i zachód od wsi Brąswałd znajdowały się kiedyś pastwiska – „paśniki” – gdzie pasterz wiejski paś bydło i owce wszystkich mieszkańców* Brąswałd Olsz, *Zient Wieś 29, na ugorax zalezi jak gże, co beńże zagroda zrobona to śe muwi paśnik* Ogródek Ełk, *to ugorı – dwa lata do paśniku zostawiu, to rola otpociwaua* Gardyny Nidz. MK

paszport (Z + P + lit) Olsz Szcz Mrąg Ełk; *prasz-* Mrąg Ełk; ogp: *znów paśporty przemieniemy* Skomack Wk Ełk, PME XIX 95. ID

pasztetówka «kiszka pasztetowa»: *béndo kanapki obuozóno cí tam s klopsém, to z vorśto, tam s paśtetófkó, z geńśino* Myszki Pisz. ID

paś zob. ***pasia**.

paśba «pasienie»: *zagãnaųa śurkũf do roboti, to do ćańćã drefkũf, to do paźbi gaiśi abo navet do pśelãna v uogroże* W, SWarm 108. KS

paścisko (Z + SDO) O Olsz Nidz i bl; «pastwisko (wg SDO – pole lub łąka ogrodzona)»: *na paścisku, paśniku* [odp. na pyt.: Gdzie pasie się bydło?] Więckowo Nidz, *rozzgart to je paścisko* Olsz, SDO 83. MK

I. paść (Z + P + lit) OWM i bl, psn; fut 1pl *padniem* bl; **1. a** «polec; zostać zabitym, sp też o koniu» OWM: *brat pat na vojńe koųo Leńingradu* Grabin O, *ja maų dva syny to na vojńe padłi, aų, pśeńkne xuołaki* Łajs Nidz, *i cí toto źiżel'i, jak kuń pat i xuoł zgińou, to pošli do tégó kuńa i xćel'i mu soduo styjonć* Jabłonka Nidz; **b** «o zwierzętach: zdechnąć» O Olsz Nidz Giż Pisz i bl: *krowa padųa, jedne muwo do skody pśysųa* Skop Giż, *padne mu kón, to uupãdek duźi. Muśi kupścić novégó, bo do roboti brãk* Łęgajny Olsz, Stef JPW 63; **2.** «upaść, przewrócić się» O Olsz M i bl: *temu ćuowjekoowi mu śe źle zrobiųo i pot gémbo na źemńo* Kajkowo O, *krowa zdexųa, padųa – to jãk śe obal'i* [odp. na pyt. kwest.] Turówko O, ● *una padųa jako duųuga ot śńeχu na jizbe* Gutkowo Olsz; **3.** «rzucić się na ziemię, przypaść do kogoś»: *padniem kórnıe na kolana* Skomack Wk Ełk, PME XIX 96, *I padła na niego w najwienkszej radosci, Sciskała go mocno z goruncej mnilosci* psn, LitLud 90, *Dźéwka żydzy, że to som Bóg, I padła mu krzyżém do nóg* psn Stef I 201; **4.** «spaść, opaść» Olsz Mzach Giż i bl: *pakuui padno na źem, a lén zостаńe w garści* Sterławki Wk Giż, *teraz król rozkazal śługom konia zabzić, a psierszy roz*

musiol król uderzyć, co psiersza krew padła na ten szorc Purda Olsz, BMW 50, ● *Leciały gajsi Z pod bzioty Rusi, Padły na woda Naszy Anusi* psn Stef I 171; **5.** «o chorobie: zaatakować daną część organizmu» Mrąg Giż Pisz Olc: *χrapka to co tak padnie na pχersi, to tak oxšūpaŋo gada, to χrapke dostaŋ* Snopki Pisz, ● *temu kšenzjoju ale nagožeŋ ten koval na nerfi jemu pat, co ŋon sobe palec popaľiŋ u něgo* Kowale Oleckie; **6.** «o mieście: zostać zdobytym»: *jek Štaľingrat pat jak naše tam ŋostaľi, to juš tedi kuńec Mikoľajki* Mrąg; **7.** «o strzale: zostać oddanym, rozlec się» Szcz: *padł jeden strzał, tak ja zaraz upadł na ziemię* Klon Szcz, P 5, 21; **8.** «wypaść w określony sposób»: *niegdy nie był pewny siebie, tylko zawsze pod strachem ale i z nadziejŋ, ze mie [= my] wygramy, po naszy stronie do Polski padnie plebiscyt* Klon Szcz, P 5, 41. PG

II. paść (Z + P + lit) OWM i bl, psn; praes 1pl *pasiem* Szcz, 2pl *pasieta* Pisz, imp 2pl *pašta* bl, praet 1sg *ja paś* Olsz Nidz Giż, 1pl *my pašli* Giż, fut 1sg *będę paś(a)* Olsz Pisz i bl, 2sg *będziesz paś* Nidz, 3sg *będzie paś* Olsz, 1pl *będziem paść* bl, 3pl *będą paść* Węg; **1.** «pilnować pasących się zwierząt domowych, wypasać» OWM: *pastfiska biŋi pospoŋu i pospoŋ pašli bidŋo, tam biŋ jeden postoš i on fšistko pas* Ruš Olsz, ŋugur; *po nim χudoba χoži, paše še krowi* Pianki Pisz, *ja pas ofce* Kot Nidz, *mušaŋam iść gejši paść do gospodoža* Stryjewe Resz, ● *uociec mnał tyle pszczołŋ, co nie porachuje, a ja je pas i poszed jednej szukać w niebie i psiekle* Radosty Olsz, PorJ 51, 1 s. 14; **2.** «strzec czegoś, uważać na coś» O Nidz Giż: *ŋjes paše ten caŋi dom, my ŋe muwiwa pilnuje* Kajkowo O; **pasiono** z podm. uogóln. (Z) Mrąg Giż Pisz; praet bez słp. Giż; w zn 1: ◇ *smuk to uŋŋka, co bęŋže pašuno, a ŋe do šecęňŋ* Strzelniki Pisz. MK

paść się (Z + P + lit) OWM i bl, psn; «o zwierzętach na pastwisku: jeść, karmić się»: *krowi še pašli* Bredynki Resz, *mlične krowi še pasu na lepscēm pašńiku, a jeŋoχi, take nečelne, to še pasu zavdi na liχšēm* Dłużki O, UAM, *stado koni na polu się pašto* Dywity Olsz, P 4, 3. MK

paśmo zob. **pasmo**.

paśnik zob. **pasznik**.

pata m f (Z) Szcz Mrąg Pisz Elk, SWM VIII; **1.** f «matka chrzestna» Mrąg i bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *patin, pata* Mrąg Giż Pisz): *zaprosili jŋ za patę* Kosewo Mrąg; **2.** m «ojciec chrzestny» Mrąg: *χšestńik abo pata, to je pata mŋj, patem biŋ moim* Mrągowo; **paty** (Z) Szcz Pisz Elk; «rodzice chrzestni»: *pati abo tšimače; to mogŋo pχenc i šesc tšumočof bič – u bogaca to šiŋa biŋo* Mostoły Elk. (Nm Pate). PG

patek (Z + P + lit + SWM VIII) W; «ojciec chrzestny»: *i f pšyšŋo nežeŋe byŋy χšćiny i potek v dva čarne końe pšyjeχŋu i z žeckem do koščoŋa do χštu* Stryjewe Resz, *na pŋtka zaprosiwa χiba vuja z Balaŋga* W, SWarm 107; por. **patki**. PG

patela (Z + lit + SWMp) WMzach i bl; **1.** «patelnia» lok. jw.: *jo, to mužu patela, patela abo panefko* Purda Olsz, *vęngoš še upšeče na pateli* Pasym Szcz, UAM, *patela do pχęcęňo plńucuf* Nagłady Olsz, ● *špsęwali, pottancyli, jek tak z domu otχožiľi, to na patelaχ žneli* Gryźliny Olsz; **2.** «o okrągłej odblaskowej blaszce przy lampie naftowej» Wygoda Olsz. MD

patelka (Z + SWMp) O Nidz; «patelnia»: *kedy χto χce to upšeče plackuf na patelce; na patelke to muŋzil'i panęfka* Malinowo O. PG

patelnia (Z) O Olsz Szcz Giż Pisz Olc, SWMp; Asg -q O Giż; ogp: *abo kedŋ kuχarka dobže ŋobjŋt zrobiĩ – to može fejn upšec na patel'ni, v mašle, to najlepscŋ sma-kujo ribi* Pasym Szcz, UAM, *karmŋnada – ŋensa še u'ŋńe, potŋuce i w jajki okuluje, na*

patelño i še pŕyce Gawliki Wk Giż, *te kartofle co bedo smazone na patelñi do jeżeña* Mazuchówka Giż. MD

I. patent rzecz. «o usprawnieniu; też o specjalnym zabezpieczeniu?»: *ja patent vynalas* Mącice Szcz, *na oške taki patènt, takã šrupka, muši zašrubovać* Jedwabno Nidz. UDK

II. patent przysł. «doskonale, znakomicie»: *ale pat'ent lon to zrobził* Tuławki Olsz, KF. (Nm *patent*). UDK

patentny «mający specjalne zabezpieczenie?»: *kapsla kole spaceruŕ wozuŕ, co patentne* ʘoše so Zdory Pisz. BB

patentowy «o kłódce: mająca specjalne zabezpieczenie?»: *zazieš takã patentowã kłódkã to ci ja nikt nie roztworzy* Tuławki Olsz, KF. UDK

pateractwo (lit) O Nidz; tylko *patyractwo*; «bieda, nędza». UDK

paterać; tylko *-tyrać*; «marnować, niszczyć, doprowadzać do upadku (obj. informatora)»: *pši tyŕ maštaŕ marnuje tlo zdroże i patyrã koñe* Sząbruk Olsz. UDK

paterak (Z + lit) OW i bl; *-tyr-* OW i bl; **1.** «biedny gospodarz; biedak» O i bl: *uboği gbur, maui paterak, uboği paterak to go pšezwal'i tak, to on tak tilko paterowau* Ulnowo O; **2.** «marnotrawca, niszczyciel (obj. SWarm)»: *tan patyrãk na ničam ñe ʘoščanzã* W, SWarm 107; **3.** «niezdara (obj. SWarm), partacz»: *do takygo patyrãka ñe vãrto ʘožiťić z robotũ* W, SWarm 107. MD

pateraka «człowiek ubogi, biedak» bl, Wisła III 88. UDK

paterki «pieniądze?»: *Psijanie, łulanie to wszystko w nałogu, Paterki w kiesieni, zapomniał to Bogu* psn IS XXV 85. UDK

paterować «żyć w niedostatku, biedować»: *uboği gbur, maui paterak, uboği paterak to go pšezwal'i tak, to on tak tilko paterowau* Ulnowo O. UDK

patka m f (Z + lit + SWM VIII) OW Szcz; **1.** f «matka chrzestna» lok. jw.: *ked'i patka žećuka do ʘštu neše ji kšunc še puta, čego žundaš ot koščoũ, a una muwi [nie] wari, tlo mari, jek ten žećuk dorosne, to jįže luže mordować* Butryny Olsz, *pãtka pšinoši cùš Ľãknoži na kãždi iybũrstãk* W, SWarm 107; **2.** m «ojciec chrzestny» O, JP XXXIV 279; por. **patki**. DK

patki, patkowie? (Z + lit) Olsz; «rodzice chrzestni»: *potki, ʘšesñi maũo co mužo Gryźliny Olsz, jak dzieciuka do chrztu patki nioso [...]* Wygoda Olsz, Szyf ZOW 116, *roźice še kuopotali, kogo terãs za pãtkóŕ veznò, bo iuš f ti fši fšistkèŕ zaprošili za pãtkóŕ* Leszno Olsz, Stef JPW 66. PG

patkować «być ojcem chrzestnym lub matką chrzestną»: *Kũrnãl pãtkovãũ iŕŕ sinoži, a Kũrnãlka drugi cũrce* W, SWarm 107. PG

patkowie? zob. **patki**.

patkowy (SWM VIII) Mzach; **patkowa** w uż. rzeczownikowym «matka chrzestna». PG, DK

patny w uż. rzeczownikowym «ojciec chrzestny» Mikołajki Mrağ, SWM VIII s. 32. PG

patriarcha ogp: *Pozieđz my, źaczku, co to jest trzy? Trzy patryjarchozie* psn Stef I 213. UDK

patrola (Z + lit) W Nidz; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «patrol»: *prowadñik tej patrol'i buũ lojtnant Grifenŕyagen, rodak z Zañiborka z jednego ma-jontku* Jablonka Nidz. UDK

I. patrolka (Z + lit) W Nidz; «patrol, też dem (wg obj. SWarm)»: *patrolka ruska chožiua po oši, χtornego zuapaua ten buu ukarany, nagajko ukarany Jablonka Nidz. UDK*

II. patrolka zob. **petrolka**.

***patrolować**; pośw. tylko im. wsp. odm. w uż. rzeczownikowym; ogp: *a lis mu tuumačyū, že on obzorguje jeko patrolujoncy Unieszewo Olsz. UDK*

patron (Z + lit) Olsz; ogp. DK

patrona (Z + lit) O Olsz; formę hasła powtórzono za KF; Gpl -ów Olsz; «nabój»: *na kački un potšebuje take patrónu co ma dva i puu miliméter Kajkowo O, UAM. MD*

patronka (lit) Olsz, psn; ogp: *Barbaro święta [...] Wierna przy śmierci, patronko smutnemu Konającemu psn IS LXXVI 263. UDK*

patrowanie «spulchnianie roli tzw. ekstrapatrem» bl, Kult MW 213; por. **ekstrapatrowanie**. UDK

Patryja «nazwa wzgórze nad jeziorem Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 289. UDK

***patrzeć, patrzeć, patrzeć** (Z + P + lit + SWMc) OWM i bl, psn; pełny wykaz form: inf *patrzeć* OWMzach Węg Giż Pisz Ełk i bl, *patrzeć* OW Szcz Ełk, *patrzeć* OW Nidz Pisz, praes 1sg *ja patrza* Giż, *patrzę* OW Nidz Giż Pisz, 2sg *patrzysz* W, 3sg *patrza* Giż, *patrzy* OWM, 1pl *patrzym* Giż, *patrzem* Pisz, 2pl *patrzywa* Olsz, *patrzyta* Olsz, *patrzycie* Nidz, 3pl *patrzą* OW Nidz Giż i bl, imp 2sg *patrzaj* bl, *patrz* OW Nidz Giż i bl, 3sg *niechaj patrzy* bl, 1pl *patrzwa* Nidz, 2pl *patrzta* Olsz Mzach Mrąg i bl, *patrzajcie* bl, *patrzcie* O i bl, praet 1sg *ja patrzał* Pisz, *ja patrzyła* Olsz Szcz, *patrzałam* Węg Pisz, *patrzyłem(am)* Olsz, 2sg *patrzyłeś(aś)* Olsz Szcz, 3sg *patrzał(a)* O Olsz Nidz Mrąg Giż Olc i bl, *patrzył(a)* OW Nidz, 1pl *patrzelim* W Giż, *my patrzyli* Mrąg, 2pl *patrzelišta* Olsz, 3pl *patrzały* bl, *patrzeli* W Mrąg i bl, *patrzyli(ły)* OW Nidz Mrąg i bl, cond 1sg *bym patrzał* bl, *bym patrzył* Mrąg, fut 1sg f *będę patrzeć* bl, *będę patrzył(a)* Olsz, 2sg *będziesz patrzeć* bl, 3sg *będzie patrzeć* bl, 1pl *będziem patrzeli* Resz;

1. «kierować wzrok, spoglądać, przypatrywać się, wpatrywać się» OWM: *kšive oci abo skrave oci; tu patši, a tam ýži* Mostoły Ełk, *patši na komńinek, žiži tlo gnoćiki na pateli* «ot kokoški Purda Olsz, *ubraua ša f tan ubjur i pouožiu ša f ten žark i f špigel patši, jak ji to fšistko pasuje* Butryny Olsz, *žilki pšišli do* «okna i *patšeli bez* «okno, *bo še sfečauo* Mrągowo, *spušćuom še tam, patša, a tu muzyka, čoča tańcuje z jednym panem prave* Gietrzwałd Olsz, *či še zlenkli, ale patšo – nieńeckki zolheš i pošli do niego* Jablonka Nidz, *došć raz pšyježžali kšejžo patšec te jasność i za dalše časi* «obočil Matke Bosko D Wólka Resz, *pšy ocaχ brali, patšyuaš, a on brau* Mącice Szcz, *potem ta kobžeta, jak chožiua f cónzy, patšyua na tó pšenknò fejnò pupe i porožiua pšenknke žecker* Łajs Nidz, ● *Kokosy krokorzó, woły, choć nie* «orzó, *Stojó, a patrzó do stodoły* psn Sob 45, ● *muši być uane, take až še kcauo patšyc* Gady Olsz, *o tén poorau, χoroba, to še i patšec ne χce* Ogródek Ełk, ● *«ostau zrańony tak, co gambe kšyvo vykranćuuo, co lχo patšec buuo* Pokrzywy Olsz, ● *patrzta nã, jekie to chłopczysko z niego wyrosło!* Tuławki Olsz, KF, *pačta, tan djabeu jes guupši, bo* «opak na koźle rejtuje Gietrzwałd Olsz, ● *przen w końcu w stodole stojaly grabzie i to zómbkamý patrzyly na Żyda* W, Stef OK 42, *trackã, zãga, una te co źne te zãmby ma, co na duu pãtšo* Stawiguda Olsz, ~ *Płonã drzãzgi na kominie, Sypsiã złotych jiskrów moc, Przandã dziewczki z zãzijãnki, A przez łokno patrzy noc* psn Zient 15, ~ *a žilk: víza, co či šnerc z* «oçy *patšy, vleš na mne* Unieszewo Olsz, ~ *a puźnej ta druga kobeta ne mogua na te ževecke patšyc*

Kamionka Nidz, za *žitlerofskiχ časof to oni dužo te kšpški popoli'i, oni ne mogli na polske písno patšyc, varjaty* Unieszewo Olsz, ● *fraz patrzeć komuś na ręce* «pilnować, kontrolować kogoś»: *najlepsa robota gurnicka, bo niχt ne patšy na rence, ino co zarobi, to ma* Mąciace Szcz, *patrzeć w siódme pole* «zezować»: *fśodme pole patši, skravi* Rostki Pisz, *patrzyć za głęboko w szklanę* «nie stronić od alkoholu»: *bo tam, gdzie lubią za głamboko w sklánka patrzyć i gorzálka tykać* W, Bar 66, *patrzeć jak wól na modre wrota* «nie wiedzieć, o co chodzi»: *a ja patše jak vòu na modre wrota* Mazuchówka Giź, *krzywo na kogoś patrzeć* «być nastawionym niechętnie»: *juž tak já łobdarowál, a łona jeszcze krzywo na niego patrzy* Tuławki Olsz, KF; ● *patrzeć jaskrawo, koso, kurkiem, z kurka*; ●● «wyrażać spojrzeniem określoną postawę, traktować kogoś, odnosić się do kogoś w jakiś sposób» O Olsz Giź Pisz: *patši z dobrni ocańi* Gawliki Wk Giź, *on patši zuošl'ivem okem* ib, *a mi neli nevolńika – to buu Bžáui* Rusek [Białorusin] i *mi go patšili tak jak čuožeka* Dłużki O, UAM, ● *by na noju jak na žilkuf patšili siχer* bym *pojeχaua* Purda Olsz; **2.** «obserwować, przyglądając się sprawdzać, badać» OW Nidz Mrag Węg: *pokšivy se ruχajo, patše co to teros se bynže robić* Lipowo O gm. Pietrzwałd, *no, a kedi kouace, nu, to tšeba patšić: jak farbe dostanu, to ftedi kouace se* *vijma* Nowe Borowe Nidz, UAM, *pšegarnońć košorem, patšec, čy pšepalone, fšažić χ'lip, putorej gožiny i dobre* Purdka Olsz, *patšy se, cy wjukno męntke, a jak ne, to jesce lezy na roše, as zmeńknie* Frąknowo Nidz; **3.** «zważać na coś, przywiązywać wagę do czegoś» OW Mrag Pisz i bl: *jeg wiset ten karcmo'š, nic ne pat'šou, lo koze za prowus i do domu iže* Szestno Mrag, *wtam ksióndz wstaje i wołá za niam: – Ty, ale patrz, co łoddász zidły!* W, Stef OK 12, *tu ostań, éno patrz, co nie zašńiesz* Ruś Mł O, BMW 128, *kediš stare luže ne patšili na moda, bile uobleka buua rumnâ* Naglady Olsz, Stef JPW 5, *kedi u mne buo kopane, to já zavdi dâu pėńžešunt feńikuf vėncej, to uš na to ne patšiu* Kajkowo O, UAM; **4.** «uważać, mieć się na baczności, pilnować» O Resz Giź: *una im powėdaaua, co oni majo patšić, bo tu jena pšišua* Łabuchy Resz, *moj monš patši, co te robžo, coby ne mogli blisko pšėńjejš* Siedliska Giź; **5.** «dbać, troszczyć się, zajmować się» O Olsz Giź i bl: *to juš koždi patšâu sobje* Kajkowo O, UAM, *Postaziuła krosna prosto gošćinca, Nie patrzula krosnów jeno młodzieńca* psn Gęb II 50, *Twoji szostrze nyc do tégó, [...] Nechoj patrzy Jaszka swėgo* psn Stef II 31, *łon cale na ciebzie nie patrzy, a ty myšlisz, co łon się z tobą łoženi* Tuławki Olsz, KF; **6.** «zabiegać, starać się; szukać czegoś» O Giź Pisz i bl: *casem i ħumže, kedy ne patšy poredy, kedy ne lekuje to ħumže, tak sχnie i sχnie* Snopki Pisz, *Gaflów ani nożów nie patrzajcie, Tylko je [ryby] w samorodne (palce) grabajcie!* psn, Wisła VII 95; **7.** «ogłądać się na kogoś, oczekiwać czegoś od kogoś»: *Patrzóc na pana, by im dał siana* A *pon im wysztko z radości do psn* Gęb II 49; **8.** «mieć jakiś wygląd, wyglądać jakoś»: *šeńenny [olej] to patšy žouto, a žepakovy to patšy bauo* Mąciace Szcz; **patrzeć** w uż. partykułowym «widać, widocznie»: *te luže, patšec, z drugiχ londuf* Snopki Pisz; **patrzający** im. wsp. odm. w zn 1: *set Jezus s tégó sfata na mne patšuncy* Hejdyk Pisz; **będzie patrzono** «obserwuje się, sprawdza się»: *vaservağa, to kedy beńže budovano, to beńže patšono, cy prosto stoji skuo v vaservaze* Rostki Pisz; **patrzywszy** im. uprz. w funkcji im. wsp. ndm? słowa osobowego?: *Šeži komor na stogu usy nastrosyfysy* A *žilcysko pot stoğem na nėgo patšyfsy* psn. DK

patrzaj żart. «o oczach»: zag. [...] *a nad sapajem patrzaj, a nad patrzajem gaj* i *kozy* [człowiek] bl, Wisła V 157. HP

- patrzak** «mak (obj. eksploratora)»: *konjkol, çaber, kostšewa to je trowa, mñetlića, patšok* Wygoda Olsz. DK
- patrzaika** (Z + SWMa) Szcz Mrąg Pisz; «źrenica». DK
- patrzączka** (Z + SWMa) Olsz Szcz Pisz; *-ska* lok. jw.; «źrenica». DK
- patrzaska** zob. **patrzączka**.
- patrzeć** zob. ***patrzeć**.
- patrzeć się? patrzyć się?** pośw. tylko im. wsp. odm. – w uż. przysłówkowym?
«spoglądać»: *Mateckie swojo wzdze W wielkim utrapieniu Patrzący sie na nio W wielkim ksileniu* psn IS LXXXVIII 308. DK
- patrzek** «źrenica» Snopki Pisz. DK
- patrzelisko** zob. **batlewisko**.
- patrzka** «źrenica»: *pat'ška na śrotku, co śe pat'ši – praže me trašiu, muži, f samu pat'ške* Hejdyk Pisz. DK
- patrzonka** «źrenica» Sądry Giż. DK
- patrzyczka** żart. «o kocie obserwującym zdobycz»: *zag. Zisi zisiczka, Patrzy patrzyczka, Zisiczka spadła, Patrzyczka zjadła* [kot i słonina] psn Stef RD 70. DK
- patrzyć** zob. ***patrzeć**.
- patrzyć się?** zob. **patrzeć się?**
- patrzydełko** (Z + lit + SWMa) O Szcz Mrąg Giż; «źrenica»: *to mu tlo móžiłi Ńoci, patšudeuko* [sic!], *baŭka* Rudziska Szcz. DK
- patrzydło** (Z + lit + SWMa) OWMzach Mrąg Pisz; **1.** «źrenica; też o oku» lok. jw.: *teras ślarżne* [?] *oko ma, ěe mogli dopasować pot jego pat'šiduo* Natać Wk Nidz, *roza to po żešçu, na patšydle to kas* Jedwabno Nidz; **2.** «o lunecie?»: *ten sternkuker vžou sfoje patšiduo i tam rozglondo śe po ti guže i ujżau tego smoka* Pokrzywy Olsz. DK
- patrzyk** (lit + SWMa) Giż Pisz; «źrenica». DK
- paty** zob. **pata**.
- patyga** zob. **patyka**.
- patyk** (Z) O Giż Pisz; **1.** «sucha gałązka, kijek, pręt» Giż Pisz: *patk, to na ġauėnze patki* Upały Giż, *pši tej ěissej zime pšjžje ouuf, a na viszej puutka, kliscki, co śe tu patykām rospixā* Wejsuny Pisz; **2.** «zagroda dla cieląt (odp. na pyt. kwest.)»: *škojce i patki; do škojca abo do patka* Turówko O. UDK
- patyka**; tylko -g-; «o chochli – długiej żerdzi służącej do prowadzenia i podtrzymywania sieci pod lodem»: *provus i tedu tu patige popixajō tckañi i ma taki çak, co go pšjuncu* Gawliki Wk Giż. BB
- patyrać, patyrak** zob. **pater-**.
- patyractwo** zob. **pateractwo**.
- pauza** (P + lit) W Szcz; «przerwa»: *zrobiwa kwadranec pauzę* Tuławki Olsz, KF, ● *v duži pāuze žeci čam pranži lecu na šurgāfka* W, SWarm 161; ● *pauza duża*. PG
- paw** lit bl, psn; *Asg pawa, pawia*; ogp: *Za stodołó zielonó murawa, Paśta pana zieloného pawa* psn Stef I 74, *paśta Andzia pawia Na zielony łące* psn IS XXXVI 134, *Rznóła go w łogónek nie chcóncy, Paw polecioł do boru krzyczóncy* psn Stef I 74. UDK
- pawa** m f (lit) Ełk, psn; m bl, f Ełk, zapis bez nacechowania rodzajowego bl; «paw»: *paśta panna prześlicznego pawę* psn, Kolb 495, ● *Cóz my jeść będziemy? Jest nā morzu pawa* *To nāsa potrāwa* psn Kętrz 79. UDK

pawąz lit bl, **powąz** (Z) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz; Gsg -węża bl, Isg -wężem Szcz; «draż służący do przyciskania ładunku na wozie drabiniastym»: *powòns – co šano utšima na woże* Snopki Pisz, *do šana to buų povòns, to drujk cobi pšicisnuć, cobi ne vilećauo* Gryźliny Olsz. KS

paweł «żołądek u bydła (odp. na pyt. kwest.)»: *paveų u kroži* Gardyny Nidz. PG

Pawłosiew «nazwa wyspy na jeziorze Łańsk» Butryny Olsz, Sien 277. PG

paz? **paza?** «wyżłobienie, rowek»: *pomiędzy te słupy zasadzone są bale, czyli „stuki”, „cieszcie”, za pomocą specjalnych zacięć – „pazów”, i „czopów”* bl, Kult MW 160. PG

pazdur «ozdobnie profilowana deska przybita na sztorc w miejscu łączenia dwóch wiatrownic» bl, Kult MW 173. KS

pazgrać 1. «babrać, grzebać w czymś»: *žėci pazgraių znūf v buoće* W, SWarm 107;

2. «robić coś źle, niedbale»: *pazgraių i pazgraių pši vože i ĵenūš go dobže ne zrobzių* W, SWarm 107. PG

pazgrać się «babrać się, brudzić się grzebiąc w brudach» W, SWarm 107. PG

pazgraj (lit) W; «partacz, niezdarą»: *tan pazgrai ĵičegūi dobže ne zrobzi* W, SWarm 107. PG

pazlakować «być za popychadło (obj. JP)» O, JP XXXIV 280. (Dnm *paslakcken*). PG

pazłotko (Z + lit + SWM XII) W Węg Pisz, psn; «płatek cynfolii, staniolu; pozłotka»: *ćotka pšinosua būmbūni zažińante f pazuotka* W, SWarm 107, [choinka] *bėńže ųubrana kuloukańi, pazuotkėm, to tam rozmaĩyte ańoueckĩ, marcypany* Myszki Pisz, ● *za bopkóf byli tfarde mycki – s papsėru, denko, a na denku filigrany – pazuotka, a visoko ųobuozone, a pšy dnu špice* Purda Olsz. PG

paznokć, paznokieć (Z + lit + SWMa) OWM; Nsg *paznokć* Nidz Pisz, *paznokieć* W Nidz Giż, zapisy nierozstrzygające formy Nsg OWM; zwykle pl ogp: *toć mužo i paznokće, i pazuri, muse pazuri oberžnońć* Gardyny Nidz, *fšet mi pot paznokeć pažžūr i terās boli mńe caui palec* W, SWarm 108. KS

paznokty (SWMa) O Szcz; «paznokcie». ID

pazor, pazora zob. **pazur**.

pazorować zob. **pazurować**.

pazór, pazóra zob. **pazur**.

pazórować zob. **pazurować**.

pazuch, pazucha (Z + lit) OWM i bl, psn; m OWM, f OWM, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Olsz; zwykle w połączeniu z przyimkiem «miejsce na piersiach pod ubraniem, zanadrze»: *za pazuże, za nadro, to as na goue ćauo* Szczytno, *za pazuše i za nadro, tės mu’o, ale to co jinne* Giżycko, *pazuż to pot pšėrsańi* Łajs Nidz, *pazuża to pot pažo* Koźuchy Pisz, *sχowau pot pazuże* Mikołajki Mrąg, *za pazuża, pazuż to kedy še tak wetkńe* Gietrzwałd Olsz, *za pazuże to tak za żakete* Tuchlin Pisz, *tilo tak – za pazuże wetχnuų, kedĩ kešeńi ne ma* Burdąg Nidz, *muwĩli: sχowaj rėnce za pazuże, kej ci žimno* Nida Mrąg, *fsać za pazuże i ne zgup* Jabłonka Nidz, ● *pazuża to kešeń na pšėrsaχ* Biskupiec Resz. DK

pazur, pazura (Z + P + lit + SWM IV, IX, SWMa, Fal PST) OWM i bl, Kult MW JW, psn; m OWM, f OW Giż, zapisy nierozstrzygające formy Nsg OWM; *pazor(-)* OWMzach Pisz, *pazór(-)* OW Szcz Giż Olc; zwykle pl; 1. m f «paznokieć u ręki lub nogi; też: zakończenie palca u zwierząt, sp także o racycy krowy» OWM: *pazury*

u noguf i u riʹkuf Jebramki Pisz, *toć mužo i paznokće, i pazuri, muse pazuri oberžnońć* Gardyny Nidz, *pazór se zader* Rummy Szcz, *pazory to majo koty, psy i ćuozek* Bredynki Resz, SWMa 45, *kokoš mo uapi, pazuri, ćuozek mo pazori* Butryny Olsz, *pazury to muvó na psa, albo hé, to krále, to véncej na psa móvo* Skorupki Giż, *to teš kopyta, ale véncej pazury benže móvono, okrujguy to kopyto* [odp. na pyt. kwest.] Korzeniewo Giż; **2.** m? f «dłoń; palec» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *ma kose φ pazuraχ i koši, toć košnik* Wykno Nidz, *veš preč ta pazura uot mašini, bo ša ješče skalyčiš* W, SWarm 108, ● *lecz ja na przekór im nie dałem swej ziemi w niemieckie pazury, bom mowił, ile ziemi w polskiech rękach, tyle jest Polski* Dywity Olsz, P 4, 40; **3.** m f? «zab motyki lub kultywatora» OW Szcz: *kropa, na takim tšonku, mo štyry pozoruf* Klebark Wk Olsz, *yaka s pazorami, trši pozory má* Szcz, PorJ 62, 245, *kultuwatér, te psóra, te pazori co dro, to so cinki* Szczytno; **4.** «zab grzebienia do czyszczenia lnu» Mrąg: *drašujo, inne raflujo, jak kto cepoma, a ja to rafloma, pečć cy šešć pazuròφ i to raflowali* Pustniki Mrąg; **5.** «element łączący»: **a)** «dyszel z osià kieratu» Pisz: *kloya ta, co ma te pazuri* Dąbrówka Pisz; **b)** m f? «koło ze stołkiem» Resz: *dwa pazori a mnusko trèt; muši nogo deptać* D Wólka Resz; **6.** «drzazga»: *fšet mi pazur pot skura i ni moga go vidostać* W, SWarm 108; **7.** pl «szczytce raka»: *na tyχ pazuraχ to rek* Świątajno Olc; por. **pazdur; pazury** plt (Z + lit + SWM IV, Fal PST) OW Giż i bl, Kult MW JW; **1.** «narzędzie do spulchniania gleby, kultywator, sp też: motyka» OW i bl: *na tej ʹloranej roli kultuwatrem abo pazuramu* Ostróda, *pazory renčne s tšonkem, kalečo se kartofle bo i f kartofle se traši* Gady Olsz; **2.** «o narzędziu do obrywania główek lnu» W Giż. KS

pazurek (Z + SWM IV) Olsz Mrąg Pisz, psn; **1.** dem «pazur w zn 1»: *mentopyš furo v nocy – žop to ma koći, krućuynę pazurki* Wesołowo Pisz, ● *fraz z górki na pazurki* bl zob. **górka**; **2.** «wyrostek w ciele miętusa?»: *to riba jedno to hentus se naziwo to mo take φ sobže na wontrobže take pazurki* Lipowo Mrąg; **pazurki** plt «o narzędziu do obrywania główek lnu» Gryźliny Olsz, SWM IV s. 23. KS

pazurować (Z + lit + SWM IX) W Szcz; *pazor-* Olsz Szcz, *pazór-* W Szcz; fut 1pl *będziewa pazurować* Olsz; «spulchniać glebę kultywatorem»: *pazorovać to je kulduvatrovać* Kobuły Szcz, *do kartofli będziewa nãprzod pazorować a potem łorać* Tuławki Olsz, KF. KS

pazurowanie «spulchnianie gleby kultywatorem» bl, Kult MW 213. ID

pazury plt zob. **pazur**.

październik (Z + P + lit + SWM VI) OWM i bl; ogp: *kedu na počuntku paščernika to un muši vikopać* [kartofle], *ale jek na kóncu paščernika to uš mrozi pšixozu časem v noci* Kajkowo O, UAM, *borufki červone su i kfašne, fpažžerniku su dobre* Gady Olsz, *φ pažžerniku, w hěšencu oktòbʹže daȳa moja matka mne do gospodãža Lal'i za pastuȳa* Ryn Giż. MK

paździery (Z + lit) O Ełk; «paździerze»: *pakuui, hause pakuui, pažžeri jãk tše* Grabnik Ełk. MK

paździerza «paździerze»: *ten hěšunc se nazivã pažžernik, bo [len] buȳ tertu i se pažžeža robzil'i* Lipowo O gm. Waplewo. MK

paździerze (Z + SWM IV) Olsz Mzach Mrąg Giż; «zdrewniałe części łodyg lnu»: *potem [len] česony, ščotka, ʹotχozo pažžeže* Spręcowo Olsz. MK

paździor, paździora, paździoro (Z + lit + SWM IV, SWMa) OWM i bl; *paździor* W Ełk, *paździora* Olsz Szcz Mrąg, *paździoro* OWMzach Mrąg Giż Pisz, zapisy

nierozstrzygające formy Nsg OWM; -ór(-) OW Pisz; Gpl *paździorów* O Olsz Nidz Giż; **1.** zwykle pl, też coll «zdrewniałe części lodyg lnu oddzielone od włókna»: *te lepse to len, a te to pakuyy, paźjory to te uupsiny* Mazuchówka Giż, *moćć i rośćć, jek paźjoro* «odlătuje to je tedi dobri Gady Olsz, *nojwiżej dwonośće śternośće dñi to [len] maų odgñić, paźjory mñauy odgñić* Olsztynek O, *paźjora odpadnie pşy draşovaņu* Tuławki Olsz, SWM IV s. 34, *potem fpაჭჳერნიკი [len] buų ceparñi potųučoni, to potem buų tertı, co jeno same vuókno ostaųo, a te paźjora odlecaųi, na ćer'ici buų viterti, potem buų klepani na klepadle, to ta rešta paźjoruf se vićina N Wieś Ostródzka, paźjory po terću i po cesaņu, po terću sò te grube, po cesaņu so te ñauķe* Rostki Pisz; ● *paździora, paździoro grubniejsze*; **2.** *paździor* «paznokiec» Olsz Szcz: *kedi Lorek pouožuų mųo-tek na stróna, abi paźjoram poprobovać, či ša juš uoštše viginauo* Sząbruk Olsz, KN III 214; **3.** *paździor* «drzazga, drobny odłamek drewna (obj. SWarm)»: *fşet mi pot paznokeć paźjūr i terås boli mñe caųi palec* W, SWarm 108. MK

paździoro hip «**paździor**»: *Sypcie sia, sypcie szare paździora, Was przecie prządki we lnie mieć nie chco* psn IS XXVII 101. MK

paździoro zob. **paździor**.

paździor, paździora, paździoro zob. **paździor**.

paćzek (Z + lit + SWMp) OWMzach Mrąg Olc i bl, psn; **1.** zwykle pl «ciastka drożdżowe o kulistym kształcie smażone w tłuszczu; też: racuchy» lok. jw.: *na zapust to se punćki pşecę ji w ñeżele na kawę, kunćeñe i tancowañe ştery tygodñe* Radosty Olsz, *punćki tlo na patelñi* [odp. na pyt. o smażone placuszki z ciasta drożdżowego] Gietrzwałd Olsz, *cy fpanefce, cy v ġarku to ponćki* Pustniki Mrąg, ● *w gospodarce tak żyli luże jak punćek w maśle* N Kaletka Olsz; ● *paćzki gotowane, pieczone, warzone*; **2.** «zawiązek lińcia»: *jek d'żewo dostane pónćki, co ġce se rozzjjać, to ptedi sò Żelune Şpuntki* D Wólka Resz. MK

paćk (Z + lit + SWMp) Olsz Mzach Mrąg Giż Olc, psn; **1.** «zawiązek kwiatu lub lińcia» lok. jw. i bl: *ñe fşistķe sadi kġsco, ġture puņķi majò psn, a jāk lińće otleco, to ostajo puņķi* Mikołajki Mrąg; **2.** «ciastko drożdżowe o kulistym kształcie smażone w tłuszczu»: *paćki* Gązwa Mrąg, SWMp 126. MK

paćnik ogp: *Co ci przodków śladem idą, śpiew polski kochają* Tak paćnicy gdy na odpust z ofiarą zdążają psn IS LI 190. PG

pcha zob. **pchła**.

pchać (Z + lit) OWMzach Pisz Ełk, psn; **1.** «posuwać coś, przesuwać, popychać» lok. jw. i bl: *ġun tam maų uտկե i tom uտկե po loże pġali* Natać Wk Nidz, *vi bañżeta pġali, a jã banda kėrovau* Gryźliny Olsz, Stef JPW 14, *vaųkovñice, taki duży statek, take vaųķi na dole se opkrenćiuo, koždy zgoųa mñou, ġto v moźnośći byų, pġali tam i nazat* Pietrzwałd O, *kuomko se uapauo, kedy ćepuo, tak to vlas jeden aź na ġuemb'ò i tedi pġau az puų ġarżel uokunkof ji scubeųkof* Szczecinowo Ełk, SWM X s. 32, *pólka, walcer, tango, śķer – jedno drugęgo pġã po załi, tak dupami źerco i jeden pġa drugęgo* Bredynki Resz; **2.** «wpychać, napychać»: *źnou take ştrymy, ñe za ġuemboķe, coby ñe zdex i solu, i pşepş pġou mu fte ştrymy źnente, a ten ryćau* Smolonek O, *şruzak to byųo co inaksego, to byų taki ñeġ i suòme se pġauo* Dąbrówka Pisz; **3.** «kierować, wysyłać» Olsz Nidz Pisz: *to byli ñegodne luże, to oñi pġali te moje źeći do zabićo, do kuluf Kluczniak* Olsz, *jesce pşepuscałi jednostķi ñeñeķe na drugo strone Dunaja, a rozġubźone take, rostşęsone zolñeże zbjerali, zbżerali do kompanii i pġali nazat na front* Jabłonka

Nidz, ● *przen lampa, u góry to ma cylinder, no jo, to coby lepšij vıglondaıa – ta blaška, žeby né byıa taka goıa i to šfatıo pıa na jedno strone, na izbe Bałdy Nidz; pchany im. bier. w zn 1: i potēm tēn družek běńže tak daleko pıany i cõ'ghē"ty as ta šéc fıstka pšyže pod lõt Malinowo O. MK*

pchać się (Z + lit) OW; «wpychać się, przepychać się, tłoczyć się»: *koždy še tu pıa Grabin Mł O, né pıai ša, marnoto, do kubıa, nãpšıt cí korito vićiśca W, SWarm 81. MK*

pchanie forma rzeczownikowa czas. **pchać** w zn 1: *kari to te do pıanı Mragowo, drıi do zasuwańa, drıi do pıanı Olecko. MK*

pchełka «pchła»: *pıeıka, pııa Turówko O. PG*

pchlić się *przen* «o ludziach: przebywać w dużej liczbie w jednym miejscu»: *gdziejandzi dziėwki pchlili sia w komorze i gádali głośno W, Stef OK 18. PG*

pchła (Z + P + lit) OWM, psn; *pcha Olc, płcha Giż; Npl pchli Olsz Giż, Gpl pchłów Olsz Pisz; ogp: jek pšišli to pııi i fıš mneli Stryjewo Resz, pluskowi i fısi, i pııı, fırancuzi, scıpaıki, komur – to fıśo do robastıa nalezi Szczytno; ● pchła polna. PG*

pchnąć (Z + P + lit) O Olsz Mzach Giż Ełk i bl, psn; **1.** «popchnąć, posunąć, potraćić» Olsz Mzach Giż Ełk i bl: *tak go pchnął, co aż się łobalut Tuławki Olsz, KF, fı tym štendaže jes ıaspa, a w źweźaı ten ıak albo jes taki zasuwać, to go pııı Gawliki Wk Giż; 2.* «wepchnąć»: *rostfıożyli dekel, ıun vızoži, tak go znuf pıneli fıtan kesel i fıyst-ke dvanaśce bıł opažone Butryny Olsz; 3.* «skierować, zwrócić ku czemuś»: *po przestaniu „Kulturkampfu” pchnął Bismark to Wschodniopruskie katolickie Duchowięstwo w propaganda germanyzacji Dywity Olsz, P 4, 36; 4.* «zadać cios, ugodzić»: *Pchnót złotnika we pšięrsi, Prandko sia porwoł, I sia som przebzıut psn Stef III 5; pchnięty im. bier. w zn 1: ♦ jeg běńže to pııı"to do nastēpnęj dury, to rosıunghēnte sk'šıdıa muso być [o sieci] Maruzek O. MK*

pchnięcie forma rzeczownikowa czas. **pchnąć** w zn 1: *starcıulo jeno pchnęcie jı dźwerze się łotworzyły Tuławki Olsz, KF. MK*

pecela «pogardliwa nazwa dziewczyny» *Brąswald Olsz, Zient Wieś 216. (Od nm Petze?). PG*

pech ogp: *łon to załdy mã takiego pecha Tuławki Olsz, KF. PG*

pechowaty «mający pecha»: *co za pechowaty człoziek, nic mu nie jıdzie Tuławki Olsz, KF. PG*

I. pecyna zob. **I. pacyna.**

II. pecyna zob. **pacuna.**

peczysko zob. **pieczysko.**

pedać zob. **powiadać.**

pedal? **pedala** (Z + lit) OW; *pedala f W, zapisy nierozstrzygające formy Nsg ani rodzaju gramatycznego O Olsz; zwykle pl «część mechanizmu wprawiająca go w ruch przez naciśnięcie stopa, pedał»: ja mãm przy pedalach łod koła takie druty, coby lepszy noga siedziała Tuławki Olsz, KF. (Nm Pedal). PG*

pedałować «kręcić pedałami roweru, jechać na rowerze»: *podjęać to trudno – za daleko nazat – né tšeba pedauować troxe z źetrem Wały Szcz. PG*

pedały «o biegunach u kołyski» *Radosty Olsz, SWMsđ 33. PG*

pedy plł (Z + lit + SWMp, Kult MW RD) OWM; **1.** «nosiła do wody» OWM: *żel'i pėdi na bary, studńa bııa dalėko i nošili vode Burdağ Nidz, pydy – co še zavaži kubeıki i něše še na ramonax Kraplewo O, pėdy – ketki i na nııııaki, te co zapńe Hejdyk*

Pisz, *pědy, tutaj z dżewa, wyrobzone na kšyžu i te kety* Unieszewo Olsz; **2.** «o kawałku materiału wszytym na ramionach koszuli, przylegającym do karku»: *kolhězyk, a to co byuo fsyto, to pydy* Paprotki Giż. UDK

pejcz (Z + SWM II) O Pisz; «bat, bicz»: *kožica – to sobe zrobiu, tak to pejč* Waplewo O. PG

pejczuk hip «bat, bicz»: *Czem cie tam bzili, koźle baranie, Pejczukiem, rejczukiem mościwy panie* psn IS LXXVI 265. PG

pejczyk «bat, bicz» Liwa O, SWM s. 77. PG

pejpusz Kult MW HK bl; «ryba sieja, Coreganus lavaretus»: *szczególnie ceniona w tym eksporcie – obok szlachetnych gatunków ryb takich jak „maranki”, „pejpusze”, „ale”, „scubły” – była „stynka”* bl, Kult MW 390. PG

peklin «pikling»: *peklini to żelune śleże* Szczytno. PG

pelargonia (Z + SWM XI) Mrąg Giż Pisz; *pelargonzia* Mrąg Giż, *pilagonia* Giż; ogp: *co tak cerwono kšće – pilargoña* Snopki Pisz; por. **plagonia**. PG

pelargonzia zob. **pelargonia**.

pelc (Z) Szcz Mrąg Węg Giż; *palc* Węg Giż; «futrzane okrycie wierzchnie, też: wyprawiona skóra»: *zrobuny s kotuf pelc, take šive kotki fejn* Róklas Szcz, *Kedš to mu muýil'i kajsermantel, pot sput byu pulc, a na žešx sukno* Dobry Lasek Mrąg, *bogace chožil'i f kožušovyx capkax, lakerovane skožne i pelc na syi* Krutyń Mrąg. (Nm Pelz). UDK

peleryna (Z + lit) WMzach Mrąg; ogp: *pelerna to na žžešx na še wžónšć* Lesiny Mł Szcz, *pileryna tak zažećić tlo* Nida Mrąg, *to taka pelerina χba bes reńkawuφ sukmana, tylko na bokax ma žuri* Zgniłocha Nidz, *wež tę gumową pelerynę, bo będzie może deszcz padł* Tuławki Olsz, KF. UDK

pelerynka dem w stos. do **peleryna**: *pelerinka, ja sama kupiua tako krutko* Gutkowo Olsz. UDK

pelkartofle; Gpl -ów; «ziemniaki gotowane w łupinach»: *ugotujeta pelkartoflōf, zrobžita bratkartoflōf* Zgniłocha Nidz. (Nm pl Pellkartoffeln). MK

pelorowanie zob. **polerowanie**.

peltać; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «przebierać nóżkami, biec drobnymi krokami (tylko o dzieciach)»: *Lotka ni ma ješće tšyχ lāt, ale pyltā ze mnū aš do fši* W, SWarm 108; por. **pertać**. UDK

pelucha (PorJ 61) O; «groch pastewny, peluszka». MK

pelucia (Z + PorJ 61) Giż Pisz; «groch pastewny, peluszka». MK

pelučka (Z + PorJ 61) Szcz Giż Pisz Ełk; «groch pastewny, peluszka»: *pilučka wiglōnda čemno jek groχ* Skop Giż. MK

pelusia (PorJ 61) O Mrąg Węg Pisz; «groch pastewny, peluszka». MK

peluszka, peluška (Z + lit + PorJ 61) OWMzach Giż i bl, **pieluszka** (Z + PorJ 61) Olsz Szcz; *peluszka* OW Szcz i bl, *peluška* Olsz Mzach Giż (-š- Szcz); Gpl -ów Olsz; «groch pastewny, pisum arvense»: *groχ baui, želōni, pēluška to tys groχ jest* Użranki Giż, *pēluška to taki buri groχ* Szczytno, *no, tom našel'i sobje ʘofsu, to jänčmeņu, groχu, to pēluškōf, žito* Skajboty Olsz, UAM, *pēluška – nawet luže to jezu* Paprotki Giż. MK

peł (Z + SDO) Nidz; **1.** «bagno» Nidz: *topel'isko take to puu* Nidz, SDO 94; **2.** «roślinność bagienna»: *bagno puym zarošhente; peu – meχi i fšistko še jeno bujā* Zgniłocha Nidz. PG

pełen zob. **pełny**.

pełnia (Z + lit + SWM VI, Szyf AM) OWM, Kult MW AS, psn; Asg -ą Szcz i bl; **1.** zwykle w wyrażeniach przyimkowych «faza Księżyca, w której jest on widoczny jako pełna, świecąca tarcza» OWM: *na m̄uoże je k̄s̄inzyc, jek se tlo taki šešpik pokaze, a potem peuna, f peuni* Hejdyk Pisz, *k̄s̄inzyc na m̄uoże, na staże, na peuni, otyjmuje i p̄yjmujje* Wierzbiny Pisz, *po m̄uoże [sic!] k̄s̄enzicek p̄yjmujje, za peunó k̄s̄enzicek odbýerã* Mikołajki Mrāg, ● *po f peuni k̄seⁿzic otbžera* Jedwabno Nidz; **2.** «szczytowy, kulminacyjny moment»: *co, to u was juz zniwa w cały pełni?* psn Mał I 9. PG, DK

pełnić (P) Szcz; «wykonywać; odbywać»: *pełniłem dalej swoją pracę komendanta poufniej placówki* Klon Szcz, P 5, 33. PG

pełnić się «ureczywistniać się, spełniać się»: *P̄sismo Šfente se peuni, bo se juz vypeuniu do tyx cas* Maćice Szcz. PG

pełniulecki ekspir «zapełniony»: *peunulecki tèn tam nas koścóu, co my mamy* Pogorzal Wk Pisz. MGK

pełno (Z + lit) OWM, psn; **1.** «mnóstwo, bardzo dużo; obficie» OWM: *wróbel je, tix je peuno* Kożuchy Pisz, *muxy furajo tu i tu, kole tego χleba to peuno* Pustniki Mrāg, *a jakem p̄sijexal'i tu do domu, to na moji oboŕže byuó peuno* Ruskòφ, *esce šp̄iñe bil'i i opalali* Olsztynek O, *taka drabžina byua seroka jãk p̄s̄ec i tam byuó peuno* drutòf, *a na n̄ex špulki* Szczytno, *roboti to peuno* Róklas Szcz, *maliny to te ḡenste k̄še, to tam peuno jest, to zaftu narobýiua* Lesiny Mł Szcz, *parχovnica tylko f kartoflaχ f p̄ivnicy š̄ež̄i, cale peuno p̄arχu ma na sobe* Olecko, *i uciechi pełno* wszędzie Skomack Wk Ełk, PME XIX 93, ● *bądż pracowitym jak pszczółka a wszędzie wkoło ciebie pełno* miodu będzie W, Bar 136; ●● *pełno kogoś* «o wyraźnie odczuwalnej czyjejs obecności» Olsz i bl: *wszędzie go pełno!* Tuławki Olsz, KF; **2.** «tak, że już więcej się nie zmieści, po brzegi» OW Mrāg Giż Pisz i bl: *belizne nakuda se na roltuχ, a co peuno, to se krunći* Krutyń Mrāg, *φ tum garku jest peuno ml̄eka* Ulnowo O, *jek będzie pełno, zawołaj mnie* Tuławki Olsz, KF; **3.** «z wewnętrznym wypełnieniem, masywnie»: *šredni φuter, kura od žewa to moze być, cobi byuo ruwno, peuno tam* Purda Olsz. MGK, DK

Pełnoga «nazwa półwyspu» Olsz, Sien 277.

UDK

pełny, pełen (Z + P + lit + SWM VI) OWM, psn; Nsg m *pełny* Olsz M, *pełen* O Olsz M i bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *pełny, pełen* OW Węg Giż Pisz Ełk – w zn 4), Gsg f -é bl, Asg f -ę Szcz Pisz; **1.** «taki, w którym coś jest, niepusty; mieszczący wiele czegoś lub kogoś, mający zajętą dużą powierzchnię (też przen); cały, zapełniony po brzegi, do końca» OWM: *peuny, jek ni ma nic, to pruzny* Kwik Pisz, *k̄uòs peuen, ze žarkem* Zezuty O, *tak se zlejkl'i i zavdy byu peuen koścúu luži* Łajs Nidz, *šckuof tu nama naciskali peunó* Źobore Orzysz Pisz, *nanošili zboža peuen strix* Skajboty Olsz, *tin garnek je peuen ml̄ika* Olsztynek O, *vus je peuny ve^gglòf* Pasyum Szcz, *Julius poszedł... ze mną do gorzelni* nabrał pełny kubek gorzałki i oba sobie popili Gąski Olc, P 6, 3, *p̄šenže se na špulke jãk špulka peuno, to se weźne* motowidua i *še zmoto tu p̄šynže* Łabuchy Resz, *požec, to pañi beže naua peuen zesit* Natać Wk Nidz, ● *teras bžuxo peune, to se beñže sežauo jak s sošadem* dobrym Ogródek Ełk, ● *przen ftam navožo gburi zboža peune mnasto i zbože jest tãne* Łęgajny Olsz, Stef JPW 63, ● *fraz pełne ręce roboty* Giż zob. **ręka**, *wziąć pełną gębę* Pisz zob. **wziąć**; **2.** «obfitujący w coś» W Mrāg i bl: *na szeroki granicy krze leszczyiny, latoš łorzechów pełne* W, Bar 87, *piękna jest nasza polska mowa, pełna dźwięcznych słów* GazOlsz

XXIX 23, ● *klampy dobre, dojne, śwyniów pełne chléwy* W, Stef OK 26; **3.** «cechujący się czymś, przepelniony, przepojony» Olsz i bl: *Pódź, byleczku psiónty, Bziedy pełne kónty* psn Stef I 177, *i przekonałem się, że ten nienawiści pełen odruch jest przez księży litwinow robiony* Dywity Olsz, P 4, 49, *Masz litości pełne serce Widzisz lud swój w poniewierce* psn IS LI 189; **4.** «o księżycu: będący w pełni, okrągły» OW Mrąg Węg Giź Pisz Ełk: *kšenzycek šfeci jasno, peuni, tedi stari* Kożuchy Pisz, *peunia byua jak mněsonc – ksęžyc peunen jest* Gietrzwałd Olsz, ● *z pełnego idzie* Sądry Giź, SWM VI s. 18; **5.** «duży, znaczny»: Olsz i bl: *zlenknuu ša, duža, peuna kupa leži trupuφ, duža gromada* Butryny Olsz, *W ciemnym lasku ptasek śpięwa, Tam Kasiuchna trawkę zyna. Nazęła ji pełne brzemie, Ni mogła ji wziąć na remie* psn, Kolb 292; **6.** «całkowity, zupełny»: *ten guupek to uš peuny, jak muvo ne mau być normalny* Ługwałd Olsz; **7.** «będący całością; o desce: mający grubość określoną liczbą całkowitą»: *no, jeka deska gruba, so ćwirćuφki, tšićwirćuφki, do rešti to peunen [cal], peuna jus deska, ale ne zem, siua grubości* [odp. na pyt. o rodzaje desek] Występ Szcz; **w pełnym** «o pełni księżycyca» Bredynki Resz, MAGP VII m. 329.

DK

pemple (SWMa) Olc; «rzęsy».

UDK

pendel (lit) W; «tłumoczek, zawiniątko, mały zwisający pakunek (obj. SWarm)»: *stare kobzyti šli s pyndlami na uotrust do Gyčfauða* W, SWarm 108. (Nm Bündel). PG

pendelek dem w stos. do **pendel** W, SWarm 108.

PG

pengzja zob. **pensja**.

penkcyjka zob. **pensyjka**.

penksja zob. **pensja**.

pensja (Z + P + lit) OW Szcz Mrąg Giź Pisz; *-ja* OW Szcz Mrąg, *panks-* O, *panz-* Mrąg Giź Pisz, *pengz-* W, *penks-* Olsz, *penz-* Szcz; **1.** «renta, emerytura» OW Szcz Mrąg Giź Pisz: *on ma prawo ryjke prec, dostańe panzije* Szestno Mrąg, *jek bim tam pojeχau, to s penzyjo mugbum bes praci zić* Szczytno; **2.** «okresowe wynagrodzenie za pracę» W: *monš tu mau barzo mauom pensje, pušni monš pracowaū dla ubesšęčalni* Jonkowo Olsz, *užendnick łónk miełyracyniech... dostanie duža penzyja* Szczęsne Olsz, P 2, 3; **3.** «stacja z utrzymaniem» W: *ja płaciulem za pensję 480 marków na rok* Tuławki Olsz, KF.

AB

pensyjka; tylko *penkc-*; dem w stos. do **pensja** w zn 1, też hip?: *pankcyjko, rentke ja dostavaūa za syny* Klucznik Olsz.

HZ

penzja zob. **pensja**.

peonia (Z + SWM XI) sp Nidz; «roślina ozdobna o dużych białych, różowych lub czerwonych kwiatach, piwonia»: *te późnejse to peońe, a te prentse to bijony* Frąknowo Nidz, SWM XI s. 123.

MK

perchaty zob. **parchaty**.

perelka (Z + SWM III) O Nidz Giź, psn; tylko pl; **1.** «perliczki» O Nidz: *kokoši, genši, pereuki* Pietrzwałd O; **2.** hip «perły»: *A pžešćónki ve zvųki By mi pžeŋknie zvónil'i A pereuki v ŋorgan'i By ni pęŋknie zagrał'i* psn, ● *przen Tym mateczki nasze tak się zachwycaly Z radości perelki z oczu im tryskały* psn IS DCV-II, ~ *tę pereuki mi muŋum te jągodi, te joyansberi* Mazuchówka Giź.

MK

perfektnie «doskonale»: *uacńej še naucýć temu cųożekoŋi, co zadnej gramatyki ne zna, ale ja, co perfektnie znám neńecko gramatyke, to mi gożej po polsku* Frąknowo Nidz. (Od nm *perfekt*).

MK

perfuma «perfumy»: *pewne się chtoś perfumą nater, bo tak puchne Tuławki Olsz, KF. MK*

perfumować «skrapiać perfumami»: *perfumować; ty sobie pewnie włosy perfumujesz, bo tak puchne łód ciebie Tuławki Olsz, KF. MK*

perfumować się «skrapiać się perfumami»: *perfumować się; patrzy taki trznądel już się perfumuje Tuławki Olsz, KF. MK*

pergamentowy «pergaminowy»: *my łobzijąwa funtowe kawałki masła w pergamentowy papsier Tuławki Olsz, KF. (Od nm Pergament). MK*

***pergaminowy** zob. **pergamentowy**.

perkal; tylko *b-*; ogp: *kortuna – take pūutenko [sic!] biūo i take kšātuski po nej, biūa takā cėnuluŋna, berkal mužili na to Jabłonka Nidz. HZ*

perkalik ogp: *perka'iku po feńiku N Guty Pisz. HZ*

perlaki (Z + SWM III) O Szcz Mrąg Giż; «perliczki»: *take ředuze so kokoski, perlaki [odp. na pyt. kwest.] Występ Szcz. MK*

perlica «perliczka» Olsztynek O, SWM III s. 64. MK

perliczka (Z + SWM III) OWMzach Mrąg Giż; ogp: *kur (ten co pšeje), pšyndo jesce i perlicki, to nalezy jesce do obory, dobitek Maćice Szcz, perlicki to te nawenci kšico Wydminy Giż. MK*

perlinky (SWM III) O Olsz Mzach; «perliczki». MK

perliny (SWM III) W Olc; «perliczki». MK

perła (Z) Olsz Giż Pisz, psn; Npl *-li* Pisz (*-ly* Olsz Giż Pisz i bl); zwykle pl; ogp, też «jakikolwiek koraliki nawlekane na nitkę lub naszywane jako ozdoba stroju»: *U szlachcionki dugo szyja, Szczerna perła na ni psn IS XXXV 133, perū, paćurki buštynowe [bušt-, sic!] i ješče pšėŋkėjše korale Gady Olsz, take řoubi, capki, taki kolneš sfeconcy, take perl tam byli Kwik Pisz, ● bo to bańże teš, to perūufki, bo take so ańi perūa Gryźliny Olsz. MK*

perłowy (Z + SWM III) O Giż, psn; «przypominający kolorem, blaskiem lub kształtem perłę»: *Szedźycz tam dzėwczina [...] Czesze swoje włoski Grzebźėnem perłowėm psn Stef III 19, perūowa to s prosa [o kaszy] Paprotki Giż, ▲ kokoszka perłowa Giż zob. kokoszka w zn 2, kura perłowa O zob. kura. MK*

perłówka (Z + lit + SWM III) OW Szcz Ełk; Gpl *-ów* W; «perliczka»: *robastfo domove – požitkove: kokoš, kačka, puti, perūofki, gajši Gutkowo Olsz, bo to bańże teš, to perūufki, bo take so ańi perūa Gryźliny Olsz. MK*

perpendykiel «wahadło zegara, perpendykuł» W, SWarm 108. (Nm *Perpendikel*). MK

pertać «o dziecku: żwawo chodzić, stawiając drobne kroki (obj. SWarm)»: *żeći pyrtajū na uńka po kšātki W, SWarm 108; por. peltać. MK*

***peruka** zob. **peryka**.

peryka (Z + lit) W; «peruka»: *uń je dixt uisi i noši na guoże perika Sząbruk Olsz. (Nm *Perücke*). MK*

perz (Z + lit) O Olsz Szcz Węg Giż Pisz Ełk; bot. ogp: *pyš rošńe fšėńże Butryny Olsz, peiš – te dūucke kořėne Rybical Giż, brona – co ten pėrš, co koltuwater powyżira – albo pazori Ostróda, řlust pouožony na te uaty vysoko bil'i take pėski, na sam vešř pežu biūo nakuožone i uklepano Szeligi Ełk. MK*

perzyć «?»: [młodzi] *bonują i labują, robzią rozgardyjas [-s, sic!], chwaliwoży perzą, jeżą, paradują, krygują sia W, Bar 72. MK*

- perzyna** (lit) W; fraz *iść w perzynę* zob. **iść** w zn 5c. MK
peskłać zob. **peskłać**.
peskłać; tylko *peskłać*; «bawić się, zabawiać się?»: *przy robocie jano peskłaja, to téż nic ni maja, wszystko jidzie w perzyna* W, Bar 72. MK
pestka (Z + lit) W Giż; Gpl -ów Olsz; ogp: *pestka φ s'liqce – jøndro* Ryn Giż, *šurki pomikajū caue žišie razam z pestkami* W, SWarm 117. MK
peter (Z + SWM I) OM; «środkowa część ramy okiennej»: *péter k'šizak ve šrotku* Gawliki Wk Giż; por. **pioter**. (Nm *Peter*). MK
petkusz «gatunek owsa»: *petkusz żółty* Olsz, PorJ 61, 358. (Nm *Petkusch*?). MK
petrol, petrola (Z + lit) OWM, psn; *petrol* m Nidz, *petrola* OWM, zapisy f nierozstrzygające formy Nsg O Olsz M; *fitrola* Resz Szcz, *pitrola* O Olsz Szcz, *pitrolia* Pisz, *pitruła* (w tym -óla) O Olsz M, *pitrułia* (w tym -ólia) Olsz Mrąg, *pietrola* Olsz, *pietruła* Giż Olc, *petrolia* Pisz, *petruła* (w tym -óla) OM, *petrułia* Szcz Pisz, *petrułzia* (w tym -ólzia) Węg Giż Pisz (-tr- realizowane też jako -tri- OMzach Giż oraz -tryj- O Resz Nidz); Asg f -ą Mrąg; «nafta»: *lampka do nafty, na nafte to muvil'i petruła* Dziurdzewo Nidz, *ino lampa petrijolo še pal'i* Smolonek O, *pitrułja, a niekture mužo gas* Mąjce Szcz, *dałt jest w lampie, pitruła, cel'inder* Rostki Pisz, *f safał to inakse, to drevnaki – petrułu tšeba posmarovać* Miechy Giż, *komor to tak ci nie da spać, petrułžo macal'i to z apteki kupuno s cukrem rozrobzić i pomazać, to poğinel'i* Sołtmany Węg. (Nm *Petroleum*, gw. *patrolja, petrol*). MK, DK
petrolia zob. **petrol**.
petrolka (Z + lit) Mzach Pisz Elk Olc i bl, SWMsd; *pitrolka* Nidz, *pietrułka* Olc, *petrułka* (w tym -ólka) Mzach Pisz, *patrolka* bl (-tr- realizowane też jako -tri- Mzach oraz -tryj- Szcz); «nafta»: *pitrułko, Mazuri pitrułko palo, nie nafto* Gardyny Nidz, *ta tutaj to dupa, a co v niej nalano to pytrulka* Orzysz Pisz. MK
petrolowy (Z + lit) W Nidz; -ul- Nidz; «naftowy»: *pot bāukam žišaua nedužā* *lampa pitrolovā* W, SWarm 131. MK
petrucha (Z) O; tylko *pi-*; «nafta». MK
petruła, petrułia zob. **petrol**.
petrułka, petrułowy zob. **petrol-**.
petrułzia zob. **petrol**.
petunia (Z + lit + SWM XI) W Szcz; b- W; ogp: *knafel'ki, pituńa, muskaty*; *w ogrutku to so ričtyčne pituńe* Łatana Mł Szcz, SWM XI s. 123. MK
pevien (Z + P) Olsz Pisz, lit bl, psn; «bliżej nieokreślony, jakiś»: *do tēj gminy naležaua i pewna řoska, φ ktorej žiūa pañi Kožanka ze sřim sinem* Pisz, *mieli gospodarze na drogach w pewnem oddaleniu od wioski na kolejka konno straze* Dywity Olsz, P 4, 1, *on še ot pewnego casu tak naprawiu, že obecuje matki už wencej nie bić* Pisz. DK
pewniak; na pewniaka «na pewno, niezawodnie»: *ogładamy sie was ale wstykich na niedziale, na pewniaka* bl, Mał III 93. MDM
I. pewnie przysł. 1. «niezawodnie, z gwarantowanym skutkiem»: *ja vole kl'in jak šrube, kl'in pevnej tšyma* Frąknowo Nidz, *tam by mógł kto zrankiem je zobaczyć, naj-pewniej będzie gdy je do „kosza” wrzucim* Dywity Olsz, P 4, 15; 2. «śmiało»: *osiem dni po powstaniu Polskiej Rady Ludowej w Olsztynie, to jest 2 grudnia, wyjechališmy pew-*

nie, 21 delegatów Warmii i Mazur, na sejm dzielnicowy do Poznania St Kaletka Olsz, Leng 145. DK

II. pewnie part. (Z + lit) OWM i bl, psn; **1.** «przypuszczalnie, prawdopodobnie, chyba; bez wątpienia; część zapisów nie daje się jednoznacznie zinterpretować» OWM: *pevnie uxō, mne se vīži, bo mu se urvauo uxō ot kocy* Szymonki Giż, *zaxōžyć pevnie mušau* Cybulki Giż, *ne bāce jak to mužili, to bēhže rant pevnie, jo, rant* Kosewo Mrag, *baran i ofca – cy oni krasajo te ofce, to ja ne žim, pevnie ni* Wejsuny Pisz, [len] *buu močōni, to ja ne vēm, pevnie štyrnašće dñi* Dłużki O, UAM, *grat, latoš lo pevnie ras padou i neduzo, i ne žniściu ěic* Zdory Pisz, *kole vozu to skrēnta, co tak se pšemiko, tylne to inoc bynže nazyvane, pevnie tiuek* Skop Giż, *ne moge požežeć, se zabacyuo fšy-sko, ja rozumeje, pevnie ne pšyžje mi na myšl* Wieliczki Olc, *desc pada, to pada, a kedy iže, to iže desc abo beže desc, pevnie beže desc* Ełk, *pevnie go* [zegarka] *ne načoņgneua i ustaū* Budki Olc, *kedy jus on fstać ne muk, to umer pevnie* Wykno Nidz, *ti pšiguupku, muži* [matka], *toć to buu jajka; Źoj matulecku, maće wi prawde, pevnie to bli te jajka* Zdory Pisz; **2.** «z całą pewnością, na pewno, rzeczywiście» bl: *Odesłał ci je* [pisma] *w prędkości Do rąk królā jego mości, By on o tém pewnie wiedział* psn Kętrz 94; **na pewnie** (Z) Nidz Olc; «z pewnością»: *ja s mojem krutkem* [ogonem] *ne mok vency nauapać, jak ty tfuj dūuģi fšažiš, na pevnie vency se pšičepom* Sokółki Olc. DK

III. pewnie «wykrzyknik potwierdzający wcześniejszą wypowiedź»: *časem bli i dobre časti, časem i liže, a fšistke mušau pšežič. Tak, pevne* Gady Olsz, UAM, *capu – no pevnie, to so fkaždym styndaže i krokfaχ* Skorupki Giż. DK

pewnik (Z + lit) OW Pisz, lit bl, psn; **pewnikiem** «najprawdopodobniej, zapewne; bez wątpienia»: *pjetruska pewnikem benže* Głodowo Pisz, *pewnikiem cekata z obiadem na mnie, co?* bl, Mał III 96, *to pewnikiem, ze zbziory bēdo hojne* psn Mał I 9. DK

pewno (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** «przypuszczalnie, prawdopodobnie, chyba; bez wątpienia; część zapisów nie daje się jednoznacznie zinterpretować» OWM: *okoūo Uktu, to pevno jesce so, ale ja jeχ ne vīžaua* Niedźwiedzi Róg Pisz, *vy to pevno bežeta cytać pšet starsem panem – bo vy se esce ucyta* Głuch Szcz, *oni nazajutš esce ne mogli pracovać, bo pevno se upžili za tēngo, ne?* Ełk, UAM, *o tym ne žem, pēvnoć ne zyje* Dobry Lasek Mrag, *w ježoro go* [len] *moco, beže kañeñani pšiuozoni to Źon mokne Źošem dñi, Źošem pevno, ja ne ýem nawet* Kończewo Pisz, *pšerse scubūi – to kozdi pevno najlepsij je – bo te šiua ošćuf ne maju* Nowe Borowe Nidz, UAM, *muranki, liny, scubūy, okuñe, puoćicki i toć esce inse pevno sō, jo us tak ne moge jeχ nazvać* Kwik Pisz, *za cauy cas tom se odeckua, pevnom zamglaua* Szczytno, *pevno pšyže tēn Źot pumpy do će, bo tamoj jeχau, nō ne?* Dąbrówka Pisz, ● *co ty wystařzas? Ty pevnoz ne ces Źode mne tak, az bēdo prēņģi na tyuku?* Olecko; **2.** «z całą pewnością, na pewno; naprawdę, rzeczywiście» OWMzach Mrag Pisz i bl: *ne žem – se žiži, co možo na staže, ale pevno ne žem* Babięta Mrag, *Toporzysko drewno, siekierka zialazo* Poziedz mnie najnilso, *cy me kochos pevno* psn IS LIV 199; **na pevno** (Z + P + lit) O Olsz Mzach Mrag Pisz; «z pewnością, bez wątpienia»: *kartofle bendō kopane rozmajice: kedi čuovýek som kopje, to uš na pevno dobže kopje, ale ek vežme cuže luže...* Kąjkowo O, UAM, *mo lžij tako žuna, na pevno mo lžij, niš kēdi una mñeško na vjoskaχ ib, jek Źona* [mrówka] *ušōñže Keñi na rēņke abo na noge, to tak añibi tam zascipau i paži, na pevno muši oscać žiba* Zgniłocha Nidz, ● orz. *przepraszam barzo, napewno, že się i dozo zapomnyło wpi-sac co wazniego, bo juz jest moj wiek stary* Klon Szcz, P 5, 59. DK

pewność (Z + P + lit) Olsz, psn; «całkowite przekonanie»: *ni mám ty pewności, czy zdzuę Tuławki Olsz, KF*; **z pewnością** (Z + P + lit) Olsz, psn; «bez wątpienia; najprawdopodobniej»: *žefčãki uadne, to ša s pevnošćo došć natancujeva, bo z #Ožexova Retkofski baňže graŭ na škšypkaŭ Gietrzwałd Olsz, niemcy hitlerowce dali tej wiosce inszã nazwę, lecz teraz ma z pewnością swa dawnã nazwę Dywity Olsz, P 4, 20. DK*

pewny (Z + P + lit) Olsz Mzach i bl, psn; **1.** «przekonany o czymś, niemający wątpliwości; świadczący o jakimś przekonaniu, czyjejs pewności» Olsz Mzach i bl: *kupšec muži: ja øšistko mam, co panu ino potšeba, bo pewny byu, ze beňže okulary dla woŭa zondaŭ Gardyny Nidz, i byuã pevnej myšlŭ, ze ty zdrajcuŭ sfići i usneua f tym uusu-ku ib*; **2.** «nieuchronny, nieunikniony» bl: przs. *pada deszcz šw. Jekuba (25. VII.) na pszeniczkę pewna zguba W, Bar 138*; **3. a)** «niewątpliwy, wiarygodny» Olsz i bl: *bo že niemcy juž nie zdzãq ich do Francji odestãć, to bylo więcej jak pewne Dywity Olsz, P 4, 52, Chrystusa Pana sukamy, o chtómym juž pewne mamy nowziny, chtórne ty nocy przysły jakoš o pótnocy psn Mał II 13*; **b)** «ustalony, zapewniony»: *Nie zmylciez czasu pewnego, Na przysły wtorek się stawicie psn, Wisła VII 88*; **4. a)** «czujący się bezpiecznie»: *nie jestem pewny pójszc do sądu pizzo, ze byłem wcoraj pobity Klon Szcz, P 5, 37*, ● *fraz pewny siebie «czujący się pewnie, niemyślący o niepowodzeniu»: niegdy nie był pewny siebie, tylko zawsze pod strachem Klon Szcz, P 5, 41*; **b)** «dający poczucie bezpieczeństwa»: *Tam gdzie słyszysz piosnki ludu wesole, czy rzewne Tam się osiadź bracie miły, tam życie jest pewne psn IS LI 190. DK*

pezać (lit) W; «o zwierzęciu, też dziecku (obj. KN I): kopać»: *iena našã krova pši doĩañu pyžã W, SWarm 108. (Nm gw. pesen?). UDK*

peznąć (lit) W; «o zwierzęciu: kopnać»: *kun go košlũ pyznũ v noga W, SWarm 67, nie jidź tak blisko do tego kona, bo cię pezne Tuławki Olsz, KF. UDK*

pećak, pećzak (Z) O Giź; «rodzaj kaszy»: *stymp to do pencaku Cybulki Giź, u nas to nãziwalŭ grup ten pećcak Paprotki Giź. KS*

pećcherek «**pećcherz** w zn 2»: *bŷãuka moŷi casem: byš povyjmaŭ te peñherki, kedy sprãŷam je Szczecinowo Etł, SWM X s. 22. UDK*

pećcherz (Z + lit + SWM X) O Olsz M; **1. a)** «narząd ludzki lub zwierzęcy stanowiący zbiornik moczu» O Olsz Pisz: *to jest dobre na lėki, ot pėšezã Niedźwiedzi Róg Pisz*; **b)** «odpowiednio spreparowany pećcherz zwierzęcy» O Pisz: *žezhnik ot šfŷni pyxeš vžou i zrobiu tšos Pietrzwałd O, ø takej bušce; druži to ø pexežu [trzymają tytoñ] Ostróda*; **2.** «pećcherz pławny ryby» OM: *peñxeš to tam je dex w nem, to peñšeš Nida Mrag, kedi pyñkne pyñxeš, to zdexne npka Pasym Szcz*; **3.** «?»: *Kace jajko takego mēnsa narosuo, to pexeš buu tes žnenty, juž mu ne dumalŭ, co on beňže ýencyj xožiu Pisz. UDK*

pećchorek (Z) Giź Pisz; «odpowiednio spreparowany pećcherz zwierzęcy»: *tabake tšimajo f peñchoroku abo f pudeuku Upały Giź. UDK*

pećidło (Z) Szcz; «pećcina». U w a g a: w SWM III błędne znaczenie i lokalizacja. KS

pećcina (Z + lit + SWM III) powsz OWM; «część nogi końskiej tuż nad przegubem; sp przegub w nodze zwierzęcia»: *kopyto na dole, peñcina, potēm kolano vyži Pietrzwałd O, krova ma peñcini nisko kole noguŭ Dãbrówka Pisz, peñciny to tak co ot kopyta, gže te tu nentke, a tam te košći, gnaty Jurki Olc. AB*

pećcon, pećconek zob. **pećzon(-)**.

pećcól, pećcółek zob. **pećczól(-)**.

pęcuszek zob. **pęczuszek**.

pęczak zob. **pęczak**.

pęczek (Z + P + lit) O Olsz Mzach Pisz, psn; **1.** «wiązka, pęk» O Olsz Pisz: *przynies z łogródka pęczek marchsi Tuławki Olsz, KF, klòn? jã, klòn – take pęcńki wišo takix skšideukòφ Ostróda, ten dobry lèn to bių f take skręcunyn pęcńki, a potem do p'šėńžėna robýilim kòńžauki* Drygały Pisz; **2.** «zawiniątko, tobotek; też: plecak?» Mzach i bl: *Przyszed W(ancek), Wziół jájka w panczek psn Stef RD 52, ón uadńie φ cy-wílu ubrany, a ja zakužoni, obderti, wiguodńaui neńecki zouńeš z nęwol'i s pęcńkem na plecax* Jabłonka Nidz. UDK

pęcznieć (lit) Olsz; inf -ić; «zwiększać swoją objętość pod wpływem wilgoci»: *łod tego mokrego pozietrza żyto pęcznieje* Tuławki Olsz, KF. KS

pęczon; tylko -c-; «toból, tłumok (obj. SWarm)»: *s pancũnam na plecax vlokua ša f tam dešču do mńasta W, SWarm 108.* UDK

pęczonek (lit) Olsz, psn; tylko -c-; «węzełek, zawiniątko»: *Nie lupłynolo može godziny, A juž się walą – bziólki dziewczyny, Každó w penconku niesie klaciska, Za nimi z krzykiem pędzò dzieciska* psn, Zient Wieś 176. UDK

pęczól (lit) Olsz; tylko -c-; «toból (obj. KF)»: *wež twoje pęcóly ji jidz sobzie* Tuławki Olsz, KF. UDK

pęczółek; tylko -c-; «zawiniątko» Tuławki Olsz, KF. UDK

pęczuszek; tylko -c-; «zawiniątko (obj. KF)»: *wziul pęcuszek pod pãchę ji poszed w šwat* Tuławki Olsz, KF. UDK

pęd (Z + lit) Szcz; **z pędem** «szybko»: *jak lecaų s pendem, to pot i φtem zabaćiu Rudziska Szcz, ● koza usuųaxaua na Boži [rozkaz], to z dužem pendem φstaua i derųa do poźwėnia, do ostu* ib. KS

pędek «łodyżka»: *Ciachcio, rachcio, czerliczki szczęki Twarda ranka łamnie lnu pętki* psn IS XXVII 101. AB

pędraj; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «robak pełzający, glista, gąsienica»: *zžuc mi tygo pandrãja z ranķava, jã ša go boja* W, SWarm 109; por. **pan-drów**. KS

pędzel (Z + lit + SWM V) OWM, psn; -z- W Szcz i bl; **1.** «narzędzie do malowania i rozcierania farb» OWM: *posztrychuj jeszcze rãz tem ziększem pęzlem pułap* Tuławki Olsz, KF, *pinzel, pejzel mi muvil'i* [odp. na pyt.: Jsn. to, czym się rozciera farby?] Dźwierzuty Szcz; ● *przen i tu naju naleźliby sia ludzie zdolni czyli z tãlantam do psióra i do pazla, do tãńca i rózańca* Olsz, KN III 215; ●● «dziecinny pędzelek do malowania»: *peńzel a farpki do malovańa* [odp. na pyt. kwest.] Sołtmany Węg; **2.** «szczotka do czyszczenia klosza lampy naftowej»: *penzel do lampy wyćerańo* Karwik Pisz; **3.** «o narzędziu do tłumienia ognia w kuźni»: *to, co tak pryskali Źogeń, coby še za χyzo ne pãlių, to pęnzel* Łatana Mł Szcz. KS

pędzelek (Z + lit + SWM V) OWM; -z- W; dem w stos. do **pędzel** w zn 1: *pęnzelki take maluške so* [odp. na pyt.: Jsn. to, czym się rozciera farby?] Dąbrówka Pisz, *my w szkole juž pęzelkiem malujewa* Tuławki Olsz, KF. KS

pędzić (Z + P + lit) O Resz Mzach Mrąg Pisz, psn; **1.** «zmuszać do posuwania się naprzód, do biegu; gnać, poganiać; też: wyganiać» Resz Szcz Pisz i bl: *w ciãgu powiazanych, jako bydło pędzã* psn IS XLIII 169, *jak się nie rozchodzieli ludzie, to jech bili i pędzili do domow* Klon Szcz, P 5, 40; **2.** «bardzo szybko poruszać się naprzód, bieć;

też: uciekać» OMzach i bl: *wtem pędzie do rowu i się modłę goroco do Boga* Klon Szcz, P 5, 21, *tak ten źilk jak z bólu wżou wirwać, wżou gnać, wżou pęńczyć, ino še śnik roźżiwau* Jabłonka Nidz; **3.** «nakłaniać do pośpiechu, ponaglać»: *My sie tu w ten dóm weselny zgromadzili, Abym to młodo pare w stan małżeński wprowadzili, Boć ich nic do tego nie pędziło* oracja, Mał III 112; **4.** «produkować alkohol domowym sposobem»: *vutke można s kartofluf penżyć* Bałdy Nidz; **pędzony** (Z + lit) Mrąg Pisz, psn; Nsg n -e Mrąg; **1.** im. bier. w zn 1 Mrąg i bl: *Rodzice kochane, byście wy wiedzili, Jek my pod tó ziemnió wózkami pendzeni* psn Gęb II 46, *o luğa – co biduo bynże kojo jezora pinzone* Polska Wieś Mrąg; **2.** *Pędzony* «nazwa toni na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 298. KS

pędzłowac (lit) W; tylko -z-; fut 2sg *będziesz pędzlował* Olsz; «malować pędzlem»: *jek długo będziesz jeszcze tę ścianę pędzlował?* Tuławki Olsz, KF. KS

I. pęk (Z + P + lit + Szyf AM) OWM, psn; **1.** «snopek, wiązka» OWM: *pank suómu krowam Szałstry Olsz, to jest tam [na księżycu] taki chłop, to pęk chrustu na plecach ma z gałęzi, to ton tam ponoć za karę poszed* Dajtki Olsz, Szyf AM 44, *Kilisecek w ręku, Kądzialecka w pęku, Mysy sie w nich koco, Mazurecki skaco* psn Mał II 22, ● *kopica to kopka – to śano to tam beńże na peńki kuażone* Kobyłty Szcz; **2.** «zawiniątko; tobolek» bl: *Jedzie dragon na wojnę, podkówkami krzesze, Ona za nim, za nim, za nim dziecko w pęku niesie* psn, Leng 61, *ja zas sedlem sam piechtąm, nosłem na plecach pęk poszceli i to mie na pastwisku samolot zauwazył i się opuszczał na doł* Klon Szcz, P 5, 50; **3.** «płachta z uszami do noszenia trawy na plecach» O, KN I 315. UDK

II. pęk psn; **1.** «?» bl: zag. *sank, pank, sześć łoczy i dziesiątńóg* [woźnica, dwa konie, bicz] psn Stef RD 72; **2.** fraz z *cichym pękem, cicho pękem* «cichaczem, ukradkiem»: *A Jasiulek z cichym pękem za nio, Dognoł ci jo, dziewczyno kochano, Postoj, postoj, poczekoj* psn IS XXX 106, *A Janeczek cicho penkem za nią, Doganiając swoją grzeczną panią* psn, P 6, 6–7. UDK

pękacz «zakończenie bata wywołujące trzask (obj. Mał III)»: *a nie zabacta wyjuchtować wase kropówki i przysykować wase plecie, zeby byli przy nich dobre pękace, bo pewnikiem wypadnie wam jechać zierzchem na przodku wesela* oracja, Mał III 103. KS

pękaczka «rzemień u bata» Radosty Olsz, SWM II s. 79. KS

pękać (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Giż Olc i bl, psn; **1.** «tracić spójność, rozrywać się, łamać się» lok. jw.: *taki mrus byu, d'żevo ot mrozu penkauo, a my v leše ležel'i* St Kaletka Olsz, [len] z *wody wyńenty, a potem porośc'erany, aś skorupa pyńko* Rummy Szcz, *puźni reńkarńi virobzić fest, co často aś penka* Purda Olsz, ● *przen uopożeduwau take žarti, że luże panjali uot śnyxu* W, SWarm 164, ~ *Tylko za drzwy koże Jiszcz sze przenocowacz, Sęrcę tego łojca Pewnie muszy pęncacz* psn Stef II 83; **2. a)** «trzaskać batem, strzelać z bata» OW i bl: *no i ftedi on [družba weselny] stojau kele žviži i pęnkau zavdi; o, živo tak pęnkau!* Kajkowo O, UAM, *jado wozy jado, bicami pękajo* psn Kętrz 61, ● *Mitka wom nie dajo, Koszulków nie krajo, Jeszcze też nad woma Batożkiem pękajo* psn IS LIX 218; **b)** «o bacie: wydawać odgłos» W: *batok [to] bat albo to co pęńko, batśelisko, co guos do Zabrodzie* Resz; **3. a)** «strzelać»: *ton pęka z flinty* Tuławki Olsz, KF; **b)** «ekspłodować»: *wciójż pankajo szrapnele, szrapnele* psn Stef II 79; **4.** «wypuszczać pąki»: *penko źżevo, kśće Barczewko Olsz, tśuskaofki – kśco bauo i penkajo* Występ Szcz; **pękający** im. wsp. odm. w zn 1 (tu przen): *smutnie i spazcem ten mój życzorys ophysuja i sercem penkajoncem* Szczęsne Olsz, P 2, 20. KS

pękać się «wypuszczać paki»: *Śnieżek ginie, Wódka płynie, Drzewa sia pankajó, Ptászki spsiéwajó* psn Stef RD 63. KS

pękaty (lit) Olsz i bl; ogp: *lon tam mǎ pękaty woruszek psienędzy* Tuławki Olsz, KF. KS

pękawka «zabawka dziecięca naśladowująca wystrzał, pukawka (obj. SWarm)»: *žeci stšylajiu pančkáfkami s papšyru abo s kšátkuf* W, SWarm 109. KS

pękły «pęknięty»: *to je pančkui zbanek* N Kaletka Olsz. KS

pęknać (Z + lit) OWM, psn; praet 3sg *pęknał* OW; **1.** «utracić spójność, rozpaść się, rozerwać się, potłuc się» OWMzach Mrąg Pisz i bl: *to jest tulej – peŋkua mi šekera prawé φ tuleju* Łęgajny Olsz, *kedi pyŋkhe punče^{rš}, to zdeŋhe rypka* Pasym Szcz, *kot sie dorwał do tego gorka, tylko chciol polizać śmietane, gornek pankł* Kazanice O, PorJ 52, 1 s. 25, ● *przen a šostri riŋo pęŋkli ze zǎdrošci* Leszno Olsz, Stef JPW 71, ~ *ńeras mi guova pǎŋkhe, kedy pomisłǎ* Gietrzwałd Olsz, ● *fraz žótc komuš pękta* Nidz zob. **žólc**; **2.** «strzelić z bata» OW: *tši, pęhéc razǎ ta buŋnóu tam pęŋknuu* [z bata] Kajkowo O, UAM, *kiebym teraz konie lokieznǎł, to jest založil tuzdy (uzdy) i we šle wložul lejczyki panknał (pęknał) batogam, tobym jechał jek pán!* W, Bar 98; **3.** «ekspłodować»: *χuopa rozderuo, nalos rmine, tam knuu w ńej i una peŋkua* Gawliki Wk Giź, *to dauo taki vi-buŋ, tak jakbi torpedova bomba peŋkua* Kowale Oleckie; **4.** «silnie uderzyć» W Szcz: *jek ća f pisk pančkna, to pšestaneš mi ša psotovać* W, SWarm 109, *učen skočuū i pęŋknóu tó krukfo majstra v guove* Gietrzwałd Olsz; **pęknięty** im. bier. w zn 1: *kopyta caue i rospeŋkńente, caue to ńe so do jedua dobre – końowe, osuowe – co ma pęŋkńente, to dobre mńenso* Rudziska Szcz. KS

pęknać się «pęknać, złamać się»: *to kedi še casem pę^ŋkhe* [o kosie], *to móžo: f krę^ŋgaŋ še pę^ŋkua, to f tēŋ barax* Kobuły Szcz. KS

pęp (Z + PJPAN LXII, SDGW) OW Szcz Mrąg Giź, lit bl, psn; «**pępek**»: **1.** «w zn 1a» OW Szcz Giź: *gžiby – prave, pempi (te šlizge), ošiki (jak prave), gonski* Lipowo O gm. Pietrzwałd; **2.** «w zn 2» Olsz Mrąg i bl: *ten ostatni – to mujó: zaŋonzaū pamp, to tak še χućko užíjajo, co koŋdi χce fpšut skońćić* Gryźliny Olsz; **3.** «w zn 3» bl: *A ty zdrajco z szubzianicy naderešci mi macicy I kiele samego pempa* psn IS XXIV 88. AB

pępeczek hip «**pępek** w zn 3»: *Ona pempeckem do góry, A ja koŋzoneckem do dury* psn. AB

pępek (Z + lit + SDGW, PJPAN XLII) OWM i bl; **1.** «grzyb»: **a)** «maślak, Suillus lutens» OWM: *pěmpki – brunatne u gury, a na otspotku žuute* Szymgwałd Mł O, *ricki, pěmpki – co take šlizge, co tak še po žešxu umazaū* Turówko O, *gžip koŋdi može f suojiki vžuńšć, navet te pěmpki, co mužu take šlumaćki, mužu mašłoki i pempki mužu na ńe* Dłużki O, UAM; **b)** «mleczaj wełnianka, Lactarius terminosus?»: *pěmpki – co take mlėko majo, ńedobre* Szymgwałd Mł O; **2.** «ostatnia niezżęta garść zboża; też: ostatni snopek ściętego zboża uroczyście wiązany na zakończenie żniw» OWM: *to ostatni pukos, do pempka jus iže, jak juz dokõcali* Gardyny Nidz, *těn ostatni snopek to mi mužili pemppek* Dłużki O, UAM, *ńixt ńe χcaū ostatńego pempka zaŋõnzać, to byū šńēŋ, ńixt ńe χcaū bic* †ostatni Orłó Giź, †ostatnie kuosi, *ostatnie žito, to pampek zaŋõnzać, žonek s kfatkuf i s kuosuf še robiuo* Ruś Olsz; **3.** «ślad po pępowinie widoczny na środku brzucha» Olsz Węg: *na pemppek povýijǎk* Sołtmany Węg. PG

pępel (Z) Mrąg Giź; «bąbel, pęcherz»: *f t[χ] dūońax take pěmple ma* Dobry Lasek Mrąg. PG

pępelek dem w stos. do **pępel**: *priscele – take pempelki, co tam jest voda za skuro* Drygały Pisz. PG

pępuch «grzyb maślak, *Suillus lutens*» Szczepkowo-Borowe Nidz, PJPAN XLII s. 109. PG

pępuszek dem i hip «**pępek** w zn 3»: *czyście dobrze zazinęli dziecku pępuszek?* Tuławki Olsz, KF. PG

pęta plt zob. **pęto**.

pętać (Z + lit) Olsz Giż, psn; «zakładać pęta na przednie nogi zwierzęcia»: *nie będą ty szkapy pętał, bo łona takã pokojnã, to nie łucieknie* Tuławki Olsz, KF, *pento, co koñe še pento* Konopki Wk Giż; ● «wiązać? łączyć?»: *wánki i welon jek terãš jednakowo takžeš modo še pęⁿto* Ryn Giż. PG

pętać się «kręcić się, płątać się»: *co mi się tu pętašz po klepsisku* Tuławki Olsz, KF. PG

pętanie forma rzeczownikowa czas. **pętać**: *pęta do pentaña koñi, coby ñe latali tak* ɣzo Budki Olc. PG

pętelka a) «jedno wiązanie w nicielnicy» Grabnik Ełk, Fal PST I 214; **b)** «oczko w wiązaniu nicielnicy» Grabnik Ełk, Fal PST I 214. PG

pętlica «ozdobne zapięcie lub naszytie w kształcie pętli»: *sklanne guzy z pętlicami, z okrutnymi łapicami rękawy długie* psn IS DXCI-VIII 41. AB

pęto (Z + lit + SWM I, IX) OWM i bl, Kult MW MP, psn; **1.** «w budownictwie: pozioma belka łącząca krokwie» OWM: *pęⁿta to še kozu r'šimajo* Lesiny Mł Szcz, *pęⁿta to take, co pšido ñęⁿzi krokfi popšec* Skop Giż; **2.** «wiązadło zakładane na przednie nogi zwierzęcia dla ograniczenia jego swobody ruchu» Olsz Giż Olc: *škapa ɣožu-ua f panće* Pokrzywy Olsz, *pento, co koñe še pento* Konopki Wk Giż; **3.** «wiązanie»: **a)** «linek niewodu»: *f šrotku matñi jest kacór z puutóš* [żeby szło do góry (dopisek eksploratora)], *a u douu jes pynto* Jabłonka Nidz; **b)** «w cepach»: *cepnik i bžic, i te pento, u nas jest taki grubi, taki ćeski* Siedliska Giż; **4.** «żelazny pręt łączący rękojeści pługa» Wipsowo Olsz, SWM IX s. 42; **pęta** plt psn; «więzy (tu przen)»: *ñevoli sroge penta rozervau juš sam* Buk psn. PG

pęzel, pęzelek, pęzlować zob. **pędz-**.

pfeferkuch zob. **feferkuch**.

pfejka zob. **fajka**.

piach (Z + lit) OWM i bl, SDO; aug w stos. do **piasek**; **1.** w zn 1 OMzach Mrąg Giż Pisz: *na pšażże jest ɸ tile taka obrenčka na to, žebi še pšax ñe sipau* Ulnowo O, *miti to take rowy pokopane, guč^mboko i tedi biuo nasipano i pšaxem zasipano* Szczytno; **2.** w zn 2 OWMzach Mrąg Giż Ełk i bl: *jaka žemna, kedı pšax to može dać nawozi stučne, a kedı glnasta to jinne stučne* Próle Olsz, *ja juš muvju s počuntku, co na pjaxi ñe može take co šac* Kąjkowo O, UAM. PG

piachowaty «piaszczysty»: *pšaskovata droga abo pašovata* Frąknowo Nidz. DK

piachowy «piaszczysty»: *pšoskovo, pšovovo droga* Kraplewo O, MAGP XI s. 17. DK

piac (Z + lit + SWM III) OWM; fut 3sg *będzie piał* Mrąg, praet 3sg *pieli* Nidz i bl; «o kogucie: wydawać charakterystyczny dla niego głos, sp o jego samicy: wydawać dźwięk przypominający głos koguta»: *u vaju na kokoši to kury, a ten co pšeje to kur* Łajs Nidz, *Kedy kur pžeje, to on ocy zamkñe zawdi, to on na pamñañć može* Gietrzwałd Olsz, ● *kokoš na pšekuo pžeje* Olecko. PG

piana ogp: *uyški, do ježeńa videlce, potem do tūčeńa kartoffli, potem do pány bića* Giżycko. AB

piano «pianino»: ● *čtyry lata páno graŭa* Liwa O. PG

piard, piardko, piardnać zob. **pierd(-)**.

piaseczek (lit) Szcz, psn; hip «**piasek**»: **1.** w zn 1: *Kupim sobie wózicek, Będziem wozić piasecek* psn IS XII 470; **2.** w zn 2 Szcz i bl: *u nas duzo piasecku i torfáków i máto máwa pozytku scęgólnie w susą* Szcz, Bar 52. MD

piasek (Z + P + lit + SDO) OWM, psn; **1.** ogp OWM: *zaprušyujem ũoci pšoskem Łęgajny Olsz, šruba abo buks páskowy, coby pásek né űpadaŭ* Butryny Olsz; **2.** często pl «grunt, ziemia uprawna z dużą domieszką piasku» OWM: *ũotŭuk – né je do potšebowańo, maŭo na něm rośce, take pšaski, vydmuža* Gietrzwałd Olsz, *na tm pšasku to se roži kartofle i zito, tak to nič* Wydminy Giż, *średno żeńa – pšoskup tu je maŭo, jest i dobrå i liχšo* Rzeck Resz, *pšax to gše se nič né roži, lécuncy pšasek* Wyszembork Mrąg; **3.** *Piaski* «nazwa toni na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 291. PG

piaskowaty (Z + lit + SWM II) OWMzach Giż Ełk Olc, SDO; «piaszczysty»: *żeńa pšåskovato, nājgoršo – to se na ni roži zeradela, lupina sŭotko ji gořsko* Pawłowo O, *tam pod lasem je takå pšåskowatå ziemna, to lichu rośnie* Tuławki Olsz, KF, *pšaskovata droga, abo páxovata* Frąknowo Nidz, ● *pšaskovate jeźoro* Orło Giż. DK

piaskownica ogp: *pryziostem pšåsku; niech się tam dzieci w ty pšåskownicy zabåziajå* Tuławki Olsz, KF. MD

piaskowy (Z + P + lit + SWM II, PorJ 61) OWMzach Mrąg Pisz i bl, SDO; **1.** «piaszczysty» OWMzach Pisz i bl: *kole jeźora dixt, pšaskova žeńńa buya* Biała Piska, UAM, *na Występie są górzyste pola piaskowe z kamieniamy* Klon Szcz, P 5, 2, ● *pšaskovi skonau* [skonau «zweźająca się zatoka jeziora»] Głodowo Pisz, JP XXXIV 291; **2.** «o gatunku owsa: rosnący na piaszczystej glebie» Olsz Mzach i bl: *owżes jest duzi i maŭi, owżes pšoskowi i mocni* Łajs Nidz; **3.** «chroniący od piasku» Olsz Szcz Mrąg: *šruba abo buks páskowy, coby pásek né űpadaŭ* [do osi wozu] Butryny Olsz; **4.** «mający kolor piasku»: *kurki žouće i potem take muřim pšåskove, pšåskove ricki i te želone, prošńonki muře na ne, take želone* Dłużki O, UAM; **5.** *łyżka piaskowa* Olsz zob. **łyżka** w zn 2a. PG

piasta (Z + lit + SWM II) OWM, Kult MW RD; -zd- OW Nidz; Lsg *pieście* Giż; «środkowa część koła wozu, w której tkwią końce szprych»: *do koua nalezy napservuj pšasta, špriši, žvuna, to d'ževo fšo, teras pšyže ũokuce* Orzysz Pisz, *to ta pšasta muři bić okuta, a potem co ten buks tšuma – to mutra beńže zakrencona* Gardyny Nidz, *na pšåźje jest ű tile taka obrenčka na to, žebi se pšax né sipau* Ulnowo O. MK

piastować psn, **piastować** (Z + lit) OW Olc; «niańczyć, też: nosić dzieci»: *ũuńi casem pojadò, to ja muři žeći přestować* Olecko, *to ja ũod bapci se naučyŭa jak te žeći pšastowaŭa* Liwa O, [...] *kiedyście ją na swoich rękach piastowali* psn, Sien 256. MK

piastowy (Z) Szcz Pisz; przym. od **piasta**: z *ũobuf strunof* [na piascie] *to navet né vém, přastova rěfa* Dąbrówka Pisz. MK

***piastun, *piastunka** zob. **piestun(-)**.

piasuszek hip «**piasek** w zn 1»: *Bo vřele drŭg zrobźiŭa, To se přasuskem zakuřziŭa* oracja, KN II 59. MD

piaszczystny «piaszczysty»: *no, pšascystna* [ziemia] Ogonki Węg, UAM. PG

piaszczysty (Z + lit + PorJ 61) OWMzach Giż Olc i bl, SDO; **1.** ogp lok. jw.: *pole pšoskowe, grunt pšoskowy, časem pšaščysty – tak pšemówajo Gryźliny Olsz, pšaścista na pòu z gl'inò – ta średnio – a potem pširze pšasek – nojgoršo źerho, nojl'ixšo* Pawłowo O; **2.** «o gatunku owsa: rosnący na piaskach» Olsz Nidz: *pšaścisty ozes – co na pšasku rośnie* Narty Nidz. PG

piazda zob. **piasta**.

piąc, piąćdziesiąt zob. **pięc(-)**.

***piąc się** zob. **pnać się**.

piąstka (lit + SWMa) WMzach Giż Pisz; dem w stos. do **pięść**: *kedy ścisne oby'rence, to d'ye peńśće beńże możono, a jek ma'ye to pšonstki* Biesowo Resz, SWMa 39, *nà dzieciuchno łotwórz pšiąstkę, to ci co dām* Tuławki Olsz, KF. MK

piątek (Z + P + lit + SWM VI) OWM, psn; ogp: *ve fłorek i pšuntek* ɣoze na tark Dębówko Szcz, *φ pòntek i środe śe pości* Wojnowo Mrąg, **▲** *Cichy Piątek* Mrąg Giż, *Wielki Piątek* Olsz Giż Pisz i bl «piątek Wielkiego Tygodnia»: *Ćixi Pòntek – jek Òn umer na kšizu* Mrągowo, *ʔobaćima, jaki beńże Welgi Puntek, jak pado, to beńże suxi rok, jak nie pado, to beńże mokri rok* Gady Olsz. JS

piątka «ocena szkolna: stopień bardzo dobry»: *z istorji Polsky ma pòntke* Gutkowo Olsz. DK

Piątnica «nazwa wzniesienia nad jeziorem Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 296. DK

piątro zob. **piętro**.

piąty (Z + P + lit + SWMa) OWM, psn; Gsg f -é Olsz i bl; ogp OWM: *zaxożau, lekażam zavouau, dostau zastšik i jeden, i drugi, i pšonty i zdeɣ, i po kònu* Wykno Nidz, *tšeba pl'ic čtyri razi, a i pšonty* Mazuchówka Giż, *tyšonc źewenićset i pònty rok – nie rewolucyja ino štrajk, ɣcel'i wencyj lonu* Maćice Szcz, ● *pšersa klasa to ʔus nalepsa je, gl'ina i carna źerho, druga to ʔus suapsa – gl'ina i pšasek, jesce liɣšo pšunta, su-sta, ʔus pšonta klasa to jus pšasek taki liɣi* Głodowo Pisz, ● *piaty palec* [odp. na pyt. kwest. o palec mały] Szczytno, SWMa 44, ● *s pòntego na šostego* [grudnia] *to tšeba bòti dobže vicisćic, žebi dobže buišćeli i gže na ʔokno vistavić i rano, jak žeći fstal'i, to coš dobrego v niɣ znaleźli* Butryny Olsz, ● *fraz brakuje komuš piątej klepki* Olsz zob. **II. brakować; piąta** w uż. rzeczownikowym (Z) O Olsz Nidz Giż; «godzina piąta»: *rasem śe pouožiua, tom pšeckua o pšontej, co śe robi?* Nidzica. DK

picek «odrobina (obj. KF)»: *daj mi picek masła na chleb* Tuławki Olsz, KF. MK

pichna psn; wulg. «srom»: *Jedna miała pichnę gołą, A druga obrosłą* psn, Kolb 559. MK

picia zob. **pycia**.

picie (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Giż Pisz, psn; **1.** forma rzeczownikowa czas. **pić** w zn 1 lok. jw. i bl: *ni mâce tam co do psiciã?* Tuławki Olsz, KF, *jek pošli do karčmy, to tedy žondal'i do jeśca, do pića, do paleña* N Kaletka Olsz, *ròm to dobra vutka do pšića* Upałty Giż, *za kelnera pšivo roznošuu, vutke, ɣino i rozmajute kavi do pšićã, fšisko co tam buo* Biała Piska, UAM, *tygel, kesel – to to, co kafe śe gotuje, a garnušek to je taska do pića* Szmygwald D O, ● *Nie w jedzeniu w picciu w tańcach Ale w górnych nieba szańcach* Bym tak święta obchodzili psn IS XIX 482, ● [człowiek] *zažerti φ pšicę, w wòtke, co śe tam zakoɣau i zažer śe tak* Jabłonka Nidz; **2.** «napój» O Olsz Pisz i bl: *buo gvaūt jezana i pšićã, bo uuupau želgi* Gutkowo [Gietkowo] Olsz, Stef JPW 8, *potem*

kartofel moznã i *krovam* dać – *te gotovane kartofle jem potše i pŕjice da jem* Bzury Pisz, UAM. MK

picka «piesek (obj. psn IS)»: *Ty Grasicku wleż na ziarna By cie picka nie luzarla* psn IS LXVIII 241. MK

piczka psn; wulg. «srom»: ● *dała chłopu piczki* psn, Kolb 580. MK

piczuchna hip «**piczka**»: *Ta picuchna nic nie pyto Choc togonka to sie fito* psn IS LXVIII 241. MK

pić (Z + P + lit) OWM i bl, psn; praes 1pl *pijewa* Olsz, 2pl *pijeta* Olsz, imp 2pl *pijta* Olsz Szcz Mrąg i bl, praet 1sg *ja pił(a)* O Olsz Mzach Olc i bl, 2sg *ty pił* bl, 1pl *pi-lim* Olc i bl, *my pili* bl, *em pili* Giż, 2pl *wy pili* Giż, fut 2sg m *będziesz pić* W, 1pl *będziem pić* Nidz i bl, *będziem pili* bl, cond 1sg *ja by piła* bl; «spożywać jakiś płyn, często w odniesieniu do alkoholu (także w związku z nałogiem)» OWM: *ty wody nie psijta, bo ta woda jes niedobro* Pokrzywy Olsz, *tom tyła carno kafeje pŕjiu* Snopki Pisz, *stufem se pije, garnušek, taska, šklonki – gläski* Wygoda Olsz, *i sobe pošet na te vendrufke tamuj, i zašet do jednej voski, i zaŕcauo mu se pić* Opaleniec Szcz, *ta krova moze pŕjic ve kturi cas ona ŕce* Biała Piska, UAM, *rat psije goŕzauke* Skorupki Giż, *jo nie pŕjije, koňjak to za ostry dla bŕouki, vina cklanke – to tak* Mazuchówka Giż, *tën bogaty [brat] psuu i barzo nepobozny byu* Nidzica, *staŕzi Mazuži to lubŕeli pŕjic, o, okropne pŕjijaki* Uźranki Giż, ● *puijemy z domu bożygo do domu veselnygo, tam beňzem jeść i psic, i veselic se* Łyna Nidz, ● *przen okuň to ma ŕoście na ŕštipcu, to so skŕšele, tu vutke sobze pŕjije* Rybical Giż, ● *przen duŕą lampę z porcelanowym, cienkim abażurem zapalališmy tylko czasem, bo miała okragly knot i „piła” duzo nafty* Brąswałd Olsz, Zient Wieś 65, ● *fraz pić na zdrowie, pić zdrowie* «spełniać toast»: *A ŕolniežyk do nej s kelŕšečka pije* Na zdrowe psn, *na zdrowe každy psic može* Rapaty O, *a vi kompšanovje [-pš-, sic!] psijta ze mnom zdrowe* Łajs Nidz; ●● «spożywać płyny w celach leczniczych» Olsz Szcz Olc: *okuady robiuam, ŕoua psiuam od rojmatyzmu, take derce mam* Jurki Olc, *duuge časy mizerovaua i votka šfancona piua i jes zdrova* Ruś Olsz, *na wrzody – tłośc zająca, na dychawice – to tušč od boczania, to ten tusc pieli gorący i to jem duzo pomagalo* Klon Szcz, P 5, 67; **pić** w uż. rzeczownikowym (Z + lit) W Giż Pisz, psn «picie, napój»: *maumy celenčožu muši dać štyri razi na žyn psic* Węgój Resz, KN IV 325, *jeden ras byua polska ŕučta, byua muzyka i dostali pić, i jeść* Stryjewe Resz; **pity** (Z) O Olsz Nidz Mrąg Węg Giż Pisz Ełk; Nsg n -o Olsz Nidz Mrąg Węg Giż Pisz Ełk, -e O, praet z podm. uogóln. bez słp. O Olsz Nidz Mrąg Węg Giż Pisz, ze słp. Olsz; im. bier.: *to najpšut kafe byu pŕjite* Kajkowo O, UAM, *tedi pito buuo, tancovano, aŕ do zranka* Ruś Olsz, *a ftedi psišua, jak se muvji, ta goŕduka ta votka, to to byu pŕjite* Kajkowo O, UAM, *tedi pŕjito i jezono a te muode tańcovałi, groce grałi i še cesili co v žycu* ros Sołtmany Węg. MK

I. piec rzecz. (Z + P + lit + SWM II, IV, SWMp) OWM, psn; Ipl -oma Mrąg; 1. ogp; teŕ «o części pieca kuchennego przeznaczonej do pieczenia» OWM: *člep se f pšecu pšec* Szyldak O, *pšec do čleba, pšekarňik* Kajkowo O, *jak to časta se weźme i taki placek se robi, i upeče f pŕecu* Bredynki Resz, *šfinske mešo biŕe pšecuno f pŕekarňiku abo f pŕecu, abo v bratkašće* Szczybały Orłowskie Giż, *co se nie vaży na nim, tylko pãłi to pšec* Mącice Szcz, *wlasem do tego mojego pokoju, ukuatem se spać na ten duži pšec i spše sobze spokojne* Jabłonka Nidz, *mušau f pŕecaŕ palic f skole* Biała Piska, UAM, *davněj koňin, teras pšec* Drygały Pisz, *zebrać go [len], ususyć na sŕońcu, to muši być dobra pogoda, a nie – to na pšecu* Karwica Pisz, *uážna: pšec, kańeńe tam*

bydò palòne i woda byże lanò Rybical Giż, do sušeńa [gliny], jak suxa, to p^rsyjże f p^ręc i beńże vipalòna Gawliki Wk Giż, ● piec był zbudowany z kamienia polniego i drzewa, palony tak długo aż się kamień wapienny rozpękał Klon Szcz, P 5, 2, p^ręce v lasax do suseńa lnu to kalkowńiki Szczybały Orłowskie Giż, SWM IV s. 28, tam uš taki wòzek jest na šinax i ta trumna pšyże na tèn wòzek i ten wòzek wjeże o tèn p^ręc, taki p^ręc uš rozgżanu Butryny Olsz, ● fraz siedzieć za piecem Olsz zob. **siedzieć**; ● piec ceglany, gliniany, kaflany, kaflowy, żelazny, z cegły, z gliny, z kafla, ~ do ciepła, do chleba, ~ izbetny; 2. «palenisko w kuźni» Glaznoty O, SWM II s. 81. MK

II. piec czas. (Z + P + lit + SWMp) OWM, Kult MW AS, psn; praes 1pl *pieczem* Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz, 3pl *pieczą* Olsz Giż, imp 2pl *pieczta* O, praet 1sg *ja piekła* O, 1pl *my piekli* O Resz Mzach Mrąg Pisz, *pieklim* Szcz Mrąg Giż Pisz Elk, fut 1sg *będę piekła* Szcz, 1pl *będziem piec* O, *będziem piekli* Olsz, 2pl *będziecie piec* Olsz, cond 2sg *ty by piekł* Nidz; 1. «przygotowywać do spożycia produkt żywnościowy, poddając go działaniu wysokiej temperatury (zwykle w piecu); smażyć; też: dusić?» OWM: [chleb] *gożine i čfirć še pece i tedy jeść mozna* Dybówko Mrąg, *moja matka ešče razovi xlep p^ręka* Kajkowo O, UAM, *na šfenta pšecem fladoř*, *kuši* Kwik Pisz, *my na blařax pšecem, to nie brukujem pońot^rya* Kipary Szcz, *kormónada – nensa še uřžne, pot^ruce i w jajki okuluje, na patelño i še p^ręce* Gawliki Wk Giż, *plince pšeko – zrajbovane* [kartofle], *troxe mõjki i bendo take plince na pateli* Gietrzwałd Olsz, *pšec plince na mašle abo na oleju* Grunwald O, *zawdi jajka pšekli i skšeckı i tedi mu nošili do zerca, t^remu z^ruduřoju* Szestno Mrąg, *my zawdy murankı mñelım, p^ręklım i wařone, rozmařice* Kwik Pisz; 2. «palić, prażyć» Olsz i bl: *tak jado dali, pšyřaxali, to goronč pšeka* Pokrzywy Olsz, *řoc s^ronko pšeka* i *poluuo, e tam, niřt nie zvařau na to* Ruś Olsz; 3. «sprawiać pałacy ból»: *margocófkó komпам – kaliperman* [«nadmanganian potasu»], *tak te pasnokce pšeku* Siedliska Giż; **piec** w uż. rzeczownikowym «pieczenie»: *kopańka to je do xleba pšec* Stękińy Olsz, *scapki do xleba pšec* Orzysz Pisz; **pieczony** (Z + lit + SWMp) OWMzach Mrąg Giż Pisz, Kult MW AS, psn; Nsg n -e O Olsz Mrąg Giż Pisz i bl, -o Mrąg Giż, praet z podm. uogóln. bez słp. Giż i bl; im. bier. w zn 1: *kouac to s psennej mõjki pšeony* Jaśkowo Pisz, *bořenek na řopaće, a býau to na blařax bi^r pšeconu* Giżycko, *skřarki, skšeckı to us pšecóno na paněfce* Bogacko Giż, [mięso] *řmurowane to o tuęelku, a pšecóne to o pšecu* Unieszewo Olsz; **pieczone** w uż. rzeczownikowym (Z) Giż Pisz, psn; «potrawa upieczona lub usmażona»: *A rycerz bardzo wesoly Kaze sykować na stoły Psiecone i warzone* psn IS LXXIV 260. MK

piec się (Z + P) OW Giż Elk, psn; «o produktach żywnościowych: być pieczonym»: *bąřenek f pšekarńik pšyże, pouořy^riu na opate i f pšekarńik šubnou i še tam pšec* Waplewo O, *w sobota piekłi się kuchy jedno pieczywo po drugiem i pieczonki z barana* Dywity Olsz, P 4, 10. MK

piecek (Z + lit + SWMp) OWMzach Mrąg Węg, psn; 1. «piec do przygotowywania pokarmów lub ogrzewania (zwykle żelazny); także dem lub hip?» OWMzach Mrąg i bl: *budinek ma šteri izby – še mõzi tak i jedno kuřńó – to ta izba, co w nej beńże gotowano i co pšecek stoi – znacy še ta kotłina* Jabłonka Nidz, *damori to jus so take, co sańi sò, co tak nie, co na plate stařać ańi na pšecek, no tlo same so* Grabowo Mrąg, *my to movřili na to żelazny pšecek, a po polsku kuřenka* Tyrowo O; 2. **Piecek** «nazwa jeziora» Węg, JP XXXIV 292. MK

piechota (Z + P + lit) OWM, psn; «rodzaj wojsk lądowych» Olsz Nidz Mrąg Giż Ełk Olc i bl: *w roku tšonc źewenćset drugim φ paźźerhiku mušauem s tum φšistkim pʹšestać, bo buuēm φčonǵnienti do wojska do p̄xexoti Ryn Giż, w wojsku, tak od čternastego do ošemnastego [roku] φ p̄xocoē, w artleryji potem Ogródek Ełk; piechotą* (Z + P + lit) W Nidz Mrąg Giż Pisz; «pieszo»: *koždo voska z ofaramy, ze špevem do sfenty Anny, do farnego košćoua p̄xoto Barczewko Olsz, cy panstfo roverańi, cy p̄xexoto?* Orłowo Giż, *po descu to wus nie wiježau i p̄xoto nie pʹšešet* Nidzica; **na piechotę** (Z + P + lit) O Olsz Mzach; «pieszo»: *to chožiu puźni na p̄sexote* Dłużki O, UAM, *powrocułem do domu na piechote s mojo choro sono* Wały Nidz, P 9, 7. MK

piechotem «pieszo»: *dróska, p̄jexotem iže* Krukłanki Węg. MK

piechotny (Z + SWM XII) Olsz Ełk: «używany przez żołnierzy piechoty» Olsz: *duūge skoźne, kawalerske i krutke skoźne, p̄jexotne* Gutkowo Olsz; **piechotny** w uż. rzeczownikowym (Z) Olsz Ełk; «żołnierz służący w piechocie»: *marnoki byli i p̄sexotne byli, tam bijatyki ne byuo, každy uodou [broń]* Gietrzwałd Olsz. DK

piechta (Z + P + lit) OWM; «piesza wędrówka, piesza podróż (obj. SWarm)»: *p̄sexta f tam pšasku bańže čaiškā* W, SWarm 109; **piechtą** (Z + P + lit) OWM; «pieszo»: *to pošl drugē p̄jextō, a drugē mñeli furmōnki* Kajkowo O, UAM, *mu nie nie chce wa, ino wyježac stont – pužem p̄xexto, nie chce tu umerać* Mącice Szcz, *tedi nie byuo ni počonǵuf, p̄jextō chožili* Gawliki Wk Giż, ● *fraz być piechtą* Nidz Mrąg zob. **być** w zn 5d; **na piechtę** (Z + P + lit) Olsz Szcz; «pieszo»: *ja na p̄xte še vybrauam z Berlina Mącice Szcz, do lēkaža muj χuop to furmanku, na p̄xte to juš ni* Róklas Szcz. MK

piecowy (Z + SWMp) O Mrąg; «o drewnie: używane do palenia w piecu»: *pecowe dźewo; krōtke to do blati* Mikołajki Mrąg. MK

piecuch «człowiek lubiący przesiadywać przy piecu (obj. SWarm); domator (obj. KF)»: *z žātka to terā tilo psecuχ, nāχantni šeži v ižbze i gžeje sa pši psecu* W, SWarm 109, *z tego Kuby to taki psiecuch* Tuławki Olsz, KF. MK

piecyk (Z + lit) Olsz Nidz Pisz; «piec do przygotowywania pokarmów lub ogrzewania (zwykle żelazny); także dem lub hip?»: *na tēn p̄jexyk to my mužilim mašina do waženā* Pogorzal Wk Pisz, *do komōrki wstaziwa mały psiecuk, bo je za zimno spać* Tuławki Olsz, KF, *a te caue żelazne – to mužilim psecik, taki żelazniak, na nogaχ, co tes muk gotować* Frąknowo Nidz; por. **piecek**. MK

piecza (lit) Ełk, psn; «opieka, troska»: *nad chorymi pieczę mają* psn IS XXVI 99, ● *miej nas sam na pjecy miły* Skomack Wk Ełk, PME XIX 106. MK

pieczarka (PJPAN XLII) Nidz Mrąg Giż; «grzyb, *Agaricus campestris*». MK

pieczenie (Z) O Olsz M; forma rzeczownikowa czas. II. **piec** w zn 1: *wody wolnej i mujki i soli roznešam, s tyle, co došć do tego peceña žleba ma być* Wyszembork Mrąg, *patela do p̄xecoēno plincuf* Nagłady Olsz, ● *ot starego p̄sečna kukelke zostaze, rospuščē v vože čepuej do rosčyneho* Marcinkowo Olsz, ▲ *proszek do pieczenia* Szcz, *proszek od pieczenia* Szcz zob. **proszek**, *pulwer do pieczenia* O zob. **pulwer**. MK

pieczeń m f (Z + SWMp) O Olsz, psn; m O, f Olsz i bl; ogp: *biu i p̄sečen, i ovoce zrobzone, i vōtka bīa pši tēm, i pšivo* Dłużki O, UAM, *Stumpa pani, stumpa, Kluczykami brzunka, Od komory aż do sieni* Szuka noża do pieczeni psn Sob 127. AB

pieczęć psn; przen «znak, oznaka, piętno»: *O Jezu niech Twe święte imie W sercu mem jest pieczęcio mi* psn IS LXXV 260. MK

pieczone zob. II **piec**.

pieczoneczka lit bl, psn; hip «pieczeń»: *tam była pieczoneczka i warzona owieczka* GazOlsz XIX 62. MK

pieczonka (Z + P + lit + SWMp) OWM, psn; Gpl -ów Resz Pisz; «pieczone mięso, pieczeń»: *pečunki i mēnsō gotowane* Purda Olsz, *geńsō pēcunka i šfinska, i čelenčo, i jaka tylko* Snopki Pisz, *kedy ma cauo synke fejn, to upece f pšekarńiku, to ma pēconke* Cybulki Giż. AB

pieczyisko; *peczysko*; **1. a)** «nazwa toni na jeziorze Śniardwy»: *na pšecysku* Głodowo Pisz, JP XXXIV 292; **b)** *Kąt Pieczyisko* «nazwa zatoki na jeziorze Śniardwy» Głodowo Pisz, JP XXXIV 300; **c)** *Pieczyiska* «nazwa bagna» Koborno Olsz, Sien 278; **2.** «pogorzelisko»: *peczysko* bl, Wisła III 88. MK

pieczywo (Z + P + lit) Olsz M, psn; **1.** «czynność pieczenia» M i bl: *Zbierają się zbierają Na pieczywo chleba* psn IS XXXVIII 152, *zavdy zostażam ot pšecyva do pšecyva, to jek še korytko vyskrobže i tako guloueckē časta še ostaži* Kipary Szcz, *kfas to zavdy ot tego pšesūego pšēcūva, zakryli i mnożyli te kfasove gžipki* Frańkowo Nidz; **2.** «pieczone wyroby z mąki»: *polec nã po psieczywo do psiekârza* Tuławki Olsz, KF, *w sobota piekli się kuchy jedno pieczywo po drugim i pieczonki z barana* Dywity Olsz, P 4, 10. AB

pieg, piega (lit) W; *piega* W, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Olsz; ogp: *moja Klarka to załdy latem dostaje psiegi* Tuławki Olsz, KF. MK

piegowaty (Z + lit) Olsz Giż; «o człowieku: mający dużo piegów»: *pžęgowata na gēmbže* Ryn Giż. MK

piejak (Z + lit) Mzach i bl, psn; «kogut»: *na barana bziatego, na psiejaka cubatego* oracja, Mał III 105, *esce davnej ras kedyś muvil'i pšejak, ne kur Ścięciel* Szcz. AB

piejek (lit + SWM III) OMzach; «kogut». AB

piekać (Z) O Giż Pisz; iter w stos. do **II. piec** w zn 1: *z gricaněj mōŋki to fpršut pšekał'i, teras še ne roži grika* Dąbrówka Pisz, *uopata, tom pšekaūa na uopaće, na t'šōn vežne vyčišći čisto* Swaderki O. MK

piekarka (PJPAN XLII) Szcz Pisz; «grzyb pieczarka, Agaricus campestris». MK

piekarnia (Z + lit) Olsz Nidz Giż Olc; ogp: *my navet na te, co s pšekarŋi abo spuuželŋi jek tera, to muvil'i kukle, ne buuki* Frańkowo Nidz, ● *a moje sonšady to pošli do karcmy, a ja do pžekarŋi i ten kruzék kaopy wypžiu* Świętajno Olc. MD

piekarnik (Z + lit + SWMp) OWM, Kult MW HK, psn; «piec chlebowy; też: część pieca kuchennego przeznaczona do pieczenia»: *jak še kartofel utše, taka pŋinca, to na cauo blaže i do pšekarŋika abo s žlėbem, abo po žlėbje* Tyrowo O, [ciasto] *na božanek ša kula i zrobi ša f pšekarŋiku ogeŋ i fšaži f pšec* Purdka Olsz, *pšekarŋik – podnėbže, welbunek, žwŋirki, žart; pšekl'i žlep na žarće* Róklas Szcz, *pžekarŋik s kažli abo s cegeū* Mikołajki Mrag, *pžekarŋik to tak stojau apartnė, to byu maūy domek* Snopki Pisz, *šfinske mēso brže pšecuno f pžekarŋiku abo f pžecu, abo v bratkašće* Szczybały Orłowskie Giż, *v vundole to susy še cauy len – a f pšekarŋiku to po nėndleŋu* Szczytno, SWM IV s. 28. MK

piekarstwo «zawód piekarza»: *a ja potēm buu f Krulėfcu i še ucuu pžekarstfa, čfėrc roku. A potēm učekem* Ogonki Węg, UAM. MK

piekarz (Z + P + lit + SWM V) OWM, psn; Gpl -ów Resz Pisz; ogp, też «o właścicielu sklepu z pieczywem lub o samym sklepie?» *uopata – to ma pžekaš, co žlip wićōŋga, φsaža* Wydmyny Giż, *za pšekaža pracuje* Skajboty Olsz, *pošlim do pšekaža i žčėlim buukuφ* Unieszewo Olsz. MK

piekielnica «złośnica»: *sekutńica – þekelnica – kedu tak kšci* Zwierzewo O. AB
piekielnik «o człowieku, który plotkuje» Liwa O, SWMc 97. MK

piekielny (Z + lit) Olsz Nidz Olc, psn; Gpl -éç bl; «właściwy piekłu, taki jak w piekle; pochodzący z piekła»: *Mniolesz ty całe życze pełne rozpusty, Teroz żecznoszcz pszekielněch katuszy* psn Stef II 91, w *Afryce mnielim psiekiełną gorączkę* Tuławki Olsz, KF, *to pýekelny kulos, bo on luże morduje, abo kosa* Olecko, ● *Zaprosi piekelną muzykę do grania, Hakata niech wtedy tancuje* psn IS DXCIII-I 56, ▲ *piekielny kamień* Nidz zob. **kamień** w zn 6. MK

Piekielko «nazwa jeziora» Głodowo Pisz, JP XXXIV 296. MK

piekiwać (Z) Nidz Pisz; praet 1pl *piekiwalim* Pisz; iter w stos. do II. **piec** w zn 1: *vyxopně, pšut pšekivali vyxopně, tera to ně* Narty Nidz. MK

pieklić się «złościć się, awanturować się»: *psieklut się w domu a ni mǎ za co* Tuławki Olsz, KF. MK

piekło (Z + P + lit) OWM, psn; ogp: *tak pšišet ten nastaršy Luciper s þekya, pšyries im pšeňenzy i pšegrali rešta s tem xuošem* N Kaletka Olsz, *umżem – to dusa gše zasuożi: cy do něba, cy do pšekya* Nawiady Mrąg, *i ně mamy nikogo, kto by še s pšekya navroćiu* Wesołowo Pisz, *ksióndz grozi ji psieklam* W, Stef OK 10, ● *przen «coś przerażającego, trudnego do zniesienia»* Olsz Giż Olc: *przy koncu psierszy wojny śwatowy buło na froncie we Francycji jiste psiečko, ale na drugi buło jeszcze gorzy* Tuławki Olsz, KF, ● *kokoš wliže na deske, kokoš na pšekyo pýeje* Olecko, ~ «awantura, kłótnia» Olsz Giż: *jak stara iżaua, ze my żyjeva dobže, to zara rospočeua þekyo* N Kaletka Olsz, ● *fraz [być] rodem z piekła «o czymś do gruntu złym»* bl: *Gorzółka jest rodem z psiekła, Lucyperozi łuciekła* psn Stef III 126. AB

pielaczka psn; «o kobiecie zajmującej się pielaniem?»: *Ma mojǎ mätkǎ tǎkowe pielǎcki, Co wyrwǎjo lełujowe kwiǎtki* psn Kętrz 59; por. **pielacz**. MK

pieleć, pielic, piołć, pleć, plić (Z + lit + PorJ 61) OWM, psn; pełny wykaz form: inf *pieleć* O Giż, *pielic* O Olsz Nidz Giż, *piołć* Szcz Mrąg Giż Pisz Elk, *piołć* (w tym -ut-) Szcz Giż Pisz Elk i bl, *pleć* Olsz Mrąg i bl, *plić* O Olsz Mzach Węg Giż Elk Olc, *plić* O Olsz Szcz Elk, *plyć* O Resz, praes 1sg *pielę* O Olsz Nidz Mrąg Giż Elk, 2sg *pielesz* Olsz Nidz Mrąg Giż Elk i bl, 3sg *piele* (się) OWM, *pieli się* Nidz, 1pl *pielim* Mzach Pisz, *pielem* Olsz Giż Elk, *pielewa* Olsz, 2pl *pieleta* Giż Elk, *pielita* Nidz, 3pl *pielǎ* Olsz Mzach Giż Elk Olc, praet 1sg *ja pioł(a)* Olsz Giż, *ja piół* Nidz, *piołém* Elk, *piołém* Elk, *piołtam* Pisz, *piołtam* Szcz, [ja] *plóta* Olsz, 2sg *pioleś* Elk, 3sg *pielil(a, o)* Nidz i bl, *pielul* Nidz, *pioł(t)(a)* O Resz Szcz Giż Pisz Olc, *piól(ta)* (w tym -ut-) OW Szcz Węg Giż Pisz Elk Olc, *plół* Olsz, *plól(a)* O Olsz, 1pl *piołlim* Szcz Mrąg Pisz, 2pl *piołlišta* Giż Pisz, 3pl *pielli* O Nidz, *pielli* O, *piołli* W Szcz Mwsch, *piólli* Węg Olc, *piołły* Szcz, *pleli* Olsz, fut 1pl *będziemy piołć* Mrąg; **1.** «wyrwać, usuwać chwasty» OWM: *fčoraj plóua abo źelisko vyžerǎua* Gietrzwałd Olsz, *pšele še wencej w ogrutku* Ulnowo O, *pšouc i pleć židuanǎ i ně krapaňi, take ųo tšǎ cinkǎ* Szczytno, ųona *pýele, bo ýencej baba mušǎ pýouc* Upały Giż; **2.** «odchwaszczać rośliny uprawne» Olsz Mzach Giż Pisz i bl: [len] *napšut beňže zašany na dobru rolu, tedǎ pšelim go, bo on zarošně* Karwica Pisz, *lobǎcz, czy jeszcze tam tę brukiew psielǎ* Tuławki Olsz, KF, *rado bym pšisšua, ale važyva tšeba plić* N Wieś Ełcka; **3.** «wypleniacz» Olsz Szcz Mrąg Giż: *pšele še źelisko, źelisko wpleć* Ruś Olsz; **piołć** w uż. rzeczownikowym w zn 2: *majo sołǎ do roňklǎ pýouc* Grabowo Mrąg; **pielony** (Z) Mrąg Giż Pisz; Nsg n -o Mrąg Giż, praet

z podm. uogóln. ze słp. Giż; im. bier.: **1.** w zn 2 Mrąg Giż Pisz: *bių lèn pośany, tedi bių pśeluni, rwani, tedi kracowani* Pianki Pisz; **2.** w zn 1 Mrąg Giż: *byuo p̄xelono abo ñe* Skop Giż. MK, KS

pielenie (Z + lit + PorJ 62) OW Szcz Mrąg Pisz; ogp: *grapki, motyka – do źeliska p̄leña* Piwnice Wk Szcz, *p̄si p̄selańu uoset kole m̄ie v rance* W, SWarm 64. MK

pielęgnować (Z + P + lit) OW Mrąg, psn; -go- OW Mrąg; praet 1pl *my pielegnowali* O, fut 3sg *będzie pielegnował* O; ogp: *bių taki zranuni, to dlătęgo muži: nių go ne b̄eńże p̄selęgovãu i b̄eńże za śiua roboti nau i tęgõ sob̄ye obraua* Dłużki O, UAM, *psielegnowãtem go jek swojego* Tuławki Olsz, KF, *jeden koś mova – my ne uxyćil'i, tom s̄uuxou o p̄ščouax jak je p̄selęgovać* Woryty Olsz, ● *przen A że jak Pluski Warmia cała Spiew swych praocjõw pielegnowala Niechaj nam żyje Warmia cała Że ten śpiew polski pielegnowala* psn IS XXVI 99; **pielęgnowany** im. bier.: ◇ *żuubek – ḡże maue źeći bindo p̄ełęgnowane* Bredynki Resz. KS

pielęgowanie; tylko -go-; forma rzeczownikowa czas. **pielęgnować**: *w dziesiątem roku życia oddał mie Ojciec [...] do pielęgowania dwuletniego chłopca* Gryźliny Olsz, P 3, 2. MK

pielęgować, pielęgowanie zob. **pielęgn-**.

pielgrzym (P + lit) Olsz, psn; Npl -my bl; **1.** «pątnik» Olsz i bl: *uostat'neros uugõściu u śebże p̄selḡzimõf z Uozi, co to v ześuam roku p̄sięxali do Ḡečfouda na p̄sanżesõnto ročnica uobĩażãno* Sząbruk Olsz, KN III 212; **2.** «nazwa gazety czytowanej na Warmii» Olsz: *ojciec moj abonował do społki z dwoma rodzinamy z wioski Gazeta zwana „Pielgrzym”* Dywity Olsz, P 4, 1. AB

pielgrzymka (Z + P) Olsz, psn; **1.** «wędrowka do miejsca kultu religijnego»: *chodzyły ludzie Polacy spot panowana roszyckiego, robyllie pszielgrzymki do Gietzcwałdu i psychodzyli do nas na noce* Szczęsne Olsz, P 2, 3; **2.** «grupa osób wspólnie pielgrzymujących» Olsz i bl: *to potam začeny śe p̄elḡzymki s̄xozić* Dajtki Olsz. MK

pielgrzymować (Z) Pisz, psn; «wędrować, tułać się; też: podążać do miejsca kultu religijnego»: *muns jest zab̄yty na fluxće, żatecki, vy ne żeta, ja %õftõ vojne p̄xelḡzymovauam v oftõ vojne* Kwik Pisz, *Trzydzieści lat pielgrzymował Drogi do nieba* prostował psn IS LXXV 260, ● *Nie chce sie mnie pilnować Samemu drog Z tobo chce psielgrzymować* psn IS LXXIII 260. MK

pielgrzymstwo psn; *przen «życie doczesne»: Jestem gościem na špece, Tu dñi p̄elḡzymstpa mego* psn. MK

pielic zob. **pieleć**.

pielnik «narzędzie do pielienia»: *sosko śe p̄seoże, p̄selñik, źelisko śe p̄seoże* Tuchlin Pisz; por. **opielacz**. MK

pielucha (Z + lit + SWM XII) OWM, psn; Gpl -ów O; «niewielki kwadratowy lub trójkątny kawałek płótna, flaneli służący do przewijania niemowląt»: *pożijok – p̄seluša, co śe okrenca – a ñim te p̄seluši, to požijak byn̄że okrencau* Karwica Pisz, *koşulka i jačka i potem p̄seluxy* Pietrzwałd O, *p̄xeluxi śe sp̄xera na cisto, zapa'za śe s p̄xerşego, p̄żñij śe namudla, proškem śe nasypuje* Nidzica, ● *p̄seluxi to sõ te klati s puutna, nobarzi ze stari koşul'i* Gryźliny Olsz. MK

pieluszeńka; G -ów; hip «pielucha»: *Ach mój Jašku będzie bzieda, ach ty Jašku moj, Psielusienkow trzeba będzie* psn IS LXIII 226. MK

I. pieluszka (Z + lit + SWM XII) OWM, psn; «**pielucha**»: *jak ša žeccko uroži dostaře košulke i kabočik i paskem se pšepaše i f pšeluski zavine* Purda Olsz, *žeča požíjem f pšeluske požíjâkem* Mrągowo. MK

II. pieluszka zob. **peluszka**.

piełacz «narzędzie do pielienia»: *pšeuac ma take dva cynki* Wierzbowo Nidz; por. **opiełacz**. MK

pieniak «pień w zn 1»: *to pšeń ostaře v žemu abo ji pšeňâk* Miechy Giż. DK

pieniach żart. «pieniądz»: *neχ ša vuŷ ne vimâza, vuŷ mâ dobre pšeňũjzi* W, SWarm 109. UDK

pieniądz (Z + P + lit) OWM i bl, psn; GAsg *pieniędza* O Olsz Gołd, NApl *pieniędze* O Olsz M i bl, Gpl *pieniądz* Giż, *pieniądzów* Giż, Ipl *pieniądzami* Olsz i bl, *pieniądzmi* W, *pieniędzami* Olsz Szcz i bl, *pieniędzoma* Mrąg; «środek płatniczy, też: zasoby pieniężne; moneta, banknot; zwykle pl, często coll»: *ne môφ níkomu níć, ja či zapuace pŷejenzani i zbozem* Szczytno, *vžeuam* [maszynę], *ale jâ nú mam pjeňenzã co môm zapuacéc* Kajkowo O, *řba kořtuje pŷejenze* ib, UAM, *kedi jâ pojeχâũ z ovocém do mŷasta to jo pšinôs pjeňenzi dvãsta marek* ib, *u nãř muvji, co χuop zarobji pŷijenze, to do čego mu kobjita jeřče tam iřć pracovać, to ne χce* ib, *f portmãřiju ře nořiuo peňeze, a ne, to byũa taka kšpska do pšeňezy* Zgniłocha Nidz, *to kožda cõrka nim ře ožeňiuã, to juř na kaře pŷejenze bli* Kajkowo O, UAM, *na bank wyrneñić peňonze na amerykañske dolary i na aňgelske pšeňonze* Gady Olsz, *na kedajře sto markuφ – na kedajři pjeňonc* Dąbrówno O, *muj kolega jest mne dužo moc pšeňenzi wiñen* Ulnowo O, *tam nabrau gromade pjeňenzy i pšiset do domu, jak neřzaũ to macko, to pšilnou jeden pjejunz do dna* Łupki Pisz, *χto tẽgo kupχiu, to juř muřou bić taki, co mŷjãũ tiř i pŷejenze f keřniũ* Kajkowo O, UAM, *a řuũa eřče moř pŷeňenzy? A žižiř – a ja mom jeřče pŷãřć trojakuf pšy sobe* Gietrzwałd Olsz, *moze podolařã drukować nowy pieniãdz* GazOlsz XV 261, ● *pšedãũ te dva koře – nu ne? – to uř mŷjãũ pjeňzi a pjeňzi f keřni* Kajkowo O, UAM, ● *zarãbžali dobre pšeňonze, ale nigdi s pšeňonzami ni mogli pšić do skutku, bo žõni biũi letke* N Kaletka Olsz, Stef JPW 25, ● *õni mël'i tam trudnořci za tego Rosjana, muřeli duže peňonze za ten pařport puacić* Dajtki Olsz, ● *fraz judaszowe pieniãdze «zapłata za zdradę»: a mu nic niepomõgło, anie niemnieckie pobory te judaszowe pienõndzie* Szczęsne Olsz, P 2, 11, ~ *pieniędzmi ciskać* bl zob. **ciskać** w zn 1, *ležeć na pieniãdzach* Olsz zob. **ležeć** w zn 2. UDK

pieniãdzowy; tylko *-niędz-*; przym. od **pieniãdz**: *te zarobõone pŷeňenze wuozul'im w zakupŷeñu tej wuãřnořci w Rine, ale pšeňenzowo inφlacjon: řeweňeřeõont procentuφ zgubõono* Ryn Giż. UDK

pieniãdzek psn, **pieniãzek** (lit) W, psn; hip «**pieniãdz**»: *Gulañe pijañe to fšystko v nauõogu, Peñuncki f keřni, zapomñau o Bogu* psn, *stulãũ te pšeňũñski pšes caũe žiće i co mu nareřće s tygo pšisũo?* W, SWarm 150, *Zalécoł sia Hanc Maryjce Ni mniol i psieniõjzka* psn Stef I 70. UDK

pienie «śpiew»: *jednak nasze wdzięczne pjenja* Skomack Wk Ełk, PME XIX 106. PG

pieniek (Z + P + lit + SWM II, IV) O Olsz M, psn; **1.** «**pień** w zn 1» lok. jw. i bl: *v žerñi som piñki, s tyχ piñkuf to je najlepřã dŷazga* Dąbrówno O, *i Karpa mužo, i pŷeñek, Karpa to smulno* Koźuchy Pisz; por. **pionek**; **2.** «**pień** w zn 3; sp o sękatym kiju?» O Olsz Mzach Węg Giż Pisz Olc: *peñek, to kedy ře tam uřne taki klocek i dref-*

ka rombo Pietrzwałd O, *baþka, benzje penek i motkem po tim ost'i* Wejsuny Pisz, *potem jest kovaduo, na drevnanym penku stoi, do kuca elaza Kowale Oleckie, stouek i koouek, to i penek pouozi* [odp. na pyt. o podstaw do kucia koni] Lesiny M Szcz, *kostur sam sobie zrobiony z piekiem ktory mial taki ładny sek na bok za ktory sie trzymao* Dywity Olsz, P 4, 2; **3.** «cz przyrzadu lub urzadzenia stanowica ich podstaw albo podpor»: **a)** «tzw. stoek w koowrotku» Nidz Weg Pisz Ek: *pinek abo kaduup* [odp. na pyt. kwest.] Gra Pisz; **b)** «podstawa, na ktrej sie trzepie len»: *crica, co t go* [len] *i klepa, zrobune bio klepadao, na tm penek bi i deska* Pianki Pisz; **c)** «podstawa wijak» Skop Gi, SWM IV s. 96; **d)** pl «paliki pionowo osadzone w pozach sa» Snopki Pisz, SWM II s. 56. DK

pienidzny (Z) Gi, **pienizny** (Z + P) Olsz Szcz Gi; **1.** «pacony lub wyrazony w pienidzach» lok. jw.: *muj p'ijael jest mi jenu duzu pejenznu sume v'ihen* Gawliki Wk Gi, *w tem czasie dzadek paci kary pienine, e czorke z dziecmi przetrzymuje* Klon Szcz, P 5, 4; **2.** «majcy pienidze, bogaty»: *peenzne lue* Ryn Gi. DK

pienidzowy zob **pienidzowy**.

pienizny zob. **pienidzny**.

pie (Z + P + lit) OWM i bl, psn; Lsg *pnie* Olc, Gpl *pni* OWM Szcz Pisz; **1.** «dolna cz drzewa pozostaa po jego ciciu, karpa» OWM: *to te pne so pistke wijente i ters e obroio ten las na zeme, na role Weg Resz, pen; karpa ty, ale to karpa wyrodowana, ale kedy on w ni i, to on jesce pen* Mikoajki Mrag; **2.** «nadziemna cz drzewa midzy korzeniami a korona; sp dbo zboa, trawy» Mwsch i bl: *to koe to pen, to guene i korona muo, jo* Korzeniewo Gi, *te sepi to te, co se pa wyrosno* Dobry Lasek Mrag, *kmle – to so te pne, co na risku ostano stoic poniwowane* Weg Resz, ● *A tn stary jeko pszen spruchnay, Ny mom woli na nego* psn Stef I 85, ● *fraz sta na pniu* bl zob. **sta**; **3.** «kawa citego drzewa o rnym zastosowaniu, kloc» OW Szcz Gi Pisz Ek Olc i bl: *pen, kei se drefka te* Mycyny O, *Lipowo, tam se lue jedno jegodo elo, kuado na pen i bio ekero, jeden oblize pen, a drugi ekero* Uranki Gi, *pen do kowadua* [odp. na pyt. kwest.] Paska Wola Gi, *drui ras to taki pen, korito do nalewaa vody kunm, krovom* Olecko, *ule – s pna vyobane dutami* Rasag Resz. UDK

pieprz (Z + lit) OWMzach Mrag Gi Pisz, psn; ogp: *kfano zupo, ocet i netanki troe i zaklepke* zrobi i *troe ppu, i troe oskfay skekari* Leszno Olsz, *teba tak uduic cybuli, ppu, zagotova i marefke, i fasolke* Myszk i Pisz, ▲ *pieprz turecki* «papyrka roczna, Capsicum annum»: *turecki p us ma* Karwik Pisz. PG

pieprzny «pikantny, ostry»: *ta wosza je troe za pieprzn* Tuawki Olsz, KF. PG

pieprzowa; pow. tylko im. bier.; «posypywa pieprzem»: *U mnie cukrym cukrowana, U ni piepszem piepsiwana* psn IS I 490. PG

pieprz **1.** «posypywa pieprzem»: *Nie pieprz, Psiotrze, pieprzam zieprza, Bo przepieprzysz, Psiotrze, pieprzam zieprza* psn Stef RD 30; **2.** wul. «mi bez sensu, ple»: *ten narut ppi gupta take* Wykno Nidz. PG

piepcen zob. **piepcen**.

pierd; tylko *piard*; **1.** «odgos wydalania gazw trawiennych» W, SWarm 109; **2.** przen «zupenie nic»: *psird ci dm, nie gospodarke* Tuawki Olsz, KF, ● *fraz do pierda* «o czms nic nie wartym, do niczego»: *taka robota to do psirda* Tuawki Olsz, KF. PG

pierda ekspr «o małym dziecku»: *taki mały psierda już chce na kole jechać* Tuławki Olsz, KF. PG

pierdaczka «wydalanie gazów trawiennych»: *pjerżi; mom pšerdačke* Stryjewe Resz. PG

pierdka 1. «człowiek zachowujący się nerwowo»: *z niego to taki pšyrka, nigži spokojnje pošeżić ni može, tilo zavdi lãtã z jenygo do drugygo kũnta* Olsz, SWarm 109; **2.** «przezwisko»: *były też przezwiska obraźliwe. Jednego z Pakmorów nazywano Pakmorem „pierdką”, a Sędra (Sędrowskiego) nazywano Sędrem „klaką”* Sząbruk Olsz, KMW 79, 335. PG

pierdko; tylko *piard-*; przen «drobnostka, rzecz małej wartości»: *pšinosua mi take pšãrtko, toć mogua go sobže uostazić* W, SWarm 109. PG

pierdnąć (lit) Olsz, psn; tylko *piard-*; praet 3sg *pierdł* Olsz, *pierdła* bl; ogp: *Jak ty bendzies jadła Oj zebyś nie psiardła* psn IS CVII 327. PG

pierdoły «plotki, brednie, bzdury»: *on tam śistkė pėrdoũ žė* Róklas Szcz. PG

pierdzieć (Z + lit) W; *-ić* Olsz; ogp: *pjerżi; mom pšerdačke* Stryjewe Resz. PG

pierdziel; Gsg *-dźla*; wulg. «człowiek puszczający wiatry (obj. SWarm)»: *kele tygo pšyrżla wišeżić ni moga* W, SWarm 109. PG

pierdziuch «człowiek puszczający wiatry» W, SWarm 109. PG

pierniczek (Z + lit) O Olsz Szcz, psn; dem w stos. do **piernik**: *na kiermasie gospodãrze zitali gości zinem ji kruchemi pierniczkami* Tuławki Olsz, KF. PG

piernik (Z + P + lit) Olsz Szcz Pisz, psn; ogp: *Gody – każdy nazorguje i pšėće ćostkuf i pšėrnikuf roźnyx, torty i potem śa bombonuf kupi* Purdka Olsz, a *gdy... odecknąłem było pełen każdy talerz różnych pierników, orzechów małych i dużych i pio-ro do pisania i ołówek* Dywity Olsz, P 4, 10. PG

pierny (lit) W; «pieprzny»: *ta woszta z krupów to ale psierna je* Tuławki Olsz, KF. PG

pieróg (Z + P + lit) W Ełk; zwykle pl; **1.** ogp? Olsz Ełk: *na wieczero gospodyni ugotowała pierogi a do domu dano kołacz z żytniej mąki* Gryżliny Olsz, P 3, 4; **2.** «kru-che ciastko, pierniczek (obj. SWarm)»: *na Godi matulka napšėkua gvãũt pšyroguř W, SWarm 109; 3.* fraz *cie pieroga* «rodzaj przekleństwa»: *a će pėroga, ćebe djabl'i pšėnešli* Gietrzwałd Olsz. KS

piersiowy (Z + SWM II) sp O Mrąg Węg Giż; «przylegający do piersi konia»: *to brustblat, ale Mazury muwili inacej: pšėršowy pas* Pańska Wola Giż. KS

piers m f (Z + P + lit + SWM II) OWM, psn; m Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz i bl, f Nidz Mrąg Giż i bl, zapisy bez nacechowania rodzajowego OWM; NApI *piersie* OWMzach Węg Pisz Olc i bl, *piersi* W Nidz Mrąg Pisz Ełk i bl, Gpl *piersiów* Mzach Giż i bl, *piersi* Nidz Pisz i bl, Lpl *piersioch* Pisz; **1.** m f, zwykle pl «górna przednia część tułowia człowieka; też o części ubrania przylegającej do klatki piersiowej» OWM: *to jednego razu tego gospodãža għotua [zmora], to go kũũua wĩduarũi w ranke, a ħun zuapau jo na pšėsaħ i tšimou* Wygoda Olsz, *s kañėnarũi byũ ten vòs, òn na mħe pat, śtėržeści cetneròf, zėmby vybũio troske, lezaũ mi tak na pšėrsaħ* Mąćice Szcz, *te take uajzy, zuožeje noze do pšėsuo pšistažali ib, košula z nadrem wyržėntem abo z pšėrsũ wyržėntu* Mrągowo, przs. *piersiami nieba nie podniesiesz* bl, LitLud XVII 101; ●● a) m? f, zwykle pl «płuca» Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz i bl: *ħrapka to co tak padħe na pħėrsi, to tak oħšĩpaũo gada, to ħrapke dostau* Snopki Pisz, *odetchnąłem cokolwiek bo mi już tchu w piersiach brakowało* Dywity

Olsz, P 4, 15, ● *Niech z piersi wasy płynie przy zniwzie lub dozynku pieseń wdzięczna po do-
linie w ojczystym wam języku* psn Mał I 8, ● *co ty tak kaszlisz, może ty jezdeś chory na pier-
si?* [o gruźlicy?] Tuławki Olsz, KF; **b)** pl «u kobiety: biust» Olsz Nidz Pisz: *ona ma fejne
pserse* Jabłonka Nidz; **2.** «u niektórych zwierząt: przednia część tułowia przeciwległa
do grzbietu»: **a)** m? f «u konia; też o pasie w uprzęży przylegającym do tej części ciała»
O Olsz Mzach Mrąg Ełk: *komunto – co kuń na šyja dostaje, a co tlo pèrsarñi cunghie to
śle* Purda Olsz; **b)** «u ptaka»: *kunopñiki tak pot bžuskem i pširšo majo želuno* Jedwabno
Nidz; **3.** m f «jeden z dwóch gruczołów mlecznych kobiety» Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz
i bl: *piršem dawali jeść, karmili piršem* Barczewko Olsz, ● *i wode podaje dla matek do
ronk muća i waćiki do pžeršup umuća, te brodaški* Nidzica; **4.** f, przen «siedlisko uczuć»
bl: *O Warmio moja miła, Rodzinna ziemio ma Tyś mnie do snu tulila Miłością pierś ma
drga* psn IS LXXI 251. KS

pierscienica «**pierscień** w zn 1»: *Oj, ujął on ją za te miłe ręce* Pozrywał je te złote
psiercienice psn IS LXXXV 292; por. **pierscieniec**. KS

pierscieniec lit bl, psn; *prześć-* bl; «**pierscień** w zn 1»: *I wziął ci ją, wziął ją za jej cien-
kie palce I pozdejnował ci jej te złote pierścienice* psn, PF II 568; por. **pierscienica**. KS

pierscień (Z + lit + SWM II, XII, SDGW) OWM i bl, Kult MW RD, psn; *pięrc-*
(w tym *pięrc-* zapisywane jako *šč, ść, šć, řć*) Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz, *pieśc-* (w tym
pieśc-) OWM, *prześć-* Nidz Mrąg i bl, *pięrc-* Mrąg Giż (*pięrcień-* w tym *pięrc-* Nidz
Mwsch i uogólnione w SWM-ach, SDGW, Kult MW); Gpl -ów Mrąg; **1.** «metalowy
krążek noszony na palcu jako ozdoba, zwykle z oczkiem; też o obrączce» OWM:
pšešćen z ůockem, a bes ůocka to jest ślubni, zůoti jest i ślèbrni jest Szczytno, *ferlobunĳ
– to tam pšešćenè sobže dałi* Dobry Lasek Mrąg, *pšešćeniof nikt ni ma, bo pozabžerali
Ruski fšo ib;* ● *pięrcień srebrny, złoty, ~ oddawny, ślubny*; **2.** «obrączka łącząca tzw.
ucho kosy z kosiskiem» OWM: *pšišćen kole kosy i tego drevna, coby byůa fest tšimana*
Łajs Nidz, *košisko, pšyšćen i kosa, kl'in a moze być i šruba* Frąknowo Nidz; **3.** «w kon-
strukcji wozu: rodzaj okucia bądź metalowa opaska lub klamra wzmacniająca, też
spajająca, określone elementy» O Olsz Mzach Mrąg Giż i bl: *pašta okuta pšešćenani*
Mikołajki Mrąg, *ma kape i pšešćen* [odp. na pyt.: Jsn. okucie orczyków?] Giżycko,
pšeršćen abo rifka ot rozworu Gawliki Wk Giż, *pšeršćenè do pšednego woza, tradrñki*
Mikołajki Mrąg. KS

pięrcion; tylko *pięrc-* (ściśle *pięrc-*); «obrączka łącząca tzw. ucho kosy z kosi-
skiem»: *to je ůostše* [kosy], *drevnany kl'inek, bo to pšišćony dvojake: do kl'ina i do kluća*
Bałdy Nidz. KS

pięrcioneczek hip «**pięrcionek** w zn 1»: *Prošiem jo cie o psisconeczek A tyś mi
dała z głowy zionusek* psn IS XLVI 174. KS

pięrcionek (Z + lit + SWM II, XII, SWMa, SDGW) OWM, psn; *pięrc-* (za-
pisywane jako *-šč, -ść, -šč, -ść, -šč, -řć, -řć*) OWM, *pieśc-* OWM, *przerzc-* Nidz, *prześć-*
W Giż (*pięrcionek* OW Giż Pisz Olc i uogólnione w SWM-ach oraz SDGW) – wszyst-
ko nieraz z *-é*; **1.** «metalowy krążek noszony na palcu jako ozdoba, zwykle z oczkiem;
też o obrączce» OWM: *jeden pšešconek to nau djamènt* Zdory Pisz, *ogleńżiny, a potem
zarenćiny, jak pšeršconki dawajo* Ulnowo O, *kšonc iů odda, jem pšešconki ůsaůi* Ruś
Olsz, ● *bèndò vipšècòne ůlebi take maue, take fšigurki: kòmñinořš, kołŷpka z žeckem,
pšešconki, šmñyrć, čyřpšène* Pana Jezusa Zwierzewo O, KN II 52; ● *pięrcionek srebr-
ny, stalowy, złoty, ~ oddawny, ślubny, ślubowy*; **2.** «obrączka łącząca tzw. ucho kosy

z kosiskiem» OWM: *pšesćonek*, *co kose tšymo s tem košiskem pospoŭu*, *kosa muši być pšyfestovano do košiska* Szmygwałd Mł O, *so pšesćonki, co klynem še zabžijo i so take pšesćonki, co šrubo še* [zakreća] ib; **3.** «w konstrukcji wozu: rodzaj okucia bądź metalowa opaska lub klamra wzmacniająca, też spajająca, określone elementy» Pisz i bl: *krutka rozvora i dŭuga rozvora i tedi pšize pšesćunek, co še nabžije* Wejsuny Pisz; **4.** «rodzaj zaczepu przy kluczce żurawia»: *družek s ŭakem i kole ŭaka jes ŭedro i jes pšerščunek, co ŭedro ne spadnie* Olecko, *ŭak ma pšerščonek, co ne pusca spašč* ib; **5.** «metalowe kółko łączące tzw. kapice dzierzaka i bijaka cepów» Samborowo O, SDGW 72; **6.** «słój widoczny na przekroju pnia drzewa» O: *muŭa to šrotkova je, a naokoŭo to so take pšerščonki* Pietrzwałd O; **7.** «o kolczyku»: *pšesćunek šeži v uŭu – zaušnik* Gawliki Wk Giż; **8.** pl «o płytkach kostnych ciernika»: *kozi – to na mode šćupaka vyglondajo – ten uer – a tu to majo skšele i take pšesćonki* Smolonek O; **9.** «rodzaj zabawy»: *dziewczdki [...] krzykają to w kutki, to w przysćonek, to w lisa i w ślepą babę* W, Bar 84. KS

pierścionkowy; tylko *przesć-*; przym. od **pierścionek** w zn 1: *pšesćonkowi palec* Skomack Wk Ełk. KS

pierśnik (Z) Ełk, SWM II; «główny pas w uprzęży przechodzący przez piersi konia»: *pširśnik na pšerśaŭ je, rikensŭk na plecax* Gorzekały Ełk. KS

pieruniak zob. **pioruniak**.

pierw (Z) O Olsz M; **1.** «dawniej, kiedyś; też: początkowo?» lok. jw.: *perf muućiłi ceparni, kedy ja šurkem byu* Dorotowo Olsz, *pŭerŭ, za dawnuŭ casuŭ zbjerali še ŭjecorańi, kazda kobjeta wžeua spoje kouko i tak pšendli* Uźranki Giż, *a pšerŭ as suŭonko zasuo, to mušau ne iść do domu, a reno to jak tilko suŭonko wylazu* Orzysz Pisz, *sandač to perf ne byuo, a teras fsažili go, dužo sandača jest* Dorotowo Olsz, *jo pšerf mušoŭa pracować z żećoma a mŭauam iŭ pšentnašće, šetem synof* Kraplewo O; **2.** «w pierwszej kolejności, wyprzedzając coś w czasie» Nidz Pisz: *to ŭiba košule perf [wkłada] jek capke* Wejsuny Pisz, *o šusty gožińe začina še moja praca – pŭerŭ pšide na ožau* [szpitalny], *to še do kšonški zapŭise, žeći powinose od matek do karmnieńa* Nidzica; **3.** «po raz pierwszy»: *pširse, jak še pšerf koši, to muvim pšedezhivne šano, a drugie to putrof* Mąćice Szcz; **4.** «przede wszystkim»: *perf na zapust to še punčki pšeče ji v nežełe na kave* Radosty Olsz. MK

pierwastka zob. **pierwiastka**.

pierwej (Z) O Szcz Mrąg Giż Pisz, lit bl; «dawniej, kiedyś»: *žederko do ml'ika blasane – pširvej to skopki byli ekstra do tygo i doili v ne, ale tero to jus tego ne ma, ino fšo blaŭove* Hejdyk Pisz, *to u vas mužo sukenka, a pšervej sukmanek abo kitel, klejty to po neńecku* Pańska Wola Giż, ● *a take puaske – to kšinka, to take starodavne, ot pervej* Szmygwałd D O. MK

pierwiastka (Z + lit + SWM III) OWM; -wa- O Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz Ełk; «samica niektórych zwierząt domowych mająca pierwszy raz młode (odp. na pyt. kwest.); sp kobieta rodząca po raz pierwszy»: *pšervastka, bo pšeršego ćel'aka ma Różyńsk* Wk Pisz, *tak še ruźne godauo – druži pšerwostka a druži jeuoška mi se pšerši rās oćeliua* N Wieś Ostródzka, *pšervostka ŭofca i sfiua, jak sfiua to mužo ze pšerše gŭazdo, jeuożica jāk s pšersym ćel'akem* Rybno Mrąg, *pšervastka to najvecej na svińe muvo, to na krovty to ne* Lipowo O gm. Pietrzwałd, *b'auki pširwastki so* Mrągowo. PG

pierwo (Z) Olsz Mrąg; «dawniej, kiedyś»: *pširvo za cara byuo dobrze, kazdy mŭau fsyskiego šiua* Bobrówko Mrąg. MK

pierwoj zob. **pierwój**.

pierwotek; **z pierwotku** «z początku» bl, PF XVIII 3, 141.

PG

pierwój, pierwoj (Z + lit) OWM i bl; -uj OWM, -ój O i bl, -oj Olsz; **1.** «dawniej, kiedyś» OWM: *pšervoj to i do košćoua chožili po mazursku Pietrzwałd O, še ukrónca φ pšeluši, pšerwoj to byli i powijaki Zgon Mrąg, teräs koždi gospodáš tilo ze sfojemi lužami uobrãbžã len, ale pšyrvoj to sobže pomãgali, do rvaňã to žyfka gospodáš posuãu drugemu Brãswald Olsz, KN III 211, pšerwoj ñe byuo mašynuf Liwa O*; **2.** «w pierwszej kolejności»: *pšerwoj pobrunovać – jene to sazu pot to sože, co koňe ćognu Paprotki Giž.*

MK

pierwsze przysł. (Z) OWM; **1.** «po raz pierwszy» O Szcz Giž Pisz: *lešnici mu muwi, co on ñe ma še boić, bo to ñe pšerse byuo, ale on na te ñejsce maũ strax i ñe po-set Wały Szcz, gʳžnot, uyskažica, ten pžorun to ja pžerse ten vyras sũyse Orłowo Giž*; **2.** «najpierw, w pierwszej kolejności» W Nidz Mrąg Giž Olc: *pžirše vydrasovać go [len], a tedi go znowu višeć, potem viklepać Kosewo Mrąg, jãk mi na te ñejsce pšiježãli, keňi nbaćono ñauo bić, to byuo pšerse ogeň zrobžuny Jabłonka Nidz.*

DK

pierwszeństwo ogp: *pšyršajstfo* W, SWarm 109.

DK

pierwszeraz (Z + P + lit) Szcz Mrąg Giž Pisz, **pierwszyraz** (Z + lit) O Olsz Giž Elk Olc; typy zapisów: *pierwszy raz* lok. jw. (5 zapisów), *pierwsz'e raz* Mrąg Giž (2), *pierwsze raz* Szcz (2), *pierwszëraz* Pisz (1) (zapisy typu *pierwszy raz* pozostały pod hasłem **pierwszy**); część zapisów bez informacji znaczeniowych; «po raz pierwszy»: *ot tej samej vojny pžersëras v Drigalëž Pogorzël Wk Pisz, take panie byli, ze się z nami pierwsze raz widzieli Klon Szcz, P 5, 28, kedi ũon pšers'e ras pširže, to še bodaj f kokoz zaňeňa i tam šeži Rybno Mrąg.*

DK

pierwszorządnie (Z) Giž Pisz; ogp: *robote pšerfsožëndňe vikonuje Drygały Pisz.*

DK

pierwszorządny (Z + P) Olsz Giž; Asg f -ę Olsz; ogp: *za t'šũ lat tej uźbi zostauëm pžersoʳžyndnu pomocňik kupjeckũ Ryn Giž.*

DK

pierwszy (Z + P + lit + SWM V, VI, VIII) OWM, Kult MW AS, psn; sup -na W Szcz Mrąg Węg Giž Pisz Elk, *naj-* bl, ◇ GLsg f -é OW Nidz Giž i bl, Asg f -ę Pisz; **1.** «liczebnik porządkowy odpowiadający liczbie 1; też: znajdujący się na samym początku przy wyszczególnianiu według określonego układu, zwłaszcza pod względem czasu lub miejsca, taki, przed którym nie było innych, początkowy, najwcześniejszy» OWM: *Wilim pšeršy, stary cesar, to ũon maũ to srebne wesele Pogubie Średnie Pisz, ot pšeršego žũopa mnaũa dwa žeći, a ũot drugiego jedno Stryjewo Resz, po pšërsũm cesaňu – len, po drugëm cesaňu pširže ćiste vũukno Myszki Pisz, jak še oćelĩ pšeršy ras to jaũovžica, a drugi ras to krova Mazuchówka Giž, pšerša kfatera, peũňa, druga kfatera, ũostatek mešonža Gryžliny Olsz, vodu priskaju, to tak: f pšerse šfënto to pannu chožiu, a v drugë to mentsczna Orzyny Szcz, tu zaras jek pšeršy budyneček, a ptedy φ tym drugim na liwo ošystko može dostać Ramsowo Olsz, kukoφkã to jest jest'šomp, a kuko ot pšeršëgo maja do špentëgo Jona D Wólka Resz, mušeli o pšeršëj gožinie, o drugëj fstavać Gietrzwałd Olsz, poňežauk, pšersi po ñeželi, jutro še napocňe Wystëp Szcz, skrajka – pžeršy glónek, jak še boxenek započino Gryžliny Olsz, pšerse luže na šfëće byli Adam i Ewa Miũuki Szcz, timutka to pevno pšersa trava, co tu byua šana pšet tyšonc lat Fraňkowo Nidz, dobry kijc uźnoć, ũosëkel, jek pžërsũ lut ćenki, to jek wypãli, to zagũusi i jus jo ma Szczytno, toć my tutaj pšerse dva lata tylo gžybaňi žyli Zameczek Mrąg, pakuũy, paćeše, a te durž pšeršë, to ñe wem, jak nazywaľi Sajzy Elk, skovrunek ten napëršy je Wygryny Mrąg, on pšiset nazajuť renužno napjëršy Sołtmany Węg, ● jek*

tuña je fertix, tak bęże na drugo tuňò znowu ješano i znowuj tak juz bęże robýuno, jek i ta pŕŕerso Mikołajki Mrağ, UAM, ● pŕŕersy mej to še fejravauo u nas Myszki Pisz, ● ŕeći pšersęgo Ŕojca abo pšersej matki Rummy Szcz, ● na pšersy pocòntek tlo na dylaŕ spali Łatana Mł Szcz, na ten pírŕy pocòntek buŕneli tutej te nagorše rabuše Róznowo Olsz, ▲ **pierwsze** litery Szcz Ełk zob. **litera**, ● fraz **pierwszy** i **ostatni** «jedyny»: Twarz dłonią zastonił, łzę jedną uronił, Łzę pierwszą i w życiu ostatnią psn Stef II 105, na **pierwszy** czas O, w **pierwszy** czas Pisz zob. **czas** w zn 1; 2. «stojący na początkowym miejscu w jakiejś klasyfikacji, przewyższający wszystko inne, najlepszy» OWM: pšerŕša klasa [cegieł] to lepšij vypalona, a druga to mńij, potem byua zortovana Dorotowo Olsz, muŕili u naju pšerša zorta zboŕa; pošledna zorta i pušlat – dyŕt liŕe plewi i ograpkí Stawiguda Olsz, ten pšerši gatunek pširze na konŕouke – do postawi Bredynki Resz, ja v něneckeŕ škole to buu pšersy, dla mńe uŕba to ĩic Frańkowo Nidz; 3. «odgrywający zasadniczą rolę, główny, podstawowy» O Olsz M i bl: koŕŕeń guowny, koŕŕeńe ustronne muŕi, koŕŕanowo maćica – ta pšeršo uodiga Butryny Olsz, pširši placnišć i pšerša druŕna Bogacko Giŕ, napšersu to žònt Sucholaski Giŕ, žito to jes pširse – rzana ŕlep še niydy ně pšeje cwoŕekoŕi Paprotki Giŕ, tŕŕyŕeći pšerńc rokuf em pracovau, ale cistość nãpersã jest Pogubie Tylne Pisz, muŕory to napšerše nedobre gŕby Róklas Szcz, ▲ **pierwszy** nauczyciel Olsz Szcz, **pierwszy** rektor Nidz Ełk zob. **nauczyciel**, **rektor**; **pierwszy** w uŕ. rzeczownikowym (Z) O Resz Nidz Mrağ Giŕ Pisz; 1. m «**pierwszy** dzień miesiąca»: a i tedi sfoje forse dostajes na pŕŕersęgo Mikołajki Mrağ, UAM; 2. f «godzina pierwsza» Resz Nidz Giŕ: to oni reno tak o pŕŕersej w noci začeli drešować Uŕranki Giŕ; 3. n «**pierwsza** rzecz, **pierwsza** czynność»: to jest pšerse čekave co jam tak v žicu vŕiŕŕau Biała Piska, UAM, čekka moja wendruŕka, bo pširse, com zauwaziu, co mi ŕumor brauo, to ĩile i ĩile žoska od žoski Jabłonka Nidz, pšerse, co byuo – ŕilkam zabŕili, skure pŕšedau, za to ubrańe kupšuu ib, a pširše [gdŕ są małe prosięta] to jest na gnuj patšić, na gnój Dłuŕki O, UAM; **po pierwsze** (Z) Nidz Pisz Olc Gołd, psn; 1. «przy wyliczaniu: przede wszystkim» Pisz Olc Gołd: kedŕ taka mašina na dvoŕu bęŕze stojec, una zarŕeŕeje po pŕŕirse, po drugę še zmarnuje Biała Piska, UAM, nam tšeba ŕenci pomoci, bo dlãtego tutaj ně ma pŕŕejunza po pŕŕerse, po drugę te krovi, co pšidò, to jest te te zamoŕune, tŕŕ ně mozem kupŕic Gołdap, ib; 2. «za pierwszym razem» Nidz i bl: po pširse – ŕešerńc markuf, jak ně puŕe do košćoua, na drugo neŕeŕe – dva razy tyle, na tšečo – to jesce dva razy tyle Łajs Nidz; **z pierwszego** «powierzchnie, z grubsza»: še spŕeŕe, spŕeŕa s pšeršego, puŕŕnij še namidla te brudne rnejsca i proškem še naspuje Nidzica; **najpierwszy** w uŕ. rzeczownikowym psn; «taniec rozpoczynający zabawę?»: Najpšeršego im zagrałi, Sowa z wrubleń tańcowalí psn; **najpierwsze** (Z) Mrağ Giŕ Pisz, **po najpierwsze** «**najpierw**»: napšerse z mauej scotki ŕãtkęj, a tedi z gęńtej Bogacko Giŕ, na ŕńadańe napŕŕerse še wutki wypšiuo kełisek na zdroŕe Myszki Pisz, to mušis napŕŕerse kerovníka Ŕobuŕic, casem i ĩun ceka jus na će Mikołajki Mrağ, UAM, jek te obuŕe beŕe robŕune, to ŕcauem tš kruńko opoŕyŕic, ze napŕŕirse dalim te ŕolęvi do stupaŕa zrobyć Bzury Pisz, UAM, do końi kovańa to napŕŕerse muso być cęńgi, to tedy muotek [...] tedy pširze do uŕfnalòf potćinacek Orzysz Pisz, to bynŕe po napŕŕirse pošano, a jek on virošńe, tak ŕeńksy je, to muši pšouć Kończewo Pisz. DK

pierwszyraz zob. **pierwszeraz**.

pierwu (Z + lit) OW Giŕ Pisz: 1. «dawniej, kiedyś» lok. jw.: kopańka pŕŕerwu byua, teras w wankŕŕ kompò ŕeći Sądry Giŕ, pšerwu byuo zorane pšò, tera i dobra rolo otuoęem lezi Szylďak O, pšerwu na cale raŕowalí, dwucalowe, tšicalowe [deski] Zdory

Pisz; 2. «w pierwszej kolejności»: *pźerwu na hndlicy, potem na ćerlice* Krzyżany Giż; **z pierwu** «początkowo»: *kedyś tabaki byuo doś, my s pśerwu sożili tobake* Pogubie Tylne Pisz; por. **napierwu**. DK

pierwuj zob. **pierwój**.

pierwy (Z) Olsz Mrąg Węg Giż; «dawniej, kiedyś»: *pśirvy vutka byua tano, to mogli kupić Siedliska Giż, pėrwi to buya χuta šklanna [...] i dužo žżewa wiźnalı do wipalańa tego škya* Ruś Olsz. DK

pierzanka (Z + SWMp) O Nidz, lit bl; «gęsie skrzydło służące do wymiatania, również jako wycieraczka»: *pśeżanka co od gėsi, to skřšiduo* Jedwabno Nidz. PG

pierzasty «porośnięty piórami»: *między drobiem pierzastym [...] chodzą puton i puta* Purda Olsz, PorJ 50, 3 s. 16. PG

pierzchać ogp: *na wsze stróny pjerzchali* Skomack Wk Ełk, PME XIX 106. JZ

***pierzchnia** zob. **piesznia**.

pierzcień zob. **pierścień**.

pierzcion, pierzcionek zob. **pierścion(-)**.

pierze (Z) Olsz, lit bl, psn; **1. a)** «upierzenie» bl: zag. *Jestem niezbyt wielkie zwierzę, Ni sierć goła, ani pierze* [jeż] bl, LitLud 85; **b)** «pióra z oskubanego ptactwa domowego»: *pjeże w dreliχu, a puźnij na tym powuoka* Skajboty Olsz. PG

pierzyna (Z + P + lit + SWMs) OWM, psn; Gpl -ów Pisz i bl; **1.** ogp OW Szcz Mwsch i bl: *u noju tag zavdy pot pżeżyno špo* Nagłady Olsz, *pżeżyne općungnońc to povuoka, jo* Pańska Wola Giż, *puśni pśiχoži po nėńecku unterbet, takā pżeżino co do spańa, co spjo na ni* Ryn Giż, ● *to mu ludzie w żytnych drábziach chorych w psierzynach przed kapelaniją zwozili* W, Bar 40, *Låtou do mne cauo žime Brauam go ji pot pšeżyne* psn, *Moje psierzyny só cyste jedwabzie, Dla cie lontrusie só za paradne* psn IS LVII 211, ▲ *pierzyna odspódna* Resz Mrąg Giż, *podspódna* Giż, *spodna* Resz «piernat»: *štruuzak, spodno pšeżina* Rzeck Resz; **2.** «drób» Nidz Ełk. PG

pierzyneczka (Z + lit + SWMs) Olsz Szcz, psn; dem i hip «**pierzyna**»: *mauo pšeżynecke* [do przykrywania dziecka] Dąbrówka Pisz, *Lichy pusog tu dzieweczki, Kiedy ni mo psierzyneczki* psn Stef I 104. PG

pierzynka (Z + lit + SWMs) OWM, psn; «**pierzyna**, też dem lub hip; sp o poduszce»: *co přšikrić to pżeżinka, a co pod guove to poduska* Swaderki O, *na pšeżinke še obloče povuoka* Skajboty Olsz, *puaxta pšitje na pėżinke* Bukwałd Olsz, *jenā psierzynkę zrobziwa nā ty mały do kolebki* Tuławki Olsz, KF, *So tam dla was i psierzynki puchowe, I poduszeczki so atlasowe* psn Mał III 101, *vezguovže to jest pšeżynka pod guove, to jest maua pšeżynka* Wymój Olsz, ▲ *pierzynka odspódna* Mrąg, *podspodnia* Pisz, *podspódna* Olc, *spodna* Olsz «piernat»: *pjeżinka spódna, na pjeżinka pšitje puaxta* Gietrzwałd Olsz. PG

pierzysty (Z + SWM III) Pisz, lit bl; «porośnięty piórami, pierzasty»: *to še zové pšeżysta zvéżyna, co pśura majo* Hejdyk Pisz. PG

pies (Z + P + lit) OWM, SWM II, psn; Gsg *piesa* bl, Dsg *psowi* Olsz Nidz, *psowiu* O Olsz Giż, *psouju* Giż; **1.** ogp OWM: *pśes obrańa obore, dóm* Piasutno Szcz, *stary pśes to je pśes, a mamuśa to je suka, a mųody to sceńak* [sc-, sic!] Dąbrówno O, *pśes sceka abo wyje, kot mńauka* Lesiny Mł Szcz, *ze scekańo psuφ rozuńelıšmy, ze ųopce luże tam še zgrumazajo* Zgon Mrąg, *psami to tylko polowauo še na kaciki i kuropatpy as miśłiφca pšiset* Mikołajki Mrąg, ● *dałi – psy urvałi...* [na zakończenie opowieści]

Bredynki Resz, ● *ja śeża w domu jak pēs na ŹańcuŹu* Dajtki Olsz, ● *fraz pies komu nawali* «ktoś nie dostanie tego, na co liczy» bl: *A wi muzikanti byśće brałi talar* Ale wóm je pēs nawali psn, ~ *pies (kogo) wie* «o czymś, czego się nie wie» Szcz Pisz: *pśes go źi, ja pańentam, za mojego Źojca to tesem w woui Źorałi i tesem take co neli, ale ne moge żeżeć* Kowalik Szcz, ~ *do psa starego* «rodzaj przekleństwa» Pisz i bl: *co ja mam, do psa starego, gospodażić* Orzysz Pisz; **2.** «rodzaj wyzwiska» Olsz i bl: *Nie będę nosiła, eno kołysała, A na ciebie, psie ultaju, będę narzekala* psn, Wisła III 571, *źryj, ty psie, ślepego śledzia!* psn Stef II 103; **3.** «w cepach: element połączenia dzierzaka z bijakiem»: *na źerzoku obũunczek, na bijok jes kapa skużana, na to pśyjże jesce guzva i pśes* Piwnice Wk Szcz; **4.** «klin u kosy»: *pśes – maŹy kłińik* Piwnice Wk Szcz, SDGW s. 22; **5.** pl «tylna część sań dwuczęściowych» bl, SWM II s. 59. DK

piesek (Z + P + lit + SWM I, II, IV, XII, SDGW, Fal PST, Kult MW MP, RD) OWM, psn; **1.** «pies w zn 1, zwykle hip lub dem» OW Szcz Pisz Olc i bl: *pšet šfñie beże gotovano spēcjalñie, to us i kuram ostañie, to i pśeskoŹi ostañie, to i kotkam ostañie* Bzury Pisz, UAM, *kele pśeska ne choć* Jeziorany Resz, *ona s tego straŹu wyŹućiu bes okno tyŹ pśeskuŹ maŹyŹ* Olsztyn, ● [babcia] *dała serowego czasta dzieciom aby sobie robili i wyrabiali [z] czasta gąski, kaczk, pieski* Klon Szcz, P 5, 6; ●● pejor «o donosicielu?»: *jek po polsku muŹiu, to do ścany i zaras pistoľ, tak te pśeski na stronaŹ potsũuŹiŹwali* Gryźliny Olsz; **2.** «drewniany przyrząd do zdejmowania butów z cholewami» Szcz Mwsch; **3.** pl «snopki słomy układane w najniższej warstwie dachu» Giź Pisz Ełk Olc: *na pocontek pśyŹe deska, na tu deske se kuaŹe take ze suomy pśeski* Gawliki Wk Giź, *na te pśeski pśyŹe Źont suomy abo tšćiny* ib, *pśeski – take maluške snopki, potem pśyŹe suuma, potem Źlust* Lisy Pisz; **4.** «w warsztacie tkackim»: **a)** «koło zębate, za pomocą którego obracany jest nawój» Olsz Giź Pisz Ełk; **b)** «klin do zatrzymywania nawoju z osnową» Giź Ełk: *pśesek, co waŹ zatšima* Grabnik Ełk; **5.** zwykle pl «tylna część sań dwuczęściowych; też o całych takich saniach» Resz Szcz Mrąg Giź i bl: *kedibi ŹcaŹ kawaŹu woŹić, to muŹi pśeski pšipšońć* Rudziska Szcz, *suki, a ne to pśeski, suki do dŹewa, jeden nazywaŹ suki, jeden pśeski se dwuŹ tejuŹ* Polska Wieś Mrąg; **6.** pl «paliki pionowo osadzone w płozach sań» Szcz Mrąg: *nasadi na pśeskaŹ stojo, a pśeski so wbudowane Ź puuski* Występ Szcz; **7.** pl «o małych kawałkach drewna u sieci»: *Kańeñe casem i s ceguy, tedu te lnu do ćoñgñeñca, take kločki, cobu ruvno śeć sua, to pśeski* Wejsuny Pisz. DK

piesenka zob. **piosenka**.

pieski (Z + PJPAN XLII) O Szcz Mrąg; **1. a)** «groźny, nieprzyjemny»: *ona ma take pśeske spojżeñe, ale ona liŹo ne jes Ścięciel* Szcz; **b)** «okropny, wstrętny»: *brėda, to taka pśeska brėda* [odp. na pyt. o nazwę gaduły] Polska Wieś Mrąg; **2.** «o grzybie: niejadalny» Pawłowo O, PJPAN 110; **3.** *pieski rumianek* O Szcz zob. **rumianek**. DK

piesnka zob. **piosnka**.

piestować zob. **piastować**.

piestun «piastun» W, SWarm 110. MK

piestunka (lit) W, psn; «piastunka, niańka»: *łostaziwa dzieci z psiestunką ji pódziwka do teatru* Tuławki Olsz, KF. MK

piesuleczek psn; hip «pies»: *Siekiérka mu wzianto, Łogónek lucianto: Nie jėdźze ty, psiesuleczku, W turoczyste śwanto* psn Stef I 125. DK

pieszać się «?»: *Tam Prusacy sie psiesajo Pocenstunek dobry dajo* psn IS LXXIV 260. PG

piesznia, pieśnia (Z + SWM X) Resz Szcz Mwsch; -sz- Giż Pisz, -ś- Szcz Mrąg Giż Pisz Elk i uogólnione w SWM, -ś- Resz Giż Pisz; «narzędzie do wybijania otworów w lodzie»: *pešnia to dure tako pšebziū* N Guty Pisz, *pšešno do lodu – żelazo take ji Źostre i tšon taki pšypasowano* Paprotki Giż, *to ribi žāguusi, to tedi ōpūmo do guri beukem i tedi dure witrē tako pšešno i wžońc* Rybical Giż. PG

piesznisko «trzonek pieśni»: *a do reņkuō ujnēńcō drewno, co možno ražno tšmac – to pžešńisko* Rybical Giż. PG

pieszo (Z + P) Olsz Szcz Giż, psn; ogp lok. jw. i bl: *ojēc nē daū mu pžešo iśc, tam paxy biū cēške* Orło Giż; **na pieszo** (Z) Olsz Giż; «piechota»: *pšišūa na pēšo do domu, to fšistke šiby od domu biūy preč* Różnowo Olsz. DK

pieścić ogp: *Downi, gdym sia łobudziła, Droga matka mnie pieściuła, Czule dziecko swe ścisakała I do psiēri przytułała* psn Stef II 113. MK

pieścić się «nawzajem okazywać sobie gestami, dotykiem itp. miłość, czułość, tkliwość»: *chtopak z dziewczyną tamój się pieści* psn IS LX 220. MK

pieścidełeczko hip «o czymś wymuskany, przygotowanym szczególnie starannie»: ● *Jeśc mu ługotuja, Gómbka łucałuje, Łuściela łózczo, Jek pieścidełeczko* psn Stef III 49. MK

pieścień zob. **pierścień**.

pieścionek, pieścionkowy zob. **pierścion-**.

I. pieśnia, pieśń (Z + P + lit + SWM VIII) OWM, psn; *pieśnia* OWM, *pieśń* O Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz Elk i bl; *Asg -a* O Nidz Mrąg Giż Pisz Olc i bl, *-ę* Pisz, *NApl -e* OWM, *-i* Olsz Mzach Pisz Elk i bl, *Gpl -ów* O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz i bl (*-i* Olsz Nidz Mrąg); «utwór muzyczny z wierszowanym tekstem o różnej tematyce, przeznaczony zwykle do śpiewania; piosenka, śpiewka, też: sama melodia lub sam tekst»: *Źuńi fsyscy za nīm sli i spševal'i pšešņu s kancjonauu* Zdory Pisz, *naša bāpka to ona by zašpšewaūa pšešni po varnīsku* Wymój Olsz, *jegl'ijo jest, tedy šfecki zašfecone, pšešni godne špševane, podarunki pot jegl'ijko pouožone* Klebark Wk Olsz, *žecorañi to chožiūy kobžety s koukañi, to u jednego, to u drugēgo pšendūy len i špševal'i mazurske pšešni* Narty Nidz, *zabacyuam jako pšešno špžewali, poženka Bogu do pšenicy, to do grožu* Zdory Pisz, *Różne pieśni nócili: Ło Adamnie, co buł w rajū, I ło šwantam Mnikolaju, Co po šwecie reżzował* psn Stef III 85, *udyžterowaū pšešń nabožno i zagraū mu na skšipkaχ* Łajs Nidz, *ve mši šfanti i pši nēsañu žarχu na smantoš grano na trōmbaχ pšešni žauobne* Szābruk Olsz, KN III 213, *tom zañešli [plon] do dwora, do panstōa, to buū pon i jimośc i mōwjiłim tako pšešń, co pasowaūa do tego wōnka* Kajkowo O, *tancovališmy pžeñjkñe pjysne požeželi* Gietrzwałd Olsz, ● *czasem pješń miłości plynie* Skomack Wk Elk, PME XIX 106; ● *pieśnia, pieśń godna, godowa, kościelna, nabożna, pobożna, żalobna, wieczorna.* UDK

II. pieśnia zob. **piesznia**.

pieśniaczka «pieśń (hip?)»: *jek s koścōa pšijexali, to nabožne graūa, pšešnocke graūa* Maruzek O, KN II 59; por. **pieśniaczka**. UDK

pieśniarz «autor lub wykonawca pieśni»: *Na cześc tych pieśniarzy z ludu Com zebrał zapisał, Utworzyłem pieśń niniejszą* *Ja – Lengowski Michał* psn IS LI 190. UDK

pieśniaczka, piośniaczka «piosneczka»: *Wlās kotek na puotek, Ockōma mrugā, Pšeñjka to pšešneckā, Ale nēduūgā* psn, *A Nichāl Kajka, ten wziele nie gādāl* *Bo Źon ło psiošniecke uklādāl* psn, LitLud 83; por. **pieśniaczka**. UDK

pieśń zob. **I. pieśnia**.

pietrola, pietrolia zob. **petrol**.

pietrula zob. **petrol**.

pietrulka zob. **petrolka**.

pietruszcza psn; hip «pietruszka»: *koło łogródeczka rośnie pietrusiecka* psn IS XLV 169. MK

pietruszeńka psn; hip «pietruszka»: *wkoło ogródeńka rośnie pietruszeńka* psn IS XVII 482. MK

pietruszka (Z + lit + SWM XI) OWM, psn; ogp: *važivo take, te buraki červune, maržef, cėbula, psetruška, kólrabi* Sząbruk Olsz, *petruska to tulo do zupy býježu* Zgon Mrąg, SWM XI s. 102, ● *petruska f kazdi grixt* [o kimś wtrącającym się we wszystko] Ogródek Ełk. MK

pietrz zob. **pioter**.

pięcioletni ogp Tuławki Olsz, KF. DK

pięcioro «liczebnik zbiorowy odpowiadający liczbie 5»: *potém jek ten ojćec še druýi ras ożeńiu to buo źle, bo vžuu pšėńćoro žeći* Dłużki O, UAM, ◇ *tu moji szwągierki mają pšięćorga dzieci* Tuławki Olsz, KF, przs. *ryb pięcioro, a zupy jezioro* bl, LitLud XVII 102. DK

pięć (Z + P + lit) OWM, psn; forma *pięć* też w odniesieniu do mężczyzn; *piąc(-)* Olsz Szcz Węg Pisz Ełk; G *pięci* Olc, *piąciuf* Węg, GL *pięciuch* Giż Ełk, I *piętoma* Olsz; ogp OWM: *p'šišli ěeznane pšėńcu, stukali v okna* Użranki Giż, *i tedy byli zakopane muj i pėńć zouńeży, i baýka s curko* Mrągowo, *ja maųam, pańi, sfoix jedenaśće, pšięć curkuf so prec* Tuchlin Pisz, *kultvator – na koukax z zembarńi, mńejši to mńau pšėńć, žąńkši sedem* N Wieś Ostródzka, *jek pšėńć lat lezy, to vypočėnta rola* Kot Nidz, *jo s pšėńć ěinut otpocne* Mazuchówka Giż, *matka to moja ziųa ośemżešont i pšėńć* Bartki Nidz, ~ *f kopańke začynić troxa drożży, soli i vody, stýry do pšėńć gożyn ma kisać* Purda Olsz, ● *ħoc pšėńć razy na žeń muši muzić „žih dobry”* Zdory Pisz, ▲ *pięć żytek* Resz zob. **żyłka**; **pięć** (Z + lit) O Olsz Mrąg Giż Pisz, psn; «pięcioro»: *šėśćoro [dzieci] nauam: tši ħuopci, tši žėfćinki, fšiske pšėńć škouovane, jeden ne buu škouovanu* Dłużki O, UAM, *ne ħco puśćec, esce pojade do samėgo starosty i bėnde ħcaųa s pšėńćoma žećarńi* Pogorzel Wk Pisz, ~ *takem pėńż žecam co žen bruk jeść dob'že* Dobry Lasek Mrąg; **pięć** (Z) Resz Szcz Giż; «w dacie: piąty»: *buųa zemna na stukĩ, a ħot roku może tyšonc ośemset t'šišėšći pšėńć to pšišųa* separacja Stryjewo Resz. DK

pięćwierciowy «mający grubość 1¼ określonej jednostki – cala»: [deski] *na grubość ćfyrćalove, puųcalove, calove, no i to fšo; pėńććfercove to jesce* Świątajno Olc. DK

pięćwierciówka «o desce mającej grubość 1¼ określonej jednostki – cala»: *calóþki, tšyććercóþki, pėńććercóþki, a tedu pšido opte bale od dwóħ cali az do pėńcu* Mikołajki Mrąg. DK

pięćdziesiąt (Z + lit) OWM i bl, psn; *-dziesiąt* też w odniesieniu do mężczyzn; *piąc-* Giż; I *pięćdziesiątoma* Szcz; ogp OWM: *tu buo po pšėńżesont ěskalńikóþ* Myszki Pisz, *gėńši mnelim stėrižešći i žėnci, kaćkóþ s pšėńżesont, kokošóþ tės s pšėńżesont* Barczewo [St Wartembork] Olsz, Stef JPW 61, *zaųuš ty še z ěim o pšėńżesont marek, to ěi te dważeśća marek oddaš, a tšyżeśći zarobžiš* Gardyny Nidz, *ńe opuaći mu*

še f stan maužeński vlišć, pėńćżesont lat beńże mau na vześna Gady Olsz, ● jekem dočongneli do b'żega, beu taki sum ųot pśenżesont kilogramof, taki ųot centnera čenški sum buu Pasm Szcz, UAM; ~ takęgo bidua ne mēli pset pśenżesunt, pset šesżesunt lot Kajkowo O, UAM; w liczebnikach wieloczłonowych: χto byu pśenżesont pėńć, to mušau na wojne jiść, a jo ne brukowauem, takem mau scynśće Zameczek Mrąg, to dostańe kartoflu[f], może z jednęgo morgu pśnāmńej dwasta pjenżesunt cintnāruř, tšista cintneruf Kajkowo O, UAM; **pięćdziesiąt** (Z + lit) Szcz Giż; «pięćdziesięcioro»: to biyo s pėńżesont źećup, dwa razy n'a źeń-m χożil'i do obadu i po obęże Narejty Szcz, KN II 60; **pięćdziesiąt** «w dacie: pięćdziesiąty»: jek tutaj byua ta sfecka vojna f to tysonc šesćset pjenżesont[t] i šostym to fšystko byuo zniścone Tyrowo O. DK

pięćdziesiąty (Z + lit) W Mrąg Giż Pisz; ogp: ųostat'neros ųugoścuu ųu šebże pśelgżimof z Uożi, co to v ześuam roku pšijęchali do Gęćfouda na pśanżesonto ročnica ųobjaźańo Sząbruk Olsz, KN III 212, ● mi im to pśemuwili i wożil'i to dżewo az do marca pėńżesontęgo roku Mikołajki Mrąg. DK

pięćletni «mający pięć lat, pięcioletni»: pjenćletni kųon N Wieś Etcka. DK

pięćnaście «piętnaście» Bredynki Resz. DK

pięćset (Z + lit) O Olsz Mzach Giż Pisz Gołd, psn; G piąciuset Olsz; ogp: funti biyo pħęncet gram u nos Kajkowo O, UAM, ubespsecuny jes na tysonc pħęncet, a ja bi go za šteri ne oddau Wykno Nidz, ta weś stoi dopħeru pħęcset dwaźesća i pħęńć lat Rybical Giż, ~ mħastečko, luźuf może buyo pīńćset Liwa O. DK

pięknidelko «drobna świeca ozdoba, błyskotka»: na kermaše pśedawali v budax rozmaite pśanħńideuka – broški, pāćurki, šfycānce ketki do zygerkūř, fšistko jek ze ųuota W, SWarm 110. KS

pięknie (Z + P + lit) OWM, psn; 1. «bardzo ładnie, zachwycająco; przyjemnie; o pogodzie: słonecznie» OWM: klepħisko byuo pśenħńe udekorowano Uzranki Giż, mi mowil'i konħkol na to; ked'i uźeńje – ma take stronce; ųon kśće tak pħęńħńe Mrągowo, zošija wigżizduje tak pśenħńe Kozuchy Pisz, źećuk, źecko to pśenħńej Giętkie Pisz, ● p'šes cauy tzeń jest pėńħńe Pisz; 2. «należycie, odpowiednio, dobrze» OW Węg Pisz Etł i bl: sin do času zdania mu gospodarstpa z matkō barzo pėńħńe zių w zgoźe i spokoju Hejdyk Pisz, Povadajo luźe, że ja malovana A ja ot sfej matki pėńħńe vħovana psn, šiuę cwo-ħek jus pśezyu i pśenħńe biyo i dobże, zeby ne te wojny N Wieś Etcka; ●● «grzecznie, wdzięcznie, układnie» W i bl: pśiękńie podźiękuj twojemu pātkozi za podarunki Tuławki Olsz, KF, Nie daj chłopcu geby, Choć cię pięknie prosi psn, Wisła III 570. DK, KS

pięknouchny psn; ekspr «piękny w zn 1»: Taki maluħny jako i jo, Taki pėńħńuħny jek lelujo psn. DK

pięknuluchny ekspr «piękny w zn 1»: A su w Dħuźcu pśiękńiuluchne, Majo licka jaśnieluchne Jek jo jedno pocaluje Siedem lot sie łoblizuje psn IS CXII 335. DK

pięknusieńki ekspr «piękny w zn 1»: A w Chabrozie [dziewki] pśiękńusieńkie, Mają gombki słodziusieńkie psn Sob 67. DK

piękność (Z + lit) Szcz Pisz Etł Olc i bl; 1. «bycie pięknym, urodziwym, piękno, uroda» Szcz Pisz Etł Olc i bl: Panna Marijo kompaųa sfygo Syna i jek ta zbujńicka ųo-bacyua to pħęńħńość tego źećuntka, to prośiua tej Panny, zeby pospouu i jej syn še kom-pou Jagodne Pisz; ●● «ozdoba, dekoracja» Szcz: take byuo postavone dla pśenħńośći Mąćice Szcz; 2. «piękny przedmiot» Szcz: me dau jeden to pśenħńość, muži: umko, maće tu te pśenħńość Głuch Szcz. KS

pięknota 1. «ktoś bardzo ładny, urodziwy»: *ale majũ uadnã žyřčinka, taki pšańknoti jeřće ne žiřauam* W, SWarm 110; **2.** «ładny, efektowny przedmiot»: *ćotka pšišozua žćecom rozmaĩte zabãfki, same pšańknoti* W, SWarm 110. KS

pięknotka dem w stos. do **pięknota**: **1.** w zn 1 W, SWarm 110; **2.** w zn 2 W, SWarm 110. KS

piękny (Z + P + lit + SWM VI) OWM, psn; sup *na-* OW, *naj-* Nidz i bl, ◇ GLsg f -é O i bl, Asg f -ę Nidz, Lpl -éch bl; **1.** «urodziwy, bardzo ładny, wzbudzający zachwyty; o pogodzie: słoneczny» OWM: [*χuop*] *požedaũ, že benže f kumotry taki pšeńkny muo-žan* Stryjewo Resz, *perũy, paćurka buřtynowe* [buřt-, sic!] i *jeřće pšeńknejše korale* Gady Olsz, *to jest pšeńkno pšosenka, to je fejn pšeřna* Smolonek O, *biũ pžeńkne, sũnecne dĩa* Kałęczyn Szcz, UAM, *jãjka krařili, jak pęńkny cas to w ogrutkař xowali, a jak trařiu, co řnek, mrus, to ne* Niedźwiedzi Róg Pisz, ● iron. *Jedan korek, drugi bót, Mniata baba psiankny chód* psn Stef I 235; **2.** «dobry gatunkowo, dorodny, okazały» O Olsz Nidz Giř Pisz Olc i bl: *ř ćankýř mñici tkali pšańkne puũtmo, a s klõńkrũf tkali mñeři, puaxti* Bartąg Olsz, KN II 53, *ja žiže to pžeńkno krowe* Krzyřany Giř, *gaj to jest pšeńkny las, co to řewo beže opeleņgnowane, řšysko ř požõntku općente* Wierzbowo Nidz, *ma pęńkne won-sy* Łupki Pisz; **3.** «taki jak należy, odpowiedni, dogodny»: *jest to dobra ksiãžka i piękny podarunek* GazOlsz XXIX 12, *mój dom był na psięnkym miejscu, dicht koło gasthausu i na pocztę niedaleko, i kościół blisko* Gãski Olc, P 6, 5; **4.** «chlubny, zaszczytny» Olsz i bl: *Szeřdziesiont lot starość prawa Siwe włosy, psienkno sława* psn IS LVIII 215, *chto mnał swój plynknie tytoł po roddzycach, napszyklat* Szczepanskie Szczesne Olsz, P 2, 23. DK, KS

piękulnie ekspr «**pięknie** w zn 1»: *I przyszed do nich młodzieniec, Ja sama nie wiem skund ón jest, Sliczniuchnie, psienkulnie ubrany* psn IS DXCVIII-III 70. DK

pięć (Z + lit + SWMa) OWM, psn; NApl -e OWMzach Giř Pisz Olc i bl (-i Resz Szcz Pisz Olc), Gpl -ów Nidz; ogp: *jãk takes vžeũa ćego reńko, to gařć daũa, a jãk zamkñento to pžeć* Turówko O, *pšeścami se vygnće* [chleb] na *blaxy* Mãtki Olsz, *ale řmerć mu pogrožiũa pęćco – zackaj ti zdrajca – žeš me osukaũ* Gardyny Nidz, ● *dostaũ řmat pšeścõf na guove* Jabłonka Nidz. MK

pięta (Z + lit + SWM IX, XII, SWMp, SDGW) OWM, Kult MW JW, psn; Gpl -ów Giř (-Ø O Pisz); **1.** «najszerza część klingi kosy od strony kosiska» OWM: *ęenta to jest łot kořiska, co se kosa zacyna, a co do kořiska pšyže to* ¼uřo Zameczek Mrag, *pšenta co při drewnie jes* Paprotki Giř, *to třeba pšentu přšitšeć, a cup puřćić, to se tedi utrie ru-vno* Hejdyk Pisz; **2.** «tylna część stopy» OW Szcz Mrag Giř Pisz i bl: *řto je najlepřym stšelcem na sfeće? co f penty celuje, a v nos traři* Ornowo O, zag. *co to jest, co ma dwa głowy i sztery psianty?* [małżeństwo] psn Stef RD 72, ● *fraz pod piętã* euf. «w pogardzie, w lekceważeniu»: *mãm cię pod piętã* Tuławki Olsz, KF; **3.** «tylna część buta» OWM: *korki – to take prostaćne, co f tile pñenti ni ma* Bredynki Resz; **4.** «płóz pług, sp radła, też: tylny koniec płožu» O Olsz M i bl: *otkuadnica, bo ona to žem otkuada, a ř tile to pžeńta* Snopki Pisz, *ęenta to kole tej zoli, to je tedy tag grubej zrobona, to muwo co penta* Wipsowo Olsz, SWM IX s. 37; **5.** «skrajna kromka chleba, przylepka» Nojdymowo Resz, SWMp 121. KS

piętka (Z + lit + SWMp, SDGW) OWMzach Olc; **1.** «skrajna kromka chleba, przylepka» OWMzach: *pšentka abo skrajka* [odp. na pyt. kwest.] Stryjewo Resz; **2.** «najszerza część klingi kosy od strony kosiska» W Olc; **3.** «płóz pług» Borawskie Olc, MAGP I s. 51. KS

piętnastek «o określonej ilości zmotanej przędzy?»: *pẏęntnastek – 15 pasmuf po 15 nići fpaśńe* Bogacko Giż. DK

piętnastka «o płosze do piętnastu pasm osnowy»: *do cieńszego [plótna] może się nadawać i „piętnastka”, i „szesnastka”, i „siedemnastka”* bl, SWM IV s. 127. DK

piętnasty (Z + lit) O Olsz Mzach Mrąg Giż, psn; ogp: *tedi od marca pśuńże zākās, ot pẏęntnastego marca, bo una do ćezbi śe zbüro* Rybical Giż, *Pietnasta marchew skrobzie A szesnasta leży sobzie* psn IS LXXXV 297, ● *to krolovo, ja jo poznaŭ, pańe, v Olstunku roku pẏęntnastęgo* Bartki Nidz. DK

piętnaści, piętnaście, piętnaść (Z + P + lit) OWM i bl; *piętnaści* Ełk, *piętnaście* OWM, *piętnaść* Mrąg, zapisy nierozstrzygające formy N O Olsz Giż Pisz; *-naście* też w odniesieniu do mężczyzn; ogp: *pėntnaśće mīlīmetrōφ to je najtńejša deska* Mikołajki Mrąg, *moje zboże byō dva mētr pjetnaśće centimētruf visoke* Kajkowo O, UAM, *f kopé seżżeśōt, puūkopek tśżeśći, a mēndel ma pśėntnaśće* Szczytno, *to t'śi źefcaki tam byŭ, jedno stare, moze Ńauy po pẏętnaśće lat* Jabłonka Nidz, *jus pśėntnaśće lat ũun stary* Wojnowo Mrąg, ● *ńisko tutaj p'śyże taka desecka moze ot pśėntnastu centimetroφ serokości* Gawliki Wk Giż, *źėfcina ot pėntnastu lāt, cy od dnużėstu to źėfcina* Tuchlin Pisz, ~ *pśidō i muode źėci, take źėci ot ćternośće lot, ot pėtnośće lot* Kajkowo O, UAM; **piętnaście** (Z) O Olsz; «piętnaścioro»: *jo pśerf muśouam pracovać z źėcoma, bo mĵauam iχ pśėntnośće – śetum synof a fśyscy źyjo* Kraplewo O; **piętnaście** «w dacie: piętnasty»: *tišunc ośemset t'śinaśće ćtrnaśće i pẏętnaśće to śe zebrałi i vojne zrobdźili s Napoľjōnem* Gawliki Wk Giż; por. **pięćnaście**. DK

piętro (Z + P) O Olsz Mzach Mrąg Węg Giż Pisz, lit bl; wg SWM I nazwa nieznaną; *-q-* Węg Giż; Gpl *piętrów* Szcz; **1.** «każda z kondygnacji budynku powyżej parteru» O Olsz Mzach Mrąg Węg Giż Pisz i bl: *pẏęntro to jes taki druĵi, kedy jes budynek dwupẏęntrowy to jes druĵe pẏęntro* Mikołajki Mrąg, *pśontro jak juś na druĵi śtok śe φoźi* Gawliki Wk Giż, *trep, to śe iźe na pśontro* ib; **2. a)** «o strychu»: *pśentro to je gura* Gady Olsz; **b)** «o rusztowaniu nad klepiskiem»: *pśentro to φ stodoŭaχ jėncyj* Sołtmany Węg. PG

pijacki «taki jak u pijaka»: *zarā po twojem psijackiem nosie zidać, co ty gwāłt psijesz* Tuławki Olsz, KF. MK

pijactwo «pijaństwo»: *chodź do domu, dość tego psijactwa* Tuławki Olsz, KF. MK

pijaczka «kobieta, która nałogowo pije alkohol, upija się»: *ũun mĵau kobite pĵiaćke i ũona mu potem umerŭa* Wojnowo Mrąg. MK

pijaczysko (P + SWMc) Olsz Mrąg; pejor «o pijaku»: *pijaczyskiem nie był ten kowal, więc z buteleczki pociągnął tylko skromnie zawsze* Dywity Olsz, P 4, 18. MK

pijać (Z) O Nidz, psn; praet 1sg *ja pijala* bl, 1pl *pijalim* bl; «zwykle w odniesieniu do wódki: pić często, stale»: *Ńe ta ćemna nocka Jenō goźaućcka Bo ja jo pĵiaŭa Jako Ńe źevec̄ka* psn, *Dejze Boze docekać dobry matki syna Co by me nie bzijał, gorzałki nie psijał* psn IS CXII 335, *garki to my moŭiva tak na te i co kave śe pĵija* Tyrowo O, ● *fraz gulasz pijasz* bl zob. **I. gulać** w zn 1. DK

pijak (Z + P + lit + SWMc) OWM, psn; Npl *-ki* W Nidz Giż, *-acy* Olsz; ogp: *sta'zi Mazuži to lubŷel'i pẏić, o, okropne pẏĵjaki i dob'ze źili* [karczmarze] Uźranki Giż, *iźe pẏĵjok do zōny* Pisz, *grduk, χto ma duzi, to pśĵjak* [odp. na pyt. o grdykę] Różyńsk Wk Pisz, *to byŭ jeden w Waŭaχ, kawau pśĵjaka* Jabłonka Nidz. MK

pijanica lit bl; pejor «o pijaku»: *pijanico! oszalejesz! nieustannie w gardło lejesz* GazOlsz XXIX 76. MK

pijanie psn; «pijatyka»: *Gulańe psijańe to fšystko v nauogu, Pełuncki f Kešeńi, zapomńau o Bogu* psn. MK

pijany (Z + P + lit) W Szcz Pisz, psn; «zamroczony alkoholem, upojony»: *nie zeszo pu tygodnia, a psiják znów jidzie z mniasta psijany* W, Stef OK 9, ● *jak my wychodzili wecor na powietrze, to bylismy tak jak pijani, same nogi sły w bok i się człowiek bujnoł w bok* Klon Szcz, P 5, 55; **po pijanemu** ogp: *no, Janku, eno sukaj dobrze, a nie po psijanemu, boby ci muzyka nie zagrała* bl, Mał III 138. DK

pijaństwo (Z + lit) OW Szcz Pisz i bl; **1.** «nałóg upijania się; picie alkoholu» W Szcz i bl: *gdy pijaństwa nie przestaniiesz, wnet delirium dostaniiesz* GazOlsz XXIX 76, *Mazury są dobrowolne ludzie, ale kieby ich odzwyciać od gorzałki i pijaństwa* Szcz, Bar 52; **2.** «pijatyka, libacja» O Olsz Pisz: *jene opχożili z muziko, s tańcem, s psijaństpem as še pobili, a druzi to z modlitfo* Niedźwiedzi Róg Pisz, *wyprazili dużo uczte i duże ps-ijanstwo* Purda [D] Olsz, BWM 48. MK

pijara pejor «o pijaku» Nidz, KN V 248. MK

pijatyka (Z + lit) Olsz Nidz; ogp: *w czasie ty psijatyki w karczmnie się pobzili* Tuławki Olsz, KF. MK

pijawka (Z + lit + SWMa, SWMp) WM; **1.** zool. ogp Olsz Mzach Mrąg Pisz Ełk: *my nazyvali muśle na te pχijafki, oni jus opuścili sfojō skorupe* [te ludzkie (dopisek eksploratora)], *ale oni pevno s pocōntku tez byli v jakiej oχrońe, f takej skorupce* Zgon Mrąg, *daj sobjie psijawki przystazić to cię nie będzie głowa bolała* Tuławki Olsz, KF; **2.** «część kosa, za pomocą której przymocowuje się klingę do kosiska» Mrąg Giż Pisz: *χuxo* [u kosa], *to χuxo ma psijaφke, ta psijaφka tšima φ kośisku, zebi ona nie naua tej psijaφki, ten pēršceń bi ne stšimau, ona ma na to to name pýijaφka, ze ona še tšima f tum kośisku tak jak psijaφka kole cyecka* Kosewo Mrąg; **3.** «w żarnach: kawałek drewna z otworem, w którym osadzony jest dolny koniec mlona» Babięta Mrąg, SWMp 144; **4.** «grdyka» W: *grduk to jest co tak na šyji vystaje a psijafka to je to samo, bo to vejće – kedy še psije to bes ten grduk abo bes to psijafke* musi Bredynki Resz, SWMa 32. MK

pijka hip «kotek»: *naša piika znůf miš zuapaua* W, SWarm 110. MK

pij pij; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «głos przywoływania kota» W, SWarm 110. MK

pijus (SWMc) Olsz Szcz; pejor «o pijaku». MK

pik «karta do gry oznaczona czarnym sercowatym listkiem»: *ales mu dobre tam pikam potgrau* W, SWarm 113. PG

pika (Z + lit + SWM X) WM; Gpl -ów W; **1.** «narzędzie do wybijania otworów w lodzie» Olsz Nidz Mrąg Węg Giż Ełk Olc: *to majo take piki żelazne* [odp. na pyt. kwest.] Siedliska Giż; **2.** «rodzaj broni» W Szcz: *jak psylećeli, to s takimi pikańi i poruny Němcy, i my poućekali χyc v žito* Mąćice Szcz. PG

pikelus zob. **pikulus**.

pikieta lit bl, psn; «warta»: *stoi ulan na pykiecie* psn, Kolb 419. PG

***pikling** zob. **peklin**.

piklus zob. **pikulus**.

piknąć; praet 3sg *pikło*; fraz *coś kogoś piknęło* «o czyjejs dziwnej, zaskakującej reakcji, ktoś zwariował»: *woju pewnie coś pikło! Czy wy myśliła że nasz lud się beze-mnie Kuby z pod Wartemborka i bez mojego gadania obejdzie?* GazOlsz XV 190. DK

***pikolus** zob. **pikulus**.

***pikować** «sadzić młode rośliny?»: *a potem bronujō i p̄sikujo, tak f pop̄šek d̄u-
zujo i rozm̄aiće Wieliczki Olc.* DK

pikowy (lit) W; «o karcie do gry: oznaczona czarnym sercowatym listkiem»: *šnejdov̄au mi kr̄ula pikovogo* W, SWarm 154. PG

pikuls zob. **pikulus**.

pikulus (Z + lit + SWM VIII) O Nidz; *pikelus* Nidz, *piklus* O, *pikuls* O; **1.** «postać przynosząca prezenty z okazji Bożego Narodzenia» O Nidz: *muw̄il̄i p̄ikulus p̄šijex̄au i baw̄il̄i še we w̄iljo* Ulnowo O, *ba, n̄o žeci cekajō na ḡyastke, bo p̄šijaže p̄ikelus, žezō, co jim cōši podarunkōf p̄šiježe* Napierki Nidz; **2.** «kołędnik?»: *te χ̄uopci v̄onsi tu rob̄žil̄i sobe ek na šfenta tutāj, tak še ustroiłi za p̄šiklusuf* Dłużki O, UAM. PG

pila «pigulka» Szestno Mrąg. (Nm *Pille*). PG

pilać 1. «pilnować, doglądać»: *Pilajze tu kokosy Co ich kania nie sp̄łosy* psn, Kolb rp; **2.** «pielić»: *A przed panem Kraską Zrodziło sie proso, Pilata <jej> tam Gotlibeczka boso* psn, Kolb 302. PG, DK

pilagonia zob. **pelargonia**.

pilaki (SWM III) Giż Ełk Olc; «kaczęta». PG

pilaszczyki «fiołki» Pustniki Mrąg. DK

pilcek (Z + lit) W; «grzyb»: *latoš je gw̄ałt pilckōw* Tuławki Olsz, KF, ▲ *pra-
wy pilcek* «gatunek borowika, prawdziwek» Bredynki Resz, MAGP XII m. 554. (Od nm *Pilz*). PG

pilica (Z + SWM II) Szcz Mrąg Giż Pisz Olc; «przyrząd do obróbki ściernej, też do ostrzenia metalowych narzędzi, pilnik»: *p̄silica to żelazo guatko robi* Sucholaski Giż, *okrun̄ḡue p̄silice do okrun̄ḡuyx dur̄oφ ib, p̄xilica, co zoge ʘost̄is̄c* Zalec Giż. PG

piliczka (Z) Szcz Giż Pisz, SWM IX; «**pilica**, też dem?»: *p̄xilicki to s̄o kańc̄aste i pūaske, i ʘokrun̄ḡue i tak wygl̄ondajō jāk n̄os, rozmaʘite so, ale to f̄šo p̄xilicki* Orzysz Pisz. PG

pilić (lit) W, psn; «pilnować, strzec; zajmować się czymś»: *čamu ne p̄silūes̄ Ant̄uška? Vnet bi ša dost̄au pot koūa!* W, SWarm 110, ● *nech k̄ażdy psili swojego* Tuławki Olsz, KF, ● *fraz p̄lic̄ swojego nosa* «skupiać się na własnych sprawach»: *a ti p̄sil tfoiygo nosa i ne patš na nikoḡū* W, SWarm 110. PG, DK

pili pili (Z + lit + SWM III) OMzach Pisz; «przywoływanie»: **a** «kaczek» Szcz i bl: *a na kacki to pil̄i pil̄i* Skop Giż; **b** «gęsi» sp O Nidz Pisz. PG

pilka; Gpl -ów; «pigulka»: *pilkōf mu dāu* Mikołajki Mrąg. PG

pilki pilki (lit + SWM III) W; «przywoływanie kaczek lub kacząt». PG

pilniczek dem w stos. do **pilnik**: *p̄silnicki pūokrun̄ḡue, dix̄t okrun̄ḡue, pūokrun̄ḡue, t̄šikańc̄aste* Wielbark Szcz. PG

pilnie (Z + lit) Nidz Ełk i bl, psn; **1.** «uważnie, bacznie» Nidz i bl: *A ked̄i ona mu po čix̄u grūxa, To ʘon p̄xil̄ne sūux̄a* psn, *Co wom teroz sp̄sięwać banda, Psilnie rozwożōjta* psn Stef III 106; **2.** «gorliwie» Ełk i bl: *A gdyš przez ducha świętego dziś kostował darów jego, Dzieknuj jemu pilnie* psn IS XIX 482, *Zaraz tańczyć zaprzestali, Za grajkiem pilnie szukali* psn IS XXVI 99; **3.** «śpiesznie»: przs. *Jerzego do chleba pilnie siać trzeba* Kal 1894, 10. PG

pilnik (Z) Szcz Giż Pisz, SWM II; «przyrząd do obróbki ściernej, też do ostrzenia metalowych narzędzi, raszpla»: *p̄xil̄niki to ʘokrun̄ḡue, na poūy ʘokrun̄ḡue, pūaske*

Dąbrówka Pisz, *do tēmpřx nozicuf jest pšilník potšebni* Gawliki Wk Giż, ● i *tedy vžou pšilníka i f to tam tšaskau – to skri upadal'i f ten tam pulver i še zapaliu* Łatana Mł Szcz. DK

pilno «uważnie»: *Idź, gdzieś się spodoba, przypatruj się pilno, Ażaz nieszczeroci, obtudy nie pełno* psn IS XLIII 169. DK

pilność 1. «gorliwość»: *Duso moja gotuj sie, cuj, módl sie w pilności, Aby zła chwila na cie nie przysła w pryndkości* psn IS V 454; **2.** «?»: *ʒón mńe rozmaŷito pŷilność psuje* Drygały Pisz. PG

pilnować (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Giż i bl, psn; fut 1pl *będziem pilnować* Giż; **1.** «strzec czegoś; dbać, troszczyć się; zajmować się, nadzorować» OWMzach Mrąg Giż i bl: *byem zmusony pšilnovać ježora i kusovníkom końec spravzić* Zgon Mrąg, *pšes paše dóm, tera to pšilnuje* Jedwabno Nidz, *potem ta matka kšycaua, ze ližo pšilnujo na te sfoje curki, a te curki muwo, ze noc taka duuga, to usneli* Gardyny Nidz, *to žona pŷilnuje, cobi mńaua kokoši, cobi jojka bili* Kajkowo O, UAM, *jak χto ma gospodarke to jej pŷilnuje* Upały Giż, *na dużyx maiũntkaχ nat robotnikami stoij zavdi špektũr i pšilnuje, žebi fšisci dobže robžili* W, SWarm 156, por. **pilować**; **2.** «przestrzegać czegoś, zachowywać coś»: *Jak żeś pošwięcany Pilnuj swego prawa* psn IS XXXVI 134; **3.** «pilnie pracować» bl, Kolb 611. PG

pilny (Z + P + lit) W Nidz i bl, psn; **1.** «pracowity, gorliwie się czymś zajmujący» lok. jw. i bl: *chyba dziecko, co ma dobry talant i mocno psilne jest, natuczy sia tego wszystkiego* W, Bar 42; **2.** «niecierpiący zwłoki»: przs. *Idziego idź do sienia pilnego* Kal 1894, 14; **3.** «baczny, czujny» bl: *Będzie cię Najwyższy miał na pilnym oku* psn IS XL III 169. DK

pilować (Z + lit) W Mrąg Pisz; imp 2pl *pilujta* W, praet 2pl *pilowališta* W; «pilnować, strzec; doglądać»: *ńe pšilovališta gajši; uńne vidostali ša z uogrodu i puoržili kavau pšahici* W, SWarm 110, *to tedi te s-in-i psilowali. To najpierw ten stars-i psilował, to usnuł i ten zieprsz porił* Odoje Pisz, BWM 95, *kedi krowe odńe, to pšilować* Lipowo Mrąg. PG

pilować się «uważać na siebie, być ostrożnym»: *pšiluj ša, žebiš ĵekygo guupstfa ńe zrobžuuu* W, SWarm 110. PG

pil pil (Z + lit) W Giż; «przywołanie kaczek lub kacząt»: *na kacki – pil, pil, pil* Ryn Giż. PG

piła (Z + lit) WMzach Mrąg Giż Pisz i bl, SWM II; **1.** ogp Olsz Mzach Mrąg Pisz i bl: *pšezaguje še zago abo pšiuo* Dziurdziewo Nidz, *zėmbi ot pšiuu* Paprotki Giż; **2.** «przrząd do obróbki ściernej, też do ostrzenia metalowych narzędzi, pilnik» WMzach i bl: *pšiuu to je do napiuowańa zembuφ w zaze* Dziurdziewo Nidz, *pšiuu to do ostšėńa* Frąknowo Nidz. PG

piłeczka dem w stos. do **piła** w zn 2 W, JP LXVI 94. PG

I. piłka (Z) Olsz Giż Pisz; ogp: *lištφ; klepkĩ tuš muwo – ale i φ pjiũke grajo, φ klepke – to jest to i to* Łęgajny Olsz. DK

II. piłka (Z + lit + SDGW) OWMzach Ełk, SWM II; «przrząd do ostrzenia metalowych narzędzi, pilnik, też: mały pilnik»: *pšiuu to jest do ostšėńa* Jabłonka Nidz, *pšiuũki to te maluške do ostšėna zađi* Sajzy Ełk. DK

pilować (Z + lit) OW Szcz Mrąg Pisz; **1.** «przerzynać, ciąć piłą» O Mrąg Pisz: *turtak, gže še pšiuuje* Pisz; **2.** «obrabiać, wygładzać pilnikiem» W Szcz: *pšilník tako*

psiuę, co tēz żelazo psiuuje Szczytno; **piłować** w uz. rzeczownikowym w zn 1: *kożouek do d'żewa zagować, p'xiuować* Rostki Pisz. PG, DK

piłowanie 1. «obrabanie pilnikiem, też: ostrzenie»: *psiuą do żelaza piuowano* Barczewko Olsz, *kañeñ ot psiuowańó* Łajs Nidz; **2.** «cięcie piłą»: *kole p'xiuowańa* [wióry] Mikołajki Mrąg. PG, DK

pinal (Z + lit) Olsz; «podwójna wiązka przędzy (obj. Zient Wieś sł rp)»: *żāsanc pasem – pinou, psantnaśce pasem – putorak, dważeśca pasem – uokeć* Godki Olsz. (Łac. *binarius?*). PG

pinalek «**pinal**»: *take skreñcone to pinouek* Unieszewo Olsz. PG

pinek «o przetyczce»: *lön, a w lönē žura i ten pinek w ñej šežau* Guty Różyńskie Pisz. (Nm *Pinne*). UDK

pinonier zob. **pionier**.

piołć zob. **pieleć**.

piołun (Z + lit) OW Mrąg; ogp: *to kedı maćice xto ma, to opa'zılı tego pulwru ji wpić to pofolguje, ale mi to psouun pa'żim, to jo taske uopa'že* Lipowo Mrąg, *psouun na žouundek* Purda Olsz. DK

pionek «pieniek»: *w lesie zawadziul kołam to psionek* W, Stef OK 22. DK

pionier (Z) Olsz Mzach Giż; *pjo-* Nidz, *pino-* Szcz; Npl *-ery* Mzach; «żołnierz wojsk inżynieryjnych, saper»: *jek wojna wibuχua biu muj sin do wojska fcoñgñenti do pjoñeruφ kolejoyry do Widñin* Ryn Giż, *pinohery – co mosty budujo* Mąćice Szcz. PG

piorun (Z + P + lit + SWM VI, XII) OWM i bl, psn; **1.** ogp OW Szcz Mrąg Pisz Ełk Olc i bl: *psoruny bziuy, uyskauo śa* Pokrzywy Olsz, *to udeži pchorun, tu w jednego udeziuo, dwa krowi mu zabýiuo* Nida Mrąg, *gñni, psorun tśas* Wygoda Olsz, ● *Jekby w niego psiorun trzasnól, Łucieko bez blónia* [kozak] psn Stef III 125, ● *psorun ognovy i žimny vodovy* Wipsowo Olsz, ● *przen bañže klou i psoruni sipau, uod diabúof bañže vizivau na tego, co te goźże nabzuu* N Kaletka Olsz, Stef JPW 26, ● *fraz bodaj kogo piorun trzasł O, pioruny zabýły bl, pioruny zatrzasły bl, ~ niech kogo piorun trzaśnie bl, jasny piorun trzaśnie Ełk, ~ żeby kogo piorun trzasł O* Szcz Mrąg, *pioruny zabýły bl* «rodzaj przekleństwa»: *Kedy śe kñhe, to juś: bodaj će psorun tśasu* Szyldak O, *Jako moje róże w wianusku ognily, Zeby ciebie Janku pioruny zabýły* psn IS XVII 449, ~ *idź do pioruna* Olsz zob. **iść** w zn 1; **2. a)** «rodzaj wyzwiska» Giż i bl: *A tyś to co, psiorunie co? Jek ci w gebe wypalę, to jo zaraz zamkniesz, ty bl, Mał I 10; b)* «epitet pejoratywny» O Szcz: *jek ten Jitler psorun tu pšyšet, on tu štrofau zara, co tu po polsku muvil'i* Szyldak O; **3. pl** «buty w całości wydłubane z drewna» bl (SWM XII podaje wspólną lokalizację: *pioruny, piorunki* OMzach Mrąg Giż Ełk); **do pioruna** «bardzo dużo»: *tok mušiva na uonce leżyć – a jo mom pracy do poruna* Dorotowo Olsz; **piorunem** «bardzo szybko»: *z drewna i papjer, i ubrañe; v Berl'ine to vetkno* [do maszyny] *take štuke jedl'iny, čy, čy, čy i pporunem buksy vyχozom* Łajs Nidz. MK

pioruniak; tylko *pie-*; «o człowieku używającym przekleństw»: *to te mazurske gospodaže to tys take biłi peruñaki* [...] *jek cwoóek zže, jek cwoóek duzo ję, siua ję, to mu'yi: jego jasnu pchorun tśasñe* Ełk, UAM. MK

piorunki (Z) Mzach Mrąg, SWM XII (tu wspólna lokalizacja: *pioruny, piorunki* OMzach Mrąg Giż Ełk); «buty w całości wydłubane z drewna»: *mužil'i psorunki, ale tu ñe nošil'i takix* Jedwabno Nidz, *to psorunki, to inac ñik ñe pove no psorunki* Babięta Mrąg. MK

piorunowy (Szyf AM) OM, lit bl, Kult MW AS; *klin piorunowy* bl, *strzałka piorunowa* OM i bl zob. **klin** w zn 2, **strzałka**. DK

piorunówka «rodzaj czapki»: [czapki] *lethe, žimove, porunufki kožuχove, sukenne* Gryźliny Olsz. DK

piosenka (Z + P + lit + SWM VIII) OWM i bl, psn; *piesenka* O; Gpl -ów Resz Szcz Mrąg; ogp, też «pieśń»: *znáš ty tę psiosenkę to Mačku?* Tuławki Olsz, KF, *zabawiem się w zmysliwanie piosenek, ale takich, zeby melodia była edna i ta sama* bl, Mał I 14, *plón pšosenki uadne spšewali, tak pŕeŕkne opŕožiłi, pŕeŕkne korune zrobýli* Uźranki Giź, *béže ŕojinka zašfecóna i tedy bėdo fšyscy špŕjėvać pšosenki na Boze Narozėne* Myszi Pisz, *poŕe take kazańe, to bėdo pŕosenki nabozne zašpŕjėwane* ib, *my mamy polske kancynole, co v něžele ruźne pšosenki pšejkne sobže spševamy s ŕuo-pem* Róklas Szcz, ● *przen f poźeštu furali skovrónki i spševali sfoje zrankove pšosanki* Sząbruk Olsz, KN III 213. UDK

piosieczka (Z + P) O Olsz Szcz Ełk, psn; Asg -q O; hip «piosenka, pieśń»: *Kiedy prządki u sąsiadki wokół siadają, Ciągną ze lnu równo nitkę, piosieczki śpiewają* psn IS LI 190, *Placz, płacz, serce me, Smutna piosieczka* psn, Wisła III 589. UDK

piosnka (Z + P + lit) W Nidz, psn; *piesnka* Olsz; Gpl -ów Olsz; «piosenka, pieśń»: *Oj powstały piosnki ludu z pracy i niedoli Spiewał rolnik na zagonie, orząc pługiem w roli* psn IS LI 190, *Pon wystazi wode, psiwo, Grajek zagro piosnke żywo* psn Stef I 12, *pšosnke može voma poŕem* Gietrzwałd Olsz. UDK

piośniczka zob. **pieśniczka**.

pioter, piotr (Z + lit + SWM I) OWMzach Mrąg i bl, Kult MW MP; *pioter* Mzach i bl, *piotr* (też w postaci *pietrz/piotrz*) W Szcz i bl; *pie-* bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *pietrz, pioter, piotr, piotrz* OWMzach Mrąg); «środkowa część ramy okiennej w kształcie krzyża»: *rama do okna ma pjoitra f šrotku* Bredynki Resz, *fensterkopi to ně ŕaŕo naźiska insigo; to ŕ šrotku to pšoter ŕnězi tmi sibami* Gardyny Nidz; por. **peter**. MK

pióreczko psn; dem lub hip «**pióro** w zn 1»: *Oj bujajže bujaj dzieweczko Jek na Dunaju psioreczko* psn IS LXI 222, ● *A tyn stary šńerži buotym, Leži jak ščyrvo za puotym, Muody jāk pšorečko Gžeje jāk suonečko* psn. PG

piórko (Z + lit + SWM V) WMzach Mrąg Giź Pisz, psn; «**pióro**, też dem lub hip»: **1.** w zn 1 Olsz Nidz Mrąg Giź i bl: *pliska ma bžaŕe pšurka* Pańska Wola Giź, *i onać tu leciała i złote piórka rozpraszała* psn, Sien 261, ● *pšórko abo ot sosny kurka to puwo* Paprotki Giź, *na tym snurku to jes pšurko – to skazuje ci tam co jes* ib; ●● w zn 1 ●●: *co pórka še psypuje to my nazywałim dryłix* Gałkowo Mrąg; **2.** w zn 2a Resz Nidz Pisz; **3. a)** w zn 3b: *zdrėna viĝlonda jak puoćica vnet tlo ma cėrvone pŕurka do puŕvaŕa i ŕošori zoute* Wejsuny Pisz, *ta ryba esce zyje, pšurka ŕożo* Jabłonka Nidz; **b)** w zn 3c: *guuwecki [lnu] jek brunatne, te pšurka s tŕx kumelkuŕ pooblatiwaŕu* Kowalik Szcz. DK

piórkowy (Z + SWMsd) Mrąg; «przeznaczony na pierze»: *worek s pšoroma, pšorkowi worek* Mikołajki Mrąg. PG

piórnik (Z) sp Mrąg, lit bl, SWMsd; «wsypa na poduszkę lub pierzynę (odp. na pyt. kwest.)». PG

piórny (Z + lit + SWM III) O Nidz Giź Ełk Olc; **1.** «porośnięty piórami, pierzasty» lok. jw.: *robastfo to še fšistko nazivã to co pšorne tak jest: kačka, gėńš, kura, puta, to fšistko to muvžim, fšistko robastfo, pšorne robastfo* Dłużki O, UAM, *pšurne ptastfo, toć*

inaczej *ne moza* Burdağ Nidz, ▲ *bydło piórne* sp Olc zob. **bydło** w zn 2; 2. «związany z darcie pierza»: *a kedi skončili u gospodaža derće p̄xur, to ruwńes taki bal widawali co na plońe, bal p̄xurni* Użranki Giż. DK

pióro (Z + P + lit + SWM V, IX, X, SWMsd) OWM i bl, psn; Gpl -ów WMzach Mrąg Węg Giż Pisz, Ipl -oma Mrąg; 1. ogp OWM: *pod drobem to se rozumjeje f̄systko, co p̄ora ma – geši, kokosi* Frańkowo Nidz, *pux – drobne p̄ura te nalepše* Rummy Szcz, ● *robaka napšut ukop̄xe, veźne na xacik, ma p̄suro i tak stoi v góre, jak riba cõjgnie dob̄rže, to on utõne* Gawliki Wk Giż, ● *scotkõ albo navet p̄šõrem* Gardyny Nidz, ● *fraz stroić się w obce pióra* bl zob. **stroić się**; ●● pl «pierce z oskubanego ptactwa domowego» OWM: *zapust, śp̄icki, ne syli φ te dñi, p̄sura derlim* Występ Szcz, *kuobuk seži f fasce f p̄surax za kominem, a Karolinka – jaječnice co zranek na gora iže i zañese* Redykajny Olsz, *drylixu tšeba kupšić, co p̄suruf nasypać* Krutyń Mrąg, *worek s p̄õroma, p̄õrkowi worek* Mikołajki Mrąg, *na fejn̄yx sankax to so sežiska polstrovane – vyb̄zijane sukнем i p̄sura sõ f tex sežiska, co hentko se seži* Śwignajno Wk Mrąg; 2. «przyrząd do pisania» O Olsz Mzach Mrąg Giż Olc i bl: *Podojtaž my psiõro i kalamorz, Co popsisa do rodzicõw zaroz* psn Stef III 10, *a gdy... odecknãtem było pelen každy talerz rõznych piernikõw, orzechõw małych i duzych i piõro do pisania i ołówek* Dywity Olsz, P 4, 10, ● *Tylo doj my tẽgo Psiõra luczõnego* [o sekretarzu], *Cobym jo siedziãla Na słuźke wolãla* psn Stef I 161, ● *przen «pisanie; twõrczość literackã»:* *jã tedy zasiãdãm dziš do psiõra i pisza tan pierszy list czysto po warnijsku* Szãbruk Olsz, KN III 214, *walczytem przeciwo wynaradawianiu tutejszej ludnošci nietylko ustnie, lecz i piõrem* Dywity Olsz, P 4, 45, *i tu naju naležliby sia ludzie zdolni czyli z tãlantã do psiõra i do pazla* Olsz, KN III 215; ●● a) «stalõwka» Olsz Mrąg Giż i bl: *p̄sõro – wetkne w alter* Mrãgowo; b) «ob-sadka» O Nidz Mrąg; 3. «coš przypominãjãcego ptasie piõro»: a) «czẽść narzẽdzia, urzãdzenia, pojazdu» O Resz M: *pacini – xõži w dułka, te co w wože to p̄xuro* Pisz, *kultiwatẽr, te p̄sõra, te pazõri co dro, to so cunki* Szczytno, *kareta, wolander, brycka na tšex p̄surax* Skomack Wk Elk; b) «płetwa ryby» O Giż Pisz: *marynki – ma na k̄ržižu p̄xõra* Liwa O; c) «czẽść rošliny» O Nidz Giż: *rurgras [= Ruhrgras] to ańi tšcina take p̄xõra duęge maõo* Zgnilõcha Nidz, *te p̄jõra ot tẽgo žita* Kajkowo O, UAM. PG

piõrowy (Z + SWM III) Olsz Szcz; «porošniety piõrami, pierzasty»: *ptastõ tu mužo p̄šõrowi inwentar* Gietrzwałd Olsz. DK

piõruleczko hip «**piõro** w zn 1»: *Piõruleczko, toñže do dna, Niech ja bẽdẽ wianka* godna psn, Kolb 277. PG

pi pi (Z) Olsz Szcz Giż Olc; «przywoływanie kota»: *na kota se vouã pi pi* Olecko. PG

pipka (Z + SWM VIII) Olsz Pisz; «fajka»: *cigarńicke, kosule, šãlik fejn̄y veuñany – to prezẽnt, žefcyñe fartusek, põncoski, reñkaŷicki, pipke i mažõrki* Myszkki Pisz. MK

pircel «mały chłõpiec (obj. KF)»: *taki pircel a juž klnẽ* Tuławki Olsz, KF. (Nm Purzel). MK

писаć (Z + P + lit) OWM, psn; praes 1pl *piszewã* Olsz, *piszem* Nidz, 2pl *piszeta* bl, imp 2pl *piszta* Mrąg, praet 1sg *em pisãla* Nidz, 1pl *pisalim* Olsz Węg, fut 1sg *bẽdẽ pisãl* Mrąg i bl; 1. «oddawać na pišmie dźwięki mowy, notować słõwa, tekst, umieć posługiwać się pišmem; teź: stosować okrešlonã pišowniẽ; sp krešlic odpõwiednie znaki na piẽciolinii» OWM: *nazv̄ziska to se p̄šise dokũadñe* Wiartel Pisz, *ñex pan p̄xi-se karpfen – to duza riba* Zgon Mrąg, *wy to tylko zalõtnẽ* [piešni] *p̄šiseće* Orzysz Pisz,

ona młoda jesce i pisać nie umiennie Rostki Pisz, *raçovać najgoży, nalepsi pisać* ib, pańi moze i maśinko pisać Pianki Pisz, *jesce my křpa mut cfaj „pe” pxišem* Natać Wk Nidz, *zauońskega roku to jeden pisaŋ nuty* Pustniki Mrąg; ● «nazywać, określać coś na piśmie» W Mrąg Węg Giż Pisz i bl: *liçtoš φ kšangax pšišo* Klebark Wk Olsz, *tu je Warmiño, a zawdy teros Mazury pišu, to každy še jadoži* Purda Olsz, ● *Grycanowna byuā, co še u mñe ucyuā, pšisaŋa sobže ošemžešont lat* Nawiady Mrąg; 2. «porozumiewać się z kimś listownie, przekazywać w liście jakieś informacje; też: zwracać się do kogoś pisemnie, zwłaszcza w sprawie urzędowej» OWM: *moj syn sŋużyu v vojsku dvanašće lat i teras ŋon nie pšiše* Maćice Szcz, *moja zōna pxišauā: kedyš ty Polakem, to ŋostań f Polsce, a ja Nėmkā, to bėnde v Nėmcėx* Drygały Pisz, *mi mu piševa, co tu mamy co jeść, ale ony nie vėžo* Purda Olsz, *a tedi tēn pan, co na tm majentku buu, pšisaŋ do rezrunku ŋo pozvolėnšto, co ŋn bi to gure skopać xçou* Mrągowo; 3. «tworzyć, redagować tekst (zwłaszcza w odniesieniu do listów)» Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz i bl: *listek piše do syna za Odre, jo xce tam jeçac* Piecki Mrąg, *juž v mŋodėx latax pšisou žėrše* Szābruk Olsz, KN III 213; ● «być autorem tekstu lub źródłem informacji» Olsz Szcz Pisz Giż: *sfynty Paveu tak piše: fšelkej zveřšnošći bunć posuŋšny, bo fšelka zveřšnošć jest od Boğa* Hejdyk Pisz, *nase gatsety so take dobre – pšo nam o muçax, ale ic kup co do muçof* Siedliska Giż; **piszący** im. wsp. odm. w zn 3: *Najprzód ja dziėkuje Panu sėdziwemu, Piėknie nam Gazetę w Lecu pišzącemu* GazOlsz XXIX 42; **pisany** (Z + P + lit) OMzach Mrąg, psn; Nsg n -e OMzach Mrąg, -o Mzach Mrąg; praet z podm. uogóln. ze słp. Nidz Mrąg; 1. im. bier. w zn 1 OMzach Mrąg i bl: *rožice nie mogli po nieńecku φcale – we škole lo buo citano, pšisano* Mikołaki Mrąg, *to jest pšisane v gotyńskim stylu* Grabin O, ◇ *Jabuonka beńže pšisane, ale niçtk* Jebuonka Jabłonka Nidz; ● w zn 1 ●: *kedyš to Nibork pšisano buo, a tera Nižica* Nidzica; 2. im. bier. w zn 3 Mrąg i bl: *A za listkiem za pisānym Pojāde i ja sam* psn Kętrz 55. KS

писаć się (Z) Olsz Nidz; «pisać w jakiś sposób swoje imię, nazwisko»: *Bernat pšisaŋ še Bžernat* Ruś Olsz. KS

pisanie (Z + P + SWM V) Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz, lit bl; 1. forma rzeczownikowa czas. **писаć** w zn 1 Olsz Mzach Mrąg Pisz: *pšuro do pšisańa* Pietrzwałd O, *as cervōne še zrobžili ŋot tēgo pšisańa* Rostki Pisz, *çoc wėm, ale nie dam φ pšisańe, skoda pana, bo še wam moze pšišić* Mrągowo; 2. «redagowanie tekstu; też: sam tekst» Giż i bl: *tymczasem życzę Panu zdrowia do dalszego pšisania naszego „Mazura”* GazOlsz XXIX 98, *bardzo była rada i mówila, że to moje pšisanie tak rozumieje jakby z księgi* ib 4; 3. «pismo ręczne»: *„fur majn Patten” – brzmiał nagłówek w druku, lub ładniego pšisania* Klon Szcz, P 5, 63. KS

pisanka 1. «malowane jajko wielkanocne»: *dawano im kilka jaj farbowanych w brezylii „piskami” i „pisankami” zwanych* bl, Kolb 89; 2. «kwit? notatka?»: *daŋ mi pšisanke, zapiske* Wojnowo Mrąg. KS

pisarczycek? ekspr «urzędnik kancelaryjny»: *šežau w amće i tšimaŋ pšisarcicki* Dobry Lasek Mrąg. KS

pisarek (Z + lit) W Nidz; «urzędnik kancelaryjny»: *rāz w zima sąd zjeçat do taki parceli; sądozi i ich psisarki musieli šleść z sani i [...] brnąć w śniegu do chatupy* W, Bar 66. KS

pisarnia (lit) O Resz, psn; 1. «kancelaria, biuro» O Resz; 2. «biurko?»: *Pożedala: łobżycze krowe, Zróbçze ze tba lichtarniā, Z tyłu pszysarniā* psn Stef RD 19. KS

pisarz (Z + P) Olsz Pisz Olc; **1.** «urzędnik gminny lub powiatowy» Olsz Olc: *na przyszły rok byłem w powiecie Kościńskim jako pisarz gospodarzy* Dywity Olsz, P 4, 23, *i na roli pracują, gospodarze na roli, piszą na użądach* Olecko; **2.** ogp: *przeczytałem pisma i poematy poetów polskich: Adama Mickiewicza, Słowackiego i innych poetów i pisarzy* Dywity Olsz, P 4, 44; **3.** «osoba umiejąca pisać»: *dobri písosō to i na kolańe napšise* Wejsuny Pisz. KS

pisarzyk «urzędnik kancelaryjny»: *Wächmistrze i pisarzyki Sprawiąją przez nas buksiki* psn Kętrz 97. KS

pisemko (Z) O Szcz Pisz, psn; ekspr «pismo w zn 2»: *posūa na grīne i tam do-staūa take písemko* Łatana Mł Szcz, *Puū roćku pšesūo Pšemko pšisūo Pšėcitaj go najmīlejšo* Nėx će nė tenskno psn. KS

pisemnie «na piśmie, nie ustnie»: *niestety nie zrobiłem zniem tej ugody pisemnie lecz spuścilem się na słowo jego* Dywity Olsz, P 4, 32. KS

piska «pisanka»: *dawano im kilka jaj farbowanych w brezylii, „piskami” i „pisan-kami” zwanych* bl, Kolb 89. KS

piskałka «piszczalka»: *urznął tan kijek i zrobił sobie psiskalkie taką, i tedi grał* Odoje Pisz, BMW 95. KS

piskorz (Z + lit) O Olsz Mzach Giż Pisz; -órz(-) Olsz Szcz Giż; ogp, sp też «o miętusie»: *přiskořže to ji fparoze sō, ji v bagnař, v ježeže to še nē da sfitać* Szczechy Wk Pisz, *přiskoř podobne do vēgořa* Dorotowo Olsz, *nēntusi to muřo pšiskōže na nēř* Szczytno. KS

piskórz zob. **piskorz**.

piskun «o człowieku gadatliwym» Łajs Nidz, SWMc 83. KS

pismak (lit) W; **1.** «człowiek biegły w pisaniu, zwłaszcza w redagowaniu pism do urzędów» W: *Darmořfāū řořūū ũot pšismāka do pšismāka i pšisāū skargi na sfo-řyř sūřsadūř* W, SWarm 110; **2.** «publicysta»: *Varmńiřo ũutraćūa f sfanti pamńañci Ĺandžeřu Samulofskam tanęęo praceūša norodovęo, pšismoka i ũutalantovanęo pouėti* Sząbruk Olsz, KN III 212. KS

pismeczko hip «wiadomość na piśmie, list»: *nē dāū sūuwećka ańi pišmecka* psn. KS

pismo (Z + P + lit) OW Szcz Mwsch, lit bl, psn; Gpl -ów Szcz; **1.** zwykle pl «tekst drukowany w formie»: **a)** «książki» Olsz Szcz Mrąg i bl: *s pšismuf jāk še cita, to* [na kwaśnej glebie] *řfasti rosnō* Piwnice Wk Szcz, *przeczytałem pisma Siękiewicza: Krzyżacy, Potop, Ogniem i Mieczem, W Pustyni i puszczy* Dywity Olsz, P 4, 44, ▲ *Pismo (Święte)* «Biblia» Olsz Szcz: *Pšismo Šfente še peűni, bo še juz vypeűniūo do tyř cas* Mąćice Szcz; **b)** «gazety lub czasopisma» Olsz Pisz i bl: *wszystko tedy łogłádā sia na swėch ksiaży i łod niech pomocy wygládā, chociaż i łoni bardzo źle w polskam jazyku sia wyćwyczyli, a polskiech pism i ksiażek [sic!] mało, a nawet i řadnėch nie czytają* Olsz, KN III 215; **2.** «list urzędowy lub prywatny; dokument» OW Węg Ełk i bl: *zadnęo přisma mńe nē pšisūal'i* Ełk, UAM, ● *teraz kończę moje liche pismo, Pan Bóg nam dopomagaj* GazOlsz XXIX 98; **3.** «tekst pisany (zwykle ręcznie) w odróżnieniu od mówionego» OW Giż i bl: *to ta šwama še zapaliūa, ale nē ta zwyčajna šwama, co žeći na tablicy gašō pšismō* Stawiguda Olsz; **4.** «krój liter» O Szcz: *kancynol – špevńik; to je dyřt starodavne, ale polské, ale v gotyńskem pišme* Grabin O, *gātka je polska, a pšismo nēńeckę* Łatana Mł Szcz. KS

pisownik; Ipl -oma; «człowiek zajmujący się pisaniem?»: *ńe fšisci mogo być čitovnikoma ji pisovnikoma łu naju* Kalwa O. KS

pistol (Z) Olsz, psn; «krótka ręczna broń palna, pistolet»: *jek po polsku muwiiu, to do ścany i zaras pistol* Gryźliny Olsz. (Nm Pistol). KS

pistolec «pistolet»: *Zróbcze ze tba [krowy] lichtarniá, [...] Z jeny nogi kamforek, Z drugi przystolec, Z trzeci karabžyn* psn Stef RD 19. KS

pistolet ogp: *zrobiułem sobie sám taki psistolet ji strzelãtem do wróblów, ale nie trasiułem* Tuławki Olsz, KF. KS

pisuwać 1. «pisać co jakiś czas»: *do uostatnego času písuvou* Samulofski do „Gazeti Uolstijski” Sząbruk Olsz, KN III 213; **2.** «komunikować się z kimś listownie»: *łod samy młodości do domu i do drugich po polsku psisuje* W, Bar 58. KS

piszczałeczka (lit) O, psn; hip «piszczałka»: *Albo Pacholęciu w dudki zagrajmy I na piszczałeczkach rozweselajmy* psn IS XXXI 121. MK

piszczałka (Z + lit) O Olsz Nidz, psn; ogp: *jevník – co χuopcy písčauki na vosne, ma lišće na mode véžby, ale troxe serse, trosecke tak vuosaste* Frańkowo Nidz, *bas, trómbi buli, skšipki, písčauki* Zwierzewo O. MK

piszczeć (Z + lit + SWM III) W Nidz Mrąg Giź, psn; inf -éć W; «wydawać charakterystyczny głos, dźwięk»: *sluchãsz, jek myszy psiszczã* Tuławki Olsz, KF, *guua to tam tak písisci* Ryn Giź, *to my cale tego ńe mamy, to taki robak, co vyžekau, píscau, šfirce to nazyvali* Pańska Wola Giź, *tamciasam smaruga na tosi sia wybrukowała i kary zaczęły psiszczyc* W, Stef OK 24, ● *to marcufka, bo marcufka – to pudo po droze, to písisco ańi kotu, to tlo do śńexu* Pustniki Mrąg, ● *fraz aż duch psiszczy* bl zob. **duch** w zn 3. MK

piszczek (Z + lit + SWMc) W; **1.** «o płaczącym, kwilącym dziecku»: *s tam písščkam ńi moga sobže dać redi, zavdi tilo písšči i písšči i zavdi mu čego brãkuje* W, SWarm 110; **2.** «o człowieku słabym i chorym (odp. na pyt. kwest.)» Olsz: *χoropś, písšček – zawdy písščy a stęjka, χorobžžel* Ruś Olsz. MK

piszczel (Z) OMzach Pisz, lit bl; m bl, zapisy bez nacechowania rodzajowego OMzach Pisz; «kość podudzia; też o łydce»: *ikra to jes tén muskel, a ten gnat φ pšotku – písšcel* Jabłonka Nidz, *kopnęła mnie w sam psiscel, ze az mi ciarki przešli* bl, Mał III 94. MK

pitrola, pitrolia zob. **petrol**.

pitrolka zob. **petrolka**.

pitrucha zob. **petrucha**.

pitruła, pitrulia zob. **petrol**.

piweczko psn; hip «piwo»: *Psij psiwecko klarowane Przed Janecka sykowane* psn IS XII 470, *Cegoś žefce puaces, Cegoś lamentujes? Cyli mi tēs písć písivecka Z drugerńi zauujes?* psn. MK

piwko (Z + lit) O Olsz, psn; hip «piwo»: *ten žežńik pravé vlas do tyj karémy i fodrovãu písifko i jedne cygare i dva šnapsiki dobre* Smolonek O, *iã tam buua, písifkom psuuu, po brože lečauo, a ve mne ńic ńe uostauo* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 19, *Kaczmorczecko pszeńkno [...] Wlój my pszywka mniorkę* psn Stef II 94, ● *chodź, pódziwã na piwko* Tuławki Olsz, KF. MK

piwnica (Z + P + lit + SWM I, PorJ 62) OWM, psn; wg SWM nazwa nieznana w Ełk i Olc; «podziemne pomieszczenie poza budynkiem lub pod nim, przeznaczone do przechowywania roślin okopowych, zwłaszcza ziemniaków» OWM i bl: *kopšec*,

pšivnica taka okopana Jabłonka Nidz, pšivnica – mo wunduū zwikū wikopani i daž nat tym zrobžoni ib, drōjk i žemo zavalone tam na rok, dva, to je pšivnica ib, pživnica to my še nauozilim teras pšivnica, a kedys do sklepu ic po kartofle, a teraz do sklepu to po vutke Upały Giž, piwnica w jizbže pod dilaŋi Wygoda Olsz, nalepsi jest, ked pšivnica na mjejscu jest, v domu Biała Piska, UAM, ● [toń] na piwnicę Głodowo Pisz, JP XXXIV 297; ●● a) «loch»: gže jākī Polak byū, co māu skuat, to ta bandita tedi Polakōf zbēraūa tu z māsta, bjilī jix i do tēgo starēgo zamku do pšivnicy jix provažalī Ostrōda; b) «areszt, więzienie»: do durī bi fsažilī, do pšivnicy za polovaŋe Wykno Nidz.

MK

piwniczy «o zarządzającym piwnicą z trunkami»: *Będzie tam pierwszy piwniczy, który będzie piwo toczył, A ja też będę przy tem, i będę je waćpaństwu donosił psn, Sien 253.*

MK

piwo (Z + P + lit) OWM, psn; ogp: *vesele bes jeden žēn i noc, genšo pēcunka i šfinska, i celenco, i jaka tylko, karmōnada; do pšico: ŷino, pživo, grok, gožouka Snopki Pisz, on cišciū butele, dostau pšiva i vutki, co mu v guože za mocno chožiuo Paprotki Giž, natocz nāma zbānek psiwa z achtelka Tuławki Olsz, KF, jek s powrotem z ŋo šet, to oštompīū do sklepu na pšivo Wierzbowo Nidz, ● za kēlnera pživo roznošūū, vutke, ŷino Biała Piska, UAM, ● ja vezne kavy zagotuje s χŋelem, fejne pšivo, kedys to mi ŋe robživalī, ja se tu vŋucūa Myszkī Pisz, w kasdem domu cy weselnim lub smutnim bila kapusta ze schwinskem mesem ugotowana do te bilo piwo swojej roboty z jencmeny Wały Nidz, P 9, 6, kadyk – ma čarne jagody, to s tyx jagoduf to pšivo robjō Gietrzwałd Olsz, pšy bžože to us je jeskoua, to navet možna pšivo robžić Fraŋkowo Nidz, I tuworz go w czornēm psīze, Doj go bratu, jek przyjēdze psn Stef I 28; ● piwo brunatne, czarne, jasne.*

MK

piwonia (Z + SWM XI) Szcz Giž, psn; -ija Szcz i bl; ogp: *le'lije, pšivōnija, giorgini Wielbark Szcz, to bijon, taki keš – pivoŋa Ryn Giž; por. bijon.*

UDK

piwsko lit bl, psn; ekspr «piwo»: ● *Jako že ja niq [szablā] wywijōl, Kiedym sie za chłopcami bijał W Cerwsku na piwsku psn IS DXCI-VIII 47.*

MK

I. plac (Z + P + lit + SWM V) OWMzach Giž Pisz i bl; Gsg -a bl; **1.** «część określonej przestrzeni, pusty niezabudowany teren mogący pełnić różne funkcje»: **a)** «wykorzystywany do celów praktycznych (często położony w pobliżu jakichś zabudowań); też: grunt, działka lub jej fragment» OW Nidz Giž Pisz i bl: *do mašinōp plac taki Gutkowo Olsz, obora – ten plac mŋenzy budynkami Siedliska Giž, pšivžezone ževo na plac to šekēraŋi opčosujo Kot Nidz, tu ten plac caūy kupχilī, jakem še ozeŋilī z moim – tom pracowalī, a jakem še zestaželī to sinowim zdałi Wykno Nidz, to jest taki plac wirobōni, co bendo šane žarna do sažēna Snopki Pisz, ● Smyczkowy Plac [«nazwa łąki»] bl, Wisła III 565; **b)** «przeznaczony do użytku publicznego» Olsz Szcz Giž Pisz: *na placu, na kturym odbywaui še gri, ŋe moguo še bawic, bo ŋeras stočono maūo walke Purda Olsz, potem ten lud przeszedł przed ratusz na plac gdzie ks. Proboszcz miał przemowa do niego Dywity Olsz, P 4, 55, usikowaŋe placu do spendu bidūa, koŋi, šōnu Ryn Giž, zakupχēne ustrojeŋe placu športowego – wēlgošć puū χektora ib; ● plac sportowy, targowy; **2.** «niewielkie miejsce wyodrębniające się na jakiejś powierzchni, też o plamach na ciele» O Olsz Szcz Pisz: *co umknoū ten plac to mužo ŋuržēχa Szmygwałd Mł O, vitnō taki šterkaŋcaū plac, co ta caūa šēc bēŋže vicōŋgnētā Kajkowo O, UAM, lisaje to taki plac casēm na reŋku, taki kšyne parχovaty Snopki Pisz, łod czego māsz***

take place na szyji ji brodzie? Tuławki Olsz, KF; **3.** «wolna przestrzeń, którą można zająć, zapelnąć, luz» OW: *cobi mněh ženci placu, cobi φ šopše co ženci wuōžič* Pokrzywy Olsz, *chodźcie na wóz, je dośc placu* Tuławki Olsz, KF, ● *luže stojeli pšet żyvyžami bo na zāli ňe buōo nā ňyχ placu* W, SWarm 111; **4.** «miejsce, które zajmuje myśliwy, stanowisko»: *taki kedi vežne plac – ňe? – nu, to ōn zatrōmbi* Kajkowo O, UAM; **5.** «pole walki»: *Musis stać w ogniu na placu Śmiały w wojowaniu* psn IS LXXXVII 308, ● fraz *dostępować placu* bl zob. **dostępować** w zn 1. MK

II. plac (Z) Giż, **placa** SWM X bl, **plec? pleca?** (Z) Giż; wg SWM nazwa *placa* w O i na W nieznaną; Npl *plecy* Giż; «płatka»: *u nos plēcy, scupu, wēngōže, stynki* Orłowo Giż; por. **placki**. (Nm *Plötze*). PG, MK

I. placek (Z + P + lit + SWMp) OWMzach Mrąg Węg Giż Pisz i bl; wg SWarm 70 wyraz na W nieużywany; **1.** «dość duże, niezbyt wysokie, zwykle słodkie ciasto, pieczone najczęściej z pszennej mąki (też z tartych ziemniaków)» OWMzach i bl: *ji wisuaua jo do bapki i daua ji wżino i placaka* Wierzbowo Nidz, *ž žitni monki še χlěp pšeče, a s pšenny placek* Malinowo O, *na pošiuek do ti pracu upχekua mu jeho žona plotke (jak to časta še wežme i taki placek še zrobi i upeče φ pχecu)* Bredynki Resz, *vivas – to duzi placek še pece f pχekarŋiku z zrejbovanyχ kartofli* Grabin Mł O, ● fraz *ležeć plackiem* Olsz zob. **leżeć** w zn 2; **2.** zwykle pl «małe, płaskie kawałki ciasta»: **a)** «rodzaj racuchów (też z tartych ziemniaków) smażonych na patelni» O Olsz Mzach Giż Pisz: *f'incuf napšec, kartofel natšec to smacne placki* Cybulki Giż, *z ňeχ biže placki te kartoflove robýune* Bzury Pisz, UAM, *placki – to fiedy jak še ot časta ujňe i porobži še placki, i na panefce še pšeče* Szyldek O, *šara, to placki pšekl'i luže* Dłużki O, UAM; **b)** «rodzaj cienkich ciastek wykrawanych foremką i pieczonych na blasze» Mrąg Węg: *s pseny, abo putlovana muŋka – kuši, častka, placki vižinane s takix formuf* Kruklanki Węg; **c)** «podpłomyk» O Nidz: *to placki muwo, placek abo wχopšeŋ* Gardyny Nidz; **3.** «o tabletkę» O: *to tšeba tak, χoč ňe zaχoruju, to tšeba im dać vode, take placki dostane, u nās to še nazivā šināzol [= chinazol]* Dłużki O, UAM. MK

II. placek «niezabudowane miejsce, placyk»: *a ta sūumka beže vižežuna i rosposterta kole stodouy, na takim placu za stodouom* Drygały Pisz. DK

plachander; Gsg -dra; **1.** «dziewczyna wałęsająca się, uganiana się za chłopakami (obj. SWarm)»: *Franek uazi z takam plaχandram i pevŋe ša z ňū uožani* W, SWarm 111; por. **lochajder**; **2.** «wałęsanie się»: *wychodźcie na plachander* W, SWarm 111. UDK

plachandrować; praet 1pl *plachandrowalim*; **1.** «wałęsać się, uganiać się za chłopakami (wg obj. SWarm)»: *žyfčini jek višli po uobžeže, to plaχandrovali do pūžnygo žečora* W, SWarm 111; **2.** «plotkować»: *plaχandrovalim uo tam i uo tamtam i uo fšistkam* W, SWarm 111. UDK

plachta zob. **płachta**.

placki «płatki (obj. eksploratora)»: *mentus, to mi wžeł gabli i pot kamŋenem šežo, placki* Jeziorany Resz; por. **II. plac**. DK

placmistrz (Z + P + lit + SWM VIII) W Szcz Mrąg Giż i bl, Szyf ZOW II, Kult MW AS, psn; *plat-* W Szcz; Dsg -owiu Mrąg, Npl -e Szcz i bl; **1.** «mężczyzna zajmujący się odpowiednim przygotowaniem oraz przebiegiem obrzędów weselnych; starosta weselny, drużba» W Szcz Mrąg Giż i bl: *placŋistš vlaz do izby na koŋu i tedy vyprašau, to byu na užont taki χuop, do dužiχ domuf to byu duži, do mauyχ mauy* Barczewo Olsz, *s koščoua ješa'im – to na drože biu taki most, to mostove biuo vzywane i skūada-*

no temu staršemu placnistšožu Mrągowo, Kucharki będą jedzenie warzyły, Placmistrze będą na stół nosili psn, Wisła IV 801; 2. «człowiek pilnujący na placu»: *tam na ulicy Jerozolimskiej pracowałem jako magazienier i placmistrzem i gospodarzem* Klon Szcz, P 5, 48. MK

placowy w uż. rzeczownikowym ogp: *on jes za placovego na tartaku* Narty Nidz. MK

placówka (P) Szcz, psn; «ośrodek polityczny, kulturalny»: *i na czele ja... jako komendant poufniej placówki na pograniczu* Klon Szcz, P 5, 32–33, *Po powrocie na wsie – tu się udajemy, Tam placówki polskie wszędzie budujemy* psn, P 7, 3. MK

***placuszka** zob. **flacuszka**?

plaga (Z + lit + SWM VI) W Mrąg Giż Pisz; -*a*- Olsz Giż; **1. a** «ulewa» Resz Mrąg Giż Pisz: *to kedy duży ulef, to plaga pšišŭa* Biskupiec Resz, SWM VI s. 56; **b** «słota» sp Giż Pisz: *taki duucki desc, to mužim plāga* Ryn Giż; **2.** «nieszczęście; klęska»: *šāddāi, bračišku, fšistke plāgi na mñe lecò* Woryty Olsz, Stef JPW 3, *to ta pòvedaua, co taka jest plaga, to truli i pałi'i, to te kartofle so, ale maue, bo te ruzgi żelune zjezo* Pańska Wola Giż. AB

plagonia (Z + SWM XI) sp Szcz; «pelargonia». PG

plagonka (Z + SWM XI) sp Szcz; «pelargonia». PG

***plajta** zob. **plejta**.

I. plak aug w stos. do **placek** w zn 1?: *psenny xlep; z grycanej to take plaki tam pħeko, my to ñe pekival'im z grycanej* Kwik Pisz. AB

II. plak (Z + lit) W Mrąg Giż Pisz; Gsg -*a* W; zwykle pl «miejsca wyodrębniające się z tła odmienną barwą»: [na lodzie] *so cārne plaki, to znać, gže jest to otyłisko* Głodowo Pisz; ●● **a** «ślady zabrudzenia, plamy» W Giż: *maš na uoblece plaki uot tpušcu* W, SWarm 111; **b** «w odniesieniu do sierści zwierząt: łaty» Mrąg Pisz: *uacāki co majo i carne plaki, i bjāue* Łupki Pisz. (Dnm *Plack(en)*). KS

III. plak, plaka zob. **flek**.

plakat ogp: *to było juz kilka dni temu plakaty wywieszone we wystawnych oknach sklepów i na słupach, ze przybędąm delegaci Warmiscy i Mazurskie, barzo duze plakaty, byli tez imnonia i nazwiska na plakatach napisanie* Klon Szcz, P 5, 26. KS

plakować «plamić, robić plamy na odzieży (obj. SWarm)»: *plakować; toć axtui troxa, ĩek ĩyš; ñe žižiš, že plakuješ sobže uobleka?* W, SWarm 111. (Nm gw. *placken*). KS

plamka (lit) Olc; ogp: *přiset kot i pocauouau tēgo drugēgo v ũerčadle i plamka ostaua* Plewki Olc, KN IV 306. KS

plamowaty «pokryty plamami»: *brunatny, čornu, plamowate, šimel, šiwe, šeki* [o maściach koni] Bredynki Resz. DK

plan (Z + P + lit + SWM I, Kult MW MP, PJPAN XLIII 2) OWM i bl;

1. «osiedle położone w pewnej odległości od wsi, kolonia» OWM: *co jest z wjoski preč, to na wibudowanu, na plone* Stryjewo Resz, *na plāñe, na wyñáže to tis samo* Babięta Mrąg; (šwnm *plan, blan*); **2.** «pole, kawałek gruntu» W i bl: *abi jeden ñe poškodowau drugemu to zašeli tak co zašše buu caue plami* Ruś Olsz, *χto ma pšy fši plan to dobže, ale χto ma daleko, to ñegodno* Purda Olsz; **3.** «program zadań przeznaczonych do wykonania» Olsz Nidz Mrąg Pisz: *potem p'ristompjuo nadlešnictfo s prožbo, zebi mi um tys pomogli wiwuski džewa, cobi byu plan wikonani* Mikołajki Mrąg, *jeden se χcau zeñić φ sešćoletnim plañe to mōwiu: χca z nowo kobeto ugori likfidować* Jabłonka Nidz; **4.** «projekt, zamiar, pomysł» O Olsz: *vžuū krul gburu do*

izby i sfoigo syna i tedy ten plan uꝛożiłi N Kaletka Olsz, mi juš mñeli plāni gotove, xćelim iexać na śfanta do domu – aš tu narās śa fšistko pokoplovaꝛo Woryty Olsz, Stef JPW 3; 5. «pomniejszony, uproszczony rysunek jakiegoś terenu»: *i to nic nie było też tak, jak ten plan był niewyraźny* Klon Szcz, P 5, 49. KS

plana; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «plandeka»: *zalādovāꝛu mñeꝛi s kartoflami na vūs, zakruꝛu go plānũ i poięxāꝛu z ģami do mñasta na rinek* W, SWarm 111. KS

planeta ogp: *w tym roku będą dwa pomierzknięcia słońca i dwa pomierzknięcia księżycy, i przechód planety merkuryusza między słońcem i ziemią* Kal 1894, 6. KS

planetować «wróżyć?»: *jo sobże dou planetować Cigankom Pokrzywy* Olsz. KS

planować «zrównywać, wyrównywać teren (obj. SWarm)»: *Bżanki plānujũ pole* W, SWarm 111. KS

plaprować «paplać, bredzić, głądzić, mleć językiem (obj. SWarm)»: *plapruje i plapruje i gambi ñe zamkñe* W, SWarm 111, *co uñn tam plaprovāꝛu, że Vorñak znũf koña zamančuꝛu?* ib. (Nm *plappern*). KS

plaskać się psn; «pływać rozpryskując wodę, pluskać się»: *Ā nā jezierze plāskājo sie bleje, Ā nasa pāni gorzalkie nam leje* psn Kętrz 84; por. **plazgać się**. KS

plaski, plasko, plaskuneczka zob. **plask-**.

plaster zob. **flaster**.

plaszczka, plaszczki zob. **plaszcz-**.

I. plat (Z) Olsz Nidz Mrąg Węg Giż Pisz; «w dialekcie dolnoniemieckim»: *mojego xꝛuopa matkã byꝛa całē Nemkã plat gadaꝛa* Orzysz Pisz. (Nm *Platt*). KS

II. plat zob. **plāt**.

plata (Z + lit + SWM I, II, IX, SWMp) OWMzach Mrąg Giż Pisz; **1.** «płyta na piecu kuchennym; też: cały piec kuchenny» lok. jw.: *plota, na ti ploće to so take duri, a na tyx durax so garki i śa waži* Gietrzwałd Olsz, *plāta Źot koꝛżerta* Bogacko Giż, *pot platu mamy pšekarñik* Sędañsk Szcz, por. **blata**; **2.** «dno pieca chlebowego» Resz Szcz Mrąg Pisz; **3.** «schówek w ścianie pieca kuchennego, umieszczony nad palnikiem» Tuławki Olsz, KF; **4.** «płaski, metalowy element różnej wielkości»: **a)** «odkładnica pługa» Pisz: *otkꝛadñica, plota nazwamu* Giętkie Pisz; **b)** «podkładka do wiercenia dziur w metalu» Liwa O, SWM II s. 84; **platy** plt (SWM I) O Nidz; «drzwi do stodoły». (Nm *Platte*). KS

plateja (Z) OWMzach Mrąg Giż Olc, **platyzra** (Z) Mrąg Giż; *plateza* (w tym *platyza*) O Nidz Pisz Olc; «żelazko»: *platza, teras po polsku mōžo żelasko* Dąbrówka Pisz, *ꝛak to je krutki, to je kedy venġluf xce f platejeze vꝛożić* Purda Olsz. (Nm gw. *plateiza*). KS

platejzer (Z) OMzach, **platyzer** (Z) Olsz Szcz Mwsch; *platyzel* Giż; Isg -*zerem* Mrąg, -*zrem* Giż Pisz; «żelazko»: *tšeba biꝛo platować, platyzer biꝛ zagżani, na wēnġle* Ryn Giż, *to jes żelazo z bulcem, platyzer z bulcem* Pustniki Mrąg. (Dnm *plätizər*). KS

platek zob. **plątek**.

plateza zob. **plateja**.

platforma «wóz pozbawiony nadwozia, służący do przewozu pni» bl, Kult MW 304. KS

platfus (Z) O; «płaska stopa, płaskostopie»: *vysoke gardꝛo, a jak puaskē – platfus* Grabin O. KS

platka (Z + SWMp) Olsz Olc; **1.** hip «**plata**» w zn 1: *kopanka wiskrobie i na platka, i to tak smakuje uadnie* Purda Olsz; **2.** «pokrywka garnka» Olc. (Nm *Platte*). KS

platmistrz zob. **placmistrz**.

platok «o osobie mówiącej w dialekcie dolnoniemieckim» Skajboty Olsz. KS

platować (Z) OWM, lit bl, psn; praes 1pl *platujem* O Pisz; «prasować» OWM: *tšeba buo platować, platyzer biu zagżani, na węggle Ryn Giż, jeden platuje, a drugi maŋgluje* Lisy Pisz; **plutowany** (Z) Resz Mrąg Pisz, lit bl, psn; im. bier.: ◇ [bielizna] *zebrano beŋże, skuadano, maŋglowano i platovano* Węgój Resz. (Nm *plätten*). KS

plutowanie forma rzeczownikowa czas. **plutować**: *bult tam jest do platowańa* Polska Wieś Mrąg. KS

platuszczka zob. **platuszczka**.

platy plt zob. **plata**.

platyzel, platyzer zob. **platejzer**.

platyzra zob. **platejza**.

plazgać «pluskać, chlapać (obj. SWarm)»: *žižiš, plazgâuēs v vože i terā mās dixt mokre portki uot tygo plazgańa* W, SWarm 111. KS

plazgać się «pluskać się, chlapać się, bawić się w wodzie (wg obj. SWarm)»: *žišaj pošlim z năučicelam do Šili i tam moglim ša plazgać na bžegu jezora* W, SWarm 111. KS

plazganie forma rzeczownikowa czas. **plazgać**: zob. **plazgać**. KS

plazyr psn, **plejzer** psn, **pluzyr** psn; Gsg *plejzeru* bl; «rana»: *Nie boje sie kulów Ni zadnych plazyrów, Nie boje sie ja tez Francuskich fylcerów* psn, Kolb 406. DK

plażno «deszczowo, słotnie»: *ješli mniesiac jest na młodzie i pada, to do dziesiun-tego będzie plażno, a potem pogoda* Ulnowo O, Szyf AM s. 43. KS

pląder zob. **I. fląder**.

plądrować **1.** ogp: *czy lu waju teź tak plądrowali, jek lu naju?* Tuławki Olsz, KF; **2.** «karczować?»: *lasi plundrowali i nożini robziłi* Frąknowo Nidz. KS

pląs; Apl -e; «taniec»: *A tam, Boże, chtóž Tobže Plónsy czyni przy żłobze* psn Stef II 123, ● *przen Sūonce plonse ůotpravuje, Žemńa kfaty pokazuje* psn; **pląsy** «zabawa»: *Szako na głozie, pod noseŋ wąsy Oj, pođ dziewczyno, pojdziem na pląsy* psn IS LXXVII 265. KS

pląsać «powodować jakiś odgłos, klaskać? plaskać?»: *Ćemna noc zasua, psy še pošpsiuu Oj cuš tam plunsa pod borym* psn. KS

pląsy zob. **pląs**.

plątać się (lit) Olsz, psn; praes 3pl *plątają się* bl; **1.** «o rzemieniach uprząży: gmatwać się, motać się» bl: *Jek jo mom wyjeżdżać, Kiedy sza plóntajó, Jest my żol dziewczyŋy, Chtórno tu łostaje* psn Stef III 32; **2.** impers «o gubieniu kroków w tańcu»: *diãbuom ša mocno plóntauo, bo iam xuop miluu* Gryźliny Olsz, Stef JPW 11; **3.** «kręcić się gdzieś niepotrzebnie»: *co ty mi się tu plączesz pod nogami?* Tuławki Olsz, KF. KS

pleban (Z + lit) W Pisz, psn; *kle-* W Pisz i bl, *gle-* bl; «proboszcz»: *nasz ksiądz klebán Rochon jest juź stary i kulawy* W, Bar 92, *jeden ostaū glėbanem na lipowym mošće* psn. JS

plebania (Z + P + lit + SWM VIII) OWM; *-ija* OW Pisz; *kle-* W Nidz Olc; **1.** «dom, w którym mieszka proboszcz» OWM: *pan się rozejrzał po ludzach i prosi o pomoc, zeby mu pomogli tech rzeczy zanieśc spowrotem do plebanii kšedza proboszcza* Klon Szcz, P 5, 16, *χćauam dać na mšā šfantā, ale kšarža f klebariuii ŋe buuo* W,

SWarm 60; **2.** «stanowisko proboszcza, probostwo»: *nasz ksiądz klebán Rochon jest już stary i kulawy, a kapelán by chciał gdzie na próżną klebaniją* W, Bar 92; **3.** «ogół parafian»: *žeby vypenzać ot čarta utrapšone, kšonž zebroŭ luži, caŭo klebańijo poščiuu* Redykajny Olsz. KS

plebanka (lit + SWM VIII) OW Nidz; *kle-* W; «dom, w którym mieszka proboszcz, plebania; też: majątek ziemski należący do plebanii» OW Nidz: *drobne gospodáže paŭtovali po kila morgůf s klebãnki* W, SWarm 60. KS

plebański (lit) W, psn; tylko *kle-*; Gsg f -*é* W; «należący do plebanii» W: *uo klebajiske końe zorgovãŭ stari Gerluga* W, SWarm 60; **plebańskie** w uż. rzeczownikowym psn; «podatek kościelny» bl: *Był cyns mãty i klebãńskie, Nãpilim sie w imie pãńskie* psn Kętrz 92. KS

plebaństwo «majątek ziemski należący do plebanii» bl, Wisła III 88. KS

plebiscyt (Z + P + lit) W Szcz; «głosowanie ludności określonego terytorium (tutaj – wyznaczonych powiatów Warmii i Mazur) dotyczące jego przynależności państwowej»: *plebiscyt to byŭ dwużestego roku Unieszewo Olsz, plebiscit jednak byŭ dla Polakuŭ pšegrani; s tu pšičny, že Němci ōšistkix luži, co stont pšet pẽnžešont latu do zaŭodnyx Nemcuŭ powijezžali, bespuatne na plebišćit byli tu sprowazune, abi tu guosować* Stryjewe Resz, *jek ten plebiscyt byŭ, to tu Mňamce guńili za sŭoja struna i Poloki za sŭoja struna* Butryny Olsz. PG, DK

plebiscytowy (P + lit) Olsz Szcz; «związany z plebiscytem z 1920 r.»: *plebiscit vigrali i na pamňontka tẽgo zvičajšta zrobžili v zomku uolstiiškam muzėjom plebiscitove* Szãbruk Olsz, KN III 212, *brusurki na teren plebiscytowy dorencac, niemieckich szpiegow łapac* Klon Szcz, P 5, 33. DK

plec? pleca? zob. **II. plac.**

plecak (Z + SWM II) Nidz Giż Pisz, lit bl; **1.** «poprzeczny pas w uprzęży leżący na grzbiecie konia» Giż Pisz i bl; **2.** «torba noszona na plecach» Nidz: *ŕ plecaku bžonkajõ te uadne butelecki* Jabłonka Nidz. PG

plecenie (Z) O Nidz Pisz, **plecienie** (Z) Resz Szcz; forma rzeczownikowa czas. **pleść** w zn 1: *uyki to som te do košuf pleceña; uyki to bendom s kořžeñuf i z leščynuf derte* Pietrzwałd O, *kšėžina – to ñe jest do košuf plećeno, ñi do ŭopaŭu* Bredynki Resz. MK

plecian «przędło płotu, ogrodzenia wyplatane z gałęzi?»: *šupri – rigle i do rigluf pšidu te plećany* Hejdyk Pisz, [płoty] *drevňane s plećanuf jegl'ijovyx, take gauaze* Wygoda Olsz. MK

plecianki «płot, ogrodzenie wyplatane z gałęzi» bl, KN I 315. MK

plecie (Z + PorJ 62) Olsz; «pielenie»: *motka do plėca roŭkli* Olsz, PorJ 62, 245. MK

plecienie zob. **plecenie.**

plecionka (Z) Resz Mrąg Pisz, psn; Gpl -*ów* Mrąg; **1.** «przedmiot pleciony, wyplatany» Pisz i bl: *ŭopaŭka, plećunka taka pšet žežine* Góra Pisz; **2.** «płot, ogrodzenie wyplatane z gałęzi; też: przędło takiego płotu?»: *štažeti, plećonki – to še tak z gauenži popšetka – ñe? – z deskuf cale zabite – te še nazivajo blanki* Bredynki Resz, *a tedi puot je s tix uatuŭ, štažeti, a tedi je puot s plećonkuŭ* Mikołajki Mrąg. MK

plecowy (Z + SWM II) Nidz; «leżący na grzbiecie konia»: *plecowi žymuñ s poduskõ* Napiwoda Nidz. PG

plecy (Z + P + lit + SWM II, III, SDGW) OWM i bl, psn; Ipl -oma O; **1. a)** «u człowieka: tylna część ciała od karku do pasa» OWM: *plecti, a u douu kšis* Gardyny Nidz, *Teroz dzieci chučko myje, Gamby, rance, plecy, szyje* psn Zient 180, *zydel to takī, co še można plecoma opšec* Szmygwałd Mł O, *moja matka kedī pošya do mjasta to nakupχiua tam žečuf, to puaxte i koš s paunŋkem i tu puaxte vžeua na pleci i fedi nosya* Kajkowo O, UAM, ● *mrófkī po plecaχ latajo, cale žimno* Giżycko, ● *przen* «o poparciu, dobrych stosunkach»: *tam ja muszałem sobie lepsze plecy zrobiec, bo juz tak było, ze nie sło wychodziec na ulice, to ja się pojedniałem z Partojqm Robotycqm i z kierownikiem tej party* Klon Szcz, P 5, 42, ● *fraz za plecami* «skrycie, nie ujawniając się z czymś»: *Turki chociaż im w oczy podchlebiali, jednak za plecami nimi gardzili i im nie dowierzali* GazOlsz XXIX 34; **b)** «u zwierząt: grzbiet» O Resz M i bl: *co ta śla mu né ślęze s plecuf* Szczytno, *Nasa koza beči, Bo jo bolo pleci* psn, *žńije to so dva, bura žńija i potem ta, co ma takē kšize na plecaχ* Gardyny Nidz, *jašč to takī kolóncy na plecaχ* Nidzica; **2.** «oparcie krzesła, kanapy» OMzach: *zofka pšecē ma takē plecy, no né?* Grunwald O, *zesel tak dokoūa plećóne, s plecaimi* Szmygwałd D O; **3.** «tępy brzeg ostrza kosy» OW Mrąg Giż Pisz Olc i bl: *plecy ot kosy* Olecko. MD, PG

plecznik (SWM II) Nidz Mrąg Olc, lit bl, Kult MW RD; «poprzeczny pas w uprzęży leżący na grzbiecie konia»; por. **naplecznik**. MD

I. pleć (Z) Resz Nidz, psn; «spleciony bicz, bat»: *Pšerša šostrā usuyšaua Zara mu końa šoduaua A ta druga pleć podaua, A ta tšecā zapuakaua* psn, *a nie zabac-ta wyjuchtować wase kropówki i przyszykować wase plecie, zeby byli przy nich dobre pękace oracja*, Mał III 103. KS

II. pleć zob. **pieleć**.

plejta; formę hasła powtórzono za SWarm; «bankructwo»: *požičāu i požičāu aš narešće zrobzuu plejta* W, SWarm 111. (Nm *Pleite*). KS

plejzer zob. **plazyr**.

plekacz (SWMc) M, **plichacz** (Z) Nidz, **plikacz** (Z + SWMa) Mwsch; **1.** *plekacz, plichacz, plikacz* «człowiek łysy» M: *takego plikoca vžeua staręgo, teras to χuopof ni ma, bile χuopa dostaua, χoc na jenej noze* Sądry Giż, *glace mā; plīχoc, z glacō* Zgniłocha Nidz; **2.** *plikacz* «łysina» Pisz Ełk Olc. PG, DK

plemię (Z + lit) Nidz Ełk, psn; Gpl *plemionów* Nidz; **1.** «ludzie wywodzący się od wspólnego przodka, ród, potomstwo» Ełk i bl: ● *Zstómpsiuł Bóg z nieba na ziamnia, Žeby zbazić ludzkie plemnia* psn Zient 180, ● *Synu Dawzidowe plemię, Jakubowe pokolenie* psn Mał III 5; **2.** *ogp* Nidz: *Prusy to še želo na pare takīχ plerónuf* Frąknowo Nidz. PG

plenić się 1. «wydawać potomstwo, rozmnażać się»: *I niechżeż się też i żeniā, Niech się więcej ludzie pleniā* bl, *Wisła* VII 88, *ʒofca še tēngo dobže plēni, bo jeno to namhej, a dva i tši, i šteri razu mā* Biała Piska, UAM; **2.** «o roślinach, zwłaszcza chwastach: bujnie się rozrastać»: *žeby ša ten χfast né plerīu* Gryźliny Olsz. PG

plenny (Z) Resz Olc; «mający liczne potomstwo, płodny; też w uż. rzeczownikowym»: *φ ti okolici narut buu plennu i žęči wīχožiūo na suužbe do meščanuφ, šedemnoro žęči* Stryjewo Resz. PG

pleścinóška żart. «o gęsi»: *a ta gunska pleścinuška* psn, UAM. PG

plęść (Z + lit + SWMs) OWM, psn; fut 1sg *będę plotła* bl; **1.** «wyplatać, splatać, zaplatać» OWMzach Giż Pisz Ełk i bl: *Šnyper plūt koše i kipi s kožańi* W, SWarm 59,

i maju tako tšćine, to 6n pleće take kręŋgi i ftedi zrobi tu koške Kajkowo O, UAM, *zberali kęoskuf jak byęo fertik zrobzone i plełi źeńec* Gardyny Nidz, *to zawdy końožu warkoce plotęa* Rostki Pisz; **2.** «wygadywać, mówić niedorzeczności; bajać» W Giź i bl: *Maćku, ty głupstwo pleciesz, my są Mazury i musim naszą ojczystą mowę trzymać* GazOlsz XXIX 23, *aš ńeraźno co tak marńe plote* Bredynki Resz, *ja bręże, jo plote* Ryn Giź, *Jek w swo głowe naleje To plecie stare dzieje* psn IS LXVII 240; **pleciony** (Z + lit + SWMs) OWM; Nsg n -e OW Nidz Pisz Ełk Olc; im. bier. w zn 1: *opauka plećona w rozaju kosa z ruzguo i s kożeńi, z lescini, s kadiku postao* Pisz, *i ta kolepka byęa pšyvonzana tag do dronęa, to byęa plećona, taki podęuzny košik* Wojnowo Mrąg, *przynies te plecione trzcina krzesła na gošci* Tuławki Olsz, KF, *kufer to taki drevńany albo plećony, to taki troęe jak kolepka, tak kšyvo ięe i dekel mo okroęguy* Giławy Olsz, *batleźisko je ze tšćiny i s kadyka, a bat6k – to skuźany i plećony ze lnu* Smolonek O. MK

pleść się 1. «płatać się, mówić bez związku»: *A zona sie cęsto plecie A nobardzi przy bankiecie* psn IS LXVII 240; **2.** «marzyć się, roić się»: *A ty J6zesie, Co ci sia plecie, Co ci po z6nce Na tamtam świecie?* psn Stef II 62; **3.** impers «o określonym splocie wydarzeń»: przs. *tu na świecie, dziwnie się plecie* W, Bar 139. MK

pleśnieć «psuć się w wyniku rozwoju pleśni»: *to šfama plešńeje pot dilańi muši vikopać preč čorno źemńe* Karwik Pisz. PG

pleśń (Z + lit) W Pisz, Kult MW HK; ogp: *pleś i meę narošńe i take grzyby* Biała Piska, *mokrų ścyrkų zesmukńięa pleśń z reęovani keubasi* W, SWarm 200. PG

pleta (Z + SWMc) Giź Pisz; **1.** «o człowieku, który dużo mówi» Giź: *to taki plęta, taki plętak, jo, i bręda i tak jak kto moęzi* Sądry Giź; **2.** «o plotkarzu» Sądry Giź, SWMc s. 95; **3.** «plotka, brednia»: *plotaš to taki – pije, take plety muži* [odp. na pyt. o człowieka, który plotkuje] Karwica Pisz; por. **klety-plety**. MK

pletacze (SWM IV) Olsz Nidz; «pedały w warsztacie tkackim». MK

pletak (Z + SWMc) Giź; «o człowieku, który dużo mówi»: *to taki plęta, taki plętak, jo, i bręda i tak jak kto moęzi* [odp. na pyt. kwest.] Sądry Giź. MK

pletejsza (Z + SWMc) sp Giź; «o człowieku, który plotkuje». PG

pletniak «płot, ogrodzenie wyplatane z gałęzi»: [płot] *z d'żewa i z drutu ze staęetuo; to plętnok* [kiedy z gałęzi (dopisek eksploratora)] Mikołajki Mrąg; por. **pletnik**. MK

pletnik «płot, ogrodzenie wyplatane z gałęzi»: *staęeti do tēę zeręuf będo staęeti pšibźijane, a taki z gauęńżuf viplętani to plętnik* Szczytno; por. **pletniak**. MK

pletwa zob. **pletwa**.

plewa (Z + P + lit + SDGW) OWM, psn; Gpl -6w W Giź Ełk Olc i bl (*plew* W Mrąg Giź i bl), Ipl -oma Szcz; zwykle pl «łuskowate odpadki powstałe przy obr6bce niektórych roślin, zwłaszcza podczas ml6cenia i wiania zboża, też coll»: *aręa ma skšidęa, o pšodek leći zboze ciste, a pot šito źelsko, a o tyęek plewy* Olecko, *to ńe źodne źorko, to jest no ino plewi* Kajkowo O, UAM, *plewi no krowuo do oputru* Godki Olsz, *plewa to tam do ńicęgo* Waplewo O, *fuxła to jest źalńa, co wyęeje, ale tylko odęel'i zboze ot plewy* Baranowo Mrąg, *ięk uodrosńu to to samo dostanų ĩ do tęgo źel6ne l'isće uot r6nklůt ĩ plewi saradelove, ĩ uošńanne, ĩ uod źiki, ĩ uod groęu* Bartąg Olsz, KN II 54. PG

plewnia (Z) Giź, lit bl; «miejsce na plewy»: *plewna m6wo, do stąjni z nadwoęa, do stąjni* Miechy Giź; ●● żart. «o brzuchu?» bl: zag. *stoją dwa šlupy, a na tych šlupach plewnia, a na tej plewni grabaj* [człowiek] bl, Wisła V 157. PG, DK

plewniak (Z + lit + SWM V) W Giż Pisz i bl; «niezamożny właściciel gospodarstwa wiejskiego, też: przezwisko biednego lub bogatego gospodarza»: *gospodarstfa pot lasam su psāsčiste, tam gospodaruŕiŕ tilo plevnâki* W, SWarm 111, *kedy maŕy gospodoš a še liŕo mŕaŕu to še pšesrŕevaŕi: koutuŕnak abo plevniak* Skop Giż, *gbur, ale cale tak to bogaty; plevniak to casem tak pšezwaŕi* Kożuchy Pisz. PG

plich (Z + SWMa) Mzach Giż Pisz, **plik** (Z + SWMa, c) WM; **1.** «łysina» Olsz M: *to mo plik na guozé, a po mnecku glaca* Purda Olsz, *ŕep bez vuosóš plik* Mikołajki Mrąg; **2.** «człowiek łysy» Resz Nidz Pisz Elk Olc; **3.** «nieurodzajny kawałek pola»: *pliki – to take górki, co ne roži nic* Sajzy Elk. PG

plichacz zob. **plekacz.**

plichna «ptak pliszka»: *plixny* Gryźliny Olsz, PF XVIII 4, 149. PG

plichta «lichu ubrana, niedbająca o swój wygląd dziewczyna (obj. informatora)»: *s takò plixtò ne pošuabix na špacyr* Sząbruk Olsz. PG

pliczyczka? hip «ptak pliszka»: *pličicka* Zielonka Szcz, PF XVIII 4, 149. PG

plić zob. **pieleć.**

plik zob. **plich.**

plikacz zob. **plekacz.**

plinc, plinca zob. **finca?**

plincki (Z + SWMp) Olsz; «różnego rodzaju placki smażone na tłuszczu»: *kluski še zrobzi z monki, kedy pšeno monka, možna i plincki na patelhi* Skajboty Olsz. JS

plinka «ptak pliszka»: *plinki* Gryźliny Olsz, PF XVIII 4, 149. PG

plinker zob. **blinker.**

pliseczka? pliszeczka? (Z + PF XVIII 4) Mrąg Węg; hip «ptak pliszka»: *te plisecki to carne gardeŕko ma* Zgon Mrąg, PF XVIII 4, 149. PG

plisia? plisza? «plusz»: *moja gruska to f tyle nošiu; take dno zrobjune s plišy, kfaty visyvane, byŕo take štyvno byŕo zrobono* Zgon Mrąg. DK

plisować; pośw. tylko im. bier.; ogp: *falbanki, morščki to plisovane* Molza O. PG

plisz (Z + lit) OW Nidz Pisz Olc, **plusz** (Z) Olsz Nidz Olc; «miękkka, puszysta tkanina z krótkimi włoskami po prawej stronie, aksamit, welwet»: *na to bluske to še nošiu tu taki staŕnik i ŕ pšotku do šnurowaŕa, kole syji do šconghenća, to s plišu byŕo Olecko, taka žimova [czapka], u gury taki plus carny i ten rydelek i fšistko byŕo razem* Wykno Nidz; por. **plisia?** (Nm *Plüsch*). PG

plisza? zob. **plisia?**

pliszak? bot.: *plišâki, nâgetki, bijõm* Opaleniec Szcz. DK

pliszczyczka (Z + lit) Giż Olc; «ptak pliszka (dem lub hip)»: *pliščyčka taka maluŕka z dŕuŕim ogonem* Bogacko Giż. PG

pliszeczka? zob. **pliseczka?**

pliszka (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** ogp OWM: *pliska, prentke ptaski, že bagno abo voda to furajo* Szymonki Giż, *pliska – ma tu carno pod garželo i dŕuŕi ŕogon ma* Występ Szcz, *pliška – šivy maluški i žouty tyš; jak juš pliska pšyže, paŕni, to juš fredi vžosna jest* N Wieš Ostródzka; **2.** «o liszce – larwie motyla?» Giż: *no to mentelki, co furajo, to mentelki še nazvajo, a ofte to pliski* Miechy Giż. PG, DK

pliszowy (Z + lit + KMW 81) OWMzach Mrąg Olc, **pluszowy** (Z) Olsz Mrąg Giż; «zrobiony z pluszu lub aksamitu, welwetu»: *χustka tyš, plišowe, jedwabne i kartunowe* Liwa O, *v žime plušove kapuce na guove* Gady Olsz, *obrušek to s partu aŕni bjaŕy,*

a deka to plšowa Kosewo Mrąg, sukman to tutaj ma taki plšovy kolnyš, to byu zavdy košćelny Baranowo Mrąg. PG

plita (Z + SWMa) Węg Giź Ełk Olc, SWMp; Gpl -ów Giź; **1.** «pokrywka garnka» Giź Ełk Olc (SWMp podaje wspólną lokalizację: *plita, plitka* Pisz Ełk Olc): *dońnice, nusi, pliti do zakrywać ǵarkõp do ważeńa* Grabnik Ełk; **2.** «płyta na piecu kuchennym; też: cały piec kuchenny» Giź Olc i bl: *pot to plito mom pšekarńik* Skop Giź, *ǵarnek to źerjksy, a te tam na plíce ǵelaźńoki* ib, *kole plitõf to francuzy so* ib; **3.** «czoło u zwierząt» Węg Ełk Olc: *plita u końa i krova – tam ǵe rozum jes* Sołtmany Węg, *a z mazurskego to na bydłaka mõi ǵe: ma plite, a na czołeka: ma ušine* Borawskie Olc, SWMa 7. PG

plitka (Z) Giź Pisz, SWMp; **1.** «pokrywka garnka, też dem» Pisz (SWM podaje wspólną lokalizację: *plita, plitka* Pisz Ełk Olc): *plitki, co ǵe pšykrywa na ǵeleźńak* Pogorzel Wk Pisz, *plitka to pšykryfka na kastrõle* Rostki Pisz; **2.** «człon kręgosłupa, kręgi?»: *ja w wojńe cale nie bujem, ot cternastyx latem ǵe obaliu i sobe plitke stronciu* Giżycko. PG

ploma zob. **pluma**.

***plomba** zob. **blomba**.

***plombować** zob. **blomberować**.

plompa, plumpa (Z + lit + SWMp) OWM i bl; *plo-* O Olsz Giź Ełk i bl, *plu-* (w tym *plõ-*) OWMzach Węg Giź Pisz Ełk i bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *plompa, plumpa* O Szcz Mrąg); «studnia zaopatrzona w urządzenie z ruchomym ramieniem, służące do pompowania wody, też: samo takie urządzenie»: *jak ǵe cęšpa to studńa, a tak to plõmpa* Kruklanki Węg, *v gburškix fšax to koõo plompy napojo i zagoõo* Lichtajny O, *tak ǵe ta plumpa popsovaõa, to ino tak cęšpom kubeuķem* Lipowo O gm. Waplewo; ●● «ogólnie o studni»: *plompa z welõ* bl, SWMp 10. (Nm gw. *plumpe*). KS

plompować, plumpować (Z + lit) OW Szcz Mrąg Pisz Ełk; *plo-* Ełk, *plu-* (w tym *plõ-*) OW Szcz Mrąg Pisz Ełk; **1.** «w odniesieniu do wody: pompować» OW Szcz Pisz Ełk: *ze studńi abo s plõmpy ǵe plõmpuje* Orzysz Pisz, *pude wode plumpować* Ruś Mł O; **2.** «uderzać z pluskiem o powierzchnię wody»: *suõmp – suẽmbem – ǵęži i plõmpuje i ribi nagaõa* Mrągowo; **będzie plumpowano** «pompuje się»: *plumpa, ftedy byǵe plumpovano* Szeligi Ełk. (Nm gw. *plumpen*). KS

plon (Z + P + lit + SWM VIII, SDGW, Szyf ZOW) OWM i bl, Kult MW MP, psn; **1.** «uroczystość na zakończenie żniw, połączona z zabawą, poczęstunkiem, dożynki» OWM: *kedy šõ u gospodaǵa konči robota – mózo plõn* Godki Olsz, *plõn, popšili tedi, za to robote Bogu poǵejkowano, co jest zrobzone* Polska Wieś Mrąg, *plõn; dostali žina, wõtki i dawniej to ǵe wodõ oblewali* Butryny Olsz, *tęgo pana co plõn nõu, tši razı w gure* Ryn Giź; **2.** «wieniec dożynkowy, wiązanka z kłosów» OWM: *na polu wybõrali kũoski i plõn taki buu robõny na tšex nuskaǵ, te nuski byli pleõone i byli postrojõne rozmaitymi šlejxami* Zdory Pisz, *tylo ²ostatek zita vezno, to tak ze dwaǵešća kũosõf zžõ"zo, tak to plõn móvo* Kobyłty Szcz, *i ten plõn dostauõa ǵeõcina muõdõ do ñešõna, najżencěj to dostali ǵeõcaki, i tẽn pšersy košńik i jego odbżeracka i te plõn pšyñešli* Zdory Pisz, *²on to korune pšũõs do domu, a tu doma õšisci jus cekali na ten plõn z wodo* Ryn Giź; **3.** «ostatni pokos przy koszeniu zboża» Szcz Węg Giź Pisz Ełk: *jek ostatńe zito benǵe došecune, to mużili plun* Występ Szcz, *õstatńi pokos, plõn kšyceli* Kożuchy Pisz; **4.** «pieśń dożynkowa» Szcz i bl: *po drodze śpiewają różne piešni, aǵ wreszcie zanucõ plon* bl, Wisła VI 776; **5.** «zbiór z pola» W Nidz Pisz i bl: *ǵe ugoruje ǵemńõ, cõbi lepši*

plòn daŭa Łyna Nidz, to biŭ tẽngo dobrí plòn s tŭχ burakuf Bzury Pisz, UAM, A na psiersy maja buł śron, to obziecuje hojny plon psn Mał I 9, ● przen że z zaprzaństwa lepsze plony, choć i licha rola GazOlsz XXIX 8; 6. «wianek lub bukiet zawieszany na krokwiach dachu na znak zakończenia prac ciesielskich» bl, Kult MW MP 171. KS

plonować (Z + lit) Olsz Szcz, psn; fut 3sg *będzie plonować* Olsz, imp 1pl *bodaj my plonowali* bl; **1.** «dawać plon, też impers» Olsz Szcz i bl: *żito bańże lepsi plónować, niš uónski rok Pluski Olsz, Stef JPW 15, drażba biŭa dobra, bo plonowaŭo Rudziska Szcz; 2.* «zbierać plony» bl: *O, bodajmy zdrozi plonowali, Wsego rocecku docekali* psn Sob 57. KS

plonować się psn; «dawać obfity plon»: *Bodajby się plonowało Wsiego roku docekáło* psn Kętrz 83. KS

plonowy (Z + lit) O Olsz; przym. od **plon** w zn 1: *żánek plonowy* Gietrzwałd Olsz. DK

plot zob. **plot.**

plota «plotkarz»: *plota taki, klotkoš – klotki robi, luži jadowi* Zwierzewo O. MK

plotan (Z) Giż, SWMc; «plotkarz». MK

plotarz (Z) Pisz, SWMc; «człowiek mówiący głupstwa, pleciuga, plotkarz»: *plotaš to taki – pije, take plety muži* Karwica Pisz. MK

ploteczka (Z + SWM XII) Pisz; «wstażka, też hip»: *ploteco zažonš* Orzysz Pisz. MK

I. plotka (Z + lit + SWM II, IV, XII) O Olsz M, SWMc, psn; Gpl -ów O; **1.** «wstażka, tasiemka, spleciony sznurek; pasek materiału» O Olsz M i bl: *plotki – to co źefcakí ve vŭosaχ noso Góra Pisz, tako yŭbe, mica, mica stare bžauki noših tako bžauo, take plotki pod brodo* Skorupki Giż, *plotka, na kapelus, na χuče* Mikołajki Mrąg, *biŭ taki kryzovaty kitel, borty biŭi nasyte, to byŭi jedwabne borty i plotki* Kwik Pisz, *plotki; plotkañi zŭnzivano kole garžel'i* Grabnik Ełk, *take lentki, plotki take, kawaŭek* [plótina, «tzw. parcik»] *kistkami závozyvany* bl, SWM IV s. 140, ● *jak na vesele byŭo prosone, to ježžijŭ družba na koñu, f cervone lentki ubrany i plotke v rejku haŭ i tedy ježžijŭ i na vesele prošijŭ; a jak muode panny byli to iχ to plotko nabiŭ* Narty Nidz, ● *na muži to pošesamy te plotki* [o lepach] Orzysz Pisz; **2.** pl «o cuglach» Pisz: *vucki, kedy še na koña šŭńže, to uod uzdy, to te plotki, co čšymaŭ v garšci* Guty Różyńskie Pisz, SWM II s. 77; **3. a)** ogp (zwykle pl) O Olsz Szcz Węg Giż i bl: *co ty tam to naju takie plotki rozpoziedujesz?* Tuławki Olsz, KF, *babi plotkuf narobžo* Elgnówko O; **b)** «o człowieku, który plotkuje» bl, SWMc 95. MK

II. plotka zob. **plutka.**

plotkarka (Z + SWMc) W Olc; ogp. MK

plotkarz (Z + lit + SWMc) OWM; ogp: *faflot, s plotkañi lata po fši, plotkaš* Rumy Szcz; ●● «o człowieku, który się chwali»: *to go za ñic maju, ŭomhijajo go – plotkoš* [odp. na pyt. kwest.] Gady Olsz. MK

plotko zob. **plutka.**

plotkować ogp: *plotkować; juž znowu na naju plotkujesz?* Tuławki Olsz, KF. MK

plotnik «plotkarz» Szczytno, SWMc 96. MK

plotonić «cienki sznurek do przewiązywania pasm przędzy, tzw. motowówek»: *esce rožice to plotonić móvil'i* Pietrzwałd O, SWM IV s. 92. MK

plotuch (Z + SWMc) OW Giż Pisz; «plotkarz»: *plotuχ, co plotki robi* Klebark Wk Olsz. MK

plotuszka (Z + SWM XII) Mrąg Giź Pisz Ełk, psn; «wstążka (też hip), sznureczek»: *tlo bũo nadro kole košul'i, tu plotuska i tu plotuska i tu sypeyek taki zažonzani* Rybical Giź, *casem taki jest spšonek i plotusko p'šewžunže i tak še t'šima* Rostki Pisz. MK

pluc, pluca zob. **płuc**.

plucko zob. **płucko**.

pluco zob. **płuc**.

plucha (Z + PJPAN LVII) Olsz Giź; «deszczowa pogoda, ślota»: *pluša, a jak śniek to zažeruša* [odp. na pyt. kwest.] Sterławki Wk Giź. KS

pluchocina (SWM VI) Mrąg; «deszczowa pogoda, ślota». KS

pluchota (Z + lit + SWM VI, PJPAN LVII) M; «deszczowa pogoda, ślota; też: śnieg z deszczem, zawierucha»: *pluxota jek tak žeń dña pada i zavdy cauy žeń* Frąknowo Nidz, *pluxota to jāk desc i śniek* Uźranki Giź, *Kedi zažerux je taki, śnieg z descem to pluxota – to kedi tag zažewã* Sądry Giź. KS

pluchowina «deszczowa pogoda, ślota, też: deszcz ze śniegiem» Ryn Giź. KS

pluczeń, plukać zob. **płu-**

pluć (Z + P + lit) Olsz Szcz Pisz, psn; ogp (czasem jako wyraz lekceważenia lub pogardy bądź jako czynność magiczna) Olsz Szcz i bl: *dopsierum wytarla a ty znowu plujesz* Tuławki Olsz, KF, *lekarz się mie pietal daczego ja pluje krwo, to ja sze bałem opowiedziec moje bolesnie prace* Klon Szcz, P 5, 17, *pluli na męża* Kajny Olsz, *ten pisze protokol i mie się wypytuje i pluje i pluje we twarz i wzywa mie od zdrajcow* Klon Szcz, P 5, 37, *to trzeba był się żegnac i pluc na stronie, to wtenczas nie miał prawa cos narzuczac jakej choroby ten wyatrz* ib, 67, ● *przen kanóny pumétrowe Plujó kule stolowe* psn Stef II 79; **plując** im. wsp. ndm.: *Jezusa k'šizujonc, kref šfentu pševajonc, v obl'ice plujonc Zyži, lud zaślepsuny, ot synžuf pobuzony, gvaŭtem na k'šiš vlekl'i* Hejdyk Pisz; **było plute** z podm. uogóln.: *plute mie było wtwasz* Szczęsne Olsz, P 2, 18. UDK

pluder «szmata, suknia z lichego materiału (obj. SWarm)»: *f taki pluder biχ ša ne uoblokua* W, SWarm 111. UDK

plug zob. **pług**.

plugastwo «o ptasich odchodach»: *pot ścano lezaŭ i ptak mu pušciu plugasfo na ocy jego i zažežižou* Jagodne Pisz. UDK

plugawiec «epitet pejoratywny»: *jesteš plugawiec!* GazOlsz XXIX 12. DK

plugawy «slotny»: *plugawe dni* Kożuchy Pisz, SWM VI s. 64. DK

pluk? «wyraz oznaczający uderzenie z pluskiem o powierzchnię wody»: *potperli še i pluk φ te wode* Stryjewo Resz. KS

pluma (Z + lit + SWM XI) W Szcz Mrąg Giź Pisz Ełk i bl; *plo-* Olsz; *Gpl -mów* Pisz; **1.** «owoc śliwy renklody, też: ogólnie o śliwce» W Szcz Mrąg Giź Pisz Ełk: *šl'iofki – to maluńke, špački – ýeńkše, plumy – duže, modre, bžauę plumy* Unieszewo Olsz, *ruźnica ržezy šlivo a plumo jest takã: ržešo na kañeñu pšy šl'ive je fest, a kañeñ s plumy da še vyjorić* Ogródek Ełk, *latoš to ŭu nas ni mamy plumuf, zmarzuy te kχaty, mršs je zmrožuŭ* Orzysz Pisz; **2.** «drzewo śliwy renklody, też: ogólnie o śliwie» W Szcz Mrąg Giź Pisz Ełk i bl: *v našam uogrože mava šfački, šlifki i plumi* W, SWarm 111, *to ŭolsina, to kruska, to jebũonka, to pluma* Bogacko Giź. (Dnm *plūme*). KS

plumpa, plumpować zob. **plomp-**.

plumpnąć «uderzyć z pluskiem o powierzchnię wody»: *šturkoč? plumpńe zavdu* Wygoda Olsz. (Nm gw. *plumpen*). KS

plumps; tylko *plums*; «wykrzyknik naśladowujący odgłos uderzenia o powierzchnię wody, plusk»: *do tego šfatua [raki] leco, i vipadajo tak plums, plums* Gryźliny Olsz. KS

plumpsnać; *plumснаć*; praet 3sg *plumpsto*; «uderzyć z pluskiem o powierzchnię wody»: [ja] *ustawiu ša na kȳoda i reki pozbžerau, a to plumsu o i ja ša wiwručiu, bo to ne buuā kȳoda tlo ščubeu* Wygoda Olsz, *no i zanadto wymachiwał [ręcoma] i plumpsnął do wody* St Kaletka Olsz, Leng 170. (Nm *plumpsen*). KS

plums, plumsnać zob. **plumps(-)**.

plunać (Z + lit) Olsz Olc, psn; ogp (czasem jako wyraz lekceważenia): *ten syn plunou na te żelazo, bes to on zbadau, cy te żelazo gorunce* Kowale Oleckie, *tak się rozjadoziuł, co enā plunał na niego ji poszed* Tuławki Olsz, KF, ● *przen plunę na wszystko ji podę* ib. UDK

plusk (Z + lit + SWM VI, PJPAN LVII) W Nidz Mrąg Pisz; «deszczowa pogoda, śłota, też: ulewa»: *f taki plusk do mñasta ne poijževa* W, SWarm 112. KS

pluskać «kropić, mżyć (impers?)» Gryźliny Olsz, SWM VI s. 54. KS

pluskota «ciągly, ulewny deszcz, ulewa (obj. SWarm)»: *takā je žišāi pluskota, že ša razu s χati vižič ne χce* W, SWarm 112. KS

pluskowaty (Z + SWM VI) Olsz; «ślotny, deszczowy»: *plusk abo pluskowane požetše* Gryźliny Olsz. DK

pluskowy «ślotny, deszczowy»: *pluskowe požetše* Unieszewo Olsz. DK

pluskwa (Z + lit + SWM VI) OW Szcz Mwsch, psn; Gpl -ów- Szcz Giż; 1. «owad z rzędu pluskwiaków różnoskrzydłych, Cimex lectularius; sp o innych owadach» OW Szcz Mwsch i bl: *pluskfy so w uozu, take smrozonce robaki* Krutyń Mrąg, *pluskfy, šežo za tapetoma* Ryn Giż, *pluskfy paży še goroco vodo* Szmygwałd Mł O, *pluskfa taka bžauā* Klebark Wk Olsz, *polna pluskfa, bo jo v domu to ne mām* Kończewo Pisz; 2. «śłota» Biesowo Resz, SWM VI s. 63. PG

plusz, pluszowy zob. **plisz(-)**.

pluszczyć impers «o padaniu deszczu»: *pluta, plusci i plusci* Gardyny Nidz. PG

Pluśne «nazwa jeziora» Pluski Olsz, Sien 277. PG

pluta (Z + lit + SWM VI, PJPAN LVII) OWMzach Giż; «długotrwała deszczowa pogoda, śłota; też: deszcz ze śniegiem»: *χmurnu žen, pluta – kedī padā øest* Rumy Szcz, *liχe požetše, pluta* Mycyny O, *mži, to teš pluta, snék, χlapā i dešć – to tak pospoūu jest pluta* Bredynki Resz. MK

pluzyr zob. **plazyr**.

plużek zob. **plużek**.

plużyć «o deszczu: padać»: *desc pada, desc pluži* Wierzbowo Nidz. PG

plytki zob. **plytki**.

plytko zob. **plytko**.

plytkować zob. **plytkować**.

plywać zob. **plywać**.

plāca lit bl, psn; «zapłata»: przs. *Jekā prácā Takā plācā* psn Stef RD 89. DK

plācenie (P) Olsz; forma rzeczownikowa czas. **plācić**: *až głowa ma boli skąd tu tyle złotych brać do plācenia* Dywity Olsz, P 4, 46. MK

płachetka (Z + SWMsd) Olsz Mrąg Giż Ełk Olc; **1. a** «prześcieradło» Olsz Mrąg Ełk: *na te fedry pšydo madracki, a potem poščauka, tedy puażetka, a potem poduskuf dwa, a potem druga poščauka* Szczecinowo Ełk; **b** «przykrycie na stół» Mieruniszki Olc, SWMsd 55; **2.** «o porcji włókna przygotowanego do przędzenia» Giż: *s puażetki mozna kuńżouke robić abo i z renki tak p'šońśc* Wydminy Giż. MK

płachta (Z + lit + SWM IX, SWMsd) OWM i bl, Kult MW JW; *pl-* Olsz Giż Ełk; Gpl *płachet* Giż, *płachtów* OWMzach Mrąg Węg Giż Pisz, *Ipl -oma* Resz; «duży kawał tkaniny używany w gospodarstwie»: **a** «jako prześcieradło, też: kapa, narzuta; przykrycie» OWM: *puażta – to jest taka, co śe kuaże w uosku, ścele se uosko, to śe puażte pot tym rospostše; jak jest madraca; na žišxu as na to co śe ukuaże cwojek* Bartki Nidz, *puażta to jest co na dno, ale co zakrić uosko to deka, a puażta co śe na dno ukuaże* Frąknowo Nidz, *puażta na uoże s frenzlami abo ze špicami pospouu* Węgój Resz, *deki, puażta do zakryćo, sobe tkane sfojski roboty* Ruś Mł O; **b** «do nakrycia stołu» W Mrąg Giż Olc: *taka pstra puażta na stuu to mu'yl'i obrus* Wydminy Giż; **c** «do siania» O Olsz M i bl: *vežhe puażte na remhe z levi struni na pravo i pravò renku šeje* Kajkowo O, UAM; **d** «w innych zastosowaniach» O Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz i bl: *moja matka kedi pošua do mjasta to nakupxiua tam žečuf, to puażte i koš s paunkem i tu puażte wzeua na plec i ftedi nosua* Kajkowo O, UAM, *kedy žetš žau, to na puażte žel'i* Kosewo Mrąg, *kolėpka i φ kobile na polu, taki žauək [sic!] z nogaŋi, potēm užozałi puażte i pōžnej śe tam wuozyuo žecko i śe bujauo tam i sam* Jabłonka Nidz. MK

płachteczka (Z + SWMsd) Pisz; «prześcieradło, też ekspr»: *pšetty m hel'i madrace i unterbety, teras tylo puażtecka na suome* Pogubie Tylne Pisz. MK

płacić (Z + P + lit) OWM, psn; praes 1pl *placem* Olsz, 2pl *placita* Pisz, praet 1sg *ja płacił* Mrąg Pisz, 1pl *my płacili* Mrąg, *placilim* O Olsz Mzach Mrąg, fut 1sg *m będę płacić* bl, 2pl *będziecie płacić* Mrąg; «dawać zapłatę, uiszczając należność, opłatę» OWM: *f Krulėfcu mhauem jednego uucha, to ja jemu dau, ja jemu puaćuu tak jak śe mu pxijenzi nalezauo* Bzury Pisz, UAM, *sam zrobzi, to jem ne brukuje puaćić* N Guty Pisz, *χto buu vigrani, tēn puaćuu tēm muzikantom* Dłużki O, UAM, *barzo mauo rente puacu* Wojnowo Mrąg, *jak jesce vaguf ne buuo, to na žertle pšedawali, okroŋguy, esce dva usi nau, od žertla puaćil'i* Turówko O, *restem płacili jajamy zbożem, lub zarnem rozniego gatunku, bo pieniądze to barzo po wyjoskach mał[o] było* Klon Szcz, P 5, 7, *mi puaćil'im meškane, mi puaćil'im žzevo* Dłużki O, UAM, *mneškanec – komornik je na mneškaniu, to u drugix luži mušeli puaćić* nojēm D Wólka Resz, ● *fraz niech Bóg płaci* bl zob. **Bóg; plăcony** im. bier.: *Mam cyns jesce nieplacony, Bije w głowe jako zwony* psn Kętrz 98. MK

płacz (Z + P + lit) OWMzach Ełk, psn; ogp: *pozniej był płac i lament o walizę i jej nie dostał spowrotem, zgienila czalkem* Klon Szcz, P 5, 12, *φtedi zrobiu śe puać, kśuże i ta χora tiś i puakal'i φśisci* Gardyny Nidz, *Tys ma nie słuchala, Boś ma nie kochala, A teraz z płaczam Bandziesz narzėkala* psn Stef I 90, ● *fraz w płacz «o nagłym wybuchu płaczu»: te muoži, te χuopaki to psote porobili: te stuki im vzel'i i sχoval'i f kše, to te one f puać* Kot Nidz. UDK

płacziwy 1. «płaczący»: *Tam ogromnie lzy wylewały Płacziwe matki, Kiedy ich dziatki leżą jak barankowie* Lub *w polu snopki* psn, Szyf ZOW 47, ● *przen suyš puaćl'ive serce moje* Szyldak O; **2.** «pełen żalości, przypominający lament»: *A tak, gdy już końce mo mowe płaciwo, prose, wysłuchaj mo prośbe gorliwo* oracja Mał III 56. DK

plakać (Z + P + lit) OWM i bl, psn; imp 2pl *placza* bl, praet 1sg *ja płakał* bl, 1pl *plakalim* W Nidz Pisz, fut 2sg *będziesz płakała* bl, 3sg m n *będzie płakać* Giż i bl, 3pl *będą płakać* Olsz i bl, *będą płakali, płakały* Olsz i bl; **1.** «ronić, wylewać łzy» OWM: *chłopák płakał, ale tłumnił, bo tak mu łojciec rozkázát* W, Stef OK 37, *ješče mam požedać kozońe na rěžele, co pouova luži bando puakać, to pouova ša šmjoć* Dywity Olsz, *ludzie [...] płakali na cały głos* W, Bar 91, *kolipka, jak [dziecko] puące, to še kouše* Mycyny O, zag, *šetem sukenkof ma na še, jak ix zebuje, to každy muši puakać* [cebula] Tyrowo O, ● *matka puakaŭa goške uzy* Pisz, ● *jak še ŭoba ŭobuapšili, to puakali ani maŭe žeći* Smolonek O, ● *przen suuxáu, jek ten uogei f komninku puakáu i cóš ienčaŭo* Brąswald Olsz, Stef JPW 46; **2.** «wyrażać, zwykle płaczem, określone uczucia lub emocje»: **a)** «żał, smutek, tęsknotę; lamentować, rozpaczać, oplakiwać jakąś stratę» O Olsz M i bl: *tom też tak płakali za niego, zem sia z zdłu lutulić ni mogli* W, Bar 42, *Płakaćbym jo též mniała, Chybabym łoghupsiała. I na kościół śwenty dom, Ze cie już nie łogłóndom* psn Stef II 121, *matka jego vyglundaŭa žeń dńa i puakaŭa, co jus zginuŭ, a ten stary jo počesaŭ, co go Pan Buk dobrže pšiprovaži* Jagodne Pisz, *puakali, co ŭojca nie majo* Szmygwald D O, *Do tak kochanej matki Płakały jego dziatki* psn IS XXXI 117, *A v rěžele rano Puakaŭ ŭojćec za to šano Puakaŭ ŭojćec, puakaŭ ja Puakališmy ŭobadva* psn, ● *przen S kãneńa na kãneń skovronecek skace. Jäk ja še vesele, serce ve mńe puace* psn; **b)** «poczucie krzywdy, niezadowolenie z trudnej lub niedogodnej sytuacji; użalać się, uskarżać się» Nidz Giż i bl: *puakalim nad sobo* Bartki Nidz, *I puakaŭa, nažekaŭa: Coš ja teros dočekaua?* psn, *tak ftedy ustaŭa kole jednego domu i vžėua puakać fty bžeže Łajs* Nidz, *Bežeš nošiŭa skure do wody, Bežeš nošiŭa, bežeš puakaŭa, Kedy ci beže skura šmeržaŭa* psn, *Orac zjat kouac i esce puace, A žežnicek zjat pemucek I esce skace* psn; **placzący** (P) Nidz, **plakający** psn; im. wsp. odm.: **1.** w zn 1 bl: *Psielgrzym zbliżul sia do niego, Bardzo placzónćego* psn Stef III 107; **2.** w zn 2a (też w uż. rzeczownikowym): *Onä idzie do kościołä Drobno stąpająca, Ā on zä nio pilnie pätrzy Rzewnie pläkäjacy* psn Kętrz 55, *weselce sche z weseloncemny a płace ze spalconcemny* Wały Nidz, P 9, 5.

UDK, DK

plakanie psn; forma rzeczownikowa czas. **plakać**: **a)** w zn 2b bl: *Siadaj, siadaj, ślicne kosianie, Nic nie pomoze twoje plakanie, Plakanie nic nie pomoze, Śtery konie stojo w wozie Psięknie przybrane* psn Sob 119; **b)** w zn 2a: *Czyś ty jest godzien plakania mojego, Straciuleś mi zianek z kochania tęgego* psn IS LI 186.

UDK

plasiczka «ryba płotka, Rutilus rutilus» Węgój Resz, SWM X s. 14.

PG

plask; na plask «wzdłuż największej płaszczyzny, płasko»: *polożywa ten bål na plask, coby nie zleciål* Tuławki Olsz, KF.

HP

plaski (Z + lit + SWM IV, X, SWMp) OWM, psn; *pl-* O Nidz Giż Pisz; **1.** «niewypukły, równy, o dachu: niespadzisty; niegruby; spłaszczony» OWM: *skřińa co maŭa žekò proste, puaske* Jedwabno Nidz, *kavaŭ ostavonej roli – metra šeroka, a duuga jaka χto χce, ona muši być plaska, dookoua brózdzi* Nidzica, *jest puaski dax i jest wisołi na stouku i tèn niski to je stšeša* Sterławki Wk Giż, *to bil'i kartofle žńente, tak nožem, žńente take na šajben, take plaske* Kajkowo O, UAM, *uklejkí to só puaske* Spytkowo Giż, ● *plaske jag deska* Turówko O, ● *łon mą takie plaskie stopy ji bez to tak pokracznie chodzi* Tuławki Olsz, KF; **2.** «płytki, niegłęboki (też o wodzie)» OWM: *do nesa talěš, puaski* Napiwoda Nidz, *muši bić gnázdo puaske, co una dože*

višeži Dłużki O, UAM, *flaxštal to jest p̄aski χlěf, a tifštal to jest guēmboki* Biała Piska, UAM, *scuplāk šeži dixt f tścīne, na p̄askej vože i patši, ci se χturna rba iže i un jo zuapě* ib; **płaskie** w uż. rzeczownikowym «płycazna»: *a suńźicel muji, na tem p̄askēm to še nixt ne moze utopxić* Biała Piska, UAM. DK

płasko (Z + lit) Olsz Szcz Giż Pisz; *pl-* Giż; **1.** *ogp Olsz Giż Pisz: połožuł sie płasko na ziemnę Tuławki Olsz, KF, potym [len] beńże rwany, potym go p̄asko na zem, potym popodnoić i φ snopki po żeśnić par beńże postażuny* Lisy Pisz; **2.** «płytko; na niewielką głębokość» Olsz Szcz Giż Pisz: *tam je płasko w tem stązie, mozesz śmiało przejść* Tuławki Olsz, KF, *orać p̄asko [to] orać p̄ytko, a orać do zagona to orać guēmboko* Kobyłty Szcz. DK

płaskuneczka; tylko *pl-*; «pusty strąg (obj. Kolb)»: *Groszek nam się nie obrodził, Jeno <płaskuneczki>* psn, Kolb 156. PG

I. płaskuny (Z + SWM X) Olsz Mrąg Giż Ełk Olc, **płaskuny** (SWM IV) Olc; «ryby»: **a)** *płaskuny* «płotki» Olsz Mrąg Giż Ełk; **b)** «leszcze»: *p̄askuny co dužo oścokof majo, ʘościof peuno, ʘeso majo f tem kżyże* Siedliska Giż. DK, PG

II. płaskuny plt (Z) Olc, **płaskuny** plt (SWM IV) Olc; «konopie tzw. męskie»: *konopxe to jest dvojake, p̄askuny to take co p̄sut dożeńejo* Wieliczki Olc. DK, PG

płaskusy «gatunek jakichś ryb»: *jek mu naziwamy p̄uoćice, tedi take syroke p̄askusi, ʘokuñe* Mikołajki Mrąg; **płaskusy** plt (SWM IV) Szcz Pisz Ełk; «konopie tzw. męskie». DK

płaszcz (Z + P + SWM XII, KMW 81) OWM, psn; Lsg *-e* Giż, Gpl *-ów* W; **1.** «różnego rodzaju okrycie wierzchnie» OWM: *p̄asc to mantel* Frąknowo Nidz, *surdut – welki p̄uašč grubi, ʘod wjatra, ʘod zimna i dešču* Bredynki Resz, *kaftan – taki p̄uašč luźni, tak co lixšego to muwjo kaftan* Mycyny O, *sukman to χuopski p̄uosc* Mrągowo, *jek byuopoganstfo – Kżyżaki, baŷy uburi čornyp̄uašč* Barczewko Olsz, ● *przenf̄iscyp̄sijexali guosovać pot tym p̄uaščem* Purda Olsz; **2.** «o stroju duchownego chrześcijańskiego»: *p̄asc, k̄šunc [ewangelicki] jize f p̄uašće* Ryn Giż, *katolicke ksenze tagzes χożiłi jak nase – tys χożiu w ęeroku i nau wuozone – tys tagzes, ino tu kole syi nau inacyj troske, a teras to χožo φ takix p̄ascaχ* Maldanin Pisz; **3.** «o derce dla konia»: *A na tam polu stoi tam koniczek Na tym koniu jasny płaszcz* psn IS LX 220, *Konika prowadzą, płaszczem nakryto; Mojego Jasinka na wojnie zabito!* psn, Wisła III 574. KS

płaszczka (Z + SWM X) O Resz Mzach Mrąg; *pl-* O Nidz; «ryba płotka; też o innych rybach»: *p̄ascki – p̄aske, ćenke rbi* Występ Szcz, *p̄otka to vuska a płascka to co jinnego* Kownatki Nidz, *plaščka to mōvilim na krōmpxe, na guščory, bo take teras plaskie byli* Swaderki O. PG

płaszczki; tylko *pl-*; «płaski»: *p̄otka to ni ma takeχ plasckix oścōruf* Kownatki Nidz. KS

płaszczyk hip «płaszcz»: **1.** w zn 1: *taki p̄ascik moja matka m̄haua* Myszki Pisz, ● *Matko Boska ratujze nas Pod twój płaszczyk utulze nas* psn IS LI 191; **2.** w zn 3: *Prowadzō, prowadzō, Płozczykiem zakryty, A mój nomnilejszy Na wojnie zabżyty* psn Stef II 23. KS

płaszczysko aug w stos. do **płaszcz** w zn 1: *Może mocie kielpok, Abo sukmany-sko? A neroz sie wolo I stare płozczysko* psn Stef I 8. KS

płaszczyna (Z) Nidz; «miejsce płaskie, równina»: *krōtko pouudna p̄sijexalim na kawaunek p̄uaščizni* Jabłonka Nidz. PG

płat (Z + P + SWM XII) O Szcz Pisz Ełk Olc i bl, lit bl; *pl-* O; **1.** «duża chustka na ramiona lub na głowę» Pisz Ełk Olc i bl: *srogi płat* Olecko, SWM XII s. 15; **2.** «kawałek czegoś płaskiego, cienkiego» O Szcz i bl: [w ulu] *f teχ ramkaχ to so vaby, to take platy to potem s tego vask je* Lipowo O gm. Pietrzwałd, w czasie pojszca na granicę napocół padac sznieg i to take duze platy Klon Szcz, P 5, 34. MK

plata (Z) Olsz Mrąg Giż Pisz, psn; «wynagrodzenie; opłata»: *on jest za to robote duzej puati vart* Skop Giż, *jek ʷon ten cylinder fsaži, to moze sobže žyćić, cego tilo χce, to dostańe bes puaty* N Kaletka Olsz. MK

platek (Z + lit + SWM XII) Olsz Mwsch i bl, psn; *pl-* Olsz Mrąg Pisz; **1.** «chustka na głowę lub na ramiona, też o szalu» Mwsch i bl: *puątek muŷëm, a vy mójice χustëcka, rozmaŷite i býaue, i modre, i [s] kχatkarñi, duže χustki, to muŷëm duže puatki* Pogorzal Wk Pisz, *puatki s frenzlañi, puatek o tšy rogi Sajzy Ełk, puątek zažónzac na žime, to byli žouñane te grube* Orzechowo Ełk, *sroge puatki – to take, co tak še zažeši, na ryñe obŷeso* Olecko, *puątek to biua χustka, co kobjeti te žeći nošili do roboti* Ryn Giż, *šal taki puatek tylo dŷucki* Drygały Pisz, *ñeli na sije χuopy šole albo puatki* Szeligi Ełk; **2.** pl «drobne, cienkie kawałki czegoś» Olsz Mrąg Olc: *ofšane puatki s ml'ekem* Gąski Olc, *kuži, take platki, čelaki bedo futrovane s tym* Pustniki Mrąg; **3.** «wąski pasek czegoś» Olsz Pisz: *to so take prasovane platki i take douki, one so sešćkančaste* [o plastrach miodu] Unieszewo Olsz; **4.** fraz *jak z płatka* «łatwo, bez przeszkód, pomyślnie»: *idzie mu jek z płatka* W, Bar 137. MK

płatniczy ogp: *za eke sešć ñežel p'šixozo nakazi puatnice za čteržesty žejonti i osmy rok – okouo puu miljona zuotyχ* Mikołajki Mrąg. DK

płatny «płacony»: *uwazam, ze najlepiej to za murarza, to dostanie płatne i bendę m[i]oł zapłacic kwaterę* Klon Szcz, P 5, 13. DK

płatuszcza lit bl, psn; tylko *pl-* bl; hip «chustka na głowę»: *Onä idzie z kościóleckä* Juz ja nie dziewecka; *Odwiewa sie na méj główce* Modra *platusëckä* psn Kętrz 56. MK

płatuszek (Z + lit + SWMo) Giż Pisz Ełk Olc, psn; hip «chustka na głowę (też dem)»: *na guove puatusek býâu i abo cårni, jek še da, kedi býâuká; a cåpkä pšet χuopa* Szczecinowo Ełk, KN IV 302, *kosulke, jacke, puatusek mu fsažiu na guove, a ñe, to micuski s puutna usyli* Kozuchy Pisz. MK

plawić (Z) OMzach; **1.** «pływać; zanurzać?» lok. jw.: *puata – co puazo, puuwajo – abo φlosi* [u sieci] Orzyny Szcz, *štakowa šatka – taka dŷuga co ona stoi – do douu kañeñe abo želaza, u guri kuri co puazi i tak puuwa* Łajs Nidz; **2.** «o samcach ptaków: zapładniać» Szcz: *gonšur to puavi genši, a óne nošo jajo* Piwnice Wk Szcz. UDK

plawik «spławik u wędki» Liwa O, SWM X s. 25. UDK

plawki (Z) O; «spławiki u sieci»: *fłoski po našemu, teras puafki, to s kory* Liwa O. UDK

plawy «spławiki u sieci» Garbas Olc, SWM X s. 53. UDK

plaz (lit) W; fraz *puścić plazem* W zob. **puścić**; **na plaz** «płasko, na płask»: *puuñš ta deska na puas!* W, SWarm 112. UDK, DK

plazon «gatunek ryby?»: *karaše w bagnie su, a uñi su w ježeže: ščypaki, puoćički, ʷokunki, puazony* Ługwałd Olsz. UDK

płcha zob. **pchła**.

pletwa (Z + SWM X) Olsz Nidz Olc; wg SWarm 35 wyraz na W nieuzywany; *pl-* Olsz; ogp: *uklei malutke rypki, s kturyx se zrypauo sreberko s pletf* Dajtki Olsz. UDK

plocha (Z + lit + SWM IV, Fal PST, Kult MW HMK) OWM; «w warsztacie tkackim: grzebień do przybijania wątku, bardo»: *nap^ršut pšije puoça, co pšibžija to puutno jak ten counnek xoži φ te i nazât* Wykno Nidz, *z napletacuf to se pšetknie v ničanki, a potem se navlece puoçe, a puoçe se fsaži v bžidua, co se pšibžija jak tce* Maćice Szcz, *bžijaki xožo, pšibžijajò, w bžijakaç puoça* Mrągowo, *žaša puoça do mñexuφ, do weuni, do čenkego to biua gešćejša* Glaznoty O, *puoši biui rõznix sortòf: žešoⁿtki biuy, grupse i čense* Upałty Giż; ● *plocha cienka, cieniuchna, gruba, ~ wąska, szeroka, ~ gęsta, gęściuchna, rzadka, średnia, ~ blachowa, druciana, mosiądzowa, stalowa, żelazna, trzciniowa, trzciowa, ~ z drutów, ze stali, ze stalu, ze stalówki, z(e) trzciny.* KS

plocharz (Z + lit + SWM IV) OW, Kult MW HMK; «rzemieślnik wyrabiający płochy»: *s puoçami xožili puoçaže i spšedawali* Glaznoty O. KS

plochość «niestałość, lekkomyślność»: przs. *młodość to plochość* bl, LitLud XVII 113. KS

plochy «niestały, lekkomyślny»: *žišpanki puoçe koçanki F šfeće jedyna polska žeřćyna* psn. DK

plociany zob. **plócianny**.

plócica (Z + lit + SWM X) OW Szcz Mrąg Węg Giż Pisz Olc; Gpl -ów Mrąg; «ryba z rodziny karpowatych, płoć, płotka, *Rutilus rutilus*»: *su i okuñe, puoćice, scubuy, veņgože* Siedliska Giż, *na puoćice na duze ribi stawna šec* Pasym Szcz. UDK

plóiczka (Z + lit + SWM X) W Szcz Mwsch, psn; Gpl -ów Mrąg Giż; «ryba z rodziny karpowatych, płoć, płotka, *Rutilus rutilus*; też hip lub dem»: *oçta to puoćickä – weduuk tego co ona ma cerwune ocka i zouće, zoućase ošori – tyn brut co tam ma že^ršçu* Rybical Giż, *take puoćicki, co φ struge ido, majo te bari take żelone* Rybno Mrąg, *p^hoćicka mo šive skšele* Raszağ Resz, *wyšly rybki, wysly, plócicka została* psn, Wisła IV 812. UDK

Płóiczno «nazwa jeziora» bl, Wisła III 564. UDK

plócik (SWMsd) Pisz Ełk; «rodzaj ogrodzenia dla małych dzieci, kojec». DK

płoć (Z + SWM X) OW Nidz Mrąg; «ryba z rodziny karpowatych, płotka, *Rutilus rutilus*»: *šotki – špəcjalnie puoć, okoñ; špəcjalne na lešča – blejove* Dorotowo Olsz. UDK

płodny 1. «zdolny do płodzenia»: *potym kupe sobje kruffke mudo, mlicno, puodno, za mliko i za masuo zbježe sumke godno* Pisz; **2.** «żyzny, urodzajny»: *Tam tużyźnio polski rõlnik Płodne swe zogony* psn Stef III 128; **3.** «bogaty w urodzaje»: *I styceñ buł najostrzejszy, To i rocek najpłodniejszy* psn Mał I 9. DK

płody «plony, zbiory»: *pod znakiem Byka, Lwa i Panny siać należy, to wtedy wszystkie płody so zdrowe, silne i mocne* bl, Mał I 13. DK

płogi? «o płozach u sañ»: *sanki majom puoçi* [odp. na pyt. kwest.] Krukłanki Węg. MK

plomieñ (Z + lit) Olsz Giż Pisz Ełk; ogp: *to czasem taki ptak leciał, co za sobo prowadził płomnieñ ognia, to mówili: lataniec* Purda [D] Olsz, BWM 72, *kopiśc do oblewaño – kedi za duze puoñeñe to se duši oğeñ* Sucholaski Giż. UDK

plomie (Z + lit) Olsz Pisz; Npl *plomia* Olsz; «plomieñ, też: ognik»: *jäk se pãli, to iže puoñe* Rostki Pisz, *na gauažaç pokazuje ša časam jekeš puomña*

Butryny N [Chabrowo] Olsz, Stef JPW 29, ● *te puòmńa – to żelone to jest od żoućci, od wóntrobi – ot tix wewnenčnyx tam organuŋ* Butryny Olsz. UDK

płonać ogp: *Płoną drzázgi na kominie, Sypsią złotych jiskrów moc psn Zient 15, pewno sopa nasa płonie* Skomack Wk Ełk, PME XIX 112. DK

płonny «o glebie: nieurodzajna, wymagająca nawożenia»: *puonne pole – guodne pole, guodna zemńa, brak ji tam gnoju* O, SDO 103. DK

płoska hip «pas ziemi ornej»: *jak mi tutaj to mi znamu kazdo puoske, zemy, kedy wdowa s mauryńi żećańi, to nie mozem zrównać tego i tego* Gawliki Wk Giż. MK

płoskunki plt (SWM IV) Szcz Pisz Ełk; «konopie tzw. męskie». PG

I. płoskuny zob. **I. płaskuny**.

II. płoskuny zob. **II. płaskuny**.

płot (Z + P + lit + SWM I, PJPAN XLIII 2) OWM i bl; *pl-* O; Gsg *-a* W Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk i bl (*-u* Olsz Mrąg i bl), *Apl -a* bl, *Ipl -oma* O; ogp: *ten puot ze šta-χetuf, z drutu, z deskuf, z jegl'ij – s tēx koloncyx – tu innyx nazviskuf ni mjoju* Smolonek O, *štaχeti co tēn puot je obzitu, žerže co tag duugo idò* N Wieś Ostródzka, *obora jest ogrozuna puotem* Wilimy Resz, ● *zagroda – to jest tak kedi φ χliže se zagroži kawau puota dla špiiri* Snopki Pisz, ● *oni mu obvužo [pole], zrojbjo taki puot dokoua, ale un za to dostańe zapuacune* Kajkowo O, UAM. PG

płotek (Z + lit) O Olsz Nidz, psn; «płot, zwykle hip lub dem»: *abo pšegroda, abo na ogrótku puotek jaki Jablonka Nidz, na leszce, gdzie są ksiãtki, zrozbziwa taki mniski płotek* Tuławki Olsz, KF, *Bez płotek, jek kotek, Jasiek tlo rzust!* psn Stef II 57. PG

I. płotka (Z + SWM X) OWM; Gpl *-ów* Szcz; «ryba z rodziny karpiowatych, płoć, Rutilus rutilus; też dem, sp coll»: *f tym ježeže – vęngoš je, l'ini sò, ścupok, puotki, uklejki, karaški* N Wieś Ostróda, *puotka či maua, či duža* Pasym Szcz, *śeće nazywali; na lesce, na scupaki to żatke a te geⁿśećeje to byu na mńejsjo rbe, na puotke, na uokuńa do ćpⁿgńeńca sò jednakove* Szczecy Wk Pisz. UDK

II. płotka «przesło płotu» Kraplewo O, MAGP II s. 34. UDK

płotno zob. **płotno**.

płotny przym. od **płoć**: *to puotne śeće, a na muranki to te jedwabne murankove śeće* Wejsuny Pisz. UDK

płoto zob. **płuto**.

płowy psn; ogp (o maści krowy): *krowa płowo, chleb do szafy chowo* psn Gęb II 107. MK

płoz? płoza, plóz? (Z + SWM II, X, SWMsd) OWM; f Resz Mrąg Giż Pisz, zapisy nierozstrzygające formy Nsg ani rodzaju gramatycznego OWM, *-ó-* Mrąg Olc, Npl *-e* Szcz Mwsch, *-y* OWM, Gpl *-ów* Mrąg Giż Olc; często pl; **1.** «dolna część sań (sp kultywatora) w postaci długiej listwy służąca do posuwania się po podłożu» OWM: *to nisko, co iže po loże, to se puozy nazywajo kole duzyx i mauryx [sań]* Śwignajno Wk Mrąg, *sanki, do wijazdy sanki mi tu naziwali, ruske, take fejne, te puozu bil'i powyginane* Upałty Giż, *šini pot teńi puozani so okovane, co tedi se lepsi šura* Szczytno, *kuldyvatry to so tylo na pare końi mńejsje i tedy so duze na čtery końe, tylo na koukaχ, a na puozax ni ma* Kobyłty Szcz; ●● «jeden z dragów, na których rozpięta jest sieć rybacka przypominająca kształtem sanie» Nidz Pisz Ełk Olc: *płozy od krzywuli* Kleszczewo Olc, SWM X s. 35; **2.** «biegun u kołyski» Olsz Mrąg: *kolępka – puozy – abo i kouyska* Skajboty Olsz. MK

plozice «drażni, na których rozpięta jest sieć rybacka przypominająca wyglądem sianie» Łajs Nidz, SWM X s. 35. MK

plozka zob. **plózka**.

plócianny, plóciany; *plociany*; **1.** «zrobiony z płótna»: *opauka, wem – pšet końe sipac – s kożeńi abo z różgóf, rokoćiny, puóćana moze być tys, opsyta taka* Elk; **2.** «o płótnie: cienkie, lniane»: *puótno do povuok, puótno do buksóf, krunjklove, puóćane* Bredynki Resz, *puućanne to take ćenke* [odp. na pyt. kwest.] D Wólka Resz. HP

plócienko (Z) O, SWM IV; «cienkie płótno; tkanina o bawełnianej osnowie i lnianym wątku»: *puóćenko do kośul* Turówko O; por. **plótenko**. MK

plócienny; Gsg f -é; **1.** «zrobiony z płótna»: *ńe ma puućenny, ino plćona s kożeńi* [o opałce] Jabłonka Nidz, *dziś je ciepło i mozesz toblec ten plócienny klejd* Tuławki Olsz, KF; **2.** «o płótnie: cienkie lniane» Wipsowo Olsz, Fal PST 222; **3.** «o splocie tkaniny: prosty, tkany we dwie nicielnice» bl, SWM IV s. 146. DK

plótenko «tkanina bawełniana»: *kortuna – take puutenko biyo i take kšătuski po ńej* Jabłonka Nidz; por. **plócienko**. MK

płótno (Z + P + lit + SWM IV, SDGW, Fal PST) OWM, Kult MW HMK, psn; -o- W Węg Giż; **1.** «tkanina, zwykle lniana, też bawełniana lub konopna» OWM: *opšut to mńeli i krosna, i koŷko, ale to dawno; ja jesce pańentam jak moja matka na krosnaŷ tkaŷa take štuki puutna* Frańkowo Nidz, *jek byyo witkane to tedy biyo puutno i teđi to puutno byyo bzelóne na bjelńikaŷ* Purda Olsz, [len] *byńże susuny, tedy byńże klepany to teđi jest cisty, tedy beńże pšenżuny i ftedy byńże puutno robźune* Wojnowo Mrąg, *a f tiu-ku na tem vauku jest ńiceńice, napšut puoša, a dałi ńiceńice, a puutno iże aš do tego vauu do tiuu* Wejsuny Pisz, *puutno grube i ćanke, z zgźebźi, s paćeši abo ze lnu, fćurko nazivali puutno* Gryźliny Olsz, *puutno ze lnu, z weŷny sukno* Wygoda Olsz, *puótno do kośul, puótno do puaxťóf, puótno do renćńikóf z rozmaitemu brojškamu i s kastkamu* Bredynki Resz, [trumnę] *wybźijo pšerńknem puutnem – batistem* Gady Olsz, *pšeluxi to sò te klatu s puutna* Gryźliny Olsz, *ćuxi – to sò take pantoople, buti s puótna* Jabłonka Nidz, *zógel un jes tēs na kiju takem, z źetrem jiże, s puuźetrem, s puotna, take snurki sò* Paprotki Giż; ● *płótno kląkrowe, kląkrgan(n)e, paczesiowe, pacześne, z paczesi, paklepne, z paklepi, zgrzebiane, zgrzebiowe, zgrzebne, ze zgrzebi, ~ cienkie, cieniuchne, grube, (naj)lepsze, plócian(n)e, plócienne, ~ bielone, niewarne;* ●● «specjalny kawałek tkaniny lnianej z frędzlami, którym przedłuża się osnowę, tzw. parcik» W: *φ tam wauku buya rica* [«szpara»]; *potam taki kostorecek; puótno biyo wetxńiente pot ten kostorecek; pšwójzane na dole φest* Gutkowo Olsz; **2.** «boczna, szeroka część klingi kosy» Giż; por. **pólpłótno**. MK

plóz? zob. **plóz?**

plóza zob. **plóz?**

plózka (Z + SWM II) Szcz Mrąg Giż Pisz Olc; -o- Mrąg Giż; Gpl -ów Giż; «plóza (u sań lub spalchniacza), też dem»: *nasadi na pšeskaŷ stojo, a pšeski sò wbudowane φ puuski* Występ Szcz, *puuski to z dźewa wirobźone* Szczytno, *puuski kole špaćirnyŷ* [sań], *a kole robotnyŷ to puozy* Borki Olc, *tis kulwiter na puuskaŷ, puóski* Sucholaski Giż. MK

pluc, pluca, pluco (Z + P + lit + SWMa) OWM, psn; *pluc* Nidz Giż Pisz, *pluca* Olsz Nidz Mrąg Giż, *pluco* OWM, zapisy f nierozstrzygające formy Nsg Resz Mrąg Giż i bl, zapisy nierozstrzygające formy Nsg ani rodzaju gramatyczne-

go Mzach Pisz; *plu-* OW Szcz Mwsch, *pulc-* Pisz; Npl *plucy* Szcz Giż, *pluce* O Nidz Giż Olc; «parzysty narząd oddechowy znajdujący się w klatce piersiowej»: *fšustko xudoba ma pluca i vöntrobe* Krzyżany Giż, *to mu paduo na te pluce* Rybical Giż, *ta letka vöntroba to puc* Gardyny Nidz, *pluca, pluci – obże pluci bolo* Użranki Giż, *zapołiñe plucy* Węgój Resz, *cauom pluce kuپیۛa* Mrągowo, ▲ *lekka pluca* Giż, *lekkie pluca* Olsz «ts.»: *tēs pluca, letka pluca* Użranki Giż, *ciężka pluca* Giż, *ciężkie pluca* Olsz «wątroba»: *čénška pluca to wontroba* Użranki Giż, ● *fraz coś komu leży na plucy* Resz zob. **leżec** w zn 1. JZ, KS

płucko (SWMa) Olsz Olc; *plu-* Olc; «płuco». KS

płuco zob. **płuc**.

płuczec, płukać (Z + lit) OWM i bl, psn; *plu-* O Mrąg; pełny wykaz form: inf *płuczec* Pisz, *płukać* OWM, praes 3sg *płucze* O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz, *płuka* Węg Giż, 1pl *płuczem* Mrąg Giż Pisz, 3pl *płuczą* Szcz Mrąg, fut 1sg *będę płukał* Giż, *f będę płukać* Giż, 1pl *będziewa płukać* Olsz, praet 1sg *płukałam* W, 3sg *płukała* bl, *płukało* Giż, 3pl *płukali* Pisz, *płukały* bl; **1.** «usuwać w wodzie brud z tkanin – ręcznie, czasem za pomocą kijanki, prac» OWM: *wrejonco wodo z mydłem poleje še na belizne ji dobže puuče* Gady Olsz, *węša, puukać ju tʳšeba na desce, wtoknóc i wižnóc* Mierki O, *prali kijanko a jak rencami to puokać* Bartki Nidz, *puukäc kijanko, ale u nas to väšbrat nel'i, a davñej to nel'i šćkianne, a v Nemcax to nel'i blaxove* Upały Giż, *tak puukać kijanko jak še iže do ježora* Bogacko Giż; **2.** «bielić, ługować» O Węg Giż Pisz: *uuguje, my to mužil'im puukać* Zezuty O; **3.** ogp WMzach Pisz. KS

pług (Z + P + lit + SWM X) OWM, Kult MW JW, psn; *pl-* Węg; Gsg *-u* bl, Lsg *płudze* Giż; «narzędzie rolnicze składające się z lemiesza i odkładnicy służące do orania głębokiego i płytkiego, też o innych narzędziach ornym»: *jest taki – nie? – puk, to na uobux strunax ma uotkuadnice, jedno kuuečko na pšotku, gruñzel* Próle Olsz, *puuk – co dwe skibi góni* Skop Giż, *puuk, cy jedno skibe bžeže, cy dva, cy tši, to fšo puuk* Dąbrówka Pisz, *puuk, to ryncny puuk, a kedy kouka φ pšotku – to mužim na koukax* Gawliki Wk Giż, *nus jest, ale ne pšy takem puugu, ono pšy takem na koukax i potem na jene take uotkuadnice i na tex koukax jest, to uun rozžyna žem, nacyxuje napšut, že ten sošnik jest* Orłowo Giż, *ja tis uorau wou, ale puuğem, soxo ja ne uorau cale* Zgon Mrąg, *tak jus ci te puği davni bili zrobųune – cubek żelazni, ofto fšisko z dzeva, kole takigo puğa razu mogli pare dobrex kuñi čuņgnuć* Biała Piska, UAM, *do štivnux žėñuf do uoraño to jes uuncnu puuk* Róg Nidz, *puugi do ciscėna rōņkli i do wyžėraña* Bogacko Giż, *gže kartoŋle jus pofšxožiui, to so take maųe puugi s takim niskim nozikem, to to žel'isko pozžina, pozžera, a henzi keškañi ne dojže* Pustniki Mrąg, ● *chodzić za pługiem* Olsz zob. **chodzić** w zn 1; ● *pług dubeltowy, dwajczysty, dwuskibowy, parny.* MK

płukać zob. **płuczec**.

płukanie (Z + lit) OWM; forma rzeczownikowa czas. **płukać**; **1.** w zn 1 OWM: *deska ot puukaño* Turówko O, *miduo do puokaña* Orłowo Giż, *jutro bañževa mñeli želge puukañe* W, SWarm 112; **2.** w zn 2? Giż: *uuk do puukaña* Upały Giż. KS

płukować «moczyć»: *ten len puukowali a potem ze stodouy na obore* Liwa O. KS

płunąć zob. **płynąć**.

płutka, płutko (Z + lit + SWM X) OWM i bl; *płutka* W Mrąg Pisz, *płutko* O Olsz M i bl, zapisy nierozstrzygające formy Nsg O Resz Pisz; *pl-* Resz Pisz Olc; Gpl *-ów* O Pisz; **1.** «spławik u sieci; też: spławik u wędkii» OWM: *nisko pšiče ouof, na vissy*

[lince niewodu] *pšičže pūutka, a pši kuncaχ to su kliscki Wejsuny Pisz, keby ne topsiua še [sieć] – pūutki, ori pūwajo wisoko na wože Mikołajki Mrąg, co še tam s kuri ma wrabać? χiba do wentki pūutko Babięta Mrąg; 2. «narzędzie do wyrobu sieci»: do žańa šeći to je wyrobžona taka z drevna klescka, a tedy také pūutko, to tedy jakē duze uoka, Kej χce duze uoka, to grube pūuto, a Kej maue uoka, to thėjse (cieńsze) te drevna Mrąg, SWM X s. 41. UDK, DK*

płutno (Z + SWM X) Nidz Mrąg Giż Pisz Ełk; Gpl -ów Mrąg; zwykle pl «spławiki u sieci»: *pūutna s kory to pūitwa na wēsχu, na wože Siedliska Giż, SWM X s. 52, pūutno do stavnyχ šatek Zgon Mrąg. UDK*

płuto (Z + SWM X) Olsz M; pło- Giż; Gpl -ów Nidz Pisz; 1. zwykle pl «spławiki u sieci; też: spławik u wędki» Olsz M: *s kōri pūuta robýu do nēwodu – co ne pusca go do gruntu Zgon Mrąg, gurna zima to ma pūuta, a spudńa zima to ma kańuski Pogubie Tylne Pisz, pūuta co pūažo, pūiwajo abo φlosi Orzyny Szcz; 2. «narzędzie do wyrobu sieci» Mrąg: *Kej χce duze uoka to grube pūuto, a Kej maue uoka to thėjse to drewno Grabowo Mrąg. UDK, DK**

płuzek (Z + SWM IX) O Szcz Węg Giż Pisz Ełk Olc, lit bl, Kult MW JW; pl-Węg; «narzędzie do obradłania, radło»: *taki pūuzek do ųobuorwańa kartofli Giżycko, radło, maui pluzek na oba stroni ma otkuadńice Sołtmany Węg, tu możo rēduo, abo pūuk, a na te maue to pūuzek Kobyłty Szcz; por. płużyk. MK*

płuzycza (Z + SWM IX + Kult MW JW) O Olsz Mzach, lit bl; 1. «pług, też: socha lub inne narzędzie do orania, zwłaszcza starego typu» lok. jw. i bl: *pūużica s krojem, ze stalunkem i koua Jabłonka Nidz, pūuk i pūużica – rozmaite nażisko, to jednakowo Nidzica, naroga, soχa, pūużica – to jak tylo nastauy te amerykany, to tak casem mōyil'i, ale potem to jus ne, tylo pūuk Kobyłty Szcz, pūużica tak jak soχa, ale ma żelazna otkuadńica, ale tak to byua caua z dżeva Gietrzwałd Olsz; ● «lemiesz pługa» Dorotowo Olsz, SWM IX s. 32; 2. «płóz radła» bl, Kult MW 194. MK*

płuzyczka (Z) O; «narzędzie rolnicze do orania płytkiego»: *te kartofle potim jak bēndo sažōne, jak ųn ubronuje, to bēńže to – zrobi abo žuntki – to pūużičko obejže, to musi tako pūużičke rēc, ne? Kajkowo O, UAM, to musi vžuśc pūużičke i pūużičko oborać [kartofle], pūużička ma dva strōni, żelazne take blaχi – nu ne? – to ųna opsipuvo ib. MK*

płużyk «narzędzie do obradłania, radło» Dłużec Mrąg, SWM IX s. 19. MK

płyn ogp (o jajku): *płyn żółty z białym się zmącić nie umie, bo gdyby to się raz kiedyś stało, pierzyste stworzenie by istnieć przestało GazOlsz XXIX 4. PG, DK*

płynąć (Z + P + lit) W Nidz Giż Pisz Ełk i bl, psn; praes 3pl *płyniā* (w rymie) bl, imp 2pl *płynā* bl; płu- Nidz; 1. «toczyć się stałym strumieniem, lać się, spływać» W Giż Pisz Ełk i bl: *struğā bes uōnki pūńe Upały Giż, f takēm jednym vōndole v bagnaχ, co nājlepšej, kedī stojōnca voda jest, co ne pūńe Myszki Pisz, ųzi pūnu s ocu Gawliki Wk Giż, z blady twarzy jego pot płynōł z krsio zmiesany psn IS LVI 208, Leżałem w polu bez mocy Gdy z ran mych płynęła krew ib LX 220, ● *Moja łuroda Płyńie jek woda, Co popłynōła Aż do łogroda psn Stef I 102, ● przen O Varmō, Polsko rñjiua, Dla cebe pūyne kref psn, ~ Co grzebziōjszczkam kiwnie, Złoty włosek płynie psn Stef I 157; ●● przen a) «mijać, upływać» bl: *Prentko, prentko płynie ten cas, Teras cas pokuty, bondz gotow zaraz psn IS LXIV 229, [...] i mnie Milej chwile płynā i godzina za godzinā Z mojo Marysiā, matulu, z moją jedynā psn IS DXCII-II 50; b) «rozchodzić się, rozprzestrzeniać się» Ełk i bl: *czasem pjeśń miłōści płynie Skomack Wk Ełk,****

PME XIX 106; **2.** «posuwać się w wodzie lub po jej powierzchni»: **a)** «o ludziach i zwierzętach wykonujących odpowiednie ruchy» Nidz Giż i bl: *Bim ja v'yežaua, ze to on, Pūnēuabym ja bes tēn zdruj psn, tu jeleńe pūno, tu na drugo strone* Jabłonka Nidz, ● *sk'šele na k'sizu i co pūnie neńi* Gawliki Wk Giż, ● *przen* «poruszać się posuwicie»: *Co nogi letkiami czynią Że w tańcu tylko płynią* psn, Wisła VII 90; **b)** «o tratwach»: *za služũ znowu na pūpaše spšangnũ pospoũu i koleiũ jena za drugũ pūinũ aš na mŕyjsce do Ŭolstina dojadũ, abo do Krũlefca* Węgój Resz, KN II 55; **3.** «przemieszczać się czymś po wodzie (tu przen)» bl: *Płyn syrce, syrceczku, W koszyku z rogożej Až do mojej mamuleczki* psn Sob 171; **płynący** psn, **płyniący** (Z) Nidz, psn; **1.** im. bier. w zn 1 Nidz i bl: *pūnioca voda* [odp. na pyt. o strumień] Frąknowo Nidz, [...] *chustka do nosa Do obtarcia z twarzy potu ciepłego, Od kosy ciągnięcia mi płynącego* psn, Wisła III 590; **2.** *płyniący* «unoszony przez wodę, utrzymujący się na jej powierzchni» bl: *Stojał oficer na moście, na moście Zidzioł te dziecie płynionce, plynionce* psn IS LXVIII 241. PG, DK

płynny «płynący»: *lasku zielony, stojący przy płynnej wodzie* psn, PF II 573. PG

płyta ogp: *nasz dom był zagrożony, ze się na noc wewnątrz na oknia czalkowite pyty zakładali ze desek* Klon Szcz, P 5, 41. DK

plytki (Z + lit + SWMp) Mzach Giż Pisz Ełk Olc, SWM IX; *pl-* Giż Pisz, ◇ sup *na-* Pisz; «mający niewielką głębokość»: *to na'ęņkse je Šnãrdũo, ale napl'itse* Biała Piska, UAM, *s talęža pūtkęgo* Jedwabno Nidz. DK

plytko (Z + lit) O Olsz Szcz Węg Giż Pisz Olc, SWM IX; *pl-* Węg Pisz, ◇ comp *-dz-* Olsz, *-ć-* Węg Giż (*-c-* Olsz), *-é* Węg Giż, *-ěj*, *-ej* Olsz; «na niewielką głębokość, niegłęboko»: *napřõt pūitko byže poorano* Kiliany Olc, KN IV 306, *z něgo beńže ikra viterta i na sũunko pouožona, dıxt tak v vože, cale pl'itko* Biała Piska, UAM, *do štalowańa; štalowisko – guẽmbej, pl'ici* Sołtmany Węg. DK

plytkować (Z + SWM IX) Giż; *pl-*; «dokonywać płytkiej orki»: *po znuvaž pl'itkuje, a guẽmboko podorņfka na zboze* Gawliki Wk Giż. PG

plyw «brzeg wody, nurt?»: *zak z dvuma skršduamni to beńže stažany na vzosne pod mostańi na puyvaž iže v'ę'go'š ćo'ņie* Zgon Mrąg. PG

plywać (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Węg Giż, psn; *pl-* Szcz, *py-* W i bl; fut 1sg *będe pływala* bl, f *będe pływać* bl, 2sg *będziesz pływala* bl, imp 2pl *pływajta* bl; **1.** «przesuwać się w wodzie lub po jej powierzchni»: **a)** «o ludziach i zwierzętach wykonujących odpowiednie ruchy» WMzach Węg Giż i bl: *ja się już naluczulem pływać* Tuławki Olsz, KF, *co na jeżeze pūwa, to uabeńć* Pieczarki Węg, *ribi pivajũ ve vože* W, SWarm 131, *na obžat woũac, gruska ni ma, kón puywa sam* Natać Wk Nidz; **b)** «o łodziach» Olsz Nidz: *jek luźna woda to båt pūwa* Gryźliny Olsz; **2.** «utrzymywać się na powierzchni wody, nie tonąć» O Resz Mzach Mrąg Giż: *pšórko abo ot sosny kurka to pūwo* Paprotki Giż, *takie nowe latko gnielz i ciasta, krowe, konie, owce, krsziziki purcziali [...]. Jak pl'wały to będzie źić, a jak chtóren sie utopił, to miało znaczić źe, smutek* Ulnowo O, PorJ 54, 1 s. 9, *a sól to tako, tako tēņgo muši bić, že srovo kartofel muši pūvać* Dłużki O, UAM, ◇ *nalãsuem na jeżeze tu faske pūvać* Pasym Szcz, UAM, ● *tuk to ešče puyvo* Biesal O; **3.** «przepływać; lać się»: *struga to jest woda, co zawdy puywa* Wierzbowo Nidz, *ten dek l'ıxy, to aš pliva tu f tej izbe* Mąćice Szcz; **4.** «przemieszczać się czymś po wodzie»: *pūiva še v baće* Szczytno, KN I 309; **pływający** im. wsp. odm. w zn 2: ● *pšesłim pšęxtu bez Rēn, bez Ryn most byũ poterty, pūwajoncy* [o moście pontonowym] Sucholaski Giż. PG

pływak (Z + lit + SWM X) O Olsz Szcz Giż; **1.** «osoba umiejąca pływać» Olsz Szcz: *otment to no dobrni pływak može pšepųynoć* Mąciace Szcz; **2.** «spławik» O Giż. PG

pływanie (Z) Resz Nidz Pisz; *py-* Resz; forma rzeczownikowa czas. **pływać**: **1.** w zn 1a Resz Nidz Pisz: ● *zdrėna vıglonda jak puoćica vnet tlo ma cėrvone pųurka do pųyvańń i ũośori zoute* Wejsuny Pisz; **2.** w zn 4: *snopki do pųywańń sō s šitozu, dwa snopki prowozėm zżuzane, tak syroko, co cųożek je moze na tyn prowōs ukųaść, tedi go te snopki ũosō na woże* Zgniłocha Nidz. PG, DK

pnąć się «wspinać się»: *pnūū śa na gauūūś i zlećāū z ũi na zāmńa* W, SWarm 112. MK

po (Z + P + lit) OWM, psn; przyimek łączący się z D, A i L: **1.** w połączeniu ze zleksykalizowanymi postaciami wyrazów będącymi z pochodzenia przymiotnikami tworzy wyrażenia przymkowe precyzujące sposób mówienia, nazywania lub określania czegoś, także ubierania się, postępowania, odbywania się czegoś OWM: *tėn drōŕk to śe nazıvō po našėmu* χοχλο Lipowo O gm. Waplewo, *agrest to po polsku, po ĩeńecku* štaxelberen Ulnowo O, *vıtryńır to jes po ũacińsku, a i po ĩeńecku* Grabin O, *no ja bym śe zapytaū po mazursku onego: pańe śıūa lat maś? jakı stary? ile lat?* Dąbrówno O, *na ojca to mużıli* řadrecku i muterecka, *mu to jus muŕıli ojćec abo ma-tecko, a ońi to tak po staremu* Grabowo Mrąg, *to* χrapke tako, *tak po cíxu śe tedi* godo Pustniki Mrąg, *ot innyx zweżont tės kreř, po myśłısku to řarba* Jabłonka Nidz, *glėndy po katolıcku, a luterakı muŕıo zarencyny* Pasym Szcz, *ja im odpowėduje: po mojemu to jest za wısko* Mikołajki Mrąg, *po galancku usı stroje* Ryn Giż, *Był Mānstein jenerał w Gdańsku* Ten tām cāle zŕł po pāńsku psn Kętrz 94, *to nie po krześcıjansku tak ludzi łoszukuwać* Tuławki Olsz, KF; **2.** tworzy wyrażenia wskazujące powierzchnię, obszar lub przestrzeń, także pomieszczenie albo jakiś obiekt, wzdłuż których ktoś lub coś się porusza, coś się przemieszcza (z L) OWM: *robāki to so te, co tak po źeńi śe wųōcō: na ptoka to śe ĩe mōźi robok* Łutynowo O, *jedėn iże v brōźże, a drōgi po rolı* Gardyny Nidz, *ũun tam maū ũutke i tom ũutke po loże pųalı* Jabłonka Nidz, *po jezoże śe jeźźı botem* Pietrzwałd O, *kebi tak* řora bıūa, *tobi tak po śfeće ĩe jeźźıūa* Konopki Wk Giż, *muŕıjıūem ja: co ĩėdobrėgo tėra! ten strėjk iże po śfeće* Giętkie Pisz, *fafłot s plotkańi lata po fśi* Rummy Szcz, *jeskuŕka co tak po oboże lata* Gardyny Nidz, *ptasfıo to co po poźetśu* řurajo Hejdyk Pisz, *klōmp abo korka w izbże, po nadwożu* dřewńokı Krukłankı Węg, *rosa po trāże, po źeńi* Ryn Giż, *ıć gųośe po rośe do kořanka mego* psn, *a ũōn* řoźıū po izbże *ũod okna do ũokna* Mrągowo, *żeźōrka co po dzeze lata* Dąbrówka Pisz, *po trepař śe iże* Lisy Pisz, *na mentfař* po drapce Snopki Pisz, *drapka co sųoma sųa po ũıj* Głodowo Pisz, *po tēm druśku iże na waŕek* Mierki O, ● *do tėgo ciasu szłō* wszystko *jek po mydle* W, Stef OK 18; **3. a)** zwykle w połączeniu z rzeczownikiem o charakterze czynnościowym tworzy wyrażenia wskazujące cel obrzędowego odwiedzania wielu osób lub podejmowania jakichś często powtarzających się działań albo starań związanych na ogół ze zdobywaniem, uzyskiwaniem czegoś bądź uczestnictwem w czymś (z L) OWM: *po smagańu* řoźıli χŕopaķi i řeřcaķi, *wodo leńi, ruzgarńi* Występ Szcz, *řećı to rade byli, kedy latalı po vykupsu v druge śfėnto* Zdory Pisz, *wendrořak, co po zebrańu* řoźı, *po prāsarce* Sądry Giż, *śe zalėca abo po rajbże* řoźı Mostoły Ełk, *jo ĩe řoźıūa po zabavař* ĩic Łatana Mł Szcz, ● *ja rıbi řıtaūa, po rıbař* řoźıūa ib, *no to jeźźı po kudrař* Skorupki Giż; **b)** zwykle w połączeniu z rzeczownikami w pl tworzy wyrażenia wskazujące osoby lub miejsca, które ktoś kolejno odwiedza, obszary lub

środowisko, w których coś się odbywa, coś występuje albo tereny, które ktoś przemierza bądź miejsca objęte określoną czynnością (z L) OWM: *žeći χοζίλι πο ζναο-μνχ i cōcýli Zdory Pisz, ja hé vēm, jak še te kije nazývajo, to πο skouαχ ucýli, a u nas tego hé byuο Mącice Szcz, πο Rusaχ to mhoul'i na zarnaχ, to casem esce ktoś ma Szymonki Giż, πο uoηkaχ to bučan, zabi i ruzne robaki Występ Szcz, stary Fryc s kulasem χοζίu πο Mazuraχ Pogubie Średnie Pisz, jus še πο innyχ vzoskaχ rozhesuο, co v Jebuonce stónke znalešli Wykno Nidz, sukajo tego πο kartoflaχ Pańska Wola Giż, πο kóntaχ pajencyny šťeraαα Polska Wieś Mrag; 4. tworzy wyrażenia: a) wskazujące czynność, stan, zdarzenie lub fakt, które miały miejsce lub istniały przed tym, co następuje po ich zakończeniu (z L) OWM: *po jezēnu porozlativajō še fšisci Napierki Nidz, πο zasevé poduūžovač Gietrzwałd Olsz, πο očelehu to jeuōžica, a jek jo juš vydō-jo, to jo juš nazývajo krovo Lichtajny O, πο peūni to kšēžic otbžera Olsztynek O, víželi ňebošcyka πο śmerci χοžic Łęgajny Olsz, πο potopē Pan Jezus dau tyncu Skomack Wk Ełk, ● z pšeršu žono žuēm ošem lat, to my zmaruα πο maūym žecōku N Kaletka Olsz; b) wskazujące porę dnia, miesiąc lub inne odcinki czasu poprzedzające to, co się po nich dzieje, odbywa lub ma miejsce (z L) WM: *chrzest buł przed południem, a πο południu bankiēt W, Stef OK 3, ješče brutka i brutkân, aš πο dwunajstej to uš tera χuop i kobžeta Ruś Olsz, tak πο Marciñe, to w nowemb'rže to p'ršewažñe krojil'i gospoda'rže genši Uzranki Giż; 5. a) w połączeniu z liczebnikiem (czasem z jego elipsą) lub z wyrazem w jego funkcji tworzy wyrażenia określające liczbę przydzielanych lub używanych przedmiotów (z D, A, L) bądź osób biorących w czymś udział, znajdujących się gdzieś (z G), a także cenę czegoś, ilość lub czas trwania albo wskazujące, ile razy coś zostało wykonane (z L) OWM: *Gospodyni, ze łzō w łoku, Dala šlugom πο gudoku psn Zient 181, zapo'lim πο cigarette Wipsowo Olsz, te prince bil, krul uopstažuū zal, πο jenemu w zalu Sołtmany Węg, tu byuο πο p'xēñzesōnt ňeskalñikōf Myszki Pisz, perkal'iku πο feñiku Tuchlin Pisz, πο kilo dostañem, tlo nařta hé χce gožēc Spytkowo Giż, jek on požežau, že hé ma χleba, to mi koleži každy πο troše dau N Kaletka Olsz, noma πο polsku wykuađau πο štyry gožiny Spręcowo Olsz, to še πο raže pobronuje Ulnowo O, W taneczek uderzymy, Po raziku, πο dwa psn, Sien 254; b) w połączeniu z liczebnikiem tworzy wyrażenia wskazujące wiek określonej grupy osób Mzach Giż Pisz: *lo ty take πο dvažešća lot to nagorse Mazuchówka Giż, to t'ři žefcaki tam buy jedno stare, moze ňauy πο p'xentnašće lat Jablonka Nidz; 6. tworzy wyrażenia określające cel jakiejś czynności bądź osobę lub przedmiot, surowiec potrzebne do czegoś (z A) OWM: *gospodoš ot krovy polecou πο pomoc Tyrowo O, πο psote grendo lecel'i Radosty Olsz, tedy pojezał'i πο krafca, pšivježli go do šebje i un v žimje im posyū uubrañe Kot Nidz, uona hé maūα opaūu, pšyχοžíuα πο deski Siedliska Giż, jeć πο medicini abo πο medikamenti Rudziska Szcz, bo tu luže χοžíli gwouřt πο wode N Kaletka Olsz; 7. tworzy wyrażenia wskazujące przestrzeń lub obiekt (zwykle w odniesieniu do części ciała): a) objęte jakimś działaniem (z L) OW Szcz Pisz i bl: *papa, blaχo možna, πο papše to smouo mazany [dach] Piasutno Szcz, bapka beñže, p'xeñek i muotkem πο tim osřži Wejsuny Pisz, bžijok co tak bžije πο žemni Różnowo Olsz, A pani Jurkowa w duzym kłopocie Porozziysala klejdy πο płocie psn IS XXIII 79, tretka – πο ňi tretowač tak nogo Unieszewo Olsz, žeći z žitkami χοzo i posmagajō πο nogaχ [tych], co só w domu Sząbruk Olsz, ja za pscouy dostauem πο ubže ot Ruska Pańska Wola Giż, dostauēs πο dupše ot mamu Natać Wk Nidz, glaskāl ja πο głozie ji móziul: nie płacz,*******

wciórko będzie dobrze Tuławki Olsz, KF; **b**) na których coś występuje, coś się znajduje lub pojawia (z L) OW Nidz Mrąg Giż Pisz Ełk i bl: *ik'šato žemna, ona jes tak po douaχ, ňe po gurkaχ, gurki sō gliňaste, a douy sō ik'šate* Wipsowo Olsz, *kortuna – take puutenko biyo i take kšātuski po ňej* Jabłonka Nidz, *to muχor i ma take kropki po sobže* Hejdyk Pisz, *us mǎ marscki po ġembže* Dobry Lasek Mrąg, *ňaua palce kšwiwe, guzy po tpaży* Jabłonka Nidz; **8.** tworzy wyrażenia określające stronę, w której coś się znajduje lub coś się dzieje (z L) OWM: *te s tyχ deskuf na ňotspudek to je daŇica, te po bokax to spojunki* Gryźliny Olsz, *rōza to po žesχu, na patšydle to kas* Jedwabno Nidz, *ricki, pempki, co take ślizģe, co tak śe po žesχu umazaŭ* Turówko O; **9.** tworzy wyrażenia wskazujące porę bądź osobę, przedmiot lub wydarzenie zajmujące wcześniejsze miejsce w kolejności czasowej (z L) OWM: *po pouudňu – žecur* Rybical Giż, *po laće jēsēŇ, a potem žima* Zezuty O, *taka plinca to na cauo blaχe i do pėkarŇnika abo s χlėbem abo po χlėbje* Tyrowo O, *podczas ġłosowania byłem ja chory i zona na tyfus, a po tyfusie zapalenie płuc* Klon Szcz, P 5, 53, ● *Brzni kolanda po kolandzie, Na Warniji cały wszandzie* psn Zient 183; **10.** tworzy wyrażenia wskazujące rodzaj rośliny, której resztki zostają, gdy ukończono zbiory bądź obiekt niewykorzystany do końca (z L) O Olsz M: *po kozdum zbozu rzisko* Bartki Nidz, *po saradel'i – saradel'isko mōžō* Szalstry Olsz, *po lŇie l'Ňisko* Tuchlin Pisz, *po kartoflax – kartoff'isko* Rostki Pisz, *kouač to so na blaχ, kedy mi zostaŭo coś po χlėbže i potam cukrem do gury i to jest kouač* Unieszewo Olsz; **11.** tworzy wyrażenia określające zakres, zasięg (z A): **a)** czasowy Mrąg Pisz Ełk i bl: *robžili po suonko zaχot* Grabowo Mrąg, *teras to jus muši do Mazurōf, to fšo toze samo po žišejse lata* Tuchlin Pisz, *ja to v domu beŭ pō šesnašće lat, puķi do skouy χožiŭ* Kalinowo Ełk; **b)** przestrzenny O Nidz Mrąg Węg Pisz Olc i bl: *tako kisawina je na wosne, to koŇe po dupe utykajo* Szyldak O, *sukman to vatovany abo taki gruby pu samō žǎŇ* Tuchlin Pisz, *sukman to tak no po kolana* Kożuchy Pisz, ● *tak vželi i com navet dŭugu nabrǎŭ, tak mozna muŷić, co po same ust* Dėbowiec Nidz, UAM; **c)** liczbowy Szcz i bl: *raχovač možes? Toč moge pō sto i v zat* Borki Wielbarskie Szcz; **12.** tworzy wyrażenia wskazujące źródło pochodzenia czegoś bądź osobę, która coś lub kogoś komuś zostawiła (zwykle jako dziedzictwo) (z L) OW Szcz Mwsch i bl: *mōj ňoćec kupšiu i tedy ja tu ožęžicyŭ po ňojcu* Zameczek Mrąg, *po rožicaχ te meble, co ojćec Ňjauŭ, bydo spšedane* N Kaletka Olsz, *teras sobem ušykovaŭa takom jake veuŇannom po menžu* Purda Olsz, *žeci po pšeršym menzu* Laski Wk Ełk; **13.** tworzy wyrażenia wskazujące podstawę czyjegoś postępowania, istnienia lub wyglądu bądź przebiegu wydarzeń (z L) O Olsz M i bl: *Prusaki na gožaŭe tak ňe jest ŭakome, pχil'i, ale po rozumŇe* Olecko, *Wtencas jo śwata nie uzył* Bom po swej woli nie chodził psn IS LVIII 215, *baldaχ taki to je po štarej može* Bałdy Nidz, *to χusty co po polskiej muže to take byaŭe* Myszi Pisz, *e! no toč to po pořžontku fšo jiže* Mikołajki Mrąg, UAM; **14.** w połączeniu z liczebnikiem tworzy wyrażenia używane przy wyliczaniu czegoś (z A) Olsz Nidz Mrąg Pisz Olc Gołd i bl: *kedi taka mašina na dvožu beŇže stojeć, una zaržejeje po pχirse, po drugē śe zmarnuje* Biała Piska, UAM, *po tšecē, troske za duze podatki mi mušem puacić* Gołdap, ib; **15.** tworzy wyrażenia wskazujące wydarzenie, które miało wpływ na coś bądź urządzenie albo narzędzie, których użycie przynosiło jakiś efekt lub poprzedziło inną czynność (z L) Olsz Mzach Mrąg Pisz: *znušćēne to jes po fronće zrobjone* Nidzica, *po fronće to Ňicem ňe mēli* Łajs Nidz, *te kartofle śe po Ňej [po sosze] fejŇe rožiŭ* Jaškowo Pisz, *po brōnaχ beŇže drelovano* Pianki Pisz; **16.** tworzy

wyrażenia określające podczas jakiej pory lub w trakcie jakiej czynności coś się dzieje lub coś innego ma miejsce (z L) Olsz Szcz Mrąg Pisz Olc i bl: *myntopyš fura po nocy* Wesołowo Pisz, *po droże go zuapili* Unieszewo Olsz, ● *ležau tyżeń i tedi byu pozbžerany i zvžunzany f snopki i zнову do stodoū i jak byu v žime po čaše, to byu terty na čerlicax* Drygały Pisz; **17.** tworzy wyrażenia określające panujące okoliczności, warunki (z L) W Nidz Mrąg Giż Pisz i bl: *jek po dobroci to guova, jek po zuości to uęp* Purda Olsz, *wijexalim po mroku* Jabłonka Nidz, przs. *kedy sfenty Marcin po mroże, to Godi po vože* Purda Olsz; **18.** zwykle w wypowiedzeniach pytajnych tworzy wyrażenia wskazujące obiekt oceniany pod względem przydatności lub użyteczności (z L) O Szcz Pisz i bl: *cus tu po takix lužax jak my?* Ścięciel Szcz, ● w obrębie fraz *A wy, baby, do domu! Bo tu jest nic po babach* psn Stef I 234; **19.** tworzy wyrażenia określające czynnik ułatwiający identyfikację lub zorientowanie się w sytuacji (z L) WMzach Mrąg Pisz Olc i bl: *wszystkie samice można poznać po tym, że wiele klaprują!* Gąski Olc, P 6, 6, *Trzech krowlwi do Betlejem jechali, Drozke sobzie po gziodeckach znojdownali* psn IS LVIII 215, *juz wiedzieli, po obrazach, ze mieszkał Polak lub Katolik* Klon Szcz, P 5, 19, *jak spotykała kogo, to po gosze poznała kazdego* ib, 5; **20.** tworzy wyrażenia wskazujące osobę, której strata wywołuje określone emocje, uczucia (z L): *dųucki cas – ja še kucne po sine* [-n-, sic!] Ryn Giż; **21.** fraz (*jest*) *po kimś (po czymś)*: a) «ktoś umarł (coś zdechło)» Olsz Nidz Giż Pisz i bl: *as pšže do beūka i do serca i po cųeku, opužlina dojže* Snopki Pisz, *zaxozau, lekažam zavouau, dostaū zastšik i jeden, i drugi, i pšonty i zdex, i po kōru* Wykno Nidz, b) «ktoś wyjechał»: *jeszcze jedno „tostańta sia z Bogam!” – wozy dudnią i już po gościach* W, Bar 105, ~ [jest] *po czymś*: a) «coś się odbyło, skończyło się» W: *dobrzeć – odpowiada Jakub – że już po separacyji* W, Bar 85, b) «coś się wyczerpało»: *nie dawno przedałam konia i dostałam trzysta sztyryńście złotych – alem je prazie zdołał tobejrzyc i już po nich* W, Bar 48, ~ [już] *po wsiem* Giż Pisz zob. **wsio.** DK

po angielsku zob. **angielski.**

po angijsku zob. **angijski.**

***pobadować** «wykapać»: *w wane żecko umyje, pobaduje* Mikołajki Mrąg. UDK
pobadurac «nazwać, natrafić na nazwę (obj. eksploratora)»: *ni mozem pobadurac* Wydminy Giż. UDK

pobankrutować; tylko *popan-*; fut 1pl *pobankrutujewa*; «kolejno lub masowo zbankrutować»: *popankrutować; ięzi každygo roku bańže takā sušā, to χiba fšisci popankrūtujeva* W, SWarm 117. UDK

pobarkać się «o świni: zostać zapłodnioną»: *pobarkaua še, poloχaua albo zоста-ua – byua u kernoza i zостаua* Szczytno. MK

pobawić się «wziąć udział w zabawie; też: zabawić, spędzić gdzieś jakiś czas?»: *A χto χce z nami še pobavić* Muši literka *postavić* psn, *φstompiū do sklepu na psiwo* *ji tam še troxe pobawziū* Wierzbowo Nidz. UDK, DK

pobebłać, pobebłać się zob. **pobebł-**

pobebłać; tylko *-bebl-*; «pomieszać, rozmieszać, zamącić, zbełtać (obj. SWarm)»: *pobebłau muza i terā i i ięšć ne χce* W, SWarm 112. UDK

pobebłać się; *-bebl-*; fut 3sg *pobebble się*; «pomieszać się, poplątać się; pomylić się»: *jāk ni še tam pobebble v guože, to jus ne pšibace* Swaderki O, *teros nam še dixt pobebūoūo, po mnecku* Zabrodzie Resz; **pobebłany** im. bier.: *kur co tam depce ta kura to kobut, takę pomēšane, pobebłane* Gryźliny Olsz. UDK

pobić (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** «zadać wiele ciosów, zbić, poturbować; też: uderzyć czymś kilka razy» WM: *pojeχaαa po curke, a ɥni pšišli to mne pokradli, to mne pobzili* Śwignajno Wk Mrąg, *juš śa poček po kij, žebi pobzić kamrāta, ale potam dāu tamu pokuj* W, SWarm 112, *jego tō fest pobzili* [bandyci] Jedwabno Nidz, *pšišēšli rōscke želōnō, tak kšynke pobzili i tak wyɥučili, take χuopecki latali* Zdory Pisz; **2.** «zabić» Olsz Pisz i bl: *na φluxće pobzili te suni* Orzysz Pisz, *przed oczyma twemi pobiją twe woły* psn IS XLIII 169; **3.** «wytluc, wybić, porozbijać» Olsz Olc: *tu uońského roku buu rñilicjant to pobziu fšystke okna i d'žvi* Mieruniszki Olc, *nożem pobził ten mur i wyszed z tego domu* Purda [D] Olsz, BWM 49; **4.** «zburzyć» Szcz: *tam to tes bžitfa byαa, to tam teš take nastko pobzili* Głuch Szcz; **5.** «o gradzie: potłuc, zniszczyć»: *grat pobije zboże* Gady Olsz; **6.** «w odniesieniu do lnu: wymłócić»: *jak dostano go [len] pobzić, to tedu pšize na ćerlice* Gady Olsz; **7.** «nabić, nasadzić obręcz na coś»: *trzy tobręcze głodko strugam trzy beccki pobzijom* psn IS 347; **pobity** (Z + P) O Olsz Szcz Mrąg Węg Giż Pisz; Nsg n -o Węg Giż Pisz, praet z podm. uogóln. bez słp. Giż Pisz; **1.** «powbijany» O Olsz Szcz Mrąg Giż: *duri byui požercune i byui te gožze pobzite* Lipowo O gm. Waplewo, *dva druški kážda drāps rñaua i te druški buuy povonżane i šćible buuy pobite* Gryżliny Olsz; **2.** im. bier. w zn 1 Olsz Szcz: *byu taki pobžity, popuχuy, taki napuχuy* Ługwałd Olsz; **3.** im. bier. w zn 3 Giż Pisz: *pšet ɥoφto wojno to te ɥurnu wikopiwali a to pšisuo w muzeɥum, to žisaj majo pewnie w Berliñe* [jeśli] *ne pobžito* Zdory Pisz; **4.** im. bier. w zn 4 Szcz Węg: *bodaj Warszawa tes pšęnkne byuo, ale pobžita* Głuch Szcz.

UDK, DK

pobić się (Z + P + lit) OW Szcz Mrąg Pisz Olc, psn; **1.** «zbić jeden drugiego, poturbować się nawzajem, wziąć udział w bójce» OW Szcz Mrąg Pisz i bl: *jek ve fši šurki pobzili śa kijami, to Sander iešće iyχ potžugāu i kšičāu, žebi bžili mocni* W, SWarm 115, *kej śe pobzili fest, to – muži – jemu juśa fest lecaαa* Grabowo Mrąg, ● *kpico to koñe jak śe pobzijo* Głaznoty O; **2.** «rozbić się, stłuc się»: *vilk poset, χcau cauo niśe zabrac i niśa spadαa i śe pobziαa* Sokółki Olc.

UDK, DK

***pobiec**, ***pobiegnąć** psn; ogp: *Rozpocoł sie maj, Pobieg panic w gaj* psn IS LXXVI 264.

KS

pobielić (Z) O Giż, SWM IV, psn; **1.** «uczynić białym, wybielić» Giż i bl; **2.** «stać się białym, pobieleć»: *Niž pola zielone śniegami pobielō, Zejdziemy sie wszyscy wieczorem z kondzielō* psn IS XXVI 96; **pobielony** im. bier. w zn 1: [plótno] *pobzelōne, take buo bžaluχne fejn, na bželñik i bželune* Turówko O.

KS

pobielić się «stać się białym»: *tedi go moču ži kuadu na rosa, cobī śa pobzeliuαo* Bartąg Olsz, KN II 53.

KS

pobierać (Z + P + lit) W Giż, psn; praet 1pl *pobieralim* Resz; **1.** «otrzymywać coś jako wynagrodzenie, należność» W Giż i bl: *siuła ty tež penksyi pobzierasz?* Tuławki Olsz, KF, *chodżom po zapomogie i pobierajum* Szczęsne Olsz, P 2, 5, *Gdy sił do pracy nie mają Swoją rentę pobierają* psn IS XXVI 99; **2.** «uzyskiwać, zdobywać»: *nauke do pierwszej Komuniji św. pobieralym w polskiem języku* Stryjewo Resz, P 1, 6.

KS

pobierać się **1.** «zawierać małżeństwo» W, SWarm 112; **2.** «zbierać się, spieszyć się, żwawo się krzątać, nie marudzić (obj. SWarm)»: *fšisci śa pobžyrali, žebi nareśće skūnčić to kopañe kartofli* W, SWarm 112; **3.** «planować, zamierzać»: *do tej skrzyñki zawieszono spis modych, który się pobierajom do małżenstwa, a ksonc to wołał z ambonny* Klon Szcz, P 5, 64.

KS

pobieżec psn; «udać się dokądś, pośpieszyć»: *Jak se Kaška dowěžaua Po kohiki pobežaua* psn. KS

pobijać «uderzać co pewien czas»: *klopa to jest tako: drevňany myot, co se dũuto pobžija* Purda Olsz. KS

pobitować (Z + lit) OW Mrąg Pisz; *pobu-* O; praet 1sg *ja pobitował* Mrąg; 1. «dać, ofiarować, też: poczęstować» O Mrąg Pisz: *zrobjuu bukete, nu i tò bukete pobudovau těj pańence, těj žefčũne* Kajkowo O, UAM, *jek [żołnierze] p'řišli, jo pobytowau jem jeść* Wojnowo Mrąg; 2. «zaoferować, zaproponować»: *šuuu či žežnik pobitovau za ćelãka?* W, SWarm 112. KS

pobliski «mieszkający, działający w pobliżu»: *tu curki ni mogli te tam pobliske lėkaže wil'ėćić* Gardyny Nidz. KS

poblize (Z + P + lit) Olsz Nidz; w **poblizu** «niedaleko, blisko»: a) w uż. przyimkowym Olsz: *poszła na ta droga w poblizu pałacu i wyczekiwała* Dywity Olsz, P 4, 22; b) w uż. przysłówkowym Olsz Nidz: *ni ma tam może kogoś w poblizu, coby nãma móg pomóc?* Tuławki Olsz, KF. KS

poblizny «?»: *to byu spšedavano s tux zopasuf, χturne pšettém ot fabrikuf bil'i zakuǰjone i na lagže bil'i zũoncone s tum pobliznum towarem* Ryn Giż. DK

poblizu «blisko w czasie»: *Jakuba to pora luba Žniwo poblizu, Snop chce do chyžu* Kal 1892, 13. JCh

poblądzić (P) Szcz, psn; «zgubić drogę, zabłądzić»: *Pašla, pašla, poblądziła, Swoje wołki pogubiła* psn, PF II 567. KS

pobląkać się «pomieszać się, popłatać się? (tu impers)»: *v guové mu še pob[ũ]õňkauo* Skajboty Olsz; **pobląkany** im. bier.: *rozum je pobũõňkany* Radosty Olsz. KS, DK

pobłogosławić (lit) W i bl, psn; *pobo-* W; «o Bogu lub Matce Boskiej: okazać szczególne łaski, otoczyć opieką» W i bl: *O Matko Najświętsza, racz pobłogosławić Przez Syna twójego, łaske jemu sprawić* psn IS LVI 207; **pobłogosławiony** «obdarzony szczególnymi łaskami»: *Ten jest pobłogosławiony, Który z Mazur dostał żony* Kal 1896, 17. KS

poblóczyć; pośw. tylko im. bier.; «nakładać, wkładać»: *sukenki mēli pobũucone, na syje mēli paćurki* Mrągowo. KS

pobogoslawić zob. **pobłogosławić**.

po Bogu zob. **Bóg**.

pobok «obok»: *a kamnyn spuščuu zaras tak pobok koščoua* Węgój Resz, KN II 57. AB

po bokach, po boku zob. **I. bok**.

pobolewać ogp: *czejsto mę głowa pobolewã* Tuławki Olsz, KF. KS

pobontować; tylko *-bunt-*; «zabrudzić wymiocinami»: *pobũntovau sobže ta novã uobleka* W, SWarm 112. KS

pobontować się; tylko *-bunt-*; «zwymiotować (obj. SWarm)»: *Łũzef ša pobũntovau* W, SWarm 112. KS

pobory plt zob. **pobór**.

po bożemu zob. **boży**.

pobożnie (lit) Olsz, psn; 1. «zgodnie z zasadami wiary» Olsz i bl: *to χovãĩće mi iõ pobożne, bo iã potēm pšide po nõ* Leszno Olsz, Stef JPW 67; 2. «w sposób świadczący o czyjejs religijności» bl: *Ledwo szwit, juź dzisioj wstała, Pobożnie sia przežegnała* psn Zient 179. DK, KS

pobożność psn; **1.** «gorliwie wykonywanie praktyk religijnych» bl: *Byś Jezusa w pobożności, Nasładował i w mądrości* psn IS XLIII 169; **2.** «pietyzm, cześć»: *Tu przodownik piosnkę miłą Wiersz za wierszem intonuje Lud zaś całą piersi siłą Z pobożnością mu wtóruje* psn IS XXVII 99. KS

pobożny (Z + lit + SWM VIII) W Nidz Mrąg Giż Pisz Ełk i bl, SWMc, psn; **1.** «gorliwie wykonujący praktyki religijne, posłuszny Bogu» W Nidz Giż Pisz Ełk i bl: *luże take pobożne byli, tero to maŷo tak ɣoʒo do kośćoua Klucznik Olsz, jo tak ɣraskuɣ ne spšewam, ja tak jest wżencěj pobożna, tak s kancynala spšewam* Orzysz Pisz, ● iron. *pobożná jek stará skorzníá* psn Stef RD 97; **2.** «będący wyrazem religijności» Olsz Nidz Mrąg Pisz: *spšewali s kancynala pobożne pšehé* Nida Mrąg, *uuzdrożóni vodó gečfouskò, začou provažić coros pobožnejše žiče* Sząbruk Olsz, KN III 212; **pobożny** w uż. rzeczownikowym w zn 1: *stòmpšidua, mne ne buo wolno ɣožić na tɣ, to gžex tak ɣožić, jak ma zdrowe nođi, pobożne mišleli, co tak nedobže* Sucholaski Giż. DK

pobór (Z + P + SWM V) Olsz Pisz; «powołanie do wojska» lok. jw.: *ja was, ani waszych synów od poboru do wojska nie mogę ochronić* Dywity Olsz, P 4, 53, ● *pobori do mustrongu, do registracji* Butryny Olsz; **pobory** plt «wynagrodzenie»: *a mu nic niepomógło, anie niemnieckie pobory te judaszowe pienòndzie* Szczesne Olsz, P 2, 11. KS

pobóć (Z + lit) Olsz Nidz, psn; ogp: *byk pobód naszego Jánka* Tuławki Olsz, KF. KS

pobóć się ogp: *barany się pobodły* Tuławki Olsz, KF. KS

pobrać (Z + P) OWM, psn; praet 2pl *pobrališta* Pisz; **1. a)** «pozabierać cudzą własność, pozbawić czegoś, przejąć coś» O Olsz Szcz Mrąg Pisz Olc i bl: *my mnełi krovj, ano nam Sovety pobrouj i ne možemy kupić* Tyrowo O, *pole zabrali do fabriki, moja vuasna byua rola, ne parcelovali ino pobrali* Nida Mrąg, ● *przen ja to nauam žeci to vojna iɣ pobraua* Mieruniszki Olc; **b)** «w odniesieniu do zjawisk niekorzystnych, uciążliwych: uwolnić od czegoś»: *Boze, ulzyj nam ciężarów Á pobierz nam tych pänów* psn Kętrz 101; **2.** «powołać wielu do służby wojskowej lub na wojnę» Olsz Nidz: *w wojne menčiznuɣ pobrali* Nidzica; **3.** «zabrać po kolei, przenieść w inne miejsce, pousuwać» Olsz Giż i bl: *ta wilčica pobraua iɣ pšiskiz i ponošiuá do boru, do tego għazda* Olsztyn, ● *Albo nas pobierz do siebie, Byśmy z Tobo byli w niebie* psn Kętrz 101; **4.** «w odniesieniu do pieniędzy: podjąć, otrzymać» Resz Szcz: *był ojcziec zmuszony 1000 Mk. z kasy chłopskiej pobrać, aby konie i wozek kupiec* Stryjewe Resz, P 1, 5; **5.** «poślubić»: *gdy jemu ta zmarła pobrał młodą z domu Kroszewska* Stryjewe Resz, P 1, 1; **6.** «o kobyle: zostać zapłodnioną»: *pobraua abo polatovaua* [odp. na pyt. kwest.] Zdunowo Pisz; **pobranj** im. bier. w zn 1a: *fšyst'ko byduo pobrane, jedno krufke mamy i celaka* Miechy Giż. KS

pobrać się (Z + P + lit) Olsz Szcz Giż, psn; ogp: *šlup buj, pobrali še* Sterławki Wk Giż, *byua u kožanka i majo še pobrać* Purda Olsz. KS

pobrakować «odczuć brak, niedostatek czegoś?»: *Ten w pruski ład wmasierował, Pieniędzami pobrakował, Obdzierał ład z bräntsiosämi* psn Kętrz 94. KS

pobranie się forma rzeczownikowa czas. **pobrać się**: *co do weselow i się pobrania ogniska domowego modych* Klon Szcz, P 5, 64. KS

pobrat zob. **półbrat**.

po bratersku zob. **braterski**.

pobroić «zrobić coś złego»: *ćort movi na to: viziš Pañe Bože, což ty pobroių* Ornowo O. KS

pobronować (Z + P + SWM IX) OWM; praet 1sg *ja pobronował* Węg; «spulchnić ziemię broną, zwłaszcza przed siewem bądź sadzeniem roślin, lub przykryć ziemią zasiane ziarno; też: zniszczyć za pomocą brony chwasty wyrosłe po zasiewie»: *na te grutoni taležufko vjeřać, to zaš pobronovać, rozbronovać i zašać drelko* Wygoda Olsz, *pobrunuje i tedi pot puuk, pot lořmašine co durki robži* Upałty Giž, *kedi zašeje to letko pobronovać zebi žarno ñe pšys[χ]u* Kobuły Szcz, *beņže šano i za ševnikem še popšec pobronuje* Popowo Sałęckie Mrąg, *pobronovać jek jus majo f[s]χozić žemniaki* Jaškowo Pisz, *roztrzeliwali Polakow na polu i jech tak zakopali i zemnie poorali i pobronowali, aby nie było szladu, gdzie byli zakopany* Klon Szcz, P 5, 57; **pobronowany** (Z) Olsz Szcz Mrąg Elk; Nsg n -e Szcz, -o Mrąg Elk; im. bier.: \diamond *tedi beņže pobronowano i tedi beņže guemboko orano* Rybno Mrąg, *jek [ziemniaki] majo řsχozić bendo pobronowane, cobu želisko še popsuu* Kowalik Szcz. KS

pobronowanie forma rzeczownikowa czas. **pobronować** Kalinowo Elk, SWM IX s. 86. KS

pobrząkanie «podzwanianie»: *Wtem słuchać psa łujodanie, Zwónków głošne pobrzónkanie* psn Zient 180. KS

pobrząkuwać «dźwięczeć, podzwaniać»: *pobrząkuwać; juž kosy pobrząkują, czas žniwować* Tuławki Olsz, KF. KS

pobrzydzić «zabrudzić»: *znowu psierzynę pobrzydziuėł* Tuławki Olsz, KF. KS

pobudka «zachęta do działania, bodziec, impuls»: *pobudką do tego było następujące zdarzenie tamtejszej okolicy* Dywity Olsz, P 4, 51. KS

pobudować (Z + P + lit) OWM, psn; praet 3sg *em pobudował* Pisz, 1pl *my pobudowali* Nidz Mrąg, *pobudowalim* Szcz, fut 2pl *pobudujeta* Szcz; «postawić budynek bądź ich zespół, konstrukcję lub jej część» OWM: *tak ja sobyje zapracovau i sobje pobudovau* Dębowiec Nidz, UAM, *to ja pobudovauėm novi budnek i stodoęe vžnužnuėm i řlėf pobudovauėm* Ogonki Węg, UAM, *stoi napisane: pobudujeta řmasta, a řeskać w řiř ñe beņžeta* Mąćice Szcz, *za uonskego roku most pobudowali* Jabłonka Nidz, \bullet *pobudować to řięcka kostuje* Ryn Giž; **pobudowany** (Z + P) OW Szcz Mrąg Giž Pisz; Nsg n -e W, -o Giž Pisz, praet z podm. uogóln. bez słp. Pisz; im. bier.: *řlivi – dla bidua, dla řfini, dla ptastfa; co jest pobudovane f caųkošći – to je gumno, to može bić šopa, stodoęa abo jake druge zabudovana* Stryjewo Resz, *tu esce ot Polski řic ñe jest pobudovano, ale řic ñe jest spalono* Siedliska Giž, \diamond *nařerwu řundament beņže pobudowanu* Grabowo Mrąg. KS

pobudzać «dawać impuls do czegoś, skłaniać»: *ten do brzytwy to az dr-zy. A tak pobudzo do ty brzytwy* Szczytno, LitLud 81. KS

pobudzanie forma rzeczownikowa czas. **pobudzać**: *Ā i tego muzykusä W piekle będzie jego dusa, Zä te jego pobudzänie* To sie do pieklä dostanie psn Kętrż 75. KS

pobudzić (Z + lit) Olsz Mzach Pisz, psn; **1.** «przerwać sen wielu osobom» Olsz Nidz Pisz: *z řazdo řožil'i i řpšewali nabozno pšėšnie i tedy nas rožice pobužil'i i my mušeli u jeglaski paćorki muwić* Zdory Pisz, *weszli z trzåskiem do naszego domu ji nāju pobudzili* Tuławki Olsz, KF; **2.** «skłonić, zachęcić; stanowić impuls»: *im dziewczaki pokoju nie dadzo; Pieniądze od nich wyludzo Ā do tanów ich pobudzo* psn Kętrż 75, [gorzałka] *do krádzierzy pobudzi* Szczytno, LitLud 81; **pobudzony** «podburzony,

podjudzony»: *Jezusa k'šišizujonc Zyži, lud zaślepsuny, ot synžuf pobuzony, gvaŭtem na k'šiš vlekl'i* Hejdyk Pisz. KS

pobudzić się «o wielu istotach: zostać obudzonym, przestać spać»: *lod tego grzmotu wszyscy się pobudzili* Tuławki Olsz, KF. KS

pobujać «pohuścić, pokołysać»: *pobujāi žecko, može ša uuspokojī* W, SWarm 112. KS

pobukać «poklepać, popukać?»: *vžēni kañēn pobukał'i, noza my ņe ņeli* Waplewo O. KS

pobukać się (Z + lit) W Szcz Pisz; «o owcy (też o samicach innych zwierząt): zostać zapłodnioną»: *klač to še jus otbziua, ofca to še pobukaŭa* Wesołowo Pisz. KS

pobuntować, pobuntować się zob. **pobont-**.

pobutować zob. **pobitować**.

pobyć (Z + P) Mzach Giż Pisz Ełk; praet 1pl *pobylim* Ełk, cond 1pl *my by pobyli* Giż; «pozostać gdzieś przez jakiś czas»: *v Janufce pšyšl'im do areštu vojskovego, tam pobyl'im dva dñi* Kalinowo Ełk, *to zeby tak pobyl'i te pany s pare dñi toby še różności wyžucil'i* Myszki Pisz. KS

pobydłować (Z) Giż Pisz Olc; «o krowie: zostać zapłodnioną»: *ñeli ve fši bika, to [jałowica] pobyduovaŭa nama* Kwik Pisz. KS, MK

pobyć (P) Olsz Szcz, psn; **1.** «przebywanie» Olsz Szcz i bl: *po paru tygodniach pobytu na majątku przyszedł do mie sługa policyjny* Dywity Olsz, P 4, 23; **2.** «bycie, istnienie» bl: *Až, jakeš mñi pšyžlna byŭa F tožbe jedyny pobit mój* psn. KS

pocałować (Z + lit) WMzach Ełk Olc, psn; imp 2pl *pocałujta* bl; ogp: *Bandó za mnie dziewczoki płakały, Z chtórnamy jo tancowoł, A noziancy moja nojmniłejszo, Chtórnom roz pocałowoł* psn Stef I 185, *ale ón ta goŭo iž ņe caŭowāu, ino bes snoptuž ņsístke pocaŭowāu* Jabłonka Nidz, *pocaŭuj reŭka staremu* Stękiŭny Olsz, ● *fraz pocałuj w pupę* bl, *w dupę, w tyłek* bl, *pocałuj mnie w nochal* W «zwrot wyrażający ostentacyjne lekceważenie»: *Teroz o mnie nie płac, Ani me nie załuj, Złap psa za łogon, W dupe go pocałuj* psn IS XLV 173, *tyŭca, pocaŭuj ņ tuęk ņemca* Dźwierzuty Szcz, *szurki chcieli sia zemścić i wołajó: Wuju, łóš w kole! – Pocałuj mnie w nochal, wole!* W, Stef OK 33. KS

pocechować «opatrzyć odpowiednim znakiem, pozaznaczać»: *ciesla juž nāma wszystko pocechowāł* Tuławki Olsz, KF; **pocechowany** im. bier.: *pŭoži byŭy rozmaite, vuske, séroke, mēli sfoje gonki – to te pocechovane f pŭoše* Klebark Wk Olsz, ◇ *to [tzw. ganki] bēndo pocechovane abo veŭglem, abo krejdo jek začne snovać* Gady Olsz. KS

pocepnica (SWM IV, Fal PST) Mzach Ełk i bl; **1.** «rodzaj splotu tkackiego» Szcz i bl: *f pocepnice to jedno treść pusto zostavil'i a v jedno navlekl'i* Pupy-Spychowó Szcz, Fal PST I s. 225; **2.** «skaza wzdłuż tkaniny» Mzach Ełk. KS

pocerować ogp: *tša strifle pocyrovać, bo žimno beñže* Kwik Pisz. KS

pochowka; tylko *puch-*; «rodzaj pojemnika»: *wykožyć je [pszczoły], to take pruxno ot jizby, take pruxñate, puxępka taka i dym z ni leći* [o podkurzaczu] Gryźliny Olsz. DK

pochlać się; fut 3pl *pochlają się*; «upić się»: *tutaj to na weselu to jus pšēt koščouēm to pšijo, pochlajo še, a u nas ņe, u nas jinac* Myszki Pisz, *koze uwūzaŭ kole puota a posed do karcmy pochlac še, co dobro koze kupšuŭ* Ukta Mrağ. KS

po chłodzie zob. **chłód**.

pochłopotać się zob. **pokłopotać się**.

po chłopsku zob. chłopski.

pochmielić się lit bl, psn; «upić się»: *Drugi łajdacysko Tylko się pochmieli, A do zadnej dziewczyny To się nie przytuli* psn, Kolb 251. KS

pochmulić się lit bl, psn; *koch-*; «zasępić się, posmutnieć»: *Drugi niedźwiedzisko Tyło się pochmulu Nadobne dziewczynie Do się nie przytuli* psn, Kolb 274. KS

pochmurno (Z + lit) Olsz Nidz, SWM VI; ogp: *lu naju wczoraj przez całki dzień buło pochmurno* Tuławki Olsz, KF, *poχmurno; zakryje to słońce* Wierzbowo Nidz. DK

pochmurny (SWM VI) Szcz Giż Pisz Ełk Olc i bl, psn; «niepogodny, zachmurzony»: *Wcoraj była pogodyńka, Dziś pochmurny dzień* psn; IS III 456; ● «o księżycu doraźnie: mający lisia czapę»: *pochmurny miesięczek* Szyba Ełk, SWM VI s. 19. DK

pochodacze «o nogach»: *koza mnaua noği, a to ne byli noği tlo poχodaće* Ruś Olsz. KS

pochodnia (Z + lit) W Pisz Ełk; ogp: *poχodnie byuy inakse, oblepone smouo, oblane maso i φtencas se nazywauo poχodnia* Pogubie Średnie Pisz, ● *przen jest pochodnią ku zbawieniu* Skomack Wk Ełk, PME XIX 99. KS

I. pochodzić (Z + lit) Olsz Węg Giż Pisz; **1.** «spędzić jakiś czas na chodzeniu» Olsz Węg Giż: *mawa czas, mozewa jeszcze siulkę pochodzić* Tuławki Olsz, KF, ● *ogródek, bes uogrutka poχoži uon i tak* Krukłanki Węg; **2.** «znaleźć się przejściowo w określonej sytuacji, pobyć kimś»: *on para lat paχoukem poχoži, priφuŋk zrobzi i pŷyże na mejstra* Orzysz Pisz. KS

II. pochodzić (Z + P + lit + SWMp) OWM, psn; praes 1pl *pochodzim* O Olsz Pisz, *pochodziwa* Olsz, praet 1sg *ja pochodziła* O; **1.** «brać początek, wywodzić się, mieć źródło»: **a)** «z jakiegoś miejsca, regionu, kraju» OWM: *ja jus uot Prostek poχožiua, to, prose pañi, tam tos samo nehecke luże* Kwik Pisz, *ja poχože s tix strón, s kturix vi jesteće* Gawliki Wk Giż, *oni poχožo s pouudña* Skorupki Giż, *tam skela ja poχože to tam reki só* Kwik Pisz, *muj ojček poχožiŋ s Polski* Stryjewe Resz; **b)** «od jakiejś istoty (też Boga); z rodziny, rodu lub środowiska» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *toć wŷsycy uod jednego uojca poχožiwa* Radosty Olsz, *scėnsće, nescėnsće poχoži uod Boga* Tuchlin Pisz, *jo poχože ot takiχ staryχ* Mazuruf *znót granicy* Pietrzwałd O, *poχožo s polskiχ osadnikuf* Szyldak O, *jeno z robotneχ poχože, roźice ne mēli roli* Tyrowo O, *Jestam sobzie ziesko dziewcza, Nie pochodza ze ślachectwa* psn Stef II 22, ● *ja s polskiego języka poχožiua, moji roźice ne mogli po nehecku* Głaznoty O; **c)** «z jakiegoś surowca»: *ti pochodzisz z ziemni, to patrz w ziemnie* Rasząg Resz, BWM 168; **2.** «pozostawać w związku etymologiczno-semantycznym lub historycznym» Nidz Pisz: *jak je zaporą to tedy zapšec, to smovo zapšec poχoži z zapory, bo zapšec można ino zaporą* Jabłonka Nidz, *zamek to poχoži z nemjeckiego sŷowa burk ib, bauki od bróny, to poχoži jesce ot staryχ lat, kedy bróny drevnane byuy, bo bauk to z drevna, ale to potem pŷejente i na te żelazne* Frąknowo Nidz; **3.** «składać się z czegoś» Szcz Mrąg: *cepi poχožo s t'šona, z źerzaka* Kosewo Mrąg; **4.** «o cieście: rosnać» Sucholański Giż, SWMp 99; **pochodzący** (Z) Olsz, psn; **1.** im. wsp. odm. w zn 1a Olsz: *w mējsce jego zostau pŷiželony drugi naučicel, nazwisko Galušek, poχožo^{ny}cy z Nadreñi* Purda Olsz; **2.** im. wsp. odm. w zn 2: *Od pogaństwa pochodzące, I nas lud omamiające* Kal 1892, 9. KS

pochodzenie (Z + P) Olsz; «przynależność narodowa, etniczna»: *odmawali gbura tēgo i straŷyli wenżeñem, ażeby nam tej žauki ne spšedau; spšedajo^{ny}cy zdecydowau se jednakowo jako Warrñjak poχožeña polskiego* Purda Olsz. KS

pochopny «chętny, skłonny do czegoś»: *kiedy to młodzież zawdy pochopniejszą do tańca niż do różańca* W, Bar 63. KS

pochorować się «o wielu osobach: zachorować»: *pochorowali sia bodáj potam wszyscy na katár* W, Bar 66. UDK

pochorzeć «o wielu osobach: zachorować»: *wszyscy mi doma pochorzeli* Tuławki Olsz, KF. UDK

pochować (Z + P + lit) OWM i bl, psn; imp 2pl *pochowajta* bl, praet 1sg *ja pochował(a)* Nidz Mrąg; **1.** «złożyć w grobie, pogrzebać» OW Nidz Mrąg Giź Ełk i bl: *ńjerf na cmentażu pochovali luźi psi kośćełe* Jonkowo Olsz, *pochovali jũ v dambovam žarxu kele jĩ χuopa* W, SWarm 206, *u nas i v bżauym pochowajo i carnym i deko bżauo pşykryjo i jus* Jabłonka Nidz, ● euf. *pşyset suⁿśat do suⁿśada a suⁿśadowi zunka pomerua. A powżeda: zunkes pochowou* Ogródek Ełk; **2.** «schować, ukryć» W Giź i bl: *skşinka to tes taki kufer, mozna pochovac i uyski, i belizne* Pańska Wola Giź, *pochowaj twoją toblekę, bo ci się zakurzy* Tuławki Olsz, KF, ● *bo zawdi mūdoda to una pochowã nãdro* Rybical Giź; **pochowany** (Z + P + lit) WM, psn; Nsg n -o W Giź, -e Pisz, praet z podm. uogóln. ze słp. Giź Pisz, bez słp. W Giź; im. bier.: **1.** w zn 1 WMzach Mrąg Ełk i bl: *no i fedy go vićõgnel'i – buu pochowany – to potem matka muvżiua, co oćec zavdy chożiũ po śńjerći* Natać Wk Nidz, *tumerłych w Biskupcu razem pochowano* W, Bar 45; **2.** w zn 2 Giź Pisz: *kedyści byli take kuřy, źelizne cysto byuo pochowano* Wydminy Giź, *i jesce take ghazduska z jajkuř robili na obo'że, za źeliskem pochowane byuo ř konty i muwil'i, co to usterżaze pşyñus* Zdory Pisz. UDK

pochować się «o wielu osobach: schować się, ukryć się»: *dzieci się pochowali ji ni mogłam jech naleźć* Tuławki Olsz, KF. UDK

pochowywać «w odniesieniu do wielu osób: składać w grobie, grzebać»: *un pochowyyau te, co byli zabjite* Jagodne Pisz. UDK

pochód (Z + P) Resz Mzach; **1. a)** «przejście, przemarsz» Szcz: *po obiedzie była zborka nas i pochod do jedniego og[r]odu, gdzie nas jesce barzej przyjęnto* Klon Szcz, P 5, 27; **b)** «procesja»: *mieszkańcy z kazdej wioski szły w pochodzie ze dwoma czteroma asz sześćoma świecamy jako dar na ołtarz* Stryjowo Resz, P 1, 2; **2.** «pochodzenie, źródłosłów»: *nasykuje śe, vireperuje śe, ale to reperuje to internacjonalne suovo uacińskego poχodu, to u nas nażonźić* Frąknowo Nidz. UDK

poch poch «przywoływanie świni» Sołtmany Węg, SWM III m. 28. AW

pochrząkuwać; formę hasła i definicję powtórzono za KF; «pochrząkiwać, pokaszliwać»: *jek z jego zdroziem? Toć tam pochrząkuje, ale jakoś się trzymã* Tuławki Olsz, KF. UDK

po chrześcijańsku zob. **chrześcijański**.

pochuć pochuć (SWM III) Szcz Mrąg Giź; «przywoływanie świni». UDK

pochwa (Z + lit + SWM II) OW Ełk, psn; *pok-* Ełk, *puch-* W; Gpl -ów bl; **1.** «futurał, pokrowiec» W Ełk i bl: *puxfa do okular* Purda Olsz, *koşiuka tako pokfa do oseuki* Ogródek Ełk, *I wsed w dom weseluncy Wyjun z pochwów miec bħysuncy* psn IS XXIX 487; **2.** «żelazna obrączka na piasćie w kole wozu» Kąjkowo O, SWM II s. 37. UDK

pochwacić (lit) W; tylko *pofa-* W; «naostrzyć»: *ale mũj nũś kraje, jek go sobże pofacuũ-am* W, SWarm 115. UDK

pochwalać (P + lit) Olsz Olc; «wyrażać się z uznaniem, chwalić»: *co mam cię jeszcze za to pochwalać?* Tuławki Olsz, KF. UDK

pochwalić (Z + P + lit) OW Nidz Giź Pisz Ełk Olc i bl, psn; *poſa- Giź, poſcha- Giź Pisz Ełk, inf -eć Resz*; **1.** «wygłosić pochwałę pod czymś adresem; wyrazić się z uznaniem» W Nidz Giź Pisz i bl: *i poſſaliu stary Fric tego gospodarza, co je taki stron* [sic!, «ostry»] *na robotnikuf, to moze gospodarke opstoic* Pogubie Średnie Pisz, *pochwałulem go za dobrą łuczbe* Tuławki Olsz KF; **2. a)** «oddać cześć, chwałę, uwielbienie (zwłaszcza w odniesieniu do Boga); też: pomodlić się» bl: *Vy nebosa vykšikajće, Tego Jezusa poſſalce* psn; **b)** «wypowiedzieć formułę chrześcijańskiego pozdrowienia» W: *vešua do domu, poſſaluua Pana Boga i še pitã, či juš ſšistko gotove* Leszno Olsz, Stef JPW 67; **pochwaliwszy** im. uprz. w zn 2a: *pochwaliwszy swego Pana* oracja, Wisła VII 88; **pochwalony, pochwalon** (Z) O Olsz Nidz Giź Pisz Ełk Olc, psn; Nsg m *pochwalony* O Olsz Nidz Giź Pisz Ełk Olc i bl, *pochwalon* Pisz i bl; im. bier.: **1.** w zn 2a O Olsz Nidz Giź Pisz Ełk Olc i bl: *Niechaj Pan Jezus Będzie pochwalony Od wszystkich ludzi Zawsze i wielbiony* psn IS XXXV 133, *bađź od nas o Jezu pochwalon* psn IS XX 482, ● *fraz niech będzie pochwalon(y) (Jezus Chrystus)* «formuła chrześcijańskiego pozdrowienia» O Olsz Giź Pisz: *grisuje kšenzoſu tak: neχ beſe poſſalonu Jezus χristus* Snopki Pisz, *neχ beſe poſſalun* Biała Piska; **2.** w zn 1 Drygały Pisz. DK, UDK

pochwalić się (Z + lit) Olsz Mrąg Olc, psn; «podkreślić swoje osiągnięcia, poszczycić się, popisać się»: *ten gospodarš χcau še poſſalić do tego kovala i muji tem suovem: to ja ſšo sam zrobiu* Kowale Oleckie, *Sam się więc pan młody przede mno pochwalił, Ze un łuńskie żyto latosiem przywalił* psn IS DXCII-XXIII. UDK

pochwała 1. ogp: *dostał pochwałę za dobrą łuczbe* Tuławki Olsz, KF; **2.** «?»: *A nase paropci dobre poſſauu, Bo s furò i po fure grëndò iexali* psn, KN II 58. UDK, DK

pochwycać; tylko *poſy-*; «łowić, poławiać»: *tyle ripkof še pofico! To špecyalne bili fitane te okunki* Siedliska Giź. DK

pochwytać (Z) Olsz Giź, psn; tylko *poſy-*; «wyłapać, schwytać»: *može juš jix χto poſſitau* Butryny Olsz. DK

pochwytny; tylko *poſy-*; **1.** «pojętny»: *uui mneli bžede z žećari, bo v domu godova po polsku, jek kto poſytny je* Mierki O; **2.** «zdolny do czegoś, skory»: *mogby jeszczce łoberwać kijam, bo do tēgo ludzie w Siostrach byli poſytny* W, Stef OK 3. DK

pochyba; bez pochyby «z pewnością, niewątpliwie»: *A χto to sfojem okem viži, Bes poſyby aš še bżyži* psn. DK

pochylić się (Z + lit) Olsz Szcz Pisz, psn; «ulec odchyleniu, stać się pochyłym» Olsz i bl: *ta chojina się wnetki przewróci, bo juž się dycht pochyluła* Tuławki Olsz, KF;

pochylony (Z + lit) Olsz Szcz Pisz; Nsg n *-e* Szcz Pisz; «odchylony od pionu, przegięty ku dołowi, schylony»: **a)** «o roślinie» Szcz Pisz: *jek kuos stoi, muš zawdi tak šec, jek ano poſxilune jest* Występ Szcz, *pošilone dzewo to k'šiwē* Tuchlin Pisz; **b)** «o człowieku»: *pochylony w ji stronę coš ji do łucha móziul* Tuławki Olsz, KF. DK, UDK

pochyło «nie zachowując pionu, ukośnie»: *cošta tak pochyło postazili ten szten-dâr?* Tuławki Olsz, KF. DK

pochyły (Z + lit + SWMc) W Giź Pisz, psn; «pochylony; o człowieku: przygarbiony, też: garbaty»: *dzewo poſxiue to muſyli krãnte* Stawiguda Olsz, *juž taki pochyły chodzi, jak stary* Tuławki Olsz, KF. UDK

pociąć (Z + lit + SWM IV, SWMp) OWMzach Mrąg Pisz, psn; **1.** «podzielić na kawałki ostrym narzędziem» lok. jw. i bl: *šekerò abo poćońć abo poròmbać pude*

Lipowo Mrąg, *ćóńć żewo, zogować, poćóńć na drobne drepka* Pluski Olsz, *Puda do szafki, Śklonki potłuka, Wezna nożycki, Gardynki potna* psn Stef I 152, ● *tèn cūowék, co umže, to choćby go poćou na kawaūy, to 0n híc hé wé* Zdory Pisz; **2.** «o niektórych zjawiskach atmosferycznych: wytłuc, połamać» Resz Nidz: *grat to może poćonć zboża abo buraki* Biskupiec Resz, SWM VI s. 59; **pocięty** (Z + SWM IV, SWMp) Olsz Szcz Mrąg Pisz; Nsg n -e Mrąg Pisz; im. bier. w zn 1: *duze drwa, sčapi to te, co w leše so, co poćente, duūę na metr* Kosewo Mrąg, ◇ *to tedi stare ożeńe beże poćente na take pleki w0nżuχne* ib, *zago beńże poʳźńenty, sékiro beże poćenty* Mikołajki Mrąg, *żeby byu mńenjkšy* [len] *tedy pot ćerlice, snopečki v ranke i bendom poćante i sūuma preč* Purdka Olsz, ● *to byuy χodńiki novutke, hé poćente, tlo f kavaūaχ* Maćice Szcz. UDK

pociąg (Z + P + lit) OWM, psn; *pocięg-* Giź Pisz; **1.** «pojazd szynowy składający się z wagonów i lokomotywy (też jako środek lokomocji, transportu)» O Olsz M i bl: *podcas jechania tem pocogem ludność się tak ratowała uceckom* Klon Szcz, P 5, 57, *s poćuŋgu sleźli* Zameczek Mrąg, *tu jez dobže, bo poćoʳg vejće χoži, tu jez zara štacyja* Piwnice Wk Szcz, *terás tu uoʳylka zađinuūa, bo sū traktori, poćoŋgi, co to dževo zvožū* Ruś Olsz, KN II 55, ● *φurmanka jīχ odwozūa do poćoŋgu, do cugu, abo na banʳof* Jabłonka Nidz, *bo pšid0 córki ot poćoŋgu, to obyāt* Dłużki O, UAM, ● *oproc z tego straty na pociąg i jedzenie* Dywity Olsz, P 4, 38; ●● **a** «linia kolejowa» O Olsz Szcz Mrąg Giź Pisz: *potēm ēm žižau co mńe še barzo podobaūo: poćoŋk Prağa – Waršawa – tēngo prostā l'iŋja* Biała Piska, UAM, *przed Łockiem [sic!] jest duza stacyja* Kiewerce, *gdzie się kryzujam na wszystkie kierunki pocogi* Klon Szcz, P 5, 49; **b** «przedsiębiorstwo zajmujące się komunikacją kolejową, kolej» Olsz Mrąg: *muj mons byu beamti* [sic!] *kole poćoŋgu* Wojnowo Mrąg; **2.** «powab»: *karty taki dziwny pociąg mają, że sia nie naprzykrzą* W, Bar 59. UDK, DK

pociągać (Z + SWM X) O Nidz Giź Pisz, psn; praet 1sg *pocięgałem* Pisz, 1pl *pociągalem* Nidz; **1.** «ciągnąć, zbliżać do siebie lub przesuwać; przeciągać» Giź Pisz i bl: *żelazny zamek, co tak poćoŋgāl'i* Wydminy Giź, *a do duūęj tycy, to še naziwa χoχla, to beńże pšiwonzana linka i to še gońi ot dury do dury i co t'šećo dure to še poćoŋga to linkę* Pogubie Tylne Pisz; **2.** «przeciągać, zachęcać»: *luži jesce poćeŋgauēm, na'učauēm: luže mātā ʳostać, tutaj še híc hé starhe* Biała Piska, UAM, ● *przen [oczy] Mile ku nam spogładajo Do Ciebie nas pociągajā* psn IS LI 189; **3.** «popijać alkohol»: ● *im sobe tak poćoŋgal'i jāk stare lanckneχti* Jabłonka Nidz; **4.** «uzyskiwać? wyrabiać?»: *fl0ski po našemu teras puafki, to s k0ry, najvencyj z Rusiji poćoŋgaūy ribaki s paplověj, Rusek mńou pape grube* Liwa O. DK

pociąganie «o poddawaniu metalu specjalnej obróbce»: *do poćoŋgaŋā tēgo ostša to jest bāpka i mūotek, to beńże klepane, co še wićoŋgħe to ostše* Zezuty O. DK

pociągły 1. «podłużny; wydłużony»: *makowńik to hé je okruŋguy, to je poćuŋguy, uduūżny* Purda Olsz, *čapke; okruŋgue abo i poćuŋgue, w žime to kožuχowe, a w lato to letne, ćenke* Zezuty O; **2.** «idący wzdłuż»: *to bauki, a te poćoŋgue to muruaty* Wykno Nidz. DK

pociągnąć (Z + P + lit) W Nidz Mwsch, psn; fut 1pl *pociągniem* Ełk, praet 3sg *pociągnāła* Olsz; **1.** «ciągnąć, przesunąć coś, oddziałać na coś z pewną siłą (też jako siła pociągowa), szarpnąć; uciągnąć» W Nidz Węg Olc i bl: *klamka, jak gześ bunże to muvimy jedna drugiej: poćoŋgnij klamke* Wieliczki Olc, *pociągnij za kurek to wystrzeli* Tuławki Olsz, KF, *jek k0ne poćoŋgneli tlo rās, to wićoŋgnou amerikān garnek s pšēōŋzami* Butryny Olsz,

Stef JPW 41, *taki lādugi χiba ci koñe ñe počūngnū* W, SWarm 73; **2.** «podążyć, udać się» W Mrąg Giż Pisz Ełk: *znuf s tej źoški χcauem do ñasta počūngnuñć* Biała Piska, UAM; **3.** «popić» Olsz: *pijaczyskiem nie był ten kowal, więc z buteleczki pociągnął tylko skromnie zawsze* Dywity Olsz, P 4, 18; **4.** «przyciągnąć, zachęcić» Olsz Ełk: *buu zažont škouy, skua-daū še s přezesa, ze sekretarža i skarbnika, ja byuem opekunem aby počūngnoñć luži do škouy* Purda Olsz; **5.** «zaciągnąć się»: *dāj mi troszulkę pociągnąć, bo mi się tak pālć chce* Tuławki Olsz, KF. DK

pociągnąć się «przeciągnąć się»: *po tej raže bua zečeřža zrobžunā, ta še počūngneua az do jakěj žesunti žecor* Jabłonka Nidz. UDK

pociągowy 1. «będący częścią pociągu»: *na pociągowych wagónach* Skomack Wk Ełk, PME XIX 98; **2.** «wykorzystywany do ciągnięcia»: *wiosną trzeba było siacz i kartofle sadzić, a nie było mocy pociągowej* Stryjewo Resz, P 1, 7. DK

po cichu zob. **cichy**.

pocić się (Z + lit) Olsz Szcz Giż Pisz Olc, psn; «wydzielać pot»: *jak ja še ukūade, to tes ñe moge spać, tak še poce* Zalec Giż, *keđi na χanděl, to kuñ jest ot žemñakuf dobrı, tuustu; tak, ale un kole robotı, to še poći* Bzury Pisz, UAM, ● *v Duutože to byua ta caua Kalvarja gura – mocno pšejknė... jek te zūoćeñce Pana Jezusa bžijo, a jek še krfavem potem počuu* Borki Wielbarskie Szcz. MK

pocić «o owcy: zostać zapłodnioną»: *jek suχna, počekñe* Rybical Giż. MK

pocić się (lit) W; «zapaść się, zapędzić się, zabrać się do czegoś»: *juš ša poček po kiı, žebi pobžić kamrāta, ale potam dāu temu pokuı* W, SWarm 112, *pšistōmpsuu do uoža, to žižāu, jek duša rās še počekua, abi viiñć, ale še zleņkua čartōf i sχovaua še nazāt f čauo na psāsek* Brąswałd Olsz, Stef JPW 47. MK

pociecha (Z + P + lit + PJPAN XLII) OW Szcz Mrąg Ełk i bl, psn; **1.** «źródło radości, zadowolenia lub otuchy»: W Mrąg i bl: *jus odjeχau muj koχanek, počexa moja* psn, *z tego mojego Franca jakoš ni mām žādny pociechy* Tuławki Olsz, KF, *w ty [mszy św.] to jest ndlepszą pomoc i pociecha* W, Bar 76; **2.** «pomoc, wsparcie w trudnej sytuacji, pokrzepienie, ukojenie» Olsz Ełk i bl: *Udziel nam łaski Użycz pociechy, Ażebyšmy zwyciężyli I szczęśliwie w Polsce żyli* psn IS LXX 245, *mogę ci poziedzić na pociechę, co ze mną też tak buło, ale się wciórko dobrze skonczuło* Tuławki Olsz, KF; **3.** «uczucie zadowolenia, radości, uciecha» bl: *Matko moja, matko, Cosz mnie wychowala, Żelgizesz poczechy Ze mnie doczekala* psn Stef II 77, *przs. na św. Wojciecha wołowa pociecha* bl, Wisła VI 651; **4.** «grzyb koźlarz czerwony, *Leccinum aurantia-cum*» Pawłowo O, PJPAN XLII 110. MK, DK

pociechać się zob. **pociekać się**.

pociekać się «pocackać się z kimś (obj. SWarm)»: *no, počeckāi ša troža z İoχimkam* W, SWarm 112. DK

pociekać; pośw. tylko im. bier.; «o owcy: zostać zapłodnioną»: *pobyduowaua, otstanowona, počekana, poloχana* Borawskie Olc. MK

pociekać się (Z + lit) W Mrąg Ełk; *-ciech-* Mrąg; **1.** dk. «o owcy: zostać zapłodnioną» Giż Ełk: *počekaui še ŹoŹce* Konopki Wk Giż; **2.** dk. «o rybach: odbyć tarło»: *pačši – na targłicy w woże stoi sum jak kawau zerži, počexāu še stari – tperži* Mikołajki Mrąg; **3.** ndk. «zapuszczać się, zasadzać się, zapędzać się» W, SWarm 112. MK, DK

pocielić «o wielu krowach: ocielić się?»: *Wszystkie szkapki pozrebili, Wszystkie krowki pocielili* psn IS XXXII, XXXIII 121. MK

po ciemku (Z + lit) W Mrąg Giż Pisz Ełk; «w ciemności, gdy jest ciemno»: *po cêmku ñe bende ñe muu* Jagodne Pisz, *weź lichtarnę, bo po ciemku nie trasisz do nich* Tuławki Olsz, KF. MK

po ciemnianku «po ciemku»: *tšeba ša tedi zbžerać, bo vnet čamno, a iã liço žiža* *po čamňanku* Sząbruk Olsz, Stef JPW 8. MK

pocieraczka (Z + P + SWM IV) O Olsz Olc i bl; **1.** «narzędzie do tarcia lub międlenia lnu, cierlica» O i bl: *potem do stodouy, na obore, pole nabite, poćerački i len wyterty, jak buu wyterty potem na špiçleš* Liwa O; **2.** «kobieta, która trze len» Olsz Olc: *ñendlaš – ten çuop, co tak napšut tše, a kobžeta – poćeračka* Budki Olc. MK

pocierać (Z + P + lit + SWM IV) Olsz Pisz Ełk Olc; **1.** «oddzielać włókno lnu od paździerzy za pomocą cierlicy» Pisz Ełk Olc: *ñendlicio to uano, a ćerlicio to poćerajo* Wieliczki Olc, *ćerlicio to na tñejse, çuopi ñendli'i, a mi žepcaki poćerali* Orzysz Pisz; **2.** «naciierać, trzeć»: *juž ji brenšpirtusem pocieratem kolana, ale nie pomaga* Tuławki Olsz, KF, *užojau ju [koze] na prowus i plėwanu naćerou, tak ju poćerau, a koza rwaau še od bolu* Purda Olsz. MK

pocieradło «narzędzie do tarcia lub międlenia lnu, cierlica» Stękiń Olsz, SWM IV s. 88. MK

pocierpieć; tylko *pocierzp-* (ściśle *-cirzp-*); inf *-ić*; bez sprecyzowania znaczenia i bez cytatu W, SWarm 112. MK

pocierzpieć zob. **pocierpieć**.

pocieszać (Z + P + lit) W Pisz; «podtrzymywać na duchu, dodawać otuchy»: *a jedna kobeta byua mondra i začuau çoro poćešac* Purda Olsz, *pocieszatem ja, jak mógem, ale w tem strąpsieniu na nic nie słuchala* Tuławki Olsz, KF, ● żart. *a w wyższych [klasach] to i do dwustu dojdzie [opłata], jak ma pocieszą* W, Bar 47. MK

pocieszać się (lit) W; ogp: *pocieszám sia zawdy tam, że to równo jekoš bandzie* W, Bar 48. MK

pocieszenie psn; **1.** «źródło radości, zadowolenia, pociecha» bl: *Łobejrzjy sze poczeszenie moje, Czémže jo cze przegniėwala* psn Stef II 14; **2.** «ukojenie, pokrzepienie»: *Jezu, w świętech ranach twojeh, Daj to bosko pomoco, Bym dosed pociesenia Strapsionego sumienia* psn IS LXXIII 260, *Bo tam radość, tam zbaziėnie, tam jest ziecne pociesėnie* psn Mał III 49. DK

pociesznica «źródło radości, zadowolenia»: przs. *obietnica, pociesznica, a głupiemu radość* bl, LitLud XVII 119. MK

pocieszny «wzbudzający wesołość, zabawny»: *ta waszã mała to takã pocieszna* Tuławki Olsz, KF. MK

pocieszyciel ogp: *w tem strąpsieniu jedynem mojem pocieszycielem je mój chłop* Tuławki Olsz, KF, ● *ty widzisz pocieszyciela tlo w ty gorzãlce* ib. MK

pocieszycielka ogp: *w kaźdem nieszczęściu ty jezdeš mi nãlepszą pocieszycielką* Tuławki Olsz, KF. MK

pocieszyć (lit) W, psn; ogp: [kapelan] *z kaźdam ziedziãł co pogadać, kaźdego pocieszyć* W, Bar 42, *mogę cię pocieszyć, co jeszcze to się przejeñaczy* Tuławki Olsz, KF;

pocieszony; Nsg n *-e*; im. bier.: *Cas ješće tyn nastompçi Jakbyš opušconu Lec z uasko ñe ustompši Beñžes poćešonu* psn, *Nie słychać nie widać Ale on przyjedzie Moje smutne serce Pocieszone będzie* psn IS XXXIX 154. MK

pocieszyć się (Z) Giż Pisz, psn; «ucieszyć się, przeżyć radość»: *na elganoc tošmy še počesyli, bo v druge šfenta chožili po vykupsu, to te jajka byli vykups Zdory Pisz, A on [wianuszeczek] mi spadł, a on mi spadł, pokrusił sie, A mój najnilejsy wziął i pociesul sie* psn Mał III 134. MK

pociąg zob. **pociąg**.

pocięgiel (Z) O Mrąg Giż Pisz; «rzemienny pasek, za pomocą którego szewc podczas pracy przytrzymuje but na kolanach»: *nò to jest napřirse mašina, co sić tèn ýěšx [buta], a potèm muotek, kopito, cęngi, cfepcęngi, kněpcęngi, počęngel, siduo* Bzury Pisz, UAM. MK

pociskać (lit) Olsz Ełk; «powyrzucać»: *pokupau fšistko nove. A te stare [ubranie] počiskau* Butryny Olsz, Stef JPW 42. MK

pociskować «rzucać, podrzucać»: *počiskovali šufłò do vjatra* Witułty O. MK

pociurać «o dziecku: posusiać (obj. SWarm)»: *znovu počurau portecku* W, SWarm 112. MK

pociurać się «o dziecku: posusiać się (obj. SWarm)»: *pšezin go, može ša počurau* W, SWarm 112. MK

po co zob. **co**.

pocofnać «cofnać»: *to muši pocofnuć, kedi mne puuk viskocu, to ja cofnuu kohe* Łajs Nidz. MK

po cóż zob. **cóż**.

pocudować (Z) O Mrąg Giż Pisz; «poprzewracać; też: pomieszać» O Mrąg Pisz: *fsyske kartofle i fsyske zyto pokopšu, pocudujo [dzikie świnie] Ukta Mrąg, te jepka to az do šfont lezełi, to jesce ftedy vžeua poňouua, pocudouua, tak na plackim zrobyiua* Kwik Pisz; **pocudowany** (Z) O Giż; im. bier.: *košcuu je potuucõny, pocudowany* Szymgwałd D O. MK

pocupać «poklepać»: *Doktorowie przyjechali, Córę po brzuchu pocüpali: Kacpär będzie, matusiu* psn, Kolb 332. MK

po czajku «kierując się wyczuciem»: *na mark – ide po čajku, po macku jak čamno* Ługwałd Olsz.

poczarnawy «ciemny, prawie czarny»: *pocornawe – he cale carne, lo pocornawe* Rybical Giż. MK

poczarnić (Z + lit) OWMzach Węg Giż Pisz Ols, **poczernić** (Z) Ełk; «uczernić, pomazać czymś czarnym; też: przyczernić»: *carno zrobzić abo pocarnić* Orłò Giż, *pocarnić, usmolić* Jabłonka Nidz, *pocarnić – nigdy carno zrobzić* Sądry Giż. MK, DK

poczarować (Z + SWM VIII) Olsz Węg; «zaczarować, rzucić czary» Węg: *po-carowou mne* Sołtmany Węg; **poczarowany** (Z) Olsz; im. bier.: *ta počarowana teš zamerua na drugi žan razem* Ruś Olsz. MK

po czasie zob. **czas**.

począć (Z + P + lit) OW Nidz Mrąg Węg Giż Pisz Ełk i bl, psn; praet 1sg *ja poczał* Resz, 1pl *poczełim* Giż, 2pl *poczełišta* Giż; **1.** «zacząć, rozpocząć, też impers» OW Nidz Mrąg Węg Giż Pisz Ełk i bl: *Napolžon do krulowej niñecku Łowizi muwiiu: cęgo wišta ze mno wojne pocili? Gawliki Wk Giż, počęua prowažić yandel z ribaňi i počęua předawać tē rbi po cauej okolicošci* Ryn Giż, *pochijmu ot kuňi* Biała Piska, UAM; **2.** «uczynić; poradzić sobie» Olsz i bl: *co ja bez ciebie poczne?* Tuławki Olsz, KF, *Męža nie zidzi, bo już leży w grobie* O Matko Boska, *cóż ja poczne sobie* psn IS LI

189, *I sze zastanožo srodze, Jek lón, bžédok, pocznie sobže* psn Stef II 87; **poczęty** psn; Gsg f -é bl; «powołany do życia»: *Zlituj sie zlituj bez mazy poczęta Daj w niebie być z Tobo Panienko śliczna* psn IS CXXI 351; por. **zapocząć**. MK

począć się (Z) Giż Pisz Ełk; **1.** «zacząć się, rozpocząć się» Giż Ełk: *żima pšesua i zaš žosna natxožiuu i zaš s pocóntku pocėua še robota* Ełk, UAM, *un tys klasi odbiuj tlo poceua še skoua* Cybulki Giż; **2.** «mieć początek w przestrzeni»: *to bėže f pšivnicy, gže poduoga še pocne, muši tės papa być kuazóne* Pisz. MK

początek (Z + P + lit + SWM IV) OWM, psn; Gsg -tka Giż Pisz; **1.** «pierwszy etap, wczesny okres działania, wydarzeń, trwania» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *perše šano f čerfcu, putrof na počóntku vžešna* Pietrzwałd O, *f pocóntku žimi bžje us ugór orani* Orło Giż, UAM, ● *peršy počuntek je zavždy češki, ot žundu tu benže pomagane* Smolonek O, ● *fraz od počátku świata* «od bardzo dawna, od zawsze» Resz Pisz: *Bukowo Góra – ot počóntku šfata do telo* Łabuchy Resz, *žot pocuntek šfata kazdy špade pšasku na uęp dostańe* Tuchlin Pisz; ●● «rozpoczęcie czegoś» Olsz Mzach Giż i bl: w *Woritaž to buua až do počóntku wojny* Olsz, *žot mojego počóntku žańby s pšeršu žono žiuem ošem lat, to my zmarua po maumym žecóku* N Kaletka Olsz, przs. *psióntek – roboty poczóntek* psn Stef RD 28, ● *čénška artlerija; ja buuj žot počóntku do końca na frońce, f Polsce, ve Francyi, Polske cauo znam* Dywity Olsz; **2.** «krawędź, obrzeże; też: początkowy fragment czegoś» OW Nidz Giż: *na pocóntku skšiduof sò tyki, to sò dva drevnane, na kazdem kluc* Jabłonka Nidz, *pšenta – gže počóntek žot tego je Gietrzwałd Olsz, počóntek dažu kuazóno ččina abo suóma, take maleńike snopuški* Sterławki Wk Giż; **3.** «wstępna część wypowiedzi lub tekstu» OW Szcz Pisz: *znām auswendig [na pamięć] tilo dva štrůfi, a uot tšeci zabáčuu-am počúntek* W, SWarm 159, *ja juš muvjiu s počúntku, co na pjãxi né može take co šác* Kajkowo O, UAM; **początki** (Z + P) Szcz Mrąg; «pierwszy, wczesny okres»: *za czasow ješce Herbsta, mego przybyca do Warszawie w [...] samych počátkach uczyłem się po polsku czytat i pisac* Klon Szcz, P 5, 24; **na początek** (Z) Nidz Giż, **na początku** (Z + P + lit + SWM IV) O Olsz Szcz Pisz, psn; **1. a)** «początkowo, dawniej» Olsz Mzach: *mne šuo na počóntku šuo dobže* Radosty Olsz, *na początku ni mógem się do tego náložyc* Tuławki Olsz, KF, *zarna – co w dumu, to zarna – na pocuntek, jek muunuof né buo, to mušel'im krenćić* Frąknowo Nidz; **b)** «w pierwszym okresie» O Olsz Pisz: [gruźlica] *to je mocna choroba, az do šierci bėńže, uńera še, xyba na pocóntku, co še pocuje* Snopki Pisz; **2.** «najpierw, w pierwszej kolejności» Nidz Giż i bl: *Zášpievam wam ná počátku O terazniejsym porzadku* psn Kętrz 74, *na pocuntek pšyže deska, na tu deske še kuaje take ze suomy pšeski* Gawliki Wk Giż; **w początku** (Z) Mrąg, **z początku** (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk, psn; **1.** «początkowo; dawniej, kiedyś» OW Szcz Mrąg Giż Pisz i bl: *s počóntku buuo šešć [szkól], potem buuo šešnašće* N Kaletka Olsz, *f pocuntek to buuj jesce jedèn klaštor, ale jo jus né pańentam* Gałkowo Mrąg, *s počóntku tom z uošerami šli, a potēm cugēm, bo cuk fšėnže náma pasovãu* Barczewo [St Wartembork] Olsz, Stef JPW 62, *moze te starodavne kedyšne luže s pocuntka né mužili* Strzelniki Pisz; **2.** *z początku* «w pierwszym okresie» OW Mrąg Giż Pisz i bl: *s pocuntek še trapžili barzo, co né bėndo mogli žorać, a še nauožili tyńi novyni statkańi pracovać i pracoval'i* Biała Piska, UAM, *s pocóntka to puscałi* Szestno Mrąg; **3.** «od nowa» Giż Ełk: *żima pšesua i zaš žosna natxožiuu i zaš s pocóntku pocėua še robota* Ełk, UAM. KS, DK

początkowo (Z + P + lit) W Szcz Giż; «w pierwszym okresie, z początku»: *to mñauo śa počontkowo nazywać Dajki Dajtki Olsz, počontkowo to ñe wipalałi, uszua na suõncu, to bñua sèrowa cegua* Gawliki Wk Giż. MK

początkowy «początkujący»: *to jeszcze taki początkowy łuczen* Tuławki Olsz, KF. DK

pocziarz «pracownik poczty»: *łozenuła się z pocziãrzem* Tuławki Olsz, KF. MK

pocziwie «uczciwie, porządnie»: ● iron.? *Moja kochaneczka com jo do ni chodzil, Sietom lotek do cie chodzil Pocziwiem jó zwodził* psn IS XXX 105. MGK

pocziwość «prawość, zacność, uczciwość»: *ton ze swojã potczywości[a] wszędzie będzie mnãł tu ludzi powãżane* Tuławki Olsz, KF. MK

pocziwy (lit) W, psn; GLsg f -é W i bl; «porządny, godny czci, zacny»: *Juz ci my sie sprzykrzyło W kawalérském stane, Trzeba my pomyślić Ło pocziwy zõne* psn Stef I 161, *kiedy sia na cias nie zdarzy, dobrać z pocziwy fameliji pára* W, Bar 66. MK

po czechowsku zob. **czechowski**.

poczechrać zob. **poczochrać**.

poczekać (Z + P + lit) WM i bl, psn; *poczka-* W Nidz i bl; fut 1pl *poczka-wa* W, imp 2sg *poczek* Pisz, *poczka* W Nidz i bl, 1pl *poczekajwa* bl, 2pl *poczka*jtta Olsz; **1.** «odczekać pewien czas, wstrzymując się od działania; zaczekać» WMzach Pisz Ełk Olc i bl: *jeno sekunde, prose, pocekaj řilke* Szeligi Ełk, *tak kazaõa mi řilke pocekã i suõxãm, otfa'za ře zaporã od řwiři* Jabłonka Nidz, *jak z#oże puytko, to muři pocekã, to suõnko troxe pšepali* Kobyłty Szcz; **2.** tylko w imp: **a)** jako pogróżka lub ostrzeżenie W Pisz i bl: *poczekãj, szatanie, jeřli ty nazãd przychodzisz, to drugèraz ci łeb łukranca* W, Stef OK 7, *počkãj tìlo, uurziõu, iã ci sprãza lañe* W, SWarm 113, *pocekaj, #õnklovi pošlo za Odru to ée vysñeje* Tuchlin Pisz, *Z łubogó nie kożecze, Bogato mnie nie chce, Poczekojcze, rodzyce, ře wos Pon Bóg skorze!* psn Stef I 113; **b)** jako sygnał chwilowej przerwy w jakimś działaniu «zaraz, chwileczkę» Mzach Giż i bl: *brõnowã, tes brõnowã; ñe, u nas jinãc, ñex pañi poceka* Orłowo Giż, *ñex pãn poceko – A, to řpektor pšijexãu do řkouu* Piasutno Szcz. MK, DK

poczekanie (Z + lit) Olsz Ełk, psn; forma rzeczownikowa czas. **poczekać**: *Rzemieřnicy nieboracy Mãjo doř dãremnej pracy, Choć co zrobi, nie dostãnie, Proso go o pocekãnie* psn Kętrz 101; **na poczekaniu** (Z + lit) Olsz Ełk; «w tej chwili, od razu, na miejscu»: *łusiãdźcie, na poczekanu wãma ten but zreperuję* Tuławki Olsz, KF. MK

po czemu zob. **co**.

po czemuż zob. **cóz**.

poczent zob. **poczet**.

poczernić zob. **poczarnić**.

poczernieć «stać się ciemniejszym, szernieć»: *te dżewa tyř počerñauy* Nidzica. DK

poczerwonasy «czerwonawy» Rybical Giż. MK

poczesãć (Z + lit) Olsz Szcz Pisz, SWM IV; «oczyścić i rozczesãć len przed przędzeniem»: *iek iuř počesãli, to uostauo mñãñke vuũkanko; potãm zrobili pupi ãi pšãndli na koukaõ* Bartãg Olsz, KN II 53. MK

poczesãć się; praet 1pl [my] *się poczesãli*; «uczesać się»: *potèm ře po#ubzèrałim, po#obzũnãli, pomyłi, pocesałi* Myszkì Pisz. MK

poczystować, poczystunek zob. **poczęst-**.

poczet psn; -ent; Lsg *poczecie*; «grono, grupa, gromada»: *Już zamknęło swe powieki, Nie chce świata znać na wieki, Jest z aniołami w poczecie* psn Stef III 117, ● *fraz kłaść kogo w poczet z kim* bl zob. **kłaść** w zn 2. MK

poczęcie 1. «początek»: *ot pocėńca režima Gitera zrobýiua še na caux Němcax takå gospodarno krzýs Ryn Giż*; **2.** «zrobienie»: *co mi něli do pocyńco? Ně ostaýo ніc Lipowo Mrag*; **3.** «powołanie do życia»: ● *w nazwie święta przs. przed poczęciem Jana noc ze dniem równana* Kal 1894, 14. MK, DK

poczęstować (P + lit) W Szcz i bl, psn; -czest- W; ogp: *či počajstovali vāju choc jekam napšítkam?* W, SWarm 90. MK

poczęstunek (lit) W, psn; -czest- W; ogp (też przen?): *Tam Prusacy sie psiesajo Pocenstunek dobry dajo* psn IS LXXIV 260. MK

poczkać zob. **poczekać**.

***poczmistrz** zob. **postmistrz**.

poczochrać; -czeh-; «rozskubać wełnę, len przed czesaniem»: *tedy żouna muśi być poceχrana i jak beńże tam jakė bżydactfo, to muśi być z něj wyżucone. Takej skavalonej to bi ně mog dobże skamlować* D Wólka Resz, SWM IV s. 154, *on [len] byńże počoχrani do kónžel'i Sajzy Elk.* MK

poczta (Z + P + lit) OWM i bl; ogp: *tera to bilety šlo; pošło żecko abo pocto St Kaletka Olsz, ja ně unėje ni orać, ni kośić; ja moje żyće stracių pšy počće ja pracowau pšy użeńże Elk, mój ojćec jest provadník abo u'žėndník těj pocti Skop Giż, ja tam pracowau i to ja ołberau osobiśće s pocti casopismo Szczytno, pocta jest na rogu ulicy Pisz.* MK

pocztarek «listonosz»: *počtowi, počtarek* Stawiguda Olsz. MK

pocztarz «pracownik poczty»: *mój ųoćec jest poctażem* Pańska Wola Giż. MK

pocztonosz «listonosz»: Stawiguda Olsz, SWM V s. 47. MK

pocztowy (Z + lit) Olsz Olc i bl; przym. od **poczta** lok. jw.: *mój ojćec jest u'žėndńikem počtovem Olecko, počtowe znački Jonkowo Olsz, ● kupsiulem sobzie párkę pocztowych gołėbzi Tuławki Olsz, KF; pocztowy* w uż. rzeczownikowym «listonosz»: *počtowi, počtarek* Stawiguda Olsz. MK

pocztówka «kartka pocztowa»: *telėgrama abo dėpeśa; take poctófkki to karti Sądry Giż, otrzymałem poctowkę z budownictwa niemickiego, zeby się stawiec do pracy na rozbiorkę Klon Szcz, P 5, 52.* MK

poczuć (Z + P + lit) OW Pisz; **1.** «doznać określonych wrażeń za pomocą kóregoś ze zmysłów» OW: *tšos sχovau fkurpy, čuć byuo ot něsa – pės počuu* Pietrzwałd O, *bo taki jelėh to un jįže, un vji, un suiši kilómėtri, kilómėtri juš un počuje čuovjeka Kajkowo O, UAM, totėž gdi tilo počuu, že uu šoįsadof klepano kosi, zaros pošed v jėx śladi* Sząbruk Olsz, KN IV 329, *kedy krovy χožo do lasa – to som take červone robački maluśke – to ona ně počuje i zje to je škodl'ive* Gietrzwałd Olsz; **2.** «spoznać, rozpoznać, zdać sobie sprawę»: [gruźlica] *to je mocna χoroba, az do śnerći beńże, uńera še, χyba na pocóntku, co še počuje* Snopki Pisz. DK

poczuć się «doświadczyć określonego stanu, uczucia»: ● *Kto chce wznieć radość w duszy Ten niech latem w pole ruszy Tam poczuje się jak w raj* Gdy skowronki zaśpiewają psn IS XXVI 99. MK, DK

poczuwać się «mieć świadomość, uświadomić sobie»: *Łón czy sze poczuwo Niezdolny do procy, Bo buł tylo rybokiém, Jek drugie apostoły* psn Stef II 87. DK

poczwartować (lit) W, **poćwiertować** (Z + lit) W Pisz; «podzielić na części»: *jeden vžou za űep, drugi za ogon, a tšeci za šrodek i poćfertovau* Pogubie Średnie Pisz, *poćwiertujesz miejsce – rozplanisz tubóstwo* W, Bar 66. MK

poczynać (Z) O Olsz Mzach; «zaczynać, rozpoczynać»: [*dziecko*] *počynaŭo chožić, nič nie spsotovaŭo* Purda Olsz, *jek pocina želeńić to benže bronovano i esce pšed žimo guemboko* űorano Kowalik Szcz. MK, DK

poczynać się (Z + lit) Węg Giż Pisz; «zaczynać się, rozpoczynać się»: *zrenek, reno, a potem juš žeh še pocino* Pieczarki Węg. MK

poczynić się «o cieście: urosnąć»: *kedy žlep še poceneŭ, to ćęsko byŭo wyńimac* Siedliska Giż. KS

poczyszczyć «oczyścić, wyczyścić»: *proskem tšeba pocišćić fšo* Spytkowo Giż. MK

poczytać **1.** «przeczytać»: *terã juž je dycht jenãczy, kãždy može sobzie gazetę poczytac* Tuławki Olsz, KF, *A gdys odježau, listek pšypsisaŭ Pocytajzes moja Anža, moja jedyna psn*; **2.** «ocenić? zaliczyć do jakiejś grupy?»: *Kiedy przyjdiesz sądzić z aniołami swemi Poczytac nas mile z Zastępy Świętami psn IS XLIII 169.* MK

***poćwiartować, poćwiertować** zob. **poczwartować.**

pod (Z + P + lit) OWM, psn, **pode** (Z + lit) Nidz Giż Olc, psn; *pode* tylko przed grupami spółgłoskowymi; przyimek łączący się z I albo z A: **1.** tworzy wyrażenia wskazujące obiekt, poniżej (lub pod spodem) którego coś się znajduje (także przy opisie budowy, konstrukcji) lub odbywa (z I) bądź poniżej którego coś jest kierowane, coś się pojawia (z A) OWM: *toc to jest konzula, to pod źerãduem stoi* Mragowo, *pot to plito mom pšekarńnik* Skop Giż, *krucki – carne duze robaki, co pod dylańi su* Lisy Pisz, *kokošnice i maua kuca, Kedi pot trepamu* Orzysz Pisz, *fundament, co pot murem jest v źerńi a potem cegŭa* Wyszembork Mrag, *a potem űoś, potem futer, a pot futrem stouek* Lisy Pisz, *renko űapali pšot kańejarni* Ogródek Ełk, *pot tó dure postawiŭ tó urne* Butryny Olsz, *pušlat – co pot mašine odleći, to nič nie vorte* Pietrzwałd O, *ta fuřtovnoś pšže pot kartofle* Kajkowo O, UAM, *Kedś take křšizove χustecki, byl'i to tutaj, tak pod brutke i zažunau* Lipowo O gm. Waplewo, *pańcina to še muŭi nat kolanam albo pot kolanam* Wygoda Olsz, ● *złodziej zczynã sia niecierplizic i burczy sobzie pod nosam* W, Stef OK 4; ●● w połączeniu z nazwami niektórych części ciała tworzy wyrażenia określające sposób trzymania kogoś O Olsz Nidz Mrag Pisz Ełk Olc i bl: *potem wželi lojtnanta pot pače i zaprowažil'i do spojego domu* Jabłonka Nidz, *žapãŭ Kuba pod ramńe: [...] Ale šoišezę űusteružę še, napšii še nãpšot jednego* Różnowo Olsz, Stef JPW 51, *lecz űjowszy się pod boki* Skomack Wk Ełk, PME XIX 103, ● *wiži, co ona iže z jednym, pot poço še prowažil'i* Kajkowo O; **2.** tworzy wyrażenia wskazujące obiekt, w pobliżu (także – u podnóża) którego ktoś, coś się znajduje lub coś się dzieje (z I) «przy, koło» albo w pobliżu którego ktoś, coś się kieruje (z A) OWM: *ośoki pot ośoma rosnó, pod bžozoma* Zezuty O, *űava to pot pšecym stoi* Hejdyk Pisz, *u Česka pot χlěvem to pravživa soža* Mącice Szcz, *pod Varsavo űon lezy, něli fsycy tam ježać moģiŭe zobacyć* Tuchlin Pisz, *űona podesŭa pot tēgo kawałera, műožeńca i na gwaŭt, zebŭ űun še ženiŭ z nó* Olecko, *űučekli pot koścuŭ* Pokrzywy Olsz, *Przyjechał pod chatka, Zapukoł w tokanko psn Stef I 69, póżem pot ježoro, pańi, to pańi pokaze, jãk jus še robŭi* Kwik Pisz, *vilki pšichožiuŭ aš pot obori, zberauŭ ofce s pastf'isk* Ruś Olsz, *mušãŭ iść pot Štalingrat do frontu* Ryn Giż; **3.** tworzy wyrażenia: **a)** określające obiekt stanowiący rodzaj osłony, okrycia (też w odniesieniu do wierzchniej części odzieży) dla tego, kto

lub co gdzieś się znajduje, pod którym coś jest położone, ktoś się chowa (z I) bądź pod który ktoś coś kładzie (z A) lub którym coś przykrywa (z I) OWM: *krozińec, konski χlif, χoć pot jednym daχem, ale osobne d'ži* Paprotki Giż, *pot okapem jäskuuki* Kruszewo Pisz, *a mne ne uznäu, bo ja pot parasolem bua* Dłużki O, UAM, *pude pot stšeže, bo zmokne* Rybical Giż, *ustañem pot *okapem* Rybno Mrąg, *u noju tak zavdy pot pžežyno špo* Nagłady Olsz, [len] *φ pogodne powjětše beňže zebranu i sχowanu pod daχ, žeby nie zamuk* Glaznoty O, *Låtou do mne cauo žime Brauam go ji pot pšežyne* psn, ● *te fšiscy pšijexal'i guosovać pot tym puaşčem* Purda Olsz; **b**) wskazujące obiekt, pod którym coś się umieszcza (z I), pod który coś się kładzie (z A) bądź w którego kierunku zwrócone jest jakieś działanie (z A) O Olsz Mwsch i bl: *poduska tes, mauo se kuaže pod guowe, a duzo se pšikriwa* Skorupki Giż, *puaxta še kuaže w uusku pod dupe* Szestno Mrąg, *to tam ni mozna wlić ani nič, to kuado pot stšeže* Mikołajki Mrąg, *para iže pot ten mantel, a tam so žury do końina sušo tšima lepej* Gawliki Wk Giż, *i vilećau un na šose i pot parasol mi spojžau i me vikšicau ot sfinuf, ot roznuχ tamuj* Dłużki O, UAM, *Ta kucharka ta psiajucha Co pod garce lichu dmucha* psn IS II 490; **4.** tworzy wyrażenia: **a**) wskazujące narzędzie, które jest wykorzystywane przy wykonywaniu określonych prac rolniczych (z A) OMzach Giż Ełk i bl: *pot makere v žontki, buroki tēs tag bēndo sazone* Zezuty O, *pot krape muši upražona žeña bić, gnuj pšže* Występ Szcz, *kedy kto pot uopate kartofle saži, to zrobi take ržōⁿtiki vzdūus i f popšek* Kobyłty Szcz, *pot puuk, pot soske abo pot špade, jak kto sobe χce* Ogródek Ełk; **b**) wskazujące sposób wykonywania określonych prac rolniczych (z A) O Szcz Węg: *mi φpšut ne znałi takego čego* [maszyny do sadzenia kartofli], *φolwarki* [także] *sažili pod brustki* Glaznoty O, *pot skibe – to rola je usykovana do kartoflōf, to tedy jeden *ože i za nēm zara saža* Kobyłty Szcz; **5.** tworzy wyrażenia: **a**) wskazujące jakiś przedmiot, narzędzie lub urządzenie, które są lub mogą być używane (z A, I) WM i bl: *gaštkañi go brać, tedi pot ćerlice i tedi go t'šić* Karwica Pisz, *kulwatruje, pobrunuje i tedi pot puuk, pot loχmašine, co durki robži* Upały Giż, *co on do tēgo domu pšiset, šežaua pot koukēm i pšēndua lēn* Gardyny Nidz, *ne buua pod nožoma šežžeont šetym, bim ne wušimaua* Węgój Resz, ● w obrębie fraz w *Nemcaχ buu požundeκ, teras to φšisko muši być pot kluc* Polska Wieś Mrąg; **b**) wskazujące obiekt (zwykle osobę), którego działaniu ktoś ma być poddany (z A, I) Olsz Szcz i bl: *we tej firmie chcąc pracowac, to na miescu pod lekarza było iszc i do naga się rozebrac i badał lekarz* Klon Szcz, P 5, 18, *Boze, Boze, daj Ty mñe sceñšće, Bo jus ja* [panna młoda] *ide pot pšeñšće. Pot jego pšeñšće, jego pazory* psn; **6.** tworzy wyrażenia określające jakąś powierzchnię stanowiącą warstwę leżącą bezpośrednio nad czymś bądź płaszczyznę, pod którą coś się znajduje, coś się dzieje (z I) lub w której kierunku kierowane jest jakieś działanie (z A) OWM: *bžel – zaro pot koro, kedy dalij ve śrotku, to je zdžyn* Giławy Olsz, [sumy] **oñi ot jezora do jezora pod zemñu χožu* Gryźliny Olsz, [gleba] *kpašno, kpašovato, tako jest, co ma pot sobo wapno* Pawłowo O, *Ji maue ribeckí ućeχe majo, Co pod wodañi nurkēm latajo* psn, *na nastēpnny rok znowuž te zelonie odygi to wtorali pod ziemie jako na gnoj* Klon Szcz, P 5, 8, *to χoχlo em vepχnou pot lot do nastēpnnej dury* Maruzek O; **7.** tworzy wyrażenia: **a**) wskazujące osobę, urząd lub państwo, którym ktoś podlega albo jest podporządkowany (z A, I) OWM: *z Rušej, bo tam byli pot panem, to *ućeκli, panšczyzna byua* Śwignajno Wk Mrąg, *φpšut rektory to byli pot kšēnzañi, mušel'i suužac kšēnzup* Ukta Mrąg, *apostouy pot soutysem* Purda Olsz, *tu*

*Warńijo byua, to byuo pod biskupem, kedyś Mazury byli sobże Węgój Resz, jest jeność źić pot Polakem i pot Němcem Redykajny Olsz, ja še nie boje pot Polsko bić Olecko, a potēm z Varsavy bym pojeśaua za *Odrò, pot Engelcika, a pot Ruska tēs nie Pogorzal Wk Pisz; b) określające rodzaj czynności związanej z władzą, nadzorem (z A, I) W Szcz Mrąg Węg i bl: *dwasta tšyžeści lat pot panowańem německam Dajtki Olsz, teros daua te žecko pod opeke jenu gospodyńi Bredynki Resz, pot něvolu fšeńže tile luži jes Sołtmany Węg, ● Jezus go pod swò moc dostał psn IS XVI 482; c) w połączeniu z zaimkiem zwrotnym tworzy wyrażenia wskazujące, że osoba, do której odnosi się zaimek, sprawuje zarząd, nadzór (z I) O Olsz Giż Pisz: *šoutis ma pot sobo cauo žoske Ulnowo O, ma roboconže teras pot sobo i flancuje kfatki Snopki Pisz; 8. tworzy wyrażenia określające miejsce, środowisko, otoczenie, gdzie coś się dzieje, ktoś pracuje, mieszka (z I) lub dokąd się kieruje (z A) OW Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk i bl: u gburof to f koryta, tu pot folvarkoma to inačej Lichtajny O, słužuł Jasiek pod dworem psn IS LVIII 212, co pot majentkem robo – ogrodnik mńeškau u majentkaža, tam mńau ot tego majentkaža sfuj ogrut Ruś Olsz, *ogrodnik – kturi pod dužem gospodažem mńeškau Łęgajny Olsz, ● muśauem žen dña pode dwur chożić Świątajno Olc; 9. tworzy wyrażenia określające szczególną cechę jakiegoś przedmiotu przez podanie jego przeznaczenia (z A) OWM: *wezguože to jes tak kedy poduska pod guove Sajzy Ełk, stouusek pot noği Pańska Wola Giż, puaxta pot sa Purda Olsz, pas pod beuk Łajs Nidz, potpśinka pod bžuxo Wierzbowo Nidz, muwo deka na stuu abo tam pot lustro – deka tam na konzulka Wrzesina Olsz; 10. tworzy wyrażenia określające przedmioty stanowiące wyposażenie kogoś lub czegoś (z I) Szcz i bl: *Pšyjeħali oficyery fsyscy, pot pšurańi, Darovali mej žefcyńie kufer s talarani psn, ğarnek pod deklēm do gotowańa Szczytno; 11. tworzy wyrażenia wskazujące określone relacje przestrzenne (z I) O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz: *korķ – take co na žešku skura, a pot spodem drewno Jaśkowo Pisz, tak pode sputkem take vystiki noso Kraplewo O, ve šrotku dura jest kańčata, co tam pštže *oś, pot *otsputkem koritko do vodi Gryźliny Olsz, Kej še zadusom, to pod žešħem so Szczytno; 12. tworzy wyrażenia wskazujące nazwę lub określenie, których znaczenie jest objaśniane (z I) Nidz Giż Pisz: *pod drobem to še rozumje fšysko, co póra ma – geši, kokosi Frańkowo Nidz, pot ğauupo to še tutej miślauo coś liħsego, ğauupa to nězdatna taka Skorupki Giż; 13. tworzy wyrażenia wskazujące coś, co stanowi granicę przestrzenną, do której coś sięga, coś się zbliża (z A) O Olsz Szcz Mrąg Pisz i bl: *jencńeńu to pot sam štrop Kwik Pisz, zdrump, co dokoua aš pod daħ Polska Wieś Mrąg, Jeden naği, drugi bosy, Tšeci skace pot něbýosy psn, ● Ale ptaszek wylatuje, Pod obłoki wyšpiewuje psn IS LI 191; 14. tworzy wyrażenia: a) wskazujące obiekt, dla którego musi być przygotowane odpowiednie podłoże (z A, I) Resz Mwsch: *podvaliny to pot poduoge Góra Pisz, uaty; jek pod daħufko to pšyńido deski Miechy Giż; b) wskazujące obiekt, który ma być przedmiotem jakiegoś działania (z A) Mzach Pisz: *co bińže wuorano pod zito, to ja žim, to lupina Głodowo Pisz, leśa, co še pot ogurki brustki kope i seje Natać Wk Nidz; c) określające rodzaj realizowanego przedsięwzięcia (z A): *kole jeźora stary špital, pobudowali tēn nowy pot opseke Olecko; 15. tworzy wyrażenia określające obiekt, dla którego coś jest przeznaczone (z A) W Giż Pisz i bl: *to stouusek pot maluśkego abo do kartofel skrobańa Sądry Giż, obziecoł mi kowol pod konia podkowy psn IS LVIII 212; 16. tworzy wyrażenia określające obiekt (zwykle o dachu) przez wskazanie użytego materiału************

(z I) O Resz M: *daχ suōnani abo daχ pot suōmo, to benže rɣtɣk pod dekuφko, pot papo abo pot suōmo* Orzyny Szcz, ● *χaυupa to pot suōmu tako staro* Dębówko Szcz; **17.** tworzy wyrażenia oznaczające bliskość czasową jakiegoś zjawiska (z I) lub pory roku (z A) «koło» O Olsz Szcz Mrąg i bl: [księżyc] *na muōže, iže pot peuño, pšiberu, jus pouowa* Rummy Szcz, *wlazuo φ ta φšistke gnoti, pot jašāñ biuo lepši* N Kaletka Olsz, *žecoram w žirne špewal'i, bājki sobže požeďowal'i, pod wjosne i muzyke zasažil'i* Skajboty Olsz; **18.** w połączeniu z liczebnikiem tworzy wyrażenia oznaczające przybliżoną wielkość liczbową (z A) «prawie» Olsz Ełk: *mauām aš pot šetmžešunt i pžeñć štuki* Orzechowo Ełk, UAM, *juš pot sto lot jek ta moda byua* Purda Olsz; **19.** tworzy wyrażenia wskazujące na określone działanie, w trakcie którego coś się dzieje (z I) «podczas» WMzach Giż i bl: *potem še pušćuu w daleko droga, to pod drogo to ša pitou luži, gže to ta woska je* Wygoda Olsz, *pode drogòm robil'im rast, na polski – postój, abi koñe naφutrować i znowuj dalej* Jabłonka Nidz; **20.** tworzy wyrażenia wskazujące uzyskany efekt (z A) Olsz Szcz: *juz pod leps'em konie przyšli, i mnozą się nam krowecki* Szcz, Bar 52, *kusił swego brata Kuba, skąd i jakim sposobem on pod chleb przyszedł* Dywity Olsz, P 4, 12; **21.** zwykle w połączeniu z zaimkiem osobowym tworzy wyrażenia wskazujące, kto znajduje się bezpośrednio na wierzchu czegoś (z I) Pisz i bl: *cus u Boğa še žeje, co pode mnu koñ mdleje?* Bzury Pisz, UAM; **22.** w połączeniu z zaimkiem zwrotnym tworzy wyrażenia określające społeczny zasięg wydarzeń lub czynności (z I) W Szcz: *pot sobu zrobu glendy i potem idu do kšenža i na zapoweži dajo* Bredynki Resz, *φ ten cas tēs še pot sobo pokuūciłi i Ewa ostawiua Adama i posua* Miłuki Szcz; **23.** tworzy wyrażenia wskazujące rodzaj czynnika, na którego działanie ktoś wystawia kogoś lub coś (z A) bądź obiekt stanowiący rodzaj przeszkody, utrudnienia O Olsz Nidz: *šuflo tak želi, pod žater tak čiskal'i* N Wieś Ostrórdzka, *tyñ gbur zacoū požeďać, co un furmanke s towarem nau žiść i pod gure ne muk vježać, co un ftedy mušou zavrucić* Jagodne Pisz; **24.** tworzy wyrażenia: **a)** określające miejsce w jakiejś hierarchii (z A, I): *take so ruzne pšetaki, pot šitēm tedy žesoto, troske žotse jak šito, lužñejse* Kipary Szcz, ● *Ty łodjędosz, to mnie nie dbosz, Podemno tam gdzie jėnszó mosz* psn Stef I 56; **b)** precyzujące przynależność do określonej kategorii (z A): *čėško žėña, jak še Źože ji še na otkuadño nalėpi, pot tšėćo, drugo klase potžoži* Pawłowo O; **25.** tworzy wyrażenia określające czynnik ułatwiający identyfikację (z I) Olsz Szcz: *w tem hotelu był pod nazwiskiem From* Klon Szcz, P 5, 11, *pole pod nazwą Wystėmp* ib, 6; **26.** tworzy wyrażenia wskazujące okoliczności towarzyszące jakiejś sytuacji (z I): *niegdy nie był pewny siebie, tylko zawsze pod strachem i ale z nadziejām, ze mie wygramy* Klon Szcz, P 5, 41; **27.** tworzy wyrażenia określające rodzaj podejmowanego działania (z I): *nāžincėj dwažešća, a tak to pot raχubo ne biuo* Dąbrówka Pisz; **28.** tworzy wyrażenia wskazujące punkt odniesienia dla czyjegoś działania lub podstawę oceny czyjegoś wyglądu (z A) Nidz Giż: *teras šlaržne [?] oko ma, ne mogli dopasować pot jego pat'šiduo* Natać Wk Nidz, *s tó nau sna, to tēñ sin tak pot mode ni wyrōš* Jabłonka Nidz; **29.** tworzy wyrażenia określające stopień zaspokojenia czyichś potrzeb (z A, I) Olsz: *a bėdziež ty twoja matka teraz najrzał i jej pod dostatkiem jeść dawał?* Dywity Olsz, P 4, 22, *wieďiał, że chleba ma ze trzema dziećiamy pod dostatkiem* ib, 12; **30.** tworzy zleksykalizowane wyrażenia: **a)** wprowadzające rodzaj zastrzeżenia (z I) Olsz Nidz: *pšespać še možeće, ale pot tēm warunkēm, co oddaće φšistke wase ubrañe* Jabłonka Nidz; **b)** określające sposób istnienia czegoś (z I): *kuobuki to byu d'jabuu*

pot postaćo ʘogña Olsz; **c)** określające czyjs stosunek do analizowanych zagadnień (z A): *proszę to wziąć pod uwaga że musiałem wiele razy dorywkowo pisać* Dywity Olsz, P 4, 1a; **d)** określające jakiś punkt widzenia: *na tak dużej okolicy, miałem sposobność poznać usposobienie ludności pod względem narodowościowem* Dywity Olsz, P 4, 49. Uwaga: w niektórych funkcjach *pod* można upatrywać wpływu określonych przyimków niemieckich. DK

podać (Z + P + lit) OWM, psn; imp 2pl *podajta* bl, praet 1sg *ja podał* bl; **1.** «dać do rąk, wręczyć; pomóc komuś wziąć coś; też: przekazać» OWM: *grzebień ji lupod, a jo ji go podol* psn IS XC 311, *muj ojćec maŭ taki duzi worek, to muwjiŭ podaj tšos – to wjñe* Gardyny Nidz, *pan mušau wyńć i plon mu podali i zleli go wodo, mušau stoic* Snopki Pisz, *podaj mi fuštulek* Gawliki Wk Giź, *A dunoj sze z niēm wyrwoł, Podoj, słuźko czótnuszka, Co dojode do brzėzka!* psn Stef I 42, *stare ʘuopy śeźeli na bżegu f ty ũafce, jak on zaźiu, to podau drugemu* Skajboty Olsz, ● *šćer, dobre serce ma, komu co poda* Bukwałd Olsz; ●● «dać coś do zjedzenia lub wypicia, poczęstować; też: zaserwować» Olsz Nidz Mrąg i bl: *Jek curka ojca ũjżaua Zaros mu ʘleba podaua* Tu moće ojće i jeźće psn, *Gđt ja ni mam spęgo pana ũe poda niŭt suōmu ańi šana* psn, *Kaczmorczo glucho Kiliszek się rucho* Podajże mi gorzaleczki *Bo ma boli brzuch* psn IS LII/VII 192, ● *jak wesele pšijęʘauo, to wlecau matka i boŭenek ʘleba podaua tem muōdem, co ot ślubu pšijęʘali* Frąknowo Nidz; **2.** «w odniesieniu do dłoni: wyciągnąć do uścisku na powitanie lub pożegnanie, dla wyrażenia uczucia bądź na znak zgody lub potwierdzenia» Olsz Szcz Giź Pisz Olc i bl: *podal rękę temu co siedział przed stołem i mnie chciał też rękę podać* Gąski Olc, P 6, 9, *Marychna wstała, roncunki podała, Ach, mój Józeku, jakam ci rada* psn Sob 115, *obejrzał i mie zaraz to obywatelstwo z powrotem odal i wydocnie mie wszystko uwerzył i podal mie rękę* Klon Szcz, P 5, 54, ● *Muška, podaj ũapke dla pańi ũžranki* Giź; **3.** «poinformować, zapoznać kogoś z czymś, przekazać lub przytoczyć coś» Mzach Pisz i bl: *dali na zapowiedzie i ksendza i u szołtysa, a szołtys podal wojtowy* Klon Szcz, P 5, 64, *fšisko śe pozabacauo, ũe mozna tak podać sporo* Tuchlin Pisz, *przypomniałem i chce krtky spies podatz* Wały Nidz, P 9, 12; **4.** «wskazać kogoś; też: zadenuncjować» Olsz Giź: *ja mu zaraz podal szwiatkow* Szczęsne Olsz, P 2, 12, *to byu Polak, u něgo co śe skriu, fšiscy mēli strax, tēn pōvjeʘau, ʘon mu ʘlęp noši, fšiskix podau* Purda Olsz; **5.** «wydać, oddać» Olsz Giź i bl: [...] *napisano ũe dla twoich grzechów i niepostuseństwa* *Podaj cię Pan w ręce okrutnego męstwa* psn IS XLII 169, *żandarm podal mie do kary* Dywity Olsz, P 4, 40; **podany** im. bier. w zn 3: *tam jest ve dnużestu čteręx formularax muj zarobek podany* Mikołajki Mrąg. KS, DK

podać się (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Giź Pisz i bl, psn; **1.** «wdać się w kogoś, stać się (też: być) do kogoś podobnym» lok. jw.: *curka na matke śe podaua* Pańska Wola Giź, *tan muoťsi iŭx sin diŭt śa podau do iŭgo ũoica* W, SWarm 113, *wyŭgoř – tu so, fejn weŭgože, śe na wynza podau* Paprotki Giź; **2.** z przeczeniem «nie być właściwym» Olsz Nidz: *za sfoja čaško pręc ięšće f skōra dostać, to śa čale ũe podauo* N Kaletka Olsz, Stef JPW 26; **3.** «zdać się, przydać się»: *ona ma rozum jekby trzy złožuł a na nic się nie podalo* W, Bar 136; **4.** impers «o przejawianiu spodziewanych zachowań»: *že ũin śa zabrau zaras do bżiātiki, to śa diŭt na něgo podauo* W, SWarm 113; **5.** «udać się?»: *podal sze do splytala gdzie mu wżynaly* Szczęsne Olsz, P 2, 8. KS, DK

podajac się, podawać się (Z + P + lit) OW Szcz Pisz Ełk; praet 3pl *podajali się* Olsz; **1.** «wykazywać podobieństwo, być podobnym» O Pisz Ełk: *ta curka śe podaje*

dyt na matke Kajkowo O, i take [ryby], co se podaju na pućicki, ale mnejse Grabnik Elk; 2. «ogłaszać się, przedstawiać się» Olsz Szcz: teros se za Polakuf ne podajali Purda Olsz; 3. «plonować»: fšistko ješće ne buuobi tak źle, kebi kartofelki sa uobrožiui. Ale jekós sa ne podajò, bo keš duži a pot kšam nic Pluski Olsz, Stef JPW 15; 4. impers «o występowaniu oznak zbliżającego się zjawiska»: podaje sa na dešč, bo suũnko za-chožuuo za χmura W, SWarm 113. KS

podanie (Z + P) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz; «pisemna prośba skierowana do władz»: *po wojne skuadau podanie o wspomoge Różnowo Olsz, s podaniem poszła do sołtysa i sołtys popłysał Szczęsne Olsz, P 2, 2. KS*

podarek (Z + P + lit) O Olsz M, psn; «upominek, prezent»: *kele tej jeglaski spšewac mušeli žeci pšešno pobozno i te podarki stojauy nasykowane Zdory Pisz, muoda to tej tešćovej podarek jaki da Budki Olc, w ty košielny ziosce mieli księdza, to taki był łakomy na podarki Jakunówko Węg, LitLud 82. KS, DK*

podaremnie «daremnie, na próżno»: *Choćci ja się zalecom, Toć podaremnie psn, Kolb rp. MGK*

I. podarować (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giż Pisz, psn; praet 1sg [ja] *podarowała* Mrąg; **1.** «dać jako prezent, dar, ofiarować» OW Szcz Mrąg Giż Pisz i bl: *jezdem ciekawã, co ty mnie na geburstag podarujesz Tuławki Olsz, KF, biblijo mnaua, jek byu kšonc u mne to mu jo podarowaua Wygryny Mrąg, giétrzwálskamu košciotozi podaruja dužo šwéca W, Stef OK 17, ● ja by χćau fšistko podarowac coby mug wijechać Mącice Szcz; 2. «zrezygnować z pozbawienia czegoś lub obciążenia czymś»: *podaruj mi zyće Ukta Mrąg, te luže co po pšeršy šfecki vojne za Polsko valčyli, toby mogli jem podatki podarowac, a ne kopniakuf im dac Likusy Olsz; 3. «przebaczyć, odpuścić»: kedi ne χceta mi iò [o żonie ukrywającej się u sąsiada] dac, to iã puda do domu, ale iu tego jenoš ne podaruje! Różnowo Olsz, Stef JPW 51; **podarowany** (lit) W, psn; im. bier. w zn 1: *Bzauo χustečka podarowano A moja χela jãk malowano psn. ZS***

II. podarować «potrwać»: *niš vojna sa skũnči, to podaruje ješće duugo W, SWarm 113. KS*

podarunek (Z + P + lit) OWMzach Giż i bl, psn; **1.** «dar, upominek, prezent» OWMzach i bl: *podarunki pot jeglijko pouožone Klebark Wk Olsz, za podarunek dostaua nožicki Źot kmotra Bredyki Resz, jest to dobra książka i piękny podarunek GazOlsz XXIX 12; 2. «datek na kościół, ofiara» Nidz Giż: *Kedi Źofaruje se co na košćou – podarunek Upałty Giż. KS**

podarzyć się impers «o (korzystnym?) rozwoju sytuacji»: *jak mu se podãži Kalwa O. KS*

podatek (Z + P + lit) OWM, psn; ogp: *podatku mamy tak dužo, ne mamy oχoty do žyca Spręcowo Olsz, podatkuφ χcò, a tu nu ma s cego, χyba s tego želiska Głuch Szcz, ja podatkuφ ni mam nic, bo ja mam jeno pu χektara Mącice Szcz; ● podatek dochodowy, gruntowy, od wynagrodzeń. KS*

podatkowy (Z + P) Olsz; Gsg f -é; przym. od **podatek**: *ješće ne dostau tego wyńaru podatkowego Skajboty Olsz. KS*

podatny (Z) Szcz Mrąg Giż; **1.** «nadający się, odpowiedni» Szcz Giż: *gronźel to jest ta dišla, to juz beńže taki scep wibrani, co do tego jest podatni do nãrogi Szczytno; 2. «przypominający coś wyglądem, podobny»: *podatno do šlyža [o sielawie] St Kielbonki Mrąg. KS**

podawać (Z + P + lit) WM i bl, psn; praes 3pl *podawają* Mzach, imp 2pl *podawajta* bl, fut 2sg *będziesz podawał* Olsz; **1.** «dawać do rąk, wręczać; pomagać komuś wziąć coś; też: przekazywać» WMzach Giż Pisz Ełk i bl: *jô fysytke muotki mušaua podavać* Orzysz Pisz, *ve dvôx mušeli šežeć i v niceńice navuócyć: jedna podavaŭa, a druga navuócyu f te niceńice* Kwik Pisz, *duuġe židŭy to som te, co na fury podavamo* Kobyły Szcz, *pšet objadem še žeči podaje* [do karmienia] Nidzica, *podziękowanie za to, zem duzo gotowki przez granicę podawał* Klon Szcz, P 5, 51, ● *przen Spiew nie milknie, nie ustaje, Drzewo drzewu go podaje* psn IS XXVII 99; ●● «dawać coś do zjedzenia lub wypicia, częstować; też: serwować» Olsz Szcz i bl: *u nas jedno kole stoua choži i podaje kšyne jeść* Ruska Wieś Ełk, *jak jeszcze żył, to mu piewo podawałem* Klon Szcz, P 5, 11; **2.** «w odniesieniu do dłoni: wyciągać do uścisku na powitanie lub pożegnanie, dla wyrażenia uczucia bądź szacunku» W Nidz i bl: *no zrŭp uadni kniksek, jek ći ćotka podaje raŭka* W, SWarm 63, *rožicóm rěnce podavajo, caŭujô jix, žėńkujô* Napierki Nidz; **3.** «informować, opisywać; przekazywać lub przytaczać coś» Olsz Mzach: *dotyčas podawališmy ō spisaŭ ludnoći tilko obywatelstŭo řimńećke, jenzyk ojčysty polski* Purda Olsz, *podaje jak na Mazurach odbywały się chrzciny na wsi i miastach* Klon Szcz, P 5, 62, *podaje moniety, jakie istniały w roku 1874* ib, 7, *do ostatnego rozdziału podaje piosenky mozech zmarłych rodziców* Wały Nidz, P 9, 11; **4.** «wskazywać, zgłaszać»: *taka banda Ročlow i Junkerow sze wtykajom do użandow opieki społecznie i podaje takiech do zapomogow* Szczesne Olsz, P 2, 21; **podawany** (Z + P) Mzach Mrąg Pisz; Nsg n -e Mrąg, -o Pisz, praet z podm. uogóln. ze słp. Pisz; im. bier.: **1.** w zn 1 Szcz Mrąg Pisz: *przy koncu wesela były podawanie podarunki modom* Klon Szcz, P 5, 65, ◇ *ze snowadŭa pšyže na nawojńnik, z nawojńiku beńže podawany w niceńice* Lisy Pisz; ●● w zn 1●●: *jek ta brutka ježaŭa do košćoua, to űaua z domu často s sobom i tim biđnym bapkom biuó podawane* Mrągowo; **2.** w zn 3: *w pamency jest my esce o Jaschku zpot Dombrowej takže i Kuba zpot Wartenburg ładno spies podawany* Wały Nidz, P 9, 10. KS, DK

podawać się zob. **podając się.**

po dawnemu zob. **I. dawny.**

podążyć; fut 1pl *podążywa*; **1.** «udać się dokądś»: *Grajka z okna raptem wzieli Do Chabrowa podążyli* psn IS XXVI 99; **2.** «podołać czemuś, nadażyć»: *do stážańa űańheva ta staro Kevička, bo saműi fšistkėgo űe podóživa* Bukwałd Olsz, Stef JPW 49. DK

podbełcznik «pas w uprząży przechodzący pod brzuchem konia» Turówko O, SWM II s. 67. UDK

podbiał (Z + P) Resz Szcz Mrąg Ełk; ogp: *jak sobie nogę skaleczyli, to przykładali lyscie [...] podbiał i też lyscie ze olszyny* Klon Szcz, P 5, 67. UDK

podbicie «okucie u płozy sań»: *kl'ingŭ, podbziće, ta šina – to poćėngŭ* Jabłonka Nidz. DK

podbić (Z + SWMsd) O Olsz Mzach Mrąg Giż; **1.** «przybić, przymocować od spodu» Olsz Mrąg: *podbŭije šűežo podesűe* Kosewo Mrąg, *moze bi mńe podbiŭ potkŭatke* Nida Mrąg; **2.** «o wodzie: podpływać, przedostać się pod powierzchnię»: *sű take űejšca, že voda podbije, tam trudno włeść* Kalwa O; **podbity** (Z + SWMsd) Mzach Giż; **1. a)** im. bier. w zn 1 Szcz Giż: ◇ *beńže podnuska podbita* Ryn Giż; **b)** «wzmocniony od spodu okuciem» Mzach Giż: *šiny podbziće* żelaznym Bałdy Nidz; **2.** «wbity»: ◇ *tėdi beńže kln podbziću, co mušŭ fšűo jeno do drugėgo tšmać* Szczytno. UDK, DK

podbiec? podbiegnąć? (P) Olsz; ogp: *ja prędko podbiegłem do tej dziewczyny* Dywity Olsz, P 4, 15. UDK

podbieraczka «pomocnica żniwiarza odbierająca spod kosy zżęte zboże» Budki Olc, SDGW 34. UDK

podbierać (Z + lit) Olsz Giż Pisz; fut 2pl *będzieta podbierać* Olsz; «wybierać, wyjmować pewną część, zwłaszcza w odniesieniu do miodu»: *ta rybka pśijże f kos i ʒone [raki] tam vlazo, nis sũunko vejże, renko najrańej to najlepszej vijmac, podbýerać* Wejsuny Pisz, *ot pšćouuf podbbera še mjut* Gietrzwałd Olsz. DK

podbijać «podnosić, uderzając od spodu»: *zarna to so dva kańeńe, jedne so na klyny, co klynani podbżijac, a druge so na šrube* Kipary Szcz; **podbijany** im. bier. w zn «mocować od spodu»: [przy pokrywaniu dachu] *taka beńże sũoma rozvunzana i tak podbįjana fejn, to tak rówńutko muśi być jak na stole* Pańska Wola Giż. DK

podbrać, podebrać «zabrać część czegoś»: *χćauam podbrać s pola śfyže kartofle na uobżåt, ale sũ jeśće za maue* W, SWarm 113, *kiedy podbierziesz pszczolãm mnód?* Tuławki Olsz, KF. DK

podbrodek zob. **podbródek**.

podbródek (Z + SWM II) W Mrąg Pisz; -*brod-* Mrąg; **1.** «pasek w uprzęży przechodzący pod pyskiem konia» W Mrąg Pisz: *podbrodek, zapńij mu podbrudek, cobi nie zżuciũ ʒuzdi* Zgon Mrąg, *potbrudek pot syju še zapšina* Zameczek Mrąg; **2.** ogp W, SWarm 113; **3.** «rzemyk przy hełmie, czapce wojskowej lub policyjnej opuszczany pod brodę, podpinka» W, SWarm 113. DK

podbródnik (SWM II) Olsz Pisz; «pasek w uprzęży przechodzący pod pyskiem konia». UDK

podbrwie «powieki» Mikołajki Mrąg, SWMa 12. UDK

podbrzusznik (SWM II) Olsz Pisz, Kult MW RD; «pas w uprzęży przechodzący pod brzuchem konia». UDK

podchlebca «pochlebca» W, SWarm 113. UDK

podchlebiać (lit) W i bl; «schlebiać»: *Turki chociaż im w oczy podchlebiali, jednak za plecami nimi gardzili i im nie dowierzali* GazOlsz XXIX 34. UDK

podchlebiać się (Z + lit) W; «wdzięczyc się, starać się przypodobać»: *patš tilo, jek uũn mu śa potxlybżå* W, SWarm 113. UDK

podchlebować «schlebiać»: *Oj, nie žal, nie žal, Bom cię nie kochała, Jenoc ja tobie, kahalski <duchu>, podchlebowala* psn, Kolb 263. UDK

podchlebowanie forma rzeczownikowa czas. **podchlebować**: *Bóg ci to zapłać Za podchlebowanie, Równoc ja sobie młodą dziewczynę <U ludzi> dostanę* psn, Kolb 263. UDK

podchodzić (Z + P + lit + SWMp) OWM i bl, psn; **1.** «iść, zbliżyć się» W Szcz Mrąg: *naresce podchodzi jakies 70 metrow ode mnie i ja go wołam: Cy polski żołnierz?* Klon Szcz, P 5, 22, *jegier cicho podchodził pod las, coby kozy nie wystraszyć* Tuławki Olsz, KF, ● *przen taka to myśl zawsze do mnie podchodziła* St Kaletka Olsz, P 7, 3; ●● «o wodzie: podpływać»: *mokradle, gże woda potxõżi nad uõnkañi* Zgon Mrąg; **2.** «o cieście: rosnać» Giż Ełk Olc: *vińešic a potẽm jek potxõżi, to fiedi v bošẽnki i do jęcica* Laski Wk Ełk; **3.** «traktować coś w jakiś sposób, przyjmować określoną postawę wobec czegoś, zwykle negatywną» Giż Pisz i bl: *kedi nespraýedlize cűek do spravi potxõżi, nigdi nie moze sprajedlize vigrac* Biała Piska, UAM, *šitry co ʒiše potxõżi* Korzeniewo

Giz, są ale i ludziska, którzy nawskroś przeświadczeni są, iż „Mazur” jest dobrą rzeczą, ale jednak go odpychają a nawet jeszcze zdradą podchodzą GazOlsz XXIX 11; 4. «stanowić rodzaj czegoś, zaliczać się, należeć do określonej kategorii» O Nidz: *to to wiglonđa za ɣalfro i za ɥuzdo potɣoʒi tu* Róg Nidz, *pot tšećo, drugo klase potɣoʒi, to tako maʒonco rolo* Kalwa O.

KS, DK

podchowały «podchowany, podrosły»: *prošoček potɣowauy, lojfer* Olsztynek O.

DK

podciąć (lit) W; fut 1pl *podetniewa* Olsz; 1. «nadciąć, przyciąć»: *tę jegliję z jeni strony przezągujewa a z drugi podetniewa, coby się nie przewróciła na jensze drzewa* Tuławki Olsz, KF; 2. «uderzyć batem» W: *wsiad na wóz, podciół konia i pojechał do domu* W, Stef OK 15.

MK

podciąg (Z + lit + SWM I) O Olsz M; «podłużna belka podtrzymująca belki pułapu»: *potćonɣ, potćonɣnienta belka pot ošistke inne* Jabłonka Nidz.

MK

podciągać (Z) O Szcz Olc; «przesuwać (zwłaszcza w górę), podnosić»: *ʒore zrobji f tum loʒe i fiedi veʒnie to ripke i zavdi jo moɣã tu i tam, zavdi jo ruɣã, potćunɣã zaš do góri* Kajkowo O, UAM, *tak jo [sieć] potćonɣauem, potćonɣauem pomalušku aš do bžega* Pasym Szcz, UAM, *on ma bul v noše i ne jes taki zbytny noge potćonɣać* Kowale Oleckie; **podciągany** (Z) O; Nsg n -e; im. bier.: *◇ to ta šeć beńže potćonɣana, te skʹšidũa mušo rövno išć* Maruzek O.

MK

podciągnąć 1. «ciągnąć, przesunąć wyżej, do góry»: *nie zabãcz ziezczorem podciągnąć wãgę w regulatorze* Tuławki Olsz, KF, *podciągnij sobie pacze* ib; 2. «przeniknąć, przedostać się»: *pot suomo to so take uati a pod dekuɣko – oeršaluɣk to jest lepsi, bo nic ne potćonɣnie* Gardyny Nidz; **podciągnięty** «podłożony»: *potćonɣ, potćonɣnienta belka pot ošistke inne* Jabłonka Nidz.

MK, DK

podciągnąć się «wciągnąć się na górę»: *iek še potćonɣnõu [wieszając się], to provõs še uuvãu i uõn znõf zlećãu* Brąswałd Olsz, Stef JPW 44.

MK

podcięgi (Z + SWM II) Resz Nidz; «żelazne podkucia płóz sań»: *šim, potćeɣgi* [odp. na pyt. kwest.] Napiwoda Nidz.

MK

podcinacz (Kult MW MD) W i bl; «taniec popularny na Warmii i Mazurach»: *na Warmii powszechnie tańczono dawniej polki, zwane „drobnymi”, i walce wolniejsze, znane jako „równe”, oraz szybsze, „podcinacze”* W, Kult MW 503.

DK

podcinaczek 1. «narzędzie kowalskie do obcinania zagiętych końców wbitych w kopyto hufniali?»: *do kõi kovaña to napžerse muso być cęɣgi, to tedy muotek [...], to tedy nutklęɣa, tedy pšizę do uufnalõf potćinacek, no to by fšo byõo do kõi kovaña* Orzysz Pisz; 2. «nóż kowalski do przycinania kopyt końskich» Orzysz Pisz, SWM II s. 86.

DK

podcinać; fraz *podcinać nogi* «przeszkadzać w działaniu?»: *I wdowy jo ne chca, Bo sia boja trwogi, Bo by my pasiërby Podcinali nogi* psn Stef III 84; **podcinany** «określenie warmińsko-mazurskiego walca tańczonego w szybszym tempie» bl, Kult MW 507.

UDK, DK

podcinak (Kult MW MD) W i bl; «taniec popularny na Warmii i Mazurach, tzw. walc podcinany».

UDK

podcinka «o sposobie łowienia ryb?»: *to potcinka še naziwa, jak opuści [haczyk] w wode, to musi ras w ras kiwać* Grabowo Mrąg, *ɣaki do potćinɣki; cinõ byže oblano, to pšizę scubeu i ɥokuñ, to sõ uakõme na to* Spytkowo Giz.

UDK

podciskować; pośw. tylko im. bier.; «podrzucać»: *héli ta suϕle drevńano i tedi te zboze tak byo potćiskowane do guri, zebi žet's to ćenko plewe widmuϕau* Kosewo Mrąg. MK

podczas (Z + P) W Szcz Mrąg Giż, lit bl; **1.** «w czasie trwania czegoś» W Szcz i bl: *to byo potćas mši šϕenti; jag do Sina Bożego žwónili, to te t'si pšerše ũukleŕkli* Stryjewo Resz, *potćas gwastki užonżano χoinke dla žeći, spewano, gwjazard darowau opfice žećom dary* Purda Olsz, *potćas plebiscytu polske oficery u mne byli i anğelske* Różnowo Olsz; **2.** «zarazem, jednocześnie»: zag. *Jam pożyteczna i tes miła grzczna, Podczas do picia i do mycia [...] [woda]* bl, LitLud 84; **3.** «czasem?»: *ϕso robastϕo co grize, muši i te bϕŕki, co kele korhi potcas na guže, to take jek palec so* Paprotki Giż; **4.** «w tym czasie?»: *χoc i misy to ϕso robastϕo, a potcas i w Ukcé ne ma* Wojnowo Mrąg. UDK

podczesać (Z + lit) W, SWM IV; praet 1pl *podczesalim* Olsz; **1.** «w odniesieniu do włókna lnu: czesać, oczyścić przed przędzeniem; wyczesać» Olsz i bl: *potćesalim te pakuyy i ta rešta še fejn zuoży i na kukuy, tak vetkonć* Purdka Olsz; **2.** ogp W, SWarm 113. DK

poddach (Z) Mzach, **poddek** (lit) Pisz; **1.** «część dachu wystająca poza ścianę, okap» Nidz: *poddaϕ – jo, okap tus mužo, pšut to tak bauki byu wićoŕgńente putora mētra* Frąknowo Nidz; **2. a)** «bróg» Snopki Pisz, PAE III m. 165; **b)** «rodzaj wiaty?»: *taki poddaϕ, pod dażem na zarok bęⁿdo postażone, cobu ne desc, a ne – to sopa do mašinuf* [odp. na pyt. o budynek, w którym się przechowuje narzędzia rolnicze] Szczytno. KS

poddać się (Z + lit) Olsz Nidz Ełk; «uznać się za zwyciężonego w walce; skapitulować»: *šϕo kompanii nas staršix ϕšistkix do še žwoϕau i pita še: co mamu zrobzić? Wojować, ci še poddać?* Jabłonka Nidz. KS

poddany w uż. rzeczownikowym «o obywatelu danego państwa»: *my Polłaki bylim na Warmiji mnemnekie poddane, ale jenusz trzymalim z Polską* Tuławki Olsz, KF. KS

poddaństwo ogp: *kedaj tu byo tyš podanstfo, a potem byo znešone* Giławy Olsz. KS

poddawać się (Z + lit) Olsz Olc; iter w stos. do **poddać się**: *i Prusaki še poddawal'i, ne tlo Francuzi, kedy vížel'i co za šiua pada, to še poddawal'i* Olecko. KS

poddek zob. **poddach**.

poddeka «podsufitka?»: *deka, drevńanne jes i gipsove, zavdy deka – poddeka* Frąknowo Nidz. KS

pod dostatkiem zob. **dostatek**.

poddryguwać; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «podrygiwać»: *Mama puaće lamantuyę, Dudek skaće potdriguje* W, SWarm 113. KS

poddzierać «nieco unosić, zadzierać»: ● *impers vatrova deska, coby ne podžerauo dažu* Kamionka Nidz. KS

pode zob. **pod**.

podebrać zob. **podbrać**.

podechnąć (Z + SWM X) Mrąg Giż; **1.** «o wielu zwierzętach: pozdychać, zdechnąć»: **a)** «o rybach: udusić się pod lodem» Giż: *kedu grubaci lut, to [ryba] moze podeχńóć* Rybical Giż, *ona še zaduši, podeχńe, gže nauke wodi so* ib; **b)** «o pszczołach»: *cau ul psoϕuϕu podexuo* Mrągowo; **2.** «o człowieku: umrzeć»: *pan Sorkϕicki groϕ, jus teras podeχ* Grabowo Mrąg. KS

podedrzeć; w temacie praet tylko -er-; pośw. tylko im. bier.; **1.** «nieco zedrzyć, podniszczyć»: *uobleka mñāu troxa potdertā, ale čišćutkā* W, SWarm 113; **2.** w uz. przymiotnikowym «zadarty»: *aχ Kijęfskā, juš žam, χtūra to įest, to ta s takam potdertam nosam* W, SWarm 113. KS

podejma (Z + lit + SWM II, SWM IX) O Olsz Nidz Mrąg Giż; **1.** «okuta belecza łącząca końce tzw. skrętów wozu» O Olsz Nidz: *żelazo na podejme* [odp. na pyt. kwest.] Zgniłocha Nidz; **2.** «metalowa opaska łącząca części sochy» Mrąg: *sože tšymaūo podejma, ta podejma byua pot to soχο, tak uopasaūo to sože i tedy byuo z žežxu uopasaūe* Ukta Mrąg; **3.** «drażek łączący rękojeści pługa» Mrąg Giż; **4.** «połączenie nosów płóz u sań» Kraplewo O, MAGP II m. 53. KS

podejmac (Z) O Węg; **1.** «podnosić»: *lomš co [ziemię] podijma i na dole ržne* Mycyno O; **2.** «wznosić? przyjmować jako zlecenie?» Węg: *nažonžujuem moje budnki i potēm zaše druge podijmauēm* Ogonki Węg, UAM. KS

podejmac się «decydować się na wykonanie czegoś, podejmować się»: *a potēm še podējmauēm sam budovi; a tu uopkouo caue Vēngoževo i Rastenbork budovaū* Ogonki Węg, UAM. KS

***podejmować** «przejmować, brać w użytkowanie»: *co še podejmuje žem, uugor še uože to je calizna* Gawliki Wk Giż. DK

podejzanie, podejzanie **1.** «posądzenie»: *jā mām podejzane na nā* Tuławki Olsz, KF; **2.** «podejrzliwość?»: *na stypach i giełdach łobok siebie bez podejzania siadają i zabážają sia* W, Bar 69. KS

podejzany (P + lit) Olsz Szcz i bl; **1.** «taki, na którego padło podejrzenie, posądzany o coś złego» Szcz i bl: *juz mie Niemcy szledzieli do arestowania, bo byłem juz podejzany o polskosc* Klon Szcz, P 5, 20; **2.** «budzący wątpliwości, niepewny»: Olsz Szcz: *ta zacha zdaje mi się troche podejzana* Tuławki Olsz, KF. KS

podejzreć «obejrzeć»: *Pani matka przyjechała, Gospodarstwo podejzrała* psn, Wisła III 583. KS

podejzrenie zob. **podejzanie**.

podejzrewać ogp: *łon mne podejzrewā, co jā do jego bziālki chodzę a to nieprāwda* Tuławki Olsz, KF. KS

podejzrliwy ogp: *nie musisz być zarā taki podejzrliwy* Tuławki Olsz, KF. KS

podejść (Z + P + lit) W Szcz Giż Pisz Olc; fut 1pl *podejdziewa* W; **1.** «zbliżyć się do kogoś lub czegoś» W Szcz Pisz Olc: *baba podeszła do niego i mowi, że ma zniū przyjšć do Pana Dywity* Olsz, P 4, 22, *za lata jak się kowalowi juž życie skuczyło podeszedł do jabłoni* ib, 19, ● *uona podesua pot tēgo kawałera, mūoženca i na gwaūt, zeby uun še zeñiū z nō* Olecko; **2.** «wspiąć się»: *pot takā pšikrā gūrka s tam čajžaram ňe podijževa* W, SWarm 126; **3.** «o cieście: urosnąć»: *podejže za dužo* Giżycko. KS

podelga (Z + lit + SWM II, IV, IX, Kult MW RD) W Szcz Mwsch, SWM IX; *podlega* Giż; **1.** «okuta belecza łącząca końce tzw. skrętów wozu» W Szcz Mwsch i bl: *na tēχ skrēntaχ jest podelga* Szczytno, *podelga to rozwurke ot tuā tšima* Występ Szcz, *blaχowi potkuadek na podelže* Dobry Lasek Mrąg; por. **podelnia, poderda**; **2.** «metalowa opaska łącząca części sochy» Resz Mrąg Giż Pisz: *ta podelga to byua pot to soχō, uot spuda, co še španovaūo to sože do rogaca* Ukta Mrąg, *uot tūχ židūuop to pštže ta podelga, uot ti podelgi pštže tako keta* Rzeck Resz; **3.** «jedna z belek łączących drażki jarzma» Pisz: *žižma voūom na kreŋgi: dva drunski, potēm ctēry podelgi* Góra

Pisz; **4.** «płóz pługą» Resz Giż Pisz; **5.** «pedał w kołowrotku» Kleszczewo Olc, SWM IV s. 78. KS

podelgnać «przylgnać od spodu»: *bo jāk casem [do odkładnicy] ýěncěj podelñe, to ñe χce še odvãlać ta žeña* Lipowo O gm. Waplewo. KS

podelnia «okuta beleczka łącząca końce tzw. skrętów wozu» bl, SWM II s. 23. KS

podemknać 1. «przesuwając przybliżyć»: *Anka sobže juš sama stoęek podemkñie do stoęa* W, SWarm 114; **2.** «podsunąć, podłożyć»: *ta skšičña ñe stoij dobre, mušiva jì pot jena noga podemkñuñć čankã desečka* W, SWarm 114. KS

podemknać się «przybliżyć się, przysunąć się»: *podemkñij ša troęa do mñe, tu je plac ješće nã jeni ųosoby* W, SWarm 114. KS

podepchnąć; imp 2pl *podepchnijta*; «pchając przybliżyć, przesunąć»: *podepchnijta tę furę blięzi siujsieka* Tuławki Olsz, KF. KS

podeprzeć, podprzeć (Z + lit) OW Giż i bl; inf -*éć* Giż; w temacie praet tylko -er- OW; «podtrzymać, podstawiając coś, oprzeć na jakiejś podstawie» W Giż i bl: *podpartem te dźwierzãny, coby jech zietrz nie lotworzuł* Tuławki Olsz, KF; **podparty** (Z + lit) OW; im. bier.: *nãlustek tšyma kuoñice i te lušño, co dropš stoi na tem, co jest potperta* Kraplewo O. KS

podeprzeć się; w temacie praet tylko -er-; «oprzeć na czymś dłonie»: *potperłi še i pluk φ te wode* Stryjewo Resz, ● *podper się pod boki jì sluchãł, co toni tam gadajã* Tuławki Olsz, KF. KS

podeptać (Z + lit) Olsz Pisz, psn; fut 2sg *podepcesz* bl, 3sg *podepce* bl, 2pl *podepceta* Olsz; «zniszczyć depcząc, stratować»: *ten stary vžou grabe i mu nasypau, bo mu ten podeptaų zito* Pogubie Średnie Pisz, *Koñmi podeptali, koñmi poszarpali A za Matyseczka wcale nie plakali* psn IS XXXI 117. KS, DK

poderda «okuta beleczka łącząca końce tzw. skrętów wozu» bl, SWM II s. 23. KS

poderki plł «narzędzie do spulchniania gleby» bl, Kult MW 213. KS

poderznać «podciąć, przeciąć»: *ten z Kalborna poderzñãł sobzie bodãj żyby* Tuławki Olsz, KF. MK

podeschnąć (Z + lit) Olsz Mrąg; «obeschnąć po wierzchu, wyschnąć nie do końca»: *jek trãva podesçne, to jidõ fšisci pševrãcać* Mokiny Olsz, Stef JPW 64. MK

podesłać «podścielić, podłożyć»: *puaęta podesłãć na štrozak* [odp. na pyt. o prześcieradło] Ukta Mrąg; **będzie podesłano** «robi się podściółkę»: *Tam będzie dla nich owies i siano, I pięknie im będzie podesłano* psn, Wisła IV 801. MK

podeszew, podeszwa (Z + P + lit + SWM IX, SWMa) OWM i bl, Kult MW JW; *podeszew* (bez wskazania rodzaju gram.) O Nidz Giż, *podeszwa* OWM, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz i bl; Ipl *podeszwoma* Giż; **1.** «zewnętrzną spodnią część obuwia» OWM: *podesfa pšibýita, obrobyunã, virašplovana i potẽm pšýže opsac robýuni* Bzury Pisz, UAM, *štryflo i buti, pantufle – to po domu, a jak z drevñanno podešfo – to korki Łatana Mł Szcz, napšentek; zola to podešef podzolovać* Grabin Mł O; **2.** *podeszew, podeszwa* «spód stopy» O Olsz M; **3.** *podeszwa* «płóz narzędzi ornych» W Szcz Mrąg Węg Giż Ełk i bl: *podesfa to je na ųotsputku pot soęo, to co drugi, tšeci rok to mušì šfezo podesfe fšaęć, bo še ųona podže ųod žemñi* Kobołty Szcz, *sošník tilo jeden kavaų jest, potem pšýže podešfa, otkuadhica, dišla* Upały Giż, *tu je podešfa a na tyj podešfe lomš* Giławy Olsz. MK

podeszły (Z + lit) O Nidz; «o wieku człowieka: dość zaawansowany»: *jeden stari cwoówek, jus tak φ podeszem wéku buu, bo jesce diýt stari né buu i podružowau* Gardyny Nidz. MK

podeszwa zob. **podeszew**.

podeszwować (Z + lit) W Mrąg; «przymocować do buta nową podeszwę, podzelać; też ndk.» W Mrąg: *muszę sobzie dać skorzne podeszwować, bo się podeszwy poderły* Tuławki Olsz, KF, *Kalina dobże podeszfuię bûti* W, SWarm 113; **będzie podeszwowane** z podm. uogóln.: *podešpa, podesšpowane beńže drugo* Węgój Resz. MK

podeszwowanie (Z) Olsz Mrąg; forma rzeczownikowa czas. **podeszwować**: *do podesšpowania, zelować to po nénecku* Grabowo Mrąg. MK

podfastrygować; tylko -fastrz-; ogp W, SWarm 113. MK

podfastrygować zob. **podfastrygować**.

podfrysztyk «pierwsze z trzech śniadań» W, KN I 315. MK

podfurnać «wzlecieć ku górze, podfrunąć»: *myodi ptášek vipât z gńástka. Ĺek-am χcáu go sfićić, to troxa potfurnúu, ale na právda furać iješće ni mûk* W, SWarm 113. MK

podfurywać «podfruwać, podlatywać»: *jek un wzuu tancować i tyńi skšiduańi i tak potfurnać tak še wzuu wibzuu na te skšidua i popurau pryć* Maradki Mrąg. MK

I. podfutrować (lit) W; «nakarmić naprędce, dać trochę pokarmu»: *jeszcze tlo kone podfutruje ji możewa jechać* Tuławki Olsz, KF. MK

II. podfutrować (Z + lit) W Nidz Ełk; pośw. tylko im. bier.; «podszyć podszewką (zwykle z ociepleniem)»: *na žima χca mńyc mantel potfutrovani vátu* W, SWarm 113. MK

pod gardło zob. **gardło**.

podgarniać «nagarniać, zgarniać»: [w młocarni] *z boka žurki, co zboze vilatuje, oška podgarnia, kapše v rurki i leći v žem* Gawliki Wk Giż. MK

podglądać (Z + lit) W Giż, psn; **1.** «podpatrywać; zaglądać» W i bl: *to wstyd tak podglądać bez durkę łod klucza* Tuławki Olsz, KF; **2.** «obserwować, dozorować»: *to byuo coras lepžej; podglondau Cerwony Kšys i podglondau* Sucholaski Giż. MK

podgłębić; pośw. tylko im. bier.; «spulchnić na znaczną głębokość»: *ale do burakuf to muši ta rola bić osobl'ivje dobže vrobjona, ona musi bić razi podguemb'jona* Bzury Pisz, UAM. MK

podgłownik «pasek z uprząży leżący na czole konia» Butryny Olsz, SWM II s. 72. JS

podgłowie (lit) Olsz; «podgłówek»: *dajta mi ziększe podgłozie, bo mam za mnisko pod głową* Tuławki Olsz, KF. MK

podgnić «częściowo zgnić, nadgnić»: *i tak d(t)ugo w ty wodzie leżoł [len], aż podgn-ilo* Dłużki O, PKFP XVIII 42. MK

podgolić «w odniesieniu do alkoholu: podpić, podchmielić sobie»: *uupsić to uun ša mocno né uupsije, ale časam sobže troxa potgoli* W, SWarm 113. MK

podgórze (Z + SWMs) sp Olc; «szczyt łózka od strony głowy leżącego». MK

podgrać «w odniesieniu do kart: odpowiednio zagrać, podegrać»: *aleš mu dobže tam pikam potgrau* W, SWarm 113. MK

podgrub (Z + SWM X) OWM i bl; Nsg *podgrub* Olsz Pisz i uogólnione w SWM, *podgrub* OW Szcz Giż Pisz, Gsg *podgrubia* bl, Isg *podgrubiem* Resz Mzach Mrąg Giż Pisz, Lsg *podgrubiu* Resz; «zewnętrzna siatka w sieci zwanej

drygawicą»: *šėči na štokarkaχ jedne byuy duže očki, može maūy 20 cm f kfadrače, to še nazyvaūy podgrōp Dorotowo Olsz, podgrupś, to šec ma maūe oči i pšijže podgrupś pšišitu Klebark Wk Olsz, šec s podgrubžem – to gōnno šec, to jest do gnaño do jažuφ Rybical Giž.* MGK

podgrubiowy przym. od **podgrub**: *podgrubiowa siatka* N Guty Pisz, SWM X s. 39. MK

podgrubka (Z + SWM X) Mrąg Pisz; «zewnętrzna siatka w sieci zwanej drygawicą»: *podgrupka jest na blēja, tedi jesce maūy gānty* Głodowo Pisz. MK

podgrzać «ogrzać na nowo, odgrzać, zagrząć»: *zaczekāj siulkę, to ci chučko kawę podgrzeję* Tuławki Olsz, KF. MK

podgrzać się «zostać zagrzany, odgrzany»: *postáf iješče zupa na plāta, nēχ śa troxa potgžeje* W, SWarm 111. MK

podgrzewać (P + lit) Olsz Szcz; «poddawać działaniu ciepła, ogrzewać»: [babcia] *przed Wielganocą kilka tygodnie trzymała gałozki ze brzożki i wkładała do butelki z wodām i nad parą co kilka dni podgrzewała, azeby się prędziej liście rozkwitnęli na zelono* Klon Szcz, P 5, 60. MK

podgrzyb; formę hasła i definicję powtórzono za KF; «grzyb koźlak podobny do borowika»: *my podgrzybów nie zbierāwa* Tuławki Olsz, KF. MK

podgrzybek (Z + lit + PJPAN XLII) Mzach; **1.** «grzyb jadalny, Xerocomus»: *podgrypki na żešxu som żoute i na otspotku żoute* Szmygwald Mł O; ●● **a)** «podgrzybek brunatny, X. badius» OMzach; **b)** «podgrzybek zajączek, X. subtomentosus» Szczepkowo-Borowe Nidz, PJPAN XLII 111; **2.** «maślak ziarnisty, Suillus granulatus» Róklas Szcz, PJPAN XLII 111. MK

podgwizduwać (P + lit) Olsz, psn; «gwizdać co pewien czas, pogwizdywać» Olsz i bl: *a Frōncek Nera skākāū i podgżizduvāū* Butryny N [Chabrowo] Olsz, Stef JPW 30;

podgwizdując im. wsp. ndm.: *szedł sobie dorosły młodzian mazur i sobie podgwizdując* Dywity Olsz, P 4, 22. MK

po diable zob. **diabeł**.

podiaбліć «zniszczyć»: *podjabliūa snur* Tuchlin Pisz. MK

podimak «drażek łączący rękojeści pługa» Skajboty Olsz, SWM IX s. 42. MK

podjadek (Z) Szcz, psn; «posilek, pożywienie»: *ić zańeść podjadek oracožu* Orzyny Szcz. MK

podjazd (Z + lit) W Nidz Giž; **1.** «stajnia przy karczmie»: *kila gospodāži kupśili i spšedali koñe i vželi koñe do podjazdu, a samñi pošli do karčmi na pśivo* Mątki Olsz, Stef JPW 54; **2.** «droga dojazdowa do jakiegoś budynku»: *gościñec to naziwali, co kej w mñstax take podjazdi bili, mužili: wjež do gościñca* Wykno Nidz; **3.** «możliwość dotarcia, dojazd»: Olsz Giž: *drożica co maūo še ježži na nej, abo w leše takā ślepā drożica, co podjast jest do dżewa* Ruś Olsz. MK

podjąć «w odniesieniu do pieniędzy: pobrać»: *razem z nimi wyjechałem [...]* *podjąć gotowkę i to poł miliona marek na zakup domow lub budowanie barakow* Klon Szcz, P 5, 33; **podjawszy** im. uprz. w zn «przyjąć, wziąć na siebie»: *że podjowszy mēki srogie* Skomack Wk Ełk, PME XIX 103. MK

podjąć się (Z + lit) Olsz Giž, psn; praet 1pl *my się podjęli* bl; «zgodzić się wykonać coś»: *može wy byście się podjęli ty roboty* Tuławki Olsz, KF, *Tā piosneckā Nālezy nā te świąteckā; My sie jēj podjeli glosić* psn Kętrz 81. MK

podjechać (Z + lit) Olsz Szcz Pisz; **1.** «jadąc, zbliżyć się do czegoś, zajechać gdzieś»: *podjedź wozem pod samą sien* Tuławki Olsz, KF, *gošćeniec to kele karčmy, kedu s čurmanko podjexali* Bukwałd Olsz; **2.** «wjechać pod górę» Szcz Pisz: *pari razı tam ji na povrot, mǰau ǰehć i volo, podjexau tam i na povrot* [o ruchomych schodach] Biała Piska, UAM. MK

podjeść (Z + P + lit) OWM, psn; praet 1pl *podjedlim* Olsz; «zjeść; pożywić się; pojeść sobie» OWM: *podjot obǰot, to poset patšic na pola jak rošne* Sołtmany Węg, *jäk podjezu zaros muzykä gra i tańcujo* Ruska Wieś Ełk; **podjeść** w uż. rzeczownikowym (Z) Olsz Nidz; «posilek, pożywienie»: *podješć dostaheće u mne i pšespać še možeće* Jabłonka Nidz; **podjadłszy** im. uprz. w funkcji słowa osobowego: *a jek on frystyk podjotsy, zona idzie do domu* psn IS LVII 211. MK

podjeżdżać (Z + lit) Olsz; «jadąc, zbliżać się do czegoś, zajeżdżać gdzieś»: *łostan tam; nie brakujesz pod sien podjeżdżać* Tuławki Olsz, KF, *gošćinec – pšy karčmax, tam gze podjeżǰajō z wozami, s pojazdami* Stawiguda Olsz. MK

podkarmić «podpaść, podtuczyć» W, SWarm 113. MK

podkisać (Z) Pisz, SWMp; «o zaczynie, cieście: podrosnąć w wyniku fermentacji»: *postoji as ek zakiso, beǰze wyrobžono, postoji zaš potkiso* Pogubie Tylne Pisz. MK

podkleić «naprawić rozdarcie przez przyklejenie czegoś od spodu»: *rozdarła mi się ta stułotówka ji muszǰe ją podklejic* Tuławki Olsz, KF. MK

podklejać «przyklejać coś od spodu czegoś»: *podklejãtem to juź rãz a jenusz nie trzymã* Tuławki Olsz, KF. MK

podkład (Z + lit + SWM II) Olsz Szcz Mrąg Pisz Ełk; «przedmiot umieszczony pod spodem czegoś»: **a** «stanowiący podłoże» Olsz Mrąg Pisz: *potkũady pot krokfe* Góra Pisz, *na fundamenće lezy šfela – potkũady, a potem dʒevo* Wojnowo Mrąg, ● **przen** «o posiłku poprzedzającym picie alkoholu»: *jek się chce wypsić, trzeba mnieć dobry podklãd, to znaczy dobrze zješć* Tuławki Olsz, KF; **b** «używany jako podkładka przy wierceniu dziur w metalu» Szyba Ełk, SWM II s. 83; **c** «używany przy zelowaniu obuwia»: *potkũat mušci podũozic* [odp. na pyt. kwest.] Lesiny Mł Szcz. MK

podkłada 1. «u pługa: część służąca do odwalania, przewracania skiby, odkładnica» Kot Nidz, SWM IX s. 34; **2.** «podkładka do wiercenia dziur w metalu» Karwica Pisz, SWM II s. 84. MK

podkładać (Z + P + lit) OW Szcz Mrąg Pisz, psn; **1.** «umieszczać coś pod czymś od spodu» W Szcz Mrąg Pisz: *na štrece potkũadãu nove šfele pot šini* W, SWarm 162, *do šlǰtowańa take laǰi, muterke takō še potkũada* Dąbrówka Pisz; **2.** «dokładać opału, podsycając ogień» O Olsz i bl: *jak pšendli, to dżozgańi pãlil'i, jedèn šezǰou i potkũadãu* Pietrzwałd O; **było podkładane** z podm. uogóln. w zn 2: *on mńau tšy noǰi tèn koprãk, f końine važonu i ftedy pot nǰego byuo potkũadane* Róklas Szcz. MK

podkładek, podkładka (Z + SWM II, SWMp) O Olsz M, SWM IX; m Nidz Mrąg Pisz, f O Olsz M, zapis nierozstrzygający formy Nsg Pisz; m f? «przedmiot umieszczony pod czymś»: *to mužil'i potkũatka, podũozyl'i s řilcu* [u chomãta] Stawiguda Olsz, *potkũatki sō take klocki* [u sań] Dąbrówka Pisz; ●● **a** m f «podkład do wiercenia dziur w metalu» O Olsz Mzach Ełk Olc: *potkũatka do goźǰi to goźǰenica* Szczytno; **b** «o zelowce» Mrąg Pisz: *podesfa, a potem jak še podže, to ftedi potkũadek pšyže* Tuchlin Pisz, *zulować, moze bi mne podbiu potkũatke* Nida Mrąg; **c** m «w wozie: okucie podymy» Mrąg: *blãzowi potkũadek na podelze* Dobry Lasek Mrąg; **d** m «o szkla-

nym lub porcelanowym spodku» Nida Mrag, SWMp 65. U w a g a: w SWM II lok. Olecko dla wyrazu *podkładka* w znaczeniu «dennica» okazała się omyłką. MK, DK

podkładnik «podkładka do wiercenia dziur w metalu» Łyna Nidz, SWM II s. 84. MK

podkolanki (Z + SWM XII) O Olsz Mzach; «pończochy bez stóp»: *potkolanki to nie hel'i stopóř* [odp. na pyt. kwest.] Szczytno. MK

podkolany (SWM XII) O Olsz Szcz; «pończochy bez stóp». AW

podkominiek «wnęka pod piecem, podpiecek»: *jo, to tes stara žec potkońinek mužil'i – tutaj tēs mužil'i potkońinek* Wały Szcz. MK

podkopać się ogp: *ta wilčica pobraua iř øřistkiř i ponořiuu do boru do tēgo gñazda, a tak by řa őna potkopaua i by jo zařerua* Butryny Olsz. MK

podkowa (Z + lit + SWM II) OWM, psn; Gpl -owów Olsz; «półkoliste, żelazne, okucie chroniące końskie kopyto»: *tedy vezne potkove, se jo rozgžeje i ře připasuje na kopito: jak jest dobra to ře přybžije* Butryny Olsz, *přet viždam fkrancili kořom f potkãvi nove řtole, bo na drogař buua řelgã řlizgãřica* W, SWarm 159. MK

podkować «przybić podkowy do końskich kopyt, podkuć»: *řto nie potkovãu kořni, bařže ćaiřko ięřãu na ti řlizgãřici* W, SWarm 113; **podkowany** im. bier.: *Malowana kolasecka, Podkowany kon* psn, Kolb rp. MK

podkowiak (Z + SWM II) Olsz; «gwóźdź do przybijania podków, hufnal»: *potkovãki, gvoźže do potkovuf* Tomaszkowo Olsz. MK

podkóweczka psn; hip: **1.** «podkowa końska» bl: *Kiedym jechał do dziewczki Brzãkaty mi podkóweczki* psn IS XXXVIII 151; **2.** «podkówka pod obcasem»: *To cie [Janku] prose, zwolnã stãpaj, Podkoveckãmi nie brzãkaj* psn Kętrz 76, ● *Podkóweczki dojcie ognia, Bo dziewczyna tego godna* psn IS LXX 246. DK

podkówka (lit) W, psn; **1.** «półkoliste, metalowe okucie chroniące obcas»: *Pod mojim napiętkiem Podkówka kołace* psn IS XLV 173; **2.** «końska podkowa»: *na drodze buł łód, a kón niekowany. Podkówki były, ale řtole wykrancóne* W, Stef OK 17. MK

podkładać się (P + lit) W; «zbliżać się ukradkiem, chyłkiem, skradać się»: [*řuo-pãk*] *nad řečoram potkrãdãu řa do jędnęgo gburu na plãne* Gryźliny Olsz, Stef JPW 13, *gdy stado koni na polu się pařto, to jak one [poczuły] zwęszyły juź zdala že wilk się do nich podkrada, to zbiły w kupa* Dywity Olsz, P 4, 3. MK

podkręcać zob. **podkręcać**.

podkręcać (Z + lit) O Olsz Nidz; -krę- O Nidz; **1.** «kręcać, zmieniać położenie, ustawienie czegoś» O Nidz: *pańi ma pravde, te řrubby mořna potkroncać* Kot Nidz; **2.** «kręcać, zwiujając, kierować ku górze» Olsz: *tlo się podřniechuwãł ji podkręcał sobzie swój krzaczasty sznurbãrt* Tuławki Olsz, KF. MK

podkręcenie forma rzeczownikowa czas. **podkręcić** w zn 1 bl, SWM IV s. 82. AW

podkręcić (Z + lit) Olsz Mzach, psn; **1.** «kręcać, zmienić położenie, ustawienie czegoś; też: rozkręcić» Mzach: *mužo potkreńć cyfke, bo tam taka cyfka jest i řrupka [o lampie naftowej]* Męcice Szcz; **2.** «kręcać, zwiujając, skierować ku górze» Olsz i bl: *Wřonđe na kónika, Przypasze szabliczke, Podkręnce wónszyka, Pojode za Wiřte* psn Stef II 19; **podkręcony** im. bier. w zn 1: *lampa ře dyńi jak za fest potkrecnuna* Jabłónka Nidz. MK

***podkręcuwać** «kręcać, zwiujając, kierować ku górze»: *ale tak co před řouņeřa nie pasuje, bo řon wonsaři ruřã i potkrecnuye* Bredynki Resz. MK

podkuć (Z + lit) O Olsz Nidz Pisz i bl, psn; «w odniesieniu do konia: przybić mu do kopyt podkowy» O Olsz Nidz: *to muŝi juŝ kuŝa dać potkuć, bo s takim kuŝem ŝe moŝe ŝoŝić, co un na gouix nogax ŝoŝi, ni?* Kajkowo O, UAM; **podkuty 1.** «wzmocniony od spodu jakimś okuciem»: [sanie] *ŝelazem potkute, a bez ŝelaza to bose* Dąbrówka Pisz, [...] *swoimi butami podkutemi i cwekami obitemi* GazOlsz XV 268; **2.** «o koniu: mający na kopytach podkowy»: *kuŝe idu, a kuŝe su ŝasem potkute* Kajkowo O, UAM; **3.** «obity, obłożony metalem»: *Ach mój miły bednarczyku Ło co ja cia prosza Podkuj ty mnie koneweczka Co w ni woda nosza* psn IS XXVI 99. DK

podkulnąć «podtoczyć»: *potkulŝiŝ troŝa bliŝi tan aŝkerek* W, SWarm 114. UDK

podkupka «pieniądze do przekupienia kogoś, łapówka»: *Åle pruskie oficerzy Nā jego wolo przystāli, Podkupkie od niego brāli* psn Kętrz 94. UDK

podkurzać «odurzać dymem, odymiać»: [przy podbieraniu miodu] *potkuŝajo je tym dimem – dimaduo take jest* Biała Piska. DK

podkurzyć; będzie podkurzone «odurza się dymem, odymia się»: *bāŝŝe potkuŝone pruznem – puŝafka – to ŝā f pŝoŝuy dmuŝo* Gietrzwałd Olsz. DK

podkusić «skusić, nakłonić kogoś do złego»: [diabeł] *ŝcau go potkuŝić, ale ŝe potkuŝiŝ Ablā tlo Kajna* Rudziska Szcz. JS

podkuwać «w odniesieniu do konia: przybijać mu do kopyt podkowy»: *niedāwno kona podkuwātem, a juŝ znowu jena podkowa mu łodleciała* Tuławki Olsz, KF. UDK

podlać 1. «dostarczyć roślinom odpowiednią ilość wody»: *weŝ giskanę ji podlej brukiew ji marchiew* Tuławki Olsz, KF; **2.** «wlać płyn na spód naczynia podczas przygotowywania potrawy»: *troŝke ŝoleju podleje na patele* Pasyw Szcz, UAM. MK

podlatać «pobiegać (obj. SWarm)»: *vipuŝć ŝeći na dvūr, ŝeŝ troŝa podlātaŝū* W, SWarm 114. MK

***podlatywać** «podfruwać, wzlatywać»: *Ptoŝki w gōra podlatujō, Jezusozi przyspiŝewujō* psn Stef III 118. MK

podle (Z + P + lit) Olsz Szcz Giŝ Pisz Ełk i bl, psn; *pole* Giŝ; przyimek łączący się z G, tworzy wyrażenia: **1.** lokalizujące coś w bezpośrednim sąsiedztwie czegoś «obok, koło, przy» Olsz Giŝ Pisz Ełk i bl: *stau podle drvi moiŝ ŝcōnc otpocuiŝ* Hejdyk Pisz, *co się ciāgnā podle strugi* Skomack Wk Ełk, PME XIX 125; **2.** wskazujące na przeznaczenie czegoś «na»: *to lēkarstfo, jak ma rur, to podle tego, my tu ruzne ŝoua zbŝeramy podle ruznyŝ ŝorobuf* Łatana Mł Szcz. MK

podlega zob. **podelga**.

podlegać «ulegać, poddawać się»: *ŝijāk muŝi jej [gorzałce] podlęgāć, Gŝe ŝna ŝce, muŝi legać* psn; ●● «być przyporządkowanym? dodanym?»: *zōna, tutuū najpŝut muvjić, a potem zōna podlega* [odp. na pyt.: Jsn. żona stolarza?] Więckowo Nidz. MK

podlewać «dostarczać roślinom odpowiednią ilość wody» Tuławki Olsz, KF. MK

podleźć 1. «dostać się, znaleźć się gdzieś, wejść»: *Koŝul – koŝul – koŝuleczka Trzy lata jek prano, Nie podlāzłaby wesz pod nia, Chooby podkowano* psn Stef I 70, *prazie mi pod nogi podlāz* Tuławki Olsz, KF; **2.** «pokonać drogę prowadzącą pod górę»: *zag. nie podlāza, nie podlāza, juŝ podlāza!* [pociąg jadący pod górę] psn Stef RD 42; **3.** «o cieście: urosnąć»: *na blaŝax kisa, co pyŝka i muŝi vyŝy podl'iŝe tyn ŝlip* Purda Olsz. MK, DK

podlizala pejor «człowiek podlizujący się, lizus (obj. SWarm)»: *pŝiŝet do ŝego taki podlizāua i vixfālāu go, ģeki ŝūn ģe dobri* W, SWarm 114. MK

podlizalek «przymilające się dziecko (obj. SWarm)»: *takygo podlizãuka jek Ĺuzek to χiba nıxt ne žıžãu* W, SWarm 114. MK

podlizuwać się (lit) Olsz; formę hasła powtórzono za KF; «schlebiać komuś»: *choć się tak guwertantce podlizujesz, to jenusz łostaniesz siedzić, jek się nie będziesz łuczul* Tuławki Olsz, KF. MK

podłotek «dorastająca dziewczyna» Ulnowo O, SWM VIII s. 20. MK

podług zob. **I. podług**.

podługnać; praet 1pl *podługnęlim*; «napić się alkoholu? popić?» Wykno Nidz. MK

podławnik psn; «o psie»: zag. [...] *Podławnik sie doziedziãł I panu poziedãł* psn Stef RD 71. MK

podłazić «zjawiać się nagle, podchodzić»: *co ty mnie tu zawdy podłazisz pod nogi?* Tuławki Olsz, KF. DK

podłoga (Z + P + SWM I, II) OWM, psn; **1.** «płaska powierzchnia ograniczająca pomieszczenie od dołu, zwykle drewniana» OWM: *podłoga z deskuφ tıš pšido logri, a na te logri pšido deski* Rzeck Resz, *potem te modı zginemı, že uni vjexali s kunem do pokojof i ružne luže neh sũabe podłogi i še umali* Dłużki O, UAM, *dyvan – co še kuaže na podłoge* Dębówko Szcz, *to muwo ten rowek je fals, falsowane deski φ podłoge, w žıwaχ Ĺęgajny Olsz, vontorhiki take šare to fsklepax i pot podłogo take krotke, take bure* Tyrowo O, *na podłoge wisipse* [ziarno], *drugę luže sipšo φ kasti* Krzyżany Giż, [w chlewie] *puoti drewniane abo cementowe i podłoga cementowa albo ceglana* Gawliki Wk Giż; ●● «podłoże»: *pšıjafki v ježe'že f takeχ trompkax skorupovex, ʔone še p'šypasovauy tej podłoge, gže onı byli* Zgon Mrąg; **2.** «w wozie»: **a)** «gruba deska (lub kilka zbitych ze sobą) stanowiąca dno, dennica» Mrąg Pisz: *na spodek deskã do duugego voza, na krotki to mužim kasta abo i podłoga* Dąbrówka Pisz; **b)** «belecza leżąca bezpośrednio na osi» O Pisz Olc: *na ričuie podłoga* Kajkowo O; **3. a)** «o wycieracze»: *podłoga pšed žıvıže do noguf opčyšãna* St Kaletka Olsz; **b)** «o podkładce»: *podłoga, bo to podłožone beņže* Wygoda Olsz. MK

podłoże «pozioma belka w wozie znajdująca się na tzw. skręcie, nasad» Guty Różyńskie Pisz, SWM II s. 27. MK

podłożenie forma rzeczownikowa czas. **podłożyć** w zn 1: *šãjba do podłožemı* Próle Olsz. MK

podłożyć (Z + lit) Olsz M, psn; imp 2pl *podłóżta* bl; **1.** «umieścić coś pod czymś, od spodu» Olsz Nidz Mrąg Giż i bl: *fuštulek, co pod nogi podłožemı* Upały Giż, *to mužili potkuaatka, podłožyli s řılcu* Stawiguda Olsz; ●● «w odniesieniu do podeszwy lub zółwki: przymocować do spodu buta» Szcz Mrąg Giż Pisz Etk: *tšeba podłožemı drugo podesfe* Dąbrówka Pisz, *podesfe podłožemı – nažuńżic but* Wyszembork Mrąg; **2.** «dołożyć opału, podsycając ogień»: *podłuz jesce drefkuf, to še kave lepši zagžeje* Natać Wk Nidz; **podłożony** im. bier. w zn 1: ◊ *podłoga, bo to podłožone beņže* Wygoda Olsz. MK, DK

podłożysko «pozioma belka w wozie znajdująca się na tzw. skręcie» Wejsuny Pisz. MK

podlubać «spędzić pewien czas przy jakimś żmudnym zajęciu»: *podlubię jeszce trochę przy tym, bo mam jeszce czas* Tuławki Olsz, KF; **podlubany** «wydrażony, wyżłobiony»: *no tedy bendo dury požercone do špriχuφ, tedy pšyže podłubano, tedy pšıjdo nabžite špriχi* Śwignajno Wk Mrąg. MK

podługzki «długi? dłuższy?»: *cepy: źerzak ten podługzki i bźijak* Lisy Pisz. MK

I. podług (Z + P + lit) OWM i bl, psn; -dlu- O; przyimek łączący się z G, tworzy wyrażenia: **1.** określające, co ma wpływ na czyjeś postępowanie, działanie lub przebieg wydarzeń bądź jest uwzględniane przy wykonywaniu jakiejś czynności WM: *i podług tego postępowalem i żyłem czy to na Warmji czy gdziekolwiek los mie postać* Dywity Olsz, P 4, 44, *uatki se psibýjja podługzki dłuugości dekułki* Mącice Szcz., ● *uadnie se tanowaŋo podługzki tej melodyji* Olecko; **2.** oznaczające przyczynę lub cel jakiegoś przedsięwzięcia W Nidz Mrąg: *φ perse wojne ja jus maŋ dość, a do wojska ne poset podługzki ocuφ* Mrągowo, *ćuówek se smuci podługzki tego, że ne vipadŋo tak, jak ćuówek miślau* Klucznik Olsz, *klatnik, saternik – podługzki tego, co on po fšaŋ jeźzi, zbera, co mu tedi luże noso* Mrągowo, *musisz jeszcze jiść do grobârza podługzki grobu* Tuławki Olsz, KF, *waldaŋ [jest] podługzki tego, coby para na izba ne šua* Purda Olsz; **3.** wskazujące źródło informacji lub opinii O Pisz: *podługzki tej istorji to Mazury navet starše niš Polaki* Ornowo O; **4.** wskazujące okoliczności, na podstawie których wyciągane są jakieś wnioski lub realizowane są określone oczekiwania OW: *to téz mi sia podługzki tego zdaje, że w tam roku łowocu bańdzie chmara i káždy lużyje* W, Bar 83; **5.** wskazujące cechę, ze względu na którą coś jest rozpatrywane bądź podstawę rozliczeń: *podługzki mńary to byŋ kożec rovn, ale podługzki waği to ne, bo kożec żyta ważyŋ cteżżeści kil, pšańica pŋańżešont* Gietrzwałd Olsz, *życę wama dobrego rozrachunku z financamtem podługzki marki złotej, którą nama w Berlinie juź zapowiadaję* GazOlsz XV 170; **6.** wskazujące podstawę porównania: *margarina, a wiłõⁿdaŋo podługzki masa* Skop Giź. KS, DK

II. podług «wzdłuż»: **a)** w uż. przysłówkowym: *muręata to co insygo, lezy tak podługzki, a bauki tak popšec* Paprotki Giź; **b)** w uż. przymkowym: *ten żeš podługzki jeźora gnńu go* Jagodne Pisz. DK

podługactwo «o falbance na dole fartucha?» Zdory Pisz. KS

podługaty (Z) Mrąg Giź; «wydłużony, podłużny»: [muranki] *takę cęnkawe podługzki gate, ale smacne* Szymonki Giź. KS

podługowato «podłużnie»: *tak wi'żńento kole syi kańcasto abo okruŋguo, abo podługzki owato* Orłowo Giź. KS

podługowaty (Z + lit + SWM IX, X, PorJ 61) O Olsz M; «wydłużony, podłużny; owalny»: *żeza to je okruŋgua, kortko podługzki owate* Jedwabno Nidz, *šalik to jest podługzki owaty, a ŋustkã to šterykančasta* Orłowo Giź; *šopaŋka – podługzki owata taka tynečka plećona, s kożeńi sosnovyŋ* Gietrzwałd Olsz; por. **podługaty**. KS

podłuż (Z + SWM IX, PorJ 62) OWM, psn; **1.** «wzdłuż; w kierunku długości» O Olsz M i bl: *dłużovac, podługzki ovac – podługzki iže, jak ŋorane je* Nidzica, SWM IX s. 86, *maŋe brńki i tšeba ne popšec i ne podługzki, tylo tak kšivo muš brńovac, co se to žitko dobže zapłeni* Pianki Pisz, *f ščane zavdi bauk – popšec i podługzki* Szyba Etł, ● w uż. przymkowym *podługzki skibõφ – podługzki skibõφ bežemu dłużovac* Konopki Wk Giź; **2.** przym. ndm.? «cehujący się długością, wydłużony (w opozycji do czegoś szerokiego)»: *droga jest podługzki, a gošćinec jest poseš* Rybno Mrąg; **na podłuż** (SWM IX, PorJ 62) OWM, **w podłuż** (Z) O Szcz Pisz; «wzdłuż; w kierunku długości»: *duŋ vikopše se i pouzi taki bauk na podługzki [-s, sic!]* O, PorJ 62, 249, *f popšek to je na dobže pobrńovane, a f podługzki to tylo podługzki ovane, to vedługzki tego, co želisko zgińe* Kobyłty Szcz. DK

podłużać (Z) Szcz Pisz; «zwiększać długość czegoś, przedłużać»: *rozwõrko wõs podługzki ac* Mącice Szcz. KS

podłużk (Z) O; «o kierunku bronowania: wzdłuż skib»: *ne musí brónovać podłušk jak kartofle su sazóna, (i)no musí popšek brónovać, ale nigdi ne podłušk* Kajokowo O, UAM. DK

podłużka (Z + SWM IX) Olsz Szcz Giż; «rodzaj brony»: *brona taka, podłuška, óna drewnanná byuá, take duúge dronǵi buuy i cynki* Wipsowo Olsz, *podłuški to so bróny f podłuž brónujo* Koboły Szcz. DK

podłużki (SWM IX) O Mrąg Giż; «o kierunku bronowania: wzdłuż skib». DK

podłużkować (lit + SWM IX) O Mrąg; «pobronować wzdłuż skib, też ndk.?».

KS

podłużny (Z + P + lit) WMzach Mrąg Giż Pisz: Gpl *-ech* Olsz; **1.** «ciągnący się wzdłuż, nie poprzeczny» WMzach Giż Pisz: *pšǵe ješće jedyn rěmštk, to jest taki podužny na muruáče* Stryjewo Resz, *poduzna śćana, pšedna abo tylna* Skorupki Giż, *do bróny to baucǵi, popšecny baucěk i podužny baucěk* Orzysz Pisz; **2.** «mający wydłużony kształt» Resz Szcz Mrąg Pisz: *opauka to je podužny jakby koš – do końi* Koboły Szcz, *uklejki take podužne ripki* Polska Wieś Mrąg. DK

podłużować (Z + lit + SWM IX) OWM; «pobronować wzdłuż skib, też ndk.?» OWM: *podužować – poduúš iže jak ųorane je Nidzica, nápsut poduúžuješ a potěm kón pšěre to popšekuješ* Bredynki Resz, *podužowaú pšet ševěm, zapopřšykovau i dobra* Waplewo O, *poduúžuje še i popšecuje še* Sołtmany Węg; **podłużowany** (Z) Resz Mzach Węg Giż; Nsg *-o* Mzach Węg Giż, *-e* Resz Szcz, praet z podm. uogóln. ze słp. Mzach Giż, bez słp. Resz Węg; im. bier.: *f popšek to je na dobže pobronovane, a f poduúš to tylo podužovane, to veduuk tego co źelisko zǵińe* Koboły Szcz, *◇ jak byže pošano to byže tys podužowano* Spytkowo Giż. KS

podłużowanie forma rzeczownikowa czas. **podłużować** Zabrodzie Resz, SWM IX s. 88. KS

podłużyc (Z + lit + SWM II, IX, SWMo) OWMzach Giż Pisz Ełk; inf *-éc* Pisz Ełk, fut 1pl *podužym* Pisz; **1.** «zwiększyć długość czegoś, wydłużyć» OWMzach Pisz Ełk: *podužym vus i skrućim vus* Dąbrówka Pisz, *ten kitel dām sobzie podužyc* Tuławki Olsz, KF; **2.** «przedłużyć czas trwania czegoś; też: prolongować?» W Giż: *Pan Buk mu podužyú tego zícó* Rybical Giż, *pódę do Grumacki Rady Narodowy, može mi to podužá* Tuławki Olsz, KF; **3.** «pobronować wzdłuż skib»: *podužyc pšet ševem, brónovać popšyk po ševé* Przykop (N) Olsz, SWM IX s. 86; **podłużyc** w uż. rzeczownikowym w zn 1: *rozvórka je do podužić voza* Gutkowo Olsz; **podłużony** im. bier. w zn 1: *jest puuk, co ma otkuadńice podužono dwa do tšex ščěbli, do gliny orańá* Wygoda Olsz, *◇ [wóz] běńže rośćógněnti, rozvórka pšyže tedi f te klěse i tedi běńže podužony* Szczytno. KS

podły (Z + P) Olsz Mzach, psn; **1.** «będący w złym gatunku, w złym stanie, lichy» Olsz Mzach i bl: *jirxa – poduó skóra* Purda Olsz, *skoúa jest źenksa nis taki mauy budynek podlejsy* Piasutno Szcz; **2.** «niegodziwy, nieczemny»: Olsz i bl: *Podły kochanku, tyś mnie przysięgał, Ze kochasz mnie; A teraz z inną kochanką ty żyjesz, Z mojego losu ty naśmiewasz się* psn IS XXXVII 140. DK

podmajstry (P) Szcz; «pomocnik majstra»: *podmajstry mie brał na lekcje uczenia dobrze mowiec i pisać i resunki robiec* Klon Szcz, P 5, 13. UDK

podmaślać «powiadać komuś przyjemne słowa, żeby pozyskać jego życzliwość (obj. SWarm)»: *či markovau-eš, jek Valter šandaroži podmašlau?* W, SWarm 114. UDK

podmaścić «powiedzieć komuś przyjemne słowa, żeby pozyskać jego życzliwość»
W, SWarm 114. UDK

podmistrz (P) Szcz; «pomocnik majstra»: *tam się dostałem jako za podmistrza murarskiego do pracy* Klon Szcz, P 5, 18. UDK

podmitrzyć (lit) W; «oderwać na chwilę od pracy lub innego zajęcia, zabrać komuś trochę czasu (obj. SWarm)»: *jek uorãu-am pši Paltiiãnovi grañici, pšišet do mně Vorňák i troxa ma podmitraiju* W, SWarm 114. UDK

podmitrzyć się «oderwać się na chwilę od pracy lub innego zajęcia, stracić trochę czasu»: *troxa ša podmitraijuam, bo pšišua do mně Vognerka i požeduvaŭa mi uo veselū na Mazurax* W, SWarm 114. UDK

podmoczyć «zmiękczyć słomę lnianą przez moczenie» bl, SWM IV s. 25. UDK

pod modę zob. **moda**.

podmokły ogp: *grunt podmokū – co mokrã žemńa biŭa* Ostróda. DK

podmoknąć «o lnie: nasiąknąć wodą, zmięknąć wskutek namoczenia»: *podmokńe, qtedy go śćelić tšeba* Cybulki Giż. UDK

podmówić «w złych intencjach pobudzić kogoś do działania»: *gže ũobacyli ũadno ũobore, on miłicje podmužiu* Mącice Szcz. ZS

podmuchać «dmuchnąć kilka razy»: *trzeba podmuchać to się łogień prędy rozpãli* Tuławki Olsz, KF. DK

podmurować (Z) Pisz; pośw. tylko im. bier.; «umocnić murem, obmurować»: *fundament, to kedy podmurowany* Lisaki Pisz, *◇ bėńže tylo šfele kšine podmurovano, ě bėńže fundament, tylo na žem kańeñuf še nakŭaže* ib. UDK

podmurówka «murowana podstawa budynku»: *ošistko fundament, podmuruoka – to co še na fundamenće buduje* Babięta Mrąg, *Reski spšangñu ũa z Berantam i voži ve dva końe cegŭa do podmurŭfki* W, SWarm 148. UDK

podmykać «podsuwać pod coś, przybliżać do czegoś» W, SWarm 114. DK

podmykać się «przysuwać się, posuwać się nieco» W, SWarm 114. DK

podniebie (Z + lit + SWM VI, SWMa, SWMp) OWM i bl; **1.** «sklepienie w piecu chlebowym» OM: *pekarnik – podńebže, welbunek, źwirki, chart* Róklas Szcz, *wisoko to podńebže, a nisko otpódek ot pšekarńika* Bogaczewo Giż, *podńebže – tak, ale inačej teš to deka f pšecu* Tyrowo O; **2.** «rodzaj baldachimu nad łóżkiem» O Giż Ełk Olc: *uško s podńebem i byŭy take furanki i u gury byŭo take, co muk coš pouožiť* Pietrzwałd O; **3.** anat. «podniebienie» OWM: *podnebýe jest f gembýe* Orłowo Giż, *podńebže – za zembarñi* Gardyny Nidz; **4.** «sklepienie niebieskie, niebo» O Olsz Nidz Giż. UDK

podniebienie «rodzaj baldachimu nad łóżkiem»: [...] *wypada wspomnieć o dużem łožu gospodarza z „podniebieniem” a w kiermas przystrojonem gustownie nowemi firankami* W, Bar 37. DK

podniebio (SWMa) Olsz Szcz Mrąg, **podniebo** (SWM VI, SWMa) W Nidz Mrąg; **1. podniebio, podniebo** anat. «podniebienie» WMzach Mrąg; **2. podniebo** «sklepienie niebieskie» Klebark Wk Olsz, SWM VI s. 8. UDK, DK

podniecić lit bl, SWMp bl; «rozpalić, rozniecić». KS

podniesienie «wyprowadzenie z niekorzystnej sytuacji, wydzwignięcie, odbudowa»: *stolarñi ěi ma zãdnj; toze samo mularñóf tšeba; to bi biŭo nagorse, te podńešine těj caŭej* Gołdapxi Gołdap, UAM. JZ

podnieść (Z + P + lit) OWM, psn; imp 2pl *podniešta* bl, praet 1sg *ja podniósł* bl, *podniósem* Węg; **1.** «przesunąć w górę, wznieść, skierować ku górze» OWM: *to je f p'šotku tak do stalowańa, to kedi podnieše to mńauko, a kedi spuści, to moze guemboko [orać] Kobuły Szcz, to my to nelim takò gotovò čerlice podniešć i tedy fsažćć len i tak tšćć Kwik Pisz, jak ten rejtpějć podńus do guri, tak tedy un krul vider temu majantkažovi ten rejtpějć i tedy krul majankažovi dau rejtpějćem Pokrzywy Olsz, keby ne podńos rejki, to dostaŭ po morže tak, co us mńau došć Nidzica, dopšeru gdi ša uodezvoŭ, podńos Lorek guova Sząbruk Olsz, KN III 214; **2.** «podjąć coś z ziemi; dźwignąć, unieść, w odniesieniu do człowieka też: pomóc wstać» OW Szcz Mrąg Węg Giź Pisz i bl: *jak mńe uyška na żeńe upadńe, to ty podnieš mojo uyske* Borki Wielbarskie Szcz, *Łobalili łocet z banio, Łobalili nie podniešli* psn IS XXXV 133, *še go [len] podnieše i postaži φ take pupki* Popowo Sałęckie Mrąg, *w żeńi wontorniki, co gže mokro, tunka stoi, a še podnieše to peŭ[n]o carne, a majo bjaue bžuša* Ryn Giź, *taki srala ne podnieše či tygo čajžaru* W, SWarm 148, *wtem mie podniezli jeden szandarm i agent tajny i prowadzili mie do ratusza do więznia* Klon Szcz, P 5, 36; **3.** «rozwinąć, doprowadzić do wzrostu»: *podńusem to gńazdo moje, podńusem wyzej – p'zeńžešont i tši morgi pš mojem roli naskupywaŭ* Dobry Lasek Mrąg; **podniesiony** (Z) Mrąg Giź Pisz Ełk; im. bier.: **1.** w zn 1 Mrąg Pisz Ełk: *artyk – podniešuny dek* Laski Wk Ełk, ◇ [rama] *φ tem pšibžijoku šeži, ũuna benže podniešuna* Wojnowo Mrąg; **2.** w zn 2 Mrąg Giź: *tedi na rzisko byŭ rospošćerany, a potem v zat podniešuny i f snopki požonzany* Rybno Mrąg; **3.** w zn 3: *χodovle maju bić podniešone, bo ýižimi nase panstfo potšebuje žele od tēgo žyfca* Biała Piska, UAM. JZ*

podnieść się (Z + lit) W Giź i bl; imp 1pl *podniešwa się* bl; **1.** «przyjąć pozycję stojącą, wstać» W i bl: *to podniešwa sie do modlitewki* bl, Mał III 141, *to takã grubã rebeka, sama s kšesua ša podńyšć ni može* W, SWarm 133; **2.** «zostać przesuniętym ku górze»: *zapatka co še tak duabýi, naduabýi še i še often podnieše* Konopki Wk Giź. MK

podnioska (Z) Giź, **podnoska** (Z) Mrąg; **1.** «o wroście, postępie, też iron.?» Giź: *zajeli tule lasoŭ, tule majontkof dobrej roli – to jest podńoska* Siedliska Giź; **2.** «uroczyste zawieszenie na stawianym budynku wianka lub bukietu na znak kończenia robót» Mrąg Giź: *podńoska to φtedi take bale wiziwałi jak stodoŭe budowałi abo dóm* Uźranki Giź. MK

podnoga «pedał w różnych urządzeniach»: **a)** «w kołowrotku» Jeleniewo Szcz, SWM IV s. 78; **b)** «w warsztacie tkackim» Lamkowo Olsz, SWM IV s. 136. MK

podnosek (Z + SWM X) Olsz Mrąg; «mała czworoboczna sieć rybacka rozpięta na dwóch skrzyżowanych pałakach, zawieszona na długim trzonku, poddrywka»: *podńoska to uzyvajo vę'tka'rze, kedy vyjadò do žyfca* Zgon Mrąg. MK

pod nosem zob. nos.

podnosić (Z + P + lit) W Szcz Giź Pisz i bl, psn; praes 1pl *podnosim* Olsz, praet 1pl *podnosilim* Pisz; **1.** «przesuwać w górę, wznosić, kierować, zwracać ku górze» W Szcz Giź Pisz i bl: *papšica – želazni bolec ot spotka, muk kamńeń podnosić i spuščać* Gryźliny Olsz, *χãk co še oğeń rozgarńuje i co še nēm kręńgi podnosi* Pogorzal Wk Pisz, *mie woła do szebie, podnosy rękę do mie i mowi, ze mie areštjuje* Klon Szcz, P 5, 36, ● *pseny χlep to muši drozže neć, a zitovy no to kisa, bo jest ta moc, to tak do góry podnosi* Paprotki Giź, ● *Skoro skowronek zagłosi Gbur z barłogu łeb podnosi* psn IS XVII 482, ● *przen co łon tak guowe podnosi, jek by buł zielgi pãn* Tuławki Olsz, KF, ~ Z płacem

*podnose syrce Ku jasnyemu domowi twymu psn IS I 454, ja bidna sierotka Z płacem głos podnose, A was mnili chrześcijanie O wysłuchanie prose ib XX 482; 2. «podejmować z ziemi, dźwigać, w odniesieniu do człowieka lub zwierzęcia też: pomagać wstać» Olsz Szcz Pisz i bl: *łon sãm ten worek podnosiul ji sãm sobzie zadãł na plecy Tuławki Olsz, KF, dostańe lepše jeduø, co znuø dostańe lepša moc, coby muk te kuody podnosić* N Kaletka Olsz, *tam ja pšisua do pańenci, to ten cuojek me podnošuu* Szczytno, *Ja krowę podnosę, Ona mię się wali* psn, Wisła III 580. MK*

podnosić się (Z + lit) W Pisz, psn; **1.** «być przesuniętym w górę; wznosić się, o wodzie: wzbierać» W Pisz i bl: *podnože – jeno nogo pšedepče tu i še podnošo* Rzeck Resz, *jek śnieg stajãł, woda w rozie się podnosi* Tuławki Olsz, KF, ● *Matka becy, nie rozgłosi, Co sie Kasi brzuch podnosi* psn IS DXCVIII-XVIII 70; **2.** «przyjmować pozycję stojącą, wstawać» Olsz: *a majster šeži na śćešce i še podnosi i stęjko* Gietrzwałd Olsz; **3.** «rozwijając się, osiągać wyższy poziom» Pisz: *Kedyš esce tle luži na tij źemni ňe byuø, teras še źemja podnosi i narõt ýenci dorasta, pširasta* Biała Piska, UAM, *i ta nasa tažńika zafse ýenci, ýenci še podnošiuø, co zafse lepšij, lepžěj, tak daleko, as visuø na te novocešne mašinu* ib. MK

podnoska zob. **podnioska**.

podnoszenie (Z) Nidz Giż Elk; forma rzeczownikowa czas. **podnosić** w zn 1: *źebel do podnošenia i ůopušcańa* Skop Giż, *šruba do podnošenia knota* Natać Wk Nidz. MK

podnože zob. **podnože**.

podnože (Z + P + lit + SWM IV, Kult MW HMK) OW Szcz i bl, psn; *-nož-* OW Szcz; czasem pl «miejsce u podstawy wzniesienia» Olsz i bl: *až tu naraz, a było to juž prawie u podnoža góry, huknęła beczka o duży kamien* Dywity Olsz, P 4, 18; **podnože** (Z + lit + SWM IV, Kult MW HMK) OW Szcz i bl; «pedały w warsztacie tkackim»: *potem pšizuzali na maui nãvũj na dole i pšizuzali provũskami podnũže do mhićãkũf, i to byuø postava* Brąswałd Olsz, KN III 211, *podnože jeno nogo pšedepče tu i še podnošo* Rzeck Resz; por. **ponože**. MK, DK

podnožek «jedna z dwu żelaznych części pługa» Duły Olc, KN I 315. MK

podnožka (Z + SWMsd) Olsz Giż Elk; **1.** «niski stołeczek do oparcia stóp» Olsz Elk; **2.** «o zelówce»: *beńže podnuska podbíta* [odp. na pyt. kwest.] Ryn Giż. MK

podnožki «pedały w warsztacie tkackim» Rummy Szcz, SWM IV s. 137. MK

podoba (Z + lit) OWMzach Giż Pisz; **1.** tylko w wyrażeniach przyimkowych «podobieństwo» OWMzach: *ošuø na podobe końa* N Wieś Ostródzka, *χustecki na podobe šala, tera maø nošu* Ramsowo Olsz, *bice jajuska to žaruska take pstre žišaøy na podobe pluskføj, to tag drzaø* Szczytno, ● *zdranka na podobe puoćički, tlo čerwona* Purda Olsz; **2.** «postać, wygląd, kształt» O Olsz Nidz Pisz: [lewkonie] *to w ogrože, majo podobe zgoøa jak te* [lwie pyszczki] Niedźwiedzi Róg Pisz, ● *potam tak še skronca taka osnowa, tak na podoba warkoç* Purda Olsz, ● *potem byuø lucerne, to take zouøe kšatuski, a take listeckĩ jak końicyny f podobe* Zgniłocha Nidz; **na podobę** (Z) O Olsz Giż; **1.** «podobnie» lok. jw.: *kožou, koza; lešne to tylko pšelatujo bez drogi; tak brunatno wiglunda, jelen tēš tak na podoba wiglonda* Gietrzwałd Olsz, *baveuňanki to na podobe jãk ricki* Turówko O; **2.** «odpowiednio?»: *jeden* [kołędnik] *to ma taki bić, co dobže paŋka, a jeden to ma na podobe zrobzonego końa, ale fšistko bžaue, tilko maski* Butryny Olsz. KS, DK

podobać się (Z + P + lit) OWM i bl, psn; **1.** «zyskiwać akceptację, zasługiwać na pozytywną ocenę, czynić zadość czyimś oczekiwaniom, też impers» OWMzach Giż Pisz Elk i bl: *mnie se podobaŭo take pranie, cisćulecko byŭo* Ryn Giż, *se ni podobaŭo iść za kelnera Biała Piska, UAM, do sfoji praci, ktura mje se barzo dobrze podobaŭa* ib, *trudno ni visŭo, bo znuf to mušauem robjić, co nie se nie podobaŭo* ib, *ale to žemoso se nie barzo nie podobaŭo, bo za žele do sežeńa byŭo* ib, *na drodze kościelny pyta sia siójsiádka, jek sia ji tan nowy chłop podobá i jek z niam šwatuje* W, Stef OK 44, ● fraz *coś się komuś podoba* Resz Nidz, *jak się komuś podoba* «bez ograniczeń, swobodnie»: *ješće powježau, ze moze jedno žec z majentku wibrać sobje, co ji se podoba* Gardyny Nidz, *jek se kómu podoba, ci sėroke zaguni, ci duze* [odp. na pyt. kwest.] Szczytno; ●● «odpowiadać sobie nawzajem»: *zapoznali się i podobali się, wtenczas się rodzice zesšli i radzieli co dac na nowe gospodarstwo* Klon Szcz, P 5, 63; **2.** «wydawać się ładnym, miłym, wywoływać przyjemne wrażenie, zachwycać, też impers» Olsz Giż Pisz Olc i bl: *Podobała my sia Ta psiankno dziewczyna* psn Stef I 87, *uóna začóŭa chožć po fistkėx iizbaŭ, fšėnže ji se podobaŭo, bo fšėnže buŭo peŭno bogastfa* Leszno Olsz, Stef JPW 74, *barzo luže mi se podobali, ni može muzić* Olecko; **3.** «być podobnym»: *podobać się na kogo* bl, Wisła III 88. KS

podobiadek (Z + SWMp) OMzach, Kult MW HK; «posiłek spożywany przed południem, drugie śniadanie»: *rano frštik, a po frštiku to podobzadek – nojžincy tako na puŭ žėšeńć, obžat – o dŭnosty* Szydłak O. MK

podobieństwo ogp: *já nie zidzę žądneho podobzienstwa mnėdzy wáma* Tuławki Olsz, KF. DK

podobnie (Z + P) Olsz Mzach; **1.** «niby, podobno» Mzach: *chožiu do skouy podobnie, ale kartki s kšozek wryŭau i muvi, že nie ve, co naučycelka nadaje* Ścięciel Szcz; **2.** «w ten sam sposób, analogicznie» Olsz Nidz: *ženćorėk podobnie jes usikowanu jak zak Zgniłocha* Nidz. MK

podobniež «prawdopodobnie, podobno»: *tu jest taki usypany waŭ za wšo i podobnieš ot tego waŭu nazywa se Waŭy Wały* Nidz. MK

podobno (Z + P + lit) Olsz Nidz, psn; «jakoby, zdaje się»: *podobno miała umieć po niemiecku* Dywity Olsz, P 4, 50, *vesoso žefčynka, teras podobno bes pracy* Sprėcowo Olsz, *podobno łoni sie najrzq; može z tego dá wesele* Tuławki Olsz, KF. MK

podobny (Z + P + lit) OWM, psn; Nsg n -o Nidz; **1.** «przypominający coś lub kogoś, mający jakieś cechy wspólne z czymś, kimś» OWM: *naszą gádka jest podobná do ty, co Ślázczka miała* W, Bar 79, *koń zre a krova je, bo krova je do čuojeka podobno* Pluski Olsz, *bo cŭozek kedy zu, to jest podobnu djabuožu* Paprotki Giż, *jest podobna na ščubŭa i podobna na ŭokónka* Pasym Szcz, UAM; **2.** «tego samego typu, rodzaju» Olsz Szcz Mrąg Giż: *ale juz widzię u tego agenta podobnie fotografie, ale nie były tak wyraznie* Klon Szcz, P 5, 53, *a pomimo takiech i podobnych grožb było w Skaiwotach 97 głosów za Polską* Dywity Olsz, P 4, 40; **3.** «mogący się podobać, ładny»: *to było na niem annotek, podobny wyrob ze wosku, małe take dziecátko, a 4 mėsze po boku w kwiatach malowanych* Klon Szcz, P 5, 63. MK, DK

po dobremu zob. **dobry**.

po dobroci zob. **dobroć**.

podoficer (Z + P) Szcz Giż, lit bl; ogp: *já nie buŭem oficer ani podoficer, buŭem otpuscóny do rezarwi za obergefrejter, starsi žuoŭ, starsi zolneš* Ryn Giż. MK

podogonek «pas w uprzęży przechodzący wzdłuż grzbietu konia, zakończony pętlą na ogon» Bogaczewo Giź, SWM II s. 68. MK

podogonica «pas w uprzęży przechodzący wzdłuż grzbietu konia, zakończony pętlą na ogon» bl, SWM II s. 68. MK

podogonie (Z) Olsz, SWM II, Kult MW RD; «pas w uprzęży przechodzący wzdłuż grzbietu konia, zakończony pętlą na ogon». MK

podogoniec (Z + SWM II) OMzach; «pas w uprzęży przechodzący wzdłuż grzbietu konia, zakończony pętlą na ogon». MK

podogonnik (SWM II) Nidz Pisz; «pas w uprzęży przechodzący wzdłuż grzbietu konia, zakończony pętlą na ogon». MK

podoić «w odniesieniu do wielu krów: wydoić»: *Φσταριζε ζέφρε, φσταριζε, ic poduj te krowi Coś mi nazgãnaŭa do mojjj obori psn.* MK

po dojcz zob. **dojcz**.

podole «nizina, dolina» bl, Kolb 611. MK

podolewać «nalać ponownie kilku osobom»: *już ni mogę wãma zięcy podolewać, bo już nic ni ma* Tuławki Olsz, KF. MK

podolić się impers «o pomyślnym obrocie spraw» Imionki Olc. DK

podolać (Z + lit) W i bl; «sprostać czemuś, poradzić sobie z czymś»: *ne może niŭ tego wišćmać – neŭ je wymnar [podatku] naleŭity, ale taki wymnar, co może koŭdy podouać* Skajboty Olsz. MK

podorabiać się ogp: *bogate ñasto, bo se podorabãali tutaj* Bartki Nidz. MK, DK

podorać (Z + lit) OWMzach Mrąg Węg, SWM IX; fut 1pl *podorzewa* Olsz; 1. «w odniesieniu do gleby: zorać płytko, zwykle wstępnie» OMzach Mrąg Węg Giź i bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *podorać, podorywać* Resz Nidz Mrąg Giź Olc): *do kartoflu to tšeba rolu na ješëni podorać, puŭni se brunuje, na űosne gnój wŭjeŭe* Jedwabno Nidz, UAM, *rŭno taleŭami potem ñaluxno podoŭo, šelujõ* Pustniki Mrąg; 2. «w odniesieniu do nawozu: worać, przyorać» OW: *lupinę nie będziewa zbierać, tlo podłorzewa* Tuławki Olsz, KF; **podorany** (Z) Mzach Węg Giź; Nsg n -e Szcz, -o Węg Giź; im. bier. w zn 1: *rŭysko to bęŭŭe podorane* Szczytno. MK

podoranie (Z) Szcz, SWM IX; forma rzeczownikowa czas. **podorać** w zn 1: *po pod^oorañu to bęŭŭe tedi pobronowane, poguãŭõno, co te kę^mpi porostuukujõ* Szczytno. MK

podorka (Z + SWM IX) Nidz Ełk; -ór- Nidz; «płytko orka, zwykle wstępna»: *spręznowani bęŭŭe i podurka bęŭŭe robŭune* Róg Nidz. MK

podorówka «płytko orka po żniwach»: *pod^oorufke tšeba zrobić* [odp. na pyt. kwest.] Pogubie Tylne Pisz. DK

podorywać (Z) O Szcz, SWM IX (tu wspólna lokalizacja: *podorać, podorywać* Resz Nidz Mrąg Giź Olc); fut 1sg *będę podorywał* O; «orać płytko, zwykle wstępnie»: *ŭãk se na druŭi rok pšeršõ trave skoŭi, to se muvŭi: terõ bęnde ugur podorivãu* N Wieš Ostródzka. MK

podorywka (Z + lit + SWM IX, Kult MW JW) O Olsz M; *podryw-* O; 1. «płytko orka, zwykle wstępna» O Olsz Mzach Giź Pisz Ełk: *podorifka to zaras po ŭniwaŭ to ñjãujõ orane* Szãbruk Olsz, *po znuvaŭ plutkuje a guemboko podorifka na zboze* Gawliki Wk Giź, *napšerujõ to podoryfka, a potym oŭemki do šëñõ* Paprotki Giź; 2. «o obradlaniu ziemniaków» Mrąg Pisz: *pobrunować, podũuzować, co te ŭelisko powŭŭera, jeŭ*

wznijdo to jesce ras popšic muši, potem tšeba naluzno pod^horupko popšexožić, p^hxersa ^hob^horupka Zgon Mrąg; **3.** «o polu wstępnie zaoranym»: *podorywkę zorać* Głodowo Pisz, SWM IX s. 55. MK, DK

podórka zob. **podorka**.

podpach, podpacha (Z + SWMa) OWM, lit bl; m Nidz, f OWMzach Mrąg Giż Olc i bl, zapisy nierozstrzygające formy Nsg O Olsz Szcz Giż Pisz Ełk; «pacha». KS

pod pachę zob. **pacha**.

podpadać; pośw. tylko im. wsp. odm.; «zwracać czyjąś uwagę»: *Jest jednak podpadające Jak spisano te zające* psn IS XXVI 99. JZ

podpalacz ogp: *stali sie z nich rabusie nawet podpalacze i zbojce* Dywity Olsz, P 4, 52. KS

podpalić (Z + P + lit) W Szcz; **1.** «podłożyć ogień, wzniecić pożar» lok. jw.: *jak juz było zydow pełna boznica, to zaraz Niemcy podpalili bożnicę razem [z] zydami* Klon Szcz, P 5, 52, *zinovali go, że sãm potpãluu stodoła* W, SWarm 182; **2.** «napalić w piecu»: *trzeba trochę podpãlić, bo je za zimno* Tuławki Olsz, KF; **podpalono** z podm. uogóln. w zn 1: *gospodaža jednego φ sposup tajemničy spalono šope, pšipuščalhe potpalono* Purda Olsz. KS

podpałek, podpałok (Z + lit) Mrąg Ełk Olc; «połączenie tzw. wideł sochy z grządzielą»: *potpauek – take żelazne, kavau blaży, tak se fsažiuo i to tak tšymauo* Ukta Mrąg. KS

podpałka (lit) Olsz; ogp: *lutnij kila drżãzgów na podpãlkę* Tuławki Olsz, KF. KS

podpałok zob. **podpałek**.

podpanek «zamożny gospodarz, zwłaszcza brzuchaty» Olsz, KMW 83, 281. JCh

podparcie; tylko -per-; **1.** «wsparcie się, oparcie się»: *ić kup kulas do potperća* Gardyny Nidz, *kšesuo – jek jest do potperća* Bredynki Resz; **2.** forma rzeczownikowa czas.

podeprzeć, podprzeć: *do belzny potperća take dževo rozderte, rosoža* Grabowo Mrąg. KS, DK

podpasać «popasać, wypasać przez jakiś czas»: *chłop wrócił ze wsi i poszed podpásac krowa* W, Stef OK 37. KS

I. podpaść «zwrócić czyjąś uwagę»: *či či potpaduo co tak dobręgo?* Skajboty Olsz, UAM. JS

II. podpaść «popaść trochę»: *ńex šurki potpasũ krovi na uvvroću* W, SWarm 177. KS

podpatrzeć «dostrzec coś ukradkiem, podejrzeć»: *łon go podpatrzul, jek krãd jebka z jego łogrodu* Tuławki Olsz, KF. KS

podpchnąć «pchając przybliżyć, podepchnąć» W, SWarm 114. KS

podpęłgnąć; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «podpalić, podłożyć ogień»: *šurki potpeugnyli stũk žita* W, SWarm 114. KS

podpercie zob. **podparcie**.

podpiąć; pośw. tylko im. bier.; «dopiąć»: *pšišet f taki starožejski uoblece z viso-kam, aš pot šija potpšantam kolhýžam* W, SWarm 149. KS

podpić (Z + P + lit) W Nidz Mrąg Pisz Olc, psn; praes 1pl *podpilim* Olc; «w odniesieniu do alkoholu: popić, wypić, czasem – zbyt wiele; podchmielić sobie, upić się» W Nidz Mrąg Pisz Olc i bl: *i puźnej sobe kuža podjedl'i, potpil'i wina i wõtki, sobe potančil'i* Butryny Olsz, *jek potpžil'i, co jus im v guové zakrenčiuo, kozdy sfoje požežau*

zagodifki Jagodne Pisz, *jeden cȳówek upiū še – to byo na jedny dožynkaž, potpiuū i zgubyū capke Nidzica, troszulkę sobziem podpisiu, ale juž zięcy nie będe Tuławki Olsz, KF, jek sobže dobrze potpsiiū, to fšisci razam rebeluū W, SWarm 133; **podpity** (Z + lit) W Nidz; «pijany (w mniejszym lub większym stopniu)»: *stari Torfäk troža potpsiti šežāū pši stole i uopožeduvāū rozmaĩite bāiki W, SWarm 128. KS**

podpierać (Z + lit) Olsz Szcz i bl, psn; **1.** «podtrzymywać, oparłszy na czymś» Olsz i bl: *potpseraĩo go drōngami i uopasivuiō żelaznami uobrančami. Nazivaiō go „Dambam Napōulijona” Gutkowo [Gietkowo] Olsz, Stef JPW 10, Som bym chodziul pod ścianami Podpsierol dom ranionami psn IS LVIII 212; **2.** «stanowić podporę, wzmocnienie czegoś» Szcz: *potpori pewno benže lepsi, bo ono potpsera Występ Szcz; **podpieran** przén «wspomagany finansowo, dotowany»: *gdyby nie był „Przyjaciel Ludu” podpieran, nie rozdawalby gazety za darmo GazOlsz XXIX 19. KS***

podpierać się (lit) Olsz Giž, psn; «wspierać się, opierać się na czymś»: *straciul na wojne nogi ji terā musi się podpsierać kryką Tuławki Olsz, KF. KS*

podpieranie (Z + P) O Olsz Mzach; **1.** forma rzeczownikowa czas. **podpierać** w zn 2 Mzach: *do potpserańa, zebi to nie durχ na źem pšisuo Jedwabno Nidz; **2.** forma rzeczownikowa czas. **podpierać się** O Olsz: *miał kostor do potpieranania w chodzie Dywity Olsz, P 4, 2. KS, DK**

***podpierdywać** «od czasu do czasu puszczać wiatry»: *Zōnka pūace lamentuje Dudek skace potpsēduje psn. PG*

podpierśnik «główny pas w uprzęży przechodzący przez piersi konia» Kowale Oleckie, SWM II s. 65. KS

podpinek «pasek w uprzęży przechodzący pod pyskiem konia» Wierzbowo Nidz, SWM II s. 73. KS

podpinka (Z + SWM II) Olsz Nidz i bl; «pasek w uprzęży»: **a** «przechodzący pod brzuchem konia»: Olsz Nidz: *potpsinka pod bžuxo Wierzbowo Nidz; b* «przechodzący pod pyskiem konia» bl, SWM II s. 73. KS

podpis (Z + P) Olsz Szcz Mrąg; **1.** «imię i nazwisko lub inicjały»: **a** «napisane własnoręcznie w celu poświadczenia lub zadeklarowania czegoś» Olsz Mrąg: *žondano od nas potpis na pšinaležność narodowo niimecko i strašili s tym, že kto potpiše narodowość polska zостаńe wivježony, wyšedlony z Warmji Purda Olsz, ● a potym do tyx potpisuq jak nas gnali, to pšyšli z brońani Nida Mrąg; b* «umieszczone na czymś dla wskazania właściciela lub wykonawcy» Szcz: *pradziadek wyról przed dniem opuszczenia swojej posiadłości... to we alkierzu na belce pod sufitem litery rok i miesząc i swoj podpis własności Klon Szcz, P 5, 3; **2.** «tekst umieszczony pod czymś»: *napisane, potpis stoi: mēč, mōj mēč, Źo jedno zamažriēńće tyšonc guōq preč Gietrzwałd Olsz. KS**

podpisać (Z + P + lit) OW Szcz Mrąg Giž Ełk; praet 1sg *ja podpisała Olsz, 1pl podpisałim Resz, pqp 3pl byli podpisali Mrąg; **1.** «złożyć podpis, zwłaszcza na jakimś dokumencie, żeby coś poświadczyć lub zadeklarować» OW Szcz Mrąg Ełk: *potpsiauo tylko žešić rožin narodowość polsko, byuo liχo, pańi, liχo Purda Olsz, ja ten protokōu potpsiaū Mikołajki Mrąg, mušeli potpjisac, to jak uñi to potpisi, to juš ftedi bli oženate Kajkowo O, UAM, ● ludzie poziadujo, co jek taki pon zaprzedał dusza diabłoziu, to mniał swojo krwio podpisać Purda [D] Olsz, BWM 91, ● potpisałim o pokój, ñež jest pokój Bredynki Resz, ● przén Gazyta Olštyńska písaua q tym čaše, že krōju sfo potpiše**

*Polak narodowoś[ć] polsko Purda Olsz; ●● «wciągnąć na listę, zapisać?»: žare mňaua evangelitsko, ale potpřisau mňe na Mazurke Głuch Szcz; 2. «opatrzyć podpisem dla oznaczenia własności» Wydminy Giź; **podpisany** «opatrzone nazwiskiem autora»: i były te listy podpisane od kogo Klon Szcz, P 5, 63. KS*

podpisać się (Z + P + lit) O Olsz M; praet 1sg *ja się podpisał* Ełk, *ja się podpisała* Szcz, 1pl *podpisałim się* Mrağ Ełk, 2pl *éście się podpísali* Giź; **1.** «składając podpis, poświadczyć coś lub zadeklarować» O Olsz M: *děj ten cetel to się podpsiszę, com to czytał* Tuławki Olsz, KF, *potpřisau ša, co za dvažešća jėdan lāt baňže ta žeč uónamu náležć Butryny Olsz, Stef JPW 31, mušel'im jeřać do gńiny i še potpřisac, a potēm do košćoua Pogorzal Wk Pisz, potpřisauem še za Polaka Drygały Pisz, ja Mazurem še potpřisau, tu mazurska žim Ełk, ● to byu nedobry cwožek, djabu u kšćo še potpřisau i go f požeřšu rozderli Jabłonka Nidz; ●● «wpisać się na listę, zapisać się»: *jo še teros potpřisaua na krufke Róklas Szcz; 2.* «napisać własnoręcznie swoje nazwisko» Szcz Pisz: *jak še potpřisac ěe umě, to třši křyžyki postavi* Ścięciel Szcz; **podpisany** im. bier. w zn 1: *toć my so potpřisane, em še tu urožili* Wielbark Szcz. KS*

podpisanie forma rzeczownikowa czas. **podpisać** w zn 1: *muszelym jeszcie ras za to potpysanie takie wysoki podatek płazycy* Szczęsne Olsz, P 2, 19. KS

podpiska «deklaracja potwierdzona podpisem?»: *jak my še vyčerpel'im za te potpiske!* Ścięciel Szcz. KS

podpisować się, podpisuwać się (Z + P) Olsz Pisz, lit bl; -ow- Pisz, -uw- Olsz; imp 2pl *podpisujta się* bl, praet 1sg *ja się podpisował* Pisz, 1pl *my się podpisuwali* Olsz; «składać podpis»: *tylo nie rozpaczajta i się podpisujta* GazOlsz XV 226. DK

***podpisywać** (P) Olsz; «deklarować, zaświadczać, stwierdzać coś własnym podpisem». DK

podpiwek «piwo o niewielkiej zawartości alkoholu» bl, Wisła III 88. KS

podpodeszwować «podzelać»: *šefc potpodešfovau mi bñti dobrñ podešři* W, SWarm 114. KS

podpołudniczek psn; hip «**podpołudnik**»: *tam znajdziemy podpołudniczek w kobielu* psn IS II i III 413. KS

podpołudnie (Z + SWMp) Giź Ełk; «drugie śniadanie». KS

podpołudnik (Z + P + lit + SWMp) WM i bl; Gsg -u Olsz, -a W; «drugie (lub trzecie – obj. KN I) śniadanie, tzw. podobiadek»: *a potēm byu potpoūdñik – kawa u grubego žleba, take uómki naziwałi, suřego, masu ěe jedli, kawa u uduřhonej okrasu i bomke i tak pšetřšimali ař do objadu i luže byli zdrowe, roznyř xorop ěe znałi* Uźranki Giź, *po friřtiku šekò do žeřònti, potēm je potpoūdñik* Mokiny Olsz, Stef JPW 64, *tam było lichò potpoūdñiku wcale nie było* Gryźliny Olsz, P 3, 6. KS

podpołudnikowy «odnoszący się do drugiego śniadania» W, SWarm 114. KS

podpora (Z) Olsz Szcz Pisz; **1.** «element podpierający, podtrzymujący coś od spodu» Szcz Pisz: *no to jest ta potpora, co tēn zuraš ěe puže do żeńi, jeno tutaj* Lisaki Pisz; **2.** «?»: *potpory dostañe v boku* [jak spuchną boczki dziecka (dopisek eksploratora)] Skajboty Olsz. KS

podpowieduwać «podsuwać rozwiązanie, odpowiedź, podpowiadać»: *podpozieduwać; nie podpozieduj mu, niech się sám nałuczy* Tuławki Olsz, KF. KS

podpowieźć? «wioząc, zabrać kogoś w jakieś miejsce»: *i pošlim na počujk, i podpožeřli nas počonjem* Kalinowo Ełk. KS

podpórka (Z + lit + SWM II) Olsz Giż Pisz; **1.** «element podpierający, podtrzymujący coś od spodu, tyczka, słupek, palik» lok. jw.: *drewńano potpurka* [żurawia] Konopki Wk Giż; **2.** pl «paliki pionowo osadzone w płozach sań, tzw. stramy» Olsz Pisz. KS

podpryskać; praet 1pl *podpryskałim*; «podlać niewielką ilością płynu, opryskać»: *a može amohjaku tum potpryskali* Skajboty Olsz, UAM. KS

podprzeć zob. **podeprzeć**.

podpychać «pchając przysuwać»: *nie brąkujeta woza bliży podpychać* Tuławki Olsz, KF. KS

podrabiać ogp?: *ziesz toni zaczynają podrabiać zabawki, co mi jem zrobili* Tuławki Olsz, KF. DK

podrachować; fut 1 pl *podrachujewa*; «podliczyć, zsumować»: *podrachować; terå podrachujewa wciórko pospołem, com napisali* Tuławki Olsz, KF. MK

podrajać się «planować małżeństwo, swatać się»: *co še us tak podrajajo abo nawżizo i košajo to brutkän i brutkä* Ryn Giż. DK

podranek «pora dnia tuż przed wschodem słońca, świt» Uni(e)szewo Olsz, SWM VI s. 31. MK

podrapaczować (Z + SWM IX) Olsz Olc; «spulchnić glebę specjalnym narzędziem – drapaczem»: *podrapacować, pobronować i śać* Mieruniszki Olc. MK

podrapać (Z + lit + SWM IX) OWMzach; **1.** «drapiąc poranić» OW Nidz: *daj pokój kotozi, bo cię podrapsie* Tuławki Olsz, KF, *podrapę ci gembę* Natać Wk Nidz; **2.** «w odniesieniu do lnu: wyczesać»: *tu še tak podrapše, te klunjkry še kamlujo* Ługwałd Olsz; **3.** «spulchnić ziemię kultywatorem» Szcz: *pazorować to je kultywatorować, podrapać – to samo* Kobyłty Szcz. MK

podrapać się 1. «poskrobać się»: *podrapał się zamysłony po głozię ji nie ziedził, co na to mózić* Tuławki Olsz, KF; **2.** «zostać poranionym czymś ostrym»: *gdzieś ty się tak podrapał?* Tuławki Olsz, KF. MK

podraszować (Z) Olsz, SWM IV; praet 1sg *ja podraszował* Olsz; «wymłócić, omłócić (też w odniesieniu do lnu)»: *ja juš podrašowau troxa żyta* N Kaletka Olsz. MK

podrażnić; -drzaż-; «podenerwować, pozaczepiać» W, SWarm 114. DK

podrobić «wykonać za kogoś? sfalszować?»: *moji roboty nikt mi nie podrobzi* Tuławki Olsz, KF. MK

podrobić się «dojść do czegoś dzięki pracy, dorobić się»: *teram še podrobiu, terå drugo gospodarke mam, a muj sin jes tam w Jabūunce* Nidzica. MK

podroby plt ogp: *trochę podrobów wezniewa na woszty a resztę do biegusu* Tuławki Olsz, KF. DK

podrosły «już nie całkiem mały, trochę podchowany»: *koźlak* [«koźlę»] – *choc on podrosu* Szyba Etłk. MK

podrosnąć, podrość (Z + lit) OW Nidz Giż, psn; fut 3sg *podroście* Olsz; «stać się większym, wyższym; o dziecku też: stać się starszym, bardziej dorosłym»: *lojpraki – na śpińe, co podrosu* Jabłonka Nidz, [len] *śa šeje; podroście, ʒokśće, dostańe uępki żoute* Gutkowo Olsz, *Skoro päsierby podrosno, To ojcy wyleci* psn Kętrz 78. MK

podroślak (Z + SWM VIII, RO) Mrąg Giż Pisz; **1.** «podrosłe prosię, warchlak, też: młode dzikiej świni» Mrąg Giż: *lejpr, podroślaki, jek ɣto woęa* Grabowo Mrąg; **2.** «dorastający chłopak» Kozuchy Pisz, SWM VIII s. 21. MK

podroślawy «dość duży, dorastający»: *χυopak abo śurek – tes taki podroślawi* [odp. na pyt. kwest.] Piasutno Szcz. DK

podrożeć (Z + lit) Olsz Pisz; inf -yć Olsz; «stać się droższym; osiągnąć wyższą cenę»: *drożizna, to znaćy co zdrożaŭo, podrożaŭo, tam drożizna je, co čuówek nie może kupić* Ługwałd Olsz, *ja jâjka dopsieru przedâm, jak podrożejâ* Tuławki Olsz, KF. MK, DK

podrób (Z + lit + SWM III) O; coll «ptactwo domowe, drób». MK

podrósć zob. **podrosnąć**.

podróż (Z + P) O Olsz Mzach Pisz, lit bl, psn; ogp: *latość buŭo moja pîrfša podruš na počonju* Butryny N Olsz, *sukmon to na podrus* Dźwierzuty Szcz, *popszyjezdźali niemcy z zachodniech niemiec którzy tu sie urodzili dostali podrósz bezpłatna abi tu swój głos na nimcow oddali* Gryźliny Olsz, P 3, 9, ● *Troszali sia różni, Z mniasta i podróży, A jo zamóz chciała, Matka my nie dała* psn Stef III 48. MK

podróżek zob. **póldróżek**.

podróżnik «gatunek grzyba»: *podróżniki to na pódruškaŭ take rosno* Turówko O; ●● a) «twardzioszek przydrożny, *Marasmius oreades*» N Kiejkuty Szcz, PJPAN XLII 112; b) «pieniązek aksamitnotrzonowy, *Collybia velutipes*» N Kiejkuty Szcz, PJPAN XLII 112. MK

podróżny (Z + P + PJPAN XLII) Olsz Mzach; «związany z podróżą»: *zaswiadczenie, ze sąm Polakamy i pracujam na rzecz Polski, i otrzymywali i zapomogi podroźnie* Klon Szcz, P 5, 33; **podróżny** w uz. rzeczownikowym (Z + PJPAN XLII) Olsz Nidz; 1. «osoba odbywająca podróż» Olsz Nidz: *jexau tam podruźni i fstompjju do karcmu* Gardyny Nidz; 2. bot. «grzyb twardzioszek przydrożny, *Marasmius oreades*» Roszajny Olsz, PJPAN XLII 112. MK

podróżować ogp: *jeden stari čuówek, jus tak φ podesuem wêku buŭ, bo jesse diŭt stari nie buŭ i podrużowaŭ* Gardyny Nidz. MK

podróżowanie forma rzeczownikowa czas. **podróżować**: *kufer to do podrużowańa* Dajtki Olsz. MK

podruchać «poruszać się?»: *Ni tu karcma ni tu zieś, Ni podruchać ni co jeść* psn IS LXVIII 241. MK

po drugie zob. **drugi**.

podrywać (Z) Szcz Giź, lit bl; 1. «podnosić do góry» Szcz Giź: *to sošniki: jedna podriwa, a druga kraje i po tŭx otkuadrńicaŭ ta zem še pšewrući* Gawliki Wk Giź; 2. «o wodzie: podmywać»: przs. *cicha woda głębokie brzegi podrywa* bl, LitLud XVII 119. MK

podrywanie «gwałtowne unoszenie»: *zenker to jest na drobne ryпки do podrywańa, teros na to podryfka* Dorotowo Olsz. MK

I. podrywka (Z + SWM X) OWM; «mała czworoboczna sieć rybacka rozpięta na dwóch skrzyżowanych pałakach, zawieszona na długim trzonku»: *podryfka, to take kasorki so, kast vëgorniki, taki pšetak jezd dručani* Szczytno. MK, DK

II. podrywka zob. **podorywka**.

podryzować; będzie podryzowano «stosuje się rodzaj faszyny?»: *kańeńe, jek ma dobże is to beńże sŭomo podrizowano, co še nie zawaŭi* Rybno Mrąg. (Od nm *Reisig?*). MK

podryzowanie «rodzaj faszyny?»: *kańeńe casem i s ceguy, tedi te tiki do čonjńeńca; take kločki, cobi ruvno šeć sŭa to pėski, tedi cobi nie sŭa do dna to še nazivâ podrizowańe, to ze sŭumu abo ze sferkovyŭŭ gauënzî* Wejsuny Pisz. DK

podrażnić zob. **podrażnić**.

podrzeć (Z + P + lit + SWM IX) OWM, psn; w temacie praet -er- OWM; inf -éc Olsz Szcz, praet 2pl *poderlišta* Olsz; **1.** «drać, porozrywać na kawałki» OWMzach Mrąg Giż i bl: *pòcnu dźić, dźić i poderlu* Dłużki O, UAM, *skoda podžeć, bo to jes Boze suowo* Dobry Lasek Mrąg, ● *koń casem taki zažerti, co śle podže, a nie puści* Jabłonka Nidz; ●● **a** «uszkodzić ciało, rozszarpać» O Giż: *jenó mnaum šfunke, co ne pšněua prošoki, ino poderua zaro* Dłużki O, UAM; **b** «spulchnić glebę kultywatorem lub broną» O Szcz Mrąg Giż: *to kedı je troxe štybno abo byuo prentko orano, a zarošnie, to podržeć esce ras to rolo bronoma* Kobyłty Szcz; **c** «o tarciu lnu»: *na ćerlicy, tako dıugo i na nogax te paliki, tak se vbziuo i bes to se poderuo tən* [len] Lipowo O gm. Waplewo; **2.** «zniszczyć podczas używania, rozedrzeć, zedrzeć» Olsz Mrąg Giż i bl: *ostatnie buksy sobye podžes* Gałkowo Mrąg, *chožu po năiustšejšex šašijaχ i kamnaiaχ, žebi uone bōti podžec iek năipranzi* Butryny Olsz, Stef JPW 30; **podarty** (Z + P + lit) OWM, psn; Nsg n -o Mrąg Węg, -e O Giż; im. bier.: **1.** w zn 1 O Resz Mrąg Węg Giż: ◇ *s kudróp beže poderto i jesce ras tkano* Mrągowo; ●● w zn 1b O Węg: ◇ *poderto beňže kultywatorem, kedı dužo pyžu* Sołtmany Węg; **2.** w zn 2 WM i bl: *take poderte chođaki, to móžo kurpse – žuc te kurpse w uogeń* Dębówko Szcz, *przyniosła jeszcze* Żydozi stary *poderty kosz i kázala mu te flaki wložyc* W, Stef OK 16; **3.** w uż. przymiotnikowym «o człowieku: obdarty»: *ek set taki poderti, to možili: eno coš za jekiš wuj leže* Dobry Lasek Mrąg. KS

podrzeć się (Z + lit) OWM, psn; w temacie praet tylko -er- Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz Olc; inf -yć O; **1.** «ulec zniszczeniu w wyniku używania, rozedrzeć się, przedrzeć się; zedrzeć się (też o elementach narzędzi)» OWM: *kosula se poderua* Olecko, *provus to se za prentko podže, a vengožyna mocnejša* Liwa O, *kurpse, co jus do nicego, jak se podro* Narty Nidz, *podesfa to je na uotsputku pot sožo, to co drugi, tšeci rok to muši šfezo podesfe fsažec, bo se uona podže uod zemni* Kobyłty Szcz; **2.** «ulec skaleczeniu» bl: *A ty zięciu bzijze dobrze, Až się na ni skora podrze* psn IS LXIII 227, ● *Povědal'i luže ze na rōňklaχ dobže A tam muši robžić, as se skura podže* psn; **3.** «zostać wyrwanym, wyplenionym»: *napšot f poduus, a dopero jak vyžoži želisko to f popšek, to uono se podže i na suonku se spali* Kobyłty Szcz. KS

podrzemać ogp: *bąđža cicho, niech opa przy psiecu trochę podrzemne* Tuławki Olsz, KF. UDK

podrzeźniać, podrzyźniać (Z + P + lit) WMzach; «naśladować kogoś, zwykle złośliwie, przedrzeźniać»: *to się tak node mną mszczyli, ze jestem Polakem [...] i podrzeźnali my polską mowę* Klon Szcz, P 5, 16, *to syroka šeži i podżyźno* Łyna Nidz. UDK

podrzeźnić perf w stos. do **podrzeźniać** W, SWarm 114. DK

podrzucać (Z) O Resz Szcz Mrąg Giż, SWM IX; **1.** «rzucać ku górze» lok. jw.: *božebouek – podžucali go do gōri, poquraū otencas* Mikołajki Mrąg, *na vater podžucali i vater odvevaū* Dźwierzuty Szcz, *to na tēj kopańecce to tak brau i tak podržucâu* [wymłócone ziarno], *to te ošori odlatwaūy* Lipowo O gm. Waplewo; **2.** «podrywać» bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *podrzucać, podrzucić* Resz Mrąg Węg Giż Pisz Ełk). UDK

podrzucić (Z) O Pisz Węg Gołd, SWM IX; **1.** «podorać» Pisz i bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *podrzucać, podrzucić* Resz Mrąg Węg Giż Pisz Ełk): *mi mušim*

to rolò – skoro jest zebrano – zaràs podžućić Bzury Pisz, UAM; **2.** «podgarnąć? spiętrzyć? rzucić ku górze?»: *podžućić to mom tutaj suome lezić – tšeba podžućić* Kalwa O; **podrzucony** **1.** im. bier. w zn 1: *jus ožimki muso bić poorane, jus jest podžucuno do kartofluf* Gołdap, UAM; **2.** «rzucony ku górze»: *dayńej to pod ýat'š zboze biųo podžucòno* Sołtmany Węg; **3.** «obradlony»: \diamond *mauem pluskem podžucono bènże* Sołtmany Węg. UDK, DK

podrzuca SWM IX bl (tu wspólna lokalizacja: *podrzuca, podrzutka* Resz Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk), **podrzuca** (Kult MW JW) Pisz; «płytko orka, podorywka». UDK

podrzuta «płytko orka» Giż, Kult MW 191. DK

podrzutka (Z) Giż Pisz, SWM IX; **1.** «płytko orka, zwykle wstępna, podorywka» Giż Pisz i bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *podrzuca, podrzutka* Resz Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk): *f pocòntku žimu biże us ugòr orani pžerfse, a biże esce podžutka* Orłò Giż, UAM; **2.** «obradlanie ziemniaków» Orłowo Giż. DK

podrzynać «przecinać od spodu, podcinać, podkrawać»: *še go [zielsko] podžyno, suòonko vypali i vysžnie* Mostołty Ełk, *nus pšezyna, Źotkuadńica Źotkuada, sošńnik podžyna* Laski Wk Ełk. DK

podrzyźniać zob. **podrzeźniać**.

podsadzać «podkładać, wsadzać pod coś»: *kobèta mã koš – no ñe? – i zavdi potsozo i kopè – no ñe? – tak dųugo, aš bènże fšisko vikopane* Kajkowo O, UAM; **pod-sadzany** im. bier.: *stèndari, stuce, druge so tak potsazane* Lesiny Mł Szcz. UDK

podsadzić (Z + lit) Olsz Pisz; praet 1pl *podsadzilim* Pisz; **1.** «przymocować od spodu, podłożyć, podbić» Olsz Pisz: *nove podesfy potsaži* Kwik Pisz; **2.** «podnosząc, umieścić wyżej»: *podśadz mnie na kona* Tuławki Olsz, KF, *tylom nogo potsažil'i i nogo krenčil'i* N Guty Pisz. UDK

podschnąć «podsuszyć się»: *žito v uàkax dobže potschuo, žutro moževa go vozić* W, SWarm 114. DK

podsiac (Z + SWM IX) W Giż Pisz; fut 1pl *podsiejewa* Olsz; **1.** «przesiać» W: *monke še potšeje, vežnem cepuej vody* [o wyrabianiu ciasta] Redykajny Olsz, *to muši pšetakem potšoć, a tedi na mašine na fužlu to žatš, wat'š odžeje* Rzeck Resz; **2.** «zasiać» Pisz, SWM IX s. 106; **podsiac** w uż. rzeczownikowym: *šitko to može kedy do monki potšać* Tomaszkowo Olsz; **podsiany** im. bier.: **1.** w zn 1: *šitowi xłèbek, šitkem potšano* Bogacko Giż; **2.** w zn 2: [siano zbiera się] *na uunjakax i na roli; kedi jest potšane travu pastevno – ta trava jest lepsa, bo na uunjakax kfašno* Gawliki Wk Giż. UDK

podsiadaniec «drugie śniadanie» bl, Kult MW 399. UDK

podsenie (lit) W; «podcienie; krużganek (obj. SWarm)»: *to ti žić za sfojami žečami, a ja puda za mojami i spotkava ša uo psyrši na rinku pot potšańami* W, SWarm 114. UDK

podsieniek (Z + SWM I) O Nidz, **podsoniek** (Z + lit + SWM I) OWMzach Mrąg; «przybudówka przed wejściem do domu, przedsionek; też: weranda»: *co pšed budinkem stoi, to potšonek* St Kaletka Olsz, *do xauupi take trepi, co šeń jest, mužo potšènek* Turówko O, *to potšonek – kedy dyšč padau, to nam padauo do šeńi, kedy mu postavil'i to, to dešč ñe pšiset* Giławy Olsz, *potšonek to jest pšibudowanu p popšec budunku, to jest gànek* Pustniki Mrąg, *potšunek abo maluško* weranda Szczytno. UDK

podsiewać (Z) Olsz Nidz Mrąg Giż; **1.** «przesiewać»: *u nas to na zarnaχ robźilli i potsewali* [mąkę] Konopki Wk Giż; **2.** «siać jako nawóz zielony»: *saradela potsewajo* Dobry Lasek Mrąg; **podsiewać** w uż. rzeczownikowym (Z) Olsz Nidz; «przesiewanie»: *pšetak, do moŋki potsewać to šitko* Bałdy Nidz; **podsiewano** z podm. uogóln. w zn 1: *to do moŋki, potševano, coby tam brudy žadne nie byli, coby še kluski nie robili* Bałdy Nidz. UDK

podsiewanie (Z) O Olsz Nidz Giż; forma rzeczownikowa czas. **podsiewać** w zn 1: *do potsewania moŋki pšijže jėsce šito* Sądry Giż, *pšetak to je do zboża potševano* Wituły O. UDK

podsinieć psn; «zsinieć»: ● *Na krakowskiej ulicy siedzi tam pon grof, A jo kuje kulice, w cylinder go paf, Az mu denko podsiniato* psn IS LIV 198. UDK

podسیونek zob. **podسیونiek**.

podskakać psn; «podskakiwać»: *Za krzem, za krzem za olsynko* *Plakał stary nad dziewczynko, A ja młody bym nie plakał, Bym pokochał i podskakał* psn IS XI 420. UDK

podskakiwać, podskakuwać (Z + lit) Olsz, psn; -iw- Olsz i bl, -uw- Olsz; praes 1sg *podskakiwam* bl; **1.** «wykonywać skoki, podskoki» Olsz i bl: *jak tego ćelaka vzuu na bary, to zaćou jėsće potskakiwać na oboże* Butryny Olsz, *dzieci z radości podskakuwały* Tuławki Olsz, KF, ● *przen Kuboži nogi aš same potskakujo, a tu vozi zaięždajō jeden po drugem* Różnowo Olsz, Stef JPW 50; **2.** «o przedmiotach: odbijać się od podłóża» bl: *Kowál konia kuje Až mu czápka podskakuje* psn Stef RD 29. DK

podskakiwanie «o wywijaniu w tańcu»: *A wtem podskakiwaniu musi i bacność dać Zeby swojej tańcownicy oczków nie podeptać* psn IS XXVI 97. UDK

podskakuwać zob. **podskakiwać**.

podskoczyć (Z + lit) W Mrąg, psn; **1.** «wykonać podskok lub gwałtowny ruch, zerwać się z miejsca» Olsz Mrąg i bl: *Lecz patrzta, Barbara jak kot podskoczyła, Bo nagle granatę na scenie odkryła* GazOlsz XV 278, *zit potskocuu, jak ja wigrąuem* Grabowo Mrąg; **2.** «o przedmiotach: odbić się od podłóża»: *jak potskoći i ųože dalej, to ųomknuo* Rzeck Resz. DK

podskoknąć (lit) W, psn; praet 1sg [ja] *podskoknął* W, 3sg *podskokła* bl; «podskoczyć»: *Zagrojtaž mi czapu, łapu, Co podskokne do pułapu* psn Sob 193, *jek ša dožežau, že z nāma poiyže na kermas, to z radości aš potskoknuu* W, SWarm 115. UDK

podskubać (lit) W; fut 1pl *podskubiewa* Olsz; «pozbawić częściowo piór» W: *przygnāj gesi to jech podskubiewa* Tuławki Olsz, KF; **podskubany**; Gpl -ech; im. bier.: *nie puściājta tech podskubanech gesi na wodę, bo jem będzie za zimno* Tuławki Olsz, KF, ● *chodisz jak podskubany w tech krótkich portkach* [do człowieka noszącego za krótki ubiór] ib. UDK

podśluchać (Z + lit) OW; ogp: *podstuchātem, jek to tobzie gādali* Tuławki Olsz, KF, *ųon potēm pošet potsuuxać tēgo brata, co ųuñi v domu gadajō* Zezuty O. UDK

podśluchować «słuchać ukradkiem»: *nie wstydzisz ty się podśluchować pod dźwierzami?* Tuławki Olsz, KF. UDK

podsobny w uż. rzeczownikowym pl żart. «o nogach»: *A kiebyście jano ziedzieli jek przyjechał? Na podsobnych, psiechotą z Łolstyna z kolei, bo nie pisiał, kiedy po niego jechać* W, Bar 49. MK

podsparzać «przyspieszać»: *bojdt sia w nocy jiść. Nie buło człozieka, ani wozu, ani żywy duszy. Markotno go buło, podsparzał* W, Stef OK 24. MK

podspodni (Z + SWM X) Giż Pisz, **podspódni** (SWM XII) Olsz, **podspódny** (Z) Mrąg Giż Pisz Olc; «dolny, spodni, znajdujący się pod spodem, na spodzie»: *potspudno zma i zješčnio zma* Rybical Giż, *kańeń žiřžny i potspudny, potem nisko krošinka* Tuchlin Pisz, ▲ *podspódne buksy* Mrąg zob. **buksy** w zn 1, *podspódna pierzyna* Giż zob. **pierzyna** w zn 1, *pierzynka podspodnia* Pisz, *podspódna* Olc zob. **pierzynka**; por. **odspodni**. MK

podspody (Z) Mrąg Giż Pisz Olc, **podspódy** (Z) Szcz Mrąg Giż Pisz; «pod spodem, pod spód»: *potstšeža to jest tu potspudy, tam pot dekëm* Pianki Pisz, *kozuř z ʘofcy – wuoty potspudy, a na žiřžu jest sukno* Hejdyk Pisz, *laće – potspódi byua skura, a na žeřžu tys ib, potspodi jes mńejsce, gže se popsuu syřže, mńejsce popsouowe* Gawliki Wk Giż, *puaxta potspodi na št[r]ozak* Spytkowo Giż; por. **odspody**. MK

podspódek (Z + SWM XII) Mrąg Pisz, SWMp; «spodnia, dolna część znajdująca się pod spodem, na spodzie»: **a** «ubioru: spódnica zakładana pod spód, halka» Mrąg Giż; **b** «pieca chlebowego» bl, SWMp 83; **na podspódek** «pod spód»: *take krótke to do badowańa, to badenřozy, po mazursku bõksy, a te co na potspódek to unterõzy* Pogorzal Wk Pisz; **w podspódku** «pod spodem»: *to kozuři, kozuř q potspótku* Grabowo Mrąg; por. **odspodek**. MK

podspódni, podspódny zob. **podspodni**.

podspódniak (Z + SWM XII) sp Giż; «spódnica, zwykle ciepła, zakładana pod spód, halka»: *košulka, wjstek, majtki, potspudńok, klejt* Spytkowo Giż; por. **odspódniak**. MK

podspódy zob. **podspody**.

podstalować «wyregulować stopień skręcenia nici na kołowrotku za pomocą śruby» bl, SWM IV s. 81. AW

podstarzały «będący w starszym wieku, starszawy»: *zidziãlem go. Je to juź podstarzały człoziek* Tuławki Olsz, KF. UDK

podstarzyć «przekroczyć wiek dojrzały, zestarzeć się»: *řoudy, zmarščono gamba mã, kedy potstažiu* Purda Olsz. UDK

podstawa (Z + SWM IV) Nidz Olc; **1.** «w kołowrotku: deska osadzona bezpośrednio na nogach, tzw. stołek» Nidz Olc; **2.** «osnowa, postaw»: *dobry len wycesany to še pšinže na potstave, a ten gorsy to pšiče na kracki* Bałdy Nidz. UDK

podstawiać «podsuwać, podkładać»: ● *ton mi załdy nogę podstãziã* Tuławki Olsz, KF. DK

podstawić (Z + lit) O Olsz Nidz Pisz; inf -*éc* Pisz; «podsunąć, wsunąć od dołu, podłożyć» Olsz Nidz Pisz: *ta kõra fcel'i i tam butelka potstavi'i* Ługwałd Olsz, *to jest ten miski kont, co us ne zdaje se do nicego, ino co sřować, potstavić* Jabłonka Nidz, ● *podstaziuł mu nogę* Tuławki Olsz, KF; **podstawiony** «o sieci: zastawiona, rozstawiona»: ◇ *zak to bęże potstažõny na cawy kanau, a kedy co za tẽgõ jidõ rby, to tedy jřze dva – jedẽn přet jeden* Szczechy Wk Pisz. DK

podstawienie «umieszczenie? umieszczenie wyżej?»: *derřenř [= dergerycht] to je do kšatkuf potstaveńa* Cybulki Giż. DK

podstawka (SWMp) Resz Pisz; «rodzaj talerzyka, spodek». AW

podstemplować (lit) W; «opatrzyć pieczęcią, ostemplować»: *podsztemplowali ci te papsiery?* Tuławki Olsz, KF. UDK

podstęp (P) W; ogp: *Niemci ale przy głosowaniu przez podstęp zwyczajyli* Stryjowo Resz, P 1, 5. UDK

podstrzecha «miejsce pod okapem dachu»: *potstšeŕa i stšeŕa – to tak tutaj kole okapu* Wejsuny Pisz, *potstšeŕa to jest tu potspudy, tam pot dekëm* Pianki Pisz. KS

podstrzeleniec «postrzeleniec, narwaniec, lekkoduch (obj. SWarm)»: *dãu leičiki v rance potstšelancoži, co koñe rosžičuū* W, SWarm 115. UDK

podstrzelić (Z + lit) W Nidz, psn; «ugodzić strzałem z broni palnej» W Nidz i bl: *požeduū, že Voičeŕ na iaxće bes pomiūka potstšeluū iekãš žyfcina* W, SWarm 115, *buūa jajta na zajõnce i potstřšeli'i mondręgo takego zajunca, tak ũun od bulu us ñe muk pšez bur ućekać* Jabłonka Nidz; **podstrzelony** 1. im. bier.: *Mam ci ja i capka po najstarsym synu, Chtõry posed na wojacka, na ta strasna zabijacka. W łeb podstrzelony* psn Stef III 55; 2. «niezrównoważony, nieobliczalny»: *ũun ě za potstšeliūni, ñi moga go ñigži visuać samygo* W, SWarm 115. UDK, DK

podstuknąć; -szt-; «uderzyć od dołu, podbić»: *ñe, snopkañi do gõry, a ten co robži, to rozzunze i potštukñe dekovñico* [odp. na pyt.: Czy dach pokrywa się snopkami?] Gawliki Wk Giż. MK

podsufitka «warstwa desek przybitych do belek stropowych stanowiąca podkład pod tynk, podbitka» bl, Kult MW 179. MK

podsuszyć «w odniesieniu do lnu: poddać suszeniu»: [len] *troške ša podsušy w izbze na pšecu* Gietrzwałd Olsz. MK

podsytać «nasytać tak, żeby coś znalazło się na spodzie»: *otrëmbuf potsypali na ũopate coby ñe pšylgneūo* Orzyny Szcz. MK

podsytnąć «sytnąć tak, żeby coś znalazło się na spodzie»: *otrëmboma še potsypne i [chleb] fsune še do pšekarnika* Stryjowo Resz. MK

podsypywać 1. «sytać ku górze»: *sufla co reņko žali, sufla potsypyval'i* Rostki Pisz; 2. przén «dawać w dużej ilości»: przs. św. *Bartłomiej (24. VIII.) kartofle podsypuje* W, Bar 138. DK

***podszarpywać** «szarpać co chwila»: *Maūe šurki podskakujõ Babe za ũep podšarpujo* psn. MK

podszczypnąć «szczypiąc dotknąć, skubnąć»: *ma ten ŕarakter ot tej šřinki, jak jõ [kobietę] potščypñe, to kšyći jek šřinka* Miłuki Szcz. MK

podszelować lit bl, SWM IX (tu wspólna lokalizacja: *podszelować, poszelować, zaszelować* O Olsz Mrąg Giż); «w odniesieniu do gleby: zorać płytko, zwykle wstępnie». MK

podszepć «namowa, podpowiedź»: *za czyjem podszeptem i w zkazowkamy nie powoływał Ks. Barczewski rodowitych – warmjaków do Rady, niechće tu pisać, bo juž oni umarli* Dywity Olsz, P 4, 26. MK

podszewcować «podzelować» Butryny N Olsz. MK

podszewka lit bl, **podszywka** (Z + lit) W; «cienka tkanina podszyta pod ubranie»: *gdy w kłakach służbowych znalazł [...] dziureczkę to podarł całą podszewkę i całemi dniami siedzieć i żyć musiałem moje kłaki komysowe* GazOlsz XV 268. MK

podstrejowanie (lit) Resz; «zrobienie podściółki, podścielenie»: *šũume može vžuić do potštrejovano i do futru dla kona i bidūa* Węgój Resz, KN IV 325. MK

podsztucować zob. **podsztycować**.

podsztuknąć zob. **podstuknąć**.

podsztukować (Z + SWMo) sp Ełk; «wydłużyć, nadsztukować»: [sukienkę] robić na dłużej – potstukować [odp. na pyt. kwest.] Skomack Wk Ełk. MK

podsztycować (Z) O Olsz Giż; -sztuc- Giż; praet 1pl *podsztycowałim* Olsz; «podeprzeć»: *jeną ścianę łod szopy podsztycowałim białkami, coby się nie wybelczuła* Tuławki Olsz, KF, *ja naua strax cobi zetš ne pšišet a ne uuamau jō, to tedi jō potštucova-uam i žiša Źóna rošne* Spytkowo Giż; **podsztycowany** (Z) O Olsz; Nsg n -o Olsz, praet z podm. uogóln. bez słp. Olsz; im. bier.: *štendari, kedi potštucowane to štendari to jest ržhente take grube* Ulnowo O. (Nm (unter)stützen). MK

podszufłować (Z) Szcz, lit bl; «podgarnąć, podrzucić szuflą; też przen»: *ta druga [kobieta] ma ten charakter ot tej kacki; to kacke kej se puści do kupki jencmeńu, to zady co z doju podsufluje kupke wyzej* Miłuki Szcz. MK

podszukać (Z) O Olsz; **1.** «sprawdzić, przeszukać»: *pužnej do fšystkiž goščuf tu mužiu: jecta i požyvajta, ale v kešeńe ne čovajta, bo pšyžje taki, co vam potšuka te dybzaki* Grabin Mł O; **2.** «zbadać, ocenić stan zdrowia»: *doktorka potšukała mñe* Redykajny Olsz. (Nm *untersuchen*). MK

podszur «rodzaj pomieszczenia gospodarczego»: *do dref potšur, abo šur, take pryńitywne zabudoža* Skorupki Giż. MK

podszurczak «o dorastającym chłopcu»: *šurek, šurćoki, potšurćaki, potšpinćaki* [odp. na pyt. kwest.] Purda Olsz. MK

podszyc (Z) O Olsz, psn; pośw. tylko im. bier.; «przyszyć od spodu; podbić czymś»: *futer potšyty* Purda Olsz, zag. *šinobžiti i žatrēm potsyty – co to jest?* [pęcherz] Turówko O. MK

podszyjak (Z + SDGW) Szcz Mrąg; **1.** «w cepach: wyźłobienie, rowek u podstawie główki dzierzaka» Szcz Mrąg; **2.** «o części jarzma» Grabowo Mrąg. MK

podszywka zob. **podszewka**.

podszywkowy «podszewkowy» W, SWarm 115. MK

podściółka (lit) W; «podesłanie dla bydła»: *szyszki w lesie zgrabziwa na podściółkę nã krowów* Tuławki Olsz, KF. MK

podśmiać się (Z) Resz Pisz, psn; fut 1pl *podśmiejem się* Pisz; «pożartować, pośmiać się»: *potēm tam jesce se pošeži, potšnejem se, a čojinka se šfěci* Myszki Pisz, *kedi čuopi se zešli, to se potšněli jeden z drugęgo* Bredynki Resz. MK

podśmiechuwać się (lit) Olsz; «uśmiechać się, podśmiechiwać się»: *tlo się pod nose m podśmiechuwał jek dostał bumbunów* Tuławki Olsz, KF. MK

podśmiewać się ogp Ługwałd Olsz. MK

podśpiewuwać «śpiewać niezbyt głośno lub od czasu do czasu, podśpiewywać»: *szed z grabziami na pole ji podšpsiewuwał sobzie* Tuławki Olsz, KF. KS

***podśrubować** «podkręcić śrubę, wyregulować za pomocą śruby»: *a jak se čce, zeby ne byli [nici] krente, to se trože tylko potšrubuje* Drygały Pisz, SWM IV s. 81. MK

podśrubowanie forma rzeczownikowa czas. ***podśrubować** bl, SWM IV s. 81. MK

podśrubowywać «ustawiać w określonej pozycji przez podkręcanie (śruby)»: *jedne so zarna co na šrube, a druge na klíny, co klinańi podbžijac, potykać, a šrubani potšrubovyvać* Kipary Szcz. MK

podświńczak żart. «o dorastającym chłopcu»: *šurek, šurćoki, potšurćaki, potšpinćaki* [odp. na pyt. kwest.] Purda Olsz. MK

podświńczuk «epitet pejoratywny»: *tedy χto né je dixt śfina, to je potsfīńczuk* Skajboty Olsz. DK

podtańcować (Z + lit) Mrąg, psn; «potańczyć»: *Jo do domu dziś nie przyda, Aż z łuzoramy podtancuja* psn Stef I 67. MK

podtańczyć «potańczyć»: *śpśewałi, pottancyłi, jek tak z domu otχożiłi, to na pate-lax źneli* Unieszewo Olsz. MK

podtrzymanie «podparcie»: *rogowe sūupi, a štenda to ten we śrotku do po[t] tšymańo* Kozuchy Pisz. MK

podtrzymuwać; formę hasła powtórzono za KF; **a)** «podpierać»: *te bāłki podtrzymujā cały dach* Tuławki Olsz, KF; **b)** «utrzymywać w tym samym miejscu»: *ancuzek taki to potšymuje, cobi śe né wisuney te rosośi* Gawliki Wk Giż. DK

podtykać (Z + lit) W Szcz; **1.** «podawać, podsować komuś coś do zjedzenia» W: *moje źecko jest néjyce, pottikām mu rŕżne źeči, a uńno ięść né χce* W, SWarm 92; **2.** «ustawiać w określonej pozycji przez podkładanie czegoś»: *jedne so zarna co na śrube, a drugē na klīny, co klīnańi podbŕzjajā, pottykać* Kipary Szcz. MK

podtynkować; pośw. tylko im. bier.; «pokryć tynkiem od spodu»: *puuap; ipsdeka – kej jest pottynkovane* Stanclewo Resz. MK

poduczyć «podszkolić»: *jek iuś ma troxa poduūčuū, to visuūū ma do Polski* Jaroty [Jondorf] Olsz, Stef JPW 23; **poduczony** «przyuczony»: *ńiχ – kedy go χco pšezywać, kedy né jest dobrym woūem, cale juź jest podučony* Rudziska Szcz. DK

podufały lit bl, psn; «pewny siebie, zarozumiały»: *Ach, mój królu wiecznej chwały, Potum ty lud podufały A najbardziej te psy szewcy, Co oni szyć dobrze nie chcā* psn, Kolb 434. MK

podufanie lit bl, psn; «ufność, zaufanie»: *spoyrzy k'niebu z podufaniem* psn, Kolb 38. MK

podumać (Z + lit) Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz Olc; praet 1sg *ja podumał* Pisz, *ja podumała* Mrąg; «pomyśleć, zastanowić się; porozmyślać»: *uńi né brukowałi razu podumać, tlo zaros muźilī* Redykajny Olsz, *podumać, a né χłapać* Krzyżany Giż, *jesz-cze siulkę przy psiecu podumām* Tuławki Olsz, KF. MK

podumierać psn; «być bliskim śmierci, przymierać»: *Jeźe żolhēs borēm, lasēm, Podumnera guodēm časēm* psn. MK

podupadać «tracić znaczenie»: *to też nie dziwota, że mowa nasza ojczysta pod-upada i uważana jest za „coś lichszego”* GazOlsz XXIX 23. MK

podupaść 1. «zubożeć, zmarnieć»: *i muwīūa, jagbi mu beda biūa, jagby bes ogeń abo bes co podupat, to ma śe do ŕi zguośić, to ona dopuki beże zić, to ona go φ potere né da* Gardyny Nidz, *po plebiscycē caūy lut podupat* Różnowo Olsz; **2.** «zmizernieć»: *un sχuźau, jag byū tenšy a podupat, ten χuźelec jest* Ługwałd Olsz. MK

podurawić, podurawić się zob. **podziur-**.

podusić «udusić, zadusić wiele stworzeń»: *scur tys i guśaki maūe podusi* Mąćice Szcz. MK

podusić się (Z + SWM X) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz; «pozdychać z braku powietrza, ulec uduszeniu»: *podusiūy śe riby* Pluski Olsz, *otchlica – dura do rib, co fita powetše, ońi same sobe robźo, poduso śe, wimarzno* Głodowo Pisz, SWM X s. 59. MK

poduszcza (Z) Pisz, SWMsd; «mała poduszka pod głowę, jasiiek». MK

poduszyczka (Z + SWMsd) O Olsz M i bl, psn; **1.** dem i hip «poduszka pod głowę» Olsz M i bl: *poduska duza jes a to maŭa to poduscicka* Dobry Lasek Mrąg, *pśeluxa*; *poduscycka, a pšet staręgo żada to poduska* Grabnik Ełk, *ten żark* [«trumnę»] *wybzijo pšejknem puutnem – batistem, poduścičke wužo* Gady Olsz; **2.** «becik» O Mrąg Węg Giż Pisz i bl: *jacke ųoblece i go pożije, f takō poduscicke, bżaua, krizō do-koŭa ųopsyte* Cybulki Giż, *poduścička do χřtu* Ruś Mł O; **3.** «miękkka podkładka pod uprząż»: *tedi na plecax s tako poduscicko i tedi kluce so, take kouka, co lejcik beⁿže fćōⁿgñenti* Szczytno. MK

poduszczynka (Z + SWMsd) sp Olsz; «mała poduszka pod głowę, jasiiek (hip?)»: *maluška poduščynka* Giławy Olsz. MK

poduszeczka (Z + lit + SWM II, SWMsd) O Olsz Szcz Mrąg Ełk Olc i bl, psn; **1.** dem i hip «poduszka pod głowę» O Olsz Mrąg Ełk Olc i bl: *podlōž ji pod głōwkę jeszcze poduszeczkę* Tuławki Olsz, KF, *Sq tam też dla was pierzynki puchowe, A poduszeczki sq atlasowe* psn, Wisła IV 801; **2.** «w uprzęży: filcowa podkładka pod pasem grzbietowym» Szczytno, SWM II s. 67. MK

poduszeńka hip «poduszka»: *Wysoko słoneczko dzięki Chwała Bogu, Wziela sobie poduszeńkę poszła do ogrodu* psn IS XVI 480. MK

poduszka (Z + P + lit + SWM II, SWMsd) OWM, psn; Gpl *poduszków* Nidz Mrąg Giż, *poduszk* Mrąg; **1.** ogp też «o jašku (zwykle z przydawką), o beciku» OWM: *jes tlo pśeżyńka i poduska, pśeżyńko se pšykryje i na podusce guowe ma* Narty Nidz, *poduska štirokańcasta, a dŭucka poduska to wezguuže* Zyndaki Mrąg, *to dŭuga poduska na dwoje spać, na caŭi ščit* Zezuty O, *sroga poduskä i maŭa poduskä, inacěj nie mówo na tō Olecko, to tes poduska, my inacěj nie nazywal'i* [odp. na pyt. o jasiiek] Jaśkowo Pisz, *lo pšeluski, f kouuske abo v vuzek, pānstfo tilo f poduske* Kruklanki Węg, *f pśeluxi to jo nie žem, f poduske pouozim* Siedliska Giż, ● *poduska do χřtu* Olecko, *jak szli z koszoła, to po drodze juz swego chresniaka obdarzyli prezentamy, w tej podusce, gdzie te dziecko nieszli* Klon Szcz, P 5, 62, ● *na fejnyχ sankax to sō seżiska polstrovane – wybzijane suk-nem i psura sō f teχ seżiskax, co ģentko se seži, take fcale poduski sō zrobžōne* Śwignajno Wk Mrąg, ▲ *dłudzka poduszka* Mrąg, *długa poduszka* O i bl, *podłużna poduszka* Mrąg «becik»; **2.** «miękkka podkładka pod uprząż, siodło» O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz: *plecowi žymiń s poduskō* Napiwoda Nidz, *poduška – cobī* [koń] *nie višorouau sobe kšiža* Gutkowo Olsz, *coby go* [wołu] *kark nie drėkowau – poduska* Zdory Pisz, *soduo ono nauo nazisko pamsa – bez drewna, skužano buo i naua poduski* Maradki Mrąg; **3.** «pozioma belka w różnych miejscach w konstrukcji wozu» O Szcz Pisz Olc. MK

poduszkowy «o materacu: miękkki, niesprężynowy – ?»: *štrōzak abo madraca – poduskovi i dručani* Bałdy Nidz. DK

poduszyczka (Z) Giż Pisz; «mała poduszka pod głowę, jasiiek»: *podusycka pod guowe žecckožu* Pogubie Średnie Pisz. MK

podwalina (Z) Mrąg Pisz; «pozioma belka leżąca na fundamencie, stanowiąca podstawę ściany budynku»: *fundamēt s kańėna abo s ceguy na tēn fundamēt pšijdo podvaliny, štindāry a neži tēni bāle* Karwica Pisz, *podvalina to jes ten pχėrsy baŭek, co na mur pšyže albo šfela muvjo* Mikołajki Mrąg. MK

podwał «piwnica»: *kedy kto mužiŭ, to: puć do podwaŭu* Gawliki Wk Giż. MK

podwazać «przesuwać ku górze za pomocą jakiegoś narzędzia»: *to on* [kował] *zawdi podwaza ten oęń do guri* Polska Wieś Mrąg. MK

podwazyć «przesunąć ku górze za pomocą jakiejś dźwigni»: *podwázul kamnen brechsztangą ji go wydostał* Tuławki Olsz, KF. MK

podwiązać psn; «przewiązać coś, żeby nie opadło»: *Klejdziki swoje pięknje wypłukały, Strefelki zeby plotuskami podziózały* psn Mał III 100. MK

podwiązka (Z + lit) Olsz Giż, psn; Gpl -ów Olsz; «opaska do podtrzymywania pończoch»: *do štrefl'i podýŕ"ské ja ʘobúŕŕe* Giżycko, *zszyjcie mi nową gumę do podziujsków, bo ta stara już sie dycht rozciągnęła* Tuławki Olsz, KF. MK

podwieczorek (Z + P + lit + SWM VI, SWMp) OWM, psn; -ór- OWMzach Giż Pisz Olc (SWMp uogólnia -or-); Nsg *podwieczork* OWMzach, Gsg -a W, -u Olsz; **1.** «posiłek spożywany po południu między obiadem a kolacją» OWM: *rano frštik, a po frštiku to podobzadek – nojžincy tako na puŕ žešeńć, obzát – o dvanosty, o čfarty podžečorek, potem to žečežo – jak žečor pšže* Szyldak O, *na podwieczorek była kawa z dobrych „bonów” i „kuchy” jedne z makiem a drugie z anuskim* Dywity Olsz, P 4, 13, *bžunjal'i na podžečurek* Dąbrówno O; **2.** «pora podwieczorkowego posiłku, popołudnie; też: zmierzch» OW Pisz i bl: *jak 4 gožina to o podjecorku* Pogubie Średnie Pisz. MK

podwieczórek zob. **podwieczorek**.

podwieźć «jadąc, zabrać kogoś udającego się w tym samym kierunku»: *može byšcie mnie mogli kawalek podzieźć, bo jezdem mocno zmęczony* Tuławki Olsz, KF. MK

podwijka (Z + SWM XII) Mrąg Olc; «długi kawałek płótna do owijania niemowlęcia»: *podwijka – dla maŕyž žeći* Mikołajki Mrąg. MK

podwlec (Z) Olsz Giż Pisz; «w odniesieniu do części ubioru: włożyć, założyć pod spód» Olsz Pisz: *kařtan to znuŕ janšy, podwłoko pod weste* Purda Olsz; **podwleczony** im. bier.: *kitel na spódniće, sukenka móvil'i na ten, co byŕo podwlecone pot kitel* Miechy Giż. MK

podwłóczka (Z) O Nidz Giż; «część ubioru noszona pod wierzchnim ubraniem»: *sukenka to na otspotku muŕyl'i, co v ʘotspótku nošil'i tak na žime za podvŕŕŕe, co čepŕo byŕo* Lipowo O gm. Wąplewo. MK

podwłóczyć «w odniesieniu do części ubioru: wkładać, zakładać pod spód»: *bojówka, co od spódy podwłóczą* bl, Kolb 610. MK

podwoda, podwód (Z + P) Mzach; f Mzach, m Szcz, zapis nierozstrzygający formy Nsg Szcz; «wóz z zaprzęgiem przekazany formalnie do podwiezienia kogoś»: *za pare dñi ʘopštalował'i řurmanke, řurmanka to jest podwoda – ta jix odwŕŕza do počŕŕgu* Jabłonka Nidz, *na mojom proszbę kapral mie odprowadził na posterunek polski i zaraz wystął zohirza po podwodę* Klon Szcz, P 5, 23. MK

podwodny ogp: *ŕutka podwodna* Ryn Giż. DK

podworze zob. **podwórze**.

podwozie «dolna część wozu»: *zdyjmij spojány ji deski a podwozie zaciągnij do stáwu, bo się koła rozeschły* Tuławki Olsz, KF. MK

podwód zob. **podwoda**.

podwójka; na podwójkę «podwójnie, dwa razy»: *pan zŕŕŕži na jedinke, ci na podwujke* [o szmacie mającej zastąpić pieluszkę] Nidzica. MK

podwójnie (Z + P + lit) Olsz Szcz; «dwukrotnie, w dwójnasób»: *stračŕuŕ podvŕŕjne: dostáŕ táno za centner i žito še mu ješče zesŕŕo ŕo kilanášće fŕntŕf na centneže* Łęgajny Olsz, Stef JPW 63, *ubrałem się jako we ubranie najlepsze, bielizny podwojnie, krawatki na szyji i we keszenach* Klon Szcz, P 5, 21. DK

podwójny (Z + lit) Olsz Mzach Mrąg; **1.** «złożony z dwóch części» Olsz: *taka śeć podwujna albo potrujna* Łęgajny Olsz; **2.** «dwojaki» Mzach: *podwujne zorty še zbžera: pšerša trawa i putraf* Wykno Nidz; **3.** «o tkaninie lnianej: mająca w osnowie po dwie nitki»: *belony len pojedynčy i podwujny* Wojnowo Mrąg. DK

podwóreczko psn; hip «podwórko»: *I zajechał w nowe podwóreczko I zapukał w szklane okieneczko* psn IS LXXXV 292. MK

podwórek, podwórko (Z + P + lit + SWM I) O Olsz Szcz Mwsch, psn; *podwórek* O Olsz Mrąg Giż, *podwórko* O Olsz Szcz Mwsch i bl, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Olsz Szcz Mrąg Węg Giż Olc i bl; Gsg *-rku* Węg, pl *-ów* Olc; «**podwórze** w zn ogp, też dem»: *wrota to sò kedy z nadwoża na podwórek wjeżża* Mikołajki Mrąg, *i pošli Źoba Źoglundac tego kozuā na podwurko* ib, *jek kto maue mā to podwurko, duze obora* Kożuchy Pisz, *jak jam byu w Niżicy, to jakem pšyjeχau, to wouauem jeść jus s podwurka* Wały Szcz. MK, KS

podwórny «o zwierzęciu: domowe» bl, SWM III s. 15. AW

podwórze (Z + P + lit + SWM I) OWM, psn; *-dwo-* Mzach Giż; ogp, czasem też «całe obejście gospodarskie wraz z budynkami» OWM: *podwoże to co jag z dómku še wyje* Pasym Szcz, *taki kompas biu robonu u gospodażoř na podwożu – gnój* Butryny Olsz, *podwoże tutej ňeży budyjkoma* Paprotki Giż, *ek us ten isti go tam ňe χce pšijmac to caue podwoże zapali* [o kłobuku] Piasutno Szcz, ● *fraz księdzowe podwórze «cmentarz»* W, SWarm 70. MK

podwyżka (lit) Olsz i bl; **1.** «podniesienie ceny towaru» Olsz: *łod psierszego mā być podwyżka na kupny gnój* Tuławki Olsz, KF; **2.** «wianek lub bukiet zawieszany na krokwiach dachu na znak zakończenia prac ciesielskich» bl, Kult MW 171. AW

podwyższać; imp 2pl *podwyższajta*; «podnosić»: *powiedzta lepiej zawczasu, że „Gazeta” kosztuje miljon i nie podwyższajta ceny* GazOlsz XV 190. AW

podwyższenie «wzniesienie»: *pot vispò lezu to i to, vispa to pot ňežò; kaźde podviššene to vispa* Uźranki Giż. AW

podwyżyc «umieścić wyżej»: *już dali się nie dā tech spojānów podwyżyc* Tuławki Olsz, KF. AW

podykterować «podyktować»: *podykterować; dāj ksiuszkę to ci podykteruje* Tuławki Olsz, KF. KS

podyma (Z + lit) W Pisz, Kult MW RD, SWM II; **1.** «okuta beleczka łącząca końce tzw. skrętów wozu» W i bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *podejma, podyma* O Olsz Nidz): *podima a tedi pšidò skranty; na podurhe tulno rozvórka* Gutkowo Olsz; **2.** «metalowa opaska łącząca części sochy»: *otkudhice to čymaua podyma* Pisz. KS

podzagować (Z) Olsz; «popiłować?»: [gałęzie] *podzoguje še na ščopi* Pluski Olsz. KS

podzelować (Z) O Nidz, **podzolować** (Z + lit) OW Mrąg Giż; *-zól-* W Mrąg Giż; «w odniesieniu do butów: przymocować podeszwę, podbić czymś»: *podzulować, podespe podużyc* Zgon Mrąg, *podzólować skuro* Konopki Wk Giż. KS

I. podziac «porobić na drutach lub szydełkiem»: *jeszcze nie tak późno, mogę jeszcze trochę podziac* Tuławki Olsz, KF. KS

II. podziac (Z + P + lit) WMzach, psn; tylko w połączeniu z *gdzie* (*kieny*), zwykle w wypowiedzeniach pytajnych «ulokować gdzieś, zostawić, zwłaszcza bez opieki; zgubić, zawieruszyć, utracić»: *navlekli tile tygo talalaįstfa, že ňe žam, gže to fšistko mam*

pożać W, SWarm 91, *Łodłupałeś jebuszko? – Łodłupałam! – A gdzieś podział tupsiny? – Am zjád* W, Stef OK 33, *Maugożatko, gżęś ti požaua to żecko?* Leszno Olsz, Stef JPW 69, *Gdzieś podziała twe szaty, Com ci spraziuł przed laty?* psn Stef I 39, *Nim go przepszuła, ni przetancowała, Sama już nie żem, gżem go podziała* ib II 66, *A gdzieżeś Ty dobra podział, Com od matki miała* psn Kętrz 78. KS

podziać się (Z + P + lit) W Nidz Pisz Ełk Olc i bl, psn; fut 2pl *podziejewa się* W; tylko w połączeniu z *gdzie* (*kani, kieni* itp.), zwykle w wypowiedzeniach pytajnych; **1.** w utartych zwrotach z czasownikiem *mieć*, najczęściej zaprzeczonym «znaleźć dom, schronienie lub nocleg» W Pisz Olc i bl: *jegbi muj zyū, ale umer – ni mām śe gże požać* Lisaki Pisz, *Daū mi kolende, zamknuū za mno wrota, Gżęś ja śe pożeje, uboga śerota* psn, *Jidzie chmura bandzie deszcz, Gdzie sia ptaszku podziejesz* psn Gęb II 102, *ja jeżau do Ostrego Kouū na jermark, jo, i ni nauem śe gże požać* Świątajno Olc, ● *pośed do fśi i uot fstidu nie żeżau, gże mā śa požãć* Gryźliny Olsz, Stef JPW 11; **2.** «udać się gdzieś, ulokować się, zając jakieś miejsce; zaginać, zawieruszyć się» W Nidz Ełk i bl: *ale już i ludzie ze wsi na wywiady postali do Gąsiorowskich, gdzie się podział ich syn* GazOlsz XXIX 39, *razu ot Cervónego Kśiza mñe nie powéżel’i że on śe požau* Ełk, *gże śe te śoduo ot tēgo koña požauo i gże ten żolheś jest* Jabłonka Nidz, ● *przen Cnotka moja cnotka Gdzieś mi sie podziała Wódko popłynęła Wzietrem sie rozwiata* psn IS XLI 162. KS

po dziadowsku zob. **dziadowski**.

podziać (Z + lit) OW; **1.** «rozdrobnić na kawałki lub na miazgę, posiekać, porąbać, utłuc» OW: *kartofle może jeść caue, kartofle może požakać* Kajkowo O, UAM, *pśele śe wñencej w ogrutku puiże motičko i požaka* Ulnowo O. KS

podział (Z + P + lit) Olsz; «czynność i sposób dzielenia czegoś»: *a dziedziec tak się ubawił tem jego podziałem że mu korzec żyta jeszcze dał* Dywity Olsz, P 4, 12; ●● «o rozbiorze Polski» Olsz: *i przyszła do Polski Warmija. Sia należała do Polski aż do podziału* Barczewko Olsz, PorJ 51, 5 s. 28. KS

po dziecińsku zob. **dzieciński**.

podzielić (Z + P + lit) O Olsz Szcz Giż Ełk i bl, psn; imp 2pl *podzielta* bl; **1.** «rozdrobnić jakąś całość na części, rozbić na grupy» O Olsz Giż i bl: *potem jeśče ten len klepali i pśes śčotki muśeli po promńunkaž poželić i ćosać i potem pśendli na koukaž* Brąswałd Olsz, KN III 211, *podzielta całą Warmję na swoje rewiry i niech każdy w swoim rewirze pracuje* GazOlsz XV 193, *ktoś śe pytoū żećuka co by zrobiū gdyby wygraū v loteryjo mīljony; on pováda co požel’iūby i zañus do domu* Ornowo O; **2.** «dzieląc coś, rozdać kilku osobom» Olsz: *weś podziel te cztery koguty na te tu pięć osób przy stole, ale tak ażeby wszędzie po rowno było* Dywity Olsz, P 4, 12; **podzielony** (Z + P) Olsz Szcz Ełk, psn; Nsg n -e Olsz, -o Ełk, praet z podm. uogóln. ze słp. Olsz, bez słp. Ełk; im. bier. w zn 1: *ćperć – no to kedi co je na śtyry żeua poželune* Gady Olsz. KS

podzielić się (Z + P + lit) W Giż, psn; inf -éć Olsz, imp 2pl *podzielta się* bl; «rozdzielić coś między siebie»: *koždi ma kawaū, to śe požel’i’i rolo* Węgój Resz. KS

podzielnia zob. **spółdzielnia**.

podziemny ogp: *ten koścuū to podżemny vyžot ma pod lasek* Ornowo O. DK

podziewać «zostawiać? tracić?»: *nie ziem, gdzie ty podziewaś te psienądze, bo nigdy nic ni mās*z Tuławki Olsz, KF. KS

podziwiać się «przebywać, znajdować się»: *gdzie ty się podziwiałś?* Tuławki Olsz, KF; *gże to še fšo poživā, žiša ne mozes nič dostać* Zdory Pisz. KS

podzięka «podziękowanie»: *zabacyuam jakò pseśńò spżewali, poženka Bogu do pseńicy, to do groxu* Zdory Pisz. AW

podziękować (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl, psn; imp 1pl *podziękujwa* bl, imp 2pl *podziękujta* Olsz Giż, fut 1pl *podziękujem* bl; **1.** ogp OWMzach Mrąg Pisz i bl: *i una vzeua grabneua mu te pżijènze i daua, a un poženkovau* Warchały Nidz, UAM, *tlo Panu Bogu mata poženkovac, a ja nič ne chce* Jagodne Pisz; **2.** «zrezygnować z czegoś»: *muj brat to biu koou žauudova, to potam pożankovau* Butryny Olsz; **podziękowano** z podm. uogóln. w zn 1: *plòn, popsili tedi, za to robote Bogu poženkwano, co jest zrobzone* Polska Wieś Mrąg. AW

podziękować się (Z + lit) O Pisz; «podziękować»: *še požynkovau i pošet* O, JP XXXIV 282. (Nm sich bedanken). AW

podziękowanie (Z + P + lit + SWM VIII) Olsz Szcz Ełk i bl, psn; **1.** forma rzeczownikowa czas. **podziękować** Olsz Ełk i bl: *pożankovanie za žniva, ale Kedys ne buuo* [odp. na pyt. o dożynki] Gady Olsz, ● *oznajmuję z podziękowaniem, zem w czasie od początku tego miesiąca otrzymywał „Mazura”* GazOlsz XXIX 86; **2.** «wrażenia wdzięczności»: *i na tem cmentarzu ja zakopałem walizkę, telegramy które zem od Rząd polskiego otrzymał, podziękowanie za to, zem duzo gotowki przez granicę podawał* Klon Szcz, P 5, 51. AW

podziobać (Z + lit) O Olsz Szcz Mrąg i bl, psn; -*dzió-* bl; **1.** «pokaleczyć dziobem» Olsz i bl: *wrona podziobała kurczaka* Tuławki Olsz, KF; **2.** «lekkko okopać motyczką dla usunięcia chwastów» O Szcz: *to še psele tim še pożobże, tšeba renko wibrać, wiżućić, żelisko prec* Występ Szcz; **3.** «połupać»: *tšeba go [drzewo] pożobać albo poćońić* Rudziska Szcz; **podziobany** (Z) Mrąg, lit bl, psn; «pokryty bliznami po ospie»: *co take wondouki še porobžo, to tedi cale cwożek pożobani, po polsku žetšne* #ośpsice Dobry Lasek Mrąg. KS

podziomek (lit) O i bl; «według wierzeń ludowych zły duch szkodzący człowiekowi» bl, Kolb 65; ●● **a** «zamieniający niemowlęta na podrzutki» O i bl: *wóczas i podziomki zwrócą porwane dziecko, oczywiście nalezycie także zbite* O, Kolb 60; **b** «dręczący ludzi z zewnątrz albo toczący ich wnętrzości» O i bl: *podziomki, czyli krasnoludki [...], drażnią i dręczą ludzi na sposób chobotdów* Lubajny O, Kolb 60. KS

podziobać zob. **podziobać**.

podziurawić; tylko -*du-*; ogp: *podûrazić* W, SWarm 115, ● *podurazili go jek przetak* Tuławki Olsz, KF; **podziurawiony** im. bier.: *mász podurazione portki* Tuławki Olsz, KF. KS

podziurawić się; tylko -*du-*; ogp: *zaszyjta ten mnech, bo się dycht poduraziuł* Tuławki Olsz, KF. KS

podziwiać (Z) Pisz, psn; «wyrażać podziw, uznanie, zachwycać się»: *Jek nastanie maj, To tu cisty raj: Sady całe, śliczne bziote, Podziziać tan kraj* psn Stef I 231, *i królowa pšyježžaua poživac mondrosć* Salomonowo Jagodne Pisz. AW

podziwienie «coś dziwnego? coś gorszącego?»: *Velke, ucčive, šlašetne panstfo, Cobišta ne héli za poživžene, Com tak sm^{ne}ele s kónika stòmpsuu, Do vaspanstfa prúk pšestòmpsuu* oracja, KN II 59. AW

podziwować (Z) Giż Pisz, lit bl, psn; praet 2pl *podziwowališta* bl; «dziwić się komuś, zwykle oceniając go negatywnie lub mając coś za złe»: *ucėh, das mu jak jake stuke, ne mozna jemu poživovać, casėm ne ma tėgo, jesce tėgo driku v rejku jek staru Bzury Pisz, UAM, Prose was, moi nili przyjaciele, Zebyšta mi ni podziwowali ziele, Gdybym sie w cemkolziek pomyluł oracja, psn Mał III 102.* AW

podzółka?; tylko *-ól-*; «zelówka»: *zeluje, pozulke* [odp. na pyt.: Co się robi z bu-tem, kiedy się zedrze podeszwa?] Mieruniszki Olc. KS

podzółować zob. **podzółować**.

podzółka zob. **podzółka?**

podzółować zob. **podzółować**.

***podźwiekiwać** «o krowie: przeżuwać paszę po raz drugi»: *krova to je, a jek se ukuaže, to po[ż]żekuje* Frącnowo Nidz. KS, DK

podźwignąć «podnieść, unieść coś ciężkiego»: *poživnohć to ja ne moga* N Kaletka Olsz. KS

podźgać (P) Szcz, **podźgać** (lit) W; *podzugać* W; «podjudzać, podburzać»: *iek ve fši šurki pobžili ša kijami, to Sander iešče iyx potžugau i kšičau, žebi bžili močni* W, SWarm 115. AW, DK

podźognąć; tylko *podžugnąć*; «podjudzić, namówić do złego» W, SWarm 115. AW

podźgać zob. **podźgać**.

podźgnąć zob. **podźgnąć**.

poeta (Z + P + lit) Olsz Węg; N?A? pl -ty Olsz; ogp: *na Mazurach pjenžešont lat poeta pisau – Wróblewski Purda Olsz, to esce nie ziedziol nikt co Źon* [Michał Kajka] *poéta taki* Jakunówko Węg, LitLud 83. AW

poezje plt «wiersze»: *pisalem tež listy, poezje w gazecie* St Kaletka Olsz, P 7, 3. AW

po fachowsku zob. **fachowski**.

pofacić zob. **pochwacić**.

pofajdak (lit + Kult MW MD) W i bl, psn; 1. «jeden z dawnych tańców warmińskich, z figurami i tzw. trompaniem» W i bl: *zwykle tańczyło się „pofajdoka” na zakończenie zabawy* Sob 217; 2. «nicpoń, gałgan (obj. Sob)» W i bl: *Mniała baba pofajdoka [...] Wsadziuła go na prosioka* psn Gęb II 123. KS

pofajdnować; pośw. tylko im. bier.; «polepszyć?»: *byu taki pobžity, popuχy taki, napuχy; to uš pofajdnovano* Ługwałd Olsz. (Od nm *verfeinern?*). KS

pofajtaczek «o ogonie»: *koza mnaua ogon, a to ne buu ogun, tlo pofajtaček* Ruś Olsz. KS

pofajtać 1. «pomachać, powywiijać»: *dai mi batuk, ia tyš χćau biχ troxa pofajtać* W, SWarm 115; 2. wulg. «pobrudzić własnym kałem»: *χto znuf pofajtaću deska f abyju?* W, SWarm 115. KS

pofajtać się wulg. «wypróżnić się, pobrudzić się własnym kałem»: *ze strachu pofajtaću ša f portki* W, SWarm 115. KS

pofalić zob. **pochwalić**.

pofałdować się «stać się pogniecionym, pomiać się»: *portki się pofałdowały* Tuławki Olsz, KF. KS

pofarbować «nadać kolor, zabarwić»: *pořarbować carno* Bartki Nidz; **pofarbowany** 1. «poplamiony przez coś kolorowego»: *wyjmuję tajnie list i dokomety, ale juz*

były całkiem zamoczone i pofarbowanie od krawatów, które posadzałem przy sobie Klon Szcz, P 5, 22; 2. «o koniu: poddany zmianie barwy sierści»: *zmrháňau ša s ciganami na koňa, jek potam ša pšekũňau, pofarbovanýgo* W, SWarm 83. KS

pofarfonić «pobrudzić»: *przy tem skubanu gesi pofarfunulaš sobzie dycht szorc Tuławki Olsz, KF, pofarfũňuueš sobže vũšsi i caũã vesta* W, SWarm 115. AW

pofarfonić się (lit) W; «pobrudzić się»: *pofarfunuleš się jek prosiãczek* Tuławki Olsz, KF. AW

pofastrygować; *-fastrz-*; ogp W, SWarm 115. KS

pofastrygować zob. **pofastrygować**.

pofchalić zob. **pochwalić**.

poflekować (Z + lit) W Giź; «naprawić uszkodzenie, uzupełnić braki (zwykle w odzieży), załatać» W Giź: *poflykuj šurkoži portki, bo mu z ných juš dupa viglũndã* W, SWarm 35, *f puoće sũ dũri, tšeba go poflykovać* ib; **poflekowany** im. bier.: *šive buksi mňau poflykovane brunatnami flykami* W, SWarm 115. KS

pofolgować (Z + lit) Olsz Mrąg, psn; 1. «ograniczyć wymagania, zezwolić na zwłokę lub przerwę, okazać wyrozumiałość w określonej sytuacji» Olsz Mrąg i bl: *Oj, pofolguj, ach, mój przodkownicku, pofolguj, ŹObejrzyj sie na zezbiracecke, nie morduj* psn Sob 52, *mógbyš mu jeszcze trochę pofolgować ze spłatã dũgu* Tuławki Olsz, KF, *muse išć χlěbek fšažić, pan pofolguje* Nida Mrąg; 2. «o dolegliwościach: zelzeć? ustąpić?»: *to kedĩ maćice χto ma, to opa'žili tego pulwru ji wipić, to pofolguje* Lipowo Mrąg. KS, DK

po francusku zob. **francuski**.

pofurać (Z + lit) Olsz Mrąg; «pofrunąć, polecieć»: *bóžeboũek – podžucali go do gõri, pofurau ōtencas* Mikołajki Mrąg, *i tak sie umõžili [ptaszki], chto naw-izej pofura* Grabowo Mrąg, PorJ 55, 116. AW

pofurgać «polatać? polecieć?»: *po polsku fruňeš, a u noju pofurgaš, furňeš* Grabin O. AW

pofurnąć (Z + lit) W Szcz; praet 3sg *pofurł(a)* Olsz; «pofrunąć, polecieć»: *[gouõmpki] pofurneli do šerotki i pomogli ů žopkami zbžerać kuõski* Leszno Olsz, Stef JPW 70, *on furoũ, to taka drapaka Źogna i s tẽgo takẽ skry pryskaũi i pofur pot* Butryny Pokrzywy Olsz. AW

pofutrować «nakarmić, pożywić»: *koňika pofutrowali* psn, ● *przen po vẽnkšej čenšci rolo vypracovano Źobrobžono, pofutruje še v ješeňi* Gady Olsz. MK

pofycać, pofytać, pofytny zob. **pochw-**.

pogadać (Z + lit) OWMzach Giź Pisz, psn; fut 1pl *pogadawa* Olsz i bl, imp 1pl *pogadajwa* bl; «spędzić pewien czas na rozmowie, pogawędce lub dyskusji; też: omówić z kimś jakąś sprawę»: *pšyjeχau pan mũody z daleka χet, gžečne šã skũõniu, kapeluš zdjou, pogadaũ z ojcãm* Stękińy Olsz, *jek še popšiuõ, pogadaũo še troχe i pšišłim do domu, opšikovaũo še χlěf* Napierki Nidz, *minaš pošet tam do mũna, z lužami pogadaũ* Gardyny Nidz, [kapelan] *z každã ziedziãł co pogãdać, každẽgo pocieszyc* W, Bar 42, *jã tam pogãdãm z szulnistrzem to može cię przesãdzi do trzeci klasy* Tuławki Olsz, KF, ● *tãm ñe tšeba ñic rozmaããć, tylko pogadać do serca* Purda Olsz. MK

pogadały «o człowieku: rozmowny?»: *co za fejne luže pogadaũe, õni vyjmajo tako kruže spĩritusu* Drygały Pisz. MK

pogadanie «mowa, wypowiedź (tu przენ)»: *to pogádańe lisove potsuxáũ miši-królik i zvoũũ do šebže fšistke pšçouĩ, uosi i šeršeńe i móžuũ do něx* Spręcowo Olsz, Stef JPW 80. MK

pogadanka (Z + P + lit) Olsz Szcz; **1.** «rozmowa, zwłaszcza swobodna, pogawędka» Olsz Szcz: *i znowuz pic i jesc i pogadanki i pogadanki i adresy podania sobie wzajemnie, tak zaś bawili, ze chyba się nie zapomni do śmierci* Klon Szcz, P 5, 28, *coś o północy oddaliłem się kilka kroków na pogadankę z kierownikiem stacji* St Kaletka Olsz, Leng 192; **2.** «popularny wykład»: *zebrańa i pogadańki odbywaũy še ras na tyżeń* Purda Olsz. MK

po galancku zob. **galancki**.

pogalopować «popędzić; też: pojechać konno kłusem (wg obj. KF)»: *pogalopowańem za nemi ale juź jech nie buło zidać* Tuławki Olsz, KF. DK

pogan, poganin (Z + lit + SWMc) W Nidz Pisz, psn; *pogan* W Nidz Pisz, *poganin* Pisz i bl, zapis nierozstrzygający formy Nsg bl; Npl *pogany* Olsz, Gpl *poganów* bl; **1.** «innowierca, nie katolik; człowiek nieochrzczony» W Pisz i bl: *Nie z zydów ani z pogánów, Lec stąd, ze zã wiele panów* psn Kętrz 97, *Lecz poganin żadnej litości nie mając [...] Przywiązawsy matkę do konia, precz bieży* psn IS XLIII 169; **2.** «epitet pejoratywny» Nidz Pisz i bl: *Oj borĩ, lastĩ, wisoka xojina, Ně dajze ní, Boze, z Lešin pogańina* psn. MK

poganiacz (SWM IV) Ełk Olc; «w kołowrotku: deseczka łącząca pedał z kołem». MK

poganiaczka (Z + SWM IV, Fal PST) Olsz Giź Ełk Olc; «w kołowrotku: deseczka łącząca pedał z kołem»: *pogańacka, co tak še depce s tym trętem i s tym uubem* *pospouu* Budki Olc. MK

poganiać (Z + lit) OWMzach Giź Pisz, psn; fut 1sg *będę poganiał* Olsz; **1.** «w odniesieniu do zwierząt: zmuszać do ruchu w określonym kierunku, pędzić, też: przepędzać» OWMzach Giź i bl: *koźica – jek za puugãm xojĩ, ón mã taki kuj i pši tãm kawaũ zamńháńa uwešone, cobĩ muk pogańać* Stawiguda Olsz, *ruscko še końa pogańa* Sucholaski Giź, *xura, xura – to še tak pogońo, popęńza še* Piwnice Wk Szcz; **2.** «skłaniać do pośpiechu, ponaglać»: *un mńe zawdy pogańo, u něgo zawdy pręntko, un jest wojskowi* Myszki Pisz; **3.** «przesuwać, przeciągać»: [u niewodu] *louffĩjka ćeńka, zeby pogańać ten drońk* Swaderki O. MK

poganiać się (Z + lit + SWM III) OWMzach Mrąg Ełk; **1.** «o krowie: przejawiać popęd płciowy; też: parzyć się» lok. jw.: *krowa xce do bika – pogańa še* Mrągowo, *jeużakĩ to take muode, co jescce še ně pogańaũi* Szczytno; **2.** «przesuwać się»: *te co pogańajo še to pacyny* Mrągowo. MK

poganianie 1. «przesuwanie, przeciąganie»: *zĩdu do pogańanã xoxłĩ od żórĩ do żórĩ* Jabłonka Nidz; **2.** «zapładnianie»: *ja pošadaũ na moiũ xektarax dva końe, pšeńć kruf, dva jauńovice, take co muźĩ do pogańańo, rozumėjeće co* Skajboty Olsz, UAM. MK

poganin zob. **pogan**.

pogański lit bl, psn; **1.** «właściwy poganom» bl: *Wiara ta nie chrześcianańska Lecz djabelska i pogańska* Kal 1890, 13; **2.** «należący do pogan» bl: *Konie twe pobiorą i onych nie wrócą, Bo się z niemi w kraje pogańskie obrócą* psn IS XLIII 169. DK

pogaństwo (Z + lit) Olsz, psn; «poganie; też o czasach pogańskich»: *Od pogaństwa pochodzące, I nas lud omamiające* Kal 1892, 9, *tu kiedyś byli Prusoki, jak było pogaństwo* Barczewko Olsz, PorJ 51, 5 s. 28. MK

pogarbić «o chorobie: spowodować powstanie wypukłości w wielu miejscach»: *rojmatysm to gnaty ũamnie, to tak te kości pogarbŕyi, pokurci* Snopki Pisz. *KS*

pogarbić «o wielu osobach: pokryć się garbami, stać się garbatym»: *jedni łupadli pod przetak, potłukli sia i pogarbzieli. To byli szewce* W, Stef OK 34. *MK*

pogardzać (Z) Olsz, lit bl, psn; imp 2pl *pogardzajta* bl, praet 2pl *pogardzališta* bl; **1.** «okazywać komuś pogardę, brak szacunku» Olsz i bl: *Mam aby jedno proŕbe do was; abyšta [...] rodzicami wasymi nie pogardzali* bl, Mał III 143; **2.** «odrzucać coś, odmawiać czegoś» bl: *no jedzta esce, jedzta, a i piwem nie pogardzajta* bl, Mał I 13. *MK*

pogardzić; fut 2pl *pogardzita*; **1.** «okazać komuś pogardę, lekceważenie, uznać za coś gorszego»: *ńedobrego cŕożeka tŕeba pogarźić* Jedwabno Nidz, ● *chyba nie pogardzita naszymi mniskiemy progamy* Tuławki Olsz, KF; **2.** «odrzuć z pogardą»: *Jek nowy obraz sprawili wnet tem starem pogardzili Za drzwiami go postazili* psn IS XXIX 105. *MK*

pogarniać (Z) Resz Szcz; «garnąć przesuwać, zagarniać»: *ŕe pacinuje, a ŕosŕem ŕe pogarńa* Piastuno Szcz. *MK*

pogarniać się «być przesuwanym, zagarnianym»: *we dwuŕ to ŕeć zastaźić, albo zaki, jeden ŕe zastaźau a jeden ŕe pogarńau* Snopki Pisz. *DK*

pogasić «przerwać ŕwiecenie, zgasić»: *czas z nãma spać, bo juź ŕwiatła pogasili* Tuławki Olsz, KF. *MK*

pogawędka (P) Szcz; ogp?: *i tak tez było: obiada i pogawędka* Klon Szcz, P 5, 28. *MK*

pogderać «pozrędzić»: *nech gderã; jek sobie trochę pogderã to zarã zdrowszy* Tuławki Olsz, KF. *UDK*

po germańsku zob. **germański**.

pogiać, pognąć (Z + lit) OW Szcz Pisz; «powyginać, pokrzywić»: *chto te druty tak pogãł?* Tuławki Olsz, KF, *jak traźi ta gaza, to tako moc ma, co pogńe ŕŕo* [o wybuchu w kopalni] Maćice Szczytno, *dali mu rover ŕoc i troxę poguŕ tẽn rover* Dłuzki O, UAM; **pogięty** «o drzewie: krzywe, powykręcane»: *koŕlaće od wãtru poģente* Skajboty Olsz. *UDK*

pogiać się «uleć zniekształceniu, przestać być prostym»: [u kosy] *łostŕe, pleci; pleci se poģeli* Bogacko Giź, *łod ciepła deski się poģely* Tuławki Olsz, KF. *UDK*

pogidlać «połaskotać, połechtać» W, SWarm 115. *UDK*

poginać (Z + P + lit) W Węg Giź Pisz, psn; **1.** «o wielu istotach: stracić życie, zostać uŕmierconym» W Węg Giź i bl: *tak na nãju [...] strzelali, co wnetki wszyscy pogineli* Tuławki Olsz, KF, *nie zostało ani konia, ani krowy, nawet wiele psow poginelo* Stryjewo Resz, P 1, 7, *komor to tak ci ńe da spać; petrulžo macalŕi; s cukrem rozrobźić i pomazać, to poģinelŕi* Sołtmany Węg; **2.** «przestać być widocznym, zniknąć» Giź i bl: *Cas do domu cas, cas, nadobne dziewecki, Juŕci pogineli na niebie gziodecki* psn Gęb II 83, *jek kto taki owŕoźauŕi buŕ, a tej wodi s tej studńi wŕou i ŕe omuŕ, to poģineuŕo* Sądry Giź; **3.** «wyginać, przestać gdzieś występować, o przedmiotach: wyjść z uźytku»: *jek poceli len w jeźora macać, to reki poģineli, barzo ģineuŕ* Bogacko Giź, *puatek, ŕale, pŕŕevuj kapelus, teras kapelusy poģineuŕy* Dãbrówka Pisz; **4.** «zapodziãć się, przepaŕć»: *ja sfojix [kur] tu ńe pŕŕovaźe, boby ńi poģineuŕy* Kwik Pisz. *UDK, DK*

pogładać psn; «patrzyć, spoglãdać»: *Ci na ŕwę ojczyznę oczy obracajã* Na pokrewne swoje z płaczem *pogładajã* psn IS XLIII 169. *UDK*

pogładzić «pobronować» Mycyny O, SWM I s. 84; **pogładziony** im. bier.: ♦ *po podłorańu to beńźe tedi pobronowane, poguãźono, co te kęmpy porostuikujo* Szczytno. *DK*

pogładzić się 1. «pogłaskać się»: *Najemy się, napijemy, Po brzuchu się pogładziemy* psn, Wisła IV 801; **2.** «zostać wyrównanym»: *a póżnej, jak już začęo keukovać, to je mušau letko brono guažić, ażeby ša ta žemā poguažiu* Gryźliny Olsz. DK

pogłaskać (Z + P + lit) Olsz Mrąg; ogp: *ten nastarsı pan direktor poklepaı go i poguaskaı go i muııu: sinu, dobžeš ıotpoıeıaı* Mrągowo, *pogłaskała go po licach* Tuławki Olsz, KF. UDK

pogłębić; pośw. tylko im. bier.; «wglebić»: *to po wsuwaniu tej szyby odpychali ten stoł do mie we stronie muru, który był pogłębiony 120 cm* Klon Szcz, P 5, 17. MK

pogłębienie «zagłębienie»: *na ten rozžažony ogeı, to my moııiva kukıysk, a co do tıgo pogıembına, to ne moge žadnego vyjašneıa dać* Tomaszkowo Olsz. MK

pogłodować «nie dojadać, zaznać głodu przez pewien czas»: *nic by ci nie zaszkodziuło, jekbys jescze troszkę pogłodował* Tuławki Olsz, KF. DK

pogłupić «otumanić, ogłupić»: *dycht nıju pogłupsili z tem jech gıdanem* Tuławki Olsz, KF. UDK

pogmatwać «poplątać, pomieszać»: *pogmatwaes tę przedzę ji terı mi moııewa ji nazııać na szpule* Tuławki Olsz, KF; **pogmatwany** im. bier. (przen?): *takı pogmatwanı ta robota, co ni moııewa dali robzić* Tuławki Olsz, KF. UDK

pogmatwać się «poplątać się, pomieszać się»: *wcıorko mi się tu pogmatwało* Tuławki Olsz, KF. UDK

pognać (Z + lit) O Olsz Nidz Giż, psn; **1.** «zmusić do ruchu w określonym kierunku, też: przepędzić, przegnać, wypędzić» Olsz Giż i bl: *pognıtem bydıo do lasu, coby bıki tak nie gryzły* Tuławki Olsz, KF, *I psamy pognacz i wyszczwacz, By nie wróczuł bogactwa łogłondacz* psn Stef II 90; **2.** «pobiec»: *pognaıbum jakosı to drogıo dali, moze casım nedaleko jes jakaš žes* Jabłonka Nidz; **pognana** (Z) O Olsz; «o krowie: zapłodniona»: *ı jeıoııica bıneııe pognanı, oceli se* Waplewo O. MK

pognać się (Z + lit) W; «o krowie: zostać zapłodnioną»: *krowa χce do bıka, krowa se pognııa* D Wólka Resz. MK

pognać zob. **pogiać**.

pognić (Z + lit) Olsz Szcz Giż; «zgnić, spróchnieć»: *latosi rok buł taki mokry to nıma gwıłt kartofłıw pognıo* Tuławki Olsz, KF, *wontoni pognıııu, to jus ne tıšıma dno* Rumy Szcz; **pognity** (Z) Giż; Nsg n -o; im. bier.: [drzewo] *ııamane to jest abo pognııto* Skop Giż. UDK

pognieść 1. a) «potłuc, zmiażdżyć»: *na kaıneıu bııje vaııkem, co se pognıeće esce lepsı, fıtedy klepać, jo, te paıııory co ıoblecu* Tuchlin Pisz; **b)** «przygnieść? poturbować?»: *koze pognıııo, połomoł, a nie wstala* Rudziska Szcz, BWM 172; **2.** «zmiąć, pomiąć»: *ıusiıc trochę jenıczy, bo sobıe klejd pognıecıesz* Tuławki Olsz, KF; **3.** «w odniesieniu do ciasta: wyrobić» Rzeck Resz, SWMp 100; **pognieciony** «rozdrobniony, utłuczony»: *a to moze być šecka z ofsem pognıećıonym, a nekuııy to kartofle oblejo* Frąknowo Nidz, *pognıecıone kartofle* Sądry Giż, SWMp 202. KS

pognieść się «zostać zmiażdżonym»: *wsadziułem zısne do kieszeni ji mi się dycht pognoııy* Tuławki Olsz, KF. KS

pogniewać «wzbudzić czyjeś niezadowolenie, zdenerwować (niejeden raz?)»: *We dne jı pognıewom, Žeczorım przeprosze* psn Stef II 112. KS

pogniewać się; (lit) Olsz, psn; 1pl cond *bym się pognıewali* Olsz; **1.** «pokłócić się» Olsz i bl: *wnetki bym się pognıewali* Tuławki Olsz, KF; **2.** «poczuć do kogoś żal,

urazę»: *A jak wam się nie spodoba co ja tutaj śpiewam Zaśpiewajcie sobie sami, ja się nie pogniewam* psn IS XXXI 113. KS

pognoić «nawieźć ziemię obornikiem»: *co pãra lãt tšeba rolã pognoić* W, SWarm 115, *še pognoi kartoflisko do kartofli* Unieszewo Olsz; **pognoiony** im. bier.: *pod žito tak ša robžiuo, že byuo pognojone* Gryźliny Olsz. KS

pogoda (Z + P + lit + SWM VI) OWM, psn; **1.** «dobre warunki atmosferyczne; też: dzień słoneczny, ciepły, bez deszczu» OWM: *po krůtki pogože znũf ša uožimnuuo* W, SWarm 104, *eno zeby Pan Bóg pogode dał, zeby mozna psięknie i sucho zebrać* bl, Mał I 9, *pŕęjknũ cas, kedũ sũuńce šfeći, pogoda tedi* Kozuchy Pisz, *pogoda, sũonęchnũ žiń* Maruzek O, ● *pajenčina furo, to na pogoda* Wipsowo Olsz; **2.** «warunki atmosferyczne panujące na jakimś obszarze lub w jakimś czasie; też: dzień charakteryzujący się takimi warunkami» OWM: *mglisto i žimno, v ješeni l'ixa pogoda* Kozuchy Pisz, *stojol jeke sztyry tygodne na polu – zalezi od pogody* Dłużki O, PKFP XVIII 38, przs. *do Gód – tysiąc pogód* W, Bar 137, ● *na l'ixo pogode* [o zapowiedzi, którą stanowi księżyc otoczony mgiełką] Turówko O, ● *pogoda buua jek šćkuo* Sząbruk Olsz, KN III 213; ● *pogoda dobra, fajna, jasna, ładna, piękna, słoneczna, ~ brzydka, deszczowa, licha, marna, niedobra, nieladna.* KS

pogodliwie «pogodnie» Szyba Ełk, SWM VI s. 46. DK

pogodnie ogp: *jek jeszcze jutro będzie tak pogodnie, nie brãkujewa żyto w lãki stãziãc jenã lod razu mozewa go wieźć do stodoły* Tuławki Olsz, KF. DK

pogodno «pogodnie»: *šano, kedy pogodno, to je pĩrsy gatunek* Gorzekały Ełk. DK

pogodny (Z + lit) O Olsz Giź, SWM VI, psn; **1.** «słoneczny, bezchmurny» O Olsz i bl: *leži [len] na tym bželńiku šternašće dñi – to usŕñe, to ø pogodne powjětše beńže zebranu* Głaznoty O, [niebo] *pogodne, kedy χmuruf ni ma* Zwierzewo O, *W pogodny wieczór św. Jana Cichy pogórek z wieczoru* psn IS XXXVII 140; **2.** «występujący przy ładnej pogodzie, zwiastujący ładną pogodę»: *pogodna prejga: modra, želona, cerwona* Krzyżany Giź, *pogodny obłok* bl, SWM VI s. 50. DK

pogodyńka hip «**pogoda** w zn 1»: *Wcoraj była pogodnyńka, dziś pochmurny dzień, Nie wzdziałam mego Stawia przez cały tydzień* psn IS III 456. KS

pogodzić 1. «doprowadzić do zgody, pojednać»: *nie markoccie się, jã jech pogodzę* Tuławki Olsz, KF; **2.** «połączyć w spójną całość rzeczy różne»: [Samulowski] *potrašuu pogožiť mišli norodowe z mišlami χšešćijajskami* Sząbruk Olsz, KN III 213. KS

pogodzić się (Z + P + lit) Olsz, psn; **1.** «dojść do porozumienia; pojednać się» Olsz i bl: *Wnet sia pogodzili na zapoziedz dali Barana zarzñgli wesele sprazili* psn IS LXIX 243; **2.** «przyjąć, zaakceptować coś niekorzystnego» Olsz: *mušiuwa še pogožiť z wolõ bosko* Gady Olsz. KS

pogoić się «wygoić, wyleczyć sobie rany»: *pogojić še tšebã* Wojnowo Mrąg. KS

pogomonić się «pokłonić się (obj. Wisła III) [?], pokłócić się?» bl, Wisła III 88. KS

pogonić (Z + P + lit) W Szcz Ełk; «zmusić do ruchu w określonym kierunku; też: wypędzić, przegonić»: *to še jo pogoñi – ić* [odp. na pyt.: Jak woła się, pędząc krowę?] Wiśniowo Ełckie, *poguñ troxa pšotkove koñe, uñne ćuñgnũ za mauo* W, SWarm 125, *majster mie jeszcze chcał bic i mie pogonił, ze ja nie chcę się uczyc u niego* Klon Szcz, P 5, 10. KS

pogonić się (Z + lit) W; «o krowie, sp o owcy: zostać zapłodnioną»: *našã Uačatã pogũnuua ša 12 marca* W, SWarm 115, *jegñãk – póki šã ñe pogoñi* Olsztyn. KS

pogoñ (Z + P + lit) O Olsz Szcz; **1.** tylko w wyrażeniu przyimkowym «ściganie kogoś, pościg» lok. jw.: *pošli za gburem f pogoñ, χćeli go dognać* N Kaletka Olsz, *wzieli uczieczkie na Królewiec krzizacy a Witold w poguñ za nimi* Ulnowo O, PorJ 53, 5 s. 32; **2.** «ludzie goniący kogoś, biorący udział w pościgu» Olsz: *więc wbiegłem do lasu a pogoñ zmiliła droga za mnã* Dywity Olsz, P 4, 15. KS

pogorywać «niszczyć od skwaru»: *zouty pšosek to us es nojgorsy, rñjescoma to ot sũuñca wipali, pogoriwa* Paprotki Giż. KS

pogorzec «stracić mienie na skutek pożaru (obj. SWarm)»: *Kalina ñe tak dãvno pogožãu* W, SWarm 115. AW

pogorzenie «strata mienia na skutek pożaru (obj. SWarm)»: ● *chodźć po pogorzeniu [zeby zebrać datki pieniężne lub wsparcie w naturze]* W, SWarm 115. AW

pogorzeniec «pogorzelec» W, SWarm 115. AW

pogospodarować «poprowadzić gospodarstwo rolne przez pewien czas»: *pãrę lat jeszcze pogospodaruję a potem ludãm gospodarkę mojemu synoziu* Tuławki Olsz, KF. KS

pogościć się «wziąć udział w zabawie lub biesiadzie»: *A χto χce z narñi še pogościć* *Muši cauy rocek pościć* psn. KS

pogotowie; na pogotowiu, w pogotowiu «do natychmiastowego wykorzystania, w gotowości»: *jã téz zitki zawdy pod bãlkiem mám na pogotoziu, chocam mojam dzieciom mocno dobrã jest* W, Bar 72, *to tšeba byuo esce* [dużo tkać dla młodej pary] *as fšistko byuo f pogotoju* Kałęczyn Szcz, UAM. KS

pograbic (Z + SDGW) W Szcz Mrąg Giż Ełk; inf -*éc* Resz Mrąg, fut 1pl *pograb- biwa* Olsz; «zagarnąć grabiami w jedno miejsce, zgrabic» W Szcz Mrąg Ełk: *pograb- bywa f kopšice – i do domu* Szalstry Olsz, *potam ša vežña grabže i pograbzi ša f snopki* Gietrzwałd Olsz; **będzie pograbiono** z podm. uogóln.: *byže pograbžuno, na wozy ladowano ji do dumu wježuno* Paprotki Giż. KS

pograbki (Z + SDGW) sp Olsz Szcz Giż Pisz Ełk; «zgrabione resztki słomy pozostajej na polu po sprzęcie zbóż kłosowych»: *to kedì vozõ tak s pola tõ targanke, to tedì esce zagrabõ po tej targãnce do cista, to tam za vozem iže tam jeden i zagrabã, to te same co zagrapki i pograpki* Wipsowo Olsz, SDGW 52. KS

pograć (lit) Olsz; imp 1pl *pograjwa*, 2pl *pograjta*; **1.** «spędzić pewien czas, grając na instrumencie muzycznym»: *pogrãjta nãma jeszcze na trãbach* Tuławki Olsz, KF; **2.** «spędzić pewien czas, grając w grę hazardową lub towarzyską» Olsz: *pogrãjwa jeszcze siulkę, može się łodegrãm* Tuławki Olsz, KF. KS

pogranicze (Z + P) Olsz Szcz; «teren w pobliżu granicy dzielącej obszary wyodrębnione według określonych kryteriów»: *pšijexãu do nas naučćel Jašek Paweu, poχožju s pograñiça, z Zakšewa – to juš byuo Pomože* Purda Olsz, *nieraz nocãm ganalisny agentow niemieckich na pogranicu* Klon Szcz, P 5, 33. AW

pograniczny (P) Olsz Szcz; Gsg f -*é* Szcz; **1. a** «dotyczący ochrony pogranicza państwa» Szcz: *polski strazak pograniczny zabrał pod sãm opekę i go przeprowadził do koszar na pogranicu* Klon Szcz, P 5, 32, *jest cała granica obstawonia strazãm pogranicznãm i chcom jech przyłapac* ib, 34; **b** «mieszkający na pogranicu; związany z pograniczem» Olsz Szcz: *obowiãzkem Panstwa jest, te pograniczne miejszości*

w *swoj narod włączyć* Dywity Olsz, P 4, 45; **2.** «znajdujący się przy granicy»: *przesli szczęśliwie przez podworko domu pogranicznego na ulicę i zapiewali sobie po niemiecku* Klon Szcz, P 5, 34. AW

pograżyć się; pośw. tylko im. bier.; «całkowicie poddać się przygnębiającemu uczuciu»: *i w smutku pogrążone* Skomack Wk Ełk, PME XIX 97. KS

pogrodzić; pośw. tylko im. bier.; «otoczyć płotem, ogrodzić»: *było zaśane tedi i φ céngu chożiuo biduo, było pogrozone casem* Sądry Giż. KS

pogrozić (Z + lit) O Olsz Nidz Pisz; «postraszyć kogoś, wykonując charakterystyczne gesty»: *pogroziła mu palcem ji móziula, aj, aj* Tuławki Olsz, KF, *kozdy jécak muśi feršik mójéc, ják né uńe, to rósko se pogrozi* Myszkki Pisz. KS

pogródki (Z + SWM I) OMzach; **1. a)** «górną część schodów koło drzwi otoczona balustradą» Mzach; **b)** «całe schody» O Nidz; **2.** «weranda bez daszku» Szcz. KS

pogrożka (P + lit) Olsz; «zapowiedź kary, zemsty; groźba»: *já się tam żadny pogrożki nie boję* Tuławki Olsz, KF. KS

pogrubić; pośw. tylko im. bier.; «zrobić grubszym»: *tlo tén tempi kuńec jest, igua pogrobžona taka dıxt okruņgua bes kolbt* Stryjewe Resz. AW

pogruchać przen «porozmawiać z czułością»: *poszli do lasu ji sobzie tam pogruchali* Tuławki Olsz, KF. AW

pogruchotać «połamać, poturbować»: *pogruchotali mu nogi ji ręce* Tuławki Olsz, KF. AW

pogryźć (Z + lit) OW Nidz Giż, psn; **1.** «rozdrobnić zębami; też: zjeść» Olsz i bl: *pogryż dobrze to mneso, coby ci w żołądku nie tutknęło* Tuławki Olsz, KF, *zegarek pomknou, skuo pogryś i nič mu né buyo* Unieszewo Olsz; **2.** «o szkodnikach: pociąć zębami; poniszczyć» W: *ščerwo šćuri, muśi mnexi pogryzu* Stryjewe Resz; **3.** «pokąsać (też o owadach)» O Nidz Giż: *[komory] jak pogryźli, take burxle byli, to jołdynem smarovali* Szymgwałd D O. AW

pogryźć się 1. «pokąsać się wzajemnie»: *psy się pogryźli* Tuławki Olsz, KF; **2.** przen «pokłócić się»: *to co toni się tak pogryźli?* Tuławki Olsz, KF. AW

pogrzeb (Z + P + lit + SWM VIII, Kult MW AS) OWM, psn; **1.** «ceremonia chowania zmarłego, też: stypa» OWMzach Mrąg Węg Pisz Ełk i bl: *posuy na mođiuu, pogżep maju, zmerua jena* Wojnowo Mrąg, *zafše byuo i špévane po polsku i po rńecku na veselu i na pogżebe, né byuo o to pomsty* Tyrowo O, *jak to grósko pořovana byua, kafe ji fšistko jeść i pśić, jakem se najedli štery groće tu pśišli, potem muşou tancovać na pogżebe* St Jabłonki O, ● *I skoczul ji na kark, Rónczki ji załomoł, Pod żelóném drzewem Pogrzeb ji zgotowal* psn Stef I 40; **2.** «kondukt żałobny» Olsz Nidz Mrąg Pisz Olc: *oni tu šli tak s pogżebem* Nidzica. AW

pogrzebac (SWM II, SWMp) Nidz; ogp. AW

pogrzebać «zakopać w grobie, pochować»: *My twe ciało pogrzebiemy, Boga wespół prośić będziemy, Aby nas z tobą złączył* psn Stef III 118, ● *fraz pogrzebać żyda* «ominać przy oraniu kawałek pola»: *znowuj žida pogżebau* Bukwałd Olsz. AW

pogrzebanie «przegarnianie»: *košor do pogżebóna* Rostki Pisz. AW

pogrzebić (Z) Nidz Mrąg, psn; «zakopać w grobie, pochować»: *na puu umerte ućekańce, tam iř pogżebžili* Jabłonka Nidz. AW

pogrzebny (Z) Szcz Giż, SWM VIII; *Pogrzebna Niedziela* zob. **niedziela** w zn 1. AW

pogrzebowy (P) Resz; ogp: *zwycczaje pogrzebowe byly w mojej rodzinie wiosce jak i w szaszędnich* Stryjewo Resz, P 1, 2. AW

pogrzmiwać impers ogp: *W dalekiej stronie pogrzmiwa, Tam mój najmnniejszy przebywa* psn, LitLud 88. KS

pogubić (Z + lit) O Olsz Mrąg Olc, psn; praet 1pl *jem pogubili* Olsz; **1.** «stracić coś przez niedopatrzenie, zaniedbanie, zapodziać» Olsz Mrąg i bl: *siulaś ty już tech kneflów pogubził* Tuławki Olsz, KF, *Hej, chłopaczku niezbyt gracki, Ty pogubisz wszystkie kaczkę* psn Sob 143; ●● «zatracić»: *uńi ñe xćel'i sfoju váre zųamać, pogubić* Gałkowo Mrąg; **2.** «zostać pozbawionym czegoś lub kogoś, utracić kogoś lub coś» O Olsz i bl: *pogubził'i źeći, Źostatńe źeći* Radosty Olsz, *zembof uś ñe mom, juśem pogubziųa* Tyrowo O; **pogubiony** im. bier. w zn 1 ●●: *ośo pogubono, poonacono* Olecko. KS

pogubić się (Z + lit) Olsz Giź; praet 1pl *pogubili* się Olsz Giź; «o wielu: stracić kontakt ze sobą, rozdzielić się niechcący»: *mi śe pogubił'im na Źućece* Bogaczewo Giź. KS

pogwarka «rozmowa towarzyska, pogawędka»: *poszed do siujsiáda na pogwarkę* Tuławki Olsz, KF. KS

pogwarzyć (P + lit) Olsz Olc, psn; fut 1pl *pogwarzym* Olc; «spędzić pewien czas na rozmowie, pogawędzić»: *moglibym sobie jeszcze trochę pogwarzyć* Tuławki Olsz, KF. KS

pogwizdać (lit) Olsz; fut 1sg *pogwizdam*; «spędzić pewien czas, gwizdząc»: *co, ni mogę sobie doma trochę pogzizdać?* Tuławki Olsz, KF. KS

pogwizduwać; formę hasła powtórzono za KF; «gwizdać z zadowolenia co jakiś czas»: *Żyto dobrze mu plonuje Toteż sobie pogzizduje* psn, KF. DK

pohakać 1. «okopać rośliny, żeby zniszczyć chwasty»: *pořoka śe motko* Piwnice Wk Szcz; **2.** «pociąć, porąbać na kawałki»: *pořakać dźewo* Piasutno Szcz. KS

pohandlować «podjąć próbę zawarcia transakcji handlowej»: *wciórko jeno, jek będzie, ale pohandlować możewa* Tuławki Olsz, KF. KS

poheblować; *poje-*; «spędzić pewien czas na heblowaniu»: *dąj mi też troszkę poheblować* Tuławki Olsz, KF; **poheblowany** «poszatkwany»: *◇ kápusta na źime ona beże pojeblovana abo pośečona f kųotke, ona śe sama ukisjeje* Mazuchówka Giź. KS

pohordzić; tylko *-lor-*; «poruszając się gromadą, wyrządzić szkodę, podeptać, potratować»: *Bžanjkove bidųo poųoržųųo naś uożes pši tryfće* W, SWarm 117, *ñe psilovaliśta gaiśi; uńne vidostali śa z uogrodu i poųoržili kavąų pśańici* ib 110. KS

poić (Z + lit) OW Nidz Mrąg Pisz, psn; inf *pojeć* Pisz, fut 1sg *będę poił* Olsz; **1.** «dawać pić zwierzętom» OW Nidz Pisz i bl: *jek pódę krowy przelobdzować, zarą jech będę pojuł* Tuławki Olsz, KF, *tom pošųa do drugi praci šřine futrować, ćeloki pojić* DWólka Resz, *f toku i s kubųa poju* Elgnówko O, *źedrańi poił'i* Lisy Pisz; **2.** «podawać komuś alkohol» Olsz i bl: *pojili go sznapsem aż się łupsuł* Tuławki Olsz, KF, *Poiųem Anke, xćaųem jo za żonke* psn; **pojony** (Z) O Resz Mrąg; Nsg n *-e* Resz Mrąg; im. bier. w zn 1: *tedi pśiřprovaźųam bideųko do domu, znowuj byųo futrovane, dojunę i pojunę i tak buų źeń do kónca* D Wólka Resz. JS

poigłować «poradlić» Jabłonka Nidz, SWM IX s. 67. AW

poinformować ogp: *pan Wojewoda mnie poinformował dobrze i sprawiedliwie* Szczęsne Olsz, P 2, 4. KS

poinformować się (P) Szcz; praet 1sg *ja się poinformowałam*; «wymienić się informacjami»: *po tej konferencji w Ostrołęce poszliśmy na piechotę ze Ostrołęki do Nowogrodu do Adama Chętnika i tam ja się z nim poinformowałam o pracy i do pracy plebiscytowej* Klon Szcz, P 5, 31. KS

poinformowanie forma rzeczownikowa czas. **poinformować**: *w pierwszych dniach grudnia udałem do Redakcji Gazety Olsztyńskiej celem poinformowania, co się tu robi* Dywity Olsz, P 4, 38. KS

***pointeresować się** «wykazać zainteresowanie»: *ja się trochę pointeresuje* Grabin O. KS

poiskać «poszukać komuś we włosach robactwa»: *ale żona mo naprzód poiskać go, czy ma wsi w głowie, a potem ma mu jedwabziem ożijać palce* Purda [D] Olsz, BWM 123. KS

pojachtować się «pokłócić się» Skajboty Olsz. KS

pojadać zob. **powiadać**.

pojadowić «podenerwować, podrażnić kogoś przez pewien czas»: *pojadowiłem go trochę, bo łon to zajdy chce być taki mądrala* Tuławki Olsz, KF. KS

pojarchać się «pogniewać się» bl, KN I 311. KS

pojazd (Z + P) Olsz Giż; Lsg *pojazdzie* Giż; ogp: *gościńiec – pży karčmaχ, tam gźe podjeżżajō z wozami, s pojazdami* Stawiguda Olsz. KS

pojać (Z + P + lit) OW Szcz Mrąg Węg Giż Pisz, psn; inf *pojnąć* Olsz Węg, fut 1sg *poję* Olsz, praet 3sg *pojena* O, cond 1pl *my by pojęli* O; **1.** «zrozumieć; ogarnąć, objąć umysłem» O Olsz Mrąg Węg Pisz i bl: *my by pojeli to polsko gotke, żeby żona była na nieńeckej moŕe* Lichtajny O, *jedno je, co żońi ni mogu pojónć: to je moje, to je tfoje, my nęnaŕożne do tego* Idzbark O, *Tam poznajo ciebie Boże Ile dziecie pojać moze* psn IS LXXII 260, *nie moŕe rozumem pojónć* Dobry Lasek Mrąg; **2.** «poślubić» Olsz Szcz Giż i bl: *Kedi ojćec umże, a pojńe matka drugiχ to ojcum* Paprotki Giż, *pojąłem żona która także zawsze tylko u gospodarza służyła i była pracowita* Gryźliny Olsz, P 3, 7, *Pojnij, pojnij, śliczno krakowjanko, Pojnij króla za majza!* psn Stef I 24; **3.** «ująć, chwycić; o chorobie: zaatakować, opanować»: *I pojól ci jó w poły, Wyniół jó za stodoły* psn Stef I 227, *choroba go pojena* O, KN V 247; **4.** «odczuć? zjeść?»: *chrzán taki má cisty smak, że i já pojać go moga* W, Bar 43; por. **pojętny**. AW, DK

pojątek «rozeznanie, pojęcie»: *te mneszuchy ni mają żadnego pojątku ło naszymy* Tuławki Olsz, KF. AW

pojeblować zob. **poheblować**.

pojechać (Z + P + lit) OWM, psn; pełny wykaz form fut i imp: fut 1sg *pojadę* O Resz Mzach Giż Pisz i bl, *pojedę* bl, 2sg *pojadziesz* bl, *pojedziesz* Olsz Mrąg Pisz Ełk i bl, 3sg *pojedzie* O Olsz Mzach Giż Pisz, 1pl *pojadziem* Szcz i bl, *pojadziemy* O i bl, *pojadziwa* bl, *pojedziwa* O Olsz i bl, *pojedziem* M i bl, *pojedziemy* bl, 2pl *pojedzieta* Nidz Mrąg Pisz, 3pl *pojadą* M, *pojedą* Mrąg, imp 1pl *pojedźwa* Olsz, 2pl *pojedźta* Mrąg, praet 1sg *ja pojechał* bl, 3sg *pojachał* Szcz i bl, 1pl *em pojechali* Pisz, *pojechalim* Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz, *my pojechali* Mrąg; **1.** «przenieść się z miejsca na miejsce za pomocą różnych środków lokomocji, również konno; udać się, wybrać się dokądś; wyjechać, odjechać» OWM: *ja pojade do Drgaŕu poćunŕgęm* Pogorzal Wk Pisz, *bricka – co v nieźele do kośćoŕu pojeχaŕu* Mąćice Szcz, *pojeχaŕu jeŕχęm* Laski Wk Ełk, *nie pojażęm v końa, bo obzŕożauo* Ścięciel Szcz, *pojeχal'im do sondu do Mroŕgowa*

Mikołajki Mrąg, *żona pojeχaua f čornum óbrańu, no hé?* Kajkowo O, UAM, *a gźeby tam jena pojeχaua? jena – to strach Mazuchówka Giź, uńi casem pojado, to ja muśi źeći p̄xestować Olecko, uopcy, co to źéfcine znau i co go znau, vžou narajuu i pojeχau Myszkki Pisz, ● zrajili še v měsće, tedy pojeχali v uopatry, jek še sobe spodobajo, to jado v uopatry Skajboty Olsz, ● pojeχau nazot do Ostruda ros dva Kajkowo O, UAM, ● Keby Polak puściu, toby tu systike Nence pojeχali Ścięciel Szcz, ● przen? jek pomaze, to dop̄xero poježe Szczytno; ●● a) «o popłynięciu łodzią» O Nidz Mrąg Pisz: *jeden pojeχau ze sfojo snesko p̄ses jezoro coŋnem Jagodne Pisz; b) «o oboraniu?»: hé poježe f kouo, jeno prosto* Idzbark O; **2.** «o pojazdach: przemieścić się, przejechać» OMzach Mrąg Giź: *wus pojeχau kawauek preč Ulnowo O.* KS*

pojedać zob. **powiadać**.

pojednać «pogodzić»: *pojechãtem ekstra do nech, coby jech pojednać, ale takie są nã siebze zãzerte, co nicht nie chciał łustapsić Tuławki Olsz, KF, ● I pragnã z Bogiem pojednać swe dusze O Matko Boska juź umierać musze psn IS LI 189.* AW

pojednać się (P + lit) Olsz Szcz; «pogodzić się, dojść do porozumienia»: *powadzili się, ale bodãj juź sie pojednali Tuławki Olsz, KF.* AW

po jedne zob. **jeden**.

po jednoraz zob. **jednoraz**.

pojedynak (lit) Olsz, psn; «jedynak»: *Mniała baba pojedynoka, Roz dwa trzy, Wsadiuła go na cieloka psn Stef I 124.* AW

po jedynaku zob. **jedynak**.

pojedynczo (Z) O Olsz Nidz Mrąg; -ń- Olsz Mrąg; **1.** «jednokrotnie» Olsz Nidz: *pobronovać pojedynčo albo dubelt* Giławy Olsz; **2.** «jednowarstwowo» O Mrąg: *poduoga – dile to kedy pojedynco jest* Mikołajki Mrąg. DK

pojedynczy (Z + P + SWM II, X, PorJ 61) OWMzach Mrąg Giź, SWM XI; -ń- OW Nidz Mrąg; **1.** «występujący osobno, jednostkowy; zawierający mniej elementów, też: mający prostą budowę» OWMzach Mrąg Giź i bl: *tak robiły w stadzie, ale pojedynczy kon to zawsze zginãł udławiony przez wilka* Dywity Olsz, P 4, 3, *jest ożes taki dvojaki: čorny i żouty, dubeltovy i pojedynčy* St Kaletka Olsz, *śiće stavne to su dvojake: pojedynče i s podgrubżem* Rasząg Resz, *kloc okronguu widuubano żura w šrotku i potam kaša, to ša robi takam waukam, tjuce – to hé ma dužo opisu, bo to jest taki sp̄sent pojedynčy* [o stępie] Gryźliny Olsz; **2.** «o drodze: wąska, na jeden wóz» O Resz: *droga pojedynča, to taka co vozy hé mogó še om̄inóc tlo jedna kolej je* Bredynki Resz, SWM II s. 13. MGK

pojedynek (Z + SWM XII) O Pisz Ełk; **1.** «chustka na głowę» Pisz Ełk; **2.** «zaprzęg jednokonny»: *f pojedynka dyśle, uoryki* Zdory Pisz; **na pojedynek** «pojedynczo?»: *štyrżęści na pojedynek* [odp. na pyt.: Z ilu nitek składa się pasmo?] Liwa O. AW, DK

pojedyniak (Z) O Szcz Pisz; **1.** «jeden koń w zaprzęgu» O Szcz: *d̄išelki to na pojedniaka* Szczytno; **2.** «niewiele posiadający, niezamożny gospodarz» Różyńsk Wk Pisz. AW

pojedynka (Z + lit + SWM XII) Olsz Mrąg Giź Pisz; **1.** «chustka na głowę» Giź Pisz; **2.** «szyba okienna umocowana jednowarstwowo»: *na śćkuo muwom sibi pojedynki* Grabowo Mrąg; **w pojedynkę** (lit) Olsz; **1.** «jednoosobowo, pojedynczo» Olsz: *stališmy tam wewnãtrz ogrodzenia po dwie godziny kolejno w pojedynkę na straży*

St Kaletka Olsz, Leng 135; **2.** «w jednego konia (obj. KF)»: *pojedziewa w pojedynkę po łozies* Tuławki Olsz, KF. AW

pojedynski «występujący oddzielnie, pojedynczy»: *d'rzevo to raxuje śe tak pojedynske, a tak to k'še tam take* Niedźwiedzi Róg Pisz. AW

pojedyńczo, pojedyńczy zob. **pojedyncz-**.

pojedzieć zob. **powiedzieć**.

pojemka «niewola»: *nas vzuu f pojemke* Pisz. AW

pojenie (Z) OW Nidz Mrağ Giż Olc; forma rzeczownikowa czas. **poić** w zn 1: *vemborki byl'i na dole vušše, u gury šerše do ćelakuf pojeña, drevnane* Pietrzwałd O, wigon – *to jes od drogi do pojeña abo do pasu bidua* Rybno Mrağ. KS

pojeść (Z + lit) Olsz Nidz Giż Pisz Elk, psn; fut 1pl *pojewa* Olsz, praet 1pl *pojedlim* Pisz; «zjeść»: *jak śhadaña pojezu, to posp'söntam ot śhadaña* Nidzica, *žikiž sfiriuf dosyć, fšystko pojezo, kartofle fšystke vykopałi* Karolewo Giż. JZ

pojeżdzać; fut 2sg *będziesz pojeżdżał*; «zajmować się powożeniem wozem na polu podczas ładowania zboża lub siana»: *Jânek, dzisiâj będziesz ty pojeżdżał* Tuławki Olsz, KF. KS

pojęcie (Z + P + lit) O Olsz Szcz Giż Olc; **1.** «rozeznanie, wyobrażenie» O Olsz Szcz Giż: *miałem to pojęcie że tam dalej Łyny niema, a te wody tam wsiakają* Dywity Olsz, P 4, 4, *pañi ni mo pojeńco o gospodarce* Kalwa O, ● *ni mąsz pojęciã, co to za niedobre ludzie* Tuławki Olsz, KF; **2.** «bystrość, pojętność»: *jek ksiądz moze takie słabe pojęcie mieć, taki słaby rozum mieć?* Kowale Oleckie, BMW 140. AW

pojętek «bystrość, pojętność»: *ten χuopak co tu buu to ñe ma pojentku, zeby śe dalej muk ucyc* Frańkowo Nidz. AW

pojętny (P) Olsz, **pojęty** (Z) Mrağ Giż; «zdolny, bystry, przten chłonny»: *a tak jâk žecko pojeⁿte, to źle ñe dać do skouy* Orłowo Giż, *ponieważ miałem głowa pojętną nauczyłem się w krotkiem czasie* Dywity Olsz, P 4, 43. DK

pojma (SDGW) Resz; «połączenie kopic dzierzaka i bijaka cepów, gązwa». AW

pojmac (Z) O Olsz Mzach Giż Pisz, psn; **1.** «wziąć do niewoli, pochwycić» Olsz i bl: *Suchojcie [...] o ważnem zdarzeniu, gdy Jezusa pojмали I na śmierś go skazali* psn IS LVI 208; **2.** «nauczyć się» Giż Pisz: *ñe pojmauem těj kosi nažuñžić soby'e, naprajić, ale tam buu jedèn taki stari χuop, ñi to kose naprajiu, dobže zrobýuu* Biała Piska, UAM;

pojmany (Z) O Olsz Mzach Giż Pisz, psn; im. bier. w zn 1: **a**) w uż. podstawowym O Olsz Szcz Pisz: *z wojska nasego pojmane zolñeže sò tam Łatana Mł Szcz, brat ten to byu w Rosiji pojmany* Purda Olsz; **b**) w uż. rzeczownikowym «jeniec» Mzach Giż Pisz i bl: *ja byu ve Francyi za pojmanego* Maćice Szcz. AW

pojmaniak; Npl -ki; «jeniec?»: *pojmañaki – o, dobre luże byli* Mrağowo. DK

pojmanie (Z + P + lit) OW Nidz Mwsch; «niewola»: *biłi pucwarta lata φ pojmañu, s tego pojmaña pšišli nađe, ñic ñe ñeli* Pustniki Mrağ, *jedèn žèñc buu v Engłiji f pojmañu, druği žèñc v Rusiji f pojmañu, a jedèn buu f Francyi* Ogonki Węg, UAM. AW

pojmaniec (Z + lit) W Szcz Mrağ Elk; Npl -ce W, -cy Olsz; «jeniec»: *pojmanec umer śñerćo guodowo* Piasutno Szcz, *ruske pojmañce voleli robzić uu gospodãzi niš sežić v lãgraχ abo pracovać v fabrikaχ* W, SWarm 116. AW

pojmować, pojmuwać (Z + lit) W i bl, psn; -ow- Olsz, -uw- Olsz; **1.** «rozumieć» W i bl: *pojmuwać; jâ ñie ziem, jek ty to pojmujesz* Tuławki Olsz, KF; **2.** «brać do niewoli, chwycić» Sząbruk Olsz. AW, DK

pojrzyć (Z + lit) O; «popatrzeć, spojrzeć»: *rozpiól loch, pojrzy, to tu złote psismo na piersiach: „Amalia – to je dziewica”* Ruś Mł O, BWM 129. AW

pojutrze ogp: *pożycz nâma cochę, pojutrze ci łoddâwa* Tuławki Olsz, KF. AW

pokaleczyć (Z + lit) W; «poranić» W: *bik ša rosžičuū i pokalyčuū χuopâka* W, SWarm 136; **pokaleczony** «poraniony; też przen: uszkodzony»: *tyχ dvuχ i ten âuto to cale nie byli pokalečone* Pokrzywy Olsz, *te maue żarka, pokalečone to mówili pušlat* Butryny Olsz. AW

pokaleczyć się (Z + lit) Olsz Szcz; **1.** «poranić się; doznać okaleczeń» Olsz: *achtuj, cobyš sie nie pokaleciū, jek będziesz goździe łodginâł* Tuławki Olsz, KF, *tedim še pokalečū* [w kopalni], *tom ležaū pšes rok i tšī rnešonce fkrankenauže* N Kaletka Olsz; **2.** «zadać sobie nawzajem rany»: *no ale to sie pokalycâ i wnetki sie zabzijâ* Szczytno, LitLud 81. AW, DK

pokalkować «potrzeć, pobielić wapnem (obj. KF)»: *pokalkowâć; kiedy pokalkujesz drzewa w łogrodzie?* Tuławki Olsz, KF. AW

pokamlować (Z + lit) W Mrąg, SWM IV; **1.** «wycesać wełnę lub odpadki włókna lnianego, pogreplować» W Mrąg i bl: *narešće pokamlovaūam fšistkâ žouna* W, SWarm 116, *krunkli še tera pokamluje na kamlaχ i še spšēņže na ten sposup jak žouna i to sūuži do workuφ* Bredynki Resz; **2.** «poprzewracać, poprzerzucać (obj. SWarm)»: *χto znūf pokamlovaū te pšēžini?* W, SWarm 116; **pokamlowany** (Z) Resz; Nsg n -o, praet z podm. uogóln. bez śp.; im. bier. w zn 1: *◇ tedi krujkle bēndō pokamlowane* Bredynki Resz. AW

pokamsać, pokamsiać (Z) Mrąg; «w odniesieniu do włókna lnu: wycesać na specjalnym narzędziu»: *to co še pokamsaūo to buūo na krackaχ* Dobry Lasek Mrąg; **pokamsany, pokamsiany** (Z) Mrąg; im. bier.: *kōňžel, to co odlecaūo, te pokamsane* Dobry Lasek Mrąg. DK

pokapać «pościekać kroplami (tu impers)»: *niech jeszcze trochę z tego kurka pokapsie* Tuławki Olsz, KF. AW

pokarać «wymierzyć karę, ukarać»: *zmuzić [pacierz], jek nie uñe, to še ruscko žécaka pokaže* Myszkę Pisz. AW

pokarbować «podać obróbce za pomocą urządzenia ze specjalnymi karbami»: *to ftedy to sukno poūozyl'i, f to [w folusz], a na guže to pšūozyl'i, take karby byli vyržhenty i χuopy čongnel'i, a kobžety vodo polevali, to one še tak pokarbovaūo, to do falbjaza dał'i* Kot Nidz. DK

pokarm (Z) O Resz Pisz, psn; **1.** «pożywienie dla ludzi i zwierząt» lok. jw. i bl: *to jest nalepše, pokarm pšet puti* Dłużki O, UAM, *te čenše to še do bidūa da, a te grupše dla kona do pokarmu* Bredynki Resz, ● *przen Ty znas kazde serce i ziēs, co mu trzeba, Dla dusy łaknącej daj pokarm z nieba* psn Mał III 51; **2.** «mleko maciory» O: *bo ūna mâ tule pokârmu, na pšersi cas* Dłużki O, UAM. AW

pokartować; formę hasła powtórzono za SWarm; «potasować karty do gry»: *ti pšyrši pokartuješ i rozdâš karti* W, SWarm 116. AW

pokasować «pousuwać, zlikwidować»: *fšistko te frajmaury; potam jak ten Itler nastau, to fšistkaχ pokasovâū* Wygoda Olsz. DK

pokaszluwać «kaszeleć co chwila»: *pokaszluwâć; ten chłopâk tak pokaszluje, coby jenâ ni mnał świncucha* Tuławki Olsz, KF. AW

pokataić «pomordować (obj. eksploratora)» Nagłady Olsz. AW

po katolicku zob. **katolicki**.

pokaz (P + lit) Olsz Szcz; «prezentowanie czegoś, ekspozycja, wystawa» Szcz: *istniał na czaleł swiece tak daleko, że Anglicy jego [o kimś niezwyklej tuszy] chcieli do Anglii wżonszc na pokaz, ale niemiecki rząd nie pozwolił* Klon Szcz, P 5, 11; **na pokaz** 1. «do oglądania, jako eksponat»: *te buty w tokne są tło na pokâz zrobzone* Tuławki Olsz, KF; 2. «dla reklamy?»: *ten hotel to tylko istniał na pokaz tego czowieka* Froma i bez niego *istniał hotel* Klon Szcz, P 5, 11. DK

pokazać (Z + P + lit) OWMzach Giż Pisz Olc, psn; fut 1pl *pokazem* Pisz, imp 2pl *pokazta* Olsz, cond 1sg *ja by pokazał(a)* Olsz Pisz, *bych pokazał* O; 1. «wręczyć do obejrzenia, okazać; ukazać; wskazać, zapoznać z czymś, zademonstrować» OWMzach Giż Pisz Olc i bl: *mam obras, moge pokazać* Nidzica, *musiałem sto razy na papierze napisać w domu i na drugi dzień nauczycielowi pokazać... Ja nie mam w szkole po polsku mówić* Dywity Olsz, P 4, 9, *to mama mnie vouaąa do uoška i muvjjuu: pokoš tfoje rončki, jaké ty moš i puakaąa* Kajkowo O, *un ftedy vžou rozepou sfoj puasc i pokazau gvžazde królefsko Łajs Nidz, to nazajutš fstou, to mu pokazali, gže ħuna mñeškaąa* Wygoda Olsz, *gospodaš provaži kovala do ħaty, zeby tam sfoje uadne robote pokazać* Kowale Oleckie, *bil'i take, co tam bil'i zaprošune a mñeli kuñe, to uñi ħceli tedi pokazać, jaké uñi kuñe majō* Kajkowo O, UAM, ● *przen vykšykvau, obužiu sponcego zajonca, zajonc tu mu pokazau* Pisz; ●● *pokaž* «daj, podaj»: *muře – pokaš teras mje tam ten ridel do torfu kopaño i ja stau kopać* Biała Piska, UAM; 2. «unaocznicić, wykazać» O Olsz Pisz: *a ħitler to satan, bo tlo ħcau cauy šfat zješć, to byu zu, to pan Jezus pokazau ħitlerou co jest silny* Karwica Pisz, ● *som take zazdrosne luže, mišleli: teros dopero im pokazemy* Jonkowo Olsz; 3. «dokonać, dokazać»: *to Matka Boska cut pokazau, co ta ħoroba se pšešlnuu, z nego wišua i buu ulečonu* Butryny Olsz; **pokazany** im. bier. w zn 1: *jak em to sešće maų do Warszawy zajechać i nam byli pokazane pomniki, ħodne trepi* Giżycko; ●● «w odniesieniu do filmu: wyświetlony»: *jus ten film buu pokazanu* Giżycko. AW, DK

pokazać się (Z + P + lit) WMzach Mrąg Giż Pisz Olc i bl, psn; 1. «stać się widocznym, ukazać się, objawić się (też w sposób nadprzyrodzony)» W Nidz Mrąg Giż Pisz Olc i bl: *na mūože je kšinzyc, jek se tlo taki šešpił pokaze* Hejdyk Pisz, *a on ze straxu potem obejžau se, a ona spadua we wode, w jezoro i do žiš ženi tak co pora roku-[f] se pokaze na jezeže* Jurki Olc, *požedali, co tako fejno pañi im sa pokazau, to luže gvaıt ħožili stont pšekunać se* Purda Olsz, *tam ješće vency razy se pokazaua Najšfentša Panna Dajtki* Olsz; 2. «zjawić się gdzieś, przybyć do kogoś» W Szcz Olc: *jek tilo uu nāju šandâr sa pokâže, to pšes na nego zarâs zambi šćežambzi* W, SWarm 163, *mógbyš się tež râz lu nāju pokâzać* Tuławki Olsz, KF; 3. «ujawnić się, też impers o wyjściu czegoś na jaw»: *on se ne daų pokazać, co jest krul* Pogubie Średnie Pisz, *ten Radki jak się pokazało był w partyji hitlerowskiej* Dywity Olsz, P 4, 33. AW, DK

pokazka «pokaz»: *wydawnictwo nikomu za darmo nie da, chyba że na pewien czas dla pokazki* GazOlsz XXIX 24. DK

pokazować, pokazuwać, pokazywać (Z + P + lit) OWM i bl, psn; -ow- W, -uw- W, -yw- O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz i bl; 1. «demonstrować, prezentować, okazywać, wskazywać» OWM: *jak un zaset do gospodaža gospodaš pokazuje cauy jego zyvy i nezyvy inventar* Kowale Oleckie, *pokazuwâleš jem te ksity?* Tuławki Olsz, KF, *uš kâždi kšici, kâždi palcem pokazuje: tu kartofle stoju* Kajkowo O, UAM, *a on pokazuje tu φ pšersaž, co*

go bol'i Sądry Giż, ● *idź ty, juseś musiał przyleźć i swe głupoty pokazywać* psn Mał I 15, ● *przen Suonce plonse ʒotpravuje, Zemńa kfaty pokazuje* psn, ~ [piwo] *Wdzięcznie i mile smakuje Dzbanusek go nam zięcej pokazuje* psn, Kult MW 423; ●● **a)** «w odniesieniu do filmu: wyświetlać» W Mrąg: *năučicele zaprovažili cauã skouã do kintopu, gže pokazuvali băjka ʒo koće v bŭtaç* W, SWarm 59; **b)** «odzwierciedlać» Giż: *pušćan tak pokazuje obrăš cŭeci* Rybical Giż; **2.** «wykazywać, unaoczniać» Giż i bl: *drudzy pokazuju, že „Mazur” pisze o dobrociach polskich, wystawia Polskę tak jakby tam nikt biedy nie znał* GazOlsz XXIX 19; **pokazywany** im. bier. w zn 1a: *i razu ja nău scěnsće tèn film barzo dobže popaśc, bo buu un pokazivanu tutaj u nas v nasum rŭješće f filmē* Biała Piska, UAM. AW, DK

pokazowanie «wskazywanie»: *cajgefinger – do pokazovańa* [odp. na pyt. kwest.] Łęgajny Olsz. AW

pokazywać, pokazywać zob. **pokazować.**

pokazywać się (Z + lit) OW Nidz Mrąg Giż Pisz Olc; **1.** «stawać się widocznym, pojawiać się» O Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz Olc: [len] *zamocuny w woże, take mocisko, roščunŭnuny na uuŭjke ʒodlezi še, tak popynko, take pšenžuna še pokazujom* Zyndaki Mrąg, *casēm še mōvzi, ze tak na vžecur take šfateŭka še pokazivali na uuŭkaç, to ʒuŭi tak ʒožiłi i šfečil'i* Swaderki O, *i ta zaklenta panna co cfărtek po vjeceży še pokazyvaŭa – ņe kazdemu, ale ņejedni jo vŭželi* Jurki Olc; **2.** «przychodzić do kogoś, odwiedzać kogoś»: *ņe pokazu mi ša žanci v mojam domu* W, SWarm 182, *co ty tak rãdtko się tu năju pokazujesz?* Tuławki Olsz, KF. AW

pokazywanie «wskazywanie»: *palec do pokazivańa* [odp. na pyt. kwest.] Upały Giż. AW

pokaśać (Z + lit) OW Szcz Olc, psn; *-kus-* O Olsz; «uzałdlić, pociąć, pogryźć (zwykle o owadach)»: *šitko do pscuŭ na ʒoci, cobŭ ņe pokōⁿsaŭa* Lesiny Mł Szcz, *komori pokunsajo* Imionki Olc, *pšes pokusoŭ, muža zatŭe* Butryny Olsz. MK

po kiedajszemu, po kiedajszu zob. **kiedajszu.**

pokierować «nadać określony przebieg, ukierunkować»: *w rozmowie między namy pokierowałem rozmowa* Dywity Olsz, P 4, 50. MK

pokinać psn; «porzucić, opuścić»: *Ni przejechać, ni przepłynąć Mego kochanka nie pokinać* psn Gęb I 39. MK

pokisać (Z) O, SWMp; «o zaczynie, cieście: narosnąć w wyniku fermentacji; też ndk.?»: *bęⁿže ɰlep roščinony, a jek pjeć gožin pokiso, to go še vežmŭe tam pŭykulŭne i na blaže* Tyrowo O. MK

pokiwać ogp: *pokiwãł głowã ji w te słowa się łodezwãł* Tuławki Olsz, KF. MK

poklepać (Z + P) OWMzach Mrąg Giż Pisz, SWM IV, SDGW; **1.** «rozpłaszczyc, uderzając młotkiem, zwykle w odniesieniu do kosy» OWMzach Giż Pisz i bl: *poklepać jo [kosę] na bapce, taka bapka je i tak štukajo młotkēm* Kożuchy Pisz, *poklepać tšeba i poštryçovać, klepše še na bãpce, poštryçuje še štryçolcem albo i oseŭko* Frąknowo Nidz; **2.** «trzepiąc, klepiąc, oczyścić włókna lnu z paździerzy» Olsz Pisz i bl: *šetēmnašće kit lnu poklepaŭam sama* Kwik Pisz; **3.** «kilkakrotnie uderzyć kogoś otwartą dłońią» Olsz Mrąg: *ten nastarsŭ pan direktor poklepaŭ go i poguaskaŭ go i muŭjiu: sinu, dobžeš ʒotpo-ŭežau* Mrągowo; **poklepany** (Z) O Pisz; Nsg n -o Pisz, praet z podm. uogóln. bez słp. Pisz; im. bier.: **1.** w zn 1 O Pisz: *jak še mocno potempi to beže poklepana* Pietrzwałd O; **2.** w zn 2: *te puugaštki poklepano, to w jenō gaśc sklēpano* Kwik Pisz. MK

poklepanie forma rzeczownikowa czas. **poklepać** w zn 1: *do poklepańa kosti bapka mójili; to wbylii tamuj w jaki pxeń Pisz.* MK

pokłękać (Z + lit) Olsz Elk, psn; «o wielu istotach: paść na kolana, ukłęknać»: *jęg zakopane, to luże poklęnkajō a kšonc še 'esce modli* [o pogrzebie] Szczecinowo Elk, KN IV 302, *wouj poklęnkajū ji ne xcau jeść* Pokrzywy Olsz. MK

pokłęknać «ukłęknać»: *Przed wielki ottarz poklęknjemy, Po pacioreczku też tam zmówimy* psn, Sien 258. MK

pokład «o jaju położonym w gnieździe kwoki» Olecko. MK

pokładać psn; «w odniesieniu do oczekiwań, określonego przekonania: wiązać z kimś»: *Więc ja mój Jezu do nóg Twych upadam W Tobie nadzieję jedyną pokładam* psn IS LVI 207. KS

pokładać się «kłaść się co jakiś czas, polegiwać»: *co ty się tak poklādāsz? Može jezdeš chory?* Tuławki Olsz, KF. MK

pokłaniać się «oddawać cześć (tu przen?)»: *nasa vára jest mocno kšepka; Neńce ne pokuānajo še ni apostoūu Pšotroūu* Gałkowo Mrąg. MK

pokłaść (Z + lit) OWMzach Giż Pisz; praet 1sg *ja pokladł(a)* O Giż, 1pl *pokladlim* Szcz Giż Pisz, 2pl *pokladlišta* Olsz; **1.** «umieścić na czymś wiele rzeczy, porozkładać» OWMzach Giż Pisz: *mamu broń rozladować, φšistko na wozi pokuāšć i dalej cōngnońc* Jabłonka Nidz, *kedi jā na _vus pokuāt to žito, to jā ne muk do stodoūu vjezac časem* Kajkowo O, UAM, *kedibi lužno te suome pokuāt* [na dachu] *to žetš bi zabrau* Spytkowo Giż, ● *mocu* [len], *druge to na roše pokuādu, co še wodlezy* Tuchlin Pisz; **2.** «włożyć do środka wiele rzeczy, też: schować» W Giż Pisz: *co tu jes suplada, i tedi mozna pokuāš vese* Mazuchówka Giż, *majo zbzić kasta, co to zuoto tam pokuādo* Gietrzwałd Olsz, ● *beńže* [len] *pożunzany i v vode pokuādu, f torfak* Lisy Pisz; **3.** «ułożyć wiele osób do snu»: *ja žeci pokuāduā, zagardinowaūa* Bogacko Giż; **będzie pokładano** «nakłada się»: *v žil'ijo; byńže na talēže pokuāzōno* [odp. na pyt. kwest.: Jak obchodzicie Gody?] Napierki Nidz. MK, KS

pokłaść się (lit) W; «o wielu osobach: położyć się»: *pokladli się przy ścianie, jeden przy drugim* Tuławki Olsz, KF. MK

pokłon psn; «przejaw szacunku, czci»: *przychodzimy tutaj z prośbą, a niesiem pokłony* psn Mał III 104. MK

pokłonić się (Z + lit) O Resz Mrąg Pisz, psn; «wyrzucić szacunek, oddać cześć, ukłonić się»: *i tamtēm gauḡanōm nēx še pañi pokuōñi* Turówko O, *bes Pana Boga ne pšestompis proga, ne pokuōñis sa jemu, pšepadñes jak pšes na droze ot guodu, ot xudu* Bobrówko Mrąg. MK

pokłopotać się; *-chło-*; «zatroszczyć się, zadbać»: *mōgbyš się też trochē to nego pochłopotać* Tuławki Olsz, KF. DK

pokłócić (Z + lit) Szcz; «doprowadzić do konfliktu, poróżnić»: *faḡsyvo jak žñija i tego by zagryšć, pokuūćić i tego pokuūćić* Miłuki Szcz. MK

pokłócić się (Z + lit) W Szcz; ogp: *to jest uuperti vūntorñik, s káždam ša zarā pokuūćić* W, SWarm 179. MK

pokłuć (lit) W, psn; tylko formy z zanikiem *-t-*; «pokaleczyć czymś ostrym, spi-czastym»: *pši pšelañu uoset pokuū mi rance* W, SWarm 116. MK

pokochać (P) Olsz, psn; «obdarzyć głębokim uczuciem, umiłować»: *Pokochałem ci jo W Bróncewoldzie dzieweczka* psn Stef I 100, *przez te czytania ktore na mie wielki*

w pływ miały poznałem i pokochałem Polska choc rozdarta na trzy części Dywity Olsz, P 4, 43. MK

pokochać się «zakochać się»: *Bo chto sze pokocho Niech sze i tożeni* psn Stef I 81. MK

pokoik (Z) O Giż, psn, **pokojek** (Z) Olc; dem w stos. do **I. pokój** w zn 1 (też hip?): *kabina to maui pokoik, φ kińe, φ tėjatše, na okrëntax* Użranki Giż, *zaproważiū gospodaš kovala do pokojku, tam fšo uadne usykowane* Kowale Oleckie. KS

pokojeczek hip «pokoik»: *mām tyn pokójeczek* Ostróda. KS

pokojek zob. **pokoik**.

pokojny «zrównoważony; niegwałtowny, spokojny»: *ten Rudolfek to taki pokojny chłopák* Tuławki Olsz, KF, *nie będę ty szkapy pętął bo łona takā pokojnā, to nie łucieknie* ib. KS

***pokokiwać** «gdakać, pogdakiwać»: [kura] *pokokuje* Rogóz (D) Nidz, SWM III s. 68. MK

po kolei, po koleju zob. **kolej**.

pokolenie (Z + P + lit) Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz Ełk i bl, psn; Dsg *pokoleniowiu* Pisz; **1.** «członkowie rodziny mający w niej podobną pozycję genealogiczną» Olsz Nidz Mrąg Giż Ełk: *to us cfarty pokolyne, ja us jestem urogrosfater* [«pradziadek»] – *moje źeci neli źeci, a te źeci se pozeńili i tys majo źeci* Paprotki Giż, *tak się wzajemnie zapraszali przyjaciele w pierwszym i drugim pokoleniu na te kiermasy* Dywity Olsz, P 4, 13; **2.** «ludzie żyjący w tej samej epoce, generacja» Pisz i bl: *tému pokoleńożu bėńże cėnzėj, nie brukuje se łucėć* Pianki Pisz, *późniejsze pokolenia mazurskie będą płakały i nas przeklinały, jeżeli my im nie zachowamy naszych skarbów mowy i narodowości!* GazOlsz XXIX 12; **3.** «ród; plemię» Olsz Pisz i bl: *a matka olca była urodzona Certowa z Skalwot, ktore to pokolene jeszcie tesz istnieje* Szczęsne Olsz, P 2, 1. MK

pokołysać (Z) Giż, SWMsd, psn; «kołysać przez jakiś czas»: *pokołus źecko* Konopki Wk Giż. DK

pokomorne «mieszkanie wynajmowane u kogoś»: ● *jak na pokomornym mėska to pońeskańec, bo mėska na pońesku* Glaznoty O. MK

pokonać «zwyciężyć, pobić»: *przeczuwam, że macie karabiny też w ukryciu i dało by się wam niemcow pokonać* Dywity Olsz, P 4, 55. MK

pokopać (Z) OWMzach Mrąg; **1.** «spulchnić glebę za pomocą ręcznego narzędzia» Olsz: *jek źcelim troxe żyta zaśać, to teş şpadarńi muśel'i pokopać i teş brona cōygnonć sarńi* St Kaletka Olsz; **2.** «rozkopać» OMzach: *teras to go jus pokopał'i – na śrotku tego waūu, łokop wikopał'i, za Ńemca Wały Szcz;* ●● «o zwierzętach: zryć uprawę» O Nidz: *źike śfĩne kartofle pokopśo* Maruzek O; **3.** «porobić jamy, otwory» Olsz Mrąg: *jazve – po polax, v nurał kole lasuf, v gurał to pokopauy take nury* Ukta Mrąg; **4.** «pogrzebać, zakopać: też: wkopać» W Nidz: *pokopali go na smantāžu na ěe pośfancūnam mńejscu* W, SWarm 116; **pokopany** (Z) Szcz Mrąg; im. bier. w zn 3 (w odniesieniu do rowów, dołów): *u nas gze mokro jest, to rowy pokopane i bendo дренаże ośażone* Pustniki Mrąg. MK, DK

pokoplować «poplątać, pogmatwać»: *pokoplovāu-ėś te snūrki, że ěi moga iŃx terāś rosplūntać* W, SWarm 116. MK

pokoplować się «stać się zagmatwanym, skomplikować się»: *mi juś mńeli plāni gotove, źcelim ięxać na śfanta do domu – aś tu narāś śa fšistko pokoplovaūo* Woryty Olsz, Stef JPW 3. MK

pokora (lit) Olsz Elk, psn; «uległość, potulność; skromność»: *jidź do tojczulka ji z pokorą prosz go, coby ci przebãczuł* Tuławki Olsz, KF, *cnota i pokora potrzebna dziewczynie* psn IS LX 220. MK

pokornie 1. «potulnie»: *pokornie łusiãd przy swy matulce ji przyrzekãł, co juź zięcy nie bẽdzie psiuł* Tuławki Olsz, KF; **2.** «okazując szacunek»: *rozmãziãc z Bogam w niedziele i śwanta i przyjãc go pokornie i ciałsto w komuniji, to prowadzi do nieba* W, Bar 82. MK, DK

pokorniutki ekspr «potulny»: *przedtem czejsto jãjtowãł, a jek się łożeniuł, zrobziuł się taki pokornutki* Tuławki Olsz, KF. MK

pokorniutko ekspr «potulnie, spokojnie»: *pokornutko siedziãła na kolanach swy omy* Tuławki Olsz, KF. MK

pokorny (Z + lit + SWMc) O Olsz Giź Pisz; «potulny, spokojny»: *tylko mi doj ćerpływość, bym f koźdem kšyžu byu ćixem i pokornem Pietrzwałd O, ʘofca jest tẽjgo pokorna ze fsiskim še zgoži i šano razu i burãk zji* Biała Piska, UAM; ● «taki, który ciągle się modli» Skop Giź, SWMc 78. MK

pokos (Z + lit + SDGW) OWM, psn; *pu-* O Nidz; Gsg -a Giź (-u Mrąg); **1.** «pas trawy, koniczyny lub zboża odkładany na ziemię w trakcie koszenia kosã, czasem coll; też: szerokość cięcia podczas jednego ruchu kosã» OWM: *pokos to muʘo na tẽn jeden žont* Lipowo O gm. Waplewo, *po kãždam pokosẽ košãže štrižyũũ kosi* W, SWarm 160, *jak na ścãhe, to muši zaras zbãrac, bo ne moze druģego pokosa ćonģnoñć* Skorupki Giź, [koniczyna] *byuã ćervuna, a grube mãuã pokosy, ino z nẽj jeden šnyt byu* Pietrzwałd O, *pokos lezi nẽzebranu* Skop Giź, *pokos mušis porostʘšonsãć* Kosewo Mrąg, *to ostatni pukos, do pempka jus iže, jak jus dokõncãli* Gardyny Nidz; **2.** «koszenie, zbiór»: *šano s pšersẽgo pokosu to muwim šano* Polska Wieś Mrąg; **na pokos** (Z + SDGW) O Olsz M i bl, psn; **1.** «o sposobie koszenia: odkładając kosã na ziemię» OM i bl: *mozna košić na pokos, to muši s tygo koñca zaçožiť ʘot zboza f te strone, ʘot zboza na livo, še kuaže na ćernisko* Skorupki Giź, *pokos, to kedy ɣuop šece na pokos, to take ržõnt, ne na ścãne tylo ot šebe* Kobyłty Szcz; **2.** «o sposobie rozłożenia na polu ściętego zboża: w luźnej warstwie, nie w snopkach» Olsz Giź Pisz i bl: *kedi ɣuop kuaže, to na pokos, za masino – rostruɣnẽte* Gawliki Wk Giź; **na pokosach** SDGW bl, **na pokosie** (Z) Olsz Mzach, psn; «o sposobie leżenia na polu ściętego zboża, skoszonej trawy: w luźnej warstwie»: [zboże] *na pokosẽ esce lezi* Zgniłocha Nidz, *kõnikoš – ostãvune na pokosẽ, potem f kopecki* Rumy Szcz; **na pokosy** (Z) OM, SDGW; «o sposobie koszenia: odkładając kosã na ziemię»: *šekl'i na pokosy, a potem ino grabzil'i* Mãcice Szcz; **w pokosy** «o sposobie rozłożenia na ziemi lnu do suszenia»: *ta suoma zamocona beže we wode cteryňašće dñi, a za cteryňašće dñi beže wyjenta suoma i rosposterta ɸ pukosy* Kamionka Nidz. MK, DK

pokosek (Z + SWM III) O Olsz Pisz; *pu-* Pisz; **1.** «o trawie z pierwszego koszenia» Olsz: *pšẽrša trãwa na pšẽršy šnit to pokosek* Gryźliny Olsz; **2.** «o warstwie lnu rozłożonego na ziemi do suszenia»: [len] *byñže zaš vijenty i roscuɣgany jek zyto, take põkoski* Koñczewo Pisz; **na pokoski** «o sposobie rozłożenia na ziemi lnu do suszenia»: *beñže zamocõny, šternašće dñi beñže w wože i potem na pokoski kuažony do usɣnẽncã* Mierki O. MK, DK

pokosić (Z + lit + SDGW) W Szcz Giź; praet 1pl *pokosilim* Szcz; «skosić; zżãć wiele czegoś»: *suoma, knože to jek še pokosi i ʘostañe w źeni* Krzyżany Giź, *tu ɣuopuf*

ńe buųo [po wojnie], *to kobzety muśauy pokośić* St Kaletka Olsz, *zboze sśekłi, ale i pokośilim ǫśistko, ale nążencyj: sśekłim, posśekałim* Rudziska Szcz. JZ, DK

pokoszenie (Z + SWM III) O Olsz; «koszenie, pokos»: *śano – pśerše pokośene* Butryny Olsz. DK

***pokosztować** «skosztować, spróbować»: *ńis on pśiŕŕje, to pańi pokostuje* Wydminy Giź. DK

po kozacku zob. **kozacki**.

pokozakować «pobrykać»: **a**) «podokazywać, poharcować»: *śurčaki pokozakovali troxa na śfyżam poźetśu* W, SWarm 116; **b**) «powierzgać»: *ńex ćelak troxa pokozakuje, ũin muśi śa pśizvićaić do ũobzi* W, SWarm 116. DK

I. pokój (Z + P + SWM VIII) OWM, Kult MW MP, psn; Gsg *pokoja* Szcz Giź Pisz i bl, Gpl *pokoi* Węg, *pokojów* O Mrąg Pisz; **1.** «pomieszczenie mieszkalne, izba, sp też o każdym pomieszczeniu» OWM: *ńeskańe to kuźńa i pokój* Upały Giź, *własem do tego mojego pokoju, ukųat em śe spać na ten duży pśec* Jabłonka Nidz, *pot oknem śpewaki ǫżiłi i potem byli zaproseni do pokoja i jedłi, i popiłi* Snopki Pisz, *na Godi to buų obićaj, że śmlēm vjeźali, zrobzunum śēmłēm, do pokoju* Dłużki O, UAM, *grike to vźeli do mųyna i biłi vjelke pokoje do tego żarna* Kot Nidz, ● *mam zapųacić za pokuj sto dwaŕśeśca markuf do jutra* Łajs Nidz, ● *przen Amen, daj to Panie święty By do twego pokoju, Kedy raj pociech wzięty, Po terazniejszym boju Scensliwzie tam stawil psn* IS LXXIII 260; ● *pokój mieszkalny, do jedzenia, mieszkania, spania;* ●● pl «mieszkanie» O Pisz: *księdzowskie pokoje* [o plebanii] Drygały Pisz, SWM VIII s. 56; **2.** «o dworku szlacheckim»: *tam vėś kole jeźora jest, tu buų pokój panof, tu ńe byųa skoua* Tuchlin Pisz. KS

II. pokój (Z + P + lit) OWM i bl, psn; Gsg *pokoja* Mrąg i bl; **1.** «brak trosk i kłopotów, spokój» OWM: *ja jus ǫce za pokojem, cųożek muśi robzić, ja jus robzić ńe moge* Zameczek Mrąg, *śin barzo zadowolonu pśes ńejakiś cas uwaza matke i śacuje, i żyjō oba ǫ pokoju* Pisz, *to so take duży, co ńe majo ńejsca pśi těj źehi, ńi majo pokoju* Pianki Pisz, ● *brata zabiłi – zastśelių go i pokuj* Spręcowo Olsz, *ńi to śiva, ńi to bźaua, to bura i pokój* Pogorzal Wk Pisz, ▲ *dom pokoju* Mrąg zob. **dom** w zn 5, ● *fraz dać pokój* OWMzach Mrąg Pisz Olc i bl, *dać na pokój* Giź zob. **dać** w zn 14, *dać się na pokój* Olsz zob. **dać się** w zn 4, *ostawić kogoś w pokoju* W zob. **ostawić** w zn 5, *spoczywać w pokoju* Olsz zob. **spoczywać**; **2.** «utrzymujący się w państwie stan bez konfliktów zbrojnych i działań wojennych, zgoda między państwami» O Olsz Szcz Mrąg Giź Pisz i bl: *co ńineųo, to ńineųo, teras mamy mocno dobże, żyśaj mamy pokuj* Mącice Szcz, *ty królu pokoju obroń nas od wojny* psn IS CXXIII 346; **3.** «układ o zakończeniu działań wojennych» O Resz Nidz Giź i bl: *pokój zostau zawart, zrobźili pokój* Jedwabno Nidz. KS

***pokrackować** «w odniesieniu do chwastów: poniszczyc za pomocą kultywatora»: *pśet radųem mi take kracki mńeli, pokrackuje śe to źelisko* Bartki Nidz. KS

pokracować; pośw. tylko im. bier.; «wyczesać pakuły»: *paćeśi to na kracki pokracovane i s krackof pśandłi* Gryźliny Olsz. KS

pokracznie «niezgrabnie, niezdarne»: *co ty tak pokracznie chodzisz?* Tuławki Olsz, KF. KS

pokraczny (Z + lit) Olsz; **1.** «niezrównoważony, taki, z którym trudno się porozumieć» Olsz: *moja bziąłka to taka pokracznā; co siulkę ji się co jenszego przyidzi*

Tuławki Olsz, KF; **2.** «niezdarny»: *taki pokraczny jest, povolny, niezgrabny, co puiže ša pševruči, zuaŋe noga* Ługwałd Olsz. KS

pokraglować (Z) Szcz; «spulchnić glebę specjalnym narzędziem»: *rzisko pokraglujo kraglo* Występ Szcz. KS

pokrajać (Z + lit) WMzach; fut 1pl *pokrajewa* Olsz; «krając, podzielić na kawałki» Olsz Szcz: [ciasto makaronowe] *tak še veźme na stoŋu abo na co i tak še muši rozrolovać abo rozgulać i še pokraje to* Mącice Szcz, *talěžnik taki ŋun te skibi pokroje, kedzi jes zrošente* Sząbruk Olsz; **pokrajany** (Z + lit) W Nidz; Nsg n -e Nidz; im. bier.: *jek še voda vařzi, to ftedi te ribi – jus jek nasikovane fsisko, pokrajane na kavaŋki – to ftedi mozna kušć je* Nowe Borowe Nidz, UAM. KS

pokraka (Z + lit) Olsz Mrąg i bl, psn **1.** «niezdara, oferma; epitet pejoratywny, też: rodzaj wyzwiska» lok. jw.: *šmesno pačšec na pokrake* Mrągowo, *pokraka to na na χuopuf muvžili, takã rozlazuã pokraka* Ługwałd Olsz; **2.** «człowiek, z którym trudno dojść do porozumienia, też: niezrównoważony» Olsz: *pokraka to niezgodny, to ne do zrozumienia jezdz z nem, to vency menšczyzna co ne suuxa kobjety* Ługwałd Olsz; **3.** «dziwoląg, nieprzyjemne lub straszne zjawisko» bl: *Wiara w czary to sprawila, že pokraka taka byla* Kal 1890, 14. KS

pokrakować się «naprzykrzać się» bl, Wisła III 88. KS

po krakowsku zob. **krakowski**.

pokraść (Z + P + lit) Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz, psn; «ukraść, zwykle w odniesieniu do wielu rzeczy» lok. jw. i bl: *mne jendyki, puti pokradli* Bartki Nidz, *ŋokno mi potuŋkli, pokradli, co ja ubraŋe dostau z majstratu* Szczytno, *na ŋosne to na byelnik pouozili, šezeli cauo noc i pilnowali, cobi jeden drugemu ne pokrat* Uźranki Giż; **pokradziony** (Z + P) Szcz Mrąg Giż; im. bier.: *oni přišli do tej starej i tam rozpožeželi, co tam pšeenze pokražune* Ryn Giż, *w mieszkaniu bylo dozcz rzeczy pokradzonych, a niektore pozostaly* Klon Szcz, P 5, 52. KS

pokrazlować «spulchnić glebę specjalnym narzędziem» Mikołajki Mrąg, SWM IX s. 98. KS

pokremrować (Z + SWM IX) Nidz Giż; «spulchnić glebę specjalnym narzędziem»: *pokremrovać kremro – sešc nozof, f tyuku tši i f pšotku tšy* Bogacko Giż. KS

pokrewieństwo (Z + P) Olsz, SWM V; «dalsza rodzina, krewni»: *biedniejszego przyjaciela choc on kiermasu nie wyprawial przyjeťo w gošcinę jak i tego zamoźniejszego, pychy nie bylo w pokrewieštwie* Dywity Olsz, P 4, 13. KS

pokrewność «o członkach tej samej rodziny»: *rožešťo to je pokrewność* Wygoda Olsz. KS

pokrewny w uż. rzeczownikowym (Z + P) W Nidz, SWM V, psn; «członek dalszej rodziny, krewny»: *zara kartki popisau i zaprošiu pokrewnuŋ, znajomuŋ* Gardyny Nidz, *na odpust byly pokrewni ktore w drugiech parafiach zamieszkalé byly na ugošcienié zaproszeni* Stryjewo Resz, P 1, 2. MGK

pokręcić (Z + lit) O Olsz Mzach Giż Pisz; **1.** «spowodować zniekształcenia, powykręcać» O Nidz: *morćizna go [drzewo] pokręćciua, ono še potem tak liŋo scepši* Mycyny O; **2.** «wprawić coś w ruch obrotowy»: *daj mnie troche pokręcić* Tuławki Olsz, KF; **pokręcony** (Z + lit) O Olsz Szcz Giż Pisz; Nsg n -e O Pisz, -o Giż; **1.** im. bier. w zn 1 O Giż Pisz: *koslawe abo pokręcóne teš* [o drzewie] Dąbrówka Pisz; **2. a)** «pokręcony, poplątany»: *reťki to buji tak f tile kole navojka, co te niće sui guatko,*

ne bujy pokręćcōne Szczytno; **b**) «pogmatwany»: *mazursko mowa tak pokręcuno* Ryn Giż; **3.** «niezdecydowany, niezrównoważony»: *ta twoja bziãłka to takã pokręconã. Sama nie zie, co chce* Tuławki Olsz, KF. KS

pokręcić się (Z + lit) OW, psn; fut 1pl *pokręciwa się* Olsz; **1.** «poobrać się» Olsz i bl: *Raz w lewo, raz w prawo, Potem pokręć się żwawo* psn Sob 195; **2.** «spędzić jakiś czas, chodząc po niewielkim terenie»: *pokręcił się siłę ji poszed* Tuławki Olsz, KF, *postojayy* [o dzikach] *na gurce, pokryncuuy se i pošuy nazat do lasa* Lipowo O gm. Pietrzwałd; **3.** «poskręcać się, poplątać się»: *v uobzi krůf musi bić zavdi vyrbel, bo jekbi go ne bujyo, to uobzã bi ša pokrańcuuya* W, SWarm 180; **4.** impers «o utracie rozeznania, orientacji»: *wciórko jem się pokręciulo* Tuławki Olsz, KF. KS

pokropić (Z + lit) W Nidz, psn; «opryskać» W i bl: ● *ksiadz [...] pokropsiul* [trumnę] *i zaprowadziul do kościoła na całe zilije* W, Bar 75; ●● impers «o opadzie drobnego deszczu» Olsz Nidz: *troxe pokropsiyo* Napierki Nidz. KS

pokrowiec «powłoka, poszwa na pierzynie» Grajewo Giż, SWMsd 26. KS

pokruszyć «rozdrobnić, połamać»: *pokruszulem troche chleba na ptãszków* Tuławki Olsz, KF. KS

pokruszyć się (Z + lit) O Olsz, psn; «rozpaść się na kawałki, podzielić się na części»: *mnałem te kručhe psierniczki w tutce a jenusz mi się tak pokruszyły* Tuławki Olsz, KF, [len] *tak duugo leži aš se pokruši, no i same vuokno ofstaje ot tēx pakuuof* Łutynowo O. DK

po kruszynie zob. **kruszyna**.

pokruzować (Z + SWM XII) Mrąg; pośw. tylko im. bier.; «zmarszczyć»: *klejdi duuge do żeńi pokruzowane bes środek tak φ pouy* Mrągowo. KS

pokrwawić «o krwi: poplamić, zbroczyć»: *jek król raz uderzy, to krew wyprysnie na twój szorc i go pokrwaži* Purda [D] Olsz, BMW 50. KS

pokrycie «rodzaj osłony, zadaszenie»: *stuk to bes pokrício, bruk to bēnže suomo pokritu* Róg Nidz. DK

pokryć (Z + P + lit) WMzach Pisz, psn; «w odniesieniu do dachu: obłożyć po wierzchu jakimś materiałem» W Nidz: *dekãš pokruu žiś daχ, a jutro go zakopluje* W, SWarm 195, *pokryć suomo daχ* Jedwabno Nidz; **pokryty** (Z) Mzach Pisz, psn; «obłożony»: *Mam ci i župan piēkny od święta, W którym nas pradziad pasał ciełeta [...] Jezowem futrem pokryty* psn IS DXCI-VIII 41, ◇ *stuk to bes pokrício, bruk to bēnže suomo pokritu* Róg Nidz. KS

pokryć się (Z + lit) Pisz Ełk, psn; praet 1pl *pokrylim się* Pisz; **1.** «o wielu osobach: ukryć się, pochować się» Pisz i bl: *Šługi sia wnet domysłili, Že szurki sia gdzies pokryli* psn Zient 180, ● *przen Ach, jak ziele, ach, jak ziele, Moi nili przyjaciele, Chtórzy z nami tu święcili, Juz sie pod ziēmie pokryli* psn Mał III 61; **2.** «zostać osłoniętym»: *słōnce się cieniem pokryło* Skomack Wk Ełk, PME XIX 98. KS

po kryjomu zob. **kryjomy**.

pokrywa (Z + lit) W Pisz Ełk, SWMp, psn; *pu-* W i bl; «płaski przedmiot służący do zamykania jakiegoś otworu (też u naczyń), przykrywa»: *pokrywa do studni – dno* Wesołowo Pisz, *skšyňa – drevňane s pokryvu do munjki, suorūny, męsa* Kalinowo Ełk, *Dadzō nom koczołki I pukrēwy na to, Jo łubogi żołniērz Daje žycze za to* psn Stef II 77. KS

pokrywadełko «pokrywka garnka (dem lub hip?)» Frąknowo Nidz, SWMp 47. KS

pokrywadło «pokrywka garnka» Butryny Olsz, SWMp 47. KS

pokrywka (Z + lit) OWMzach Giż Pisz i bl, psn; *pu-* OWMzach Giż Pisz; Gpl *pukrėwk* bl; «niewielki płaski przedmiot służący do nakrywania czegoś, zwłaszcza garnka, przykrywka»: *skšinka – kastka, co jus pukriřke ěaua, z dekleŃ do zámkřė^ńća* Pisz, *co tıgel pšikrić – to fšistko pukriřka, ci drevĥana, ci taka* Gardyny Nidz, *zbanek ot tēju, pukriřka do pšikrića* Bogaczewo Giż. KS

pokrzepa «pomoc, wsparcie»: *mašerovali vojsko do pokšepy drugem* Wierzbiny Pisz. KS

pokrzepiać psn; «dodawać sił duchowych i fizycznych»: *Pokrzepiaj lekarzu tez i chorujące, Gdy znoso w modlitwie do ciebie swe rence* psn IS CXXIII 346. KS

pokrzepić się (lit) Olsz, psn; «dodać sobie sił fizycznych, posilić się»: *zjec coš to się pokrzepsisz* Tuławki Olsz, KF, *A teraz pozwólta do stołu. Prose... Godnie jest po taki turbacji się pokrzepić* oracja, Mał III 140. KS

pokrzepienie 1. «dodanie sił fizycznych, posilenie»: *pšyňosua do pokšepšeĥa žina i kuřa* Piecki Mrąg, *na pokrzepsiene napsijewa się ěapřod žina ji zjewa psierniczkw* Tuławki Olsz, KF; **2.** «dodanie sił duchowych, pocieszenie»: *niema to jak kole stołu usiąść i w „Mazurze” wytchnienia szukać i pokrzepienia* GazOlsz XXIX 15. KS

po krzynie zob. **krzyna**.

pokrzywa (Z) O Olsz Mzach Mrąg Giż, psn; Ipl *-oma* O; nazwa czasem podawana jako obca; ogp: *jąjko, na tfardo še uwaži i pošece, i z muodřni pokšivani še žnesā i tim gušackóm na deske poprusic* Jedwabno Nidz, UAM, *pokšiva ma živo ĥmare vitaminuf* Dłużki O, UAM. KS

pokrzywić impers «o zniekształceniu przez chorobę»: *jak kto biu z začarowani to mušau takego kouřuna nošić, to biu bes to zdrowy, a tak to go deruó, to go pokšizuó* Butryny Olsz. KS

pokrzywić się «stać się krzywym, powykrzywiać się»: *a od pracy czężkiej to mie się az nogi pokrzywiały, od czężarow po drabienie, az się ze mie szmieli Niemcy* Klon Szcz, P 5, 14. KS

pokrzywnik «nieślubne dziecko» Szyldak O, SWM V s. 14. KS

pokulać «potoczyć»: *dāĭ mi tan kraŃgel, terā ĭā go pokulām* W, SWarm 116, ● *čārno [weńę] zetró i bžāuo i potēm te kamlonki tak pokulajó i potēm pšendu* Dłużki O, UAM. KS

pokulać się «spędzić jakiś czas na turlaniu się, tarzaniu się»: *puževa pokulać ša na tam pšāsku* W, SWarm 116. KS

pokuliwatrować zob. **pokultywatrować**.

pokulnać (lit) W, psn; «posunąć tocząc»: *pšinėšta cantner grořu, posipta kouó košćoua, to možam košćou na grořu pokulnońć* Gryźliny Olsz, Stef JPW 14, *Wyjął táler z kieszeni I pokulnął po sieni* psn, Zient Wieś 191. KS

pokulnać się «potoczyć się»: *pokulnuĭ ša z ġuri na dūu* W, SWarm 116. KS

pokultywatrować (Z + SWM IX) Olsz Szcz Giż Pisz Ełk; *-kuli-* Pisz; «spulchnić ziemię kultywatorem» Szcz Giż Pisz Ełk: *pobrónovać, pokultivatřovać, tedi ševnikēm šać* Wiśniowo Ełckie; **pokultywatrowany** (Z) Olsz Giż; Nsg n *-e* Giż; im. bier.: ◊ *na wýosne to pole beže zabronowane, pokultiwatrowane kraglo* Skop Giż. KS

pokuluwać «poskręcać w palcach»: *pokuluwać i nawlec* [odp. na pyt.: Co się robi z nitką, żeby szyć igłą?] Sołtmany Węg. KS

pokupać (Z + P + lit) W Mrąg; praet 1pl *pokupalim* Mrąg, cond 1pl *bym pokupali* W; «kupić wiele czegoś; też: o wielu osobach: kupić»: *jak se poučili to jem pokupaj mašiny do šića i do žańa mašiny* N Kaletka Olsz, *te mńejše* [gospodarze] *pokupali* po dwa *čektar*, *wibudowali* se tys Ruś Olsz. KS

pokupować ogp: *możewa jechać do domu; już wciórko pokupowałem* Tuławki Olsz, KF. KS

pokurbanić się «pognieść się, pomarszczyć się, pofałdować się»: *nie leż w ty nowy toblece, bo ci się dycht pokurbani* Tuławki Olsz, KF. JZ

pokurczyć «o chorobie: spowodować deformacje w wielu miejscach»: *rojmatysm to gnaty uamńe, to tak te kości pogarbýi, pokurci* Snopki Pisz. KS

po kurpiańsku zob. **kurpiański**.

pokusa (Z + lit + SWM VIII) O Olsz Mrąg Ełk i bl, psn; **1.** ogp Olsz Ełk i bl: *ta karczma we wsi to tlo takã pokusa nã chłopów* Tuławki Olsz, KF; **2.** «o sile nieczystej, też o diable» O Olsz Mrąg i bl: „*pokusa wzięła*” [o sytuacji, gdy coś się nagle zapodziało] Olsztynek O, Wisła VI 183; ●● «coś złego? zło?»: [odp. na pyt. o kłobuka] *ńe nazwe wam tak co, to ńe sò dobre žeci, ja ńerada w gembe beże, alem ńe žižaju, tulko pokusa narodoju* Mrągowo. AW

pokusać zob. **pokąsać**.

pokusić się «ulec zachętom, skusić się»: *dãł się pokusić ji poszed z nami* Tuławki Olsz, KF. AW

pokuszać; cond 2pl *byšta pokuszali*; «pokosztować, pojeść»: *pan może byšta co pokušali* Głuch Szcz. AW

pokuśnica «kusicielka, uwodzicielka»: *ta pokuśnica zavdi sobže kogůš znãžje* W, SWarm 116. AW

pokuśnik «diabeł, zły duch; kusiciel»: *a tyn χuop, co f kmotri stoiãu, to buu pokuśnik* Węgój Resz, KN II 57, ● *to je prãvživi pokuśnik, žãdni žyfcini ńe χce pšepušćić* W, SWarm 116. AW

pokuta (Z + P + lit) Olsz Szcz, psn; **1.** rel. «kara za grzechy»: **a)** «odbywana po śmierci» Olsz Szcz: *kedy do stajńi pošli, tež víželi ńebošcyka; pošli i fiedy žniknou, na pokuće mušau być* Purda Olsz, ● *fraz chodźić na pokucie* Olsz zob. **chodźić** w zn 1; **b)** «wyznaczona przez duchownego» Olsz i bl: [pastor] *jeg go zavouãu, to mu dou pokute* Purdka Olsz, ● *rabe rabynow za pokuta obiecał mu głód po poście* Dywity Olsz, P 4, 9; **2.** «skrucha, odkupienie win, ekspiacja» bl: *Prentko, prentko pńynie ten cas, Teras cas pokuty, bondz gotow zaraz* psn IS LXIV 229; **3.** «kara za jakieś przewinienie»: *za pokutę będziesz doma siedziãł* Tuławki Olsz, KF, *żeby mu zadać jakòs pokute, pšajili go na tši dńi i tši noce do košćoua i dali mu jeno vodi, kawauczek χleba do pšěkõski* Gietrzwałd Olsz. AW, DK

pokutnik ogp: *o tym żebraku mówiono, że to „wielki pokutnik”, ale czy to była prawda, nikt nie wiedział* Brąswałd Olsz, Zient Wieś 67. AW

pokutny «związany z pokutą»: *bustax* [= nm Buřtag] *to pokutne šfento pšet adventi* Ryn Giż. DK

pokutować (Z + P + lit) WMzach Ełk, psn; **1.** «odbywać karę»: **a)** «za grzechy, zwłaszcza po śmierci» Mzach i bl: *cošće wi ino ucińuli, escešće na sto lat potěmpšili dũuzej, te sto lat mušeli tam pokutować dũuzej* Jabłonka Nidz, *A dusza, która pokutuje może w tym kominie Niech znajdzie wieczne odpocznienie* psn, Zient Wieś 49; **b)** «za jakieś przewinienia» Olsz: *nie sluchãłes nãju; terã musisz pokutować* Tuławki

Olsz, KF; 2. «naprawiać wyrządzone zło, żałując za swoje winy» Ełk i bl: *nie chcę do piekła wędrować, owszem szczerze pokutować* GazOlsz XXIX 76; 3. «przebywać gdzieś z konieczności»: *pšišuo pismo, že do Kròlefca do važi ja ñe pojade, tom mušau pokutovać v Olštúne* Bredynki Resz; **pokutujący** im. wsp. odm. w zn 1: *Jako na Psiotra twygo spojrzij na mnie Panie, Od pokutującego oddal rozpacanie* psn IS III 456. AW, DK

pokwa zob. **pochwa**.

pokwasić się «zjeść lub wypić coś kwaskowatego (obj. SWarm)»: *pokfaš ša iješće kompotam z našygo grestu* W, SWarm 116. AW

pokwitować «pisemnie potwierdzić odbiór czegoś»: *poksitować; podāj mi kawalek papsieru, to ci poksituję te psienądze* Tuławki Olsz, KF. DK

pokwitowanie ogp: *dali ci poksitowane na ten podatek, coš go wczoraj zapłaciul* Tuławki Olsz, KF. AW

polacki (Z + lit) WMzach Mrąg Giż Pisz; «zamieszkały przez Polaków, polski»: *polocka struna tu buya* Węgój Resz; **po polacku** (Z + lit) WMzach Mrąg Giż Pisz, **z polacka** (Z) Olsz Giż Pisz; «w języku polskim, po polsku, z polska»: *w dwużestm roku rożice umerli, tom ñe gadau po polacku* Zdory Pisz, *po nasemu obora, a po polacku to muvo podvože* Pańska Wola Giż. KS

polactwo «Polacy?»: *przed Polactwem obraniali* Skomack Wk Ełk, PME XIX 130. KS

polać (Z + lit) Olsz Giż; 1. «oblać po wierzchu, zmoczyć» Olsz Giż: *wrejonco wodo z myduem poleje še na bełizne i dobže še puuće* Gady Olsz; ● «okrasić płynnym tłuszczem» Olsz: *a skfażyć skšečkami i tedy kartofle polać* Leszno Olsz; 2. «dostarczyć roślinom wodę, podlać»: *zieczorem polej rosadę* Tuławki Olsz, KF, ● *przen ñe gardzono też gorzałką, „bo plon trzeba polać, co by na drugi rok żyto turosto jak las”* Brąswałd Olsz, Zient Wieś 100; 3. «wprowadzić płyn, wlać»: *a ona zemby začisnuua i ñe daua polać ty šfencony vody, ale jednak kšonc še ñe dau na pokuj, tylko dal'i kropiū* Redykajny Olsz; **polany** «zalany»: *surgāui š časta uot šitnygo žleba uupšėčūne i gorūncem mlykem polane i jezūne* Brąswałd Olsz, KN III 211. AW, DK

polać się «o łzach: popłynąć»: *jak lilija zbladła, dwa łezki z ocz sie polały* psn IS XLII 168. AW

polak (Z) Szcz, Kult MW MD; 1. «taniec towarzyski o rytmie polonezowym» bl: *ostatnią grupę, najbardziej archaiczną, tworzyły tańce o rytmie polonezowym, warmiński „zilk” i mazurski „polak” [...]. Melodię „polaka” grywała tylko orkiestra* bl, Kult MW 509; 2. «kwiat ogrodowy»: *ñezopomⁿinojće, astry, kruzaki duze zoute, polaki, phśaki* Opaleniec Szcz. KS

polakierować (lit) Olsz; praes 1pl *polakierujewa* Olsz; ogp: *polakierujewa szafki ji stoły* Tuławki Olsz, KF. AW

polana ogp: *tutaj u šonšada biuo, u Kyjka, na polehe* (?) *pšedawaū, ale tano* Polska Wieś Mrąg, *tedy wyszedł na pólane* Skomack Wk Ełk, PME XIX 96. MD

polanka ogp: *po nad lasem na pólance* Skomack Wk Ełk, PME XIX 96. MD

polapać «pochłęptać»: *kot polapāū tilo troža mlyka, a rešta uostažuū* W, SWarm 116. AW

polargwiazda (SWM VI) Szcz, lit bl; «gwiazda polarna». (Nm *Polarstern*). AW

polarny (SWM VI, Szyf AM) O Olsz Nidz Węg Pisz Olc; *Gwiazda Polarna* zob. **gwiazda** w zn 1. MGK

polarowy (SWM VI) sp Szcz; *Gwiazda Polarowa* zob. **gwiazda** w zn 1. MGK

polarski (SWM VI) Szcz, lit bl; *Gwiazda Polarska* zob. **gwiazda** w zn 1. MGK

polatać; imp 2pl *polatajta*; «pobiegać»: *polâtâjta jeszcze siulkę ji chodźta do domu* Tuławki Olsz, KF. JZ

polatować (Z) Nidz Pisz; «o krowie: zostać zapłodnioną»: *jek polatuje i še oćeli, to krowo ostańe* Frąknowo Nidz. MK

polatować się (Z) Pisz; «o krowie: zostać zapłodnioną»: *jek jus še polatuje to mu'vo mu'oda krova* Karwica Pisz, *to še jus ostaŋa, juš polatowaŋa še nazot, juš wencyj ne pšyjmuje* Wesołowo Pisz. MK

polatrować zob. **polotrować**.

***polatywać** «o śniegu: padać z niewielkim nasileniem»: *śńek leći, polatuje – jek tak wolno pada* Frąknowo Nidz. DK

I. pole (Z + P + lit + SDO) OWM, psn; Dsg *-owiu* Pisz, Gpl *pol* Olsz, *-ów* Szcz i bl; **1.** «rola, ziemia uprawna, też: określony kawałek gruntu wydzielony miedzą» OWM: *my tu m'eli śiŋa pola, ale po vojńe ne mogli'ńic zrobić, bo ne m'nelim końi* Nida Mrąg, *s cegó ja b'ende zyŋ?* *Pole zabrałi do fabriki, moja w'asna byŋa rola, ne parcelowałi, ino pobrałi ib, ked i un zboże ŋce śać, to nojpšut muśi sob'ye u'ozuć, jak i kav'ŋu b'ęŋe ś'ŋu i jake to pole jest, ći to pole jest mocne, ći mo gline pot sobó* Kajkowo O, UAM, *take pola to so na tšy pola zrobone – jeno je žytne, jeno jeżyne, a tšec'e ŋugur* Gietrzwałd Olsz, *kartofla pšięŋe po zic'e, na polu zic'ann'em, g'ę zito byŋo spšunt'hone* Orłó Giż, UAM, *wygn'aj gesi na pole* Tuławki Olsz, KF, *na pole, na rzisko beże rosc'ŋŋoni i ted i lezi tis ze tši, štiri neżele* Nida Mrąg, *m'ęza to jest taka droga, co tejluje jedne pole od drug'ego, droga ne jest, ino ŋ polu ostaw'one* Snopki Pisz, *mogo jeŋać do pola spojego* Piasutno Szcz, *jek jest wimurowani, to je sklep, a ŋ polu, ked i še zakoŋe – to wond'ou* Bredynki Resz, ● *mocno duzo žikuŋ, pole niscu* Mikołajki Mrąg, ● *nazwy ne ma, to še k'ŋaŋe* [len do suszenia] *ras tu, ras tu, g'ę wolne pole* Ogródek Ełk, ● *fraz patrzeć w siódme pole* Pisz zob. ***patrzeć** w zn 1; ●● «o pracy na roli» Olsz Nidz: *mu'otšo ž'ęŋka do pola buŋa* Sząbruk Olsz; ● *pole piaskowate, piaskowe, zimne*; **2.** «otwarta przestrzeń poza wsią (też pl); powierzchnia gruntu wykorzystana do celów niezwiązanych bezpośrednio z rolnictwem» OWM: *ž'ęfko vyjžy na pole jeży [?] ježe pan ŋtury* psn, *wibudowance, na polu ŋu noju ŋ'istko pot Raš'ŋŋ so wibudowance, a co we ŋši to we ŋši* Rzeck Resz, *staweŋ we w'josce, a ŋ polu to bagno* [odp. na pyt. o teren podmokły] Bukwałd Olsz, *stoji w polu dómeček* psn Stef I 129, *teŋ tšex zastš'el'i, tam vykopałi moğiŋke i na polu lezo* Zameczek Mrąg, ● *ked i on ŋce f'inte nośić – ne? – to muśi meć ćtirsta morguf žim i, co on moŋe, moŋe na sfoim polu iść na jójte, nu ne?* Kajkowo O, UAM, ● *Wyjechol pon z chartamy w pole, A łostaziul w domu małe pachole, Aby domu psilulo* psn Stef III 8; **3.** «teren walki, front, też: pobojuwisko» Olsz i bl: *f pole pošet, na frunt* Purda Olsz, *Ne neńeŋo rok, putora Ježe wojenica s pola* psn, *Z zabran'ego wojska Do Prus am przygnali, Dziesianć tyle w polu Zabzićech łostali* psn Stef I 196. KS

II. pole zob. **podle**.

polec, **polegnąć** (Z + lit) O Olsz; ogp: *sin polek ŋ Kurlanŋe* Dywity Olsz. AW, DK
polecac «odsyłać do kogoś»: ● *Ty mnie diabłu nie polecaj, Bo mnie ciebie Bóg obiecał* psn IS LX 220. AW

polecenie (P) Olsz Szcz; «rekomendacja»: z *ego polecenia otrzymałem pracę w Biorze Odbudowy w Kolnie Klon* Szcz, P 5, 47. AW

polecieć (Z) Pisz, psn; «powierzyć, oddać w opiekę»: *Komuż bezpiecznej dusze swą polece Jak tobie* psn IS LXXVI 263; **polecony** im. bier. «o liście?» Kończewo Pisz. JZ

polecieć (Z + P + lit + SWM VI) OWM i bl, psn; inf *polecieć* Pisz, *polecieć* Olsz Mrąg, fut 1sg *poletę* Pisz, praet 1sg *ja poleciał* O Olsz, 1pl *my poleciecieli* Nidz; **1.** «pobiec; udać się gdzieś szybko» OWM: *gospodoš ot krovy polecau po pomoc, bo sam ne dau rady, žeby krove vyzvolit* Ornowo O, *mu žeči poleceli napšečko, abı onıx Aıstrıjakõp obacıć* Jabłonka Nidz, *kõn še zlonk i uañcuχ pšervau i ućek, i polecau na vzoske tamuj* Natać Wk Nidz, *polecau do χuopa s teńi žećañi za ıOdre* Zameczek Mrąg, ● *šıbar to taki: i dupo, i w zat, i pšilećić i polecieć* [opis tańca] Kosewo Mrąg; **2.** «pofrunąć; wzbicie się w górę» Mrąg i bl: *a to, co polecau do Afryki, to boćany, zuraže* Nawiady Mrąg, *Przylecieli trzy anjeli, Wzieli dusza, poleciecieli* psn Stef I 202; **3.** «spaść, upaść; posypać się» Olsz Nidz Ełk Olc i bl: *gážada polecau Szyba Ełk, Kájka z baty vylecau I az do dna polecau* psn, *ot spodu kańen i na žešxu i taki kij, tako wel i tak zawdy krenćić, a tu jes taka dura i tam poleći, na mońke* Burdağ Nidz, ● *to zaš mu Fryc dloniá ulepił w twarz i on poleciał jak śledź o ziemie* Gąski Olc, P 6, 9. AW, DK

poleczka hip «**polka** w zn 1»: *polecka, drobny, skocny oberek* Ruska Wieś Ełk. KS

poleczko psn, **póleczko** psn; hip «**pole** w zn 1»: *Wyjde na polecko, Robić sie mi nie chce, Spojrzę na stonecko, Cy wysoko jesce* psn, Kolb 426, *Wyjdziesz na póleczko, Żytko sia zielani* psn Stef III 12. DK

polegać (Z + P) Olsz Nidz; «opierać się na czymś, być czymś»: ● *i to polega na prawdzie* Szczęsne Olsz, P 2, 23. AW

poległy «taki, który zginął na wojnie»: *za poleguęgo syna to dostana renta* Różnowo Olsz. DK

polegnać zob. **polec.**

polegon zob. **poligon.**

polej lit bl, psn; «gatunek mięty»: *Poleju, poleju, to pachnące ziele; są w Kraplewie <dzieweczki>, ale ich niewiele* psn, Kolb 176. AW

***polejdownać** «przypaść do gustu, posmakować»: *pańi že, jak to dawnej byuo, to i z ıoctem davalı, a co z ıoctem to ne polejduje zććukožu i cęekožu* Snopki Pisz. DK

polemika ogp: *w takiej Gazecie mogą zabierać głos czytelnicy czy to korespondencjami czy polemikamy* Dywity Olsz, P 4, 45. AW

poloneza zob. ***poloneza.**

poleńko psn; hip «**pole** w zn 1»: *Poszła na poleńko robić jej się nie chce I spojrzala na słoneczko czy wysoko jeszcze* psn IS XVI 480. KS

polep, polepa (Z + lit + SWM I, SWMp) Resz M, Kult MW MP; m M, f Pisz i bl, zapis nierozstrzygający formy Nsg Resz; *pulep* Pisz Ełk Olc; **1.** m «drewniany sufit, powała» Nidz Mwsch: *baŭki, a potēm pulep* Sajzy Ełk, *pulep, a za pulepem gura* Orzysz Pisz; **2.** m «sklepienie w piecu chlebowym» Szcz Mrąg Giż Pisz: *to polep, tak jak podńebże* Grabowo Mrąg; **3.** m f «warstwa gliny kładziona na deski pułapu stanowiąca podłogę strychu» Resz Pisz i bl: *polep to wysoko ta głina* N Guty Pisz, *puuap, a nat puuapem polępa z głiny* Kożuchy Pisz. AW, DK

polepszać się «poprawiać się, wzrastać»: *przy rzetelnej pracy dobrobyt ludzki się polepszał* Dywity Olsz, P 4, 5. AW

polepszenie forma rzeczownikowa czas. **polepszyć**: *na polepszenie i rozwijanie mego gospodarstwa nie brałem kredytu* Dywity Olsz, P 4, 33. AW

polepszyć «zmienić na lepsze, poprawić, ulepszyć»: *ja jeszcze polepszę tę maszynkę* Tuławki Olsz, KF; **polepszony** im. bier. (w odniesieniu do spieszzonej formy wyrazu): *za „śitulke”, to tak polepszone jak „panulku”* Wipsowo Olsz. AW

polepszyć się (Z + P + lit) Olsz Nidz, psn; **1.** impers «o poprawieniu się»: **a)** «sytuacji życiowej» Olsz Nidz: *toć to pañi darmo to gadać, boć to ǫsystko pożeżec, cośmy wyćišpšeli, jus teras [się] polepšiuo* Natać Wk Nidz; **b)** «stanu zdrowia»: *je w krankauzie, ale juź mu się polepszuo* Tuławki Olsz, KF; **2.** «zmienić się na lepsze» *Pañe Jezu, źenka tobe, źenka tobję, łce se polepsyc, fspomus mñe* psn. AW

polera (lit) W; «błyszcząca powłoka, warstwa specjalnej substancji na powierzchni mebla, politura»: *źeci zripali cauã polyra s tygo stoua* W, SWarm 204. DK

polerka (Z + SWM IX) O Nidz Mrąg; «mała lekka brona»: *potem pšyjže ta lećuřna bronka, ta polerka* Pietrzwałd O. AW

polerować (Z + lit + SWM IX) O Olsz Olc; **1.** «wyglądać, broniąc po siewie» O: *polerovać letko brõno jek je zařane, co fejn uguãži* Kalwa O; **2.** «pocierając, nadawać połysk»: *polerowali, co się świeciuły, jek szpigiel* Tuławki Olsz, KF; **polerowany 1.** im. bier. w zn 1: *pšed zařevem brõnkuję, jãk ševñiki pšęseje, to pol'irovane, zabrõnkovane* Wituły O; **2.** «błyszczący»: *skšyña puãsko, kufer to byu fejñejsy, mamuša ñeli fejn polerovany* Gajrowskie Olc. (Nm polieren). AW

polerowanie; tylko *pelor-*; forma rzeczownikowa czas. **polerować** zn 1: *źelazne brõni do pelorowaña* Butryny Olsz. AW

polewa «emalia na naczyniach kuchennych»: *polwa otpęjkñe u garka* Lipowo Mrąg. AW

polewać (Z + lit) OWM, psn; praes 1sg *ja polewa* Giź; **1.** «oblewać po wierzchu, moczyć» Olsz Nidz Mrąg Giź Pisz Ełk i bl: [płótno] *še vygotuje, na rose še kuaže, poleva še, co tyžen še zbžeže do gotovaña, bełić* Łęgajny Olsz, *foloval'i – to f koryto i ukrop i pol'ival'i i to sukno še ścisnyuo* Wygryny Mrąg, *a Vėlkanoc v nocy poleval'i vodu, jojka važyl'i i krařil'i* Zdory Pisz, ● *przen Dziewcze jizbe zamietalo I łzami ją polewalo* psn Gęb I 47; **2.** «dostarczać roślinom wodę, podlewać» O Olsz Pisz Olc i bl: *nie brakujeta dzisiãj w łogrodzie polewãć, bo mã się na deszcz* Tuławki Olsz, KF, ● *przen A jo buta u swej mamy, Polewalam ksiotki łzani* psn IS CXXI 350; **polewany** (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giź Pisz Olc; Nsg n -e OW Szcz Giź, -o O Mrąg Giź Pisz; im. bier.: **1.** w zn 1 OW Szcz Mrąg Giź Pisz Olc: *puõtno belõne, polėwane wodõ, jezorowo wodõ* Zwierzewo O, ◇ [głina] *kedy za suřa, to beže wodo nawet polėwana* Gawliki Wk Giź; **2.** w zn 2 W Giź: *te žiũka na uoknař ñe sũ juř řiba uot tigodña pořyvane* W, SWarm 201; **3.** w zn «powlekać, pokrywać warstwą czegoś»: *kubek blařowy abo polewany* Guty Różyńskie Pisz. AW, DK

polewać się «oblewać się nawzajem»: *přersu kořnik i přersa zbýeracka ǫerřik zmõwýřil'i, psõsenke zařpšewal'i, polewal'i še wodo, pšebrał'i še na cisto i biu us bal* Uźranki Giź. AW

polewak «gliniany garnek na mleko, dzieźka» Zalec Giź, SWMp 57. AW

polewek «konewka, polewaczka»: *viskan; ñoñi tutaj polėvek mõvo; řitko – voda tu leći* Rostki Pisz. AW

polewka psn; «rodzaj zupy»: *Nie szed do panny tylko do dziewczki, Nagotowala gar nec polewki* psn IS DXCVII-IX. AW

***polezować?**; fut 2pl *polezujeta*; «pójść, udać się gdzieś»: *gže teros polezujeta?* St Kaletka Olsz. DK

poleźć (Z + lit) Olsz Pisz, psn; praet 1pl *poleźlim* Pisz; **1.** «udać się, wybrać się gdzieś w określonym celu» Olsz Pisz i bl: *A jek gorzałka wypsili Oba na rydze poleźli* psn IS LXX 255, *može lon znów do ty Berty polezie, bo już się stroji* Tuławki Olsz, KF; ●● «wejść, dostać się gdzieś»: *to stšelali – Rusek – f sklepum poleźli i šežel'i* Karwica Pisz; **2.** «odejść»: *styjoł copeckie i podziękował i poloz* psn IS XLVI 174. UDK

poleżanka «rodzaj tapczanu z podglówkiem»: *diwan to je tako poleżanka, leżanka, pšudu mužil'i šezlójk* Stawiguda Olsz. UDK

po leżacku «leżąc, na leżąco»: *po leżacku grali w karty* Tuławki Olsz, KF. DK

poleżeć (Z + lit) O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz Gołd; inf -yć Olsz Nidz; **1.** «o lnie: być zostawionym na pewien czas w wodzie lub na ziemi» O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz: [len] *žošem dñi poleżau na vože, tedy go tšeba vyjuńć* N Guty Pisz, *za dwa tygodñe beřiže* [len] *wżenty na rolu, tak ćenka rosposterty, tak poleży, aš dyxt beže wysřienty* Mątki Olsz; **2.** «spędzić pewien czas na leżeniu, śpiąc lub odpoczywając» O Olsz Nidz Mrąg: *możewa jeszcze troche poleżyć, bo mawa jeszcze putory godziny czasu* Tuławki Olsz, KF, *wykšepšić śe, badować śe, we sjonku poleżyć* Łajs Nidz; **3.** «o gruncie: przestać być uprawianym na pewien czas»: *jek ten ugor jest zorani, to tedi polezi pãre cası* Gołdap, UAM. UDK

polęgnąć się «wylęgnąć się w dużej liczbie»: *mól, mole so duže, a z nič śa te maue polangno* Ruś Olsz. UDK

polękać się psn; «o wielu osobach: wystraszyć się, zląknąć się»: *A na dzieci rogiem kiwoł A łoni się polękali, Wleźli za piec, pozdychali* psn IS XXXIV 125. MK

polęknąć się (Z + lit) Olsz Pisz, psn; «o wielu osobach: wystraszyć się, zląknąć się»: *to stojał pon kiele nich i chłopy sie polękli i pouciekoli* Purda [D] Olsz, BWM 91. MK

polękować się; z zanikiem nosowości; «doznać uczucia lęku»: *obačyū co to žilk i śe pšestrašyū, polekowau i ućek* Unieszewo Olsz. MK

polica (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giż Pisz i bl, psn; «półka, zwłaszcza wisząca na ścianie w kuchni»: *police, policki do taležof i garnuški, i uški pofitikane* Bredynki Resz, *polica to rogol* Maruzek O, *pšerof bil'i police kole śćanuf, to tam stare luže to nel'i te zaży* Sądry Giż, *belizne čova śe do* [szafy], *to tam sō take police, to tam beže vesa kuažona, a f kastax to ñe* Mazuchówka Giż. MK

policja (Z + P + lit) W Szcz Mwsch, SWM V, psn; -eja Mwsch, -yja W Szcz Mrąg Pisz i bl; Asg -q Olsz Mrąg Giż; **1.** ogp W Szcz Mwsch i bl: *žandari na ýoskač, policja v mñastax* Sołtmany Węg, *nawet zakazano byuo po polsku gadać tutaj na rıńku, polić'ija zakazaūa* Narejty Szcz, KN II 62, *pol'icyja pšyšūa i opsonžiūa tıx rejbruf* Ruś Olsz, *pol'icyja stoua tak duugo, ažem fšystke społiūa gazety i kšunške z* *UOlštyna* Gady Olsz; **2.** «posterunek, komisariat» Olsz Szcz Mrąg Giż: *vuašičel domu požada: ja kluča ñe mam, jest na pol'icyji, tedi pošli na pol'icijo i kluč žondali* N Kaletka Olsz. MK

policjant (Z + lit + SWM V) OWMzach Pisz Ełk; -yj- Olsz Pisz; Npl -ty W Pisz; «funkcjonariusz policji»: *pol'icyjant, žandar to byū na pšax* Klebark Wk Olsz, *žot pol'icjanta mu byuo muvone pšes tši razi, žeby pšestaū grać, bo go zamelduje* N Kaletka Olsz. MK

policyst, policysta (Z + lit + SWM V) W Szcz Pisz Olc; *policyst* Szcz, *policysta* W, formy nierozstrzygające formy Nsg Pisz Olc; Npl *policysty* Pisz Olc; «funkcjonariusz policji, policjant»: *to jeno śe našmaū ten pol'ic'ist* Narejty Szcz, KN II 62, *jedno Mazurke tak zbžil'i pol'icysty, ona ñic ñe naua, pare pšuf naua* Olecko. MK

policyster (SWM V) Olsz Szcz; «funkcjonariusz policji, policjant». MK

policysty (Z) Olsz Mrąg Giż Pisz; «funkcjonariusz policji, policjant»: *a ten policysty na niego: jak ci dam w gembe!* Gawliki Wk Giż, *on bu* za *policystego*, *no nagors* *zuożej* Dobry Lasek Mrąg. MK

I. policzek (Z + lit + SWMa) OW Nidz Ełk Olc; *pu-* O Ełk Olc; *ogp: lice najŷencyj muŷili* *abo pólčiek* Ełk, *puakâu* *ńeborâk* *aš mu rovi uod użof* *na ięgo poličkaŷ znač buuo* Butryny Olsz, Stef JPW 37. MK

II. policzek «polny grzyb»: ● *a on stoi za dźwierzami jako policzek* psn, Kolb 234. DK

policzka (Z) Resz M, lit bl; Gpl -ów Pisz Ełk; «**polica**; też dem?»: *nakuadl'im fladof, kouacof* *na policke* *na sfenta*, *na Żelgönoc* *i na Gody*, *my takem pokuadli* Zdory Pisz, *to ńeli saŷki* *i inse rogakki* – *tylko policki*, *do uyskof* *byuy dorki* *ib.* MK

policzkować «bić po twarzy»: *niewinnie polickowali* Skomack Wk Ełk, PME XIX 111. DK

policzyć (Z + lit) Pisz Ełk, psn; *inf -éc* Pisz; «zsumować, zliczyć» Pisz Ełk i bl: *to pasma policéc* *steryžeści* *ńitkof* *i potem tak p'šeuozéc* Pogorzal Wk Pisz; **policzony** im. bier. w zn «doliczyć do kogoś, zaliczyć»: *zeš* *z zbójcami* *policzony* Skomack Wk Ełk, PME XIX 97. MK, DK

poligon (Z) Nidz Pisz; *pole-* Nidz; «wydzielony teren przeznaczony do ćwiczeń wojskowych»: *tén poleon* *tu zrobžili* *to st'šelajo* *to ŷšistko* *tu šeži* Wykno Nidz. MK

po litewsku zob. **litewski**.

politowanie «litość, współczucie»: *Psielgrzym zblizuł* *sia do niego*, *Bardzo płacónćego*, *Z zielgięgo politowanio* *Tak przerzek* *do niego* psn Stef III 107. MK

politura «o powłoce na garnku»: *w garku politura się łobtukła* *ji terâ* *w tem mnej-sc* *garnek drzezieje* Tuławki Olsz, KF. MK

po litwińsku zob. **litwiński**.

polityczny (Z + P) OW Giż Pisz, lit bl; «związany z polityką; zajmujący się polityką»: *jestem radi* *teras* *f* *praci* *politčnej*, *xtura* *še ni* *tės* *baržo* *dobže* *podobâ* Biała Piska, UAM, *za krotki čas* *pšisuali* *nâm* *vaŷmejstra*, *u nas* *mužili* *žandara*, *v dóm*, *že* *mi* *tak* *bili* *politčne* Dłużki O, UAM. MK

polityka (Z + P) O Olsz Szcz Giż Pisz, lit bl, psn; **1.** *ogp* O Olsz Szcz Giż Pisz i bl: *buu* *to politka* *Āismarkowa* *Bogaczewo* *Giż*, *i teraz* *dla* *tej* *polityki* *wyjezja* *z* *uojczny* *Siedliska* *Giż*, ● *teraz* *my* *białki* *chyba* *tâ* *rzec* *ujć* *musiem* *i* *trochę* *politykę* *prowadzić*, *bo* *te* *nase* *kierle* *to* *i* *do* *zercia* *zagłupie* bl, KN IV 296; **2.** «grzeczność»: *Prošim* *ięgomości* *o* *polit'ike*, *O* *becke* *p'šiva*, *o* *p'šęjknó* *muz'ike* psn, KN II 58. MK

polizać (lit) O Olsz; *ogp: kot* *sie* *dorwał* *do* *tęgo* *gorka*, *tylko* *chciol* *polizać* *šmietane*, *gornek* *pank* *Kazanice* *O*, *PorJ* 52, 1 s. 25. MK

polka (Z + lit + Kult MW MD) WMzach Giż Pisz i bl, SWM VIII; *pól-* Resz Mzach Pisz; **1.** «popularny taniec wykonywany z charakterystycznym tupaniem (wg obj. KF)» W Szcz Giż Pisz i bl: *walcer* *i* *polka* – *ńe* *moęe* *cale* *tancować*, *moje* *žeći* *to* *mog* *Sądry* *Giż*; ●● *polka-mazurka* «rodzaj tańca» W Nidz i bl: *w* *metrum* *trójmiarowym* *utrzymana* *też* *była* „*polka-mazurka*”, *tańczona* *tak* *na* *Warmii*, *jak* *na* *Mazurach* bl, Kult MW 508; **2.** «melodia do tego tańca»: *muzykanty*, *zagrâjta* *nâma* *polkę* *Tuławki* *Olsz*, KF. KS

polny (Z + P + lit + SWM II, XI, RO) OWM, psn; *pól-* OWM; **1. a** «znajdujący się na polu; o drodze: prowadząca przez pole, też: gruntowa» OWM: *gościńec to droga pólna bes pola* Mycyny O, *prywatna droga to jes pólna* Rybno Mrąg, *z szasyji skranciut na pólno droga i dostát sia w glina* W, Stef OK 15; **b** «stanowiący część pola, pochodzący z pola; związany z uprawą» Szcz Mwsch: *zatem pólne zagony* Skomack Wk Ełk, PME XIX 96, *pulne šano, z uonki to inne šano, s torfu to je tes inne šano* Sokółki Olc, [ciężarki u sieci] *to su dvojiste: to su kamieńe pólne, naturalne i kamieńe fabryczne* Zgon Mrąg, *fteđi jek biąam pozegnaná, to jus mńe ojćec do pulnej pracj bráú* Orzechowo Ełk, UAM, ● *tak jest taki pólnu descik, to na pola teđi dobřze* Ryn Giż; **2.** często jako człon nazwy lub określenia «występujący na polach, łąkach lub w lasach»: **a** «o roślinach zwykle: rosące dziko» O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz i bl: *kscą pachniąco szcypy w koło i tez wszelkie pólne kwjecie* Skomack Wk Ełk, PME XIX 123, *žuúka pólne – želisko* Brąswald Olsz, ● *grox, jedyn cukrowi i jedyn pólnu* Jedwabno Nidz, ▲ *polna róza* Szcz Giż Pisz zob. **róza**; **b** «o zwierzętach: dzikie, nie domowe; też o niektórych insektach: żerujące poza środowiskiem domowym» Olsz Giż Pisz Olc i bl: *żezenta polne to lis, zajonc, něžvéć* Wieliczki Olc, *Jestem sobe wolnu, Jak ten ptašek pólnu* psn, *pluskfa – polna pluskfa, bo jo v domu to nie mám* Kończewo Pisz, ▲ *konik polny* Giż zob. **I. konik** w zn 1, ~ *polna krowa* Olsz zob. **krowa** w zn 3b, ~ *polna pszczoła* Giż zob. **pszczoła**; **3.** «polowy»: **a** «odbywający się na wolnym powietrzu»: *pietnastego* [lipca tysiąc czterysta dziesiątego] *rano odbyła się pólna msza na polu* Szwałdek Ulnowo O, PorJ 53, 5 s. 32; **b** «o sprzęcie: przenośny»: *to pólna kuźńo* Sucholaski Giż. KS, DK

polochać «o świni: zostać zapłodnioną»: *šfińa poloxaua albo zostaua, byua u kernoza i zostaua* Szczytno; **polochana** im. bier.: *pobyduowaua, otstanowona, počekana, poloxana* Borawskie Olc. DK

polochać się (Z + lit) W Mrąg; «o świni: zostać zapłodnioną»: *še pološaua, po polsku prošná* Polska Wieś Mrąg. DK

poloneiz zob. **polonez**.

poloneiza zob. ***poloneza**.

polonez (Z + lit + Kult MW MD) W i bl; *poloneiz* W; **1.** «rodzaj tańca tańczonego zwłaszcza podczas wesela» W i bl: *Memce mogo poloneza išć* Różnowo Olsz; **2.** «koro-wód par tańczących ten taniec» Olsz i bl: *tu nájú je taki łobyczáj, co w nocy na weselu poloneza wyprowadzają z muzyką na dwór* Tuławki Olsz, KF; **3.** «melodia tego tańca»: *zagrali tego poloneza a já zará po szwygermatkę brutkána* Tuławki Olsz, KF. DK

***poloneza** (Z + Kult MW MD) W Mrąg i bl; *poloneza* Mrąg, *poloneiza* W i bl; «**polonez**»: **1.** w zn 1 W Mrąg i bl: *polka, valcer i poleniza* Rybno Mrąg; **2.** w zn 2: *to poleniza iže, poleniza biąa para za paro bes caúo żeś* Rybno Mrąg. DK

Polonia (P) Olsz; coll «o Polakach działających poza granicami kraju»: *te niesnaski i niezgoda między tą przybyłą polonją trwały przez cały czas plebyscypowy* Dywity Olsz, P 4, 38. KS

polonizować ogp: *ależ księże Proboszczu, przecierz polacy nigdy przemocą litwinow nie polonizowali* Dywity Olsz, P 4, 50. KS

polotrować (Z + lit) O Olsz Szcz; *-la-* Szcz; «poniszczyć, popsuć» O Olsz Szcz: *žíke šfyńe – a te to škode porobo – polotrujo kartofle, zbože* Lipowo O gm. Pietrzwałd; **polotrowany** im. bier.: *to take kamle so, to us jò brx tero robziúa, polotrovane so, kamle do veunu* Turówko O. MK

Stawiguda Olsz, *tu kupiū kawaū žāmhi i tu walčyū dalej za polskość ib, ze fšystkama lužami jam dobže žyū, žocem za polskość tšymaū* Nagłady Olsz, *φpšot to na Warñiji ša pšiznawali do p^holskości tylo bžedãki Ostróda, po plebiscycie ludzie ciałsto zapsiérali sia polskości* W, Stef OK 11, *ón walčyū o Polske, o učymańe polskości* Stawiguda Olsz, *mój ojćec to byū taki varus, ma taki dyplon [sic!] jako kševičel polskości* Stękiny Olsz. KS

polster (Z + lit + SWMsD) Olsz Węg Giż Olc; **1.** «o poduszce» Purda Olsz, SWMsD 15; **2.** «o nasadzie u sań» Węg Giż Olc: *stouek, polster to lepšej tak nazžisko, a touek proste nazžisko* Upały Giż. (Nm gw. *polster*). MK

polsterki «nasady u sań» Giżycko, SWM II s. 57. MK

polstrowany (Z + SWMsD) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz; «wyściełany»: *stouek polstrowany to taki fejny vybžijany jek zoufa* Wymój Olsz, *na fejnyx sanax to sò šezžiska polstrovane – vybžijane suknem i pšura sò f teŕ šezžisax, co ňentko še šeži* Śwignajno Wk Mrąg. (Nm gw. *polstern*). MK

polstrunek 1. «nasad u sań» Olecko, SWM II s. 57; **2.** «wyściełanie»: *poklepše to brukowali do polstrunku i skupiwali* Mrągowo. MK

polszczyzna (lit) W i bl; «język polski»: „Mazur” *by się lepszym powodzeniem cieszył, niż ten kiepską polszczyzną pisany „Volksfreund”* GazOlsz XXIX 24. KS

poltun; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; Gsg -a; «zakrzepła wydzielina z nosa, smark»: *viššij nos, bo či z ňego poltuni vižozū* W, SWarm 116. KS

polubić (Z + lit) Olsz Ełk, psn; praet 1sg *ja polubiła* bl; **1.** «poczuć do kogoś sympatię» Olsz i bl: *polubizułem tego człozieka, bo ton taki przyjemny* Tuławki Olsz, KF; **2.** «zagustować w czymś, upodobać sobie»: *jedèn polubžiu Kapelus, iny capke* Gorzekały Ełk. KS

polubić się «poczuć wzajemną sympatię, miłość»: *polubzili się ji može będą się ženić* Tuławki Olsz, KF, *Na polu zišnie pochyliły sia Dziewczyny z chłopcami polubzili sia* psn IS XXV 94. KS

po ludzku zob. **ludzki**.

polukrować; fut 1pl *polukrujewa*; ogp: *polukrować; polukrujewa te feferkuchy, to będą słodsze* Tuławki Olsz, KF. KS

polus; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «zagorzały Polak, polonus»: *takyx polusūf jek Samulofski buuo žanci na Varñiji* W, SWarm 116. KS

polutować «lutując, naprawić wiele przedmiotów»: *polutować; przyniešta, co mãta do lutowanã, to wãma polutuje* Tuławki Olsz, KF. KS

poluzować 1. «zmniejszyć naprężenie, napięcie czegoś»: *jãk žuopi rëncoma [ciągnã sieć], to cujo, to kšico: poluzuj* Maruzek O; **2.** «spulchnić glebę bronã» Kozłowo Mrąg, SWM IX s. 84. KS

poluzować się «o glebie: stać się mniej zbitã, mniej ściłã»: *to muši poduūš i popšëk gruberovać, co ta žemña še poluzuje* Kajkowo O, UAM. KS

poła (Z + P + lit + SWM I, XII) OWM, Kult MW MP, psn; **1.** «jedna z dwóch dolnych części rozcinanego z przodu ubioru» OWM: *tyz poła od sukmany i rëkawem ocieral* Dywity Olsz, P 4, 22, *poū ot kũta* Kajkowo O; **2.** zwykle pl «bale w ścianie budynku» Szcz Mrąg Giż Pisz i bl: *poū, s poūuf benže budovane* Głodowo Pisz, *štendar ot poūuf, ot šćany* Drygały Pisz; **3.** «połowa» Mrąg Węg Giż Olc: [drzewo] *žgënte, pšigënte; na poūi to roscëpana* Pieczarki Węg, *škipka na poūy* [o chlebie] Kowale Oleckie. UDK, DK

połachać się (Z) Resz Pisz; tylko *-ło-*; «o świni: zostać zapłodnioną»: *krova polatovaŭa, ūfiŭna ūe pouoŭaŭa, kobuŭa opstojaua* Wejsuny Pisz. UDK, DK

po łacinie zob. **łacina**.

po łacińsku zob. **łaciński**.

połakomić się «skusić się»: *połakomniul się na strączki łod grochu ji turwãł* Tuławki Olsz, KF. DK

połamać, połomać (Z + P + lit + SWM IV, Fal PST) OWM, psn; *-lam-* OWM, *-lám-* OW, *-lom-* O Szcz i bl; fut 1sg *połamę* Olsz Węg, 2pl *połamieta* Olsz, 3pl *połamą* Ełk; **1.** ogp, też «zniszczyć, popsuć» OWM: *wezme ta kuoda, pouame na kolańe, na mńejše kawaŭki* N Kaletka Olsz, *tedi mńe wźeli i mńe tyz biłi as mńi renjke pouamali* Mikołajki Mrąg, *żetš džewa pouamaŭ* Miechy Giż, *tak nam Niemcy zastopili drogę i rzucali drągamy i kłonicamy do rowerow, zeby przy rowerach mogli sprychy połamac* Klon Szcz, P 5, 40, *noma dva razy vydrašoval'i zbože ten rozverk pouamali* Klucznik Olsz, ● *gže jest ta baba, iã ii pokãže, nęx iã iõ tilo v rence dostane, to ii gnãti pouãmne!* Różnowo Olsz, Stef JPW 50, *bodajbiš košle pouamaŭ!* Pluski Olsz, ● *przen Lezy łazarz ubogi Połamał mu wrzód nogi* psn IS VII 462, ~ *połamą Francuskie szyki* Skomack Wk Ełk, PME XIX 119; **2.** «poddać międleniu łodygi lnu w celu oddzielenia włókien od paździerzy» O Olsz Szcz Mrąg Giż: *ten len pouoży na te deske i pšybjija z wysoca – tak go pouańe* Mikołajki Mrąg, *to ūe tše mużo – f těj ćerłicy, to ūe tak pouomńe, vikruš!* [o obróbce lnu] Turówko O; **połamany, połomany** (Z + lit + SWM IV) OWMzach Mrąg Giż, psn; Nsg n *-e* Mzach; im. bier.: **1.** w zn 1 OW Nidz Mrąg Giż i bl: [drzewo] *take pouãmane i s kożeńoma, to ūe naziwa vyvrót* Lipowo O gm. Waplewo, *ja durż kal'ika i renjke mãm pouamanõ* Wojnowo Mrąg; ●● «dotknięty dolegliwościami kręgosłupa»: *trzecia zetzowato, czwarta w krzyże połamano, a psionto garbato* psn IS LXVII 240; **2.** w zn 2 O Olsz Szcz Mrąg Giż: ◇ [len] *na nendłicy to beńže pouamanu grubo, a potem na ćerłicy to drobněj* Ryn Giż. UDK, DK

połamać się (Z) O Giż Pisz Ełk, psn, **połomać się** (Z) O, psn; **1.** «ulec połamaniu, zniszczeniu» Giż Ełk i bl: *ŕežbe znam, potem ona ūe tak pouańe, co na něj te zuotoży so* Mazuchówka Giż, *zuraš ūe pouamaŭ, muši druği zrobzić* Gorzekały Ełk; **2.** «zostać rozdrobnionym w wyniku międlenia» O Pisz: [len] *byu tedy tak tertu na těj ćerłicy i te komle tak ūe pouamaŭi* Orzysz Pisz. UDK, DK

połapać *przen* «przyswoić sobie»: *troxe suova pouapau cuóvek i tak nesa i po neńecku i po mazursku* Orłowo Giż. DK

połaszczyc się «zapragnąć czegoś lub kogoś»: *ńe pouascu ūe jego nikt* Maldanin Pisz. DK

połatać (Z + lit) W, psn; «naprawić, wstawiając łatę» W i bl: *Moja żonka, moja zuoto, Fsac f košula dobra uato. Jegžeš ti tlo pouotaŭa, Toć juž znovuž žura caŭa* psn; **połatany** im. bier.: *štriple, piće, bo pouotane* St Kaletka Olsz; ●● «noszący ubranie z załatanymi dziurami»: *Dzieci głodne, połotane, W pukolana uwolane* psn IS XXXVI 132. UDK, DK

połazić «pochodzić, pospacerować»: *mãm czas; możewa jeszcze trochę połazić* Tuławki Olsz, KF. UDK

połączenie (SWM IX) Nidz Olc; «o żelaznym pręcie łączącym rękojeści pługa». UDK

połączyć 1. «powiązać ze sobą jakieś elementy graficzne»: *cyfry połączyć znakami działania tak, aby w wyniku było 100* Gąski Olc, P 6, 5a; **2.** «umożliwić czyjeś zejście się»: *ne ɣco nas pouuncćć* Pogorzal Wk Pisz. DK

połączyć się 1. «wejść w związek, zjednoczyć się»: *Ołowiem i krwią paragrafy spisujemy, Ze z Polską połączyć się chcemy* psn IS DXCIII-I 56; **2.** «znaleźć się w jednym miejscu, zejść się»: *cobym se tak mogua do żeći dostać, cobym zajesałi juz do nêx, cobym se mogli rożiny pouuncćć* Pogorzal Wk Pisz. DK

połchniacz «o drzewie z wypróchniałym wnętrzem? dziura wygniła w drzewie?»: *ščepa z duro, pouɣnãć* [odp. na pyt.: Jsn. dziura wygniła w drzewie?] Kajkowo O. DK

połć, polec (lit) W, psn; *półć* Olsz; «duży kawał słoniny lub mięsa»: [gospodyni] *Dała sługom po gudoku, Szpaku z potcia łukrajała, Ji duży kawoł jim dała* psn Zient 181, *podâj nã tę półć szpaku to ja zazieszę na łãk* Tuławki Olsz, KF. DK

połechotać «połaskotać? pogłaskać?»: *Psiãto mnile ściśnie Sosto pocatuje Siódmo połechoce Z ósmo podtancuje* psn IS LXVIII 253. UDK

polec zob. **połć.**

południe zob. **południe.**

połka (Z + SWM XII) Szcz Mrąg Giż Pisz Ełk; «**poła** w zn 1»: *sukman – dũucki s poukañi* Jebramki Pisz; por. **półpołka.** UDK

połknać (Z + P) Mzach Pisz Olc, lit bl, psn; ogp: *I sami na to baczność dajcie [...] Zeby gnatów ktoś nie połknał, A przez to sobie skodę wyrządził* psn, Kult MW 423, *sum, on jagñaka poukñe* Pasym Szcz, przs. *tak musisz ksać, jak połkniesz* bl, LitLud XVII 100. UDK

połochać się zob. **połachać się.**

połomać, połomać się zob. **połam-.**

połordzić zob. **pohordzić.**

połowa (Z + P + lit + SWM VI) OWM, psn; *pu-* Giż Ełk; *Gpl -ów* Giż; **1.** «o ilości czegoś lub liczbie (też w odniesieniu do jakiejś powierzchni lub terenu) stanowiących ½ całości» OWMzach Mrąg Węg Giż Pisz i bl: *to jest terãs taka moñka droga, to se bżeze pouove pšennej moñki, tu nalepsij i pouove kartoflowej moñki* Nowe Borowe Nidz, UAM, *stóf to liter je, pouova to pu sofa, ćferć – to kfatyрка* Gryźliny Olsz, *ɣć se potêm do ɣovu, to ot dvouɣ tygodñi to uš može i krẽnconęgo mlęka pouove dać* Dłużki O, UAM, *po tyɣ čtyrynastu dñax do domu poset s pouovom majentności* Jagodne Pisz, *postażili kazañica na srotku, coby luże byli rozraɣovane – tu pouova i tu pouova* Brąswałd Olsz, *tu byuo lepsi jak pouova katolikuf* Łatana Mł Szcz, ● *jek še zapãli, to še spali duza cęnsć abo pouowa fsi* Grabowo Mrąg, ● *Bo jek sie w łozko ukladła – Połowa od ni odpadła, Wate z piersiów wyciungnięła, Zemby na stół położyła* psn IS DXCVII-XXV 70; **2.** w wyrażeniach przyimkowych «orientacyjne miejsce podziału czegoś (w czasie lub przestrzeni) na dwie równe części» W Nidz Mrąg Pisz i bl: *w połozie drogi zawróciul* Tuławki Olsz, KF, *kiedy buł juz na połozie drogi* W, Stef OK 17, *przy piosence III musi być w połowie drugiego rzãdka włączone: ho ho homtydra* Dywity Olsz, P 4, 6, *Kitel to do pouovy, a jak cauy to klejt* Łajs Nidz; **3.** «jedna z części jakiejś całości podzielonej (dokładnie lub w przybliżeniu) na pół albo składającej się z dwóch elementów» Olsz Szcz Giż Ełk i bl: *tak ɣon mñou pšišconek, vzoũ go roz-uaamãũ na dva pouovy, jena pouova dou ɣony, a jena pouova ostaziũ sobže* Pokrzywy Olsz, ● *Rozwalul sia kamnieñ Na cztery połowy, Wola jedna mlodo, Niżli cztery wdowy*

psn Stef III 32, ● *jena pouowa stodalnyx džwi* Gady Olsz; 4. «o pierwszej lub ostatniej kwadrze Księżyca» OWMzach Giż: [księżyc] *na mūoże iže, pot peuno pšiberu, jus pouowa* Rummy Szcz; 5. zwykle w uż. przysłówkowym «o zakresie jakiegoś stanu rzeczy: na wpół, częściowo» Nidz Mrąg Giż Pisz: *moja šostra to še uciya tši lata – pouowe po polsku i pouowe po mnihecku* Nidzica, *ta susa, pouowe tego narosuo* Cybulki Giż, *pouowe wiži* Witówko Nidz, *wiwrot, kedy ono [drzewo] jus tak na pouowe lezi, to tys nalezy jus do wiwrotu* Mikołajki Mrąg; **na połowę** (Z + lit) Olsz Olc; 1. «tak, żeby były dwie równe części» Olsz: *rozkrajewa to jebko na połowę* Tuławki Olsz, KF; 2. «dzieląc na pół»: *djabeu zrobiu z gospodażem umove, zeby razem šać i zbierać na pouove* Sokółki Olc; **na w połowę** «częściowo, na wpół»: *patša, pali ša do gury taki bauek, juš ša na f pouova ša juš spaliua dura* Butryny Olsz. DK

połowica «połowka»: *Kupsia sobzie jełozica, Dám ksiandzozzi połozica, Kupsia sobzie sztéry woły, Co nám zagrą kiele szkoły, Skrzypki, rybki, drobne rybki* psn Stef RD 12. DK

położa 1. «płoża u sań»: *duze to pouozi, a maue to pouuski* [odp. na pyt. kwest.] Grabowo Mrąg; 2. «jeden z drągów, na których rozpięta jest sieć rybacka przypominająca kształtem sanie» Kleszczewo Olc, SWM X s. 35. UDK, DK

położenie 1. «miejsce, gdzie coś jest umieszczone»: *krokfi majo pouozeńe na tem stolcu* Kowalik Szcz; 2. «określona sytuacja»: *bo ja sam byłem w takim połozeniu, tez chory* Klon Szcz, P 5, 66. UDK

położenie się forma rzeczownikowa czas. **położyć się** w zn 1: ● *we wieczór wigilijny postawilim na stole przed położeniem się do spania talerze* Dywity Olsz, P 4, 10. UDK

położyć (Z + lit) OWM, psn; inf -eć Olsz, -eć Szcz i bl; fut 1pl *położym* Giż, *położywa* Olsz i bl, praet 1pl *położylim* O Mrąg Giż; 1. «umieścić gdzieś, często rozłożyć, ułożyć w określony sposób» OWM: *mozna buo go [o pasmie przędzy] pożešić abo pouozyć* Orzysz Pisz, *ras drep še pouozi i jek še dopalajo, to drugi ras pouozić i tedi kuašć xlep na blaši i tedi pšec* Grabowo Mrąg, *pouożiu na opate i f pšekarhiuk šubnou i še tam pšek* Waplewo O, *ja taki koš z drutu mnau i pouożiu jedno žaba* Jeziorany Resz, *tutaj pšivožil'i luže skšišnie, no to tēs pouozić ožeńe i bjel'izne* Pieczarki Węg, *žou to napalone żelazo, pouozyu na to hēsce, gže un plunou* Kowale Oleckie, *stouek maui, noği z deskī, stouusek taki pot noği pouozyć* Jabłonka Nidz, *jek go [len] zamočiva, to go na rosa pouoživa* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 17, *pouus deke na stuu* Góra Pisz, *kedi še sukno pouozi to kozuž* *šopčonghenti* Pisz, *to kedi drewno smólne roscepau, pouozi na sjonku, to wisua tak žizica* Dobry Lasek Mrąg, *A kiedy trowa zsieczam, Położywa jó w snopy, Potam wozam zajędziam, Zazieziewa do szopy* psn Stef I 180, *na furmanax lezi, še odbžeze i še pouozi na furman* Występ Szcz, ● *muši vježec, vjele jojkuf una muši pouozić pšet kokoš, co una jix vilęnghe* Kajkowo O, UAM, ● *kuotka to teš, kedy deske pouożom pšes take bagno abo stavak* Gady Olsz, ● *przen Żywoł połoz za korune* Chętnie bież do boju psn IS LXXXVII 308; ●● a) «odłożyć na bok, zostawić gdzieś, przenieść w inne miejsce» W Szcz Giż Pisz i bl: *to buo potčas mši šfenti; jag do Syna Bożego žvónili, to te tšī pšerše pouožil'i karty, šuklejkli i še modlili* Stryjewo Resz, *A jo móziul, bury, polóz, [...], A lón jeszcze dali poniós* psn Stef II 63; b) «w odniesieniu do części ciała: ułożyć, oprzeć na czymś» O Mrąg Olc i bl: *pouożiu oba dyon [sic!] na penek i jeger xcou mu oba dyon toporkem uconć* Smolonek O, *žozbyš pouoziu palec pši tim snuže, to ja go hē zatne* Grabowo Mrąg, ● *fraz położyć*

głowę bl, główkę Olc «stracić życie, umrzeć»: *Niejeden tam z noju Swa głowa położył, Żona i dziateczki Siéroty łostaził* psn Stef I 195; **2.** «umieścić kogoś w pozycji leżącej» W Nidz Mrąg Giż i bl: *un pouožuu jenego trupa v uuško* Butryny Olsz, ● *ona [żona] jest negżečna, że go na take lixe uože pouožuuu spać* Gardyny Nidz, ● *przen Zdejmne jo cze z tego krzyża, W mém sércu polože* psn Stef II 91, ~ *śmierć go do snu położyła* psn Gęb I 15, ~ *V niego una [kulka] trafiua, Do myx nuk pouoziua, Bolesno byuo rni* psn; **położony** (Z + lit) OWM; Nsg n -e Resz Mzach Giż Pisz, -o Olsz Mrąg Giż Pisz; praet z podm. uogóln. ze słp. Giż, bez słp. Giż; im. bier. w zn 1 OWM: *podarunki pot jegl'ijko pouožone* Klebark Wk Olsz, *potem obrok buu w zuuup pouožony* Paprotki Giż, *bauek buu na cfele pouožony* Świętajny O, ◇ *a tedy znuuwj ukisa, beńže ukulane i tedy na blaži pouožony* Purda Olsz, *z niego beńže ikra viterta i na suunko pouožona, dixt tak v vože, cale plitko, że suonko dobże gžeje* Biała Piska, UAM, ● *šle no to sò te, co na koña benže pouožuno* Śwignajno Wk Mrąg; ●● w zn 1b: ● *tretka tu nogo pouožone i benže pšenzone* Bałdy Nidz. KS

położyć się (Z + P + lit) OWM, psn; inf -éć Olsz, imp 2pl *połóżta się* Olsz; **1.** «przyjąć pozycję leżącą, ułożyć się; też: udać się na spoczynek» OWM: *a jek jo stpożyu, tak se pouožuuu i ležaua, fstać ne xcaua* Rudziska Szcz, *cisko mu było w tej oracce i wziół położył sie i mówi: nie będe robił Szyldak* O, PorJ 53, 4 s. 32, *ubruua ša f tan ubjur i pouožuuu ša f ten žark i f špigel patši, jak ji to fšistko pasuje* Butryny Olsz, *rasem še pouožuuu, tom p'šeckua o pjontej, co še robi, ja sobje p'šipomnaua, co ja ot rana leže* Nidzica, ● *zajonc še pouožiu na droge jak neživy* Sokółki Olc, ● *jak šcongneli to šeć, to obžad zrobili i pouožyli se spać* Jabłonka Nidz, *o gožińe żešunty, gdy m se us xceli do uuska pouožyc, suvsylim z oftygo b'žeğa scekańe psa i xauasovańe* Zgon Mrąg; **2.** «zostać umieszczonym, ułożonym» O Olsz: *pot ššexo – co te bauki se pouožo* Gady Olsz; **położywszy się** im. uprz. w zn 1: *Tam ze i una tyz swój kuniec wzięła* Położywszy sie, *gardło swe przesznyła* psn IS XII 470. KS

połóg (Z) Mrąg Pisz, psn; «poród; też okres po porodzie?»: *mnauam mocno ćenski pouók ftedy* Kwik Pisz, *ona mu potem umerua, f pouogu umerua i un vzuu drugo kobjete* Wojnowo Mrąg. KS

połowka (Z + P + lit) Olsz Mzach Mrąg Pisz Ełk; pu- Olsz; **1.** «połowa w zn 3» Olsz Szcz Pisz: *jenã połówkę szpaku łususzywa, a drugą wytopsiwa na śmãk* Tuławki Olsz, KF, *ćerlica ma dva take pouófki i len se vuozi i čaka ho tedi* Dąbrówka Pisz; **2.** «połowa w zn 4» Mrąg Pisz Ełk: *pouuofka znuu i narešće zgińe* Snopki Pisz; **3.** «połowa w zn 1»: *na nãlepšo iebuónka ša uušadu i i jepka lotrovaui: pouófka poterui, a pouófka na žamńa spuščau* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 18; **4.** «o chustce w kształcie trójkąta?»: *krajka – xustecka pouuofka* Jabłonka Nidz. DK

połózka dem w stos. do **położa** w zn 1: *duze to pouozi, a maue to pouuski* [odp. na pyt. kwest.] Grabowo Mrąg. AW

połszwa zob. **poszew**.

południczek hip «południk?»: *A do bzieli, ach mój przodkownicku, do bzieli, Tam znojdzimy pote [sic!] południcek w kobzieli* psn Sob 52. MK

południe (Z + P + lit + SWM VI) OWM, psn; *poednie* O; **1.** «środek dnia wypadający koło godziny dwunastej» OWM: *suonko jest wysoko nad nama, to jus pouudńe* Snopki Pisz, *Skoro zazwoni zwon na południe, Jo zaraz do stołu* psn IS XXXIII, XXXIV 124, *učyc tom se učyli rano gożina, o pouudńe gożina, na węcür*

gożina Dywity Olsz, *I po smaganu się chodziło tylko do obiadu, a po południu to się rozkładało wszelkie prezenta* Klon Szcz, P 5, 61; **2.** «jedna z czterech stron świata, kierunek geograficzny» O Olsz i bl: *jak na południu grzmi, to żniwa dobre i suche, jak na północy, to liche w wodzie* Ulnowo O, Szyf AM 69; **3.** «część regionu rozciągająca się w kierunku południowym»: *u nas tygo nie dało psérwej, oni porożo s pouudnia* Skorupki Giż, *tu na południu Warmji polacy jednak są* Dywity Olsz, P 4, 40; **południem** «w południe»: *pouudńam nagożej sjonko sfoeci* Purda Olsz. MK, DK

południk (lit) W; «drugie śniadanie podawane koło godziny dziesiątej»: *zavouai žuopuf na pouudnik* W, SWarm 116. MK

południkowy «odnoszący się do drugiego śniadania» W, SWarm 116. MK

południowy (Z + P + SWM VI) Olsz Nidz Giż; Lsg f -é Giż; **1.** «znajdujący się, położony na południu jakiegoś regionu» Olsz Giż: *po niej nastał ow plebyscyt na te południowe Prusy Wschodne i Powiśle* Dywity Olsz, P 4, 37; **2.** «związany ze środkową porą dnia, z południem» Nidz Giż: *tak še stažo f pouudhove gożiny, niż bapca objat ušikovaua, to ten juš tego kóna skompaų* Natać Wk Nidz. MK

połudzień «środek dnia, południe»: *mušauem go rano zapróvażić, a f pouożeń zdez* [o koniu] Wykno Nidz. UDK

połupać «wiele czegoś obrać, pozbawić łupin»: *pouupać je* [kartofle] *muši, a nie, to skrobać, kedy gotowane to uupać* Karwica Pisz. MK

połuszczyć «wiele czegoś obrać z łusek? z łupin?»: *pouusco telo fšo* Ryn Giż. MK

połykać (Z) Szcz Giż, psn; ogp: *grduk – to co tam še pouyka* Rummy Szcz, *penżeš, to so sk'šele, tu wótka sobže pouyka* [o szczupaku] Rybical Giż, ● *Idzie on, idzie i wesolo bryka, Ona stoi w sieni, gorzkie tzy połyka* psn IS XL 161. UDK

pomacać «sprawdzić dotykiem»: *pomacaj na plecach czy tam nima guza* Tuławki Olsz, KF, ● *już kokoszy pomacałam* ib. MK

pomacać się «dotknąć samego siebie w kilku miejscach»: *pomacal się po głozie* *ji wymacal tam mały wrzodzik* Tuławki Olsz, KF. MK

pomachlować «okłamać, oszukać»: *kšunc sobže udumou, co tyn go pomaxlowou, tyn ribok* Maradki Mrąg. MK

po **pomacku** zob. **po pomacku**.

po macku (Z + P) Olsz Szcz; «bez udziału wzroku, kierując się dotykiem»: *babka to widziała barzo mało, mniała słaby wzrok, jak pracowała to więcej pomacku* Klon Szcz, P 5, 5; por. **po pomacku**. MK

pomaczać «zmoczyć»: *nie laż w tem błocie, bo pomaczász sobzie nogi* Tuławki Olsz, KF. MK

pomadrować 1. «popsuć»: *cały zegierek mi pomadrowâtes* Tuławki Olsz, KF; **2.** «pomącić, pomieszać» Skajboty Olsz. MK, DK

pomagacz; Gpl -ów; «pomocnik»: *takych lañivyx pomagáčuf jek ti, to ja nie brukuia* W, SWarm 116. UDK

pomagać (Z + P + lit) OWM, psn; imp 2pl *pomagajta* Giż, praet 1sg *ja pomagał* O Olsz Mrąg Ełk, 1pl *my pomagali* Olsz, fut 1pl *będziem pomagać* Szcz; **1.** «wyřęczać kogoś, przejmując część jego pracy, obowiązków, towarzyszyć komuś w jakimś działaniu; też: ułatwiać wykonanie czegoś» OWM: *my jem tyš troxe p^homagałi kopać ogradek* Gietrzwałd Olsz, *jak my żećamy bli, to ojćec noų i mu mušeli pomagać – po-*

tem na *m̄un biu* wożono Ogródek Ełk, *klepać len*, *p̄siχοژیłi kobzeti i sobże pomagali* Dobry Lasek Mrąg, *aby tylko powoli szedł pocog, albo przystał trochę, to jeden drugemu pomagał do uciecki* Klon Szcz, P 5, 57, *Żóraw gra w strumenta swoje, Słowik mu pomaga* psn, PF II 570, *Kediś to biu take ladi z jednem nożem, to nogo pomagau temu nożożu* Szczytno; ●● «pracować jako pomocnik» W Nidz Mrąg Giż Pisz: *to ja kole budowuφ biu, ja tu p̄si żeńeśnikaχ pomagau* Zgon Mrąg, *żádek, pomaga kleknożoży* Rostki Pisz; 2. «wspomagać, wspierać kogoś w trudnej sytuacji; też: opiekować się kimś» OW Mrąg Pisz i bl: *Pan Buk nom pomaga* Ukta Mrąg, *to je dobrá fameliãá, f̄šisci tam ša n̄ižũ i sobże χanthe pomágaũ* W, SWarm 88, *to noni* [«zakonnice»] *še nazywajo, jus še špata wyžekli, a te co χοozo i lužom pomagajo to špester* Snopki Pisz, ● fraz *Boże pomagaj* Olsz i bl, *Bóg pomagaj* bl, *niech Pan Bóg pomaga* Pisz zob. **Bóg**; 3. «wywołać oczekiwany skutek; przynieść ulgę» Olsz Szcz i bl: *Siadaj, siadaj, ślicie kosianie, Nic nie pomoze twoje płakanie* psn Sob 119, *na dychawice – to tłuśc od boczanía, to ten tłuśc pieli gorący i to jem duzo pomagato* Klon Szcz, P 5, 67; **pomagając** im. wsp. w zn 1: *śusedy p̄syłi, pomagajoⁿc mu krove vycógać, ne mogli ale rovnak reżić* Ornowo O; **będzie pomagane** z podm. uogóln. w zn 2: *p̄ersy počuntek je zavždy češki, od žundu tu benže pomagane* Smolonek O. UDK, DK

pomagiwać (Z) Olsz, psn; «pomagać»: *Wrona gąsiątka bierywa, Kania jej taz pomagawi* psn, Kolb 457. MK

pomajtać 1. «pogmatwać, poplątać, porozrzucić niedbale»: *ni moga s tam doiść do požuntka, bo f̄šistko mi tu pomãitãues* W, SWarm 116; 2. «pomachać»: *jek cuk uotijžãũ, to iešče šnoptuχam pomãitãũ bes uokno* W, SWarm 116. MK

pomaleńku ekspr «powoli»: *mi žeçi po neńecku do skoũi χοžiłi, v domu fcoŋgu z rożicóma biuá mova polska i rożice od nas pomaleńku po k̄šnie še uciłi* Krzyżany Giż. MK

pomalować (Z + lit) Olsz Mrąg Giż, psn; fut 1pl *pomalujewa* Olsz, praet 2pl *pomalowališta* Olsz; 1. «nadać kolor przez pokrycie powierzchni trwałym barwnikiem» Olsz Mrąg: *φarbo pomalować, muśi ukraśić φarbo* Nida Mrąg, *take kobeti, co pomalujó palce i lepi, to ne kobeti; požondna kobeta χuopa i tak dostańe* Mikołajki Mrąg; 2. «pokryć szminką» Mrąg i bl: *Lepi pomaluje, Brzi się posmaruje* *To zachowaj Panie, W kawalerskim stanie* psn IS DXCVII-XXV 70; **pomalowany** im. bier. w zn «przedstawić za pomocą farb wiele postaci»: *take ślicnośće w nim bil'i, ze φsistke okna bil'i tak malowane, ze šφynte apostouũ na niχ byli pomalowane* Rybical Giż. MK, DK

pomalować się ogp: *zidziałeś, jek ta Nastka się pomalowała?* Tuławki Olsz, KF. MK

pomalu zob. **pomału**.

pomalusku (Z + lit) OW Szcz Giż Pisz Ełk i bl, psn; ekspr «pomału»: 1. w zn 2 OW Szcz Pisz i bl: *pomalusku nogo krenćić, co še m̄nitka tak żywo ne skrenći* Kajkowo O, *tak pomalusku, to iida iešče do koścoya* W, SWarm 116; ●● *pomalusku!* «uważaj!, ostrożnie!» W Szcz Pisz i bl: *pomalusku, ne obal še* Kożuchy Pisz; 2. w zn 1 Olsz Szcz Giż Ełk: *tedi buu j̄enchen̄ kosoni i uoyes i f̄siske zboze biuó pomalusku do stodouũ* *žeżune* Ełk, UAM, *nešon̄z zaχοži pomalusku* Ryn Giż, ● *tak pomalusku gospodarovali, gospodarka iam ša rossěžaũa* Zgniłocha Olsz, Stef JPW 40. MK, DK

pomalutku ekspr «powoli»: *χοχla – to so take duuske druŋgi – jeden j̄iže p̄sed nim ji t̄ne dury w loże – ale tlo ten snurek – to pomalutku oni wydobendo* Paprotki Giż. MK

pomalu (Z + P + lit) WM, psn; *-l-* Pisz; **1.** «stopniowo, po trochu, nie nagle» Olsz Mzach Mrąg Węg Giż Pisz i bl: *biżek to do roku tak, a od roku benże bikem pomauu* Wejsuny Pisz, *tedi uuśóhže jena kobžeta do ti uosnovi, tšimã rejkõma za uosnove i pomauu popuščã, a dva druge kele nãvoja krencõ, a čfãrtã tšimã rãtki, co še prosto nažije na nãvoj* Brãswald Olsz, Stef JPW 48, *tedi põmauu še uuozi fundament, napžer-vu nisko cegue i te špele, potem dŕzewo do guri beže stawãnie* Wydminy Giż; **2.** «bez pośpiechu, wolno, powoli» W Nidz Mrąg Giż Pisz i bl: *voiu baržo pomauu uãžili po tij žinji* Biała Piska, UAM, *kedi χto na kogo zuõśc mã, co pomalu iže, to muwi: ic ty maro!* Niedźwiedzi Róg Pisz; ●● *pomalu!* «uważaj!, ostrożnie!»: *wolno, Kasiu, pomalu... oj, oj, oj boli, boli...* psn Mał I 11; **3.** «z małym natężeniem, z lekka» Giż Elk: *my lo mužim, co pomauu pado* Konopki Wk Giż. MK, KS

pomamic «oszucać?»: *tak Gwiazdowski pomamit świat!* GazOlsz XXIX 28. DK

***pomanglować** «wygładzić za pomocą magla, wymaglować»: *i še jõ [bieliznę] wišeluje, i še urizy, pomangluje* Maldanin Pisz. DK

pomanić «pomylić»: *zawdy χuop bez guowy buõnžiu i zaõše tak pomañiu, že do domu ne zašeu* Ruš Olsz; **pomaniony** im. bier.: *to jest pomañono to še tak čenško pžije, to še tak mañi* [o trudnej do zapisania fonetyce wyrazu] Orłõ Giż. MK, DK

pomanić się; fut 1pl *pomanim się*; «ulec dezorientacji»: *caũkem še pomañim* Występ Szcz; ●● impers «o chwilowej utracie rozeznania, pamięci»: *pomañiuõ jej še* Krutyń Mrąg. DK

pomarańcza (Z) Pisz, psn; *pomareñ-* Pisz, *pomerañ-* bl; ogp: **a** «owoc» Pisz: *jãk bẽhže χojinka* Źubrano, *čãstka i jepka, i põmarance, teras pšyže* Níkõuaj Myszkì Pisz; **b** «drzewo»: *Wikopce ni wõⁿduu w żelõnem ogrože* Nėzy *pomerance w rozuozištem χuože* psn. MK

pomarańcza zob. **pomarańcza**.

pomarkować (Z + lit) W Szcz, **pomiarkować** (Z) O Pisz, lit bl; «zorientować się w sytuacji, domyślić się, zauważyć»: *lod razu pomarkowałam, co lon do ni zachodzi* Tuławki Olsz, KF, *dvuχ pošli krašc do ula, unošu χtory načešsy, a ten vuašcićel juš pšet-tym pomarkovau, vlas v ul sam* Smolonek O. KS

pomarnić «zmarnować» Zameczek Mrąg. MK

pomarnować; pośw. tylko im. bier.; «poniszczyć, zmarnować»: *ten cauy rum to kuχña tlo tak pomarnowane, pšes kogo ja bede naprawãc* Mieruniszki Olc. MK

pomarszczyć (Z + lit) W Nidz Giż; *pomaszczyć* W; «pokryć zmarszczkami» W, SWarm 117; **pomarszczony** (Z) Olsz Nidz Giż; im. bier.: *tfaš pomarscõna, faũdy tēs muvo, marscki* Gardyny Nidz, *skura pomarscono to casem byuo* Miechy Giż. MK

pomarszczyć się (Z + lit) WMzach Pisz; *pomaszczyć się* W; «pokryć się zmarszczkami»: *pomarsciuã še uušina* Pisz. MK

pomarznąć (Z + P + lit) Olsz Nidz Giż, psn; fut 3sg *pomarźnie* Giż; **1.** «ulec zniszczeniu pod wpływem mrozu, wymarznąć» Olsz Nidz Giż: *fšystke gruski v vjosce pomarźli* Siedliska Giż; **2.** «ulec zamarznąćiu»: ● *Lec Frãncuzi z ciepłej strony Pomarźli tãm jãko wrony* psn Kętrz 96; **3.** «pokryć się powłoką lodu»: *jak na dvožu pomarźne to tes śliskažica* Bogacko Giż. MK, DK

pomarzyć się «przyjść do głowy, zamarzyć się»: *mynarzozi łordz sie pomarzuło* [...] *to bagno spuścić i na łãke wysuszyć* W, Bar 45. MK

pomask «tłuszcz dodawany do potraw, omasta?»: *pomask ostaviu* [na talerzu] Skajboty Olsz. DK

pomaska, pomazka (Z + lit + SWMp) WM i bl, psn; **1.** «masło; też o innych produktach używanych zwłaszcza do smarowania pieczywa» WM i bl: *buterfaska to drejanna mašina do pomaski, to velo kréncó* Skop Giż, *pomaska to tak jak na xlep se smaruje – i smalec, i masuo* Róg Nidz, *pomaska to marmolada, pso co se maze* Lisy Pisz, ● *przen Dziś żyje jako biedaczek, Bo go wszędzie oszukano, I jego hojne bogactwa Za pomaskę mu zabrano* psn Stef II 103; **2.** «kromka chleba z masłem» W: ● *skosztuj tego, a będziesz miał, jak tu mówią, „najsmaczniejszą w świecie pomazkę”* W, Bar 26. KS

pomaskować się; pośw. tylko im. bier.: «o wielu: stać się nierozpoznawalnym, zamaskować się»: *oři se popšewuycyli, pomaskowane* Maćice Szcz. KS

pomasto (Z + SWMp) sp Pisz; «o maśle». MK

pomaszczyć, pomaszczyc się zob. **pomarszcz-**.

pomaszerować ogp: *po manejwrach pomaszzerowali do kaszarów* Tuławki Olsz, KF, ● *nazajutrz rano i polszewka na ramię i dobry kulas w rękę i pomaszzerowałem na północ* Dywity Olsz, P 4, 14. MK, DK

pomawiać (Z + lit) O Olsz; ogp: *gbur buu bogaty, to go pomozałi, że ma kyoobuka, że mu kyoobuk te dobroci i bogactfa znoši* Olsz. JS, KS

pomazać (Z + lit) Olsz Szcz Węg Giż Pisz, psn; «pokryć cienką warstwą, posmarować» lok. jw. i bl: *i ojcozu te ocy pomazes to zuycu i pomazau, jek mu pomazau, to go zero, to wzuu tšyc i ster te bjelmo z ocu* Jagodne Pisz, *kokošanka, kto rozdrapše i krefleci, a drugęgo pomaze, to temu zgiñe, a ten drugi ma* Snopki Pisz, *fencas na uorće pšek, jek ne majo uokrasy [żeby] pomazać blařof* Kipary Szcz, *ten vzuu pomazau lepi [posagom], co byuo znać, co šnotana jedli* Dywity Olsz, ● *przen? jek pomaze, to dopxero poježe* Szczytno; **pomazać** w uż. rzeczownikowym: *takego smaru do pomazać* Dajtki Olsz; **pomazany** im. bier.: *to bili čteri nođi – i deskom obzite i q kantař glino pomazane – štalugi te drewnane* [mowa o kadłubie żaren] Skorupki Giż. KS

pomazać się «pobrudzić się, wymazać się»: *czem tyš się tak pomazał, co jezdeš taki czärny* Tuławki Olsz, KF. KS

pomazanie (Z) Mrąg Pisz; forma rzeczownikowa czas. **pomazać**: *glomsda to do pomazaña* Mrągowo. JS

pomazka zob. **pomaska**.

pomaznąć (Z) Olsz; fraz *coš kogoš pomaźnie po sercu* zob. **serce**. KS

po mazursku zob. **mazurski**.

pomącić; praet 2pl *pomąciłyšta*; «zmaćić»: *Oj, tura, tura, Gójski, na woda, Bošta pomóncity Naszy Kašce woda* psn Stef I 171; **pomącony**; Lsg f -é; **1.** «mętny, zmętniały»: *ryby nálezpy fitać w pomącony wodzie* Tuławki Olsz, KF; **2.** «skołowany? skołowaciały?»: ● [o jakiejś kobiecie?] *pomoncuno w guówé* [uzn.] Mierki O. KS, DK

pomącić się 1. «zmaćić się»: *woda się pomąciulo* Tuławki Olsz, KF; **2.** impers **a)** «o utracie rozumu»: *ot ty vótki še mu pomónciuo, pšiguupkovaty* Skajboty Olsz, ● *tobzie się pewne dycht w głozie pomąciulo* Tuławki Olsz, KF; **b)** «o odczuwaniu zawrotu głowy»: ● *drudzy łostali w przetaku, krancili sia tam tak długo, aż jam sia w głowach pomónciuo* W, Stef OK 34. KS, DK

pomądrzyć «spędzić jakiś czas, rozprawiając o czymś»: *s tako starso to mozna pomóndżyć* Gawliki Wk Giż. KS

pomdleć (Z + lit) Olsz; tylko *-mgleć*; «o wielu osobach: stracić przytomność»: *pãru pomglało ze strachu* Tuławki Olsz, KF. KS

pomedykować zob. **pomedytować**.

pomedytować; tylko *-medyk-*; «spędzić jakiś czas na przemyślaniu, rozważaniu, zastanawianiu się» W, SWarm 117. KS

pomele (SWMp) Nidz, **pomle** (SWMp) Nidz i bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *pomle, pomelki* O Nidz i bl); «rodzaj ciastek – pączki». (Nm gw. *pum-mel*). DK

pomelki SWMp bl (tu wspólna lokalizacja: *pomle, pomelki* O Nidz i bl); «rodzaj ciastek – pączki (dem lub hip?)». DK

pomerańcza zob. **pomarańcza**.

pomęczyć się (lit) Olsz; **1.** «o wielu osobach: bardzo się zmęczyć, utrudzić się» Olsz: *jęk luże śa pomančili, to šoutis móžuų do ných*: „Počkãita, iã puda uobãca, jęk daleko mi sò” Gryźliny Olsz, Stef JPW 14; **2.** «męczyć się przez jakiś czas»: *muszę się jeszcze bez ten czas pomęczyć* Tuławki Olsz, KF. KS

pomgleć zob. **pomdleć**.

pomiarkować zob. **pomarkować**.

pomiaglić, pomiątlić zob. **pomiędlić**.

pomidor (Z) O Mrąg Giż Elk; ogp: *pońidoruf brakuje do gotowańo* Spytkowo Giż, *zupy ot ścãvzu, pońidoruf* Grabin O. KS

po miejsku zob. **miejski**.

pomieleć, pomielić, pomioleć, pomleć (Z) OW Nidz Mrąg Giż Pisz; pełny wykaz form: fut 3sg *piele się* Mrąg, praet 3sg *piełła* Pisz, 3pl *piełli* Pisz; «mieląc rozdrobnić, zemleć» Mrąg Pisz: *jak śe pońele na mašine to klopsy* Pustniki Mrąg, *mi fšut śmat pęekli kuži, kartoffli pońelli, ze dva jajka* Dąbrówka Pisz; **pomielonny** (Z) OW Nidz Giż; Nsg n *-e* O Resz Giż; im. bier.: *naũka sòl, pońelona* Jabłonka Nidz, *♦ klopsi: nenso beže na mašince pońelune z žouari, jojko pšyje* Konopki Wk Giż. KS

pomierzać «dokonując pomiarów, wyznaczać»: *ony pońežajo granycy* [o geometrach] Pokrzywy Olsz. KS

pomierzch (SWM VI) W; «zaćmienie Słońca». KS

pomierzchnienie (Z + SWM VI) OMzach Mrąg Pisz Elk, lit bl; *-mierzk-* Mzach Mrąg Pisz i bl; «zaćmienie»: *pońeškneńe – to na sũonce pšisũa taka ćemność* Występ Szcz, *pońeškneńe sũõnca* Jedwabno Nidz, *pońešžneńe to ħuna zajže na kšenzic* ib. KS

pomierzknienie zob. **pomierzchnienie**.

pomieszać (Z + lit) OW Szcz Mwsch; fut 1pl *pieaszawa* Olsz, praet 1sg *ja pieaszal* Giż; **1.** «połączyć ze sobą różne elementy w pewną całość, zmieszać» O Mrąg Węg Giż: *śecke, mujķe i ħożes pomħesajo pospoũu, tlo końožu usykować* Wygryny Mrąg, *na kamlõnkaž zaro pomnešajõ, čãrnõ [wełnę] zetrõ i bžãũo i potẽm te kamlõnki tak pokulajõ i potẽm pšẽndu, to tako je takã šivã i nibi čarnã* Dłużki O, UAM; ●● «wprowadzić do swojej mowy wyrazy z różnych języków»: *to jak jo pońesam sũovo po mazursku i po nẽnecku, to zaraz muvĩli, že Nẽmka Mazuchõwka* Giż, *no ale teras to ja jus pońesau, kedyš tylko po mazursku [mõwiłem]* Giżycko; **2.** «poruszając jakimś narzędziem różne składniki, spowodować ich przemieszanie» O Olsz Szcz: *wařune*

kartoŃle na noc φ krpe, potem otrėmbuφ, troŃe vodi, dobŃe pońesa Pasyw Szcz, ● *pońesaıa d'Ńeffkėm* [w piecu] Waplewo O; 3. «popłatać, wymieszać»: *Pan Buk luŃam mowe pońesaı* Ukta Mrąg; 4. «potasować, przemieszać»: ● *nå pomnieszåwa jech?* [propozycja zagrania w karty] Tuławki Olsz, KF; **pomieszany** (Z) OW Szcz Mwsch; Nsg n -e O Olsz Mrąg GiŃ Pisz Ełk, -o Olsz; 1. «składający się z różnych elementów (teŃ o języku); niejednolity, różnorodny» W Szcz Mrąg Pisz Ełk: *mazurska mowa to pońesana, Ńeńeckka i polska pospoıu* Ełk, *φśiske tśi gåtki cale pońesane* Wojnowo Mrąg; 2. «przemieszany, wymieszany» O Olc: *troŃem brali salėtrı f sul i zaro ta saletra bııa tak poneşano s tó soló* DłuŃki O, UAM, *kålkå to byıa kålkå pospoıu i Ńarno i tak pońesano, kedy do mularķi Olecko*; 3. «popłatany, zagmatwany»: *kur co tam depce ta kura to kobut, take pomėşane, pobebłane* GryŃliny Olsz; 4. «będący w nieładzie»: *låger to pokrėncóne, pońeşane zboŃe* Skop GiŃ; 5. «zmańcony, dotknięty obłędem»: *ten rozum ma pomışany* Ruska Wieś Ełk. KS, DK

pomieszać się (Z + lit) W Szcz GiŃ; 1. «ulec przemieszeniu się, połączeniu» W Szcz: *te bziđle kartofle pomnieszåły się z temi czerwonemi* Tuławki Olsz, KF, *oŃenki bıli; tak Ńe φśistko pomnėşåıo* Stryjewo Resz; 2. «ulec zmańceniu»: *tos to rozum Ńe pomńeşå, toş ta guıova to tak i tak lata* [podczas kołysania] Mazuchówka GiŃ; 3. impers «o utracie orientacji»: *bez to gadane dycht mi się pomnieszåo* Tuławki Olsz, KF. KS, DK

pomieszenie «?»: *biada to jest takie pomieszenie dla nąju Mazurów* GazOlsz XXIX 86. DK

pomieszek «mieszkanie, zwłaszcza wynajmowane w cudzym domu»: *f pomnėşku u gbura my mńeşkal'i* Smolonek O, *jak na pokomornym mńeşka to pomńeşkańec, bo mńeşka na pomńeşku* Glaznoty O, *sklep [...] pot caıym pomńeşkym* Kraplewo O, MAGP I s. 26. KS

pomieszkać ogp: *toć mógbyş jeszcze lu nąju parė mńiesięcy pomnieszkać* Tuławki Olsz, KF. KS

pomieszkalny «przeznaczony do mieszkania, mieszkalny»: *Ńaııupa to pomńeşkalny dóm* Roźental O. KS

pomieszkanie (Z + lit) OW Nidz Mrąg GiŃ, psn; 1. «miejsce, gdzie się mieszka, mieszkanie, sp izba» lok. jw. i bl: *on ma zće tutaj, ma pomńeskańe dobre, paşńnik ma, kraŃec jest, pscouıóφ ma dość – co jemu φeluje?* Bartki Nidz, *pomńeskańe buıo zaketovane, tedy pošł'i i Ńćel'i kluć, co Ńćel'i vleść do jego pomńeskańa* N Kaletka Olsz, *łóŃńik – Ńe ma Ńi pomńeskańa, ot lusman* Mrągowo, *f tej Ńaııupşe só pomńeskańa, kuŃńa, izba, gŃe Ńe şpsı, ŃeŃi* Waplewo O, ● *mńeşkańec je na pomńeskańu* Butryny Olsz, ● *przen «o obiekcie miłóści»: Oj ty syrce, syrce, ty moje kochanie, Kieniş ty obråo twoje pomieszkanie?* psn IS DXCVII-XXIII 70; 2. «zamieszkanie»: *dóm do pomńeskańå* Ostróda. KS

pomieszkaniec (Z + lit + SWM V) OW Szcz; Npl -ce W; 1. «chłóp bezrolny, niemający własnego domu, mieszkający w cudzym gospodarstwie» O Szcz: *jak na pokomornym mńeşka, to pomńeskańec, bo mńeşka na pomńeşku* Glaznoty O; 2. «mieszkaniec»: *f taki maııi fśi fśisci pomńıyskańce dobŃe şa znaııı* W, SWarm 117. KS

pomiesć «usunąć miotłå śmieci, zamiesć»: *Majstrowa pomyje Majstrowa pomńiecie* psn IS CXII 335. KS

pomietło zob. **pomiotło**.

pomiędlíc (Z + SWM IV) Mrąg Giż Pisz Olc; *-miągl-* Mrąg, *-miątl-* Pisz; «połamać, pognieść łodygi lnu na międlicy» Mrąg Giż: *to kedı kto drašovac ńe umńau, to najperf pońendliu* Bogacko Giż; **pomiędlony** (Z) Pisz Olc; im. bier.: ◇ [len] *napʹšut beže pońendlony, a potem bes ćerlice go pusca* Olecko. KS

pomiędzy (Z + P + lit) Olsz Szcz Ełk i bl; przyimek łączący się z I: 1. określający relacje społeczne i przestrzenne, tworzy wyrażenia: **a)** wskazujące społeczny zasięg zjawisk, o których mowa w zdaniu Olsz i bl: *nie ma jedności, lecz są tarcia pomiędzy tą kadrą która składała się z kilku olsztyńskiej Polonji i kilku ziemian* Dywity Olsz, P 4, 38, *kiedy rozmowa pomiędzy znajomymi prowadzona jest zwykle po mazursku, to listy piszą Mazurzy z małymi wyjątkami po niemiecku* GazOlsz XXIX 23; **b)** oznaczające położenie osoby lub części terenu w przestrzeni dzielącej kilka obiektów Olsz Ełk: *posłał mie nadleśny Kapitan jako leśnika obwodowego do lasów leżących pomiędzy Butrymancamy, Piwoszunamy, Daugamy, Poterancamy i Nikolajewką* Dywity Olsz, P 4, 49; 2. wskazujący zestawione ze sobą obiekty porównywania: *tlomacił nam, co jest pomiędzy wyjaro katolickom, a ewangelickom, to tez że we wyrze katolickiej sąm posty, a ewangelickiej nie ma postow* Klon Szcz, P 5, 25. KS

pomijać «przechodzić obok, nie zatrzymując się?»: *Uła, uła pomijajze Na zalotki narzekajze psn, Wisła III 591.* KS

pomimo (P) Olsz; przyimek łączący się z G, tworzy wyrażenia wskazujące okoliczności, które wbrew przewidywaniom nie miały negatywnego wpływu na rozwój wydarzeń «mimo; niezależnie od» Olsz: *a pomimo takiech i podobnych groźb, było w Skaiwotach 97 głosów za Polską* Dywity Olsz, P 4, 40, *przeczuwałem od początku ogłoszenia plebyscytu na południowym terenie Prus Wschodnich, że tego plebyscytu nie wygramy, lecz pomimo tego pracowałem sumiennie ażeby jak najwięcej polskich głosów było* ib, 26. KS

pominać «nie uwzględnić, nie wziąć pod uwagę»: *ni możewa go pominać, boby mu buło markotno* Tuławki Olsz, KF; **pominąwszy** im. uprz.: *totez słuszac ksiandza na ambonie i pomninąwszy ortodoksyą – zidoczny brak mu polski gramatyki* Sząbruk Olsz, KN III 215. KS

pominek «o napisie nagrobnym (obj. eksploratora)»: *pomńinek zrobziłi, vidać co moǵiua jest* Zameczek Mrąg. DK

pomiołć zob. **pomieleć**.

pomiotło (Z + SWMp) OWM; *-mie-* Mrąg; «miotła ze słomy lub szmat do wymiatania popiołu z pieca chlebowego»: *pońotuo take śe naziva, to jāk bez blaǵof ǵlęp pśekli, to wyńetałi* Lipowo O gm. Waplewo, *to zrobjiłi taki Kij, tako laske, albo wźeli kòdroma okreńciłi, abo ze suomy, tedi wźeli w woże omociłi i wyńetłi* cyścutko [-śc-, sic!], *pońotuo* Kosewo Mrąg. UDK

I. pomknać «posunąć, przesunąć»: *pomkńiij troxa to kśesuo* W, SWarm 117. MK

II. pomknać (Z + lit) W; formę hasła powtórzone za SWarm; «połknać»: *zegek pomknoū, śkmo pogrys i ńic mu ńe buuo* Unieszewo Olsz. MK

pomknać się «posunąć się, przesunąć się»: *pomkńiij śa troxa, tu bańże iješće ieno mńejsce* W, SWarm 117. MK

pomle zob. **pomele**.

pomleć zob. **pomieleć**.

po młodzie «o okresie przybierającego księżycy»: *po mūożē kšēnzicek pšyjmujē, za peuńo kšēnzicek odbýerā* Mikołajki Mrąg. HPa

pomłócać «młócić wiele czegoś»: *še pomūoco i fšo do plevof* [odp. na pyt.: W jaki sposób oddziela się nasiona od słomy?] Kowale Oleckie. DK

pomnażać się (P) Olsz; fut 3sg *będzie się pomnażał*; «stawać się coraz liczniejszym; wzrastać»: *więc kupilem ten żywy inwentarz, lecz dochód będzie dopiero za dwa i trzy lata się pomnażał, a na razie bieda i bieda ściska* Dywity Olsz, P 4, 48. UDK

pomnieć (Z + lit) W, psn; inf -ić Olsz; «przypominać sobie, pamiętać»: *pomnisz ty jeszcze te czasy, kiedym razem przy wojsku służyli* Tuławki Olsz, KF. KS

pomniejszy 1. «nieduży, niewielki»: *tan rów świeży łod chałupy pod Galik má spuścić i wysuszyć trzy pomniejsze stawki* W, Bar 84; **2.** «mniej posiadający, mniej zamożny»: *taki, co majontek posadaŭ, to še muwūo pan, a znuφ te pomńejše – gbur, gospodaže* Glaznoty O. DK

pomnik (Z + P + lit) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz, psn; ogp: *mńasto Ūolstin vistažūo mu* [Kopernikowi] *pomńik nēdaleko zomku* Sząbruk Olsz, KN III 212, *potēm pošli pomńiki oglōndać kupańi* Biała Piska, UAM, ● *przen zomek tan je(st) nożanjšam pomńikam, jeki uostou v Ūolstiñe po tam vojovńičam norože* Sząbruk Olsz, KN III 212; ●● «nagrobek»: Giż Pisz i bl: *ruski sńentaš – te pomńiki i take wojaki tam ležo* Giżycko. UDK, DK

pomoc (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** «wyręczenie kogoś w pracy, współdziałanie; ułatwianie czegoś; też o ludziach włączających się do czyjegoś działania» OWM: *mom duzo pomocy, bym nē opstojaua bez żećuf* Kwik Pisz, *jeden tu, drugi tam, pomoci ni ma, cobi upraŭa, ugotowaŭa zona, to čenski ziwot* Szczytno, *do pomoci do ýoⁿzańa* Lesiny Mł Szcz, *tera te druge pšondarki, ji kamratki, do pomocy ji bando* Ruś Olsz, *lichā pomoc z ciebie* Tuławki Olsz, KF, ● *jek jest šeroko budownā, to pštže do pomoci štolec, na ktōrym opšerajo ša kozū φ šrotku* Gryźliny Olsz; ●● «wykonywanie poleceń, praca w charakterze pomocnika» OW Szcz Mrąg Węg: *provizer – aptkožovī do pomoci* Liwa O, *kuzarka – mo dvuž žećokuf do pomocy, kej je duže vesele* D Wólka Resz, *doktur, šostry so do pomoci, prywatne šostry i klaštorowe* Butryny Olsz, ▲ *chłopiec do pomocy* Szcz zob. **chłopiec**; **2.** «wsparcie moralne lub materialne, też o kimś udzielającym takiego wsparcia; ratunek» OWMzach Mrąg Giż i bl: *a Ūon chožū po izbže Ūod okna do Ūokna i wzdūxau do Boğa i prošū šē wēcñe Boğa Ūo pomoc* Mrągowo, *žeći pšišu do mñe, ale żadny pomocy nē dajo* Bobrówko Mrąg, *kedyš to stare Mazury tak pospoūu tšymal'i, take braterstfo byūo, jeden drugemu pomoc davaŭ* Narty Nidz, *pomocy otrzymałem 300 zł. drugim razy 200 zł. ze Komidatu Masurskiego* Wały Nidz, P 9, 11, *na kšik o pomoc fpadūa somšatka, skalpovać ju χēl'i* Purda Olsz, ● *suⁿšady! do pomoci!* Skop Giż; **3.** «środek zaradczy przynoszący ulgę» Szcz: *i to było dozem ludzy pomocā i wyjerzili w te lekarstwa* Klon Szcz, P 5, 67; por. **dopomoc**. UDK, DK

pomocnica «o żonie, która jest dla męża wsparciem»: *Módl się, by sam Pan tobzie obrał, Pomocnice bogobojno, By tobzie i ji łaske Swo dał* psn Mał III 112. DK

pomocnić; pośw. tylko im. bier.; «wzmocnić»: *klešče sō pomocñone u kovala* Sajzy Ełk. UDK

pomocnik (Z + P) O Olsz Mrąg Giż Pisz Olc; Apl -ki Mrąg; **1.** «ktoś, kto wykonuje proste prace pod czyimś kierunkiem» Olsz Mrąg Giż Pisz Olc: *kedy tak pšisać mozes, to će zrobjē za vujta, a tego, co pšisać nē moze, to za pomocñika* Jagodne Pisz,

ćeśle i pomocniki, šekero to pomocniki a ćeśle toporem Świątajno Olc, za pomocnika kupjeckého posetém do jenej firmu Ryn Giž; **2.** «ktoś, kto pomaga w wypełnianiu czyichś obowiązków» Pisz Olc: *tšyžešći bidlakuf mam, a ne mam pomocnika, o Boze, Boze košany, jak ja se narobže Świątajno Olc*; **3.** «ktoś, kto jest dla innych wsparciem» O Pisz: *začem Bože, mój pomocniku, pomoš mi dla imenio Tfego Pietrzwałd O.* DK

pomocny «stanowiący pomoc, pomocniczy»: *šandar, vaŋy bil'i pod nim pomocne* Purda Olsz. MGK

pomoczyć (Z) Pisz, SWM IV; «potrzymać coś przez jakiś czas w wodzie, namoczyć»: *te snopki pomocyc v vože, pšyuožyc deskaŋi, kaheňani i na krutki cas, dva nežele mokne* Karwica Pisz. DK

pomodlić się (Z + P + lit) W Szcz Giž, psn; «modlić się przez pewien czas, odmówić modlitwę»: *potam poszed do kosciota sia pomodlić W, Stef OK 10, Do ogroda sie prosiuła, By sie Bogu pomodluła* psn IS LVIII 215. DK

pomodrasy «niebieskawy» Rybical Giž. UDK

po modzie zob. **moda**.

po mojemu zob. **mój**.

pomordować (Z + lit + SWMp) Olsz Mrąg Giž; «zabić wiele osób» Olsz Mrąg: *mňaua šešć žecuf i fšyстке pomordovaua* Krutyń Mrąg, *siuła to ludzi na ty wojnie pomordowali* Tuławki Olsz, KF; **pomordowany** «w odniesieniu do kartofli: rozgniecione, utłuczone» Sądry Giž, SWMp 202. AW, DK

pomordować się «męczyć się przez jakiś czas»: *musita się jeszcze troszkę pomordować, ale już wnetki będzie koniec* Tuławki Olsz, KF. DK

pomorzyć psn; «zagłodzić wiele osób»: *Nasa gospodyni rzadko krupy warzy, Celać pomorzyła, sama ledwo lazi* psn Gęb II 35. UDK

pototać (Z) Olsz Pisz, SWM IV; «ponawiając przedzę na motowidło» Olsz i bl: *tšeba ŋupšunšć uošetki, pototać, popšoŋu fsypać, nalać vody do kotuŋa i važić do tkaňo i tedu šelovać f struže* Gady Olsz; **było pomotano** z podm. uogóln.: *byuo pomotano na motoŋiduŋo, to v reňku byuo zrobŋuno* Orzysz Pisz. AW, KS

pomozenie forma rzeczownikowa czas. **pomóc** w zn 1: *druŋk do pomozeňo wjedra wićuŋgać, on tu na koŋcu opčoneňe ma* Olecko. UDK

pomóc (Z + P + lit) OWM i bl, psn; inf *pomósć* Olsz, *pomosc* Pisz, *pomoc* O Nidz Pisz, fut 1pl *pomožem* OMzach Giž Pisz Ełk, *pomožewa* bl, imp 2sg *pomož* O, 2pl *pomožta* OW Giž Pisz Ełk, *pomožta* O Nidz, *pomoccie* Ełk; **1.** «wyrećzyć kogoś, przejmując część jego pracy, obowiązków; włączyć się do czyjegoś działania; też: ułatwić wykonanie czegoś» OWM: *dževo to muše sama muše nošić, riik ne pomože, beda, beda* Mącice Szcz, *želaska pšnišć dla prošakuf, dla geši, bo matka starať tu ne moze, to tšeba pomoć rožicóm* Jedwabno Nidz, UAM, *taki starušek mi pomuk pšepšiuovać to grupše, a to tnejše samam popšepšiuovaua* Dłużki O, UAM, *pódžta i wy kobzietki do psieca do náju i pomožta náma Boga chwálić* W, Bar 71, *kedy sŋonecko, co tak čepuo, to ona me tu pomoze slišć, co na sŋunecko* Wygryny Mrąg, *neŋture gušacki to še čisko nažobŋu, to tšeba jem i pomoć* Jedwabno Nidz, UAM, *krojek tys tak pomuk ŋodžucać* Ukta Mrąg; **2.** «wywołać pożądany skutek; spowodować poprawę (zwłaszcza zdrowia), przynieść ulgę» OW Nidz Mrąg Giž Pisz i bl: *ŋóni s tégó lėkovaľi, ja ne žem, bo ja sŋysa-ŋam ŋod matki, to ne ýem, cy to tam pomoguo* Snopki Pisz, *só taci, co še lėčo pšđskem, druži pažó sobže ješónove kòri i móžó, co jem na síle pomože* Spręcowo Olsz, Stef JPW

78, *žadne gādane tam nie pomože, lon się ji tak nie nawróci* Tuławki Olsz, KF, przs. *tam nie pomogą złota, gdzie dziurawa cnota* bl, LitLud XVII 103; ●● (nic) *nie pomože a) «w sytuacji przymusowej, bez wyjścia: nie ma rady»* O Olsz Mrąg Pisz i bl: *jęk ne jest uurozǎj na kónicine, to jest strašne drogǎ, ale kupšić muši, nic ne pomože* Łęgajny Olsz, Stef JPW 63, *to po koždy wojńe tak je, to nič ne pomože* Idzbark O, b) «w sytuacji, kiedy wszelkie zabiegi okazują się bezskuteczne: na próżno, na darmo» O Olsz Giź Pisz: *možna – ale to ne pomože, bo to źelisko prawe dixt kole tego urošńe* Paprotki Giź, *juž dvanašće lat pšikuadam mašći, nič ne pomože, ledvo čuožek žije* Purda Olsz; 3. «wspomóc, wesprzec kogoś w trudnej sytuacji; zaradzić czemuś; też: pospieszyć na ratunek» OWMzach Pisz i bl: *začem Bože, mój pomocńiku, pomoš mi dla inieño Třego* Pietrzwałd O, *una še mocno uradovaua, co jej Pan Buk takego čuoǎjeka pšyprovažiu, co jej v bježe pomuk* Łajs Nidz, *a lěkoš nic ne pomože, bo tēn ne je vortu* Dłużki O, UAM, *wy musicie sobie sami pomoc* Dywity Olsz, P 4, 53, *retunku luže, ale niyxť ji tam ne pomuk – kozdi lečou, cobí ne za pužno* Bredynki Resz. UDK, DK

pomówić (Z + lit) W, psn; fut 1pl *pomówiwa* bl, imp 2pl *pomówtwa* Olsz; 1. «porozmawiać, omówić coś z kimś» W i bl: *nie buło janszy rady, tylo pomózić ze sobó* W, Stef OK 7; 2. «o zwierzęciu: wydać określony głos»: *pomuži „mňou”, ja guowa zadže, spojža w gura, kot šeži* Butryny Olsz. UDK

pompa, pumpa (Z + lit + SWMp) OWM i bl; *po-* O Olsz Nidz Mrąg Pisz i bl, *pu-* (w tym *pó-*) O Olsz M i bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *pompa, pumpa* OWM); Gpl *-ów* Olsz Nidz Pisz; «studnia zaopatrzona w urządzenie z ruchomym ramieniem, służące do pompowania wody, też: samo takie urządzenie»: [woda] *s pómǒfǐ ze studnǒf* Godki Olsz, *take kiwaduo, co tak muši kiwać přši pompe* Grabowo Mrąg; ●● «ogólnie o studni» Olsz Nidz Mrąg Olc: *teras to najwěencej pumpuǒ s korbo* Frąknowo Nidz. KS

pomperdykiel; formę hasła powtórzono za KF; Lsg *-klu*; «wahadło»: *musiwa trocheę podniešć talerz przy pomperdyklu, bo zegier się spóznǎ* Tuławki Olsz, KF; por. **popędykiel**. UDK

pompierz «studniarz»: *Pómpsiorze, pómpsiorze Só to ludzie nieszczęśliwe, Bo lóni wježdajó W głambokošći ziamskie* psn Stef III 98. KS

pompować, pumpować (Z + lit) O Olsz Mrąg Giź Pisz; *po-* O Olsz Mrąg Giź, *pu-* (w tym *pó-*) Olsz Pisz; praes 1pl *pompujem* Mrąg; «naciskać ramię pompy, w odniesieniu do wody: tłoczyć pompą»: *pompujem, to woda leći* Mrągowo, *na waszy pumpsie czeszko się pumpuje* Tuławki Olsz, KF, *pšy ojcu to konam pompowałi* [wodę] Tomaszkowo Olsz; **pompować** w uż. rzeczownikowym: *do pompować to je pompa* Tomaszkowo Olsz; por. **plompować**. KS

pomroczyć impers «o zapadaniu zmierrchu» Maldanin Pisz, SWM VI s. 34. DK

***pomrukiwać** psn; ogp: *Niedźwiedz garki łobwónchuje Ji ze złošćio pomrukuje* psn Zient 180. JZ

pomrzcć (Z + lit) WM, psn; w temacie praet *-er-* WM i bl (*-ar-* W Mrąg i bl); inf *-yć* W, *-éc* Resz, fut 1pl *pomrzem* Resz; 1. «o człowieku (też o pszczole): zakończyć życie, umrzeć» W Szcz Mwsch i bl: *šmírć přšisua na něgo – pomer* Ćuop Hejdyk Pisz, *bo tam f řturrej parafiji kšunc pomer, to na to parafijo ne pšišet kšunc, košćuų buų zamkńanti* Wygoda Olsz, *žecók zdex abo pomer* Biała Piska, ◇ *ne ýem, bo moja matka dawno pomerłi* Kalinowo Elk; 2. «o wielu osobach: poumierać, zwykle kolej-

no» W Nidz Mrąg Giż Pisz: *ja mńau pśeńć źeći, córki pomerli, a jeden syn pat tutej Paprotki Giż, tu nase ʋojce, matki pomerli, to i my tu śeżim* Tuchlin Pisz; **pomarty** im. bier. w zn 1: **a**) w uż. podstawowym: *χuop już je pomerty* Wrzesina Olsz; **b**) w uż. rzeczownikowym «nieboszczyk»: *pomertamu już ńic ńe pomoże* W, SWarm 117. **DK**

pomsta 1. «kara; odwet»: *pomsta boza nad Egipcanańi* Wesołowo Pisz, *Dziecię nie wie, co grzesna złość, [...] co pomsta, nienawiść, zazdrość* psn IS XLIII 169, ● *tam są grzechy to pomsta do nieba wołające* W, Bar 89; **2.** «pomstowanie?»: *zafše byuio i špévane po polsku i po ńecku na veselu i na pogrzebe, ńe byuio o to pomsty* Ornowo O. **MK, DK**

pomścić «dokonać zemsty za jakieś zło»: *pomściuł jego śnerć* Tuławki Olsz, KF. **MK**

pomścić się (Z + lit) Olsz Szcz; fut 1pl *pomścim się* Olsz; «wziąć odwet; zemścić się»: *kerat to tu jest w Zrembaχ, ja mam strach po ńego isć, bo ten narõt by śe zara pomściuū* Mąjce Szcz, *pojężem i fšistke tši zabžeżem i pomščem śe na nęχ* Leszno Olsz, Stef JPW 76. **MK**

pomuchel; Gsg -chla; «spryciarz, filut (obj. SWarm)»: *iã dobże żam, įekis ti pomuχel* W, SWarm 117. **MK**

pomurować (Z + P) Olsz Pisz; cond 3pl *byliby pomurowali* Olsz; «zbudować z cegły»: *za 400 marek pomurował o 6 metrow dłuźsze domy jak ten moj ma być* Dywity Olsz, P 4, 31; **pomurowany** im. bier.: *kuchnia miała być na kãcu domu pomurowana* Dywity Olsz, P 4, 32. **MK, DK**

pomuzać; pośw. tylko im. bier.; «zmiadźdżyć, ugnieść»: *kartofle śe śtura – take so pomuzane, na mńauko se śtura* Grunwald O. **DK**

pomycie forma rzeczownikowa czas. **pomyć:** *pomiwak do pomica i jes tak smata do wyterća, co posusyć* Gawliki Wk Giż. **MK**

pomyć (Z + lit) OW Giż Pisz, psn; «umyć wiele naczyń, pozmywać»: *fšistko f pokojaχ općisćić, posuać, pomuć zbanki tam fšistko* Dłużki O, UAM, *jenã pomyję statki ji zara įidę* Tuławki Olsz, KF. **MK**

pomyje ogp: *Kto pije pomije, A ja gożauęcke* psn. **MK**

I. pomykać (Z + lit) OW Mrąg; **1.** «posuwać, przesuwać» OW Mrąg: *majo take zidu to jo pomikajo* Grabowo Mrąg; **2.** «uciekać» Skajboty Olsz. **MK, DK**

II. pomykać (lit) W, psn; formę hasła powtórzone za SWarm; «połykać»: *śurki pomikaįū caue žisńe razem z pestkami* W, SWarm 117, *tak mi coś w gardle siedzi, co czeszko mi pomykać* Tuławki Olsz, KF. **MK**

pomykać się (lit) W, psn; «posuwać się, przesuwać się»: *Wśród modrych fal Łódka rybaka pomyka sie w dal* psn Mał II 43; **pomykając się** im. wsp. ndm.: *Gołąbek, pomykając się, Działkom swoim grucha* psn, PF II 571. **MK**

pomylać «omijać, opuszczać przy oraniu kawałek pola» Szymonki Giż, SWM IX s. 69. **MK**

pomylić (Z + SWM IX) Resz Mrąg Giż Pisz; **1.** «popęlnić błąd, omyłkę»: *jeden ńe moze być deptok, musi być dwa, bac no coby ńe pomyluū* Rostki Pisz; **2.** «ominać, opuścić przy oraniu kawałek pola» Mrąg Giż: *śe pšytraši, co śe pomyl'i, to mu'vo: tyś pomyl'iu, to pevně latoś zdexńeś* Kosewo Mrąg; **pomyłony;** Nsg n -e; im. bier. w zn 2 Biesowo Resz, SWM IX s. 69. **MK**

pomylić się (Z + lit) W Nidz Mrąg Ełk; fut 1pl *pomyliwa się* Nidz, praet 1pl *em się pomylili* Ełk; **1.** «popęlnić błąd, omyłkę; błędnie ocenić sytuację» W Nidz Ełk: *a że*

mńaua ćanki guos, Ĺerušek śa pomiluų i pšipuinou do bżęška Przykop N [Jańiewo] Olsz, Stef JPW 19; 2. «ominać, opuścić przy oraniu kawałek pola»: śe pšytraśi, co śe pomyli Kosewo Mrąg. MK

pomyłka ogp: *pożedujių, że Voićeχ na Ĺaχće bes pomiůka potstšeluų Ĺekąś Źyřćina W, SWarm 115. DK*

pomysł (Z) Pisz, psn; ogp: *Bo na pomysł taki wpadli, By grajka z okna wykradli psn IS XXVI 99. MK*

pomyśleć (Z + P + lit) OW Nidz Mrąg Giź Ełk Olc i bl, psn; inf -ić Olsz Giź i bl, fut 1pl *pomyśliwa* bl, praet 1sg *ja pomyślał* Olsz Nidz i bl; **1.** «uświadomić sobie, stwierdzić, dojść do wniosku» W Nidz Mrąg i bl: *aż mi włosy wstają na głozie, jeźeli pomyśla, żem już teraz ze wszystkich kątów zeskrobął, com w młodych latach naciudłł W, Bar 47, ja sobje pomyszałł pszyszła koza do woza Szczęsne Olsz, P 2, 15, tak jak ńóna ńóbaćuůa to puų pšiššonka f sklonce, to sobże pomiślaůa: to jest tńn sam Pokrzywy Olsz, ja pomyślaů: to maų Ĺixego ojca Bartki Nidz; **2.** «zająć się myśleniem; skupić na czymś myśli» Olsz Giź Ełk Olc: *ńeras ńi guova pńńkie, kedy pomiśla Gietrzwałd Olsz, tacalńik – pomyślaűem na te tociduų, co śe kreńci Ogródek Ełk; **3.** «zatroszczyć się, zadbać o jakąś sprawę» bl: *Juź ci my się sprzykrzyło W kawalérskiém stane, Trzeba my pomyślic Ĺo poczciwy źóne psn Stef I 161; **4.** «magiczne: wyrazić w myśli życzenie» Resz: *poųoźuų jo [róźę] na źem i pomiślou: cobi buůa gospodińi i buůa Bredynki Resz; **5.** «przewidzieć coś, wpaść na pomysł»: *jekby śe telo pomyślaůo, że ktoś za polskim suųovem beńże badaų, to by śe ńencej pamńentaųo Szyldak O. MK, DK*****

pomyślenie (Z + lit) Nidz; «myśl, przekonanie»: *buűem jus mocno zmencon, ale ćšeba wendrować dałi; s tim pomyśluńim: rownak Ĺa muse kėńiś do Ĺaki wźoski pšićś Jabłonka Nidz. MK*

po myśliwsku zob. **myśliwski**.

pomyślunek «pomysł (obj. KF)»: *ten twój pomyślunek może je ji dobry Tuławki Olsz, KF. MK*

pomywaczka (Z) Pisz; «zmywak»: *pomivak, pomivacka* Drygały Pisz. MK

pomywać a «zmywać naczynia»: *ći óna bi ńe χćaua puįć do pomocy za kuźarke, ona móźi rado, χócbi pomiwaůa Softmany Węg; b* «być używanym do zmywania naczyń»: *pomivacka, bo to pomiva Różyńsk Wk Pisz. JS, DK*

pomywak (Z) Nidz Mrąg Giź Pisz; «zmywak»: *ten co śe zmiwa ńiski, to śe muwi pomivak* Frąknowo Nidz. MK

pomywanie (Z + lit) W Mrąg Giź; forma rzeczownikowa czas. **pomywać:** **a** w zn b Olsz Mrąg Giź: *do zmiwańo, do pomivańo zmiwak* Mazuchówka Giź, *mńiska do myćo i do pomywańo* Nagłady Olsz; **b** w zn a: *tan tranķ uot pomivańń uostáf nń śfiń* W, SWarm 169. JS, DK

ponaciągać «ponawlekać»: *f klepce durecki, śe ponacońga, śe snuje* Wiśniowo Ełkie. MK

ponacinać; pośw. tylko im. bier.; «zrobić wiele nacięć»: [z ciasta] *wyrabiano „Nowe lato”;* *były to różne figury: krowy, konie, [...], kłoski (w formie osetki skośno nożem ponacinanej)* St Kaletka Olsz, Leng 65. MK

ponad (P) Szcz, psn; przyimek łączący się z I albo A: **1.** tworzy wyrażenia wskazujące obiekt, w pobliżu którego coś się znajduje (z I) «nad»: *Hen daleko ponad rzekó [...]* *Stał nad wodó dawnó modó Modrzewiowy dwór* psn IS XXXIX 154; **2.** tworzy

wyrażenia wskazujące wzorzec, tło porównania (z A) bl: *Ni mać to, ni ma, prawda ty, ponad mazurskie dziewczyny* psn Mał III 121; **3.** w połączeniu z liczebnikiem tworzy wyrażenia wskazujące na przekroczenie danej liczby (z A): *Były barzo duże sniegi, mrozy, ja sam pamientam snieg był az ponad 2 metry wysoko* Klon Szcz, P 5, 9. MK

po nadworzu (Z) Węg, lit bl; «poza budynkiem, na zewnątrz»: *klómp abo korka – w izbze, po nadwożu – drewnioki* Kruklanki Węg. MK

ponaglać «nakłaniać do pośpiechu, przynaglać»: *ponaglãtem parę razy, ale mi nie pomogło* Tuławki Olsz, KF. MK

ponaglić «nakłonić kogoś do pośpiechu, przynaglić»: *ponãglę jeszcze krawczkę, może mi łuszyje na święta ten kabãt ji kitel* Tuławki Olsz, KF. MK

po najpierwsze zob. **pierwszy**.

ponalewać «napełnić płynem»: **a)** «wiele naczyń»: *już znowu nãma ponalewãłes; człozieku toć to za chucko* Tuławki Olsz, KF; **b)** «wiele miejsc»: *ponalewãj łoliwy do dreszkasty* Tuławki Olsz, KF. KS

ponaleźć «dostać się do jakiegoś pomieszczenia w dużej liczbie, nawlatywać»: *luże tu miškajo to i ponalazuo* [much] Mącice Szcz. MK

ponapychać «wypełnić coś wieloma rzeczami»: *ponapychãł sobzie kieszeno ji łuciek* Tuławki Olsz, KF. MK

ponarządzać «doprowadzić do należytego stanu»: *jakem pšijexau, pańe, z ućečki, tom tyżeń w domu buu, tyżeńem w domu buu, tom troxe ponażonzaũ i do spańa troxe* Mącice Szcz. MK

po naski, po naskiemu, po naskim zob. **naski**.

ponastawać «o przedmiotach: pojawić się, rozpowszechnić się»: *to teras tło ponastawałi, zandale moze* Kosewo Mrąg. MK

po naszym, po naszymu zob. **nasz**.

ponauczać się; praet 1pl *ponauczalim się*; «nauczyć się wielu rzeczy»: *jakem do kšenzã xozil'i, tom še ponaucal'i, ale še zabacyuo* Łatana Mł Szcz. MK

ponaumierać «o wielu osobach: umrzeć»: *z vojska nasego pojmane zolhize sò tam; ponaũneraũo* Łatana Mł Szcz. MK

ponawiać «wznawiać»: *fćõnk ponażajo, to luże mogo cytać te mondrości Salamonove* Wesołowo Pisz. MK

ponawłóczyć «ponawlekać»: *taka klepka i take durecki i to še ponavũucy* Wiśniowo Ełkie. MK

ponazywać (Z) Olsz Mrąg; «podać właściwą nazwę wielu obiektów»: *baũe pšilascki rozmaitej zorty, cy iũ mozna fšistkiũ ponaziwać?* Nida Mrąg. MK

po niczemu zob. **nic**.

poniechać (lit) Ełk, psn; **1.** «porzucić, odtrącić kogoś» bl: *Opušćuu mnie i poñexau, A sam do drugėj prec odjexãũ* psn; **2.** «odstąpić od czegoś, zerwać z czymś» Ełk i bl: *A i brat tez odiechał Swey hulayki nieponiechał* Skomack Wk Ełk, PME XIX 131. JZ, DK

poniedział (Z + SWM VI) Szcz; «poniedziałek». MK, DK

poniedziałek (Z + P + lit + SWM VI) OWM, psn; Nsg *poniedziałk* Szcz Mrąg; ogp: *φ poñeżaũek do pracy, robotni žũñ* Kożuchy Pisz, *poñeżaũek, pšersi po ñežel'i, jutro še napocñe* Występ Szcz, *leži do poneżaũuku w uũgu a poneżaũek rano to uš jĩže znõp* na bźelnik Łabuchy Resz. MK

ponieguła (Z + SWMc) O Szcz; «o człowieku, który nic nie umie zrobić»: *ńimek, pońeguła, co ńic ńe rozuńeje* [odp. na pyt. kwest.] Występ Szcz. MK

poniekąd (lit) W, psn; «do pewnego stopnia; po części»: *mászci ty poniekađ prawda, moja córko – odpowiada staruszek* W, Bar 47. MK

po niemiecku zob. **niemiecki**.

ponieść (Z) Pisz, psn; **1.** «zanieść» Pisz i bl: *pońosųam ras psu zżec, to ńe za rėńkof sřitaų* Pogorzeli Wk Pisz, ● *Mój konicek trzęsie, Na śmierć poniesie* psn IS LVII 211, ● fraz *kaci kogo ponieśli* bl zob. **kat** w zn 2; **2.** «zostać czymś obciążonym; doznać czegoś» bl: *Chtórny sia spóźni, Kara ponieść musi* psn Sob 141, *Chtóro [mowa o ranie serca] łona poniosła, Patrzónc pod krzyżem, Na łukochanego Syna Z żolém żelgiém* psn Stef II 88. MK

ponieważ (Z + P) Olsz Pisz; ogp: *otrąpa se te zweżyne ośelku i skųada se sprawozdańe, pońewas tak zýeżińa, jelińe, sarni, zajónce to jes zýeżińa stauą, one ńe pšexoży* Hejdyk Pisz. MK

poniewierka ogp: *Masz litości pełne serce Widzisz lud swój w poniewierce* psn IS LI 189. MK

poniewód? półniewód?; tylko *pu-*; «rodzaj sieci ciągowej, mały niewód»: *ńevut to duzi, tedi je puńevut, to mńejsi, tedi esce mńejsi je klepa, tedi esce mńejsi brodńa* Wejsuny Pisz. MK

poniewódek? półniewódek (Z + SWM X) Mzach Mrąg Pisz; *po-* Mrąg i uogólnione w SWM, *pu-* Mzach Mrąg Pisz, *pół-* Szcz; «rodzaj sieci ciągowej używanej zwłaszcza do połowów jesienia, mały niewód»: *w jeśeńi my nazıwałi pońevudek, po třši χuopi, dva skřidųa, to na kazdem škıidle po tšex χuopuf* Zgon Mrąg, SWM X s. 48, *maųe to klepa, średńe to puńevudek, take duze, co se žimo fitoval'i, to mużili ńevut* Łajs Nidz, *na žime to ńewót, na jeśiń puńewódek, puńewódek na žosne, jak lut zgińe* Pasym Szcz. MK

poniklować «pokryć warstwą niklu»: *dám sobzie tę broszę poniklować ji będe mnała jek nową* Tuławki Olsz, KF; **poniklowany** im. bier.: *ta kietka nie je z niklu, tlo poniklowana* Tuławki Olsz, KF. MK

poniszczyć (Z + P) O Olsz Nidz Mrąg Węg Giż Pisz Olc, psn; «zburzyć, zrujnować, zniszczyć» O Nidz Giż Olc: *v Uýńe ńe byųo katolickągo smyntoża, tylo evangelicki, to fýystko pońiscyli, kśaty pozryvali* Łyna Nidz, *trawe pālil'i, to gromade pońiscyli* Cybulki Giż; **poniszczony** (Z + P) Olsz Mrąg Węg Giż Pisz, psn; Nsg n -e Olsz Mrąg, -o Pisz; im. bier.: *χaųupy poterte pońišćone, oset, zegofki pšet oknem rosno* Mazuchówka Giż, *teros to te kśeńgi pońišćone so po tyx ntraų* Mrągowo. MK

poniszczyć się «ulec zniszczeniu, popaść w ruinę»: *pońiscyųo se fśo po vojńe* Cybulki Giż. JZ

poniweczyć (Z + P) Olsz Węg Giż; -*wie-* Węg Giż; «doprowadzić do zniszczenia, poniszczyć wiele rzeczy» Giż: *ńeskańce ośo pońiwecil'i, żeńc krusine wiśikowau* Ryn Giż; **poniweczony** (Z + P) Olsz Węg Giż; Nsg n -e Giż, -o Giż; im. bier.: *moje budńki bil tės pońiýecune* Ogonki Węg, UAM, ● *napsiklat ja jest am tak ponywiezconi że niemam żadniego zcepełego ubrana anie obuwjow anie opalkie* Szczęsne Olsz, P 2, 22. MK

poniweczyć się; -*wie-*; «ulec zniszczeniu»: *kufer pońiýecou se* Sterławki Wk Giż. MK

poniwieczyć, poniwieczyć się zob. **poniwezc-**.

poniżenie «upokorzenie»: *a to przynosi ludowi mazurskiemu tylko poniżenie* GazOlsz XXIX 23. MK

poniżyć się «zostać upokorzonym»: *ja się nie dām poniżyć* Tuławki Olsz, KF. DK

pono (Z + lit) W; «zdaje się, podobno»: *moja matka miała tylko jednego brata, który był pono 22 lata młodszy od niej* St Kaletka Olsz, Leng 45. MK

ponogi «pedały w warsztacie tkackim» Wygryny Mrąg, SWM IV s. 137. MK

ponorcic «o owadach: wywiercić wiele otworów»: *norci – wźerci, wontorhiki ponorcó durki* Wygoda Olsz. MK

ponosić (Z + P + lit) Olsz Pisz Ełk, psn; inf -*éc* bl, fut 1pl *ponosiwa* bl; **1.** «być czymś obciążonym, podlegać czemuś; doznawać czegoś» Olsz Pisz i bl: *ja ća dāu študěrovać, titem koštóf za ćebże ponośuu, a ti terās śa uodezwać ěe ěeś?* Butryny Olsz, Stef JPW 34, *ten Sobotka stary muśi ponośic kare* Pogubie Średnie Pisz, *We śniem ci sie objawiła Wielkim smutek ponośila* psn IS XXIX 105, ● *fraz ponośic śmierć* «umierać»: *polaki potleniego szmnierze ponośyły w... Obozach kóntracy-niech* Szczęśne Olsz, P 2, 2; **2. a)** dk. «popiastować przez pewien czas» Olsz i bl: *ponoś jeszcze trochę tę małą, może prędy luśnie* Tuławki Olsz, KF; **b)** ndk. «nosić»: ● *Volaubim ja kosu kośic, Nis na vojńe ěec ponośic* psn, UAM; **3.** «zanieść jedno po drugim, pozanosić»: *ta wilćica pobraua iz ōšiskix i ponośiua do boru do tēgo għazda* Olsztyn; **4.** «o koniu: spłoszywszy się, galopować na oślep»: *końe ponośili* Prawdziska Ełk, KN I 315. MK, DK

ponowić się «odnowić się, pojawić się na nowo»: *jakby się mniało na tem miescu ponowiec lub zakazenie dostac, to dostawało się renty* Klon Szcz, P 5, 18. MK

ponowny «wyznaczony na nowo, powtórny»: *wizonc upuakanò kòbete, widau ponownu termin na sprawe* Hejdyk Pisz. MK

ponoże (Z + lit + SWM IV) OWM; Npl -y Mwsch, Gpl -ów Szcz Giż Pisz Ełk, Ipl -oma Mrąg; «pedały w warsztacie tkackim»: *jak caue, to śe muźi krosna, a potem pšido staćivy, vauki, co śe naźijo, so tši vauki, ponoze, co śe nogami depce* Mąćice Szcz, *fpuoże, a potem użonzane do koncuř, a tedy bedom ponoże na dole użonzane do nićokuf* Bałdy Nidz, *a ěisko to ponoze duze so i maue so Sądry Giż, ponozi ćteri, seść – jek tam beże tkano* Orłó Giż; por. **noże, podnoże**. MK, DK

ponumerować; tylko *ponumr-*; «w odniesieniu do większej liczby czegoś: oznaczyć odpowiednim numerem»: *cieśla ponumrował bālki ji koźły do stodoły, coby potem ziedziął, jek to wciórko zestazić* Tuławki Olsz, KF. MK

ponumrować zob. **ponumerować**.

ponurek «o człowieku, który mało mówi» Łyna Nidz. MK

ponuro (lit) Olsz, SWM VI, psn; «posępnie, chmurnie; też o niepogodzie»: *co ty tak ponuro na mnie patrzysz?* Tuławki Olsz, KF. MK

ponurowaty «mający usposobienie ponuraka»: *ponurowati, ěmurni ćuówek* Mrągowo. DK

ponury (Z + lit + SWM VI, SWMc) Olsz Mzach Mrąg, psn; **1.** «o człowieku: nachmurzony, zasępiony; też: posępny, małowówny» Olsz Nidz Mrąg: *czy ton się na nāju jadozi, co nic nie mózi, tlo taki ponury tam siedzi* Tuławki Olsz, KF, *buu barzo zuyj natury, zaruok, ponury, bijau żonke kijańi i pśenśćami* Krutyń Mrąg; **2.** «sprawiający

przygnębiające wrażenie, mroczny, pochmurny» Szcz i bl: *Na zle mi wróży ta noc ponura, pewnie me życie zakonczy sia* psn IS DXCII-XXI 53, *ponury dzień* N Kiejkuty Szcz, SWM VI s. 49. MK

ponurzać «pobrudzić»: *ten kapsel byu mušonžovi, coby nie ponužau* Guty Różyńskie Pisz. MK

ponurzać się «pobrudzić się»: *na #opaće, teras na blašäχ, co še nam χlöp nie ponu'žo* Mrągowo, *mom prože cornu färtuχ ot jepkuf, plaki sò, kedı še ponužo* Ryn Giž. JZ, MK

pończocha (Z + SWM XII) OWMzach Mrąg Giž Pisz, psn; nazwa nowa; Gpl -ów O Resz Nidz; «część ubioru z dzianiny okrywająca całą nogę»: *majo pońcoχχ, dawněj z weuny, upšeňžona i užano biuo* Cybulki Giž, *jak kto mnou, tak pošet* [na procesję] *i bosu, i f pońcoχaχ letkiχ* Purda Olsz, *wistek to tak jak dla žeci, co še pšipři-na pońcoχi do wistka* Natać Wk Nidz, *skarpetkuf, pońcoχuf my nie zna'li tego nažiska, tylko dla kobet štryfle, a pšet χuopy zoki* Frańkowo Nidz. MK

pończoszka (Z) Pisz, psn; «pończocha (hip, też dem?)»: *jak Mikołaj poset, każdy še ućešy: šalik fejny, maχorkę, pońcoski, renkażicki, to prezént* Myszki Pisz, *Rankaziczki na rónczki, Pónczoszki na nóżki, Koruna na głowa, Psiankno jo banda* psn Stef I 211. MK

poobalać «powywracać»: *Nie chodźze ty tędy, Bo mi ty poobalasz te lelije* psn, Kolb rp; **poobalany** im. bier.: *take porozgaňane, φšo poobalano ni koňa, ni woza* Mazuchówka Giž. KS, DK

poobcierać «pociąć piłą, porznąć»: *Bardzo sie uwzijali, A noma wszystkie drzewo po#obcierali* psn, LitLud 83. DK

poobdzierać «zerwać, oberwać wiele czegoś»: *aňi jënëj víšenki nie jadyam, cy dazo dostojéc še, zafcasu želune po#obžerajò* Kwik Pisz, *tedy go [len] do domu pšinešć, poraflovać, uepki poobžerać* Karwica Pisz; **poobdzierany** «pozrywany? poniszczony?»: *v Daňji nie najže pu l'itra nafty, tam fšo šfatuo jest, fšo po#obžerane bes to vojne* Tuchlin Pisz, *teras mamy fšystko poobžerane* Miechy Giž. KS

poobgradzać; pośw. tylko im. bier.; «otoczyć ogrodzeniem wiele miejsc» Bogacko Giž. KS

poobgryzać «ponadgryzać w wielu miejscach»: *poobgryžãsz te kuchy ji potem jek wyglãdajã* Tuławki Olsz, KF. KS

poobiedzie «pora poobiednia, popołudnie»: *potëm täncovali fšisci caue poobžeže* Dłużki O, UAM. KS

poobkręcać zob. **poobkręcać**.

poobkręcać; tylko -krã-; «ponawiając, pookręcać»: *to osnowaua #osnowe, to jakoš to biuo žijaduo i tak popišaua, i to ona tedi tak poop[k]roncaua* Paprotki Giž. DK

pooblatywać (Z) Szcz Giž Pisz; «poodpadać w dużej liczbie, oderwawszy się od czegoś, osypać się»: *te pšurka s tıχ kumelkuφ pooblatwaui* Kowalik Szcz, *kolki pooblatywa'li* Jagodne Pisz. KS

pooblec; pośw. tylko im. bier.; «o wielu osobach: zostać przebrany za kogoś innego»: *ci φšisko po#oblęcòne za kšénžòφ* Gietrzwałd Olsz. DK

pooblekać «poubierać, poodziewać» W, SWarm 117. KS

pooblepiac; cond 1sg by *pooblepialam*; «oblepić wiele czegoś»: *tera by cauy tyžënem robiua, pooblepsãua te dury* Nawiady Mrąg. KS

pooblewać «polać, zmoczyć w wielu miejscach»: *chto ten stół tak pooblewał?* Tuławki Olsz, KF. KS

pooblewać się 1. «polać się, zamoczyć się w wielu miejscach»: ● *pooblewâtes się, jek prosiâczek* Tuławki Olsz, KF; **2.** «o wielu osobach: polać się nawzajem»: *tak še pooblewali, no a puźnej jedli i pili, i tañcil'i* Ryn Giż. KS

pooblâmuwać «odłamać, ułamać wiele czegoś»: *chto to tyle galezi na ty jebtonce pooblâmuwał?* Tuławki Olsz, KF. KS

pooblâmuwać się «zostać odłamanym, ułamanym w dużej liczbie»: *te galuzki to się łod zietru tak pooblâmuwały* Tuławki Olsz, KF. KS

pooblóczyć «ubrać w coś wiele osób»: *teros ôšystkiž po^uobuóci'i ô kšäjže mantle, bo ci tak mocno spali* Gietrzwałd Olsz. KS

poobmykać (Z + SWM IX) Pisz; «ominać, opuścić przy oraniu kawałki pola»: *to muži poobmikau, wej, zостаžiu kawau ugoru* Biała Piska. KS

poobrywać (Z + lit) OW Pisz; «urwać wiele czegoś, pozrywać»: *možna go [len] mjuócić, možna drapačkarñi te uepki poobrywać* Glaznoty O, *byuô japkóf, jabuusko pšy jabuusku, to po^uobryval'i* Kwik Pisz. KS

poobrywać się «ulec oberwaniu w dużej liczbie»: *tedi tuñi žoberarñi – raqlé – še poobrjawo te guuŕki* Bredynki Resz. KS

poobrządzać się (Z) Pisz; praet 1pl *poobrzádzalim się* Pisz; «o wielu osobach: zadbać o swój wygląd, o swoje rzeczy osobiste»: *še poubžeral'im, poobžonzal'im i še umyl'im, potém zaš šñadañe* Myszki Pisz. KS

poobrzucać 1. «potynkować» W, SWarm 117; **2.** «poobrębiać» W, SWarm 117. KS

poobtłukiwać «ponadtłukiwać»: *ôšo wibrali; ^uokna po^uoptuukiwal'i* Ryn Giż. DK

poobtykać «pouszczelniać, pozatykać»: *pakuuy to ino dury poopytykać* Unieszewo Olsz. KS

poobudzać «przerwać sen wielu osobom, pobudzić»: *tam tfojam kašlam fšistkiž pouobužâueš* W, SWarm 117. KS

poobwijać «kilkakrotnie owinąć, okręcić»: *žodoki to take ze skury, a tedy navuoki, co poobžijau, tako bedo byua* Ukta Mrąg. KS

poodbierać (Z) Olsz Nidz; *-ot-* Olsz; «odebrać, zabrać wielu osobom, pozabierać»: *a tera stšelbi ñi ma, teras zakazò im, broñe poodbërajò* Wykno Nidz. KS

pooddawać «o wielu osobach: oddać, przekazać komuś»: *teras po optěj wojñe tedi mušeli jèž pooddawać* [o żarnach] Mikołajki Mrąg. KS

pooddzierać «oderwać wiele czegoś, poodyrywać»: *te uepki poodžirac prec* [o Inie] Karwica Pisz. KS

poodimać; tylko *-ot-*; «zabrać wiele czegoś» Kalwa O. KS

***poodlatywać** «oderwać się, odpaść w dużej ilości»: *te paklepže – take žžori – to poodlatuje* Ryn Giż. KS

poodmrażać «o wielu osobach: nabawić się odmrożeń»: *choc by twoje dziatki od głodu pozdychali, choc by nogi i ręce poodmrazali, to on lo pjise i krzycy: wytrzymajta i durchhaltujta* bl, KN IV 295. KS

poodpinać «porozpinać komuś ubranie»: *zaro tén młody sam go poodpinoł i kiele toža wachuje* Ruś Mł O, BWM 129. KS

poodyrywać «oderwać, oberwać w wielu miejscach»: *vëntbrety, z ñeñecka, coby žetr tej sřomy ñe poodyryva* Kot Nidz; **poodyrywany** im. bier. w zn «obrywając,

oddzielić wiele czegoś»: *tym-i drapaczkom a b-l(i) te głowki poodriwane* Dłużki O, PKFP XVIII 40. MK, KS

poodsuwać «przesuwając, pozmieniać czemuś miejsce»: *a tamto bliżej kořina* [o elementach konstrukcji dachu] *to on tes tak pootsuwaŭ, a něx še zawałi χαυupa* Paprotki Giż. KS

poodymać się «o wielu zwierzętach: ulec wzdęciu»: *krowi mu še poodymałi – tys mu še zmarnowałi* Nidzica. KS

poodzierać «oberwać, oderwać wiele czegoś»: *po^uożerałi štażety nama* Kwik Pisz. KS

poogłądać (Z + lit) Olsz Nidz; «ogłądać coś przez pewien czas»: *ja vaše bogastfo pouogłondâŭ, to něx i córka moje bogastfo uobači* Butryny Olsz, Stef JPW 39. KS

poomykać (Z + SWM IX) Olsz Mzach Giż Pisz i bl; «ominać, opuścić kawałki pola, zwłaszcza przy oraniu» lok. jw.: *ne do^uoroŭ, poomikoŭ i zostawziŭ* Piwnice Wk Szcz, *kopačkami še dužo pomika* Ruś Olsz; **poomykany** im. bier.: *pouomykane* Warkały Olsz, SWM IX s. 69. KS

poomyłać «ominać, opuścić przy bronowaniu kawałki pola»: *kedy bronuje, a ně dobronuje, to poomyłaŭ* Szymonki Giż. KS

poonaczyć «porobić inaczej, pozmieniać»: *ale na majentkaŭ, jek uñi tak teñi traktowizatañi guemboko povalò, poonacò to to carno žem zvalu i tedi na p^uåsek do gòri vivalò* Gołdap, UAM; **poonaczony** im. bier.: *φóso pogubono, poonacono* Olecko. KS, DK

poopuchać «poobrzimiewać, popuchnąć»: *po^uopusałi nođi, χožiťe ně moge fcale, mam dva kulasy, bo ledvo pšelaze bes izbe* Wygryny Mrąg. KS

poorać (Z + P + lit + SWM IX) O Olsz M i bl; fut 3pl *pooraja* Gołd, praet 3pl *pooreli* O; «zaorać» O Olsz M i bl; *tu v Gouđapském povýeće to só ugori i to tšeba nãjpšòt ugori poorać, brónovać* Gołdap, UAM, *dostaŭ wiškoleñe, kedy nedobže zoraŭ, l'ixò pooraŭ* Butryny Olsz, *jek je sušo – ne po^uože* Kalwa O, *roztrzeliwali Polakow na polu i jech tak zakopali i zemnie poorali i pobronowali, aby nie było szladu, gdzie byli zakopany* Klon Szcz, P 5, 57; **poorany** (Z + lit) Szcz Giż Pisz Ełk Olc Gołd i bl; Nsg n - e Ełk, -o Szcz Giż Olc Gołd; praet z podm. uogóln. bez słp. Giż; im. bier.: *rola – to ta, co poorana, a co ně^uorana – žem* Ogródek Ełk, *jus ożimki muso bić poorane* Gołdap, UAM, *◊ rżisko do jeżyny byže poorane na vosne* Szeliği Ełk. KS

poostawać «o wielu osobach: znaleźć się w jakiejś sytuacji, zostać»: *koždy po^uostavou bes kuña, bes kroy* Spręcowo Olsz. KS

poostrzyć (Z + lit) W Nidz, SDGW (tu wspólna lokalizacja: *wyostrzyć, poostrzyć* Olsz Nidz Ełk); «uczynić ostrym, naostrzyć»: *nože kedy tampe, to musi poostić* Ruś Olsz, *klepše še na bãpce muotkém, stryχolcem poostyšć* Narty Nidz. KS

pootbierać zob. **poodbierać**.

pootimać zob. **poodimać**.

pop (Z) Mrąg Giż, psn; «duchowny prawosławny; też pejor o księdzu»: *staroweni popa wyberajo spošrut šebe* Wojnowo Mrąg, *kšonc i pop tes muřili, ale to pšesñewałi, kedy on nič wart bu* Użranki Giż. KS

popacać 1. «pobrudzić, zanieczyścić w wielu miejscach»: *popacâteš nãma tę breję* Tuławki Olsz, KF; **2.** «niechlujnie, niesolidnie wykonać, zepsuć (obj. SWarm)»: *tišâr popacâŭ ta šafa, ani ji dobže ně vobejcovâŭ, ani ně dopasovâŭ żyrykuf* W, SWarm 117; **popacany** im. bier. w zn 1: *mãsz cały szorc popacany* Tuławki Olsz, KF. KS

popadać (Z + lit) O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz, psn; **1.** «o deszczu: padać przez jakiś czas; też impers» O Olsz Szcz Giż Pisz: *desc popada, to še ʷopsuwã* [ziemia] Drygały Pisz, *kʷšinke popadauo* Mazuchówka Giż; **2.** «o wielu osobach: zginać nagłą śmiercią» Olsz Mrąg Giż i bl: *nase žėći popadałi* Mazuchówka Giż, ● *A jek ech pocenstowali To jek muchy popadali* psn IS LXXIV 260; **3.** «o wielu osobach: klęknąć»: *Póždźwa do rodziców chatki Poprosiwa łojca matki Do kolan jam popadali Swojó miłość jam wyznali* psn IS XXIV 87; **popadany** im. bier. w zn 2: *ńauam tšy syny i te syny só popadane i muns jest zabžity na fluxće* Kwik Pisz. KS

popadliwy? popędliwy? «skłonny do czegoś»: *Do roboty za leniwo Do kochanioš popadliwo* psn IS LXVIII 241. DK

popalić (Z + lit) O Olsz Nidz Mrąg Giż Olc, psn; **1.** «zniszczyć ogniem wiele obiektów» O Olsz Mrąg Giż i bl: *byuy zabudowńe uadne i Ruske take welge sklepy popaliłi* Idzbark O, *bo za žitlerofskiž časof, to oni dužo to kšoški popoliłi, oni ne mogli na polske písmo patšyc* Unieszewo Olsz; **2.** «doznać poparzeń, spowodować oparzenia» Olsz Olc i bl: *ten kšonc beduje teras, co sobe reńke popaliu* Kowale Oleckie, *A te krawce ni majó lužki, ani mniski, Popolili sobzie wszyscy pyski* psn Stef III 100; **popalony** (Z) Olsz Nidz, psn; Nsg n -e Olsz Nidz; im. bier. w zn 1: *v izbaž co byuy te meble, te obleki, fšyto popalone* St Kaletka Olsz. KS

popalić się (Z + P + lit) Olsz Mzach Mrąg Pisz, psn; **1.** «o wielu obiektach: spłonąć, spalić się» Olsz Nidz Pisz i bl: *tutaj so sãme Mazury, tu še popaliuo, to ne byuo mjejsca, to tu Polacy ne pšyšli* Natač Wk Nidz, *u nas i kšėngi, fšo še popaliuo* Kwik Pisz; **2.** «o wielu osobach: zginać w ogniu; też: poparzyć się»: *jak juz byuo zydow pełna boznica, to zaraz Niemcy podpalili božnicę razem zydami – się popalili w ogniu* Klon Szcz, P 5, 52, *gaza, to še popalo luže* [o pracy w kopalni] Maćice Szcz; **3.** «o wielu roślinach: zmarnieć z powodu gorąca»: *Kisowa, na takej roli to še šãc ne lonuje, jak pšijže sũonko to psistko še popoli* Kosewo Mrąg. KS

popamiętać «na długo zachować w pamięci (tu jako pogrożka)»: *popamnětšz ty jeszcze mnie* Tuławki Olsz, KF. DK

popamiętać się «przypomnieć sobie»: *torf, my tu ne kopalı, to ja muse še jus popamētać* Niedźwiedzi Róg Pisz. KS

popankrutować zob. **pobankrutować**.

po pańsku zob. **pański**.

***poparcelować** «podzielić na wiele parceli»: *nožine jem poparcelujo i na nožinaž šejo potem* Butryny Olsz. KS

poparcie «zadeklarowane opowiedzenie się za kimś»: *mało miałem poparca ze polskich obywateli* Klon Szcz, P 5, 19. KS

poparować się (Z) Olsz; «połączyć się w pary»: *pšydon, pšydonka, co še poparujó i ido za brutkamstfem* Gady Olsz. KS

poparzyć (lit) W, psn; praet 1sg *jem poparzył* Olsz, cond 2pl *byšta poparzyli* bl; **1.** «oparzyć w wielu miejscach» Olsz i bl: *łod tego gorącego psieca jem sobzie dycht palce poparzuł* Tuławki Olsz, KF; **2.** «doznać podrażnienia skóry w wielu miejscach»: *jek przyšli przed žegãwki, dziad wołá do baby: – Babo, podnieš kitel, bo woda. Baba podniosła i poparzuła sobzie nogi* W, Stef OK 40. KS

I. poparzyć się «doznać obrażeń wskutek poparzenia»: *goracã woda mi się wylala ji łod tego się tak poparzułam* Tuławki Olsz, KF. DK

II. poparzyć się «połączyć się w pary»: *jak śe popażyli, to ftedy tańec byu* Grabowo Mrąg. KS

I. popaść (Z + P) Olsz Szcz Mrąg Pisz; «trafić; napotkać kogoś»: *jek śherć popadua na ho, fšyscy ućekli* St Kiełbonki Mrąg, *to jedno mie ratowało, ze popadłem na dobrego podmoistrzego* Klon Szcz, P 5, 13, ● *otkądńica może tyś; jak popadli, tak muwili* [odp. na pyt. kwest.] Snopki Pisz. KS

II. popaść (Z) Nidz Ełk; «spędzić jakiś czas na pasieniu zwierząt»: *krowy w rozgarće chozo, drutańi ogrozone, kedy majo cas to popaso je* Szczecinowo Ełk. KS
popaść się «trafić się»: *s kripti, no s kubeuka śe poiuo, jak śe popaduo* N Wieś Ostródzka, *Niemcy się z tego szmieli i byli gdzie się popadło i we agi[t]acy i na zebrańiach i nawet i na odczytach* Klon Szcz, P 5, 40. KS

***popatrzeć, popatrzeć, popatrzeć** (Z + lit) Olsz Nidz Ełk Olc; pełny wykaz form: imp 2sg *popatrz* Olsz Nidz, praet 1sg *popatrzałam* Nidz, 3sg *popatrzył* Olc, 3pl *popatrzyli* Ełk, fut 3sg *popatrzy* Olsz; **1.** «spojrzeć, przyjrzeć się» Olsz Nidz Ełk Olc: *ħuna taka odważna buua, popatšy bez dekel, su dvanašće rejbruf f tam sklepše* Butryny Olsz, *prošiu o smate, ale popatšauam, to jus jes rozderta pħeluska* Nidzica, *ten syn plunoł na te zielazo, bez to on zbadał, cy te zielazo gorunce jest. Kšiadz popatrzył i mōji: „To jes dobre zbadanie”* Kowale Oleckie, BMW 140; **2.** «zwrócić na coś uwagę» Olsz Nidz: *popatrz jena, co te szurki wyrābziajq* Tuławki Olsz, KF. KS

popatrzenie forma rzeczownikowa czas. ***popatrzeć, popatrzeć, popatrzeć** Gawliki Wk Giż. KS

popatrzeć zob. ***popatrzeć**.

popazić; będzie popazione «robi się wyżłobienia, rowki»: *to tako any śekera – co duże dury wydūubane, drutem beże popazune* Purda Olsz. DK

popazorować zob. **popazuować**.

popazuować (Z + SWM IX) Olsz; *-pazo-* Olsz; «spulchnić glebę kultywatorrem» Olsz: *poštorcovać, popazorovać, do kartofluf nazat pšeorac* Butryny Olsz; **popazurowany** im. bier.: *tedi na vosna bańže pobronovana, pokultyvatrovana abo popazurovana, beńže gnuj vižežoni i tedi bendo kartofle sažone* Ruś Olsz. KS

popchnąć (Z + lit) OW Szcz Giż; **1.** «pchając, przesunąć z miejsca» OW: *šerm to je do dešču, tak to je zūožoni, tako loska i druti; jek do guri popħnou na ti losce, to ħono śe rošcoŋgneuo* Gryźliny Olsz, *košorem śe popħnie* Bredynki Resz, ● *popchnij trochę zegier, bo jidzie za późno* Tuławki Olsz, KF; **2.** «uderzając potrącić»: *jakem maua śetēm lat im chožiua do škoū, to jena me popħneua* Szczytno; **popchnięty** «przekrzywiony?»: *un [o kościele] buu mocno dawno budowani, a to buu trosecke popħnentu* Rybical Giż. KS

popęniać (lit) W; «dopuszczać się czegoś złego, nagannego»: *ale Pavle, popeuńam ćaški għeħ, bo ne zemšcam śa nat panam, tilo na uubogam ćešlu* N Kaletka Olsz, Stef JPW 26. KS

popędliwy? zob. **popadliwy?**

popędykiel; Gsg *-kla*; «wahadło» Wierzbowo Ełk, KN I 315; por. **pomperdykiel**. KS

popędzać (Z) O Szcz; **1.** «poganiać» Szcz: *ħul'i ħul'i – popynza śe tak genši* Piwnice Wk Szcz; **2.** «wprawiać w ruch»: *ti lujki, co ta choħla jo popēnzaua, beńže 100 metruf* Maruzek O. KS

popędzanie forma rzeczownikowa czas. **popędzać** w zn 2: ● *oś s kolankem, kouo i pas do pracy popenżańa* Kowale Oleckie. KS

popędzić «zmusić do ruchu w określonym kierunku»: *bydło i konie popędzili ludzie do tego lasu w doliny kawał od publicznej drogi* Dywity Olsz, P 4, 1. KS

popędzić się «o jałowiec: przejawić popęd płciowy»: *Oj dojeś nam, dajće miśečka groxu, Popenzi wam śe jółka od roku* psn. KS

popękać (Z + P + lit) OW Szcz Mrąg Giż Pisz Olsz, psn; «rozpaść się; pęknąć w wielu miejscach (też o naskórku), w znacznej liczbie» Olsz Szcz Mrąg Giż Olsz i bl: *huknęła beczka o duży kamień tak silnie że obręcze na niej popękały i klepki z niej się rozleciały* Dywity Olsz, P 4, 17, [len] *zamocuny w woże, take mocisko, roścuńgłuny na uujke ʋodlezi śe, tak popyńko, take pšenżuna śe pokazujom* Zyndaki Mrąg, ● *przen muso być i takix durńiuo, co śpinki karmjo i kruǫki dojo, bo inaczej toby ǫsystke z guodu popękałi* Olecko, ~ *gwizdawki z drewna zrobione a w nie było wpuszczone jedno ziarenko grochu, oddało z niej warczący głos, że niemal „uszy” popękały* Dywity Olsz, P 4, 11; **popękany** (Z + lit) OW Pisz; «pęknięty w wielu miejscach»: *mi skrobałi uisko [kartofle], to rēnce biłi popękane aś kreǫ lecaua* Kajkowo O, *caue lepi popańkane* Sząbruk Olsz. KS

popękać się (lit) Olsz, psn; «pęknąć w wielu miejscach, popękać»: *muri i ściani iuś dovno popękaui śa uot starości* Sząbruk Olsz, KN III 212. KS

popiecie 1. forma rzeczownikowa czas. **popić**: *po takim zebraniu to było do popieca piewa, a później wodka* Klon Szcz, P 5, 20; **2.** «picie: napoje, trunki»: *a jak drudzba powiedział, że jest kuchnia ziemia, to znaciło, że się prosze na szlub i na wesele, ale bez jedzenia i popica, to znaciło, że są proszeni się bawiec* Klon Szcz, P 5, 65. JCh, DK

popić (Z + lit) O Olsz Nidz Mrąg Pisz, psn; praet 2pl *popiłiśta* Olsz; «napić się, wypić pewną ilość, zwykle w odniesieniu do alkoholu» Olsz Nidz Mrąg Pisz i bl: *pot oknem śpewaki ǫożiłi i potem byli zaproseni do pokoja i jedłi, i popiłi* Snopki Pisz, *potem podwecorek, kafy popǫjijo* Myszki Pisz, *aleśta sobzie popsili* Tuławki Olsz, KF; **popić** w uż. rzeczownikowym: *nalepsi latem żelǫem [jom karmić] i popsić ji dać* Dłużki O, UAM; **było popite** praet z podm. uogóln.: *s koścoua pšijęzałi, to tedy biuo jeżone, popsite i tedy stouy byli povinosone i tedy tam tancyli* Narty Nidz. KS

popić się (Z + lit) O Olsz Nidz Giż Pisz, psn; praet 1pl *popilim się* Olsz; «o wielu osobach: upić się» O Olsz Giż Pisz i bl: *jek do mniasta jādą to zawdy się popsiją* Tuławki Olsz, KF, *na plone tańcovali, to śe popiłi, cy stary, cy muody* Siedliska Giż; **popity** «pijany»: *śe mocno zgażałi i do bijatyki nie pšisuo, ǫoć popsite byli* Narty Nidz. KS, DK

popiec; praet 1pl *jem popiekli*; «upiec wiele czegoś»: *już jem wszystko popsiekli na święta* Tuławki Olsz, KF; **popieczony** im. bier.: *już ci kuchy popsieczone* psn IS XV-XVI 60. KS

popiec się psn; «o znacznej liczbie czegoś: ulec spieczeniu pod wpływem wysokiej temperatury»: *Jeziro sie popaliło* Ryby *sie popiekli* Panna *młoda jek jegoda* A *pan młody ciepły* psn IS CXXIII 352. DK

popielak «koń o maści przypominającej popiół»: *bżaue to śe naziwajo śimle, rzak – czerwoni, śimel, popśelak* Kowalik Szcz. DK

Popielec (Z + lit) Olsz; ogp: *zapusty – tsi dni do Popśelca* Butryny Olsz. UDK

popielić, popiół (Z) O Mrąg Pisz; pełny wykaz form: praet 1sg *popiołlam* Pisz, 1pl *popiollim* Mrąg; «odchwaścić rośliny uprawne, opielić» Mrąg Pisz: *uzem len po-*

пъоуѡа – muži – rās i drugži, a uno jesce rošne Hejdyk Pisz; **popielony** im. bier.: *tak jek koždy popšelune* [o kwiatach] Dłużki O, UAM. KS

popielnica «popielnik»: *celuśce to jest pod źwěrkañi ta popšelnica* Szczytno. DK

popielniczka «popielnik»: *drůicki Źot koźerta, popšelńicka tama to rosta* Drygały Pisz. DK

popielnik (Z + SWMp) Olsz Nidz Giź Pisz Ełk Olc, Szyf ZOW, Kult MW AS;

1. «miejsce pod paleniskiem, gdzie gromadzi się popiół» lok. jw.: *wisoko ognisko, nisko – popelńik* Borawskie Olc, *popśuu tam wlatuje, popšelńik* Bogaczewo Giź;

2. «Popielec» bl; **3.** «podpłomyk» Orzysz Pisz, SWMp 105. UDK, DK

popieł zob. **popiół**.

popierać (P) Szcz, psn; **1.** «udzielać wsparcia, protegować»: *bo Niemcy to sie tylko starali swoich popierac, [...] jak brakło fachowca, to wtencas dostał Polak prace* Klon Szcz, P 5, 19; **2.** «pomagać wtórując»: *Słózik zaczyno dyskantom, Wróbel mu popsiéro altam* psn Stef III 119. KS

po pierwsze zob. **pierwszy**.

popijać (P + lit) W Szcz, psn; praet 1pl *popijalim* Olsz; «spędzać czas, pijąc coś po trochu, zwłaszcza alkohol»: *tak sobzie popsijalim ji gadålím, jek to buło za naszych dånnych czasów* Tuławki Olsz, KF, *śeżãu sperti na uokcãz i popśiãu gożãuka* W, SWarm 147, *podczas obiadu było piwo brunatne i bawarskie do szklanek wlewane, że goście mogli popijać przy jedzeniu* Dywity Olsz, P 4, 11. KS, DK

po pijanemu zob. **pijany**.

popioł zob. **popiół**.

popiołec zob. **popielić**.

popiołek ekspr «popiół»: ● *jeździli wozem po prośbie „z popiołkiem”, a z uzbieranych darów urządzali zabawę w karczmie. Tańce trwały zwykle trzy dni przed środą popielcową* bl, Kult MW 505. DK

popiołowaty «przypominający barwę popiołu»: *şemel – bżou, gñady – taki poŹjo-uowati* N Kaletka Olsz. DK

popiołowy 1. «o wodzie: zmieszana z popiołem»: *şe suusauo, co vygotovyvali f popşele, s popşouovej vody to byua ślízga, popśuu byu vypaźuny* Pogubie Średnie Pisz; **2.** «przeznaczony na popiół»: *potspodi jes mñejsce, gže şe popśuu sypże, mñejsce popşouowe* Gawliki Wk Giź; **3.** «popielaty, koloru popiołu»: *citrónowi, bau, poŹouowi* Kalinowo Ełk. MGK

popiół (Z + P + lit + Kult MW JW) OWM i bl, psn; -oł Nidz Giź, -eł Olsz; Lsg *popiole* O; **1.** ogp OWM: *uok do ognã – pşegarnãc, koşor – do wygarñania wengli i poŹouu* Stawiguda Olsz, *uak do Źognã, şufła do popşouu* Skop Giź, *ta pşanza to mußi być f popşãle wyvażono, şa kuaże na belńik* Gietrzwałd Olsz, *taki wengël, co poŹou daje, to u nas ñezdatny* Kowale Oleckie, *spalũo şe, tulo garśc poŹjouu ostaua* Snopki Pisz, ● *to ñeli taki koder – smata – pulwer palili s tego, ten popŹou muşau być, bo tedu jek tego popŹouu ñe byuo, to ñe zapaluu* Męcice Szcz, ● *uni potam jak go wżeli ot tyx fraj-mauruf, to buu spaloni na poŹuu i f takam garku buu pşuñesony* Wygoda Olsz, *te urnu ñe maŹlujo, bo to şpanty popŹuu* Zdory Pisz, ● *i jak jest sucho, to tylko jest na dołach popşoł jak mąka i jak trafi wiater, to jeden drugigo nie wieði, taki jest kurz z tego popiołu* Klon Szcz, P 5, 29, ● *przen Tam wsie, domy, zboża i gumna palili, Poniekąd kościoły, w popioł obrócili* psn IS LXIII 169, ~ *Łon sia deklaruje, Popsiołam sia sypsie,*

Ale go wydają Jego chytre ślepsie psn IS XXXIX 158, ▲ *dwunastkowy popiół* «popiół (z dwunastu drzew – wg Kolb 604) zbierany od Bożego Narodzenia do Trzech Króli (do Nowego Roku?) stosowany jako środek zaradczy na choroby, szkodniki itp.» bl: *bierze się w tym celu popiół spalony między Bożym Narodzeniem i Nowym Rokiem („dwunastkowy popiół”, z 12 dni, tj. od Bożego Narodzenia do Trzech Króli), bo tylko taki popiół skutkować może* bl, Kolb 61; ● *popiół drewnian(n)y, od drewków, z drewna; 2. «nawóz sztuczny»* Szcz Mrąg Ełk Olc Gołd: *ożimki viorane sò, to tedi zarò pšije ten, popçoju te bėdu sipane i tedi zito se bėže šaŷo* Gołdap, UAM. HP

popis (lit) Olsz i bl; «spis»: *podług popisu ludności* St Kaletka Olsz, Leng 102. MK

popisać (Z + lit) O Olsz Nidz Giż, psn; cond 1sg *ja by popisała* Giż; «zwrócić się do kogoś w jakiejś sprawie listownie, też: napisać jedno po drugim»: *popisali do biskupa i do uojca sfyntygo, žebi tyš dopũmũk* Brąswald Olsz, KN I 306, *jegby tu mńe kšivda byua, to ja by tu popçisaua az do męsterstfa* Mazuchówka Giż, *popçisaũ sfojy zuńe, jek tutaj jest i zebi ona tutaj pšijeçãua* Ryn Giż, *zara kartki popisau i zaprošiu pokrewnyç, znajomyç* Gardyny Nidz. MK, DK

poplakować (lit) W; «poplamieć»: *çam znowu poplakovãues sobze uobleka?* W, SWarm 117. MK

***poplatować** (Z) Mrąg Pisz; «poprasować»: *še jò [bieliznę] višeluje i še urzy, pomaŷgluje, poplatuje platzrim* Maldanin Pisz. MK

popładować «splądrować»: *fpšudy jenacėj byuo, bo i ŷogrozėna, a žisaj fšo* *poplundrovali* Kwik Pisz. MK

popłatać a «splatać wiele czegoś»: *nie wlaż pod krosna, bo mi mnitki popłacziesz* Tuławki Olsz, KF; **b** «pomącić»: *vyleçel'i z rana gejši, popluntajo jo i voda juš neçisto* Ługwald Olsz; **popłatany** im. bier. w zn a: *žńiva ša latòš juš rospoçėui, ale košba liçã,* *bo žito poplontane* Pluski Olsz, Stef JPW 15. MK

popłatać się (Z + lit) Olsz Pisz, psn; **1.** «splatać się, pomieszać się» lok. jw. i bl: *te niçe byuy vevleçone f takò deske, coby se ne poplontauo* Orzysz Pisz; **2.** impers «o utracie orientacji»: *juž nie ziem, jek tu dali robzić. Dycht mi się w głozie popłatało* Tuławki Olsz, KF. MK, DK

popleść (Z) Olsz Giż Pisz, psn; «upleść wiele czegoś; spleść w warkocze» Olsz Giż i bl: *mara popleçe końom warkoçe* Skop Giż, *końom gzywe mara popleçe* Unieszewo Olsz; **popleciony** im. bier.: ♦ *to s partu take bedò varkoce popleçone* Rostki Pisz. MK

poplon coll «rośliny wysiewane na polu po żniwach»: *seradela co jo za poplon šou, jako pozńiwnne zašau* Stryjewe Resz. DK

poplotkować ogp: *bziãłki lubzią poplotkować* Tuławki Olsz, KF. MK

popłacić (Z) Olsz Mrąg Pisz; «zapłacić wielu osobom; uiścić określone należności»: *buuem badani, zem ne popuacuũ zaropku tym lužom, com iç wyzyskau* Mikołajki Mrąg, *çturne podatkuř ne popuacili i çture tam jekã kare mńeli zapuacić* Biała Piska, UAM. MK

popłakać «płakać przez jakiś czas»: *ńeç puacė, ńeç popuacė* Turówko O. MK

popłakać się (Z) Olsz Giż, psn; «rozpłakać się, wzruszyć się do łez»: *patši na komńinek, žiži tlo gnoćiki na patel'i ŷot kokoški, popuakaua se i wzoũa gnoćiki* *pozbėraua* Purda Olsz, *Anulka panna dostała, Z radości sia popłakala* psn Zient 182. MK

***popłakiwać** «płakać co pewien czas»: ● *Oj, czesze, czesze, I tak popłakuje: Juž mne mój Jaszulek, Žėncy nie mnyluje* psn Stef III 19. MK

popłaźniak (Z) Szcz, lit bl; «płaski dach jednospadowy»: *šauer do dreφ – taki popuāźniak jak byu postażonu Łatana Mł Szcz.* MK

popłuc? popłukać (Z + lit) W Mrąg; praet 1sg *popłukem* Mrąg, 1pl *popłukalim* W; **1.** «wyprać wiele rzeczy» W Mrąg: *tšeba žeči jekoš uoχaχmańčić, popuūkać iam uobleki i pouātać* W, SWarm 97, *puōkać; popuōkem brudne waše žišoj* Mikołajki Mrąg; **2.** «popić połknięte lekarstwo»: *ta medecinka je goškā, ale popuūć potam suotkam tyiam* W, SWarm 117. MK

popłynąć (Z) O Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz, psn; «płynąć, zmienić położenie, oddalić się, odpłynąć, też o wodzie»: *i poplyneły siwe łabyndzie po wodzie* psn IS VI 462, *ot tēgo zaka ido tši take glejti i tedi bendó te tši glejti tučkańi upsēnte, co nie popuyno dali* Zgniłocha Nidz, *mocyli go [len] v vode, namocyli v bağenka, psyuozylfi fest, coby Źon lezau, nie popuynou* Łupki Pisz, ● *Moja łuroda Płynie jek woda, Co popłynóła Aż do łogroda* psn Stef I 102, ● *przen Nie dbam na majentki, ańi na pauace, Bo majentek suynē i z vodi popuynē, A ja še pozostane pšy moij žēfcynē* psn, *Cnotko moja cnotko, Žeś še mi požaua, Vutko popuynēuās A vétrem še rozvaua* psn. MK

popobijać «wbici głębiej wiele czegoś, bardziej powbijać»: *ńalej mozna ņuūć i tńej mozna ņuūć to muśi te kłiny popobźijac* Karwica Pisz. MK

popodnosić «podnosić wiele czegoś»: [len] *potym beńže rwany, potym go puasko na žem, potym popodnośić i φ snopki po žeśińc par beńže postażuny* Lisy Pisz. MK

popodpisywać się «o wielu osobach: złożyć podpis»: *druzy to še prentko popotpisowali, zaklucyli i z gewero, to še potpisowali* Maldanin Pisz. MK

po polacku zob. **polacki**.

po polskiemu, po polsku zob. **polski**.

popołudnie ogp: *jak s kosciola pszysli to męszczyni ubronie a niewiastki sukienki zewlekli a na popołudnie podlejsze oblekli* Gryźliny Olsz, P 3, 5. DK

po pomacku «bez udziału wzroku, po omacku»: *markuje gže to še jizē po pomacku! moyilim to po ćemku jić Sajzy Ełk; por. po macku.* AW

po porządku zob. **porządek**.

popostawiać (Z) Mzach Mrąg Węg Giż, psn; **1.** «umieścić gdzieś wiele czegoś»: *komóda to inakso, tu mozeće popostawać fotografije* Mazuchówka Giż; ●● «poustawiać w określony sposób»: *ve snopuski še zýuze i popostaýā f take yaki* Jedwabno Nidz; **2.** «umocować pionowo wiele przedmiotów»: *a tu u nas śiua takix kšizof popostažali* Sołtmany Węg; **3.** «podać do stołu wiele napełnionych naczyń»: *Ej, żeby on się na rzeczy znał I wam te dzbany piwa nalał, Niech je na stół popostawia* psn, Sien 259; **popostawiany** (Z) Szcz Mrąg Giż; im. bier.: w zn 1: *byndo uafki zrobźune i na to popostawane* [ule] Rybno Mrąg; ●● w zn 1●● Szcz Giż: *ćenko zgrabźony tak prosto, ale to muśau suśi być popostaýany f take kopki* Szczybały Orłowskie Giż. MK, DK

popowieszać (Z + P) Olsz Giż; cond 3sg *by był popowieszał* Olsz; **1.** «w odniesieniu do wielu osób: uśmiercić przez powieszenie» Olsz: *przeczuwali že, ta pogroźka gotów i w czyn obrocić i ich albo pozabijać, lub popowieszać* Dywity Olsz, P 4, 54; **2.** «wieszając, umieścić gdzieś, rozwiesić»: *jek do usńeńco to go [plótno] na drunę popožeśali* Purda Olsz; **popowieszony** im. bier. w zn 2: *rogale bilfi popowesane na śćanaχ i uśki byli w rogalax, te uysycycki i taliže* Sądry Giż. MK, DK

po poznańsku zob. **poznański**.

popożerać «pożreć w dużej liczbie»: *race – kurcaki ni popozerałi* Kowalik Szcz. MK

popóźniej; -é; «po pewnym czasie, trochę później»: *popoźni pšišli žeci do staršix lot, to pošli v Źužbe* N Kaletka Olsz. MGK

popracować (Z + lit) Olsz Pisz; «zając się pracą przez jakiś czas»: *ten tręcaga mógby też trochę popracować* Tuławki Olsz, KF. MK

poprasować (Z + lit) Olsz Giż; «uprasować wiele rzeczy»: *ja sobýe sama osóbnó nažunže býłizne, poprasuje* Spytkowo Giż. MK

poprawa (Z + lit) Olsz Mrąg, psn; «zmiana, zwłaszcza w odniesieniu do zachowania na lepsze»: *ma mi pšyobecać poprave, ze banže inakše życie provažić* Kaletka Olsz. MK

po prawdzie zob. **prawda**.

poprawiacz «pogrzebacz» Wiśniowo (Ełckie), SWM II s. 82. MK

poprawiać (Z + lit) Olsz Szcz Mwsch i bl, psn; praes 1pl *poprawiawa* Olsz, fut 1sg *będę poprawiał* Olsz, 3pl *będą poprawiali* bl, *będą poprawiać* bl; **1.** «umieszczać na właściwym miejscu» Olsz Szcz i bl: *kijem poppraža kazdy, kto košerof ni ma* Kipary Szcz; **2.** «usuwać usterki, niedociągnięcia, naprawiać» Olsz Ełk: *łoni to już dwa razy poprąziali a jeszcze nie jidzie* Tuławki Olsz, KF; **3.** «robić coś powtórnie, by uzyskać lepszy rezultat» Olc i bl: *mendłica z grupsego a poppraža še ćerlicu* Kowale Oleckie; **4.** «polepszać»: *popprařami sobýe nase zicé zafse lzij* Biała Piska, UAM; **poprawiany** (Z) Mrąg Giż; im. bier. w zn 2: *muk sřomanu poppražany być, gže stari dek sřuňany byu* Mikołajki Mrąg. MK, DK

poprawiać się (lit) W; **1.** impers «o polepszeniu się stanu zdrowia» W: *łon sia już pu roku lekuje a nic mu się nie poprąziã* Tuławki Olsz, KF; **2.** «o człowieku: zmieniać się na lepsze»: *mój chłopãk, co tak się tręcãł, terã mi się poprãziã* Tuławki Olsz, KF. MK

poprawić (Z + lit) OW Pisz i bl; **1.** «zrobić coś powtórnie, by uzyskać lepszy rezultat» O Olsz: *jest takò césłica co še tag żobže, dŹutem še poppraři* Lipowo O gm. Waplewo; **2.** «usunąć niedociągnięcia, naprawić» W: *musisz to jenãczy popprãzić, bo jeszcze nie jidzie dobrze* Tuławki Olsz, KF; **3.** «polepszyć (też w odniesieniu do samopoczucia)» Resz Pisz: *biłi dwoje uboğix luži, řćelì sobe žicé popprãzić* Bredynki Resz; **4.** «umieścić na właściwym miejscu»: *popprãř uornãtle, bo ci řa cop rozlatuje* W, SWarm 103; **5.** «doprowadzić do czyjejś zmiany na lepsze»: *Jam stolice swo zostaziuł W nie-bzie u Ojca mégo, Abym was wsystkich popprãziuł, Z gržechu wyrwał waségo* oracja, Mał III 25. MK, DK

poprawić się (Z + P + lit) W i bl, psn; fut 1pl *poprawiwa się* Olsz, 2pl *poprawita się* Olsz, imp 2pl *poprawta* Olsz; **1.** «o człowieku: zmienić się na lepsze; też: zacząć robić coś jak należy» Olsz i bl: *perřsa noc dałi mu kšõškõp do čytaňo, že to še maũ poprawić* Gietrzwałd Olsz, *ty niewãrty szurku, czy ty się nareszcie popprãzisz* Tuławki Olsz, KF; **2.** «polepszyć się; też impers o stanie zdrowia»: *i zrazu poprawiło się dla niej jedzenie, lecz nie na zawsze* Dywity Olsz, P 4, 21, *poprawiła się gospodarka gdy nastaly nawozy stucznie* Stryjewo Resz, P 1, 4. MK

poprawiny (Z) Olsz Pisz, Szyf ZOW II; «powtórne przyjęcie po weselu»: [wesele] *u nas to jest přxuntek i sobota, potẽm řežela to popprařiny* Myszki Pisz. MK

poprawka (Z + lit) Olsz Mrąg; **1.** «powtórne przyjęcie po weselu» Mrąg: *brutke jek wželì do tẽgo, co še wżeńiua, to tam byua popprařka, řjito i zyto* Ukta Mrąg;

2. «usunięcie niedociągnięcia»: *łodniósem toblekę krawcoziu do poprąwki, bo niedo-
brze łuszul Tuławki Olsz, KF.* MK

poprąg (Z + lit + SWM II) OWM; «pas w uprzęży zapinany pod brzuchem konia»: *poprunjk pot kaudun końoju Olsztynek O, przyciągnij dobrze poprąg łod szli, coby się nie łobluzniły Tuławki Olsz, KF.* MK

poprosić (Z + P + lit) WMzach Olc, psn; fut 1pl *poprosiwa* bl, imp 2pl *poprošta* W; 1. «zwrócić się z prośbą» WMzach Olc i bl: *tom jęχ zaras znalaz, im jęχ poproštu, coby mńe w ¼uzbe wżeli Jabłonka Nidz, poprosilem ich ażeby mogł u nich kilka dni odpocząć Dywity Olsz, P 4, 17; 2. «zwrócić się z zaproszeniem, propozycją» W Szcz: tak pan starosta barzdo przyjął nas i poprosił na salę Klon Szcz, P 5, 31, na kmotra poprosili wuia z Nąglåt, a na kmoterka ćotka z Viránt W, SWarm 62.* MK

po prostacku zob. **prostacki**.

po prostemu, po prostu zob. **prosty**.

po proszku «prosząc o datki (podczas obchodzenia domów w okresie Bożego Narodzenia)»: *„na Gody” chodzili młodzi chłopcy „po prósku” i z tego uzbierali, urządzali sobie gdzieś w chatupie tańce* bl, Kult MW 505. DK

poprowadzić (Z + P + SWM X) Mzach Giż Pisz, lit bl, psn; fut 1pl *poprowadzim* Pisz; 1. «prowadząc, dojść z kimś lub czymś do określonego miejsca, zaprowadzić» Mzach Giż Pisz i bl: *tën czożek byu ńeżidomy, to go pżersy ras poproważłi, a potem to sam chożiu bes proważeńa Jabłonka Nidz, Gołobiewski pozwolił synowi, aby mie poprowadzić do granicy Klon Szcz, P 5, 21, poproważem krove do bika Pogorzal Wk Pisz, ● przen Gdzie mnie ocki poprowadzó, A ludziska chleba dadzó psn Gęb II 38; 2. «znalazłszy się w pierwszej parze korowodu tanecznego, wyznaczać kolejność figur»: *ja, Kuba, poprowadzę poloneza GazOlsz XV 248; 3. «przesunąć w odpowiednim kierunku»: ýiduani to jo (chochłę) poproważi od durn do durn Orzyny (Arżyny) Szcz, SWM X s. 57.* KS*

popróbować 1. «sprawdzić»: *Lorek poyožuy mųotek na stróna, abi pażżoram poprobować, či sa juš uostše viginauo Sząbruk Olsz, KN III 214; 2. «podjąć próbę wykonania czegoś»: do tego przedzenia zbierały się zwykle po uporządkowaniu prac domowych coś o mroku wieczornym, czasem nim światło zrobiono w izbie, to i tańca popróbowały St Kaletka Olsz, Leng 88.* MK

poprószyc (Z + lit) OW Nidz; «obsypać, posypać; nasypać»: *śinki zęcni fćerać, a tamte no można poprusić, take okrası to można poprusić Dłużki O, UAM, blaχowe kuχi, take štrejzle na żeşxu, take začerečki i tedi poprusy po żeşxu Purda Olsz, še nasıkuje jājko, na tfardo še uwaži, poşece i z mųoduńi pokşivani še zńesa i tim guşackóm na deske poprusić Jedwabno Nidz, UAM.* MK

popruć (Z + lit) W Szcz Mrąg Giż; inf *poprólć* Szcz, fut 1sg *poporzę* Olsz, 3sg *poporze* W; «prując, rozdzielić na kawałki; też: odzyskać włóczkę ze zrobionej wcześniej dzianiny»: *łóna jęch [stare portki] poporze i, co lepsze, weźnie do łatów, a reszta dá klatnikozi W, Stef OK 6, popróuć i na sfęzo síć [o źle uszytej sukience] Lesiny Mł Szcz, popruję stare pacze ji łudzieję z ty stary żolny nowe Tuławki Olsz, KF.* KS

popryśkać «pryskając zwilżyć, pokropić»: *trochę jizbę popryśkałam, coby się tak nie kurzulo, jek będę zamnietala Tuławki Olsz, KF, ma taki koder to popriskã, ma w źedże wode to omoci [o zwilżaniu węgla przez kowala] Grabowo Mrąg.* MK

popryśkać się; praet 2pl *popryśkališta się*; **1.** «polać się»: *gdzie wyšta się tak popryśkali, co mąta taką mokrą łoblekę Tuławki Olsz, KF*; **2.** «opryśkać, polać się nawzajem»: *popryśkali še wodu, potym z jajkoma [o obchodzeniu Wielkanocy] Rogojny Olc.* KS

poprząść (Z) Olsz, SWM IV; praet 1pl *poprzedlim* Olsz; «przerobić na przędzę, uprząść»: *no jekem go [len] popšandli, to ta pšenža biuo vivažano f popžele i v vože Purda Wk Olsz.* MK

poprzebijać; pośw. tylko im. bier.; «przebić wiele istot»: *popšebijane byli Bartki Nidz.* MK

poprzechodzić «przejść wielokrotnie, wykonując coś»: ● *potem tšeba halužno pod^uorupko popšexožiť* Zgon Mrąg. MK

poprzecinać; praet 2pl *poprzecinališta*; «przeciąć wiele czegoś; też: przeciąć coś w wielu miejscach»: *przy psielenu achtujta, cobyšta korzonków nie poprzecinali* Tuławki Olsz, KF, *to te szurki ze wsi nąma ten drut łod łogrodu poprzecinali* ib. KS

poprzecinać się «ulec przecięciu w wielu miejscach»: *ten przewozek mi się łod tech łostrech kantów tak poprzecinął* Tuławki Olsz, KF. MK

poprzecz (Z + SWM IX) O Resz M i bl, Kult MW JW, psn; «w kierunku poprzecznym, prostopadłym do czegoś, wszereż» O Resz M i bl: *benže šano i za ševnikem še popšec pobronuje* Popowo Sałęckie Mrąg, *popšécňak to na kóncaž, to tedi popšec bęňže orano, bo tam kónoma né mug dojšć* Szczytno, *peⁿta to take, co pšido néⁿzi krokfi popšec* Skop Giź, ● *łatka jego byua čenska, Droğa mu za baržo wonška, Podymus i popšic še mšesau, I na puotaj še zawšesau* psn; **na poprzecz** (Z) Szcz Mrąg Węg Pisz Ełk, SWM IX, **w poprzecz** (Z + SWM IX) O Szcz Mrąg Giź Pisz (SWM podaje wspólną lokalizację: *na poprzecz, na poprzek, w poprzek* OWMzach Pisz); «ts.»: *pšikuje – kedy Źože na popšec* Zameczek Mrąg, *kedi skura bęže jinacj pšěžnenta, tak na popšic žńenta, še né udaje zrobjić* Bzury Pisz, UAM, *orać f popšec i f podymuz zagóny* *abo Źožemek* Pianki Pisz, *poišonek to jest pšibudowanu φ popšec budinku, to jest gáne* Pustniki Mrąg. KS

poprzeczak (Z + lit + SWM II, IX) WMzach Węg Giź Olc; **1. a)** «kawałek pola zaorany w poprzek skib, tzw. uwrocie» lok. jw.: *né moze tak daleko vježac – to Źože f popšec, to popšecak mužo, to tam tylo žešeńć, dvanašće skipkóf* Kobyłty Szcz, *popšécák pšy drože* *abo gže* Skorupki Giź, *popšyčák to je to mńejsce, na žtúram zavrćali końe pši uorańu* W, SWarm 117; **b)** «o sposobie bronowania w poprzek skib» bl (SWM IX podaje wspólną lokalizację: *poprzeczak, poprzeczniak* O Olsz Nidz Giź Ełk Olc); **2.** «pozioma belka w saniach, na której osadzona jest skrzynia» Kowale Oleckie, SWM II s. 57. MK, DK

poprzeczka (Z + SWM II, IV, IX) Olsz Giź Ełk i bl; **1.** «poprzeczna beleczka w różnych narzędziach i konstrukcjach»: **a)** «w przęsłicy» Giź: *popšęcka f pšěnsłici i ješće pupka* Krzyżany Giź; **b)** «w bronie»: *popšycki bil'i i te zžonzal'i i zažozyl'i i Źon tak čpłgnou i bronowau* Gawliki Wk Giź; **c)** «w saniach lub wozie» Olsz Ełk; **2.** «kawałek pola zaorany w poprzek skib, tzw. uwrocie» bl, SWM IX s. 75. MK

poprzeczni, poprzeczny (Z + lit + SWM II, IV, IX) O Olsz M; *-ni* O, *-ny* O Olsz M, SWM-y uogólniają postać literacką; «ciągnący się, umocowany w poprzek, prostopadle do czegoś»: *uata* *abo listpa popšęcńa* Ulnowo O, [o kołowrotku] *ńisko tret, tši nođi ma i dře popšecne, a potem kouko, co tak žoži* Maćice Szcz, *parsk, duu vikopše*

*še i pouoži taki bauek na poduus, a potem na ten bauek še pouozi popšecne [-c-, sic!]
take zebra O, PorJ 62, 249.* DK

poprzecznia (SWM IX) O Szcz Ełk Olc; «kawałek pola zaorany w poprzek skib, tzw. uwrocie». MK

poprzeczniak (Z + lit + SWM II, IX) OWM i bl; **1. a** «kawałek pola zaorany w poprzek skib, tzw. uwrocie» OWM: *popšecniak to na kóncaç, to tedi popšec bęⁿže orano, bo tam kónóma nie mug dójść Szczytno, toć to tak, to še nazwa popšecniák, to fšeńže, ci kole drogi, ci kole lassa Nida Mrąg; b* «o sposobie bronowania w poprzek skib» bl (SWM IX podaje wspólną lokalizację: *poprzeczak, poprzeczniak* O Olsz Nidz Giż Ełk Olc); **2.** «poprzeczna listwa, belka w różnych zastosowaniach»: *popšecnaki to sò f puoće te bauki popšecne, v brónie tès Kobałty Szcz.* MK, KS

poprzecznie (Z + SWM IX) Giż Olc; «w poprzek skib»: **a** «o kierunku bronowania» Giż: *zvikle še bronuje najpšerf popšecne, a potem vzdúus Skorupki Giż; b* «o kierunku orania» Olecko, SWM IX s. 68. KS

poprzecznik (Z) Węg, Kult MW JW; **1.** «poprzeczna listwa, belka w różnych zastosowaniach» Węg i bl: *na popšec to popšecniuk* [odp. na pyt. o połączenie rączek pługa] Sołtmany Węg; **2.** «kawałek pola zaorany w poprzek skib, tzw. uwrocie» bl, Kult MW 191. MK

poprzeczny zob. **poprzeczni**.

poprzeczować «pobronować w poprzek skib, też ndk.?»: *podużuje še i popšecuje še, jak šewarko to letkemi bronami pšecónghente* Sołtmany Węg, *dúuzować, popšecować, brónujo as jek zašane* Snopki Pisz. JS

poprzeczyć «pobronować w poprzek skib»: *jak ševač skońčiu šać to pobronovau i popšeciū* Gryźliny Olsz. MK

poprzedać; pośw. tylko im. bier.; «sprzedać wiele czegoś, posprzedawać»: *jeżora byli popšedane do żyndu Cybulki Giż.* MK

poprzedawać (Z + lit) Olsz Mzach Pisz; «sprzedać wiele czegoś, posprzedawać; też: sprzedać wszystko, wyprzedzać»: *jak nastauy mejerńe, to tedy te ofce popšedawali, voleli ýjency krovuf tšimać* Kot Nidz, *poprzedawał, co mnåt ji wyjechåt* Tuławki Olsz, KF, ● *do násta povyožili, popšedawali na vótke, popšepsýjal'i* Łatana Mł Szcz. MK

poprzedni (Z) Giż; ogp: *mi mušelim rolińikum jix djuuk u nas štrixovać, bes to ja straciū te popšedńe pšehonze* Ryn Giż. KS

poprzegrodzić; pośw. tylko im. bier.; «przegrodzić w wielu miejscach?»: *kripa co tak popšegrážuno* Olecko. MK

poprzek (Z + lit + SWM IX, SWMc) OWMzach Mrąg Pisz Olc, psn; (SWM IX podaje wspólną lokalizację: *na poprzecz, na poprzek, w poprzek* OWMzach Pisz); «w kierunku poprzecznym, prostopadłym do czegoś, wszecz» OW Nidz Mrąg Pisz i bl: *pšet zašañem popšek i poduus muši zabronovać* Tuchlin Pisz, *šolunek, opšolowane deskami a potem popšek uatki pouožone i dekuřka* Gietrzwałd Olsz; **na poprzek** (Z + SWMc) O Olsz Mzach, SWM IX; **1.** «wszecz, w kierunku szerokości» O Olsz Nidz i bl: *na popšek zabronovać* Bukwałd Olsz, *bauki to musom być na popšek i na poduus [-s, sic!]* Lipowo O gm. Waplewo; **2.** «na opak, na przekór, nie tak jak należy» OMzach: *muj staršy syn to še řcaū po polsku naučyc, ale on mu tak muvíū na popšek, tak faušyýe* Grabin O; **w poprzek** (Z + SWM IX) OW Szcz Mrąg Pisz Olc i bl, psn; «wszecz, w kierunku szerokości»: *f popšek to je ne dobže pobronovane, a f poduus to*

tylo poduuzovane, to veduuk tego, co žel'isko zgihe Kobołty Szcz, to co f popšek to baułki, a deski to puuap Mycyny O. KS

poprzekować (Z + lit + SWM IX, Kult MW JW) OWM; «zabronować pole w poprzek skib, zwłaszcza po zasiewie» OWM: *pšet sévem še duuzuje, a po zašeže še popšykuje* Kot Nidz, *pšet sévem mašino to tšeba popšekovać, žiba kto reŋkom šje, to ftedy ne popšekovuje* Burdağ Nidz; **poprzekowano** z podm. uogóln. (Z + Kult MW JW) Mzach Węg Giż; praet bez słp. Węg Giż: *poduuzovać, a po séve popšekovanò* Spytkowo Giż, *napšut beže poduuzowano, potem zašano i beže znuo popšekowano* Frańnowo Nidz. MK

poprzekowanie (Z + SWM IX, Kult MW JW) Olsz Mzach Pisz; **1.** «bronowanie pola w poprzek skib» lok. jw.: *perf še poduuzovauo, po zaševe p'šekovać, pop'šykovanie* Wiartel Pisz; **2.** «orka w poprzek pola» pow. Pisz, Kult MW 191. MK

***poprzekowywać** «bronować pole w poprzek skib»: *pšet sévem mašino to tšeba popšekovać, žiba kto reŋkom šje, to ftedy ne popšekovuje* Burdağ Nidz. MK

poprzekręcać zob. **poprzekręcać**.

poprzekręcać (Z + lit) Olsz Giż; tylko -krę-; «przewiązać jedno po drugim, okręcając czymś, poprzepłatać»: *iek napšendli, to zmotali na motožidle, f pasma popšekruncali provuskem, vivážali ta pšenža i uusušili* Braśwałd Olsz, KN III 211. KS, DK

poprzelatywać «o wielu owadach: przelecieć w inne miejsce»: *kakalaki – popšelatival'i kakalaki, co as im radi ne biuo* Wielbark Szcz. MK

poprzenosić «przenieść wiele rzeczy»: *i meble musielim ze stodoły po przenosić do izbów w tę mokrość* Dywity Olsz, P 4, 32. MK

poprzepadać (Z) Resz Pisz; «o wielu zwierzętach: wyginąć, zniknąć»: *na ślimaki to še sipe kañit mñeloni, to jest suoni, ot tego popšepadajò* Bredynki Resz. MK

poprzepijać «o wielu osobach: roztrwonić coś doszczętnie na pijaństwo»: *do nasta povyožili, popšedavali na vòtke, popšepsijal'i* Łatana Mł Szcz, *p'šut to grunta pop'šepijal'i, popšezyal'i* Dobry Lasek Mrąg. MK

poprzepiłować «przepiłować wiele czegoś»: *taki starušek ni pomuk pšepšiuovać to grupše* [drewno], *a to thėjše samam popšepšiuovaua* Dłużki O, UAM. MK

poprzerastać «zostać przerośniętym czymś w wielu miejscach»: *potém [len] vyléc i roscóŋnuć a tam na smuk, coby travã ne popšerastali* Pogorzal Wk Pisz. DK

poprzerzynać «przeciąć w wielu miejscach, poprzecinać» Karwica Pisz. MK

poprzesadzać; poprzesadzano «przesadzono jedno po drugim»: *flancovano, popšesazano; kej xce v drugé hejsce to muš pšeflancovać po jedném* Szczytno. MK

poprzestać (Z + lit) Pisz; «powstrzymać się od czegoś, przestać»: *popšestañ puakać, tego ne dostòmpis, ale ja ci dãm tšy žárka i opsažis na moģiue* ojcowo Jagodne Pisz. MK

poprzetykać «przetkać, przepleść wiele czegoś w wielu miejscach»: *štazeti, pleconki – te še tak z gauenži popšetika* Bredynki Resz. MK

poprzewalać «zburzyć wiele czegoś, porozwalać»: *vater to ne taki ostry, a χιχuu to aš ščepy povyžirãu i budynki popševalau* Szyldak O. DK

poprzewłóczyć się «o wielu osobach: upodobnić się strojem do kogoś innego, poprzebierać się»: *oni še popšewuucyli, pomaskowane* Maćice Szcz. MK

poprzewracać (Z + SDGW) Szcz Giż Olc; «w odniesieniu do suszącego się siana: odwrócić na drugą stronę» Szcz Olc; **poprzewracany** przzen «poprzeksztalcany»: *mazurska gotka to zavdi biua taka popševrocana* Sądry Giż. AW

poprzeżerać pejor «o wielu osobach: roztrwonić coś doszczętnie na jedzenie»: *p'řut to grunta pop'řepijałi, popřezyrałi* Dobry Lasek Mrąg. MK

poprzybaczać «poprzypominać sobie»: *tedi bedo ničanĳki i tedi f puoxe pšize i tedi se zatce; ja uręje, ale ne moęe popřibacać oftuĳ* Łajs Nidz. MK

poprzybijać (Z) O Resz Giż Pisz Ełk, lit bl; «przybić wiele czegoś»: *tšeba legatuf popřybijać, uatki, suoma* Wiśniowo Etckie; **poprzybijany** (Z) O Resz Giż Pisz, lit bl; im. bier.: *puuap – pšido bouki, do ty boukuo pšido uati popřibzjane* Rzeck Resz. MK

poprzychodzić «o wielu osobach: przybyć, pojawić się gdzieś»: *już wszyscy poprzychodzili. Możewa zacząć* Tuławki Olsz, KF, *biłi tu luže nase, popřyxožili od wojny* Szczybały Orłowskie Giż, ● *řošo biuo po neńecku gādane, jek Polske popřixožili do nevoli, to se wiłucili* Szymonki Giż. DK

poprzycinać «przyciąć wiele czegoś»: *to ta žem beńže yakovano, to te želisko se troxe popřicina* Szczytno. MK

poprzyjeżdżać (Z + P) O Olsz; «o wielu osobach (przyjezdnych lub przybyłych): zjechać się»: *a w niedziela poprzyježdžali wuje i ciotki z dzieciamy na bryczkach bez resorków* Dywity Olsz, P 4, 10, *sagan to do bełizny, a my to muvilim koćuų, a te, kturę popřyježžali muvo bak* Tyrowo O. DK

poprzykręcać; pośw. tylko im. bier.; «przykręcić w wielu miejscach»: *brona, zemy to takeńi řrubari popřykręcane* Tuchlin Pisz, ◇ *aksfuter – co ta ųoś f tēm fuře lezi, to tedi tēni tradrinkari beńže popřykręcane* Szczytno. MK

poprzykrywać «użyć wiele czegoś do przykrycia»: *plitańi se popřikriwa i cisto* Szczybały Orłowskie Giż. AW

poprzynosić «przynieść wiele czegoś»: *ruscki popřinoso tedi w wode, to se rozžino* Dąbrówka Pisz. AW

poprzyrzynać «przyciąć, przykroić wiele czegoś»: *tam druge mašini te skurki popřiznali, te skurki se pospoųu řćuęęie reńku i tēn opsac jus jest* Bzury Pisz, UAM. AW

poprzysadzać; pośw. tylko im. bier.; «osadzić, umocować wiele czegoś»: *vaęa i na tu vaęe řaki popřisazane, co orcik možno na ten řak zaųozić i koń moze ćoęęnoć* Hejdyk Pisz. AW

poprzyszywać (Z) Olsz; «przyszyć wiele czegoś»: *te skury popřyřywaų, ale ne na ten řtoř, tylko do ta panna [o manekinie]* Unieszewo Olsz. AW

poprzywiązywać (Z) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz; -więz- Szcz; «wiązać, przymocować w wielu miejscach»: *to taki jest waųek napřut, tedi konce so kele tego waųka, tedi ta osnowa řa popřyżożuje* Purda Olsz; **poprzywiązywany** (Z) Szcz Mrąg Giż Pisz; im. bier.: *i klepa jest tēs, to taki prowōs jest i na nem take klepki so popřyżōzowane, co řimajo* Szczytno, ◇ *te scyćanĳki to su tlo do paradi, bo ta řćina do tyĳ uatuf beńže drutańi abo řćinu popřizożyvana* Wejsuny Pisz. AW

poprzywiązywać zob. **poprzywiązywać**.

popsować (Z + lit) OW Pisz; «popsuć, zepsuć» W, SWarm 117; **popsowany** (Z) O Olsz Pisz; Nsg n -o Pisz; «uszkodzony»: *troxe byų popsowany ten dom jek my tu pšišli, to go uřykovałi, přyřet muroř i uřykovaų* Purda Olsz. MK

popsować się 1. «popsuć się, zepsuć się»: *tak se ta plumpa popsowaųa, to ino tak ćęřpom kubeųkem* Lipowo O gm. Waplewo, *ten zwun stoi i niĳt ne zwuńi, jek se jeden popsowaų, teras ten zwun mńilći* Stryjewo Resz; **2.** «zmienić się na gorsze»: *jak se teras narut popsowaų, to Pam Buk go beńže inacyų* Dobry Lasek Mrąg; **3.** impers

«o pogorszeniu się sytuacji»: *po vojñe to ša i s kražestfam popsovauo* Nagłady Olsz, Stef JPW 6. MK, KS

popścić (Z + lit) O Olsz Szcz Giż Pisz; «zepsuć, uszkodzić»: *čto to kołko (kołowrotek) popsul?* Tuławki Olsz, KF; **popsuty** (Z + lit) O Olsz Szcz Giż Pisz; Nsg n -e O; «uszkodzony»: *to dva take kañeñe i taki kij fest zrobžono u gury, krenčilim, krenčilim i moñka lecaua, muni byli popsute* Kwik Pisz, *jak jemu na guowe padauo, tak jus i mñe, bo to biua čata popsuta* Giżycko. MK

popścić się (Z + lit) O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz Olc; **1.** «ulec uszkodzeniu, zepsuć się; też: ulec wyniszczeniu» lok. jw.: *zuraš še popsui, to zuraš byu nažonžony* Olecko, *ja ñe pšeke v ñim, bo še popsui* Strzelniki Pisz, *jek majo ōsžožiť, bendo pobronowane, cobi želisko še popsuiuo potem* Kowalik Szcz; **2.** «zmienić się na gorsze»: *i te kšenzę še popsuli* Świątajny O; **3.** «stracić na jakości, zmarnieć»: *tera še uoñki cale popsuiy, nawozõf ñi ma, kupšić ñixt ñe reži* Mąćice Szcz. MK, KS

popuchać (Z + P + lit) Resz Giż Olc; **1.** «powąchać» Resz Giż: *teras vžõu to ruže popuõu i vetžnou fkešer* Bredynki Resz; **2.** «poczuć węchem, wywąchać»: *rektor popuchał że Julius i ja pilim gorzałkę* Gąski Olc, P 6, 3. MK, DK

popuchły «spuchnięty, obrzmiały»: *byu taki pobžity, popuõuy, taki napuõuy* Ługwałd Olsz. MK

I. popuchnąć; pośw. tylko im. bier.; «o paru częściach ciała: spuchnąć, obrzmieć»: *rence to mniałem popuchnięte od szorowania starych kotolow* Klon Szcz, P 5, 10. MK

II. popuchnąć «powąchać»: *popuõij te kšatki, taki majũ sũotki zapaž* W, SWarm 117. MK

popudrować «w odniesieniu do skóry: posypać pudrem»: *popudrowalam ty mały brzuszek, bo mã takie małe chrostki* Tuławki Olsz, KF. MK

popudrować się «pokryć sobie twarz pudrem»: *popudrowala się kruszynkę, coby lepszy wyglądać* Tuławki Olsz, KF. MK

popujkać «do dziecka: pogłaskać po twarzy (obj. KF)»: *popujkaj dziadzie* Tuławki Olsz, KF. MK

popuszczać (Z + P + lit) O Olsz Mrąg; **1.** «wydać wiele nowych pędów lub liści; też ndk.?» lok jw.: *otnoği popuscauo te dževko* Świątajny O, *añelske dževo – na žišni take listki tedi popušča* Grabowo Mrąg; **2.** «stopniowo zmniejszać napięcie czegoś»: *šruba i kʹšiš, šruba iže f tèn kʹšiš, co muk tèn šnur časni i lužni popuščać* N Wieś Ostródzka, *tedi ušõñže jena kobžeta do ti uosnovi, tšimã renjkõma za uosnove i pomaui popušča* Brąswałd Olsz, Stef JPW 48. MK

popuścić 1. «nieco zmniejszyć napięcie czegoś, poluzować»: *ten oger puuyau dokoua, tak lejc popuščiu* Natać Wk Nidz; **2.** przen «zmniejszyć wymagania wobec kogoś, pofolgować»: *ja za cauy šfat še modle – munde to sobže popuščili* Gałkowo Mrąg. KS

popuziać «do dziecka: pogłaskać»: *žižiš Antušek puące, pšepros go i popužai po guifce* W, SWarm 117. MK

popychać (Z + lit + SWMs) O Olsz Szcz Giż i bl, psn; **1.** «pchając, przesuwając lub wprawiać w ruch» O Olsz Szcz Giż: *f stouku žeco latauo, [bo] stouek popiõać mozna* Mąćice Szcz, SWMs 37, *rañko popyõau i šuo; do snowaño sõ ešče gožže do natkaño* Sząbruk Olsz, *wõsuo to tlo w renku ša ma i ša popiõa* Purda Olsz; **2.** «lekko

uderzając, potrącać» Olsz i bl: *co ty mnie tak popychâsz?* Tuławki Olsz, KF, ● *przen Gożauka mñe popixaua, Neryxuo krengi mñe zuamaua* psn; 3. «pobudzać do czegoś, wywoływać coś u kogoś»: *znów usiłują nas biedny ludek popychać do szaleństwa* bl, KN IV 296; **popychany** (Z) O Szcz; im. bier. w zn 1: ◇ *i bñrže tñn družek takñni vñideukañi popixany* Malinowo O. MK, KS

popychać się (Z) Olsz Nidz; «odpychać się»: *pacuny, co tak iř moze zařakować i tak razem, a wosuo co se tak sam muři popyřać* Łajs Nidz. MK

popychadło pejor «człowiek bezwolny, niesamodzielny»: *z ciebie to takie popychadło, robią z tobą, co chcą* Tuławki Olsz, KF, *nie chcąc być polakiem popychadłem a będąc zgrabnem i głowa pojętna mając do instrukcyi, byłem pierwszym żołnierzem w kompanji* Dywity Olsz, P 4, 24. MK

popychać «łajdak, włóczęga» bl, Wisła III 89. MK

popychanie (Z) O Olsz; forma rzeczownikowa czas. **popychać** w zn 1: *řosuo tñs do popyřano tñgo bata* Gady Olsz. MK

popychel «łajdak, włóczęga» bl, Wisła III 89. MK

popylać «o dziecku: posusiać»: *popilać* Sząbruk Olsz. (Nm gw. *pillen*). MK

popylać się (Z + lit) W; «zwykle o dziecku: posusiać się»: *popilâu řa v uořu* [o starszym chłopcu] W, JP LIII 50. MK

Popylał «rodzaj przezwiska»: *popilâu* W, JP LIII 50. KS

popytlować «spytlować jedno po drugim?» Kowale Oleckie. KS

popyząć «o dziecku: posusiać, pomoczyć (obj. SWarm)»: *Frñncek popizâu portečki* W, SWarm 117. (Nm *pissen*). MK

popyząć się «o dziecku: posusiać się, pomoczyć się (obj. SWarm)»: *řamu řa znowuj v uořu popizâueř, na drugyrâs dostañeř smari* W, SWarm 117. MK

por? bot. ogp: *jo latoř tam pora fsařuua* Butryny Olsz. AW

pora (Z + P + lit + SWM VI) O Olsz M, psn; 1. zwykle z przydawką «czas, w którym coś jest wykonane lub coś się dzieje, okres» Olsz M i bl: *s pocuntku na Kârâř letnò porò, a řimowò poro na sankax ćongneua* Ryn Giř, *puřem do řana, řanowa pora i řniwowa pora* Bogacko Giř, *nocno poro go* [konia] *wikradli* Bukwałd Olsz, *Jakuba to pora luba řniwo w poblřiu, Snop chce do chyřu* Kal 1892, 13, ▲ *obiadowa pora* «środek dnia, południe» Nida Mrąg, SWM VI s. 33; ● *pora nocna, poranna, wieczorna, ~ latowa, letnia, wiosnowa, wiosniowa, zimowa*; 2. «odpowiedni czas; termin, określona chwila» O Olsz Mzach Giř Ełk Olc i bl: *řecñne, to pora na řniwa* Bogacko Giř, *Ona mi tu piře – ře jest bardzo chora, Zebym ją odwiedził – póki jeszcze pora* psn IS XXVII 99, *i nam wszystkim przyřdzie pora, w której zabrzmii: Uchądz z dwora* Kal 1892, 18, *ućekų skoro s tej kuřni i ot tej pory zaden djabeu ñe se pokazaų fkuřni* Kowale Oleckie. AW, DK

porabiać (lit) W; «mieć jakieś zajęcie; robić coś»: *co ty dzisiâj porâbiâsz, mořebym w kasztelâna zagrali?* Tuławki Olsz, KF. UDK

porabować «o wielu osobach: rozkraść, zrabować»: *porabowali reřte* Purda Olsz. AW

porachować (Z + lit) W Szcz Mrąg, psn; praet 1pl *porachowalim* Szcz; «policzyć, podsumować» W Szcz Mrąg i bl: *kopa to so t'řy řâki – to zestařali řaki a potem řořili i licyli řâki – to tyle i tyle kopòf porařowalim – to jus řeřau cy řencěj, cy ñe* Kobały Szcz, *porachuj, czy řa wszystkie gesi* Tuławki Olsz, KF, *tedi jek puâćić, tedi una porařowaua*

tile i tile, a un tile i tile Szestno Mrąg, ● *gõspodaš, mõžuū ʰoćec, mħau̯ tyle pšçou̯oř, co sto ěe poraxuje* Radosty Olsz; **porachowany** (Z) Olsz; Nsg n -e; im. bier.: *poraxowane je, ale ja ješće ěe snowaua* Unieszewo Olsz. AW

porachować się; fut 1pl *porachujewa się*; «uregulować z kimś rachunki, rozliczyć się»: *porachować się; za moją robotę to potem się porachujewa* Tuławki Olsz, KF. AW

porachunek (lit) W; «zaległa odpłata za doznaną krzywdę»: *lon z niem mã jesz-cze stare porachunki* Tuławki Olsz, KF. AW

poraczać (lit) W, psn; **1.** «częstować, raczyć» W i bl: *Wy, panozie młodzi I wama sie tak godzi, Panny druhny poracać* oracja, Mał III 131; **2.** «popędzać, przynaglać» W i bl: *Krowy łustały i z mniejsca ani ruch, chociaź jéch porączdł batogam* W, Stef OK 22. AW, DK

poraczać się psn; «częstować się»: *Ucciwe i sławetne państwo Poracajcie sie śniele, Bo my wsycy przyjaciele* oracja, Mał III 131. AW

poraczyć (lit) W i bl, psn; **1.** «poczęstować, uraczyć» W i bl: *žis pšijexãu Iãnek z Uupstixa; porãcuam go ěeñnicũ i kiliškam gožãuki* W, SWarm 118, *Panno brutko, po trosce Poracz, panna, miłe goście* oracja, Kolb 120; **2.** «przynaglić, popędzić»: *porãć šurkũf do roboti, ěex pšinãimni podvũže dobre spšũntnũ* W, SWarm 117. DK

***porać** «robić (obj. autora)»: przs. *pies a szurek – szczeka i ucieka a swoje porze* W, Bar 136. AW

porada (Z + lit) OW Giź Pisz; -re- lok. jw.; «rada, sposób na rozwiązanie problemu; też o środku zaradczym, lekarstwie»: *çožili luže na poredi do mõndrẽx bžãukõf do Pasima* Spręcowo Olsz, Stef JPW 79, *zdarzy sia w rodzinie łupãdek – juź do miejscowego to poreda i to pomoc* W, Bar 66, ● *jak [zielsko] wźniže, to juź poradi ni ma* Rzeck Resz. AW, DK

poradlić (Z + SWM IX) Mzach; tylko -re-; inf -ć Szcz; «obsypać ziemią rzędy ziemniaków lub buraków za pomocą radła»: *poredlć to je te kartofle zakryć reduem* Kobyłty Szcz. KS

poradłować (Z + SWM IX) Olsz Szcz Mrąg; -re- lok. jw.; **«poradlić»** Olsz Szcz: *re-duo, kartoŕle poreduować* Wipsowo Olsz; **poradłowany** (Z) Olsz Mrąg; im. bier.: *potem pšije reduo to żeñ obgarñe takeñi skšidũoma, so poreduowane* Pustniki Mrąg. AW, KS

poradować się (Z + lit) W Pisz; «spędzić jakiś czas weselać się; być bardzo zadowolonym»: *jak Ńikouaj poset, še fšyscy poradovali* Myszki Pisz. AW

poradzać «doradzać? wykazywać się zaradnością?»: *wszycy poradzamy sobie i pracujem na naszymy glebach aby rok od roku žniwa lepše były* Stryjewo Resz, P 1, 8. DK

poradzić (Z + P + lit) W Nidz Giź Ełk Olc i bl, psn; -re- W Nidz Giź Ełk i bl; inf -ć Olsz, fut 1pl *poredzim* Giź; **1.** «doradzić; radząc, pomóc w rozwiązaniu problemu» W Nidz Giź Ełk i bl: *porežuū mi, žebix tygo grũštika ěe kupšuu* W, SWarm 118, *Do Westfal jechać nie kažeta, do Polski takže nie, to kto nama teraz poradzi, kto dopomože?* GazOlsz XV 97, *ale ěi tẽš ěem ěic porežić ni mogli* Spręcowo Olsz, Stef JPW 79; **2.** «uporać się, być w stanie coś zrobić, dać sobie radę» W i bl: *a teros ěe moževa sobýe ěic porežić, bo juźbim davno mneli kona, ale ni mova kenũ go postavić* Radosty Olsz, UAM, *I siekierã nie poradzi, We łbach bowiem mocno siedzi* Kal 1892, 9, ● w pyt. retorycznym wyrażającym bezradność *to lichy zarobek, ale co poredzić* W, Bar 84; **3.** «udźwignąć»: **a)** «w odniesieniu do ciężaru: zdołać podnieść» W: *i tak dužo nazbžerali, že šerotka ne mogua porežć* Leszno Olsz, Stef JPW 70;

b) przen «w odniesieniu do trudnej sytuacji: podołać, sprostać czemuś»: *tyx podatkuŕ ģe porezo gospodaže, koždemu rence ģopadajo; zapevne, že davać podatki, ale ģe take srođe Spręcowo Olsz*; **4.** «pokonać kogoś» W i bl: *tam jes smok ze dwanostoma ũbamĳi, tego ģiĳt ģe poreži* Pokrzywy Olsz; **5.** «zdolać, potrafić» W Olc: *wszystko dobrze, tojczulku, tylo nie poredza wszystkiego zjeść, co my dajó* W, Stef OK 137. DK

poradzić się (P + lit) W Szcz; -re- W; ogp: *sám nie ziem, jek zrobzić; muszę się jeszcze brata poredzić* Tuławki Olsz, KF. UDK

poraflować (Z) Mrąg Pisz, SWM IV; «w odniesieniu do lnu: pozbawić główek podczas obróbki za pomocą specjalnego narzędzia»: *jek go porafluje, to tedu beže mĳucono* Nida Mrąg. KS

porafować (lit) W, SWM IV; praet 1pl *porafowalim* W; «**porafować**»: *porafowalim rešta lnu* W, SWarm 118. KS

***porajbować** (Z) Olsz Giż; -rej- Giż; **1.** «trąć rozdrobnić, zetrzeć» Olsz: *kartofle še tak porajbuje, mensa še upeče* Radosty Olsz; **2.** «w odniesieniu do lnu: potrzeć»: *Kedi [len] tak porejbuje, to tak te žžori odlatujó* Ryn Giż. KS

porajbować się; tylko -rej-; «zostać rozdrobnionym na tarce»: *kartofle še oskrobžo (mĳode še oskšybbe), še ģomjo i še vežne rejboske i še porejbujo* Stanclewo Resz. KS

porajtować (Z + lit + SWM II) OW Szcz Mrąg Pisz, psn; -rej- lok. jw.; **1.** «pojechać wierzchem, zwykle konno» lok. jw. i bl: *jeden mušau na koĳu porejtovać i povéžć, že še voda pšedarĳa Sędańsk Szcz, A nasa sfińarka dobře sfińe futruje, Bo na kernože do Ostrĳda poręituję* psn, KN II 58; **2.** «potratować, jadąc konno»: *i ten „Papšica” proso porejtovau diĳt* Kapłityny Olsz, Stef JPW 56. KS

poranek (Z + P + SWM VI) Olsz Mzach Pisz, psn; Gsg -a bl, -u bl; «początek dnia, ranek»: *Koĳyšała baba dziada Łod poranka do łobziada* psn Stef I 151, przs. *španti Anki žimne poranki* Butryny Olsz; **z poranku** «rankiem»: *s poranku z łoza wstajoncy, a na wieczor spatz idoncy* psn, P 9, 11. KS, DK

poraniać psn; «o deszczu: popadywać»: *A w niedziale rĳnĳusienko Descyk porania* psn Kętrz 68. KS

poranić «zadać rany, zranić»: *tšeĳ cale zabili, a šteręĳ poraniĳi ćęško* Stawiguda Olsz; **poraniony** im. bier.: *I mój konik bronny I tan porĳniony* psn Kętrz 64. KS

poranie; tylko -re-; **z porania** «rankiem»: *A w niedzielę z porenia Poszła panna do ziela* psn, Kolb 381. KS, DK

poranka «o świetle Gwiazdy Porannej»: *szli granicą przy porance, przeszli rów pod ciarkami* W, Bar 86. DK

poranny (Z + P + SWM VI, Szyf AM) O Olsz Mzach Pisz Olc, Kult MW AS, psn; «występujący rano, związany z tą porą dnia»: *Jak panna w lustrze w porannej porze Ty sie przęgladasz w twoim jeziorze* psn IS XXVI 99, *Zasumiął bór, Wznoso ptasyny poranny swój chór* psn Mał II 44, ▲ *Gwiazda Poranna* O Olsz Mzach Pisz zob. **gwiazda** w zn 1. KS

poraszać «o małym deszczu: popadywać»: *A w neżele renušenko dešček porošo A ta Kaša Kašulenka byĳki wygono* psn. KS

poratować (Z + lit) W Nidz Ełk, psn; -re- W; «udzielić komuś pomocy, zwłaszcza w trudnej sytuacji, wspomóc, wesprzeć»: *Sol, ĳleba ne žauować Tlo žolneža poretovać* psn, *prosze ia Pana zebi Pan taki dobri biĳ a mnie wmoychorobie poratowaĳ* Prawdziska Ełk, KN I 307. KS

poratunek (Z) Nidz, psn; «pomoc, wsparcie, zwłaszcza w trudnej sytuacji»: *ale w tem nie rozpaczajcie wziele [...] proście Go [Boga] tylko śniele, a ten wam przyńdzie na poretunek* oracja, Mał III 113. KS

porażka «niepowodzenie, klęska»: *dostał on odemnie w Gazecie Olszt. znów tak samo że porażka taka sama poniosł* Dywity Olsz, P 4, 45. KS

porąbać (Z + lit) W Mrąg Giż, psn; «rąbiąc, pociąć na kawałki» lok. jw.: *tak fšistko dževo porómbali, to tilo uostaŭa z něgo grómada dževo do uopãuu* N Kaletka Olsz, Stef JPW 26, *šekerò abo počońć, abo porómbać pude* Lipowo Mrąg; **porąbany** (Z) Olsz, psn; **1.** «pokryty ranami ciętymi» bl: *Rybacy, rybacy, dla Boga żywego, Nie zidzieli wyście kochanka mojego, [...] Zidzielim, zidzielim, ale nieżywego, Na toruńskim moście już porąbanego* psn Sob 100; **2.** «pocięty na drobne odcinki, porznięty»: *šečka to ze sŭomy porombanej* Warkaty Olsz. KS

porączki zob. **parączki**.

porcelan (Z) Olc, **porcelana** (Z) Pisz, **porcelina** (Z) Giż Pisz Ełk; «specjalna masa ceramiczna pokrywana szkliwem, też: naczynie z tej masy»: *teras to navencyj buŭ ten pòrcélan* Olecko, *zbanki to s porceliny, abo z gliny* Orłowo Giż, *safka do porcelani, bufet tès* Giętkie Pisz. KS

porcelanny «zrobiony z porcelany, porcelanowy»: *no to kazdi – ǵarnek, to blaχowŭ ǵarnek, porcelannu ǵarnek* Bogacko Giż. MGK

porcelanowy (Z) Nidz Giż Pisz *porcnelowy* Pisz; ogp: *talěš: ǵemboke, puaske, blaχove, ǵl'ňanne, porcelanòve – to čėnuχne b'ŷaŭe* Skop Giż. MGK

porcelina zob. **porcelan**.

porciska plt, **portczyśka?** plt aug w stos. do **portki** w zn 1?: *Com ci sie nalotoł, Com ci sie naściskoł, Porciskam ci poder, Nago dorò hyskoł* psn IS LXX 246, *Psiajuchy dziewuchy nie bziŷta sia Tam ziszò porczyśka podzielta sia* psn IS XXXVIII 149. AW, DK

porcja (Z + lit) W Nidz; -yja lok. jw.;; Asg -q lok. jw.;; **1.** «wyznaczona ilość jedzenia, racja» lok. jw.: *gospodyni postaziuła mu na stół dožo porcyjã kartoflów* W, Stef OK 36, *ty jus žiśaj dostau sfoju porcjo mlecka* Wykno Nidz; **2.** «większa ilość, dość duży zapas (obj. SWarm)»: *mãva ješče porciã žita i pšańici, do žniŷ nãma dobže stańe* W, SWarm 118. KS

porcnelowy zob. **porcelanowy**.

porcyjka dem lub hip «**porcja** w zn 1»: *dãm wãma jeszcze jenã porcyjkę* Tuławki Olsz, KF. KS

poreda, poredzić, poredzić się, poredlić, poredłować zob. **porad-**

porejbować zob. ***porajbować**.

porejbować się zob. **porajbować się**.

porajtować zob. **porajtować**.

poremny? «?»: *Moja najmilejsa, bądź zes porymniejsa, Kiedy pudzies do ludzi, Jak ty bendzies jadła, oj, zebyś nie psiardła* psn IS VII 327. DK

porenie zob. **poranie**.

poretować zob. **poratować**.

poręcz (Z + lit) Olsz Szcz Mrąg; Gpl -ów Mrąg, Ipl -oma Mrąg; **1.** «część mebla stanowiąca oparcie dla łokci» Mrąg Szcz: *to co z tyńi pòrencòma to zoŷa, co opruc to šezłojk* Polska Wieś Mrąg; **2.** «pozioma listwa przy balustradzie wzdłuż schodów»: *jak będziesz schodziuł z tropów, trzymãj się dobrze za poręcz* Tuławki Olsz, KF. KS

poręczka «poręcz w zn 1 (dem?)»: *stouek s porencko* Burdağ Nidz. KS

poręczla (Z + SWM IX, SDGW) Szcz Giż Pisz Etł; **1.** zwykle pl «rękojeści pług lub sochy, tzw. nogi» lok. jw.: *porynčle lwa i prawa; jo, jo, te beńže do stalowańa cy guėbjej, cy nńalej* Tuchlin Pisz, *poręcle to želoska co syy do gury* Mazuchówka Giż; **2.** «uchwyt kosiska» Mazuchówka Giż, SDGW 14. KS

poręcznik «o rękojeści pług» Kowale Oleckie, SWM IX s. 40. KS

poręczny 1. «zręczny, biegły, wprawny w czymś»: *χυοpńk ĩe porančni, co zrobzi, to zrobzi dokųadńe* W, SWarm 118, *jek to sia rańnie przyjęły twoje brzózki [...] – tosty jest poranczny* W, Bar 85; **2.** ogp W, SWarm 118. KS

poręczyć się lit bl; tylko z przeczeniem, impers «o nieudanym zakupie zwierzęcia hodowlanego»: *gdy zakupione zwierzę <krowa, koń, świnia itp. > żyć nie chce, wówczas mówią, że: nie poręczyło się* bl, Kolb 91. KS

poręka «o rękojeści pług» Maradki Mrąg, SWM IX s. 40. KS

porobaczeć «o grzybach: stać się robaczywym»: *te robace, co porobacaų* Wygryny Mrąg. KS

porobić (Z + lit) OWM; fut 1pl *porobim* Olsz Pisz, 2pl *porobita* Olsz, praet 1sg *ja porobił* Mrąg, 1pl *porobilim* Giż Pisz; **1.** «wytworzyć lub uformować wiele czegoś; też: o wielu osobach: zrobić coś»: OW Szcz Mrąg Giż Pisz: *na žike śfine porobziųa strasyska kobžeta, tu navet vyjdo kole χυųų* Wygryny Mrąg, *rodųem śe brustki porobi* Gady Olsz, *najbarżej w jeżeże porobo sobe ũaękń i stont wode čęspajo* Stawiguda Olsz, ● *s χlevuf sobže izby porobziłi* Kipary Szcz; **2.** «wykonać wiele prac, czynności» W Szcz Węg Olc: *teras mašinami fšistko porobžó, luže davńi śe napracovałi, ale niųt ĩe muųų, co mu ta čęško abo co* Ruś Olsz, *ja tu myśle teras zmyč tšeba, v ogrože porobžič, kartoffli ukopač* Olecko, ● *χoži na ten majentek do roboti; co tam luži pracuje, a ĩe mogu porobýić!* Sołtmany Węg; **3.** «zachować się lub postąpić w określony sposób» Nidz Mrąg Olc: *te muoži, te χυopaķi to psote porobili* Kot Nidz, *ja guųpstfo porobzių, to ja kare dostaų* Mrągowo; **4.** «w odniesieniu do wielu osób: uznać za kogoś»: *nas potēm porobziłi Nėmcańi* Rostki Pisz; **porobiony** (Z) W Szcz Mrąg Węg Pisz; Nsg n -e Węg, -o Szcz; im. bier. w zn 1: *so dury porobone f tym drevńe* Łęgajny Olsz, ◇ *makėra, to beńže na kšis porobžono, gže tēn kšizik jest, to tam pšizę kartoffla* Szczytno. AW, KS

porobić się (Z) Szcz Mrąg Pisz; **1.** «utworzyć się, powstać w dużej liczbie» Szcz Mrąg Pisz: *to śe otdųabzi, to śe porobjo, take kokošonki* Karwica Pisz; **2.** «o wielu osobach: uznać się za kogoś» Mrąg Pisz: *u nas buų zoutys to śe pšėńewau z nas, potēm śe porobziłi Nėmcańi* Rostki Pisz; **3.** impers ekspr «o zaistniałych bulwersujących wydarzeniach»: *jus dvoje osobuf [wilki] pozerłi, ino buty zостаų, co to śe porobziųo, co žikožizna panuje!* Mąćice Szcz. AW, KS

porodzić (Z + P + lit) O Olsz Nidz Mrąg Pisz, psn; «wydać na świat dziecko, urodzić» lok. jw. i bl: *dostała królowo sėn, že porodzi cōrke* Ruś Mł O, BWM 127, *ańi jenego žėca ĩe poroziųam bez doktora* Snopki Pisz, *kuobuk, to tak powėdałi stare luže, to tak ĩiby jak poroži a pšet časem* Wygoda Olsz, ● *to go zwėluk, tak jak go matka poroziųa* ib; **porodzony** im. bier.: *miśmu w Mazurax so porozone* Mikołajki Mrąg. KS

porodzić się (Z) Mrąg Gołd, psn; **1.** «o wielu osobach: przyjść na świat, urodzić się» Mrąg i bl: *na policejo, to tam śe zmeldovaųo, jak te žėcaki śe poroziłi* Pustniki Mrąg; **2.** «wydać plon, obrodzić»: *latoś, ũonskėgo roku ĩe buo tak ýele śńegu, to śe zuko u nas poroziųo i jest f požontku* Gołdap, UAM. KS

porosić «o drobnym deszczu: popadać, pokropić» Witówko Nidz, SWM VI s. 54.

KS

porosnąć (Z) Mzach Giż, lit bl; **1.** «o roślinach: rozwinąć się z nasion lub sadzonek, wyrosnąć» Mzach Giż: *rósada to kedi zašeje, to potém take flancki tedi porosno* Szczytno, *na nozihe kartofle fsażyu, to take porosuy* Mącice Szcz; **2.** «rosnąć, pokryć jakąś powierzchnię»: *jek umžeš, to će žeńo pšikrijo i trawa nat tobo porošne* Jabłonka Nidz, zag. *Jestem niezbyt wielkie zwierzę, [...] Ni szczeciny, ani włosy Na mym grzbiecie nie porosły [jeż]* bl, LitLud 85; **3.** «o wielu osobach: osiągnąć określony wiek, dorosnąć»: *jak te syny porosuy duze, xcauy še žeńić, s kem še pozeńili* Miłuki Szcz. KS

porozbierać (Z) Szcz Pisz; **1.** «o wielu osobach: pozabierać w dużej liczbie, rozkraść» lok. jw.: *fšo hélim gotovo do budovy, jakem pšyšli to fšo porozbýerali* Rostki Pisz, ● *ja bez butuf zostaua, fšo nama zabrali, i pošćel i uoza, porozbýerali cauo budovność* Kipary Szcz; **2.** «dokonać rozbiórki?»: *porozbýerali škoue* Głuch Szcz; **porozbierany** im. bier. w zn 1 lub 2?: *toć buo teras porozberane* Pogubie Tylne Pisz. DK

porozciągać (Z) Mrąg Giż; praet 1pl *porozciągalim* Mrąg; «porozkładać na znacznej powierzchni, rozpostrzeć» Mrąg Giż: *tedy [len] mok do sterynaštu dhuf, a tedy m go vyjolim i porošćonjalim na pole* Dybówko Mrąg; **porozciągany** (Z) Mrąg Giż; im. bier.: ◇ *banže porošćonjany na rôlu i tedi jak pažžora uotstajom, to bènže usušony* N Ukta Mrąg. KS

porozcierać; pośw. tylko im. bier.; «w odniesieniu do lnu: poddać tarcu, potrzebę»: *z wody wyńenty, a potem porošćerany, až skorupa pyjko* Rummy Szcz. DK

porozcinać «rozciąć wiele czegoś»: *chto mnie te kartki porozcinał?* Tuławki Olsz, KF. KS

porozczesywać; pośw. tylko im. bier.; «rozczesać wiele czegoś»: *rostšusšente, porostšesyvane na stole i skrencone provoskem* [o lnieniu przygotowanym do przędzenia] Klebark Wk Olsz. KS

porozdawać «roздаć wiele rzeczy różnym osobom»: *nie mogę wszytkiego porozdawać, bo sám nic nie będę mnął* Tuławki Olsz, KF; **porozdawany** im. bier.: *na ostatku pšyšli Varmijaki i fšyske movy juš byuy porozdavane* Ruś Olsz. KS

porozdzielać «oddzielić od siebie wiele czegoś»: *to jak s koua zdjeli, to taki un-cux, keta robiłi i tedi jenam końcam zaouožyli do nawoja, i tedi pšyšykowali i porozželałi pšes ritki, co promoškuo buuo ošenže jenoš* Purda Olsz. KS

porozdzierać (Z + lit) OW; praet 1pl *porozdzieralim* Olsz; **1.** «poszarpać, porozrywać czyjeś ciało» O Olsz: *cauã žeš buua f straxu, že žilk može lada žań pšić i kogo porozžerać* Gietrzwałd Olsz, Stef JPW 4, *tęgo co f Pana Jezusa stšeluu to go lokomotyva porozžerauą na kavouki* Pokrzywy Olsz; **2.** «rozodrzczyć, podrzczyć w wielu miejscach»: *rasam vylecaua, tom porozžerali obleki* Kaletka Olsz; **3.** «podzielić na części, rozdrobnić, pokawałkować»: *w jedny wsi żydy porozdzierali dwa duże miejsca na drobne parcele – i wyšli na swoje, bo te nigdy nie stracą* W, Bar 66; **porozdzierany** im. bier. w zn 1: *to już każdy móziul, co on jeszcze gorzej będzie porozdzierany* Purda [D] Olsz, BMW 30. KS, DK

porozebrać; pośw. tylko im. bier.; «pozabierać wiele cudzych rzeczy»: *poniscyuo še fšo po vojńe, xto ži, gže porozebrano* Cybulki Giż. DK

porozganiać (Z) Giż, psn, **porozgoniać** (Z) Olsz, psn; «w odniesieniu do wielu istot: rozegnać, rozproszyć» Olsz i bl: *Wilk mi owce porozganiał, Umrę od strachu* psn,

PF II 569, *porozgońali banditòφ, porozgońali i tų powipuşcali, co tam φ tym wężeu co byl'i* Butryny Olsz; **porozganiany** im. bier. Mazuchówka Giż. KS

porozgarniać «w odniesieniu do wielu rzeczy: rozgarnąć, rozsunać na boki»: *napaléc dobże, dréf porozgarniać co še tşan vypųe Pogorzel Wk Pisz.* KS

porozgoniać zob. **porozganiac**.

***porozgrzebywać** «grzebiąc, rozgarnąć, wrzucić wiele czegoś (tu przen)»: *taki żisaj ta panna, co še ozeńi na żelki majentek, ma ten řarakter ot tej kòkòsy, to porozgųebuje jak ta kòkòs* Miłuki Szcz. KS

***porozkazywać** «wydać rozkazy wielu osobom»: *Trzeba brutkana, co do mej woli, Nie pójdzie u mnie nigdy do roli Tylko celadzi porozkazuje* psn, Wiśła IV 810. KS

porozklejać się «o wielu przedmiotach: rozejść się w miejscach sklejenia, rozkleić się»: *miałem przez to duųą szkoda, poniewaų krzeselka i łòzko się porozklejały* Dywity Olsz, P 4, 32. KS

porozkładać (Z + Fal PST) W Nidz Mrąg Pisz; **1.** «rozłożyć, rozciągnąć na znacznej powierzchni» Olsz Nidz Mrąg Pisz: *jak bżel'i, to na bżelnik te stuki porosųadali i muşeli nocovać, bo im byųo za trudno zbjerac i rosųadać* Kot Nidz; **2.** «rozwinąć, rozpleść wiele czegoś»: *konųauke? to so take warkòce, warkòce še porosųada i potèm še zwine φ taki waųek i tedi še pşuųoųi na konųelnice* Bredynki Resz. KS, DK

porozlatywać się «o wielu osobach: rozejść się w różne strony, porozchodzić się»: *po jeųeu porozlativajò še fşisci* Napierki Nidz. KS

porozlewać «rozlać w wielu miejscach»: *juų znowu tyle wody w jizbie porozlewales* Tuławki Olsz, KF. KS

porozlewać się «rozlać się w wielu miejscach»: *jek tyş szed, co ci się tak woda porozlewała* Tuławki Olsz, KF. KS

porozłączać «rozdzielić na długo bliskie osoby, odseparować» Imionki Olc; **porozłączany** im. bier.: *moja curka buųa puscòno, to pojeşaua do řigo, żeşinć lât tak porozųuncańi* Bogaczewo Giż. KS

porozmawiać (P) Olsz Szcz; «spędzić pewien czas na rozmowie»: *czeka jeden pan, ktory chce ze mnąm porozmawiac, bo on tez pracuje za Polskom* Klon Szcz, P 5, 36. KS

porozpościerać (Z) Olsz; praet 1pl *porozpościeralim*; «porozkładać na znacznej powierzchni (w odniesieniu do łodyg lnu)»: *za oşem dńi še wyjeųo na pole, na uųęke še tylko porospoşceraųo; dwa tygodńe leųauo tam* Gietrzwałd Olsz. KS

porozpowiedzieć «opowiedzieć ze szczegółami, poopowiadać»: *ja panu porospowem* Bartki Nidz. KS

porozprośzać się; pośw. tylko im. bier.; «o wielu osobach: ulec rozproszeniu»: *porosprosany po caųym şfeće narut, vej* Rostki Pisz. KS

porozprzedawać «sprzedać po kolei wiele czegoś»: *kieby lepsi te şlachestwa kòło nájmu zamianili na wsie i porospredawali po dwa po trzy włòki* W, Bar 66. KS

porozpuszczać się «o wielu osobach: stać się niezdyscyplinowanym, niesolidnym»: *teras bes wojne to še luųe porospuscali* Orłowo Giż. DK

porozpuścić się «pozostać luzem»: *jek še snopki pozbęrajo s pola, to ta sųuma, co še porospuşci ta sųoma to je targanka* Wipsowo Olsz. KS

porozrywać (Z) Nidz, psn; «spowodować rozerwanie, rozbitcie czegoś»: *jeg go do cuųtoųu fsaųil'i, to on fsiske porozrivau krâu* Warchały Nidz, UAM, ● *przen Niezycliwzi ludzie nie tusilowali, Aby najscensliwy stan porozrywali* psn IS DXCIX-XX 72. KS, DK

porozrywać się przén «ulec rozpadowi, przestać obowiązywać»: *Sluby święte, cyste, między nami trwały, A w krótkiem to casie, sie porozrywali* psn IS DXCIX-XX 72. KS

porozrzucać (Z + lit + SWM IX) W Giż, psn; **1.** «rozrzucić niedbale na znacznej powierzchni» bl: *Dratwy swoje porozrzucał, A kopyta w piec powrzucał, Szydła połamał* psn IS DXCVIII-IV 70; **2.** «wykonać tzw. orkę w rozwał» Gietrzwałd Olsz, SWM IX s. 64; **porozrzucany** im. bier.: **1.** w zn 1: *f tam gospodarstse ni ma žādnygo požūntku, drefka porozżucane po caŷam podvūžu* W, SWarm 137; **2.** w zn «być ulokowanym, znajdować się w różnych oddalonych od siebie miejscach»: *tu jeden ňeskaŷ, tam na goże jeden i tak porozżucane* Użranki Giż. KS

porozrzynać «w odniesieniu do żył: podciąć, poprzecinać»: *to ōn [w więzieniu] fsiske porozrivāŷ krāti i mušeli mu as zŷi v riŷkaŷ porozżinać* Warchały Nidz, UAM. DK

porozsiadać się «o wielu osobach: zająć miejsca do siedzenia»: *porozsiādali się, gdzie chto móg* Tuławki Olsz, KF. KS

porozsiewać «porozrzucać na znacznej powierzchni, porozpraszać»: [wir powietrzny] *weźnie kopka szana i lata szno po jlonkach i porozsiewa* Szczęsne Olsz, P 2, 5. DK

porozstawiać «ustawić, rozmieścić wiele rzeczy w określony sposób»: *musiwa te łaki z żytem porozstāziać, coby wyschły, bo dycht przemokły* Tuławki Olsz, KF, *porozstāziać do sŷonka [len] i robzić take garstki i tedy se da krusyc* Krutyń Mrąg. KS

porozstraszać «strasząc, rozgonić wiele zwierząt, przepłoszyć»: *žilk me oŷce porostrasuŷ* psn. KS

porozsyłać «wysłać wiele czegoś do wielu odbiorców»: *już karty na Nowy Rok porozsyłałem* Tuławki Olsz, KF. KS

***poroztłukiwać** «roztluc wiele czegoś; porozbijać, porozdrabniać»: *po pod⁴oraŷu na bēhže tedi pobrónowane, poguāžōno, co te kēmpi porostūukujo* Szczytno. KS

poroztrząchać «w odniesieniu do suszącego się siana: potrząsając wzruszyć, przetrząsać» Mikołajki Mrąg, SDGW 46. DK

poroztrząsać (Z + SDGW) Szcz Mrąg Giż; «potrząsając wzruszyć coś, przestrząsać» lok. jw.: *tšeba pšewrucić, porostšosać, to so take mašiny do rostšosaŷa trāwi* Pustniki Mrąg; **poroztrząsany** im. bier.: *porostšōⁿsane* [o sianie], *co ŷuno zbladŷeje do sŷhēⁿća* Szczytno. KS

poroztrząsować «**poroztrząsać**»: *takerŷi žontkami se porostšusowaŷo i rosposterli na polu* Pluski Olsz. KS

poroztwarzać (lit) W; imp 2pl *poroztwarżajta* Olsz; «o wielu osobach: otworzyć coś, pootwierać»: *toć młodzi aŷ gamby poroztwarżali, tak sia przysłuchujā* W, Bar 41, *žeta co, porostfāžāita klepšiska i zapšōŷgāita kōne, baŷjeva klepšisko ŷorali* Butryny Olsz, Stef JPW 41. KS

porozumieć (Z) O Nidz Mrąg Giż; praet 1sg *ja porozumiał* Mrąg Giż; «pojąć, o co komuś chodzi, zrozumieć»: *skobel – ja to porozuŷaŷu drevŷiany* Skorupki Giż, *to jek χtoš riχtichē znaŷ ŷeŷeckŷi jenzyk, to tu na Prusaŷ ŷe porozuŷaŷu* Frąknowo Nidz. KS

porozumieć się (Z + P) Olsz Szcz; **1.** «rozważyć wspólnie jakąś sprawę, omówić coś» Szcz: *a co do wesela, to się najprzed porozumieŷi rodzice ze obu stron jak to na wsi* Klon Szcz, P 5, 63; **2.** «nawiązać z kimś kontakt, zrozumieć się nawzajem» Olsz Szcz: *kto muk po polsku to śa z ŷimi porozuŷaŷu* Purda Olsz. KS

porozumywać się; fut 3sg *będzie się porozumywał*; «uzgadniać coś, rozważać jakąś sprawę»: *bo się barzo czesy, zem przybyli do Krakowa i bęndzie z namy się porozumywał pracy plebieszczowiej* Klon Szcz, P 5, 28. DK

porozwieszać (Z) Olsz, psn; «rozwiesić, zawiesić wiele czegoś»: *a potem [len] porozżešali, usušyli i klepałi na klepadle* Gryźliny Olsz, *A pani Jurkowa w duzym kłopocie Porozziysala klejdy po płocie* psn IS XXIII 79. KS

poroża, poróż (SWM I) O Nidz; zwykle pl «w konstrukcji dachu: deski przybijane do łąt od strony szczytu, wiatrówki». KS

poród ogp: *porut jes néras, p'šybiwajo* Nidzica. KS

porównać (Z) Olc, psn; «zlikwidować nierówności powierzchni, zrównać»: *Porównoj Boze góry z dolami, aby to było równiuchno Powróćże Boze kochanie moje, aby to było prendziuchno* psn IS LVII 211. KS

porównanie z przeczeniem «o bezsensie zestawienia ze sobą dwóch różnych obiektów»: ● *ni ma żadnego porównanã między mojem foksem a twojem brunãkiem* Tuławki Olsz, KF. DK

porówniać «likwidować nierówności powierzchni»: *dzewo še tré abo poscypše šekero⁴, zrazu to šekeroma z boka, a potem toporem poruwña* Rybno Mrąg, *co skorupa še porusy, to rola pšeszyhé, potem dobrze jo uprawić letkiñi bronahi še poruwño* Skorupki Giź. DK

porównywać (lit) Olsz, **porównywać** (Z) Szcz; praes 1sg *porównywam* Szcz, 1pl *porównywujemy* Szcz; «zestawiać w celu wykrycia różnic i podobieństw»: *porównywałem twoją robotę z robotą Antosia, ale łon to gwãłt lepszy zrobiuł* Tuławki Olsz, KF. KS

porsuczek zob. **porszuczek?**

porsuk zob. **porszuk?**

porszuczek? (Z + SWM III) Giź Ełk; *b-* Giź; SWM podaje postać *porsuczek*; «wieprzek»: *troske mójki mam, pare kurkuf, krul'ikuf, borsucka zazno, troske sjoñini, troske ñensa dostane* Spytkowo Giź. AW, DK

porszuk? (Z + lit + SWM III) Mrąg Ełk Olc; *b-* Olc; SWM podaje postać *porsuk*; «wieprz»: *borsuk*; *porsuk* – domowy Imionki Olc. AW, DK

port ogp: *dłuğim cas buu f porće* Dąbrówka Pisz. AW

portasek ekspr «chłopczyk ubrany w długie spodniki (obj. SWarm)»: *pšanjni xuořak, takygo portaska tyš biž xcaua mnyć* W, SWarm 118. AW, DK

portasie plt (lit) W; G -ów W; ekspr «spodniki chłopięce (obj. SWarm)»: *take portasie to ja sama uušija* W, SWarm 118. AW, DK

portasiska plt pejor «spodnie? majtki?»: *Maz ty stare portasiska, Tru dra dra la la, Ukręcisz w nie swe dziedzisko, Dziewczyno moja* psn IS LXIII 226. DK

portasy plt aug w stos. do **portki** w zn 1: *Mam ci portasy az [z] karmazynu Po nieboscyku najstarsym synu* psn IS DXCI-VIII 41. AW

portaś ekspr «chłopiec w długich spodenkach» W, SWarm 118. AW

portczyńska? zob. **porciska**.

porteczki plt (lit) W, psn; G -ów bl; dem lub hip «spodnie; też: majtki?»: *kupsiułam Jãnkodziu takie króciutki porteczki* Tuławki Olsz, KF, *Porteczki bzióle, wy-magłowane, Skorzenki czorne, wywyksowane* psn Stef I 54, *Frũncek popizãu portečki* W, SWarm 117. DK

portfel ogp: *jak wjidzeli, że ma nie mogom dostacz, to tedi wijelie portfielie s kieszeniow i zazcieli mie na stoł wikłazc i ma chcielie pszekuplić* Szczesne Olsz, P 2, 15. DK

portki plt (Z + lit + SWM XII, KMW 81) OWM, psn; G -ów W i bl, *portk* Olsz; 1. «dolna część męskiego stroju, spodnie» OWM: *sukman i portki to je obleka* Wymój Olsz, *pas – portki śe pšycepa, coby nie spadauy* Sędańsk Szcz, *niyt bi terås f takę portkax ańi klejdaç sobže tkanęç nie chožuuy, bo bi śe fšisci wišneli* Brąswald Olsz, Stef JPW 48, *Francuzy nel'i cervóne portki* Mącice Szcz, ● *Bogaty szukajó, Samni nic nie majó, Jedén łód drugiego Portek pożyczajó* psn Stef II 25, ▲ *odspódne portki* «o kalesonach» Olsz; 2. «dolna część bielizny, majtki» W Węg Giż; 3. «o udach zwierzęcia?»: *jednamu gospodarzowi w Siostrach łukradzono z soboty na niedziela barana. Thustęgo barana, z „portkami”* W, Stef OK 3. AW, DK

portmanej, portmanaja zob. **portmon-**

portmanij zob. **portmonej.**

portmenija zob. **portmoneja.**

portmonej (Z) Mzach Giż; *portmanij* Nidz; *portman-* Mzach Giż; «portmonetka»: *v vorku abo f portmanyju, abo v bryftaše pšejenže nosil'i* Sędańsk Szcz. DK

portmoneja (Z + lit) OWMzach; *portmanaja* W, *portmanija* OMzach, *portmenija* Nidz; *Asg -q* Nidz; «portmonetka»: *wymij te psienądze z portmanej* Tuławki Olsz, KF, *peńenže f portmāñije – tom suysaua, jak moja matka casem mužiua* Kot Nidz, ● *fraz dusić portmoneję* Olsz zob. **duścić** w zn 1. (Nm gw. *portmonnaie*). AW, DK

portmonetka ogp: *fcāle śa nie spostšek, jek mu χtūs portmonytkā sfistniū* W, SWarm 165. AW

poruchać (Z + lit + SWM IX) O Olsz Szcz Giż, psn; 1. «powodować ruch, przesuwając, potrząsać, bełtać; wykonywać ruchy; też dk.» O Olsz Giż i bl: *poruchaj nā tą kolebkę, bo Agnieszka ni może spać* Tuławki Olsz, KF, *poruchaj portmaneją, bo kukawka kuka ib, su take gospodarže, co oni v mlęko vezno jesce jājka vbijó i poruchajo ftedi, as dąžu ćelâkoví* Kajkowo O, UAM; 2. «o bronowaniu» Piwnice Wk Szcz, SWM IX s. 84. AW

poruchować; pośw. tylko im. bier; «zmieniać czemuś położenie, poruszać»: *jak ten kamień leży w ziemi, a nie będzie poruchowany, tak i macica z urazem u tego chrzczonego [...] nie ma się więcej poruchować* bl, Wisła VI 406. AW

poruchować się «ulec naruszeniu»: zob. **poruchować.** DK

poruczać «oddawać pod opiekę, powierzać»: *poruczam ciebie temu, co jest w niebie* psn, Wisła III 574. AW

porucznik (Z + P) Olsz Szcz; ogp: *byu za meldra pšy poručniiku* Brąswald Olsz. AW

poruczyć lit bl, psn; «oddać pod opiekę, powierzyć»: *komuż mnie porucisz, mój Jasiu kochany?* psn, Wisła III 574. AW

porudować «wykarczować»: *rôdovisko, to take co porôdujo, to to samo co novžina* Kobyłty Szcz; **porudowany** im. bier.: *nožina to wej to jest tak, ja sam robžuuy, to buuy las, to buuo porudovane, teras žemńa beńže upražana* Olsz, SDO 78. AW

porujnować; pośw. tylko im. bier.; «doprowadzić do ruiny, zniszczyć»: *fšisko porujnovane* Spręcowo Olsz. AW

porumować «posprzątać, odstawiając przedmioty na swoje miejsce»: *musita tu porumować, bo przyjadą goście* Tuławki Olsz, KF. AW

po rusku zob. **ruski**.

poruszać (Z + lit) OW; «wprawiać w ruch»: *tret, fajtok – co še poruša nogo* Tyrowo O. AW

poruszanie «przegarnianie»: *do porušańa f plaće to teš maŭo motyčka* Piwnice Wk Szcz. AW

poruszenie 1. «wprawienie w ruch, wzburzenie»: *tam ańou chożiŭ i co rok ras porusyŭ to vode, kto pėrsy vlāz po tym poruseńu, to jeko chorobe nāŭ, to byŭ uzdrożony* Jagodne Pisz; **2.** «określenie choroby»: *w razie przelamania się albo podźwignięcia zażywa się trocin od trumny z wódką, albo proszku od tak zwanego kamienia od poruszenia* bl, Wisła VI 415. AW, DK

poruszka «zawierucha (przen)»: *caŭy śfjat byŭ f tej poruŭce vojennyj* Purda Olsz. DK

poruszyć (Z + P + lit) OW Szcz Mrąg Pisz, psn; **1.** «dotknąć; ruszyć, tknąć» W Szcz i bl: *tego obrazu nie poruŭyli* Głuch Szcz, *ty to zajdy mu musisz toddawać jek cię tlo kruszynkę poruszy* Tuławki Olsz, KF, zag. *Stoji panna w łogrodze Na jedny nodze, Chtó jó poruszy, To plakacz muszy* [cebula] psn Stef RD 67; ●● «naruszyć»: *kedu ŭodnie [= odmie] to może maćica poruŭuać* Węgój Resz; **2.** «wprawić w ruch, przesunąć; w odniesieniu do wody: wzburzyć» O Mrąg Pisz: *on ma chak, co zavdi tam poruŭi, cobi byŭo lužno* [na palenisku] Lipowo O gm. Wąplewo, *tam ańou chożiŭ i co rok ras porusyŭ to vode, kto pėrsy vlāz po tym poruseńu, to jeko chorobe nāŭ, to byŭ uzdrożony* Jagodne Pisz; **3.** przen «wstrząsnąć, wzruszyć» bl: *nis łode mnie łodset, az serce mi poruŭył* psn IS LVI 208; **4.** «podjąć, wszcząć»: *jak ja poruszę tutaj sprawę Mniejszości narodowej polskiej, to rzucą sie tuzin korespondentow* Dywity Olsz, P 4, 45; **poruszony** (Z) Olsz Mrąg; «spulchniony»: ◇ *kultuwator to jes tak co ta zemia berże guembi poruŭono* Sząbruk Olsz. AW, DK

poruszyć się (Z + lit) W Szcz Mrąg Pisz; **1.** «wykonać ruch, zmienić położenie» W Szcz Mrąg: *naŭ nāŭcićyl buŭ žiśāj zui, χto tilo śa poruŭuu, dostavāŭ zarāŭ žnuχi* W, SWarm 140, *ośem nieżel nie muk še poruŭyc* Rummy Szcz; **2.** «nadwerężyć się»: *poruŭi še – to ŭot ćeńskega podńeśeńa, to zaras upadńe casem* Snopki Pisz. AW, DK

porwać (Z + lit) OW Pisz, psn; **1.** «ukraść; uprowadzić» OW i bl: *tu nama zŷon porvali, to on obzorgovau noma drugi* Kraplewo O, *Porvau žilk barana, Ovžeckī nie rusau, bobi še zmorusau* psn, *Pon lis vystrašony polecaŭ do lasa do vrony, Gże ser żobaua, co go babe porvaua* psn, *zbóje pšięχali i χćeli porvać te córki* Leszno Olsz, Stef JPW 76, ● *fraz bodaj kogo porwali, niech kogo porwie* «rodzaj przekleństwa» bl: *Āijāk muŭi jej [gorzałce] podlęǵać, Gże ona χce, muŭi legać, Ci na ŭawė, ci pod ŭawo, Nėχ ju porwe s takó sprawo* psn, *bodajze diabli kogo porwali* bl zob. **diabeł**; **2.** «uchwycić, podnieść coś gwałtownie, w pośpiechu» W Pisz i bl: *pomeruā kole pracy, pevno v leše, za ćensko porvaua* Maldanin Pisz, *Matka gdy to łujrzała, Prandko prowóz porwała, poziesiuła sia* psn Stef III 6; **3.** «porozrywać, poszarpać»: *a tamći to tilo po žėŭχu ŭorali, a tan χuopāk zapuŭcuŭ amerikān guamboko i porvāŭ postrōnki i ŭorćiki pouāmāŭ* Butryny Olsz, Stef JPW 41; **porwany** im. bier.: **1.** w zn 3: *i ujoł jo za sukienke, sukienka porwana* psn IS LXXV 260, *ńeporwany klejt – caŭy Ługwałd* Olsz; **2.** w zn 1: *Dziewica z klasztoru, porwana jak branka, Przysięga żyć Bogu, lecz zbójcy kochanka* psn Stef II 104. AW, DK

porwać się (Z) Olsz, psn; **1.** «ruszyć się gwałtownie, zerwać się» Olsz i bl: *koza śā porvaua, a [kobieta] ostażiŭa ji pši obżerańu nuŭ w boku, i poŭu na ŭŷpat,*

učekyja koza Stawiguda Olsz; **2.** «chwycić się nawzajem (tu przen)»: *Za lasam, za góro Spotkał sia zicher ze chmuró, Zapasy sia porwali, Chtóran sia prandyz powali* psn Stef RD 21. AW, DK

porwanie «pojmanie, niewola»: *syn teš byu na vojńe, f pojmańu, v angelskam porwańu* Dajtki Olsz. AW

poryć (Z + lit) OW Szcz Giż Pisz, psn; «o zwierzętach: porobić w ziemi dziury, zagłębienia, też: zryć, rozorać uprawę»: *zike šfińe noxǎlami porili caue kartoflisko* W, SWarm 94, *dzikie świnie poryły nǎma kartofle pod lasem Tuławki* Olsz, KF, ● *kreti porl'i krečónki* Wydminy Giż. AW

porykiwać «o krowie: przejawiać popęd płciowy» W, SWarm 118. AW

porypać «drapiąc, poranić kogoś; też: zrobić rysy na powierzchni czegoś»: *w Nataci mńe poripal'i* Natać Wk Nidz, *što tak poripǎu tan novi stouek?* Sząbruk Olsz. DK

porywać (Z + lit) OW Mrąg Pisz, psn; **1.** «wykradać, łapać» O Mrąg Pisz i bl: *žilki lužom opece poriwajo* Kożuchy Pisz, *syroka taka pstra, co porywa kurcoki* Pietrzwałd O; **2.** «o przejawach emocji: opanowywać, chwytać»: *a czasam śniech porywǎ, słuszǎc niewłǎciwe wyrazy* Olsz, KN III 215; **3.** przen «pociągać, zachęcać do czegoś»: przs. *słowa pouczajǎ, przykłady porywajǎ* W, Bar 136. AW, DK

porywać się (lit) Olsz, psn; «zaczepiać kogoś, atakować»: *taki srala porywǎ się na nego* Tuławki Olsz, KF. AW, DK

porządek (Z + P + lit) OWM, psn; Gsg -a W; **1.** «schłudność, ład; określony układ» W Pisz i bl: *Kedi gospodarǎka f požuntku jest, f cistości jest – to dla šfińi jest kožista* [?] Biała Piska, UAM, *luže su, co požóndek lubžo i vedjuk tǎgo óńi to ro-býo* [zamiatają kurnik codziennie] ib, *f kužńi žisǎu roǎl, na nǎm uustazǎne buui f požuntku talyže, mńiski, garnuški, taski* W, SWarm 135, ● *weńgeu, te žati to wižozo s požontku* Ruś Olsz, ● fraz *dojść do porządku* zob. **dojść** w zn 2a (errata); **2.** «ład społeczny, dobra organizacja» O Olsz Mrąg Olc i bl: *w Nemcaž buu požundek, teras to šfisko muši być pot kluc* Polska Wieś Mrąg, ● iron. *ja buu we Francji, w Italii i ō Polsce, ale takego požontku ja ne wižau jak tu* ib; ●● «określony stan rzeczy, istniejące zwyczaje» Olsz i bl: *Zǎšpiewam wam nǎ pocǎtku O terazniej-sym porǎdku, Co sie dzieje w nasǎj stronie* psn Kętrz 74; **3.** zwykle pl «sprzęty domowe, narzędzia» OMzach Giż: *šitko pozabžeral'i, sistke požontki* Męcice Szcz; **po porządku** «według ustalonego trybu»: *no toć to po požóntku fšo jize* Mikołajki Mrąg, UAM; **w porządku** (Z + lit) OW Nidz Mrąg Gołd; **1.** w uż. przysłówkowym «tak jak należy, porządnie; dobrze» O Nidz Mrąg Gołd: *gaj to jest pšenĳny las, co to žewo beže opeleĳnowane, ššysko ō požóntku općente* Wierzbowo Nidz, *rupće tak, jekesće robžili, tak jest f požuntku* Dłużki O, UAM; **2.** w uż. przymiotnikowym «odpowiedni; sprawny» O Mrąg: *tam ni ma tyž co jes popsute, ot mojej pušostry to ma ō požóntku te mašine* Polska Wieś Mrąg; **3.** wyrażenie zamykające wypowiedź Olsz: *to on pošet po to krowe, Rodemažerka ju spšedaǎu i f požóntku* Purda Olsz. DK

porządkować (P + lit) Olsz Szcz; «wprowadzać ład, sprzątać»: *kiedy zacznewa porządkowǎc w stodole, bo juž žniwa za pasem* Tuławki Olsz, KF. AW

porządkowy (lit) O Nidz; «o drewnie: nadające się, przeznaczone do wyrobu sprzętów gospodarskich, tzw. porządków». AW, DK

porządnie (Z + lit) W, psn; **1.** «tak jak należy, starannie; schludnie» W: *uušćnć požúndńe, a ne vistǎžǎj košoruf, bo ša ješće žto bez ne uobali* W, SWarm 66, *čamu targǎš*

sobže vȳosi, či ni možeš ša požũndhe ućesać? ib 166, *musisz się starać, cobyś porządnie wyglądała* Tuławki Olsz, KF; **2.** «mocno» Olsz i bl: *Maćkowa sia rozgniewała, Locho go porzondnie zlała* psn Gęb II 114. MGK, DK

porządny (Z + P + lit) OWM, psn; *porzonnny* O Olsz Nidz Giż Ełk, *porzędny* (ściśle: *porzenny*) Olc; **1.** «prawy, uczciwy; przyzwoity» OWM: *co on Polakem buu, to on požonny ćuówek buu* Różnowo Olsz, *ja nie jestem taki bandyta, ino požõndnu ćuõžek, ja jo nie okradne* Jabłonka Nidz, *take kobeti co pomalujõ palce i lepi, to nie kobeti, požõndna kobeta ģuopa i tak dostańe* Mikołajki Mrąg; **2.** «solidny; taki jak należy; o człowieku też: sumienny» W Olc i bl: *Mój synku cie napominom, Ojca za ojca trzymoj, Porządny bądź w gospodarce, Na nic sie nie odymoj* psn IS LVII 211, *trzeba sia łõgladać za dobrami ludziami i porzõdnam miejscam na Warniji* W, Bar 66; **3.** «odbywający się z zachowaniem spokoju, porządku»: *tam buõo požõndne vesele robjune tam niõxt ni muk take co zrobjic* Kajkowo O, UAM. AW, DK

porzeczka (Z + SWM XI) OM; Gpl -ów Giż; zwykle pl; ogp: *pożycy to kšaki* Narty Nidz, ● *u nas f p̄xsera šfẽnto rẽno to v uõskaõ jak lezałi, to teńi pużickańi tak se priskaõo* Myszki Pisz. AW

porzewniać (P + lit) W; «wyrażać swoje rozżalenie lub rozczulenie»: *kobiety požewnały, że bẽdzie licha mąka, że bẽdą musiały mocno dychtowanie czasto na chleb przyczyniać* Dywity Olsz, P 4, 11, *take p̄sistõmpsuõ jẽgo uõjẽc do nẽgo iõ zaćõu požẽvńać: „Kõõani sińe, tile lãt am ća nie żiżeli”* Butryny Olsz, Stef JPW 34. DK

porzezać «zabić ostrym narzędziem»: *Dziatki posnyli lec una nie spała Tam wziunsy brzytwy to je pozerzała* psn IS XII 470. DK

porzędny zob. **porządny**.

porzędy «sprzęty gospodarskie»: *inventaš to jo, to fšystke požẽndy rołiõne, do rołi fšystko* Opaleniec Szcz. AW

porznać (Z + lit) WMzach Mrąg Giż, **porzńać** (Z) O Mrąg; fut 1pl *porzniewa* Olsz, imp 2pl *porznijta* Olsz; «tnąć, piłując, podzielić na wiele kawałków, rozdrobnić» OWMzach Mrąg Giż: *to dzevo co ćẽnko požneli to šalunek* Mazuchówka Giż, *suõme – porzńõc na drobne na mašĩne, do postõy* Mikołajki Mrąg, *od burakuf te listi šẽ porzńe s kartofloma ji teš z otremboma i šẽ im daje* Dłużki O, UAM; ● «pościnać»: *poznivovać, zezñivovać, pořzñõć to tys casem pože šẽ – třšeba go zeřzñõć, bo us cas je* Kõbuły Szcz; **porzñięty** (Z) Szcz Mrąg Giż, **porzñięty** (Z) O Mrąg; Nsg n -o O Mrąg; im. bier.: ◊ *to sõ flẽki, beže požńento na take obrẽmbi i beřżẽ okrencane* Babięta Mrąg, *zago beřżẽ porzñenty, šekiro beže poćenty* Mikołajki Mrąg. AW, DK

porzonnny zob. **porządny**.

porzucić (Z + lit) W Pisz, psn; **1.** «opuścić, zostawić kogoś lub coś» Pisz i bl: *niõxt šẽ ne ģce obejřżec na te žeci, macõsa druga iõ požuciõa* Pogorzal Wk Pisz, *Cieszõło mnie, a teraz nie, Miałam kochaneczka, porzucił mnie* psn Sob 99; **2.** «o klaczy: urodzić martwy płód, poronić» W: *škapa iõš drugi rãš požuciõõa* W, SWarm 118; **porzucony** psn; Nsg n -e; im. bier. w zn 1: *Przywiãzawsy matkę do konia, precz bieży, Biedne niemowiãtko porzucone leży* psn IS XLIII 169. AW

porzygać się «zwymiotować» W, KN I 315. AW

porządło lit bl, psn; formę hasła i definicję powtórzono za Kolb; «posiadło?»: *O, i szẽrne tam zaproszõno, aby tańcõwała, Przyleciała kukawecka, porządło jej zganila* psn, Kolb 457. AW, DK

porznać zob. **porznać**.

posada (P) Olsz Szcz; ogp: *tak wydział, że ja nie mam takego dochodu i posterał się posady dla mnie we Warszawie [...] za magazyniera Klon Szcz, P 5, 48, żałowałem potem, że nie przyjął posady Nadleśnego w Serejach, ale się już stało* Dywity Olsz, P 4, 56. UDK

posadzać (Z + P) Nidz Pisz Ełk Olc; **1.** «umieszczać gdzieś wiele czegoś; wstawiać; też dk.?» Pisz Ełk: *ta drapka do tęż śpulkóŕ, co śpulkki posażać* Pogorzal Wk Pisz, *kluni posożać* Orzechowo Ełk; **2.** «w odniesieniu do wielu osób: zamknąć, osadzić»: *Wiśniewski wziął sobie grupe chłopów i posadził 35 ludzi do więzienia* Gąski Olc, P 6, 8; **posadzany** im. bier. w zn 1: *rąmki posażane, co to okno še s tego zrobi* Kot Nidz. MK, DK

posadzić (Z + lit) OW Szcz Giż Pisz Ełk i bl, psn; imp 2pl *posadźta* bl, fut 1pl *posadziwa* Olsz, *posadzim* bl; **1.** «wyznaczyć komuś miejsce do siedzenia, usadzić; też: umieścić w pozycji siedzącej» O Olsz Szcz Pisz i bl: *kole krula posażiū tego gospoda'za* Jagodne Olsz, *tak ten porobek zupaū tego paçouka i posażiū go na kamańe* Butryny Olsz, ● [kurę] *posażi na te jajka* Dłużki O, UAM; **2.** «umieścić na czymś; nałożyć, wsadzić» W i bl: *Miała panna kawkie* Posadziła na ławkie psn IS XI 470, *posażu sobye na guové ten ślejer i myrte* ʒot brutkona, *tédi muzyka zagra i te* ʒoba ido do tãńca Stanclewo Resz; **3.** «w odniesieniu do roślin: zasadzić» Olsz Szcz Giż Pisz: *na nożiñe kartofel posaże* Lisy Pisz; **4.** «wstawić wiele czegoś; osadzić» Olsz Szcz Ełk: *kluni posażić* [odp. na pyt. kwest.] Orzechowo Ełk, *podešfoać; kedy fleki gže posażić, to zauatac* Naglady Olsz; **posadzony** im. bier.: **1.** w zn 1: *W karcie ja* [żonę] przywieziono *Kole piecka posadzono* psn, Wiśła IV 810; **2.** w zn 2: *muvi: jak to, jak to ślaka bĩa, jak te kartofle tuta su posażone?* Kajkowo O, UAM. KS, DK

posag (Z + P + lit) OW Szcz Mrąg Giż Pisz i bl, psn; pu- OW Mrąg Pisz i bl; **1.** ogp OW Szcz Mrąg Giż Pisz i bl: *na pusãk daval ruźne žeçi* Dłużki O, UAM, *Czorno kokoszko, bżoły kur, Szykuj, matulu, posog mój. A już twój posog gotowy: Sztéry pszerzyny, dwa krowy* psn Stef II 18, *Choćbyś była jak kwiat róży* Każdej pannie *pusag* służy psn IS XXIX 105, ● *przen psianknym posagiem dlã dziatek są cnoty tojćów i matek* W, Bar 63; **2.** «mnóstwo pieniędzy, wielkie oszczędności (wg obj. SWarm)»: *nã ñego to ñe dużi vidatek, iamu s pusãgu gvãut ñe uubanże* W, SWarm 129. AW

posądzić (Z + lit) Olsz; «rzucić na kogoś podejrzenie (zwłaszcza o coś złego)»: *ja cale tam nie bułem a ton mnie to posądził* Tuławki Olsz, KF. AW

posądzić się «wytoczyć komuś proces»: *Darmoxfãū posunżiū sa s Falkam uo take tam guupstfo* W, SWarm 118. AW

po sąsiedzku zob. **sąsiadzki**.

poschnąć «o roślinach: uschnąć»: *psisko posçuo i pomarçuo, teras to jedñe te žiśne* Wykno Nidz, ● *przen leniwemu, niepilnemu poschnã grube udy* Kal 1896, 16. AW

poschodzić «o wielu zwierzętach: przyjść z różnych miejsc»: *biduo pouunošiuo ubi do góri i ze straxu posçoziuo do jedni grómadi* Gryżliny Olsz, Stef JPW 10. AW

poschodzić się (Z + lit) Olsz; praet 1pl *my się poschodzili*; «o wielu osobach: zgromadzić się w jednym miejscu, zejść się»: *to mu še posçozili s koukam* Pokrzywy Olsz. AW

posekiel zob. **posekiel**.

poselstwo «wiadomość, nowina»: *Będziem wam pojedac radosne poselstwo, Bo sie nam przybliza niebieskie królestwo* oracja, Mał III 19. DK

poseł (Z + P + lit) Olsz Szcz Giż Pisz, psn; NApl *posły* Olsz i bl; **1.** «członek parlamentu» Olsz Szcz Giż: *buuem posuem w Rejxstagu Ryn Giż, wywalczyli naše posy prawa učeńa jeⁿzykem polskim* Purda Olsz; **2.** «posłaniec; też: woźny gminny?» Szcz Pisz i bl: *po krótkim caše dostau, očšimau sin pšes posua wrencóne wezwańe na sprawe* Hejdyk Pisz, *u nas moźili wójt, a ten co kole wójta to poseu* Piasutno Szcz, przs. przez *posły nie będzie wilk thusty* bl, LitLud XVII 101. DK

posekiel (Z + lit + SWM II) OWM; *pa-* Olc, *-sek-* Nidz Mwsch; Gsg *-kla* W Giż; «duży młot, używany zwłaszcza w kuźni»: *takam maum muotkam hie ne zrobziš, mušiš vžũić posajkel* W, SWarm 118, *co ma pare kilup to posikel* Zgon Mrąg. (Dnm *possēkel*). DK

posia posia «przywołanie świni» Bredynki Resz, SWM III m. 28. UDK

posiać (Z + SWM VI, IX) O Resz Nidz Węg Giż Pisz Ełk Olc; fut 1pl *posiejem* Giż Pisz, praet 1pl *posielim* Nidz Pisz, 3pl *posieli* Pisz; **1.** «umieścić nasiona w odpowiednio przygotowanej glebie, zasiać» O Resz Nidz Węg Giż Pisz Ełk Olc: [len] *potšeba pošać, potem go tšeba wipšuuć to on cisty* N Guty Pisz, *jeżina us pošeli* Biała Piska, UAM, ● *pošupke robžu rby, jakby pošau cuš, tak še tšyšē* Jabłonka Nidz; **2.** «o przelotnym deszczu: popadać»: *to kedt tak pšeleći, pošeje s pšeić minut i juš sũonko jes i znuř može pšyšć* Bredynki Resz, SWM VI s. 76; **posiany** (Z) Giż Pisz Gołd; Nsg n *-e* Giż, *-o* Giż Pisz, praet z podm. uogóln. ze słp. Giż; im. bier. w zn 1: *každy uogrudek byu uogrozony, kšotki byuy pošone* Mazuchówka Giż, *ugór – gže byu pošono i pšyže do žita zorano* Sądry Giż, ◇ *to jest ovyes, grox i taka nesanka bže pošanã* Gołdap, UAM. UDK, DK

posiadać (Z + P + lit) OWM i bl, psn; praes 1pl *posiadawa* Olsz, praet 1sg (ż)em *posiadał* Mzach, 1pl *posiadalim* Mrąg; **1.** «być właścicielem, dysponować czymś, być w coś wyposażonym, obdarzonym czymś; używać czegoś» OWMzach Giż Pisz i bl: *taki co majontek pošadau to še muwũo pan, a znuř te pomńejše – gbur, gospodarze* Glaznoty O, *mój uojćec pošadãũ nejsã gospodarke* Orłó Giż, *jo jek po frońće to ne pošadaũ ańi kury, ańi kota, ańi psa* Skajboty Olsz, *ne pošadaš šekacki* Gawliki Wk Giż, *po tej wyciecie miałem dozo do opowiadania tutaj tem Mazurom, co Polska poszada i jake bogactwa* Klon Szcz, P 5, 30, *skšyńia tlo teš se kuaže belzna, tera to jus iž ne pošadamy* Jaśkowo Pisz; **2.** z określeniem miejsca «trzymać gdzieś, przechowywać, też: nosić coś, być w coś ubranym» Szcz: *tam muszałem wysytkko zdac, co zem w kieszeniach poszadał, nawet i zegarek kieszonkowy* Klon Szcz, P 5, 38, *co do strojow młodych, młoda poszadała na głowie czepek* ib, 65; **3.** «wyróżniać się jakąś cechą» Szcz: *ten sam wlaszczycel poszadał te 300 kilogramow wagi i tylko siedział na trzech krzeselkach* Klon Szcz, P 5, 11; **4.** «pozostawać z kimś w określonych stosunkach rodzinnych»: *tak ze posiadam juz siedem wnukov razem* Klon Szcz, P 5, 59; **5.** «być w określonej sytuacji prawno-społecznej»: *tu ten kont, to bili Mazur, a pošadałim obywatelstpo pruske* Mikołajki Mrąg; **6.** «o wielu osobach: zająć miejsce, zasiąść» Mrąg Pisz Ełk: *možeće viželi tako karoselo vigońdaũo, co žeći pošadałi i še vožili i tak fkuo* Orzysz Pisz, *muodemu zdejmu šlejfkki, zaš pošadaju do stouu, kturę muode to tańcujo* Ruska Wieś Ełk. DK

posiadać się (Z + P) W; «o wielu osobach: zająć miejsce, zasiąść»: *gošće še pošadałi fkuo stoua, a tyn xũopsec šěžou na šćicie* Bredynki Resz. UDK, DK

posiadanka (Z + SWM II) Szcz Giż Pisz; «o miejscu do siedzenia»: **a)** «w łodzi» Szcz Pisz: *pošadãnkki, gže še šeži rixtik i pacnuje* Orzyny Szcz; **b)** «w wozie» Jeleniewo Szcz, SWM II s. 43; **c)** «w saniach» Bogacko Giż, SWM II s. 58. UDK, DK

posiadlisko «o gospodarstwie»: *to duże gospodarstvo še piše, take maue – to maue pošajzisko, a duže – to duže pošadl'isko* Bredynki Resz. UDK

posiadło (Z) Mrąg Giż, psn; «gospodarstwo rolne, siedlisko»: *dostaŭ pošaduo, co ŭn za nyx podatkuŭ nie brukowaŭ puacić* Mrągowo. UDK

posiadłość (Z + P) Olsz Szcz, psn; ogp: *mam... poszadzjosc ktoram objoł... po rodzycach ktora zapracowalie i mnie otdalie* Szczesne Olsz, P 2, 13, *kupił'im pošaduość* Barczewko Olsz. UDK

posiadzisko «o gospodarstwie»: *to duże gospodarstvo še piše, take maue – to maue pošajzisko, a duže – to duże pošadl'isko* Bredynki Resz. UDK

posianie; tylko -sien-; forma rzeczownikowa czas. **posiać** w zn 1: *do pošehã to še šrutuje, a po šehu brõnuje* Cwaliny Pisz. UDK

posiać się (Z) O Mrąg Ełk; «usiać sobie»: *tutaj stouek, pan še pošojže* Nida Mrąg. UDK

posiec (Z + lit + SDGW) OWMzach Mrąg Giż Pisz, psn; praet 1sg *ja posiekl* Olsz, 1pl *my posiekli* bl; **1.** «ściąć zboże, trawę, skosić» WMzach Mrąg Pisz i bl: *pošeće kosarñi abo mašinò* Szalstry Olsz, *pošec tšeba zboze* Piwnice Wk Szcz; **2.** «pociąć, pokroić» Olsz Nidz: *terãš kròł roskãzãu, žebi pšinešli kloc s sañi i topòr i go pošekli na kawaŭki* Butryny Olsz, Stef JPW 34, *to ftedi še nasikuje jãjko, na tfardo še uvaži i pošece i z mioduñi pokšivarñi še zñesa* Jedwabno Nidz, UAM, ● *przen ale ti ša ne uodzivã i do nêx ñic ne gãdã, xocbi ća mñeli na kawaŭki pošec* Butryny Olsz, Stef JPW 34; **posieczony** (Z) O Szcz Giż Pisz; Nsg n -o Pisz; im. bier.: **1.** w zn 2 Szcz Giż Pisz: ◇ *Kãpusta na žime ona beže pojeblowana abo pošehona f kŭotke, ona še sama ukíšeje* Mazuchówka Giż; **2.** w zn 1 O Pisz: *teras putraf us pošecony, šerpšeh* Lichtajny O. AW, DK

po siedzątku «na siedząco»: *po šezjoⁿcku robzić to ješće dobže, a po stojjoⁿcku nie* Lichtajny O. KS

posiedzenie (Z + P + lit + SWM II) OWMzach Mrąg Pisz; **1.** forma rzeczownikowa czas. **posiedzieć** w zn 1: *taki šezlojx i do pošehëña, i do pošuaña* Polska Wieś Mrąg; **2.** «zebranie»: **a)** «o charakterze oficjalnym, obrady» Olsz: *było więc jasnem že przed posiedzeniem umowili się członkowie Taryby z Prezesem ich jak głosować* Dywity Olsz, P 4, 54; **b)** «towarzyskie, gościna, tzw. posiad» Nidz: *i jak še zjeçal'i na te pošehëne i ona wżena fšistkix ćestować, bo to ostatñi ras jus še gošciwa* Gardyny Nidz; **3.** «nie-wielka posiadłość; też: pomieszczenie?» O Resz Szcz: *ñeli spoje pošehëne* Wielbark Szcz; **4.** «miejsce do siedzenia w saniach» Skarzyn Pisz, SWM II s. 58. KS

posiedzieć (Z + P + lit) OWMzach Pisz Olc, psn; fut 1pl *posiedzim* Pisz, imp 3sg *niech pani posiedzą* Pisz; **1.** «spędzić jakiś czas w pozycji siedzącej» OWMzach Pisz Olc: *nam był[o] barzo przyjemnie na tem kamienu poszedziec na pamnãtkę, zesy te miesca odwiedzili* Klon Szcz, P 5, 29, ● *tan lajder nie pošehi spokojñe, ale zavdi co broji* W, SWarm 74; ●● **a)** «nie położyć się spać» Mzach: *zrobi swiatło i swojem domownikom poprosi aby noc poszedziec do rania* Klon Szcz, P 5, 12; **b)** «o kurze: wysiadywać jajka przez określony czas»: *pužni, jek tš ñežełe pošehi ta kluka, to jajka tšeba skõmpać, to še žiži, ci sò dobre, ci ñedobre* Jedwabno Nidz, UAM; **2.** «pozostać gdzieś; pobyć w towarzystwie» Pisz i bl: *lepšej w domu pošehje* Drygały Pisz, *potem tam jesce še pošehi, potšñejem še, a xojinka še šfëci* Myszkki Pisz; **3.** «zostać uwięzionym, odsiedzieć»: *ton za to pãrę lãt w kozie posiedzi* Tuławki Olsz, KF. UDK, KS

posiekać «ściąć zboże lub trawę, skosić» Rudziska Szcz, SDGW 30; **posiekany** im. bier. w zn «pokroić, poszatkować»: *to juš heli φ takix kañennix garkaχ ukišone cerwone buraki pošekane* Użranki Giż. AW, DK

posiekowany «o koniu: mający sierść w niejednorodnym kolorze, pstrokaty»: *šimel to bauy, φoks to zouti – ni? – i tedi mamy šeki – ni? – pošekowane koñe* Mikołajki Mrąg. DK

posieleniec «zesłaniec?»: *będzies posieleca zóną* Skomack Wk Ełk, PME XIX 104. AW

posienie zob. **posianie**.

posiewaczka «o drobnym deszczu» Liwa O, SWM VI s. 54. UDK

posiewanie «przesiewanie»: *pšetak to je do pošewania, to muwo i pšetak, i šitko* Dziurdziewo Nidz. UDK

posiewka «o złożeniu ikry»: *pošipke robzu rby, jakby pošau cuš, tak še t'šyše* Jabłonka Nidz. DK

posilać psn; «karmić, odżywiać»: *Ukochani przyjaciele, Bracia mili, jak was wiele, Bydło wase posilajcie, i mu dosyc zeru daycie* Kal 1894, 7, ● *przen Mñiuość* «Ojca ñex zmacña, Uaska Sina ñex pošila psn. DK

posilić «dodać sił, wzocnić»: *Če gožauka ñe pošili, Kto φ to weřzy tèn še mułi* psn. AW

posilić się lit bl, psn; «pożywić się, pokrzepić się posiłkiem»: *prose siadać. I przy tem jednym sie posilić* oracja, Mał III 110. AW

posiłek (Z) Resz, psn; «porcja pożywienia»: *na pošiuiek do ti pracu upřekua mu jego žona płotke* Bredynki Resz, ● *przen [mñiuość], co fšelke tu zžodua odnoři i zbav'ónem pošiuiek da psn. AW*

posinieć (Z + lit) Olsz Ełk; «stać się sinym»: *posinieli z zimna* Tuławki Olsz, KF; **posiniony** (Z + lit) Olsz Ełk; «pokryty siniakami, posiniaczony»: *taki šiny buu, pošinony, byu taki pobžity, popuřy* Ługwałd Olsz. AW

posiwieć; praet 1pl *jem posiwiat*; **a** «o człowieku: stać się siwym, osiwieć»: *na ty wojnie jem tak posiziat* Tuławki Olsz, KF; **b** «pokryć się siwizną»: *Łod tégó wszystkimégó Głowa posiziata* psn Stef II 69. AW, DK

poskakać «pobawić się skacząc, pohasać»: *dzieci jidzta trochę na dwór poskakać* Tuławki Olsz, KF. AW

poskarżyć się (Z + lit) W Mrąg; **1.** «pożalić się» Resz Mrąg: *ñon mu še poskaržu, že ñurožiuo še žecker, a ñe ma kogo f kumotry brać* Stryjewe Resz; **2.** «pójść na skargę, naskarżyć»: *te bachy mi załdy włazią do łogrodu na jabka. Poskarže się tu guwernantki* Tuławki Olsz, KF. AW, DK

poskładać (Z + lit) W Szcz Pisz; **1.** «umieścić, ułożyć gdzieś; zgromadzić, też: złożyć w całość» W Pisz: *snopki [Inu] ša zžože i užoży f stok, napšut še na kšš poskuado, a potam lusovo zařše okroņguo še kuąže dokoua* Gryźliny Olsz, i *zaczeli te kawalki składać. Poskładali w łoże nazad i pierzyno przykryli* Purda [D] Olsz, BMW 46; **2.** «pozdejmować»: *konie ustali i bez granice nie redzili tego woza. Až ñuni to obleke kościelno poskładali, to dopšiero konie szli dalej* Purda [D] Olsz, BMW 108; **3.** «odpowiednio złożyć, by zmniejszyć powierzchnię czegoś»: *waukowñica; na wauki še to bielizne poskuada* Gady Olsz; **poskładany** (Z + lit) Olsz Szcz; im. bier. w zn 1: *jek mnieli wszystko poskładane, to psierzyno zakryli i poszli sie modlić az do zrenku* Purda [D] Olsz, BMW 49. DK

poskoczyć «udać się szybko»: ● *to take pšysuovže, kedi zobaci šfēzi χlip, to muči: poskoc, sērcē, do vyxopnā* Babięta Mrąg. DK

poskręcać się (lit) Olsz; «ulec skręceniu w wielu miejscach»: *zobācz, czy łobdza się nie poskręcała* Tuławki Olsz, KF. AW

poskromić «przywołać do porządku, utemperować»: *takyx uurziχūf tšeba troxa poskrūmniē* W, SWarm 175. DK

poskrzeczce «popłakać, pogrymasić»: *daj ji pokój; niech trochę poskrzeczci* Tuławki Olsz, KF. DK

poskubać (Z + Fal PST) Resz Szcz Mrąg Ełk; «w odniesieniu do wełny: skubiąc, porozdzielać zbite włókno, rozskubać» Szcz Mrąg Ełk: *napšut ja uoφco uogol'iuā, a tedi jo [wełnę] poskubać i tedi jo pšonść, χto ma scotki to jo pocese i tedi spšinže* Kowalik Szcz; **poskubany** (Z) Resz Szcz; Nsg n -o Resz; praet z podm. uogóln. bez słp. Resz; im. bier.: *žouna biua poskubano i tedi pšisua na kamle, kamlowana* Szczytno. AW

poskubnąć «uszczypnąć lekko, skubnąć»: *χuopak še panne zalēca, poskubnie, to zaloti* Więckowo Nidz. AW

poskulnąć «zepchnąć, stoczyć wiele czegoś»: *tedi kantākami i drōngami to dževo v voda poskulnū* Ruś Olsz, KN II 55. DK

I. posłać (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Węg Giż Pisz i bl, psn; praet 1pl *postalim* Giż; **1.** «wysłać kogoś, wyprawić w określonym celu, skierować gdzieś» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *to posuāu ten doktor tēgo χuopa do χauupi požiēci špādi* Brąswałd Olsz, Stef JPW 45, *Nie żałuj panie, czomygo dryganta, Poslij po psiwo i po muzykanta* psn Sob 53, *ile košnikōφ tam posuāc* Bogacko Giż, *potam uoiēec posuouu go do Poznańo, gže nauučuuu dobže mōzić po polsku* Sząbruk Olsz, KN III 212, *w bagnē, Keñi tšcina jest, to tak, čuovjek tam ne može vliść, to ma psa, to tēgo psa pošle, ne?* Kajkowo O, UAM, ● *tedy oēcē še rozgnevau i posuau najstarego syna f šfat* Purda Olsz, ● *rožice ne posuāli do polskej škouy* Purda Olsz, ● *przen i žytem czy to na Warmji czy gdziekolwiek los mie posłał* Dywity Olsz, P 4, 44; **2.** «przekazać, przesłać coś; wytransportować» OW Mrąg Węg Giż Pisz i bl: *tyle grosza zaoszczędziła, że synowi na podróż powrotną uciulata i poslata* GazOlsz XXIX 9, *no i zuožyli še fšyscy kupe pšēhenzy i posuāli na ževēčžesont mšuf šfentyx* Redykajny Olsz, *ten posłał meldunek do Inspekcji leśnej do Wilna* Dywity Olsz, P 4, 55, *tēn pān, co tutaj mjaū paχtovāne, to on rbi do Polskī as posuāu* Ogonki Węg, UAM; **posłany** (Z + P) Olsz Giż, psn; Nsg n -o bl, praet z podm. uogóln. bez słp. bl; im. bier.: **1.** w zn 1 Giż i bl: *muj pan to nau dva uot šostri, ta druga posuāno do Puzuf* Spytkowo Giż; **2.** w zn 2: *reklamacja posłana przez Komitet Narodowy w Olsztynie nie miała skutku* Dywity Olsz, P 4, 47. AW, DK

II. posłać, pościelić (Z + P + lit + Fal PST) O Olsz Mwsch i bl, psn; inf *posłać* O Olsz Giż Pisz Olc, fut 1pl *pościelim* Giż; **1.** «rozpostrzeć, rozesać na jakiejś powierzchni»: **a)** «len do roszenia» Giż Ełk Olc: *gdy [len] był omłocony trzeba było go posłać na rżysku aby sie odleżał* Gąski Olc, P 6, 1, *posuāc go [len] na role, co uon popenko, tedi go tšeba tšyc i potym go tšeba klepac* Siedliska Giż; **b)** «podściółkę dla zwierząt» O Olsz: *šyški jak še grabi posuāc do χl'iva* Pietrzwałd O; **2. a)** «przygotować miejsce do spania» Olsz Giż Pisz i bl: *šlubanķ to buu zamknēnty i uotfožuny, co posuāc i χukuaść še v niġo* Lisaki Pisz, przs. *Jek sobzie pościeliesz, Tak sia wypisz* psn Stef RD 89, ● *przen Šfenty kšyš pot še pošćece, Evangeljo še pšyžožeje* psn; **b)** «uporządkować postanie po spaniu» O Giż Pisz: *pšide z Bjesala, to fšistke pokoje lezō, fšistko f pokojax opčiśćić, posuāc, pomić*

zbanki Dłużki O, UAM; **posłany** (Z) Węg Giż Ełk, psn; Nsg n -e bl; im. bier.: **1.** w zn 1a Węg Giż Ełk: *◇ napserwuj beże len wdrasowani i posuani na był, na uonke Orło Giż;* **2.** w zn 2b: *Czemu łóżko stargane, Czy tak było posłane?* psn Stef II 50. AW, KS

posłanie forma rzeczownikowa czas. **II. posłać** w zn 2b: *taki šezlonk i do pošežeha i do posuaha* Polska Wieś Mrąg. AW

posłaniec ogp: *dostańe sekretaża i posuanca* Różnowo Olsz. AW

posłonić «posolić (obj. SWarm), zwiększyć słoność czegoś»: *tšeba ta zupa troxa posuñić* W, SWarm 118. AW

posłuchacze «o uszach»: *a koza mnaua uši, ale to nie byyy ušy, ino posuuxace* Ruś Olsz. AW

posłuchać (Z + P + lit) OW Nidz Pisz Ełk i bl, psn; imp 2pl *posluchajta* bl; **1.** «spędzić pewien czas na słuchaniu czegoś» W Pisz i bl: *nā posieduj, możewa posluchać Tuławki Olsz, KF, Posluchojta, prosza vos, Ło straszliwam sōndzie: Kiedy przydzie Pon Jezus, Tan śwat sōndzić bandzie* psn Stef I 203; **2.** «zastosować się do czyichś rad, wskazówek, poleceń, usłuchać» OW Nidz Ełk i bl: *posuuxaam i nie spšedaam – i mam gže guowe skryć* N Wieś Ełcka, *uoni posuuxa’li go, pošli kopać i naležli zųoto* Gietrzwałd Olsz, *ježi ma nie posuuxaš, to ci skūra stšepša* W, SWarm 150; **posłuchawszy** im. uprz. w funkcji słowa osobowego w zn 1: *Pan braciszek przyjechawszy, Pod okienkiem posluchawszy, Ach, cōz to jest!* psn, Wisła III 584. AW

posłuchać się «**posłuchać** w zn 2»: *še wajejo kšehza posuuxa* Jedwabno Nidz. DK

posłuchy «podśluchiwanie, przesłpiegi»: *i na kazda zebraniu to była kontrol niemiecka na posluchy, co Polaki mowieli na zebranu* Klon Szcz, P 5, 14. AW, DK

posługa (lit) Olsz i bl; «pomaganie komuś, zwłaszcza w pracach domowych»: *ton chodzi do niech na posługę* Tuławki Olsz, KF. DK

posługacz «mężczyzna zatrudniony do wykonywania posług»: *ton je tu niech posługaczem* Tuławki Olsz, KF. DK

posługaczka «kobieta zatrudniona do wykonywania posług»: *te posuugački, co tam bil’i, te panstfo pošli pšyjmować* Nidzica. DK

posługiwać (Z + lit) O Olsz Ełk; «pełnić jakąś służbę; usługiwać»: *družba – co posuugiwaų* Zwierzewo O, *łona na tem majątku posluguje* Tuławki Olsz, KF. AW, DK

posługiwanie forma rzeczownikowa czas. **posługiwać**: *listkarz jest tylko slugą pocztowym, a sluga jest do posluginiania i musi, gdy „Mazura” przyniesie, być grzecznym* GazOlsz XXIX 24. DK

posłuszać «okazać posłuszeństwo, usłuchać»: *na umysų uskożono jes, nie baržo xce posuusać* Olecko. AW, DK

posłuszeństwo (Z) Olsz Szcz, psn; ogp: *Komu ja dziś ślubowała i rącke dała, Posłuszeństwo w tem małżeństwie przyobziecała* psn Mał II 16, [diabeł] *oskarżaų koze, że mu nie xce posuuseństpa wypeuñić* Rudziska Szcz. AW

posłuszny (Z + P + lit) OW Giż Pisz i bl, psn; sup *na-* Olsz; «postępujący według czyjejś woli; uległy; zdyscyplinowany, greczny (zwłaszcza o dziecku)»: *„ojėec” – a kedı w zgože tak žuu, posuusuñ buų, to „ojćulku”* Zwierzewo O, *byų Ruskom posuusuñny, to maų dobže, dosta’li my jeść* Stawiguda Olsz. MGK

posłużyć; imp 2pl *poslužta*; **a** «usłużyć, oddać posługę (o wzięciu udziału w po-grzebie)»: *poslužta umarlemu, poslužy wama sam Pan Bóg* St Kaletka Olsz, Leng 91;

b) «wyświadczyć przysługę, dobrodziejstwo»: *posłuży wama sam Pan Bóg* St Kaletka Olsz, Leng 91. DK

posłyszec (Z) Pisz, psn; «usłyszeć»: *Tak i Jaśka posuyšaua, Na staruška zawoua-ua, Fstaj starušku fstaj ňebože, Ktoś u Kašečki f komože* psn. AW

posmaczyć się «doznać szczególnej przyjemności podczas jedzenia smakołyków» O, JP XXXIV 281. DK

posmagać «w odniesieniu do wielu osób: kilkakrotnie uderzyć gałązką»: *žeći z žitkamy χοζο i posmagajō po nogaχ, co sō w doma* Sząbruk Olsz. AW

posmaganie «o wielkanocnym warmińskim zwyczaju chodzenia po domach z gałązkami, którymi uderzano domowników po nogach»: *do posmagana ido* [odp. na pyt.: Jak obchodzicie Wielkanoc?] Ruś Olsz. DK

posmak «spróbowanie, posmakowanie»: *gospodyni domu zaczęła przygotowywać paczki kucha, aby gościom, dać ze sobą dla tych, co w domu pozostali, do posmaku* St Kaletka Olsz, Leng 80. AW

posmaka (Z + lit) W Mrąg: «spróbowanie, posmakowanie»: *tlo parem ostaziua dla sina do posmaki* Szestno Mrąg, *dāi mi kavauek kuχa na posmaka* W, SWarm 118. AW

posmakować (Z + lit) OW Szcz Pisz, psn; **a)** «spróbować smaku jakiejś potrawy» lok. jw. i bl: *prose posmakować jeden klimek abo bombom* Mącice Szcz, ● *przen Oj, nie zierza, żeby calus Mniol dobrze smakować, A jek rozbyś posmakował, Wcióżbyś chciol całować* psn Stef II 26, ~ «zaznać, doświadczyć»: *Aχ užyc ze mi tej radości, Jezus, kturum mas v ňebe, Ńeχ uaski tej sytości posmakuje f Tobe* psn; **b)** «o potrawie: przypaść do gustu, zasmakować»: *zrazu to mužiua, ze bżytko* [robić placki na siarze], *ale jak posmakowauo, to muži: pece co žen* Ścieciel Szcz. AW

posmarkać «pobrudzić wydzieliną z nosa»: *Pojechoł Jasiek na glendy, Posmorkoł lepy i zemby* psn IS XXXIX 154. AW

posmarować (Z + lit) O Olsz Giż, psn; cond 1sg *by ja posmarował* O; «pokryć warstwą mazistej lub płynnej substancji; nasmarować»: *cobi ja rējke posmarovau, o tak troxe tuušcēm, cauo rējke* Kajkowo O, UAM, *Juzef najperf se ogoliu Uojem skožne posmarovau V nove portki se vgramoliu* psn, *trzeba to koło posmarować, bo tak psiszczy* Tuławki Olsz, KF. AW

posmarować się ogp: *posmarowała się taką maścią, bo chciała mneć gładkie lice* Tuławki Olsz, KF. AW

posmektać «possać (obj. KF)»: *dāj mi trochę tego bumbuna posmektać* Tuławki Olsz, KF. AW

posmęcić «posmucić» bl, Wisła III 88. AW

posmętnieć «pograćzyć się w smutku, posmutnieć»: *po śhyrci sina posmanthaua* W, SWarm 118. AW

posmolić (Z + lit) Olsz Nidz, psn; «pobrudzić, zwłaszcza czymś czarnym»: *partuχ – cobi onęgo klejzika ňe posmolić* Frąknowo Nidz, *A rano, gdy wstano, Oj, śniech z Jaśka buł, Gdzieś tak zmok, czornyś smok, Chto cia posmoluł?* psn Stef II 58. AW

posmolić się «pobrudzić się, zwłaszcza czymś czarnym»: *Oj, spuściulbym jo sie Komnyniecziem do ny, Ale sie posmole I ne ludom sie ji* psn Stef I 53. AW

posmucić się «zasmucić się»: *Spadł ci wianusek, pokrusył się, A moj najmilsy posmucił się* psn, Wisła III 590. AW

- posmuknąć** «przeciagnąć po czymś dłonią; musnąć» W, SWarm 118. AW
- posnać** (Z) Szcz, psn; «o wielu osobach: pograć się we śnie, zasnąć»: *posneŕi i jyx ʰobuʒim, coby še ne spaŕiŕi w ogŕu* Szczytno. AW
- posnuć** «nawinać przędzę na snowadło»: *tedi na krosna, jāk jus še posnuje* Pogorzal Wk Pisz. AW
- posoba** (Z + SWM I) O; «drewniany sufit»; por. **posowa**. AW
- posoka** (Z) Resz; «ropna wydzielina wypływająca z nozdrzy konia chorego na żołątek»: *ropa to jest pasoka; koŕoʒu z ʒoba leći posoka, kedy zouzuje* Raszaĝ Resz. AW
- posolić** (Z + lit) Olsz Pisz; «posypać, przyprawić solą»: *posolulam trochę chleb ze smālcem* Tuławki Olsz, KF; **posolony** im. bier.: *kpašne šano to ne je ni biduo, ni koŕ, to mušić posolone bić* Gietrzwałd Olsz. AW
- posortować** (Z + lit) Olsz Giż; -zort- Olsz; «pogrupować według określonej zasady, posegregować»: *jek poprasujesz kapuste, to zarā wciórkie pozortuj nā káždego łosobno* Tuławki Olsz, KF. AW, DK
- posowa** (Z + SWM I) O; «drewniany sufit»; por. **posoba**. AW
- pospacerować** ogp: *moglibym jeszcze trochę pospacerować* Tuławki Olsz, KF. AW
- pospać**; cond 1sg *bych pospał*; «spędzić pewien czas na spaniu»: *jeszcze bych trochę pospał* Tuławki Olsz, KF. AW
- pospadać** «spaść w dużej liczbie»: *tyxoš zabʒŕi φ kurŕniku, to φšiske kuri pospadajo* Gietrzwałd Olsz. AW
- pospierać się** «posprzeczać się, pokłócić się»: *wujt še pospŕali na gŕuŕe* N Kaletka Olsz. AW
- pospinać**; pośw. tylko im. bier.; «spiać coś w dużej liczbie»: *špōni, co so pospŕinane te bauki i goʒaŕni drevŕianēni zabʒite tilko* Lesiny Mł Szcz. AW
- posplatać** (lit) Olsz, **pospletać** (lit) W; «zapeścić wiele czegoś»: *ta mara, co koŕne gŕeće, to koŕnom gŕywy posplata w warkoće* Purda Olsz, SWM VIII s. 9. AW
- pospolity 1.** «zwyczajny, wszędzie spotykany»: *w jizbaʒ, co byuo te neble, te ʒeći* *pospolite* St Kaletka Olsz; **2.** «wspólny»: *kiedaj nauka w szkole polska i niemiecka była tlo pospolita* Purda Olsz, PorJ 50, 3 s. 15. MGK
- pospolstwo** zob. **pospólstwo**.
- pospoł** zob. **pospól**.
- pospoła, pospoło; 1. a)** «wspólnie ze sobą, nie osobno»: *ja ŕaua sešć ʒeći w uošk-ku, pospoła spaŕi* Gałkowo Mrąĝ; **b)** «jedno z drugim»: *toć my rozumēva, ale to tak iʒe pospoło pomŕešane* Dajtka Olsz; **2.** «ogólnie»: *fšistke robostfo muʒem fšitke pospoło* Szymgwałd D O. DK
- pospołem** (lit) Olsz; **1.** «wspólnie ze sobą» Olsz: *ziesz ty co, moglibym pospołem rolę łobrābziać ji się sprzēgać* Tuławki Olsz, KF; **2.** «w sumie»: *terā podrachujewa wciórko pospołem, com napsisali* Tuławki Olsz, KF. MGK, DK
- pospoło** zob. **pospoła**.
- pospołu** (Z + P + lit + SWM IX) OWM, psn; **1. a)** «w połączeniu, jako całość; razem, tworząc całość» OWM: *grōno to je – kedi tak kole ʒiśŕof to so tšy, ćtery ʒiśŕne pospołu* Kobyłty Szcz, *to zuroš – zóraʒem biua wiconĝano woda, to pospołu biuo* Bogacko Giż, *pospołu zʒōnzane, bo muso še tšimać* Lipowo O gm. Waplewo, *þješćonek tšima kose kole košiska pospołu, co ona še ne ruʒo* Wydminy Giż, [deki] *ʰot šmatof, ŕedobre do nošeŕo, to še poʒŕne na wōnske rʒŕnki, pospołu ša sšije skreŕci na kuōmpki* Gutkowo

Olsz, *vigarnoua uone vanjele uod négo ii uolėjkami ii maścami namazaia ii postikaia iēx pospoūu. Ii uon śa zros* Butryny Olsz, Stef JPW 35, *co to p̄xėńc [bułek] biūo to tedi naziwal'i jix bucki, jeden to bicek, to p̄xėńc pospoūu* Dłużec Mrąg; **b**) «jedno z drugim, nie oddzielnie» OWM: *tak śe zamunći pospoūu* Kajkowo O, *śecka, pospoūu jėk śe pońesa to futėr nazivo, to i otrėmbi, i śecka, i kartofle* Lipowo O gm. Waplewo, *ejntopf – tak pospoūu f̄sistko v jednam garku* Purda Olsz, *groxovo zupa; ġemiza – kedy z marxśu pospoūu grox* Zabrodzie Resz, *mazurska mowa to pońesana – nėńecka i polska pospoūu* Ełk, *nėjėni pospoūu, a nijiėni apart – napśut zgźebzi, potėm paćeśe na kracki* Gady Olsz; **2**. «wraz z innymi, wespół z kimś, współnie ze sobą, nie osobno» OWM: *jak potem len biū terty i uamany, to sxoźil'i śe cauo gromado i pospoūu robil'i* Narty Nidz, *ja jus nė, ale te stare baby to śe bodaj tak sxoźiūy, pospoūu p̄śendli* Wystėp Szcz, *to jedno, to druga vojna, tak ze my maūo pospoūu byli* Kot Nidz, *puti, to f̄sistko pospoūu leći* [odp. na pyt.: Jak się przywołuje indyki?] Samborowo O, przs. *kedi zjė voūu, a nė pospoūu, to nė jest dob'ze* Skajboty Olsz, UAM, *◊ pastfiska biūi pospoūu i pospoū pasli biduo, tam biū jeden postoś i on f̄sistko pas* Ruś Olsz, *● kedyś to stare Mazury tak pospoūu tśymali, take braterstfo byūo, jeden drugėmu pomoc davaū* Narty Nidz; **3**. «ogólnie, zbiorczo» OWMzach Mrąg Giź Pisz: *kokośi, kur, ġenśi i ġonśur, kačk̄i, kačur – to pospoūu jest drup* Mierki O, *ptaśina to f̄siscy pospoūu* Łupki Pisz, *flaki, vop̄troba ćenska, letka, sūozona, a tak pospoūu to my nė nazival'i* Skop Giź, *dwór – to co p̄šet robotniki i jėgo dom, i ta caua obora, pospoūu to dwór naziwal'i* Mikołajki Mrąg; **4**. «ogółem, łącznie, w sumie» OWMzach Mrąg Giź Pisz: *toć je familja, f̄siscy pospoūu roźina* Ruś Olsz, *co one bendom v gospodarstfje brukovane, f̄sistke pospoūu, co śe do gospodarcki nalezo* Kot Nidz, *brutka, brutkon; pospoūu brutkanstfo* St Kaletka Olsz, *pstre to taki i taki, f̄systki kolor pospoūu* Szymonki Giź, *ja wejde na xujke, obuapśe źeśeńc xujek pospoūu za te źeśxouki* N Kaletka Olsz; **5**. «obok siebie, w tym samym miejscu, w to samo miejsce» OWMzach Mrąg Giź Pisz i bl: *źelazo, klesce; pospoūu śe f̄sistko tśyma* Rostki Pisz, *to mńel'i tako uopatko, co śe uogarna, coby byūo pospoūu* Łatana Mł Szcz, *śtrop to cale śp̄zicaste, co us tən dax śe pospoūu zniūje* Szczytno, *skuat to tən – p̄xėrse skibi dwa, co biūu zrucone pospoūu* Zdory Pisz, *● bėże rozġañano i pospoūu uorano* [odp. na pyt. o orkę od środka i do środka] Pianki Pisz, *● dva krulove [pszczoł] pospoūu zabz̄ijom śa* Stėkiny Olsz; **6**. «w całości, bez podziału; jako komplet» WM: *kedoj to mńel'im kitel i kaftan, a caue ubrane pospoūu to klejt* Stryjewo Resz, *sfetry to na vėśx oblec, vejstek to byū pospoūu p̄śysyty s tym kitlem* Zgniłocha Nidz, *to zaket i buksy pospoūu* Łatana Mł Szcz; **7**. «równocześnie» Mrąg Olc: *pogańacka, co tak śe depce s tym trėtem i s tym uubem pospoūu* Budki Olc, *kedi op̄śut nėli to uaφki to tak prawo rejk̄o rost'śunsa, a lew̄o rozźija pospoūu* Kosewo Mrąg; **do pospołu** (Z + lit + SWM IX) O Olsz Nidz Mrąg Olc; **1. a**) «razem, tworząc całość» O Olsz Nidz Mrąg: *takė źelazo ěno co t̄śima do pospoūu* Malinowo O, *źzac do pospoūu, to bėnże mńau ěp̄y* Turówko O, *● fraz wziac śię do pospołu* Olsz zob. **wziac śię**; **b**) «jedno z drugim, nie oddzielnie» Nidz: *jeźina – to jest takā nėsanka – jarka do pospoūu* Jabłonka Nidz; **2**. «w jedno miejsce» O Olsz Mrąg Olc: *to bėnże znof źora vycėnta i te oba druski, jedėn z jedněj strony, drugi z drugėj strony, zeńdo śe do pospoūu* Malinowo O, *kedy śe do pospoūu sxozo, co jak luźe do pogźebu, to pomze, a kedy śe te ruscki rosxozo, to stańe s tej xoroby* Lipowo Mrąg; **3**. «ogólnie, zbiorczo» O Nidz: *śćipaŋka, ścelka, f̄sistko do pospoūu co tam v źėli – robok śe nazivo* Łutynowo O; **4**. «wspólnie ze sobą» Nidz:

stymašće dñi byliŋ do pospoꞑu z Ruskaŋi Jabłonka Nidz; 5. «zarazem»: ● kòñ zre, krova to zre i jè do pospoꞑu Turówko O. DK

pospoły (Z) Olsz Szcz; 1. «obok siebie, w tym samym miejscu» lok. jw.: *biuꞑ pospoꞑi gýazdi, še krenćiuŋ tak χizo* Występ Szcz; 2. «łącznie»: *jouχa – v vuntrobe take šfiŋstfa pospoꞑy* N Kaletka Olsz. AW, DK

pospólnie 1. «wraz z innymi»: *my tu pospulhè pašem* Łatana Mł Szcz; 2. «ogólnie, zbiorczo»: *fšo pospulne – krova, ćelok – to biduꞑo* Węgój Resz; 3. «jako komplet»: *Kedy tak pospólnie to tálja* [«bluzka»], *a to kitel* Gajrowskie Olc. DK

pospółstwo (Z + lit) O Resz Mzach Mrąg i bl; -*pol-* O Szcz Mrąg; 1. «towarzystwo, grupa ludzi»: *časem fpospulšće* [sic!] *to še zapal’iuo cygaro* Szyldak O; 2. «całość»: *gumno – pospółstfo* Lipowo Mrąg; **do pospółstwa** (Z + lit) O Resz Mzach Mrąg i bl; 1. «w połączeniu, jako całość; razem, tworząc całość» O Mrąg i bl: *obora, podwuže; ñejsce budinkaŋi opstawžone, gumno do pospulstfa φšo* Lipowo Mrąg, *to polske suova so, jo to znom, bo to uacina je, to jo znom, tylko ñe može zuożyć do pospulstfa jedno bukštabe do drugej* Lichtajny O; 2. «w to samo miejsce; tworząc gromadę» Resz Mzach Mrąg: *paropci še zjeχali do pospulstfa* Stryjewo Resz, ● *na bròzdy rozgoŋić, a potem do pospolstfa zorać* Świątajno Szcz, ● *ćuꞑanki to take robotne luže – ćuꞑajo fest do pospulstfa* Zameczek Mrąg; 3. «łącznie, w sumie»: *to tedi bał, to fšo do pospolstfa – vesele* Grabowo Mrąg; **w pospółstwie** 1. «w połączeniu, razem»: *zdrojožisko – ćisto ćervòne buoto, že tag ženci zdrojòf f pospółstfe* Kalwa O; 2. «ogólnie, zbiorczo»: [w] *pospolstfe kuŋe i krovy – żyvizza* Zwierzewo O; 3. «łącznie»: *gulon, samńica – puta; putki f pospulstfe še nazyvajo* Zwierzewo O. DK

pospół (Z + lit) OWMzach Mrąg Pisz; -*poł* OW Nidz; 1. **a** «w połączeniu; razem, tworząc całość» O Olsz Mzach: *to so te kople, mužil’i na ñe, take drewňane pospuꞑ zbžite* Frąknowo Nidz, *rozwurka, to tak tšima te wozí pospuꞑ, to tšeba zetχnoŋć je* Gardyny Nidz, ● *fraz wziąć pospół* Olsz zob. **wziąć**; **b** «jedno z drugim, nie oddzielnie» O Resz Mrąg: *ješće takęgo pospuꞑ gotowanęgo ne jed’li, jak groχ, kapuste, kaše i ŋot starego wouu ŋokrase* Bredynki Resz, *to χuopòm do sfetrof, co ne ma bić za ćemno, ni za jasno to tak bžežò pospuꞑ* Dłużki O, UAM; 2. «w to samo miejsce» O Pisz: *jek guẽmboke gňazda zrobzi, to una te jãjka skulne pospuꞑ i potēm te vžěskne pšegžęje, a te otpudne su žimne* Dłużki O, UAM, ● *do skuadu, pospuꞑ skuadać, rozorywać to rozrućić* Szmygwałd D O; 3. «wspólnie ze sobą, wraz z innymi» Olsz: *tak uŋi oboje pospuꞑ šli i tak može dwa kilometr ušli* Pokrzywy Olsz; 4. «ogólnie, zbiorczo» O: *fšystko pospuꞑ to futer dla živizny* Liwa O; 5. «łącznie, w sumie» Olsz Nidz: *liχa – šeć ženduf pospuꞑ, zaguny to so vęnkše* Dorotowo Olsz; 6. «równocześnie»: *jak ten duži i maui lamšek pšize, to možna aŋibi šelować i orać pospoꞑ* Szyldak O; **do pospół** (Z) Olsz Nidz; 1. «wespół z kimś, wraz z innymi» lok. jw.: *tom buꞑ z ño tši męsonce do pospuꞑ, tom otšet, tom buꞑ tši tygodñe preć od ñi* N Kaletka Olsz; 2. «w połączeniu, jako całość»: *tšima še do pospoꞑ, gžint* Natać Wk Nidz. DK

do **pospółka** zob. **do pospółka**.

pospraszać «zaprosić wiele osób»: *i znòvuj posprášau fšistkēχ z dalekã i bliskã* Leszno Olsz, Stef JPW 71. KS

posprężynować (Z + SWM IX) Mzach; «spulchnić glebę kultywatorem»: *napšòt posprezynovać, pobronovać i potym šoc* Dźwierzuty Szcz. UDK, AW

posprzątać (Z) Nidz Giż Pisz; «zebrać i uporządkować wiele rzeczy, zwłaszcza po posiłku»: *jak śńadańe pojezu, to pospršöntam ot śńadańa i wode podaje* Nidzica, *še pospsšöntauo, pomiuo i do kosćoua na żešuntò naboženstfo* Myszkki Pisz. UDK, DK

posprzeczać się «pokłócić się, wdać się w spór»: *gospodarze sie posprzeczali i pošli na sònd* W, Stef OK 52. UDK

posprzedawać «sprzedać kolejno wiele czegoś»: *nãfpšót bi tšeba pospsšedavać zorti, kokoši, gòjski, koza i prošàka, a to tak inc-pinc ñe dã ša zrobzić* Sząbruk Olsz, Stef JPW 7. UDK

post (Z + P + lit + SWM VIII, Szyf ZOW II) OWM, psn; «czas, zwłaszcza przed Wielkanocą, w którym ze względów religijnych obowiązuje powstrzymanie się od spożywania niektórych pokarmów (zwykle mięsa); też: samo takie ograniczanie się»: *zresztã w naszymi wsi nicht jeszcze w poście miajsa nie jãda, i nawet w niedziele postne* W, Bar 83, *zupa s kapuścãkem – to f posty fpšut ważyli* Gietrzwałd Olsz, *postu jes dužo, ø pòntek i šrode še pości, post pšet Božem Narozženem, Wëlkanoc* Wojnowo Mrąg, *we wyrze katolickiej sąm posty, a w ewangelickiej nie ma postow* Klon Szcz, P 5, 25, *f sobote kuži pšeco, v Vëlki Pšontek je post* Purdka Olsz, ▲ *duży post* «w Kościele katolickim: Wielki Post»: *terãž juž i w dužam poście možna miajso jeść w niedziele i dwa razy w tydzian na łobziãd* W, Bar 83, *wielki post* «Wielki Piątek» Olsz: *a we wielki post to o 3-ciej godzinie zmwila zawsze pacierz Ojce nasz i Zdrowãš Maria i ktory dla nas cierpiãł rany Jezu Chryste zmiłuj się nad namy* Dywity Olsz, P 4, 2. HP, DK

I. postać rzecz. m f (Z + lit + SWM VIII) O Olsz Nidz Giż Pisz i bl, psn; m Giż, f O Olsz Nidz Giż Pisz i bl, zapisy bez nacechowania rodzajowego Olsz Nidz Pisz i bl; Apl -e bl; **1.** «zewnętrzna forma, kształt, wygląd» O Olsz Giż i bl: *dopuki sũunko ñe vešuo, to byli f postaći čuožeka, jek sũunko vešuo, to nazot krukarni byli* Purda Olsz, *tan kuobuk tam še zjaziũ – wuãšne ø tej postaći kury, ø tej postaći kokošy* Olsz, *jak Pan Bóg po šwiecie chodzieł, w postaci ludzkiej Pan Jezus wešli do jedny wioski z Piotrym i Pawlym* Rožental O, PorJ 52, 3 s. 34, *kuobuki – to byũ djabuũ pot postaćo* Wogña Olsz, ● *przen* «uosobienie»: *w diabelskim postaciu* [o człowieku opętany] Paprotki Giż, SWM VIII s. 16, *Ñex tfe, Jezu, košãne pšijme postać ve mñe, V umiśle b'žni* psn; **2.** «upiór (odp. na pyt. kwest.); też o zjawie» Olsz Nidz Pisz i bl: ● *ø postaći choži* [ten, co umarł (dopisek eksploratora)] Sząbruk Olsz, *i ten pan ile razi wijexau, to òn še okaziwau ø tej gospodarce ø postaći. Un tam še pšejěžzou* Nidzica; **3.** «postura, powierzchowność» bl: *Za mojó godność i psienknó postać* Cyli jo ni moge zonki dostać psn IS LXX 255. KS, DK

II. postać, postojec (Z + lit) OW Nidz Mrąg Pisz, psn; inf *postoić* Olsz Mrąg i bl, *postojec* Pisz, fut 1 pl *postojemy* bl, praet 3sg *postojãło* O, 3pl *postojãły* O; **1.** «być zostawionym na pewien czas w oczekiwaniu na określony rezultat» OW Nidz Mrąg Pisz: *biũo pšecažune bes puãxte abo Wobrusek i v becke biũo dane, postojãuo žen abo dva aš biũo ukisane i biũo dobre* [o robieniu piwa] Lipowo O gm. Waplewo, *jãk postoi dũužej to samo skõašneje* Stawiguda Olsz, *zalezi jak cas jes; postoji, potem še wpuuce* [o praniu] Nidzica; **2.** «stać przez pewien czas» O i bl: *s 15 šfin žikiž postojãuy na gurce, pokryncuuy še i pošuy nazat do lasa* Lipowo O gm. Pietrzwałd, *W niedziela się ustroja, pumperety pum, Z kochaneczka postoję, pumperety pum* psn Sob 63; **3.** «zatrzymać się, stanąć» bl: *I vyndrovali, žefcyna jižę Postuj, me syrce, ja će nažize* psn. KS

postanie «zewnętrznna forma, wygląd, postać»: *mara – co φ cęekowim postañu xozji i duši luže* Mrągowo. KS

postanowić (P + lit) W Szcz i bl; **1.** «podjąć decyzję w jakiejś sprawie, zdecydować o czymś» W i bl: *postanowiłem bacznie obserwować, co dalej będzie z tem ruchem litewskim pod władzą niemiecką* Dywity Olsz, P 4, 50, *poziedał mi, zies, ze w tamto niedziele byli w ogłędzinach, no i już wszystko postanozili* bl, Mał III 97; **2.** «ustanowić? ulokować?»: *po przybyciu z wycecki trzytygodniowiej potrzeba było gdzieś postanowieć ponkt graniczny* Klon Szcz, P 5, 31. KS, DK

postanowienie (P) Olsz Szcz; «rzecz postanowiona, decyzja»: *nim to postanowienie w czyn obrocilem rozważyłem w mem umiśle i duszy, że jak się to wyda że ja to robie, to mie niemcy jako zdrajcę roztrzelac dadzą* Dywity Olsz, P 4, 52. KS

postarać się (P + lit) Olsz Szcz i bl; imp 2pl *postarajta się* bl; **1.** «wyszukać, wystarać się» Olsz Szcz: *tak wydział, ze ja nie mam takego dochodu i postarał się posady dla mnie we Warszawie za magazyniera* Klon Szcz, P 5, 48, *kawalerzy postarali się muzykę, a panie czasto, lub pod nazawo stary czasow „kucha” i rozniego jedzenia* ib, 62; **2.** «dołożyć wysiłku, starań» Olsz i bl: *postarajta się też o to, aby listkarze na Warmji mieli w przyszłym miesiäcu torby jeszcze więcej „Gazetami Olsztyńskimi” napelnione* GazOlsz XV 193. KS

postarek «listonosz» Stawiguda Olsz, SWM V s. 47. KS

po staremu zob. **stary**.

postarzyć się (lit) W; ogp: *ale ten twój chłop to się na ty wojne postarzał* Tuławki Olsz, KF. KS

postarzyć «zrobić się starszym, postarzyć się»: *zmarščono gamba mã, kedy postažiu* Purda Olsz. KS

postarzyć się «postarzyć się» Tuławki Olsz, KF. DK

postaw m f, **postawa** (Z + P + lit + SWM II, IV, Fal PST) OWM i bl, psn; *postaw* m Mzach Pisz Olc i bl, f Pisz Ełk, m? f? Resz M i bl, *postawa* OWM, zapisy f nierozstrzygające formy Nsg OWMzach Mrąg Giż Pisz, zapisy nierozstrzygające formy Nsg ani rodzaju gramatycznego Nidz Pisz i bl; Gpl -ów Nidz i bl; **1.** «nitki rozciągnięte wzdłuż krosien, czasem też o osnowie gotowej tkaniny» OWM: *postaf ten co iže kod vaūu* Rostki Pisz, *opta postaf co nakrencona na krosnaž* Orzysz Pisz, *postáf, to jest, co byže navuucuno do tkaño, a vuńtek, to byže do tkanã* Jurki Olc, *postava, niči vzdūuš, na postave še tče, vontek še tče* Giławy Olsz, *fartuski to byuo tkano baūa postava i ruzove prõński* Zdory Pisz; **2.** *postaw* m? f? *postawa* «deska osadzona bezpośrednio na nogach kołowrotka, tzw. stołek» Nidz Olc i bl; **3.** «o dnie koszyka»: *opaūka plecõna w rozaju kosu z ruzguφ i s kożeńi, z lescini, s kadiku postaf* Pisz; **4.** «beczka leżąca bezpośrednio na osi wozu»: *postaw odspõdny* Więckowo Nidz, SWM II s. 26. KS

postawać «o wielu osobach: stanąć, zatrzymać się»: *postawali, rozešli še do domu i nič sä ñe dowęželi* Gietrzwałd Olsz. DK

postawiać (Z + P) O Olsz Szcz Mrąg Pisz Ełk Olc; «ustawić wiele czegoś, poustawiać; też ndk.» lok. jw.: *õni tu sūupy postazałi do šfatūa elektrycnõgo* Szczytno, *rogal do tiž polickõf, to tam taliže še postažauo* Kalinowo Ełk, *sopa to tam, gže še enventaš postava, vozy i mašiny* Góra Pisz; **postawiany** (Z + P) Olsz Szcz; im. bier.: [len] *virvany, f snopki postavany, jak usxñe benže drašovany albo rafovany* Marcinkowo Olsz. KS

postawianie «odstawianie czegoś na pewien czas w określonym celu»: *garnek take do pica i do postazano do ml'ika to tyš garnek Bałdy Nidz.* DK

postawić (Z + P + lit + SWM IV) OWM, psn; inf -eć Szcz Pisz, -eć Olsz Pisz, fut 1pl *postawiwa* O Olsz, praet 1sg *ja postawił* Olsz, 1pl *postawilim* Olsz Szcz Mrąg Giż, 2pl *postawilišta* Olsz; **1.** «umieścić gdzieś, ulokować; zostawić w jakimś miejscu» OWM: *postavili ten plun na _stuu i spševali s kancjonauu* Zdory Pisz, *i tedy dau te kose postawić na podwurek Miłuki Szcz, fl'inte postaviiu kele ščepy* Smolonek O, *gdzie my tę szafę postaziwa?* Tuławki Olsz, KF, *tkâc take kšeseyko sobye postaziuu i tkaü na stouku* Pogorzal Wk Pisz, *drabžine postazić Rybical Giż, južbum davno mneli kona, ale ni mova kenu go postavić, bo ne ma stodoüi* Radosty Olsz, UAM, *gošćinec to buu tak uode fši, to tedy mok furmanke tam postazeć* Zdory Pisz, *mamu take vpatki, co luže o te mašini ne dbajo, oni je postazo rže na polu dajö stojic abo rže pod okapem Biała Piska,* UAM, ● *žeci postazo skožne i tam se vuöży bombonöf i jepköf, to muvo, co Mikouaj pšyňos* Klebark Wk Olsz, ● *postaziuu skšine i uodbžiiä to žeko* Leszno Olsz, Stef JPW 75; ●● **a)** «ułożyć, ustawić w określony sposób» OWM: [snopki] *do wyschneća se postavi f tako gromatke, f take žšontki* Ogródek Ełk, *kazau uusko pšekreñić, gže guowa biua, tam nogami postavić* Gardyny Nidz; **b)** «odstawić coś na jakiś czas w odpowiednim miejscu w oczekiwaniu na określony rezultat» OM: *kartofle kisajo lepej, monko uopsypano i postazić na noc, pšikryć f čepye mejsce* Mikołajki Mrąg, *to se vejće vleje [mleko] v jaki garnek abo se v žeske vleje i se kfaši; ek xco spožej, to se na kotlyne postazi* Piwnice Wk Szcz, *postavjo ml'ko na kfašne* Orzysz Pisz, *tedy go postaze, co ten xlibek kisa* Mrągowo; **c)** «w odniesieniu do stóp: oprzeć na czymś; też: stąpnąć» O Pisz: *fustulek to nogi se postazi na nego* Jaškowo Pisz, *to džewo pšesedu krul, a ta krulowa jak xcaua postavić noge, to se zaruxliuo to džewo* Jagodne Pisz; **d)** «napisać, nakreślić jakiś znak graficzny»: *jak se potpisać ne urne, to t'šiši kšyžyki postavi, jek na cměntažu* Ścięciel Szcz; **2.** «stawiając (zwykle pionowo), osadzić w jednym miejscu» OW Nidz Mrąg Węg Giż Pisz Olc: *cošta tak pochyło postazili ten sztendâr? Može się zawalic cały rysztunek* Tuławki Olsz, KF, *Polacy postazili na granici kšiš, a jek žitleri pšišli do Polski, tak kazali Polakom, co majo ten kšiš uobal'ić* Pokrzywy Olsz, *un vežne postavji čuovjeka, tak jagbi čuovjek buu – ne? – ušikuje na polu take džewo tam fko-pže i vežne kormani mu povješi i čäpke* Kajkowo O, UAM; ●● **a)** «w odniesieniu do sieci: zastawić» O Olsz Nidz Pisz: *mužili šec stawnâ, bo ju postazili i ona tam stojaua* Stawiguda Olsz, *zaki še postazi na liny* Jabłonka Nidz; **b)** «umocować na urządzeniach tkackich osnowę, osnuć» O Mrąg Giż Olc i bl: *bal wiziwać, to jak kedi te robote sköncili, to ptedi krosna postazili* Użranki Giż, *postawa, co se postaziuo to postawa* Łutynowo O; **3.** «podać do stołu; też: zafundować» W Nidz Pisz Ełk Olc i bl: *na viğıle ne ma takego zvyčaju, žeby dvanašće stravuf postavić* Redykajny Olsz, *kartofel s solo im postafće* Karwik Pisz, *uusedli na šila f karčne i káždi postaziuu [sic!] po jeni ląže* W, SWarm 73; **4.** «zbudować, wystawić» WMzach Mrąg Pisz: *rozvaluu to glunanke i novi döm postaviiu* Biała Piska, UAM, *na mnejscu, gdzie auto (automobil) przejechäto tego czlözieka, postazili na pamnatkę kapliczkę* Tuławki Olsz, KF, *jo go [dom] som postaziuu z mojej pšeňenzy* Szalstry Olsz, ● *no to tedi sobje postaviiuu gospodarke* Dębowiec Nidz, UAM; **5.** «skierować gdzieś kogoś z wyznaczonym zadaniem lub w określonym celu» Olsz Giż Olc i bl: *A ojciec i matka moja Na mnie sie zasadzili I w koło wzinicy swojej Za stroza postawzili* psn IS LXXXVIII 308, *powešec kazup na šubeñice,*

postawić strąś, to ʘon po ten kazup pšyjže Gietrzwałd Olsz, ● *i marsz – postawił mnie i Juliusza do kąta* Gąski Olc, P 6, 3, ● *przen i sądze z tego, że gdziekolwiek polaka los postawi, powinien on być i żyć jak nieskazitelny człowiek* Dywity Olsz, P 4, 44; **postawić** w uż. rzeczownikowym «ustawienie»: *stołik do radjo postawić* Babięta Mrąg; **postawiony** (Z + P + lit + SWM IV) OWM; Nsg n -e Resz Szcz Pisz, -o Mrąg Giż; im. bier.: **1.** w zn 1 O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz: ◇ *to beże fšo tam nisko postażune, a vysoko porcelina* Rostki Pisz, [maszyny] *pod dażem na zarok beⁿdo postażone, cobı ne desc* Szczytno; ●● **a)** w zn 1a O Olsz Mrąg Pisz: ◇ *f snopki beñže postażuno, tedy beñže reflovano* Piecki Mrąg, *beñže* [len] *postawóny v ʘoki – f kupki* Spręcowo Olsz; **b)** w zn 1b Giż: [len] *beñže postażoni na ýetše* Skop Giż; **c)** w zn 1c: *kożouek, tedı beże postażona noga na ten kożouek* Polska Wieś Mrąg; **2.** w zn 2 O Olsz Mzach Mrąg Węg Giż Elk i bl: *żarna to buų taki suup postażuny, špecyjalny kamnen ʘokruņgy, co še mñelıyo* Gady Olsz; ●● **a)** w zn 2b O Olsz Szcz Elk i bl: *najpšut mıtki robjune, a potem pšidō krosna postavjune* Kajkowo O, UAM, *beñže postawa postawona s pšeny lub baweuny* Gutkowo Olsz; **b)** w zn 2a: ◇ *żaki te ʘokruņgye bėndo postawżone* Swaderki O; **3.** w zn 4 Olsz Szcz Pisz Elk: *sopa to jest pši oboże abo pši stodole postawżona z deskof* Biała Piska, UAM, *nad zdromp ścana postawona bywa z meter wızej* Gryżliny Olsz; **4.** w zn 3 O Resz Giż Pisz Elk: *o usmy gożıne beñže żımna véceża postawonã, to beże: kotlety, vuršta, rıbi, žłıp, masųo* Ruska Wieś Elk. KS, DK

postawić się (Z + P) Olsz Mrąg Elk Olc; **1.** «zając zdecydowane stanowisko, zwłaszcza wyrażające sprzeciw» lok. jw.: *Jerhart še rożıcom postawıyü – še pšėcko rożıcōf postawıyü* Mikołajki Mrąg; **2.** «stanać, ustawić się»: *poşed do śanı za żwıże še postawıyü* Butryny Olsz; **postawiwszy się** im. uprz. w zn 1: *mogli by mie skrytobjczo zabić za to otwarte moje wystąpienie z ich szeregow a postawiwszy się jako otwarty Polak* Dywity Olsz, P 4, 56. KS, DK

postawidło «o bocznej ramie warsztatu tkackiego» Gietrzwałd Olsz, SWM IV s. 115. KS

postawienie forma rzeczownikowa czas. **postawić** w zn 1: *do postawėnia jest tam, co mozna postawıć maųe żėča; tam še ne pšėče še, tam je za visoko* Bałdy Nidz. KS

postawisko «o bocznej ramie warsztatu tkackiego» Gietrzwałd Olsz, SWM IV s. 115. KS

postawiwa «o bocznych ramach warsztatu tkackiego» Redykajny Olsz, SWM IV s.115. KS

***postawować** «kłaść, stawiać»: *fżożı, postawıje kufry i zamika żvıże* Butryny Olsz. KS

postąpić (lit) Olsz; «zachować się w określony sposób»: *żauovaıa za to, że tak źle postōmpšııa* Butryny Olsz, Stef JPW 38. AW

postemplować (lit) W; «opatrzyć pieczęcią, podstemplować»: *patrz nã tem listku bryfmarki nie posztemplowali* Tuławki Olsz, KF. UDK

posterunek (Z + P) Olsz Mzach Giż Pisz; **1.** «siedziba straży, służb wojskowych lub policyjnych, wartownia» lok. jw.: *una byıa na zażonzeñe wōjta areštowana ji na posterunku i iż em oskarżyü* Hejdyk Pisz; **2.** «grupa osób stanowiąca załogę wartowni, pełniąca tam służbę» Szcz: *miałem przez posterunki też takie zdarzenia, ze muszałem dowod lub aswejs pokazac* Klon Szcz, P 5, 54. UDK, DK

postękać przén «ponarzekać»: *jek się trochę postęka, to zarã lzy Tuławki Olsz,* UDK
KF.

postękuwać przén «narzekać, kwękać»: *postękuwać; moja szwygiematka postękuje, ale się jakoś jeszcze trzymã Tuławki Olsz,* KF. UDK

postęp; postępy «zmiana na lepsze, rozwijanie się»: *mądrosć ludzka też robzi postampy W, Bar 85.* DK

postępek «sposób postępowania, uczynek»: *Sesdziesiont lat człek stateczny W postempkiach, w praczach bezpieczny, Przestrzega sławy y cznoty, Juz sie błazenstwem nie bawy psn,* LitLud 60. UDK

postępować (Z + P) Olsz Giż, psn; fut 1sg m *będę postępować* Olsz; **1.** «działać, zachowywać się w określony sposób» Olsz Giż i bl: *i podług tego postępowałem i żyłem czy to na Warmji czy gdziekolwiek los mie posłał* Dywity Olsz, P 4, 44, *Okrutnie na ten czas Tatar postępował, Będzie się temu świat potomny dziwował* psn IS XLIII 169; **2.** «iść w jakimś kierunku, podążać»: *gdy w sieni byłem to z drugiego kąca postępuje jakieś czarne zwierze* Dywity Olsz, P 4, 14, ● przén *ón w uasce postępuje ku tobże z rniowości* psn; ●● przén «dążyć»: *tera wojna še skońcy, do tego já bende postempować, ale proša każdego ćuówka, coby mi do renki šet* Gietrzwałd Olsz; **3.** «odnosić się do kogoś, obchodzić się z kimś jakoś»: *ona tak źle ś nó postempowała* Użranki Giż. UDK, DK

postępowanie «sposób działania»: *takie zapatrywanie i postępowanie miałem w ciąż na sercu i umiśle* Dywity Olsz, P 4, 44. AW

postępy zob. **postęp**.

postmistrz «naczelnik poczty»: *już trzeci rãz nie dostaję „Gazety Olstynski”; póde do postmistrza ji mu to poziom* Tuławki Olsz, KF. (Nm Postmeister). UDK

postny (Z + P + lit + SWM VIII) W Nidz Pisz Olc, psn; **1.** «taki, w którym obowiązuje post, przypadający na okres postu» W Nidz Pisz Olc: *na jutro kupsiwa sobzie stynki, bo to postny dzień* Tuławki Olsz, KF, ▲ *postne dni* Pisz zob. **dzień** w zn 3, *postne niedziele* Olc zob. **niedziela** w zn 2, *postne tygodnie* Nidz zob. **tydzień**; **2.** «o posiłku: bezmięsny, jałowy»: Resz i bl: *Wnet za stołem wszyscy siedzó Ji zieczerzać postno jedzó: Bez mleka ji bez tustości* psn Zient 182. UDK

po stojąku (Z + lit) O Olsz i bl; «na stojąco»: *stojunce klepaduo, co tak stojauo i co še tak moguo po stojuncku robzić* Olsztynek O. KS

postojec zob. **II. postać**.

postować «pościć; też: stosować określoną dietę»: *v vašyj vżaže to je, jo ne lube postovać, bo jo ne mam za co, coby mi biyo otjente* Grabin O, *u nas to tylko dla chorobuf, dla vžoduf to še musí postovać* ib. KS, DK

postowy (SWM VIII) Mrąg Giż Ełk Olc; *postowe niedziele* zob. **niedziela** w zn 2. DK

postrach «strach, przerażenie»: *i ma postrach tego moczny* Skomack Wk Ełk, PME XIX 125. UDK

postradać «utracić»: *kto z warmjaków na działacza się poświęcił musiał się z tem liczyć, że i życie może postradać* Dywity Olsz, P 4, 39, *Paśta, paśta, zawrocała, Swoje bylki postradała* psn Stef II 21. UDK

postraszyć (Z + lit) O Olsz Nidz Pisz; «wywołać chwilowy strach»: *łon chciał wāju jenã postraszyć* Tuławki Olsz, KF, *uni [dziki] su take mundre, choc un jix i postraš [o kukle stawianej na polu]* Kajkowo O, UAM. UDK

postraszyć się «wpaść w popłoch, przstraszyć się»: *fedi muši živo čičo bić, ne muši tam jaki kšik bić, bo kedi tam kto jest a ešče tam može kšici abo co, to ta kobuša še postraši i suhe do góni* Kajkowo O, UAM. UDK

postrącać «w odniesieniu do niektórych części ciała: pouszkadzać, poprzetrącać»: *dobže go [klobuka] opxožili, bo jak še źle opxožili, to im kreŋgi postroncau* Babięta Mrąg, *Choć im nã dwu stronãch mãrzy To skoco młodzi i stãrzy Nã góre sobie nie dãjo Rychłto pięty postrãcãjo* psn Kętrz 75. DK

postroić «ubrać strojnie wiele osób»: ● *Postroji nas jek lalczki, Ach dobrze nam tu mateczki* psn IS XXVII 101; **postrójony** im. bier. w zn «poozdabiać, przystroić»: *na polu wyberali kũoski i plón taki buu robony na tšex nuskaž, te nuski byli plecõne i byli postrõjõne rozmaitymi šlejžami* Zdory Pisz. UDK, AW

postroić się (Z + lit) O Olsz; «o wielu osobach: ubrać się strojnie»: *postrõili še te źęfcãki i tam potem aňi vesele mñeli po žnivaž* Zwierzewo O. UDK, AW

postronek (Z + lit + SWM II, SDGW) OWM, psn; **1.** «sznur, rzemień lub taśma parciana (też o łańcuchu) stanowiące część uprzęży» OWM: *voza to postronek kole uzdi* Lipowiec Szcz, *postrõniki to pšido do ʎorcikõf* Lesiny Mł Szcz, *postrunki to kole šluf so, parcane, to provožane i postrõnki kečane i provožane i skužane kole šluf teš* Śwignajno Wk Mrąg, *postrunki – mogo być ze lnu, mogo być dručaki* Hejdyk Pisz; ●● «linka, powróż w różnym zastosowaniu» O Mrąg i bl: *i potēm te kunõpje, s tēgo to bili zavdi provozi robjune, postrõnki rozmajite – do kuňi, do fštskego* Kajkowo O, UAM, *nu, jak dva nođi pššli, co postrõnkim vželi, vželim oboje čõgnõnić – nē? – õnego čelaka včõjgnelim* ib, ● *teras mñe provazõm jak psa na postrõnku* psn; **2.** «o wiązaniu łączącym kapice dzierzaka i bijaka cepów» Olsz. UDK, KS

postronny (Z) Olsz Nidz; «boczny»: *ino tak postrunne kožeňe* [odp. na pyt. kwest.] Gardyny Nidz. MGK

postrychować (Z + lit + SDGW) OW Nidz; **1.** «w odniesieniu do ostrza kosy: gładząc specjalnym narzędziem, naostrzyć» lok. jw.: *poklepać tšeba i postrychovać, klepše še na bãpce, postrychuje še štryžolcem albo i oseũko* Frąknowo Nidz; **2.** «posmarować, powlec czymś» W, SWarm 119. Uwaga: znaczenie «sklepać kosę» w SDGW wydaje się wątpliwe. KS

postrzec (Z) Olc, lit bl; «zobaczyć, zauważyć»: *Bo go ludzie, co spali, Na dachu nie złapali, W drodze go nie postrzegli, Ni go koniem zabiegli* GazOlsz XXIX 62. UDK

postrzelać (Z + lit) Olsz Szcz Mrąg Giż; **1. a** «strzelając, trafić w coś wiele razy» Olsz Szcz Giż: *fštske puaxty – nawet ʎobrazy na ścãnaž postšylali* Spręcowo Olsz; **b** «strzelając, ugodzić wiele istot» Olsz Giż: *jedãn Polãk, w Wymoju to byũo, postšyloũ tyž Nẽmcuõf, tšex cale zabilĩ, a šterex poraňili čęško* Stawiguda Olsz; **2.** «spędzić jakiś czas na strzelaniu» Olsz: *dãj mi tež trochę postrzelac* Tuławki Olsz, KF; **postrzelany** im. bier. w zn 1b: *kulawe koňe ot artleriji tam posčšelane, to my iž lekowali, ɸutrowali* Mikołajki Mrąg. UDK

postrzelić (Z + lit) Olsz Giż, psn; «strzelając, ugodzić kogoś»: *niechcãcy postrzeluť go w nogę* Tuławki Olsz, KF; **postrzelony** im. bier.: ◇ [...] *Co pojechať na wojacke, Na te strasnã zabijacke, W łeb postrzelony, jedyna, w łeb postrzelony* psn IS DXCI-VIII 41. UDK, AW

postrzepuwać; formę hasła powtórzono za KF; «trzępiąc kilkakrotnie, usunąć zanieczyszczenia z powierzchni czegoś»: *postrzepuj sobie tę kurzawę z łobleki, boš się tak przy maszynowanu zakurzul* Tuławki Olsz, KF. KS

posty «posterunki służby wartowniczej»: *Jäk on wjechał w pierwsze posty Wołajo nä niego: któz ty? psn Kętrz 95. (Nm Posten). UDK, DK*

postyjmać, postyjmować zob. **pozdej-**

postykać (Z + lit) W; «przyłożyć do siebie wiele elementów, by złączyć je w całość»: *postikãj te kavaŭki štofu, to stañe na ješće jena bluska W, SWarm 118; postykany im. bier.: to só pospoŭu postykane ŋalgi, gže te špryxi šezjo Stawiguda Olsz. UDK*

postymać zob. **pozdejmać.**

posunąć się «przesunąć się»: *ŋ papšica to jes take żelazo, co tyn zješyñu i ñiski kañeñ byñže tak normalñe ŋpuscuny, co še ñe posuñe na liwo, ñi na prawo N Ukta Mrąg. DK*

posurzyć się «przybrać surowy, pochmurny wyraz twarzy»: *Tyn jedyn jek mruk, Ma ocy jek kruk Posurzy sie jek sowa, Ni z niem zagadać ni zazartować psn IS IV 490. UDK*

posuszyć (Z) Olsz Mrąg; «w odniesieniu do lnu: suszyć przez pewien czas»: *[len] buu ñãpšut zdrašovani cepañi, a potãm pora kobžet pšišuo i go viterli a p^uotãm na sũonku go posušili abo na pęec Gryźliny Olsz. UDK*

posuwać się «przesuwać się»: *ten stoł był zbudowany ze żelaza i cegły ognotrwałej wagi około 1000 kilo i się posuwał na szynach Klon Szcz, P 5, 16. UDK*

po swojemu zob. **swój.**

posychać «schnąć, przesycać»: *[len] dostañe te guŋŋki i zacñe tak trože posyħać, to beñže zýuzani Jedwabno Nidz, UAM. DK*

posyłać (Z + P + lit) Olsz i bl; fut 1sg *będę posyłać* bl; **1.** «wysłać kogoś, wyprawiać w określonym celu» Olsz: *ciebzie ñi ma co posyłać, bo zawdy zrobisz to łopacznie Tuławki Olsz, KF, ● roźice te žeći posyualli do ññeckej škouy Stawiguda Olsz; 2.* «przekazywać, przesyłać coś» Olsz i bl: *nauczyciele n.p. znaleźli kilku renegatow i paru niemców z Parafij i podpisy zbierali i posyłali do Biskupa, o niemieckie naboženstwo Dywity Olsz, P 4, 36. UDK*

posypać (Z + lit) W Mzach Mrąg Giź Pisz; imp 2pl *posypta* Olsz; **1. a)** «pokryć powierzchnię czymś sypkim, oprószyć» W Mzach Mrąg Giź Pisz: *futär to šecki, burakof, maršefki i šrutem posypać Siedliska Giź, jak zakisa to na uŋopate i otrembarñi posypać i formować, abo na blaży i do peca dva gožiny pec Mikołajki Mrąg, jak druzy na uŋopate vezmo ćasta z komyšnej moñki i od vēšy cukrem posypŋo, to vyzoŋeñ abo kouac Ścieciel Szcz, ● brej – kartofle potuuko, śmetano posypšo i to dla žeći Guty Różyńskie Pisz; b)* «rozsytać, rozrzucić gdzieś» W Mrąg: *šano lepse i liħse, na uŋonke pošipšes navus, to lepse rošñe Wygryny Mrąg, posypsię trochę popiołu to nie będzie tak ślisko Tuławki Olsz, KF; 2.* «sypiać, umieścić w jakimś miejscu»: **a)** «wysypać, nasypać»: *posipta uŋofsu, šana i kŋnikoža Kaplityny Olsz, Stef JPW 60; b)* «zsytać»: *fšom posypau na grumade: abo zito, abo ozes Hejdyk Pisz. UDK, DK*

posypać się «zostać wsypanym, nasypanym»: *[kartofle] v vorki albo na vozi f kastu še posypšo i do domu zaŋozŋo do sklepu Jedwabno Nidz, UAM. UDK*

posypywać «rozsypując, pokrywać powierzchnię czymś rozdrobnionym»: *na Bože Ćaño posipivali luže drogi, po xŋturyħ šua procesiã, pokrajanam na równe kavaŭki kalmusam W, SWarm 53. UDK*

poszanować psn; żart. «dogodzić komuś»: *A ktoby mię chciał poszanować, Musi mi węgierskiego wina szafować psn, Wiśła IV 801. DK*

poszarpać (Z + P) Olsz Mrąg, psn; «uszkodzić w wielu miejscach szarpaniem; porozrywać» Olsz i bl: *zilk poszarpał ñama łowcę Tuławki Olsz, KF; będzie poszar-*

pano z podm. uogóln.: *co beže posarpano?* – *s kudròφ beže poderto i jesce ras tkano* Mrągowo. KS

poszczekać ogp: *cale na ną nie patrz. Nech sobzie poszczekã* Tuławki Olsz, KF. UDK

poszczepać, poszczypać (Z + lit) W Mrąg Pisz; fut 1pl *poszczepiewa* Olsz; «porozdzielać na kawałki, na szczapy» Olsz Mrąg: *te grube klocki poszczepsiewa na szczápy* Tuławki Olsz, KF, [drewno] *muśi zagować, poćónć; poščépać na maųe* Szalstry Olsz, *muśeli do lasa iść i sćónć taki scép, a tedy źněli take kawaųy i muśeli poszcypać to, muśeli to vetknoć f kořin, to še paľiuo* Mrągowo; **poszczepany** im. bier.: *drwa, a maųe to dreпка, a poščépane to šćapi* Bredynki Resz, ● *gnat bių poscepany, keby byų caųi, ale poperńkany bių, né řcaųo še goić* Maldanin Pisz. DK

poszczepać się? «ulec popękaniu»: *kopita še poscěpaųi* Bogacko Giż. UDK

poszczęścić (lit) W i bl; «o Bogu: obdarzyć szczęściem, pobłogosławić»: *Jak i w zimę tak i w lato, Pan Bóg wam poszczęści za to* Kal 1892, 17, ● *idź synu, idź córko nasa, a Pan Bóg niechaj posceści drogi wase* oracja, Mał III 114. AW

poszczęścić się (lit) W; impers «o pomyślnym, szczęśliwym obrocie spraw»: *spróbuję zagrać w loteryję. Może mi się poszczęści* Tuławki Olsz, KF. KS

poszczuć ogp: *na co poscuje* [tego psa], *to on beže* Wydminy Giż. KS

poszczuć (Z + lit) W; imp 2sg *poszczuwj* W; «poszczuć»: *i źeći jãk śli do škouų polski to Mãmce ių né puścaľi, psami ių poščfaľi* Stawiguda Olsz. UDK, KS

I. poszczypać (Z + lit) Olsz Szcz Mrąg; **1.** «uszczypnąć kogoś w wielu miejscach»: *po coś ty go tak poszczypãł?* Tuławki Olsz, KF; **2.** «przygniatając, przytraskując spowodować u kogoś obrażenia»: *poščipaľi mńe te źviža* Mąćice Szcz. DK

II. poszczypać zob. **poszczepać**.

poszelować (Z + lit) W Mrąg Giż, SWM IX; praet 1pl *poszelowalim* W, *my poszelowali* Olsz; **1.** «w odniesieniu do gleby: zorać płytko, zwykle wstępnie» W Mrąg Giż i bl (SWM podaje wspólną lokalizację: *podszelować, poszelować, zaszelować* O Olsz Mrąg Giż): *jęk tilo spšũntnylim zboże, to zara řzisko pošylovalim* W, SWarm 119, *rzisko, poselować letko poorać* Mrągowo; **2.** «przeprać; przepłukać» Sząbruk Olsz. MK

poszerz przym. ndm.? «wyróżniający się ze względu na szerokość, rozległy wszierz»: *droga jest podųus, a gościńec jest poseř* Rybno Mrąg. DK

poszerzyć ogp: *muszę sobzie dać ten kitel poszerzyć, bo mi je za ciasny w pasie* Tuławki Olsz, KF. UDK

poszew, poszwa (Z + lit + SWMsd) OWM i bl; *poszew* Nidz Pisz, *poszwa* OWM, zapisy nierozstrzygające formy Nsg O Szcz Giż i bl; *pu-* OW Szcz Mwsch, *połszwa* Nidz; **1.** *poszew, poszwa* «powleczenie na pierzynę lub poduszkę» OWM: *dryľių cervony, modry, posfa oblecõna na to fšo cysta, bżaua* Cybulki Giż, *na to fšo posfa, kedy pşelezy ctery něżele, to benże vypųukana* ib; **2.** *poszew?* *poszwa* «wsypa» Szcz Pisz Olc: *cynovaćina – pşura f poşfe caųe to pşężynka* Łatana Mł Szcz. KS

poszewka (Z + P + lit) OWM i bl, SWMsd, psn; *pu-* OW Szcz Mrąg Ełk i bl; «powleczenie na poduszkę lub pierzynę»: *posefka do oblecõna na poduske* Jedwabno Nidz, *posefki, oblec na pşężynke* Łajs Nidz, zag. *puszewka bez szewka* [jajko] psn Stef RD 74, ● *mõjke można wźónć φ posepke* Olecko, więc *matka uszykowała mi na tę podróż w polszewce legomin, włożyła bochen chleba, kawał okrasy i twarogo* Dywity Olsz, P 4, 14. KS

poszklíc (lit) W; *pošćklíc* W; «wprawić szyby w wielu miejscach»: *zimno się robzi ji trzeba łokienka do sklepu, stāni ji chlewach poszklíc* Tuławki Olsz, KF. KS

poszkodować «spowodować straty, szkody, wyrządzić jakąś krzywdę»: *to, co poškodowau, to potam popuáciu* St Kaletka Olsz, *abi jeden nie poškodowau drugemu, to zašeli tak, co zafše buy caue plani* Ruś Olsz, *pšuži buli taci zbrodhaže, to te pšćou poškodowali* Wygoda Olsz; **poszkodowany** «uszkodzony»: *odbudowau spe znišćone, poškodowane zabudowańa* Purda Olsz. DK

poszlapować zob. **poszlepować**.

poszlepować (Z + SWM IX) Mrąg Giż; tylko *-szlap-*; «spulchnić ziemię przed siewem, pobronować»: *pošlapowac bronoma* Upały Giż. KS

***poszmejkwac** «dodać czegoś dla wzbogacenia smaku, przysmaczyć»: *wi mužita častko, mi kuž, jak na pulwže, to [zwykły] pulwerkuž, jek še go pošmejkuje, to muwim torta* Frąknowo Nidz. (Od nm *smecken?*). DK

poszmergać «o wielu osobach: rzucić coś»: *A dziatki przy stole siedząc teź słuchają, Kiedy o figelkach, to się uśmiechają, A gdy o nieszczęściu, ramiona ściągają, Kiedy zaś o Bartku, łyżki poszmergają* GazOlsz XXIX 42. AW

poszorować «w odniesieniu do lnu: potrząść»: *ležou [len] tak dugo aš še uodležau, kedy pošorowau i pažžora uotpadau, tedi buy juš dobri* Leszno Olsz. UDK

poszpasować «pożartować»: *co ni mogę trochę poszpázowac?* Tuławki Olsz, KF. AW

poszperać «pomyszkować»: *poszperaj trochę na górze. Może najdziesz mykę twardą, com ją pod strzechą schowała* Tuławki Olsz, KF. DK

poszplitrować «rozbić na drzazgi, potłuc lub pociąć na drobne kawałki» Sząbruk Olsz. (Od nm *splittern*). UDK

poszpranować; pośw. tylko im. bier.; «zablokować wiele czegoś»: *mosty pošpranowane* N Wieś Ełcka. (Od nm *sperren?*). DK

posztamfować zob. **posztampować**.

posztampować (Z + SWMp) Nidz Giż Pisz; tylko *-sztamf-*; «w odniesieniu do kartofli: utłuc, rozgnieść» Karwica Pisz; **posztampowany** (SWMp) Nidz Giż; im. bier. AW, KS

***posztarkować** «wykrochmalić»: *poštarkuj weše* Mikołajki Mrąg. (Od nm *stärken*). KS

posztorcować (Z + lit + SWM IX) OWMzach; «w odniesieniu do gleby: zorać płytko, zwykle wstępnie» lok. jw.: *w ješeńi še poštorcuje, ubrunuje, na wosne še pšežože* Bredynki Resz; **posztorcowany** (Z) Olsz Nidz; im. bier.: *na žime muši bić poštorcovana, tedi na wosne bańže pobronovana* Ruś Olsz. AW

posztrejka «podściółka?»: *šečke še žne, do poštrejki* Bogacko Giż. AW, DK

posztrejować (Z + SDGW) Giż Pisz; «porozrzucać, rozesać» lok. jw.: *poštrejowac na uunji abo beže mocni* Sucholaski Giż; **będzie posztrejowane** «posypie się»: *na blaše, beže postrejowane cukrem* Bogaczewo Giż. UDK, KS

posztrejowanie forma rzeczownikowa czas. **posztrejować**: *pažžori, tilo do poštrejowańa do χlewa* Bogacko Giż. AW

posztuchać; pośw. tylko im. bier.; «tłukać, rozgnieść na miazgę»: *štukkartofle to poštuχane* Szczytno. KS

posztuchanie forma rzeczownikowa czas. **posztuchać**: *do kartofluχ poštuχańo – tjuček* Węgój Resz. KS

poszturać (Z + lit + SWMp) OW Nidz; **1.** «tłukąc, rozgnieść na miazgę» O Olsz Nidz: *troške šrutu veš i pošturaj kartofle* Turówko O; **2.** «uderzając uszkodzić, obtłuc»: *žižiš, jek pši pšecūngaru pošturali nāma myble* W, SWarm 119; **poszturany** (Z + SWMp) OW Nidz; im. bier. w zn 1: *kartofle bendo ugotovane i pošturane* Szmygwald Mł O. KS

poszturhać (SWMp) W i bl; pośw. tylko im. bier.; «w odniesieniu do kartofli: tłukąc, rozgnieść na miazgę». KS

***poszturować** «tłukąc, rozgnieść na miazgę»: *jak se kartofle pošturuje to som trempanki* Grabin Mł O. KS

poszukać (Z + lit) OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl, psn; imp 2pl *poszukajta* W, praet 1sg *ja poszukał* O Olsz, fut 1pl *poszukawa* W; **1.** «zająć się szukaniem kogoś nieobecnego lub zaginionego bądź czegoś zagubionego lub gdzieś zostawionego, odnaleźć, odszukać» OWMzach Mrąg i bl: *pōżem, mōyi, tatuša posukamy* Bartki Nidz, *Kej jej ni ma, to Źuna šeži na Źunce, posukaj, to ju najžes* Ukta Mrąg, *Iegnyško, pošukâi mi moje nove lače* W, SWarm 73; **2.** «dzięki poszukiwaniom znaleźć kogoś lub coś właściwego, odpowiedniego, wyszukać» OW Szcz Mrąg Giż Pisz i bl: *posukajem sobe drugo zone* Drygały Pisz, *posuka takego mociska, co go [len] wuozu i moknie* Dąbrówka Pisz. KS, DK

poszukiwać (Z + P) Resz Szcz; **1.** «starać się znaleźć; wyszukiwać» Szcz: *w Butrynach poszukiwałem takech męzow zaufania azeby ze niech miec soltysow, a niekogo jam tam nie zniałem* Klon Szcz, P 5, 58; **2.** «zajmować się odszukaniem, starać się odnaleźć» Szcz: *we Krakowie tak na nas ocekiwali, az nas telegramem posukiwali, bo jem było za dugo na nas cekać* Klon Szcz, P 5, 27; **poszukiwany** im. bier.: **1.** w zn 1: *tedi buyo na tyj jasności pošukiwane; kšejža Źoglonnali na te jasność* D Wólka Resz; **2.** w zn 2: *po dłużem czasie byłem przez straz polskom we tem miescu poszukiwany i na tem miescu mie już nie było* Klon Szcz, P 5. KS, DK

poszukiwanie forma rzeczownikowa czas. **poszukiwać** w zn 2: *ja zas w poszukiwaniu swojej rodzoniej matki wyjechałem szukac matki dziecy i wnukow* Klon Szcz, P 5, 58, ● *tyżestego jes stonki pošukiwane i o šudmy rano prose tu bić* Jabłonka Nidz. KS

poszurgać się «spędzić jakiś czas na ślizgawce (obj. SWarm)»: *žeci pošli ša troxa pošurgac* W, SWarm 119. KS

poszurgnąć się «pośliznąć się (obj. SWarm)»: *pošurgnuam ša i vikrańcuam sobže noga f kostce* W, SWarm 119. KS

poszustacz (SWM VIII + Kult MW MD) Pisz i bl; «taniec popularny na Mazurach». UDK, KS

poszwa zob. **poszew**.

poszwendrować; fut 1pl *poszwendrjewa*; «spędzić pewien czas na przeszukiwaniu jakiegoś miejsca»: *poszwendrować; poszwendrjewa trochę na górze, może najdzie wa kielbasę, co ją tam schowali* Tuławki Olsz, KF. KS

***poszybować** «popchnąć, posunąć»: *wgarne Źogęń prec, pošibuje do tuu, kuade na uopate, bošinuski robye* Pianki Pisz. KS

poszychtować «poukładać warstwami»: *poszychtować; dobrze poszychtuj na wozie snopki, coby zięcy wlaszo* Tuławki Olsz, KF. KS

poszyć (Z + lit) O Olsz Nidz; praet 2pl *poszylišta* Olsz; **1.** «uszyć wiele czegoś lub uszyć coś dla wielu osób»: *czyšta już wciórko poszyli na wesele?* Tuławki Olsz, KF, *tedy pojexali po krafca, pšivježli go do šebje i un v žimje im posyū Źubrańe* Kot

Nidz; 2. «zając się szyciem przez jakiś czas»: *mi χεβα tero troškë pośić i co prac* Turówko O; **poszyty** (Z) O; im. bier. w zn 1: *jäk buo bžâue* [plótno], *to biu košule pošite* Elgnówko O. KS

poszykować (Z + lit) OW Mrąg Pisz; «doprowadzić kolejno do ładu, uporządkować, też: przygotować wiele czegoś»: *pošikovaŭa fšistko v domu, a potam pošua na šila do Vagnerki* W, SWarm 119, *toć ta najmuotsa to ni tu fysytke papžeri posikovaŭa* [-s-, sic!] Lipowo O gm. Waplewo; **poszykowany** (Z) Mrąg Pisz; Nsg n -o Pisz, -e Mrąg; im. bier.: *taki šezlonk i do pošejena i do posuana, kedy uusko biuo posykovane to w żeń še pouozi* Polska Wieś Mrąg, *nažency sò take Kastki ze d'ževa i fšrotku tak posykovane, co jus tylko nut robzić* Hejdyk Pisz. KS

poszywać; pośw. tylko im. bier.; «zszywać jako wierzch czegoś?»: *drylich posywanj* [o wyspie od poduszki] Mikołajki Mrąg, SWMsd 16. KS

pościółeczka, pościółeczka lit bl; *pościół-*; hip «pościel»: *pościółeczka* bl, Kolb 612. KS

pościółka, pościółka (Z + SWMsd) Mzach Ełk, psn; *pościół-* Szcz Ełk; «pościel, też dem i hip»: *a na te fedry pšydo madracki, a potem pošćauka, tedy puążetka* Szczecinowo Ełk, *Jansze dziewczyny majo pościółki A jo ze swojo na snop łowsionki* psn IS LXVIII 597-6. KS

pościan, puścian (Z + lit + SWM VI, PJPAN LVII) OWM i bl; *po-* W Szcz Mrąg i bl oraz uogólnione w PJPAN, *pó-* Ełk, *pu-* OW Giż Pisz i bl; Gsg -u W Mrąg; 1. «cień rzucany przez człowieka lub inny obiekt» OWM: *poścân, a jek iže žecur to še boi sfego poścânu* Pustniki Mrąg, *puścân tak pokazuje obrâs cŭeci* Rybical Giż, *puścân i za cŭoŭekem i ŭot scepa* Zdory Pisz; 2. «duch? zjawia?»: *jek ten puścân Olobont pšyže, to beže zegor v Varšavže bžuu* Lichtajny O. KS

pościagać 1. «ciągnąć, zebrać, zgromadzić wiele czegoś»: *napšut tšeba go* [siano] *pot'šónić, porostšonsać, t'šeba go pšewrucić i pužnej pozgrobać, pošćonjgać na kobuŭy* Skorupki Giż; 2. «ciągnąć, zdjąć wiele czegoś, pozdejmować»: *I wziół ci jo wziół za te długie palce I pozciągół ci ji te złote psiszczanice* psn IS XXX 107. KS

pościć (Z + lit) W Mrąg Ełk, psn; cond 1sg *pościlabych* bl; 1. «zachowywać post» W Mrąg Ełk i bl: *φ póntek i šrode še pości Wojnowo Mrąg, ● a mój dziádek to w poście razu tubaki nie zażywał. „Niech téz i nos pości”, zwykle maziál* W, Bar 84; 2. «stosować odpowiednią dietę, powstrzymywać się od spożywania określonych pokarmów» Olsz i bl: *muszę tak pościć, bo dochtór zakazâl mi jeść mneso* Tuławki Olsz, KF, ● *przen A gdy go nie możesz zapłacić, To, psia jucho, musisz pościć* psn Stef II 103; por. **paszczyć?** UDK, DK

pościel (Z + P) O Olsz M, psn; coll «to, co się rozściela na miejscu do spania, poślanie; też: bielizna pościelowa»: *to co do pškrića to pošćel še mužiuo* Frąknowo Nidz, *to dostaua obrańe, co tam ona potšebovaŭa, pošćel, puąxte, kedi ona še ožeńi, cobu fšisko buo* Kajkowo O, UAM, *poščel cysto oblecona, bo jo χora jestem* Mazuchówka Giż, *Na mojej poscieli, Com się cieszyć mnieli, Ujrzyć tam dość brudastwa* psn IS XLI 162, *skšyňa tlo taka kasta, co sžovać pošćel to f skšyńe jo* Orzysz Pisz, ● *Synu Boży! uchodź wnet w egipskie strony, niedługo się grzała Twa pościel ze słomy* psn Mał III 43, *Pościlo twojo niech bando gady, Lekarstwem twoim niech bendzie wąz* psn IS XXXVII 140. KS

pościelić zob. II. **poślać**.

pościerać «doznać obtarcia, poobcierać»: *χοζύου f skoźnaχ na pšiboš i poścýrāju sobže nogi W, SWarm 125.* KS

pościnać (lit) Olsz; «wyciąć, ścinać wiele czegoś» Olsz: *te drzewa przy torfaku pościnali, bo będą tam robić torf* Tuławki Olsz, KF; **pościny** im. bier.: \diamond *đževo bańže v leše poścínane, tedi furmani to đževo pšizožũ do jezora na aplåga* Ruś Olsz, KN II 54. KS

pościółeczka, pościółeczka, pościółka, pościółka zob. **pościół-**
pościółki zob. **poszklić**.

poślad (Z + lit + SDGW) OWM i bl; *pu-* OW Nidz Olc i bl; «ziarno najgorszego gatunku, połamane, wyschnięte, niewyrośnięte, nienadające się na mąkę»: *fuxłuje se bes fuxtel, pšersa zorta se vžeuo do sévu, druga zorta do futru pšet koña, biduju, puślat kokosum, gouumpkum čisnò* Waplewo O, *poślåt pširsy, poślat ji drugi – ten pširsy da se znoúč – drugi wižućić pšet kur, pšet kacki, pšet geñši* Paprotki Giź, *poślåt to běhže ześrutovane, zmñelone i dla šfyñi* Próle Olsz, *puślat to ñic ñe varte, to pot mašyne odleći* Pietrzwałd O. KS

pośladek (Z + P) Olsz Mzach Giź Pisz Olc, SWM II; Gsg *-a* Olc; **1.** «tylna część wozu» Olsz Szcz Giź Pisz Olc i bl: *vus ma f pšotku pšodek, a f tyuku ma pòślodek* Tuchlin Pisz, *pšodek se kręćić a pòśladek jįže prosto* Paprotki Giź; **2.** ogp Olsz Szcz: *odebrał mu worek z jabłkami, a potem arapem mu nakładł co mu się na plecach i pośladku zmieściło* Dywity Olsz, P 4, 19; **3.** «o końcu żurawia umieszczanym na podpórce»: *no to benže take dva pale fkopane, co ten pośladek ñe upadñe, a na tym stoi* Kot Nidz. KS

pośladowy «o ziarnie: najgorszego gatunku»: *to można mujeć: pšersa zorta, druga zorta – poślat, to zboze pośladowe* Bogacko Giź. MGK

pośledni, pośledny (Z + SWM II, SWMp, SDGW) O Olsz Nidz Mwsch i bl; *-ni* O Olsz Nidz Mrąg Pisz Ełk i uogólnione w SDGW, *-ny* Olsz Nidz Giź; **1.** «będący gorszej jakości, lichy, marny» O Olsz Nidz Mrąg Giź Pisz Ełk i bl: *poślat, pośledne zboze to jesce rås tšeba ciśćeć* Skop Giź, *klujkry – pośledñi len* Pietrzwałd O, \bullet *muj Źojćec ñe čerpāju poduuk tšego, že fšañže byli my co [po] polsku muvil'i za pośledñix luži* Stawiguda Olsz; **2.** *pośledni wóz* Olsz Mrąg Olc zob. **wóz**. KS

poślinić «zwilżyć śliną»: *poślin to mniejsce, gdzie cię pszczoła ługryzła, to nie będzie tak bolało* Tuławki Olsz, KF. KS

poślinić się «zmoczyć się śliną, zaślinić się»: \bullet *pośliniuleś się jek prosiączek* Tuławki Olsz, KF. KS

pośliznąć się ogp: *v žime to bendo take stole Źostre, co se [koñ] ñe pośl'ižñe, to móvo i gręfy* Orzysz Pisz. KS

poślubić «zaręczyć się z kimś»: *Łóna mózi do niego: Mom ci jo w sércu janszého, Com poślubziła* psn Stef III 4. KS

poślubić się psn; «wziąć z kimś ślub»: *Otworz oblubzienico mñła, Gdyžeś mi się poślubziła, Serca twojego bramy* psn IS LXXIV 262. KS

pośmiać się (Z + lit) W Olc; ogp: *ni można się troche pośmiać* Tuławki Olsz, KF. MK

pośmiewisko (lit) W; «wyśmiewanie się, wykpiwanie»: *co służyło do utrzymania własnej rodziny, aby się nie dać na pośmiewisko* St Kaletka Olsz, Leng 123. MK

pościć się «posnać»: *ćemna noc zasua, psy se pośpsuy* psn. KS

pośpieszyć psn; imp 2pl *pośpieszta* bl; «udać się gdzieś, podążyć szybko»: *Pospieszmy na pole, Na błonie ksitnónce, Lnu ziółka tam rosnó, Dlo Dzieówek ksitnónce* psn Stef III 96, *Pośpiesta juz do zniwa, Formując się parami, Niech nasa zyzna niwa* *Okryje sie snopami* psn, Mał I 8. AW

pośpieszyć się (Z + lit) Olsz Węg Pisz, psn; imp 2pl *pośpieszta się* Pisz; «zrobić coś bez ociągania się»: *ty, krafcu, pošpes se!* Pisz, *Po kolandzie co tam bandzie Niechoj sia łuciesz Co ma komu podarować Niechaj sia pospieszy* psn IS XXV 91. AW

pośpiewać (Z + lit) Olsz Mzach i bl; praet 1pl *pośpiewalim* Nidz, fut 1pl *pośpiewawa* Olsz; **1.** «spędzić jakiś czas na śpiewaniu, też: zaśpiewać pewną liczbę czegoś» Olsz Mzach: *jak kozda sfoje pasma upšendūa, to tedy pospševali i potańcyli pši tem Narty Nidz, jakim pare pošpševali, jek χto χćau, to pošet spać, a χto χćau, to pošęžau* Napierki Nidz; **2.** «według wierzeń ludowych: śpiewem sprowadzić na kogoś śmierć» bl: *w okolicy Olsztyńka umieją także pośpiewać, tj. kogoś na śmierć zaśpiewać* bl, Wisła VI 397. KS

pośpiewanie «rodzaj rzucania czarów» bl, Kolb rp. DK

pośpiewuwać «podśpiewuwać» Tuławki Olsz, KF. DK

poś poś (SWM III) Mrąg Giż; «przywoływanie świni». KS

pośrednictwo; *pośrednictwo pracy* «o instytucji ułatwiającej znalezienie miejsca zatrudnienia»: *pracowałem szęśc miesięncy ze poszrednistwa pracy* Klon Szcz, P 5, 52. KS

pośrodek lit bl, psn; «środkowa część powierzchni» bl: *Zidziołem, zidziołem, Ale niezwyego, Na pośrodku pola Mnieczam przebzitego* psn Gęb II 86; ●● «centralne miejsce w grupie osób»: *Aby ona [narzeczona] na przyszły wtorek Miała gotowy swój zianeczek, Aby się pięknie wystroiła I w nasz pośrodek wystąpiła* oracja, Wisła VII 92. KS

pośrodku (Z + lit) Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz; «w środkowym miejscu»: *[trempl] drevnianu muši bić, taki ʘokrongu, pošrotku muši bić dura* Zgon Mrąg, *rozgońi po bokax, a pošrotku bruzde zrobzi* Skop Giż; ●● «w centrum grupy osób» Olsz Nidz: *to my oblekliłim še fšyscy v bzaue i pošli fšyscy za vžeš, ja pošęa pošrotku, a žeći po bokax* Natać Wk Nidz. KS

pośród psn; przyimek łączący się z G; tworzy wyrażenia: **1.** lokalizujące kogoś lub coś na środku czegoś i odpowiada ogp *pośrodku* psn: *Skoro zazwoni zwon na południe Jo zaraz ide do stołu, Jo ciebie widze pośród talerza I nawet w łyżce rosołu* psn IS XXXIII, XXXIV 124; **2.** lokalizujące kogoś w otoczeniu czegoś i odpowiada ogp *wśród*, *pomiędzy*: *jedyn ostał przy pastórz, a drugi, Oleksy posed pośród trzódi* psn IS XXIII 78; por. **wpośród**. KS

pośrubować (Z) Szcz, SWM IV; «wyregulować coś za pomocą śruby, zwłaszcza stopień skręcenia nici w kołowrotku»: *śruba, co można pošrubować, ci za lus* Szczytno. KS

pośrutować (Z + Kult MW JW) W Szcz Giż Pisz Ełk; fut 1pl *pośrutujewa* Olsz; **1.** «wstępnie pobronować wzdłuż skib» Szcz Giż Pisz: *pšed zytem pošrutować* Snopki Pisz; **2.** «w odniesieniu do ziaren, nasion: rozdrobnić na śrutę» W: *bury groch, jęczmniem ji zikę, pošrutujewa na śrut* Tuławki Olsz, KF; **będzie pośrutowano** «pobronuje się wstępnie»: *jek pžęři ras to byže pošrótovano, a potēm pobrónovano* Wiśniowo Ełkie. KS

poświadczać ogp: *pošfātćac* W, SWarm 119. KS

poświadczenie przen «doświadczenie gotowości do czegoś, wewnętrzne tego potwierdzenie»: *jek dostańe pošpatcěne φ serce, tedi do χštu* [o baptystach] Szczytno. KS

poświadczyć ogp: *pošfātčič* W, SWarm 119. KS

poświatny «dotyczący spraw świeckich, niereligijnych»: *to take pošfatne kletki – nie písice takeχ, lepij take do Boga písice* [komentarz do przytoczonej przez informatora piosenki] Głuch Szcz. DK

***poświatować** «?»: *ńeχ pańi pošfjatuje* Wykno Nidz. DK

poświęcać zob. **poświęcać**.

poświecić «oświetlić przez pewien czas, przyświecić»: *može mi trochę pošwecisz, bo zgubziulem knaflę ji ni mogę naleźć* Tuławki Olsz, KF. KS

poświęcać (Z) Mrąg Pisz; -ą- Pisz; pośw. tylko im. bier.; **1.** «przystępować do konfirmacji w kościele protestanckim» Mrąg Pisz: *o, ʒuna byua pošfencana, pšentnašće lat mo* Mrągowo; **2.** «kropić wodą święconą, święcić»: *na moģiuy, su pošfencane* [odp. na pyt.: Gdzie się grzebie zmarłych?] Pogubie Tylne Pisz. KS

poświęcanie (Z) Giź Pisz; «o konfirmacji w kościele protestanckim»: *evanģelicke košćouy to ʒodpusty ne robģiuy, tlo na pošfencane to žeći tēs tak spševali* Zdory Pisz. KS

poświęcenie «poniesienie ofiary»: *z tych walk powstanczych o których czytałem napelńiało się serce moje patryotyzmem poświęcenia za Ojczyzna* Dywity Olsz, P 4, 43. KS

poświęcić (Z + lit) OW Mrąg Giź Pisz, psn; inf -eć Pisz; **1.** «nadać czemuś charakter sakralny przez pokropienie wodą święconą lub wypowiedzenie odpowiedniej formuły» W: *f ten žeń, gģe košćuuy pošfenco, pšyježģa každy znajomy χoģby tam pšetnašće kilometruf na ten kermas* Gutkowo Olsz, Welkanoc, *kšunc pošfenci jojka, žećom še podaje* Purda Olsz; **2.** «uroczyście przyjąć do gminy protestanckiej»: *pošfenceć, beńģe cyeķem – teras može iść do komuńiji* Pogorzal Wk Pisz; **3.** «przeznaczyć?»: *Sukamy Pana wiećór i z rana, zbawinia nasego, By nas ošwiecił, sobie pošwincil, do królestwa swego* psn IS XIX 482; **poświęcony** (Z + lit) OW Mrąg Giź Pisz, psn; **1.** im. bier. w zn 1 W i bl: *ten rōzanec je pošwęcōny* Tuławki Olsz, KF, ● *pokopali go na smantāžu na ne pošfancūnam mńeģscu* W, SWarm 116; **2.** «taki, który przystąpił do konfirmacji» O Mrąg Giź Pisz: *wće pańi, ja pošpencona, wģegnano φ košćele* Kajkowo O, *mōj vnucek to ńeχ beńģe aby pošfencuny, to jus beńģe tylešći ģeģau* Pogorzal Wk Pisz. KS

poświęcić się (P + lit) W, psn; «podjąć się czegoś, uznawszy to za swoje główne zajęcie»: *kto z warmjaków na działacza się poświęcił musiał się z tem liczyć, że i życie może postradać* Dywity Olsz, P 4, 39, przs. *Chto sia czamu pošwanci, Niech sia koło tego kranci* psn Stef RD 90. KS

poświnić «zrobić coś niedokładnie, źle»: *omkńe, pošfūni* [o ominięciu przy oraniu kawałka pola] Maruzek O. AW

po świńsku zob. **świński**.

pot (Z + lit + Szyf ZOW) OWM i bl, psn; **1.** ogp OWM: *ugģouem še aš pot ze mńe višet* Hejdyk Pisz, *lobter sobzie pot z tusiny ji siek dali* Tuławki Olsz, KF, *z butuf to ja pot vylėvaū* Maćice Szcz, ● przen «znojna praca» Olsz Mrąg i bl: *po ńej – tom dostaū po pšetnašće feńiguf – tak muj zarobek pošet – muj pot* Dobry Lasek Mrąg, ● *krwawem potem doszedem do tego, co mām* Tuławki Olsz, KF, ● *krul muziuū do tigo majontkaģa: f poće mušis tvuj χłp zarobzić i ot ti pory odervaū tģ gburuf ot majantkuf preč* Pokrzywy Olsz, ● *fraz w pocie czoła* bl, *oblicza* «wkładając wielki wysiłek

w osiągnięciu czegoś»: *Kto pracuje f poće čoua Zafše gožen χfauy* psn, *f poće Źoblica tŹego beńżes poźnau χleba* Wejsuny Pisz; **2.** pl «wypocenie się»: *psi jenzyk – na poty* Zdory Pisz. AW, DK

potajemnie ogp: *chodzieli potajemnie przez granicę do Polski* Klon Szcz, P 5, 7, *tak i pozniej pracował potajemnie i donoszył co tylko mógł nas zawiadomiec o wszystkim* ib, 37. MGK

potaćcować (Z + lit) W Giż, psn; «potaćczyć»: *My na wesele zaprosim woju, Potaćcujecie trochę lu noju* psn Zient 177. MK

potaćcówka «zabawa taneczna»: *może pódziesz ze mną na potancówkę?* Tuławki Olsz, KF. MK

potaćczyć (Z + P) Olsz Nidz Mrąg, psn; ogp: *kuža podjedłi, potpili wina i wotki, sobe potančili* Butryny Olsz; **potaćczono** z podm. uogóln.: *grano na harmonce i potanczono* Dywity Olsz, P 4, 14. MK

potargać (Z + lit + SDGW) Olsz Szcz Mrąg, psn; «poszarpać, popłatać»: *Pacholek, koziołek A panienska kozkia Siglowali, potargali Połamali łózka* psn IS LXXIV 260, *chto mi tak tu ten len potargął?* Tuławki Olsz, KF; **potargany** (Z + lit + SDGW) Olsz Szcz Mrąg; Nsg n -e Olsz Mrąg; «popłątany, zmierzwiony, zwichrzony»: **a** «o resztkach zboża na ściernisku» Olsz Szcz Mrąg; *targanka to te co esce tam ostanę psi sjomnie, tako potargano, to tedi beńże zagrabżuna* Wipsowo Olsz, SDGW 52; **b** «o włosach»: *łod czego ty mász takie potargane włosy?* Tuławki Olsz, KF. DK

potargać się «stać się zwichrzonym, popłątany»: *gdzie ty bułaś, co ci się tak włosy potargały?* Tuławki Olsz, KF, *chto ten len tak lichu klepął, co się tak potargął?* ib. DK

potargować «spędzić pewien czas na uzgadnianiu ceny»: *kupsisz nie kupsisz, ale potargować możewa* Tuławki Olsz, KF. AW

potargować się ogp Tuławki Olsz, KF. AW

potarpać się «wdać się w szarpaninę»: *Jek sie ze psem pogniewali, Za goro sie potarpali* psn IS XXXIX 154. AW

potasowy ogp: *żucali stučne nawozi – sól potasowó* Bukwałd Olsz. MGK

potąd «dotąd, do tego miejsca»: *ryjka je cauo, a to putont je duon* Węgój Resz. AW

pote zob. **potem**.

potem (Z + lit) OWM, psn; *pote* bl; **1.** «po upływie jakiegoś czasu, później» OWM: *u nas to tlo Ćiblijo to kšonc pšecita tekst i potem kâzańe tak s pańeńci rozgaduje* Niedźwiedzi Róg Pisz, [mėšonc] *na staże, a potem še ceka co pštże mūodi* Ryn Giż, *podesfa, a potem jak še podże, to ftedi potkūadek pšyże* Tuchlin Pisz, *napšut ucen, to potem pażouek, to muwom celadnik, to potem mejsler* Wały Szcz, *kedaj tu byuo tyš podanstfo, a potem byuo znešone* Giławy Olsz; **2.** «dalej, w następnej kolejności – zwłaszcza przy opisie konstrukcji, rozmieszczenia obiektów w przestrzeni» O Olsz M: *koc na spót, a potem puaxta* Gardyny Nidz, *noğa to caua noğa – a potem beńże kolano* Wejsuny Pisz, *a potem Źoś, potem futer, a pot futrem stoųek* Lisy Pisz, *potem iże kanau Šymonski, potēm jest jezoro Šnarduo* Biała Piska, UAM, *napšut iże ta pãra, a potem družna i sfat* Snopki Pisz; **3.** «przy wyliczaniu: następnie, ponadto, poza tym» O Olsz M: *napšut brukujem żelaznu kożóu, kożouek, potēm obcyŹgi tšeba* Sucholaski Giż, *uŹški do jeżeńa, videlce, potem do tūučeńa kartofli, potem do pany bića* Giżycko, *ŹeŹurka, to potem jest i kuna, co po dżewaχ skace* Zdory Pisz, *jedne so prave, potem*

pempki, gujski, puug^rżypki Brąswałd Olsz, *żefcyna ma cårny abo bżauy klejt, to potem ślejer i żanek z myrtuf* Budki Olc, ● *to so ruzne blaży i potem jaki kuż tak śe ta blaża nazywa* Zgniłocha Nidz; **na potem** «na później»: *resztę łostaziwa sobzie na potem* Tuławki Olsz, KF. KS

po temu zob. **ten**.

potera (Z + lit) W Nidz; zwykle pl «zatrącenie, zmarnowanie, poniewierka»: *jagbi mu beda biua, to ma śe do ni zguośić, to ona dopuki beże zić, to ona go φ potere ne da* Gardyny Nidz, *toć ni możewa go dać w potery* Tuławki Olsz, KF. AW

poterać (Z + lit) W Szcz Mrąg, psn; -tyr- W Szcz; praet 1pl *poteralim* Mrąg; **1.** «pogubić, potrącić» Mrąg i bl: *Kajka z baty vylecau I az do dna polecau, Nis śe do bżęga pšycmyrau Korki, capke potyrau* psn; **2. a)** «pomarnować, doprowadzić do zniszczenia»: *pši tak cajiški roboće žanci potyrâ koñi niś zarobzi* W, SWarm 119; **b)** «doprowadzić do czyjejs zguby»: *i una ošystke cõrki tak potyrau, zabiua* Stawiguda Olsz; **poterany** im. bier. w zn 2a: *trafna żoska, duzo miškancuf, tero potyrane budovnie* Pasym Szcz. AW, DK

poterfaska, poterwasa, poterwaska zob. **buterfas-**.

potęga lit bl, psn; **1.** «władza»: *Jezus moc szatana skroćil I potęgę mu wywrõcił, Ze nie może tu bonować, I pieniędzmi wciąż szafować* Kal 1892, 14; **2.** «moc, siła»: *Potenği vroguf žiś śe rozvauy, Ale ty żyjeś orle naš bauy* psn. AW

potępic (Z + lit) Olsz Nidz Giż i bl, psn; **1.** «pozbawić ostrości, stępic» Olsz Giż: *chto tak potępsiuł kose?* Tuławki Olsz, KF; **2.** «sprawdzić, ściągnąć na kogoś potępienie» Nidz i bl: *wżęua puakać: cośće wi ino uciñli, esceśće na sto lat potępsil'i duuzěj; te sto lat muśeli tam pokutować duuzěj* Jabłonka Nidz; **potępiony** (lit) Olsz i bl; **1.** «skazany na potępienie, pozbawiony zbawienia» Olsz i bl: *będziesz potępsiony* Tuławki Olsz, KF; **2.** im. bier. w zn 1: *takiem potępsionem nożem ja ni mogę krajać* Tuławki Olsz, KF. AW, DK

potępic się (Z) O; «stać się nieostrym, stępic się»: *jak śe [kosa] mocno potępi, to beże poklepana* Pietrzwałd O. AW

potępienie psn; rel. «utrata zbawienia, kara piekła po śmierci»: *Kiedy mõnz łod żony Weznie rozłõnczenie, To pudze do chwały, Drugie w potępszienie* psn Stef II 86. AW

potępieniec «o upiorze» Olecko, SWM VIII s. 11. AW

potężny (P + lit) W, psn; **1.** «stanowiący potęgę, górujący nad innymi» W i bl: *opjeduwał rosmajte powjastki a pszeważnie o polscie napsziekat, że polska była duzem i potanżnam krajem od moża do moża* Szczęśne Olsz, P 2, 1; **2.** «mocarny»: *Bzierze Prusok swojo broń W swo potężno krzepko dłoń* psn IS LXXIII 260. AW, DK

potkać (Z + lit) OW Szcz; «spotkać; trafić na coś» OW Szcz: *jakem šya ot Finka ot poćungu bes moju ýoske, me potkou taki starušek* Dłużki O, UAM, ● *a jak taki wyjaterek się potkało, ze się mieli dookoła i smieczy, to mowili, ze diabeł tancy* Klõn Szcz, P 5, 67; **potkany** (Z) Szcz; Nsg n -o; im. bier. w zn «utkać w dużej ilości»: *tedi rēncñiki, tedu grubýizne do puaxtõfi tak duzo biuo tedu tēgo potkano* Kałęczyn Szcz, UAM. AW, DK

potkać się (P + lit) W Szcz; «spotkać się»: *az się potkałem z jeden goszczem, to sie ze mie naszmał, ze to nie jest Berlin, tylko Olsztyn* Klõn Szcz, P 5, 12, ● *takamu kosmatamu cõwożekoži kaźdi voli zejść z drogi i z nam śa ne potkać* W, SWarm 66. AW

potkanie «poprzeczne nitki w tkaninie; wątek» Kozłowo Mł Nidz, Fal PST III m. 91. AW

potknąć «uderzyć (tu przén)»: *Choc djablów byłby pełén świat, Co potknąć by nas chcieli, My nie boimy sie ich zrad, Będziemy tryumf mieli* psn IS CXXIII 352. DK

potknąć się ogp: *czy miał trochę w czubie albo jaki inny przypadek, dość że się potknął, jaja z kosza wyleciały i potukły się na miazgę* GazOlsz XXIX 28. DK

potłuc (Z + lit + SWM IV, Fal PST) OWM i bl, psn; fut 1pl *potłuczem* Mrąg, praet 1pl *my potłukli* Olsz; **1.** «poniszczyć rozbijając, roztrzaskać» W Szcz Mrąg Pisz i bl: *nama tu ʒokna wybziłi, co my za Polsku śli, šafe z garkamu potukli, z mńiskamu Gady Olsz, gestapufce i ɣitlerofce tak dũugo byli, aš mi potũukli okna i žvi Stanclewo Resz, Ruski popalili, potukli, pobrali* Bobrówko Mrąg, ● *przen a ten nóz to wszystkie mury i kamnienie potłucze, bo jest najostrzejszy* Purda [D] Olsz, BWM 48; **2.** «tłukać rozdrobnić, utłuc» O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz: *veŋgel dixt tak f šmate vžũúš mũotka, potũuc go dixt, na prošek Dłũzki O, UAM, brej – kartofle potũuko, šmetano posypšo i to dla žeći Guty Różyńskie Pisz; ●●* «rozbić na płasko» Giż Pisz: *kãrmónada – ģensa še u'žńe, potũuce i w jajki okuluje na patelńo i še pŕece* Gawliki Wk Giż; **3.** «młóć, połamać słomę Inianą» O Olsz Szcz Pisz: *to štéri ɣuopi najente, to len potũukli, widrašowali, co len biũ mentki* Liwa O, *tšeba go [len] zebrać i suszec, to tedy go tũuko, potũuc bes takò ćerlice* Orzysz Pisz; **4.** «nabawić się stłuczeń lub spowodować je u kogoš» W Pisz: *łobaluł się ji potłuk sobzie kolano* Tuławki Olsz, KF; **5.** «wytluc, wybić»: *zajonce to w žime pšysũy tak te Ruski to iɣ potũukli, pozabžijałi* Krzywónoga Szcz; **potłuczony** (Z + lit + SWM IV) OWM, psn; Nsg n -o Mrąg Giż; im. bier.: **1.** w zn 2 WM: *kãrtoflove fluce potũucòne, ʒokrasòne, tedi ježòne* Skop Giż; **2.** w zn 1 O Mrąg Giż i bl: *tom pšijexali do domu, to byũo fòšo potũucuno, jesce našpińili w izbze* Śwignajno Wk Mrąg; **3.** w zn 3 O Resz Pisz: *len zamocuny, rosposterty na rose, jek usɣńe ɣmara roboty, cepami drešowany, potũucony z grupšego, terty* Zwierzewo O; **4.** w zn 4 Olsz Ełk: [gospodarze] *wezno te warkoće kamńeńami porostũukuju, to tedy te mary majo palce potũucòne* Purda Olsz, SWM VIII s. 9. AW, DK

potłuc się (Z + lit) OW Mrąg i bl; **1.** «ulec rozbiciu, strzaskaniu» W i bl: *bóti mńãuem ze šćkua. Šetem po kamńeńaɣ, še potũukli* Kaplityny Olsz, Stef JPW 58; **2.** «zostać zmiażdżonym» O: *s kadiku, co biũ tũucony, co tako muza še zrobiũa, tako paćo, co tak še potũukũa ta skóra* Lipowo gm. Waplewo; **3.** «nabawić się stłuczeń» W Mrąg: *mój chłop zleciãł z woza ji się potłuk* Tuławki Olsz, KF; **4.** «pobić się nawzajem»: *to še potũukli časem vedle takého guupstfa* Kajkowo O, UAM. AW, DK

potłukać się; fut 2sg *będziesz się potłukał*; «tułać się, błąkać się»: *lecz po obcych krajach będziesz się potłukał* psn IS XLIII 169. AW

potłumiać «poskramiać, hamować»: *On potłumia ich hardości* Ze mnie w moc nie dostanã psn IS LXXV 260. DK

potoczyć (Z + lit) W; «poostrzyć, wyostrzyć na toczydle»: *novã kosa tšeba nãpšũt potoćić, a potam dobže viklepać* W, SWarm 119. AW

potoczyć się lit bl, psn; cond 1pl *bym się potoczyli*; **1.** «pójść chwiejnym krokiem; zatoczyć się» bl: *Pšised do ñij we ɣtorek, Ona kodri moci, I 'žnyũa go uãxu bes uęp A ón še potoci* psn, *Pšijcie ziwo, jak chto moze, onoc nas jednak nie zmoze, a choçbym sie tez potocyli, tobym sie tylko do szklaneci nawrócili* psn Mał III 133; **2.** «poturlać się» bl: *Á ja sie zrobie złotym pierścienćem Potoce ja sie ubitym gościńćem* psn Kętrz 60. AW, DK

potok (Z) Mrąg Pisz Olc, psn; «strumień, struga»: *jek Salamòn pobudovau košću to [ścięte drzewo] biuo pouozune na potok Cedrun do pšexodu Jagodne Pisz, taki potok, kaccki pudo na to Mikołajki Mrąg.* AW

potokać (lit) W; «popijać»: *pożyczyć tobym nie chciał, choćbym miał przy nágorszy robocie chléb wodą potákać* W, Bar 48. AW

potoknąć (lit) W; 1. «popić» W: *zjád psiernika ji potoknął zinem* Tuławki Olsz, KF; 2. «opłukać»: *zará po uobżeże pomuua sta[tyki, potoknúua v žimni vože, viterua rančnikam i fšistke fpožúntku pouukúadaua na rogálu* W, SWarm 119. AW

potomek (P + lit) OW Nidz Ełk, psn; Gsg -mku W; 1. «dziecko w stosunku do rodziców; też: inny krewny w linii prostej w stosunku do swych przodków» O Olsz Nidz Ełk i bl: *buł król i królowo, a ni mnieli żodnych dzieci i prosili Boga gorąco o potomka* Ruś Mł O, BWM 127, *ji brutkån to jeszcze potumek tod tech Szafãdzkich Klukowskich* Tuławki Olsz, KF, *gospodarują do dziś dnia potomkowie dziadka* Dywity Olsz, P 4, 2; 2. coll «potomstwo» W: *potam pytá sia, siula má potómku po psiérszam chłopsie* W, Stef OK 26. AW, DK

potomka «o biblijnej Ewie, pramatce ludzkości [omyłkowo?]»: *z Evi to še fšo vzeuo; kebi ta vasa potomka ne zgzesúua, biuabi ftem raju* Konopki Wk Giź. AW, DK

potomność «następne pokolenia, potomni»: *Jo, co Winczarów warmijskich znołem, Dlo potomności to łopsisołem, By nasi bracio, co tu przybyli, Się doziedzieli, jek my tu żyli* psn Zient 178. AW

potomstwo (P + lit) Olsz, psn; «dzieci w stosunku do rodziców; potomkowie»: *potumstwa ni mają to ni mają komu gospodarki zdać* Tuławki Olsz, KF, *ja jestem tesz katoliekiem i zostana tak że i moje potomstwo* Szczęsne Olsz, P 2, 18. AW

potop (Z) W Giź Ełk; «rozległa powódź, zwłaszcza jako biblijna kara za grzechy»: *tyncia to Pon Buk dou na pamnontke potopu i na tyn znak Pon Buk dou tynca, co juš potopu ne bynże, ũuna vode psije* Wilimy Resz, *teras kedy kořo, to jesce take grube demby lezu, to po potopie* Skomack Wk Ełk. DK

potopić «uśmiercić wiele zwierząt przez utopienie»: *młode koty potopsili, jená jenego łostazili* Tuławki Olsz, KF. AW, DK

potopić się (Z + lit) O Olsz, psn; «o wielu osobach: stracić życie przez utonięcie, utopić się» O Olsz: *båt się przewróciul na jeziorze ji wszyscy się potopsili, ená jeden się uretowuł* Tuławki Olsz, KF; **potopiony** im. bier. w zn «być zalanym jakąś cieczą, zatopić się»: *Tam ze i una tyz swój kuniec wziela Połozywysy sie gardło swe przezniła* Tak potopione we krwi swyż lezeli psn IS XII 470. DK

potorać «poniszczyć, robiąc dziury»: *fšenže žuri robastfo potože* Ostróda. AW, DK

potorędzie; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; pejor «obrzydliwa, niezdolna stara baba, potwora»: *ni moga juš patšić na to potorańże, bo to gáda i gáda i gambi zamknúńć ni może* W, SWarm 119. MK

***pototrować** «rozgrzebać?»: *mak pototrujo; marxef fsažiť, ale jej ne zberaş* Głuch Szcz. DK

potrachterować, potrachtować zob. **potrakt-**.

potracić (Z + lit) Olsz Szcz Mrąg Pisz, psn; praet 1pl *my potracili* Pisz; 1. «stracić wiele czegoś, zostać pozbawionym czegoś cennego, doznać szkody, uszczerbku» Olsz Szcz Mrąg Pisz i bl: *fšystke fajności to potraciłi, pšy ocař brałi* Keraty, *mašiny* Mącice Szcz, *zdroże potraciłi sobże, na kelkože dważeśće mnešency*

robiłim N Ukta Mrąg, *Bo skarby droge uatfo čuovek straći, Ale nałuki żaden ne potraći* psn; 2. «pomordować, pozabijać»: *Wszystkich marnie potracili, Chociaż niewinnymi byli* Kal 1890, 11. AW

potracić się (Z) Pisz; «poginać; pogubić się»: *żifcoki še potraćiu y χuopy v vojne* Rostki Pisz. AW

potrafić (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Węg Pisz, psn; 1. «umieć, być w stanie coś zrobić» lok. jw. i bl: *ona potraši tak po polsku i po mazursku* Szmygwald D O, *a nawency tkane, tylko tkane, mama ne potraši, ale bapka jo* Zdory Pisz, *uina ne iest do roboti [sic!] na fsi, navet gajši viflaćić ne potraši* W, SWarm 186, *to ja tak ne potraše [odpowiedzieć] – to tšeba šiue guove uamac* Wejsuny Pisz, ● *vojna potrafiši šiua zuigo, neχ Buk brońi* Soltmany Węg; 2. «dosięgnąć, spotkać»: *A to cię potrafi dla twej niezbożności* Żeś przed Panem twoim czynił wielkie złości psn IS XLIII 169. AW, DK

potrakterować (lit) Olsz i bl; -cht- bl; «poczęstować»: *gospodārz potrakterował swojego siujsiada konjakiem* Tuławki Olsz, KF. AW

potraktować; tylko -cht-; «uraczyć, poczęstować»: *čam vaju tyš na tam veselu potraχtovali?* W, SWarm 119. AW

potratować; tylko -re-; «depcząc, traktując zniszczyć»: *biduo potretovauo pši tryfće gvaut uofsa i jancnaña* W, SWarm 119. AW

potraw (Z + lit + SWM III) OWM; pu- OWMzach Mrąg Pisz; «trawa odrastająca po skoszeniu; też: powtórne sianokosy»: *pšeršy šnyt, a potem putraf na žime, to tak o teχ casaχ, teras putraf us pošecony, šerpšėń* Lichtajny O, *kón lubi, zeby co tfartšego zjišć, potraf to dłuzej ferdouuje, a šano prentko* Szczecinowo Ełk, *pjersi šnit to šano, drugi šnit to potroφ* D Wólka Resz, *pšerša kožba, a to drugo to pótrof* N Wieś Ostródzka, ● *krova še kārni tu šeco, plevańi, burakańi, zemńakańi, šanem, kuńicino, pšersim potravem i drugim* Biała Piska, UAM. AW

potrawa (Z + lit) W Nidz Ełk, psn; ogp: *ksióndz w niedzielu wołał, że potrawy na maśle można jeść i we psióntki* W, Stef OK 33, *na śrotku stau stou, uobrusam pšikriti, i rozmaijte potravi na nam* Butryny Olsz, Stef JPW 32, ● *i marχefki sobye pšihose, cėbulki, te potravi, co mi na obzadi brāk* Jedwabno Nidz, UAM. AW

potraćić «dotknąć czegoś niechcący, zawadzić o coś»: *potraćiułem garnek ze śniotanę. Łon zleciāl a śniotana się wylała* Tuławki Olsz, KF. AW

potretować zob. **potratować**.

potrępać (Z + SWMp) O; «depcząc pognieść»: *ona [indyczka] ino te robaki šukā, ona zbože, to šiua ne [zje], χiba co potrėmpše* Dłużki O, UAM; **potrępany** (Z + SWMp) O; «rozgnieciony, utłuczony»: ◇ *jak kartofle bendo ugotovane i potrempane, uokrasa benže vytopšana na panefce i potem ten tuk benže vlany f to* Szyldak O. AW

potrępić «rozgnieść, utłuc»: *kartofle še najperf potrempsi* Szyldak O. DK

po trochu «w małych porcjach, stopniowo»: *ne iyc uod razu tak dužo, lepsi jest jeść po trochu* W, SWarm 169. DK

po troszce lit bl, psn; «w niewielkich ilościach, po troszku»: *Panno brutko, po trosce* Poracz, *panna, miłe goście* oracja, Kolb 120. AW

po trosze «stopniowo, po trochu»: *a ja pracował dalie i potrosze ziemnie dokupował* Szczęsne Olsz, P 2, 13. AW

potrójny (Z + SWM X) O Olsz Ełk; «złożony z trzech części»: *jadro – ta gensta potrójna šeć* Swaderki O. AW

potruć «pozbawić życia za pomocą trucizny, wytruć»: *wszystkie szczury w chlezie potruli trucizną na szczury* Tuławki Olsz, KF. DK

potruć się «o wielu osobach lub zwierzętach: ulec zatruciu»: *potëm byli te snopki [lnu] namocõne v vundõj; v ježëže to ñe, tylo f torfaki, bo v ježëže to mõvili, co se ryby potrujo* Orzysz Pisz, *by się wnetki potruli temi pilckami* Tuławki Olsz, KF. AW

potrwać (lit) W; «zająć, zabrać określony czas»: *pševũska tile cegui potrfã kila dñi* W, SWarm 125, *to jeszcze potrwać, aż na ciebie przydzie kolej* Tuławki Olsz, KF. DK

potrzaskać 1. «uderzyć kilka razy»: *co ʘostažuu, šua za num, tatku wešće i mñe, buu žui, wžuu kij počaskau i šet dałi* Purda Olsz; **2.** «zniszczyć, rozbić»: *Warszawa i Berlin, to so psienkne mniasta, Francuz nasymu psise, ze łon go potrzaska* psn IS LXVIII 241. AW

potrzęchać «w odniesieniu do suszącego się siana: potrząsając wzruszać, przetrząsać» Kozuchy Pisz, SDGW 46. AW

potrzęsać «poruszać czymś»: *kruczysko flãdrami potrzęsa* bl, Kolb 605. AW

potrzęsnąć «poruszyć, wstrząsnąć czymś kilka razy»: *potrzusnij ten worek z kartoflami to zięcy wlezie* Tuławki Olsz, KF, ● *fraz potrzęsnąć workiem*: a) «przekupić kogoś»: *Olsztyńskie sendacze, sendzó takie prawo Co workiem potrzójsnõ, wyroczek łaskawy* psn IS LIX 218, b) «wydać wiele pieniędzy»: *na tych torfowych łakach zwykle lichã trãwa, tu brãk różnošci: przedewszystkam potrzęsnãć workam...* W, Bar 86. AW, DK

potrzęsuwać «poruszać kilkakrotnie»: *tšimou ʘõn rance v kešãnaž i potšõjsuou ʘokćami, tak, jęgbi ša žćou ʘobgoriać po bokãž* Szãbruk Olsz, KN III 213. DK

potrzęść (Z + lit + SDGW) OW Szcz Giž Pisz; **1.** «potrząsając rozrzuć, rozpostrzeć, roztrząsnąć» W Szcz Giž Pisz: *pšut se sšće, tedi se potšëñš, tedi se pševroći, zgrabi se do žuntkuf i kuada se f kupki* Bredynki Resz, [len] *z moćiska vyjoñć i potšusć na rosse* Ługwałd Olsz; **2.** «poruszyć wstrząsając, przesiać»: *zbože potšusć, gejstše i žodše pšetaki do zboža, žorka pšeleco a grož zostañe* Liwa O. AW, DK

potrzeba (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** «użytek, używanie; też: zaspokajanie tego, co jest niezbędne» W Szcz Mrãg Giž Pisz Olc: *wižopšënek – do spoży potšebi* Giżycko, *kšonc pšyže na kolende i zbjerã na potšebi košćouã* Ługwałd Olsz, ● *jo, pãre gãši mava i tam kokoši, bo to žicë drokše tak, na sfoje potšebe prove mãva* Gady Olsz, UAM, *droga dla vñasnej potšeby* Kowale Oleckie, ● *kõh jest žudoba, žurnã dla cyeKa tẽngo f potšebýe jest* Biała Piska, UAM; **2.** «to, co jest niezbędne, służy do użytku, zwłaszcza codziennego»: *pšepožãstki o soli, o žlebže, o insi potšebže* Napiwoda Nidz, *potim [len] byñže terti, klepani i s tygo može virobžãć rozmaijte potšebi* Węgój Resz, JP XXXIII 49; **3. a)** «konieczność, przymusowa sytuacja wymagająca posiadania lub zastosowania czegoś» Olsz: *gotów byłem dla tej Polski, tej mojej Ojczyzny, wszystko nawet życie moje w razie potrzeby ofiarować* Dywity Olsz, P 4, 23; **b)** «opresja, tarapaty» bl: *zag. bieg wykonawszy, we mnie odpoczynek masz dla siebie, czytawszy z tyłu, na mię bierzesz, choć nie rad, w potrzebie [grób] bl, LitLud 86, tak Maryja nas ratuje w każdej potrzebie* psn IS LI 191; **potrzeba** orz. (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** «jest niezbędne, konieczne»: *kobeta zamõłći tam mõłki, stoi to i kisã, jek potšeba žlip pëc, to wleje ten kpas ø tã mõłko* Stawiguda Olsz, *to tedi žëfke se zgožiuo tak, paropka jenugo – a tak na žime to ñe potšeba biuo, ñe brukoval'i luže* Ełk, *najprzõd zložyc tyle piẽnędzy ile potrzeba na jakisz remont lub budowłã a potem coz poczãcz* Stryjewo Resz, P 1, 5, *do takęgo domku potšeba žëšëñć, dvanašće tyšenci cegeu* Biała Piska, UAM, ● *fraz potrzeba komuš jednej*

klepki «ktoś jest niespełna rozumu»: *znalas take špecunce robãcki, za kazde zunda pŕxcnet zŕotyŕ i muwi, co to stonka to jes drugi gatunek, tes jednej klepki mu potŕšeba* Wykno Nidz; **2.** «trzeba, należy» Pisz i bl: [len] *potšeba pošać, potem go tšeba wípšuuć to on cisty jest* N Guty Pisz, *I matce potrzeba co dać Ze nam da syna oglãdać* psn IS LXXXII 279; **do potrzeby** «ile trzeba»: *na polu take ŕokopi w zemni, muti; to jes muter šeroko i duuga jak do počšeby i beŕže tšŕžešći centimetruŕ guemboko wikopane* Szãbruk Olsz. AW, DK

potrzebno (Z + P) OW Nidz Mrãg Olc; «potrzeba; jest potrzebne»: *ja pracować nê moge, mne počšebno luži* Mikołajki Mrãg, *potšebno biło od tschech do szešciu osób psytem* Gryźliny Olsz, P 3, 3, *tako dropka, co tam še ŕtiko druti, tylo šuuã špulkuŕ potšebno* Łabuchy Resz. AW

potrzebność «zapotrzebowanie»: *taka potŕšebnošć jãk na wolnum rinku nê buã, bo zistêm kartowi biã ŕprowãzõni* Ryn Giž. AW

potrzebny (Z + P + lit) OWMzach Giž Pisz, psn; sup na- O, ◇ Nsg n -o Resz; «niezbędny, przydatny» OWMzach Giž Pisz: *pšeuunze, ale nãjŕenci to ružne žeći take, co potšebne bui ti muodi pože* Dłużki O, UAM, *do tẽmpŕŕ nozicuf jest pšilnik potšebni* Gawliki Wk Giž, *zavdy gros potšebny* Rostki Pisz, *tobže bi ša pšidãu taki vipočinek, ale mne – na co uõn jest potšebni?* Woryty Olsz, Stef JPW 3; **potrzebny** w uż. rzeczownikowym «człowiek ubogi, potrzebujący»: *Trfajmy pšy Panu v žecenskej ufnošći A uže-lajmy potšebnym z miuõšći* psn. AW, DK

potrzebować (Z + P + lit) O Olsz M, psn; praes 1pl *potrzebujem* Olsz Giž, praet 1sg *ja potrzebowała* Nidz, praet 1pl *my potrzebowali* Nidz, *potrzebowalim* Pisz; **1.** «mieć zapotrzebowanie na coś, nie móc się bez czegoś lub kogoś obejść» O Olsz M i bl: *to dostauã ubrañe, co tam una potšebowaã, pošćel, puãzŕte, kedã ona še ožeñi, co bi fšisko buõo* Kajkowo O, UAM, *chto chciał to sobie dać strãcać z wyplaty i jak potrzebował to na kazdãm chwilẽ otrzymał* Klon Szcz, P 5, 18, *z ŕofci je niẽso, žouãa i skõra, to su tšã gatunki ŕture cŕek barzo ŕele potšebuje* Biała Piska, UAM, *mušeli me ale za dwa goži-ny pušćić, bo ja še tak tũumacyũ co mne muj batalion potšebuje i ceka na mne* Jabłonka Nidz; ●● «wymagać określonych warunków» O Szcz Mrãg Pisz: *a potẽm [ẽm žižau] te mosti, te to nalinove, ŕture tẽngo žele pracã potšebowaũ* Biała Piska, UAM, *ovjes juš potšebuje na pevno dobrã grunt* Kajkowo O, ib; **2.** «być zobowiązany, przymuszonym do czegoś przez określoną sytuację, musieć» O Olsz M: *druczba prosił tem słowem: „Proszę na szlub i wesele ze gorocom kuchnãm – to znaczyło że nie potrzebujã ze sobã nic przynoszec do wypicia i do jedzenia* Klon Szcz, P 5, 65, *jak on umer ja dostauã sto pšeuñšẽont markuŕ, to ja nê potšebowaã taki prac brać* Nidzica, *sfrinãec nê potšebuje bić murovanu – može i z ževa razu bić* Biała Piska, UAM; ●● impers «trzeba, należy» O Nidz Mrãg Pisz: *halftra to jek do futrovaño nê potŕšebuje stijmać* Elgnówko O, *i te butki majo vuasne dvẽže, drŕi i tẽni žŕami lo še... nê potšebuje razu otfožić* Biała Piska, UAM, *nazajutš moŕki dosypać šiuã ten roscyn potšebuje vigñešć, dobže vigñešć, dać zakisać ze dva gožiny* Mikołajki Mrãg; **3.** «używać czegoś, posługiwać się czymś» Olsz Mzach Mrãg Olc: *to jesce z drevna to ja vžizãu, ale nê potšebowaũ* Olecko, *bo to f kazdym jenzyku to i to še potŕšebuje, to skũadñej casem to potŕšebovać, casem co inse* Frãknowo Nidz; **4.** «brakować (impers)»: *w dobrem gospodarstšẽ nigdy ŕleba nê potšebuje* Pańska Wola Giž; **potrzebowany** (Z) O Olsz Nidz Pisz; Nsg n -e O Olsz; im. bier. w zn 3: *oba byũy potšebovane vrazzy: do naju i do nas* Frãknowo Nidz, *kuñ to*

mã ślępsę, juże, jo, to nie jest potšebowane do jidua Zezuty O, ◇ to jest mńejsce mńanzj zabudowańem, to bańże potšebowane do vozuf Purda Olsz. AW, DK

potrzebowanie «użytek»: *uotuk – nie je do potšebowańo – mauo na nēm rośće – take psaski, vydmuça Gietrzwałd Olsz, kreφ do potšebowańa, juça do ničęgo Szyldek O.* AW

potrzebować «używać»: *kruj, mi go tu nie potšebowyvali* N Wieś Ostródzka. DK

potrzeć (Z + lit + SWMp) Olsz Nidz Mrąg Węg Giż Pisz Ełk, psn; inf -ć Mrąg, w temacie praet -er- Olsz Mrąg Giż Ełk i bl; **1. a**) «zetrzeć na tarce» Giż Pisz Ełk: *kartofle se poteruo i pšes šmatke se pšezneuo – to kukeuki* Orzechowo Ełk; **b**) «rozgniatając rozetrzeć» Mrąg Giż Pisz: *to s tēgo nētusa to ti pazurki wicunć i ususić i potřšić* Lipowo Mrąg; **2.** «w odniesieniu do lnu: oczyścić włókno z paździerzy» Nidz Mrąg Węg: *jak se potaruo s tyx paźżoruφ, to potem oklepać klepaduem* Kamionka Nidz; **3.** «rozprowadzić coś na jakiejś powierzchni, posmarować»: *daj chleb to ci trochę potř pomąską* Tuławki Olsz, KF; **4.** «poniszczyć»: *pod uoknam na nālepšo iebuōnka ša uušadui i iepka lotrovaui: pouōfka poterui, a pouōfka na zāmna spuščaui* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 18; **potarty** (Z + SWMp) Mrąg Giż Pisz Ełk; Nsg n -o Giż, praet z podm. uogóln. bez słp. Giż; im. bier.: **1.** w zn 1a Giż Pisz Ełk: *šnetka uotvazuno i uobrana, cista i bez terke poterā* Szczybały Orłowskie Giż; **2.** w zn 2 Mrąg Giż: *◇ tedi take nēli ćerlice, to beńże tak pouamani, poterty* Kosewo Mrąg; **3.** w zn 4 Giż: *ja tera ide fšo, řaumy poterte, pońiščone, oset, zegofki pšet oknem rosno* Mazuchówka Giż, *pšęšlim pšęxtu bes Rēn, bes Ryn most byu poterty, puwajoncy* Sucholaski Giż; **4.** w zn «natrzeć» bl: *Jo koza rogato, na puu obderto, Plėwamu poterto, Kto pšřže to go řp, řyp* psn. AW, DK

potrzeć się; w temacie praet tylko -er; «ulec zepsuciu, zniszczeniu»: *raz jednemu chłopowi poter sie wóz* Gąski Olc, P 6, 4. AW

potrzymać 1. «trzymać coś przez pewien czas, przytrzymać»: *potrzymaj trochę kone za lejczyki* Tuławki Olsz, KF; **2.** «pozbawić wolności na pewien czas, zatrzymać chwilowo w odosobnieniu»: *to ji tedy wźeli do uUkty do wāży i to jix tedy potšimali i puščili* Śwignajno Wk Mrąg; **3.** «pozostać w niezmienionym stanie, nie ulec zniszczeniu»: *teras i te dentysty to fšo tēmcasovo rob’o; moje to korōnki to potřšymali dva lata i vuuamali* Orłowo Giż. MK

potulnie ogp: *dzieci lusiady potulnie na łazie ji słuchaly* Tuławki Olsz, KF. DK

potulny ogp: *jek jem ji prawdę poziedziāt zarā się potulnejszā zrobziūla* Tuławki Olsz, KF. AW

potumanić «otumanić, ogłupić»: *dycht go tam potumaniuleš tem gādanem* Tuławki Olsz, KF. AW

poturać (Z + lit) Olsz; **1.** «osiągnąć coś, wskórać» Olsz: *w trzeci karczmie im poszlo tak samo, teź nic nie poturali* N Kaletka Olsz, BMW 150; **2.** «podołać, sprostać»: *nie ziem, czy jā potóram za wāma z robotą* Tuławki Olsz, KF. AW

poturbować (Z + lit) Olsz; «zadać wiele ciosów, pobić»: *w karczmie poturbowali naszego siujsiāda* Tuławki Olsz, KF; **poturbowany** (Z) Olsz; Nsg n -o, praet z podm. uogóln. bez słp. Olsz; im. bier.: *o tyx āngresjāx napřisać, napadaç – byuo dužo, źeći neras poturbowano* Purda Olsz. AW

poturbować się «doznać obrażeń, potłuc się»: *zleciāt z woza ji trochę się poturbowāl* Tuławki Olsz, KF; **poturbowany** im. bier.: *poprosilem ich ażebym mogł u nich kilka dni odpocząć, gdyż byłem srodze poturbowany w tej jeździe* Dywity Olsz, P 4, 17. AW, DK

po tutejszemu zob. **tutejszy**.

potwierdzić (Z + P + lit) WMzach; fut 1pl *potwierdzim* W; **1.** «uprawomocnić, zatwierdzić; urzędowo poświadczyć» Olsz Nidz: *poł roku trwało nim go Landrat potwierdził za sołtyśa Dywity Olsz, P 4, 27, pšiset em do grańicy, dokumenti co mi potšebne byu wikupšy, daŭ potpíržić i jus moja wendrupka zacëu sŭuj pocontek Jabłonka Nidz*; **2.** «przyznać, przyświadczyć»: *muszę sam potwierdzić, jako kierownik we Wilbarku tak było źle do pracowania, bo to jest miasteczko nieduże, tak sobie szrednie Klon Szcz, P 5, 42*; **3.** żart. «pokrzepić, dodać sił»: *my sobie już „potwierdzim” i twoje pubeczki wysuszam* W, Bar 41. AW, DK

potworek lit bl; «stworek»: *potworek, chtórnego nas lud nazywa kolbogiem abo kobutem odpoziedzał ji: Nie martw sie, ja ci pomoge* bl, Mał I 17. DK

potwór «stwór, dziwoląg»: *kiedyś to przed laty na Śniardwach to się pokaziwali takie różne rzeczy, potwori w rozmazitych postaciach* Łupki Pisz, Szyf ZOW 94. AW

poty «zęby kultywatora»: *cyńki kuliwatra po mazursku to poti ot kuliwatra Sądry Giż. (Nm Pfole)*. AW, DK

potyczka «bójka, bijatyka»: *I sabla także pięknie ostrzona, W kilku potyckach juz doświadczona, Jako że ja nią wywijoł, Kiedym sie ze chłopcami bijał W Cerwsku na piwsku* psn IS DXCI-VIII 41. AW

potykać «spotykać»: *jà ŭ čajsto potikâm s tovaram na rinku* W, SWarm 119. AW

potykać się 1. «spotykać się»: *ŭŭni śa zavdi nãżeli i χantnie śa potikali* W, SWarm 119; **2.** «idąc, zawadzać nogą o coś»: *Boć i mój konik ma cztery kopyta, A jednak czasem się mocno potyka* psn, Wisła IV 801. AW

potykanka lit bl, psn; «spódnica; też: sukienka na co dzień»: *Myślisz ty, macioro, coś wojewodzanka; Czerwony kabocik, bura potykanka* psn, Kolb 345. AW

potyrać zob. **poterać**.

poubierać się; praet 1pl *poubieralim się*; «o wielu osobach: ubrać się»: *šë poubžerałim, poobžonžalim i śe umylim, potem zas śńadańie Myszk* Pisz. UDK

pouchodzić «o wielu osobach: odejść skądś, opuścić jakiś teren»: *tutej teras te Ruske to i pouχožil'i, to teros Polaki śezó na tyχ mjejscaχ* Dybówko Mrąg. UDK

pouciekać (Z) Olsz Mzach Mrąg Pisz; praet 1pl *pouciekalim* Nidz, *my pouciekali* Szcz; «o wielu osobach: uciec; też: opuścić, porzucić miejsce pobytu»: *ot strachu żywi zamkl'i i poućekali* Nidzica, *pšylećeli z pykami, dručane pyki mel'i pšoruny Nency, to my poućekali do zyta Mącice Szcz, żeći poućekali, ja sam ostaŭ i sam muše pracować* Bobrówko Mrąg. UDK, DK

poucierać «wycierając, osuszyć jedno po drugim»: *Jek rozkazał tak uczynił Obliczka jej poucierał Ta chusteczka mokro buła Jakoby we wodzie buła* psn IS XXIX 105. UDK

poucinać ogp: *połucinãtem konce łod rózy Tuławki Olsz, KF*. UDK

poucząć 1. «dawać wskazówki, rady»: *jest to zielgá bzieda, kiedy chtóran naród, abo jego czaś nimã przewodników, chtórzyby go łoswecali i pouczali* Olsz, KN III 215, przs. *słowa pouczają, przykłady porywiają* W, Bar 136; **2.** «przyuczać»: *ale był[y] częźke starania krow pouczac czognięca wozow* Klon Szcz, P 5, 1. MK, DK

pouczyć (Z + lit) Olsz Nidz Pisz; praet 1pl *pouczylim* Pisz; «poinstruować, nauczyć»: *jà go pouczę, jek mã zrobić Tuławki Olsz, KF, kuśi fejne pšęcem i Polskiχ pouučylim fejne kuśi pšęc* Zdory Pisz. MK

pouczyć się (Z + P + lit) Olsz Mzach Mrąg; **1.** «nauczyć się (zwykle o wielu osobach)» Szcz Mrąg: *starix us ni ma a mūode ne mogo; še ne poucyli spšewać* Mrągowo, *to bylem w tej fabryce i pouczyłem się juz dobrze rznąc szkło i to mie się pozniej przydało* Klon Szcz, P 5, 18; **2.** «o wielu osobach: skończyć szkołę, wyuczyć się» Olsz Mrąg: *jek še poučili, to jem pokupaū mašiny do śića i do žańa mašiny* N Kaletka Olsz; **3.** «zająć się uczeniem przez pewien czas» Olsz Nidz: *mógbyś się jeszcze trochę pouczyć* Tuławki Olsz, KF. MK

poufale (P) Olsz, psn; «w sposób świadczący o braku dystansu»: *oskarżyła mie policia do Nadleśnego, że za poufale z tamtejszą ludnością żyję* Dywity Olsz, P 4, 55. KS

poufały «zachowujący się zbyt swobodnie»: *proszę téż by panowie muzykanci struny zatrzymali, Aby im nie brzmiały. [...] Aby tacy poufali nie byli A mnie w mojej mowie nie przeczyli* oracja, Sien 255. UDK

poufny (P) Szcz; «tajny, sekretny»: *ja we Chorzelach pełniem dalej swojām pracę komendanta poufnej placowki* Klon Szcz, P 5, 35. UDK

poukładać (Z + lit) O Olsz Giż; fut 1pl *poukladawa* Olsz, praet 2pl *poukladališta* Olsz; «ułożyć wiele czegoś w odpowiedni sposób» O Olsz: *χto mñou moćisko no to [len] tak wżóć na grómade i potem zagreżić, ale go tak musi poukūadać, co on še ne rozleći i potem čéškego nakūaść* Zwierzewo O, *poukūadāłem te cegły jenā na drugą* Tuławki Olsz, KF; **będzie poukładano** «w odniesieniu do wielu rzeczy: układa się»: *na policki benże poukūadano* Paprotki Giż. KS

poumierać (Z + P) Olsz Mrąg Pisz; ogp: *Rusek mūodyχ braū do Zyberyji i tam poumīrali* Nida Mrąg, *fšyscy poumīrali na sfincūχa* Kluczniak Olsz. UDK

poumywać; praet 1pl *poumywalim*; «pozmywać»: *ūobzat em wa'žil'i to escem ne poūumuwal'i* Mrągowo. UDK

pounosić «o wielu istotach: unieść, popodnosić»: *bidūo pouunošūuo ūbi do góri i ze strachu posχožuuo do jedni grómadi* Gryźliny Olsz, Stef JPW 10. UDK

pourzynać; praet 1pl *pourzynalim*; «w odniesieniu do wielu drzew: ściąć, powycinać»: *tutaj nel'im tako fejno ūolsyne, to poūužynałim, ne dažo hīc rosnońć* Kwik Pisz. UDK

pousiadać «o wielu osobach: pozajmować miejsca do siedzenia»: *fšisci pouuśadali na ūāfkax, tīlo nā parū ne buuo juš mñejšca* W, SWarm 120. UDK

poustawiać «ustawić wiele czegoś w odpowiedni sposób»: *jek juš tedi še wybēli, to sebrać go i w grómatki poustawać* Mrągowo; **poustawiany** im. bier.: *◇ byže zažežony do lnu terća, poustažany na rystunki na wondole, pot nem bēže sūaby ogeń zrobžony* Olecko. KS

poustroiwąć; pośw. tylko im. bier.; «ubrać strojnie wiele osób, postroić»: *jušhā je ośrut nocy, žēcī sum poustroivane i žonki na guovax i sfčiki* Wygryny Mrąg. KS

pouściskowywać; fut 3sg *pouściskowywa*; «ściskając, połączyć ze sobą wiele elementów»: *jak ten bednaš jix robi, ma prowos i jex pouściskowywa* [o klepkach w beczce] Mikołajki Mrąg. KS

poutykać; pośw. tylko im. bier.; «zatknąć wiele czegoś, poosadzać»: *◇ zakī, tylo bendo zastažune i tycki bendō poūutykanē* Tuchlin Pisz. UDK

pouważać «obserwując przez pewien czas, zwrócić na coś uwagę»: *to jus je dobre, žeńaue, ja muse pouvazać sobe* [odp. na pyt. o dojrzałe zboże] Frąknowo Nidz. KS

powabiac «kusić co jakiś czas, namawiać»: *to tak chodzi, a powábzio... cobyś sie i kiej ci lichu – to weź sie, pozieś!... A kiej ci lichu – to idź, kradnij!...* Szczytno, LitLud 81. AW

powadzić «skłócić, doprowadzić do sprzeczki»: *diχt nepotšebñe grůska ftrůncaua śa do m̄uodyχ i iχχ ze sobũ powažuua* W, SWarm 120, ● [gorzałka] i *powadzi i do brzytwy doprowadzi i do krádzierzy pobudzi* Szczytno, LitLud 81; **powadzony** im. bier.: *pšistõmpšuu do ñego Mñixãu, s χtõrnem buu powažõni i zuapãu* Kuba pod ramñe Różnowo Olsz, Stef JPW 51. DK

powadzić się (Z + P + lit) W Nidz Olc, psn; fut 1pl *my się powadzim* Olc, praet 1sg [ja] *się powadził* bl; «pokłócić się, posprzeczać się»: *kupce kolegi śe oba powažili o sfoje pšeñeņze a gospodaś śe śmau bo śedemžeśont marek vygrau* Gardyny Nidz, *Ivan śe powažiu ze sfojo kobžito i jo višastau* Giławy Olsz. AW

powaga (lit) Ełk, psn; 1. «o poważnym wyglądzie» bl: ● *Tak wszystko gotowe, Niedźwiedz pomrukuje, Za sendzie sie stazi, Swo powage stroji* psn Gęb II 105; 2. «godny, poważny charakter czegoś»: *tõnem prožby i powagi* Skomack Wk Ełk, PME XIX 98. AW, DK

po wajem, po wajem, po waju zob. **waj**.

powalać (lit) Olsz; «pobrudzić, poplamić»: *powãlãteś sobzie nos* Tuławki Olsz, KF, *krew wyprysnie na twój szorc i go pokrwaži. I weź go i wywodź, co ci go powalali* Purda [D] Olsz, BWM 50. AW

powalać się «pobrudzić się»: *gdzieś ty się tak powãlãł?* Tuławki Olsz, KF. AW

powalcować (Z + lit) W Szcz; «wyrównać powierzchnię walcem» W; **będzie powalcowano** «wyrównuje się walcem»: *uõłki žosno tẽz bẽⁿdo zderte na carno, tedi bẽⁿže trawo zaśano, powalcowano* Szczytno. AW, KS

powalić 1. «przewrócić na ziemię; pokonać»: *jek śa do ñego zabràu, to miślãu-am, že go povali, ale uñn dãu sobže z ñam reda* W, SWarm 133, ● *przen W calej złości nie poradzi nam, Bo juz skazany sam I słowo go powali* psn IS CXXIV 352; 2. «rzucając kolejno, zgromadzić coś w jednym miejscu»: *powaluu pãre uafkõp na kupe, zapaluu sobe śpatuõ, uõgãn zrobuu* Gietrzwałd Olsz; 3. «poddać jakiemuś działaniu, rozwalić»: *jek uñi tak teñi traktožištañi guẽmboko povalõ, poonacõ, poorajõ, to carno žem zvalu i tedi na pãšek do gõri vivalõ* Gołdap, UAM. AW, DK

powalić się (lit) W, psn; 1. «zwalić się na coś całym ciałem, rozłożyć się» W: *jek śa uupšuu, to razu śa ñe zevlũk, tlo s fšistkam povaluu śa do uõža* W, SWarm 201; 2. «upaść, przewrócić się (tu przen)»: *Za lasam, za górõ Spotkãł sia zicher ze chmurõ, Zapasy sia porwali, Chtõran sia prandzy powali* psn Stef RD 21; 3. «najechać gromadnie»: *prazie na Pasym i wszystkie sztery Purdy, na Pajtuny, Klewki i Butryny powalã sia Moskale na Łolstyn* W, Bar 95; **powalony** im. bier. w zn 2: *jek kuχarki pošli do komori, naležli Kubovo jek dũugo povalõno na dilãχ* Różnowo Olsz, Stef JPW 51. AW, DK

powalnica «miednica»: *powalnica – ñisa do pomiwañõ* Polska Wieś Mrąg. AW

powala «sufit»: *Jek ci skocul do powaly, Nowłoki mu popękały* psn IS LXVIII 241. AW

powalkować; pośw. tylko im. bier.; «pomaglować»: *fšistke povuoki sũ povaukovane* W, SWarm 120. AW

po warmiacku zob. **warmiacki**.

po warmijsku zob. **warmijski**.

po warmińsku zob. **warmiński**.

powarzyć (lit) W, psn; «ugotować wiele czegoś»: *v domu tyš je gvãut roboti, bo tšeba fšisisko pospšũntac, fšisisko považic, a na ũotpočinek nima času* W, SWarm 120. AW

po waszemu zob. **wasz**.

poważać (P + lit) Olsz; «szanować kogoś, liczyć się z kimś»: *jã tam takiech ludzi nie powãžãm, co tak machlujã Tuławki* Olsz, KF. AW

powążyć; fut 1pl *powãžywa*; **1**. «o kilku osobach: dokończyć ważenia»: *zaczekãjta jeszcze siulkę. Tlo żyto powãžywa ji zarã przydziewa na zieczerzę* Tuławki Olsz, KF; **2**. «uszanować coś, uznać za ważne»: *jech powãžul i prawdopodobnie te kamnanie* [którymi obrzucono Polaków] *jeszcze ležom* [schowane] *Szczęśne* Olsz, P 2, 20-21. AW

powąchaczek «o nosie zwierzęcia»: *a koza mnaũa nos, a to ne buũ nos, tlo povõ!žaccek* Ruś Olsz. AW

powąchać 1. «wciągnąć nosem zapach czegoś»: *dãj mi tež trochę te ksiãtki powuchać* Tuławki Olsz, KF; **2**. «o zwierzętach: rozpoznać węchem, wywęszyć»: *uñi to povõňxajõ, vnetki uñi to pomñarkujõ* [o dzikach niebojących się stracha na polu] *Kajkowo* O, UAM. AW

powątpiewać «poddawać się zwątpieniu»: *žõžby daũ maũo, ne povontpëvajmy Ježli zaš vele, ne rosprašajmy* psn. DK

powąz zob. **pawaz**.

powbijać (Z + lit) OW Ełk; fut 1pl *powbijawa* W; «wbić po kolei wiele czegoś» W: *potam z tégio drzewa narobziwa goždzi i powbijãwa w bole* W, Stef OK 46, *knëble ša powbžijo* Butryny Olsz; **powbijany** (Z) O Ełk; im. bier.: *čtyry bauki i f tyx baukaž dury povërone i cynki povbijone* [o bronie] *Liwa* O. AW

powchodzić «o wielu istotach: wejść kolejno do wnętrza czegoś»: *tõbãcz, czy kokoszy juž powchodžily do kokoszãka* Tuławki Olsz, KF. AW

powciągać (Z + lit) OW Mrąg; praet 1pl *powciãgalim* Olsz; **1**. «przewlec, przeciągnąć wiele czegoś» Olsz: *nãphytãce vetžli f ta postava kele nãvoju, pofcõŕgali po jedni mñiçi pšes mñiće-nice i pšes pŕõxa ũãčikem* Brãswãld Olsz, KN III 211; **2**. «ciągnąć, umieścić gdzieś wiele czegoś»: *powciãgalim wozy do szãtru, coby nie zmokly* Tuławki Olsz, KF; **powciãgany 1**. «nawleczoney»: *kele maũej* [sieci] *to so te kory jeno, tak pofcõŕgane na take šnur, to uñi tšimajo te šëć* *Malinowo* O; **2**. «powsuwany»: *mi neli taku seroko, taka drapka buãa, to bil'i pofcõŕgane te špulki* *Dobry Lasek* Mrąg. AW, DK

powejdować «o wielu zwierzętach: żerując, potratować, poniszczyć»: *žiki me povejdoval'i kartofle* O, JP XXXIV 280. (Od nm *weiden*). AW

powelować «wybrać w głosowaniu»: *wej powelowali tam takiego konserwatystę* bl, KN IV 295. KS

poweselny «odbywający się po weselu»: *pošli na rešty popšic abo doješć, povesełne popraviny* Ługwałd Olsz. AW

po westfalsku zob. **westfalski**.

powędrować (Z + lit) Resz Mrąg i bl, psn; «wybrać się na wędrowkę, udać się dokądś, wyprawić się»: *I powandrowõł na kraj šwiata, Nimać tam siostry, ani brata* psn Stef III 39, *terãš vëndrovñik fšãt na koña i povëndrovãũ šukać klãtki* *Stanclewo* Resz, KN IV 325, ● *ale no przecie, kempe w rogu pola zostawziemy, boć przecie jenacy toby wszystkie mysy do stodoły powędrowali* bl, Mał I 7, ● *przen tak tyn dekel še pomaũu zamknõu i pomaũu f te jizoro povëndrovãũ i f tej guembži utonõu* *Mrãgowo*. AW

powędzić; pośw. tylko im. bier.; «uwędzić wiele czegoś»: *s šinki, tom povijmałi košće i povēzōne Dłużki O, UAM.* AW

powęszyc lit bl, psn; «powachać (tu przen)»: *Choćby rozpuścił i stado gęsi, Już mego wianka nikt nie powęsi psn, Kolb 129.* AW

powganiać, powgoniać «nagnać wiele istot, powpędzać»: *jena kobzieta już swoje robactwo powganiała nad zieczorem i już szła zieczerso warzyć Purda [D] Olsz, BMW 66, povgonać fšystko [o ptactwie domowym] Butryny Olsz.* AW, KS

powiać «wiejąc, wywołać podmuch, zawiąć»: *skoro žatr požeje, to še kuřzi, žarno vižeje Gawliki Wk Giż.* AW

powiadać (Z + P + lit) OWM, psn, **powiedać** (Z + P + lit) OWM, psn; *poj-Olsz Nidz Giż Pisz Elk Olc, ped- Olsz Nidz; praet 1sg ja powiadała Pisz, ja powiedział O Resz Pisz, fut 1sg f będę powieść Pisz, 3sg będzie powiedział Pisz, 3pl będą powiedali Pisz i bl, cond 1pl my by powiedali Olsz; 1. «mówić; oznajmiać, wyrażać opinię; ustnie udzielać informacji (też: donosić), wyjaśnić, wskazówek lub odpowiedzi; relacjonować; też dk.» OWM: *powjada: pućće, pućće, bo umaruja oštaju Butryny Olsz, mi še fcale nić ne klei, co tam mam povedać Ornowo O, pravde povadam, pošcipali mne te žviža Maćice Szcz, kobžeta na nego co Źon guupstfo požeda Jabłonka Nidz, χuop zživōnu powada: ne znām ty babi Hejdyk Pisz, ktoś še pytoū žēcuka, co by zrobiū, gdyby vygraū v loteryjo mīljony, on povada, co poželiūby i zaŹus do domu Ornowo O, mu [chłopu] požedoū, cyby un ni mōg grać, jenygo wyzwolić Źot tygo graŹa Maradki Mrąg, dokūadnie požedać jek ta riba beŹže važōnā, to ja teš tule ne žēm, bo še za kuřarke ne ućuūem Pasy m Szcz, UAM, paŹni tam vstompši do Šulcuf, una tam moze požedać Wykno Nidz, a mu powādāū, gže to takā čarownica je Wygoda Olsz, povedau onēmu burŹisčšōvi, co Źi maū tym pocongem jeřać Ornowo O, i žona pšišua do nego i powjedaū, že ona jest negžećna, že go na take liře uože pouožuūa spać Gardyny Nidz, tyn gbur zacoū požedać, co un furmanke s towarem Źau žiść i pod gure ne muk vjeřać Jagodne Pisz, žećur to še šadijo dokela ojca, to on požadaū Bałdy Nidz, kedi co zobaciū, to požedaū do pana Rybno Mrąg, ● kej še soŹžili ja tez biūa za špatka, ale to tam bilī Źauš, mi vēžełi – duzo bi pojeđać Szczytno, ● przen Požedaū mi wasa pstra kokoska Ze vam tyle jojek naŹosuā psn; 2. «wygłaszać określony tekst, przekazywać na głos jakąś opowieść» OWM: *kšonc mazurske kazane pojeđau Mikołajki Mrąg, a tedi takō pšeprostke požedaū Kałęczyn Szcz, UAM, powiadali sobie roźnie Historije i Bajki i bilo bardzo wesolo Gryźliny Olsz, P 3, 3; 3. «używać danej nazwy, jakiegoś określenia lub języka; nazywać; też dk.» O Olsz M: *ty povedaš tšōnek; mas gadać, to gadaj godne – grabyisko Jabłonka Nidz, špiŹnske suowa požedaū ib, suysaua o gaře, ale u nos ša tak ne poveda Butryny N Olsz; 4. «odzywać się; o zwierzętach: wydawać określony głos» Olsz Mrąg Giż Pisz: *ja ne moge vēle povedać i ne moge šiūa suuřać, kedy mne tak řto vēle gada, to mne dudŹauo tak f teř usař Ukta Mrąg, jek ona zaceūa požedać, to ja nićem ne rozuŹaua [mowa o osobie z za Buga] Wejsuny Pisz, [o kurze] to ona tak požeda ka ka ka i ona zŹeše Polska wieś Mrąg; **powiedajac** im. wsp. ndm. w zn 1: *kupschily sobie chatpke [...], powidajonc ze nely mocno dorze, chleba bilo dosytz Wały Nidz, P 9, 12; **powiadany** (Z) O Pisz, **powiedany** (Z) O Giż Pisz; Nsg -e O, -o Pisz, praet z podm. uogóln. ze sfp. O; im. bier.: 1. w zn 1 O Pisz: *mne jest požedano, co tamtymu ta reŹjka jest otćento Pogubie Tylne Pisz; 2. w zn 2 O Giż Pisz: pši tum pšenzeriu bojki biūi powēdane Snopki Pisz.* KS******

powiadanie (P) Nidz, psn, **powiedanie** (Z) Pisz; forma rzeczownikowa czas. **powiadać** w zn 1: *wiele lat dorowało, ne mogę pamnentatz powiadana mojej mnilej Matky Wały Nidz*, P 9, 4. KS

powiadomić «przekazać komuś wiadomość»: *gospodarz ktory gospodarke po rodzicach odziedzicil i chczal sie zenic, wyszukal sobie Rajka, ktory powiadomil rodzicow tej mlodej wybranej panni Stryjewo Resz*, P 1, 2. AW

powiaduwać (Z + P) Olsz, **powiedować**, **powieduwać**, **powiedywać** (Z + lit) OWM, psn; *powiedować* Olsz Nidz, *powieduwać* W, *powiedywać* OWM; praet 1sg *ja powiadywał* Olsz; **1.** «mówić, ustnie przekazywać wiadomości, informacje, wyrażać opinię; relacjonować» OWM: *to vem ot mojej gruski, ona powedywaŭa, že zakisili to i se dauo robzić pivo* Frąknowo Nidz, *stare luže se sxožili pšuć do jednego, to se powedovali ružności* Purda Olsz, *po co žóne požeduješ uo duugaŭ* Woryty Olsz, Stef JPW 3, *požedywaŭ sfojemu kolegoŭi pšes telefon to sprave Gardyny Nidz, jek χto co powedywa, a jak mu χce pšyfužyc, to „jo, jo” abo i „pravda”* Frąknowo Nidz, ● *to dlačego mne požeduješ co ja tu na te mnejsce vjeχau, bo jezoro duže to može kožu jechać gže χce* Pasym Szcz, UAM, ● *przen jeskoŭki – to jest barzo fejn ptašek, fura v ogrótkach kele budinkof i sobže fejn požedujo, jek budujō gnastka* Pasym Szcz, UAM; **2.** «przekazywać na głos jakąś opowieść; wygłaszać określony tekst» OWMzach Mrąg: *v žime to štrykovali to pšendli i tak sobe ty bajki rozmaite powedyvali a umeli powedyvac* Smolonek O, *stare luže mogli požeduwać, a my žeci reži suuχali te bajki, terās to tšeba pšecytac* Purda Olsz, *powjaduwał... napszyklad. Jazusz wzał clap [= chleb] i blogoszlawiał* Szczęsne Olsz, P 2, 9; **3.** «używać danej nazwy, jakiegoś określenia lub sformułowania» O Olsz Nidz Giż Pisz Olc: *moji rožice požedyvali ješče „grunzel”* Giławy Olsz, „*końinki*” mužili, *ni muj ojčec požedywaŭ „φ kuŭinkach”, ale co to ja ne žem* Frąknowo Nidz, *wžól na dzatka wiewodzie ze niema tak powjaduwacz bo tylko dzezczom zgorszanie daje* Szczęsne Olsz, P 2, 2. KS, DK

powiastka (Z + P + lit) W Mrąg Pisz; «opowiadanie, historyjka lub anegdota»: *uopožeduvau nāma požastki s starožejskyŭ časuf* W, SWarm 149, *panstfu povem jedno povastke* Ukta Mrąg, *ale tom ča žis zbauamučuŭ tami požastkami* W, SWarm 199. KS

powiat (Z + P) O Olsz M, psn; Lsg *powiacie* Nidz Giż Pisz Olc; **1.** «jednostka administracyjno-terytorialna» O Olsz M i bl: *u nas byŭo tak: φsχodne Prusi – pare powzatof to byŭo Mazuri, potym, paŭe, byŭa Warmija* Bartki Nidz, *Warmijā grahičy s powatām ostruckām i ž Nižico, i ze ščyčėnskem powjatām, s ketšyŭnskem* Stawiguda Olsz, ● *mazurska mova byŭa f kazdym poveće insa* Pisz; **2.** «urząd powiatowy»: *przyszly wybory do Parlamentu i gminne i do powiatu* Dywity Olsz, P 4, 27, *lantrout f požaće* [odp. na pyt. o urzędnika ważniejszego od sołtysa] Bogacko Giż. AW

powiatowy (Z + P) Olsz Szcz Mrąg Giż; przym. od **powiat** w zn 1: *jeszcze sam pamietam i od babci co my opowiedala, ze lekarz tylko był w powitowem mieszcie i teź nie wsęndzie* Klon Szcz, P 5, 66, *ne žem, ci to onu s kroniki povjatowej, ci navet vojevuckej* Użranki Giż. AW

powiązać (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giż Pisz Olc, psn; fut 1pl *powięzem* Resz Pisz; **1. a)** «połączyć coś, wiążąc – często w określony sposób» OW Szcz Mrąg Giż Pisz Olc i bl: *najžencěj jeŭcneŭ, to jus se požoⁿze, zvali na gromade i vozec se zara beŭže* Kobołty Szcz, *potem klepac esce klepaduem, čisto zrobzić, v garstki požonzac* [len] Krutyń Mrąg, *požūžali žito f snopki i zara go uustāžali f kozuŭi* W, SWarm 67; **b)** «wiązać,

zrobić dużo czegoś, nawiązać» W Pisz: *potäm go [len] zgrabźli i duže snopi poŏvonzał'i i do domu pšivéžli* Gryźliny Olsz, *tedi kunžel osobno s tego pożonzo take pasecki, ten dobry lyn zostańe v ryńku* Karwica Pisz; **2.** «uwiązać wiele istot»: *Šuster mejster kozi gnäu, Na provozi pożózaü, Provozi še urvaü, Šustra mejstra poboduü* psn; **powiązany** (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giź Pisz, psn; Nsg n -e W Szcz; im. bier.: **1. a)** w zn 1a OW Mrąg Giź Pisz: *kapa – co še kręⁿci na źerzaku, na bżegu, jest taki kouowrot i tag ziuani poŏŏzane abo źeńeń* Lesiny Mł Szcz, ◇ [len] *rosposterty na roše i jak usŏne to byńže powunzany* Zwierzewo O, *tedy beńže zgrabony i v duže snopy poŏvonzany [len]* Purda Olsz; **b)** w zn 1b: [len] *jak je użenaü i snopki bedo poŏvonzane; v uoki, gromatki postavone, kilka dñi musí stoić* Spręcowo Olsz; **2.** w zn 2 bl: *w ciągu powiązanych, jako bydło pędzą* psn IS XLIII 169. AW, DK

powicie psn; przen «niemowlęctwo»: *Esceś ty była w poziciu, Juz matka mózila: mój zieńciu* psn Gęb I 26. DK

powić (Z + P) Olsz Szcz Mrąg Giź Pisz Olc, psn; fut 1pl *powijem* Mrąg i bl; **1.** «w odniesieniu do niemowlęcia: zawiąć w pieluszkę lub ciasno owinąć specjalnym pasem płótna» Olsz Szcz Mrąg Giź Olc i bl: *źeća poźijem f pšeluske* Mrągowo, *košulke ʘoblece, jacke dostańe, poźije, mické na guowe* Zalec Giź; **2.** «wydać na świat»: *Psiandziesiónt lot z sobó žyli, Jedna córeczka pozili Sobzie na radość* psn Stef III 3; **powity** im. bier. w zn 1: *f kolepce to byü poŏity zaras, na guove to mücke* Lisaki Pisz. MK

powidło (Z + SWM XII) Giź; «długi kawałek płótna do owijania niemowlęcia». MK

powiedać, powiedanie, powiedować, powieduwać, powiedywać zob. **powiad-**

powiedzenie forma rzeczownikowa czas. **powiedzieć** w zn 1: *to nie jes do poŏweźeńa, co mi tu wišymäl'i, Kedy pšijexalı* Śwignajno Wk Mrąg, *ona tylo tyle naua do poŏweźeńa, cy še jej [kawaler] udaü* Myszki Pisz. JZ

powiedzieć (Z + P + lit) OWM, psn; *poj-* Olsz Nidz Mrąg Giź Olc; inf -ić OWMzach Mrąg Giź i bl, -éć Resz M, imp 2sg *powiedz* O Olsz Pisz, 2pl *powiedzta* bl, praet 1sg *ja powiedzial* bl, 1pl *my powiedzieli* Nidz, fut 1pl *powiewa* Szcz i bl, cond 1sg *ja by powiedzial(a)* Nidz Gołd; **1.** «oznajmić, przekazać informację, wyjaśnienie, wiadomość, wydać polecenie, wyrazić opinię; zrelacjonować» OWM: *pširius jej i pożežau: to jest tfuj stouek, co bežeš na nim šežaua* Sołtmany Węg, *jak ŏcaü kupić, to mušau iść na sont i pożežec, co temu a temu spšedaje* Wykno Nidz, *jek on pożežau, že nie ma ŏleba, to mi koleži každy po troše dau* N Kaletka Olsz, *posua še luži pitać, cy tu byü taki z veńgožani; te luže pożeželi, ze tego tu ŏandlaža nie byüo* Jagodne Pisz, *to juź wam žaden stari gbur nie powe, za duüge lata* Butryny Olsz, *muj syn jes ribakem, toby pañi najlepšej powježau* Burdağ Nidz, *pojeŏou do Bugvaldu do žony zmaruęego i pożežau ji, co Kuba byü u nego i žeby še modlić za nego* Redykajny Olsz, *on poŏwežau, zeby požeļiu i pouove vžou pot to poŏe, a pouove pot to paŏe i zańos do domu* Tyrowo O, *krazeć pożežau, coby mu ušyü kožuŏ i pošet preč* Unieszewo Olsz, *ten co tam byü, to moze najlepšej pożežec jäk tu nastali* Maldanin Pisz, *a ten gospodaš poježau: ŏoć košlawy [korzeń], opčesaŏšy, beže dobry* Olecko, ● *poziedz sam, za co te ludzie na ty wojnie giną* Tuławki Olsz, KF, ● *ekspr ja požam matce, zobočys ty!* Butryny Olsz, *pan pože tatušožu, to dostańeš* Rzeck Resz, ● *przen počekoj, aš še flaki dožežo i duš* požežo Stryjewo Resz; **2.** «użyć danej nazwy, jakiegoś określenia, też: ponazywać w określonym języku» OWM: *f každy vosce beže inoc gadano, tu powježo kartofle,*

v Grajeże pirki Krzyżany Giż, no to „słuma”, *ne można pożeżec inacy Tuchlin Pisz, tera jakby χto pojeżau: ic, veś drevňanke, toby ne jeżau co Kobyłty Szcz, rbi wam požem, to: scubuy, karaše, jezgaže, puočicki Mazuchówka Giż, po nehecku to ja mođe fšo požeżec, a po mazursku to jo zabacuų Pogorzal Wk Pisz; 3.* «wygłosić określony tekst, przekazać opowieść, wypowiedzieć jakieś słowo» OWM: *najvencěj to šulhistš pšyježe i take kazańe pože, mųode še odvžitajo ze fsystkerňi i sondo na brycke i pojado Budki Olc, panstfu povem jedno povastke Ukta Mrağ, jak ješče ras poveš „babca”, to ci tak f pysk dam, že še rosšfeći Grabin O, karamu bių ten, co pojeżau jeno słowo po polsku Krzyżany Giż; było powiedzone z podm. uogóln. w zn 1: tak i tak biųo powjeżone Nidzica.* KS

I. powieka (Z + lit + SWMa) W Pisz Olc, psn; ogp: ● euf. i mniendzy gruzami zamknul swe powzieki psn, LitLud 89. AW

II. powieka (Z + lit + SWM III) OWMzach Pisz; «pokarm, który krowa przeżuwa po raz drugi»: *krova povzeke žuje, Kedy tak leży i pusto gembo je Grabin O, požeke grže, požekuje, to grže to, co pozeruą Turówko O, ● fraz powiekę robić sp O zob. robić.* KS

powiekać «**powiekować**»: *požeka abo požekuje* Pasym Szcz. AW

powiekować (Z + lit + SWM III) OWMzach; «o krowie: przeżuwać paszę po raz drugi»: *požekuje, pyskem ruža* Bartki Nidz, *pozekować; krowi leżu na ugože i pozekujũ* W, SWarm 120. AW

powiercić (Z + lit) OW Mrağ Giż Elk; fut 1pl *powiercim* W, *powierciwa* W; a) «wywiercić w dużej liczbie» OW: *puževa do mňasta, kupšiva sobze šfider, pužam do lasa do tēgo dževa, požerčiva dōri i pošukova twardęgo dževa* N Kaletka Olsz, Stef JPW 26; b) «wierząc podziurawić» W: *ale gdi mi to dževo požerčam i nabžijeva drevňannę gožži, to česla našneje ša barzo s pana* N Kaletka Olsz, Stef JPW 26; **powiercony** (Z) O Mrağ Giż Elk; im. bier. w zn a: *φ tym rogacu to byų dury požercone, co tyńi pštwojańi muk pšetknunć, a te pšišųy na jeźmo* Ukta Mrağ, ◇ *tedy bēndo dury požercone do špri-χuφ* Śwignajno Wk Mrağ. AW, DK

powierzać «w odniesieniu do uprawnień: przekazywać»: *a monš jego zastempowau, powjeżau mu wyša wuąza* Jonkowo Olsz. KS

powierzchnowy; tylko -wierz-; «znajdujący się na wierzchu» W, SWarm 120. AW

powierzkowy zob. **powierzchnowy**.

powiesić (Z + P + lit) OWM, psn; inf -eć Szcz, -eć Olsz, fut 1pl *powiesiwa* O; 1. «umieścić coś w pozycji wiszącej: zawiesić, przywiesić; rozwiesić» OWM: *safka, rogal to garki povešić można* Mącice Szcz, *jego broń stjoų i powešiu na dżevo* Dąbrówno O, *coś cęńškego poješić, to šeć uopadne do doųu* Węgój Resz, SWM X s. 54, *to ptedi te pżura poješili na strų, cobi dobre wisųu* Uźranki Giż, ● fraz *powiesić coś na gwōdzđ* «prześćać zajmować się czymś»: *tšeba kražestfo χiba na gośc požešić, bo mašina koštuje žis pupšantasta marek* Nagłady Olsz, Stef JPW 5, ~ *powiesić kłopot na kij* «prześćać się martwić» bl: *Pšij, pšij braćisku, pšij, Poveš ten kuopot na Kij* psn; 2. «uśmiercić za pomocą stryczka» OWMzach Mrağ Pisz i bl: *to wżeli drut na ši zaŷonzal'i, že jo poješo* Nida Mrağ, *žiželim nawet, co požešili z tablčani na pėrsųx* Jabłonka Nidz, ● *to mužil'i tak, ze me na pėršej gaųeži poješo, bo ja s Polakami čšimam* Mącice Szcz; **powiesić** w uż. rzeczownikowym w zn 1: *droųk taki do wjedra powješić – pare metrōp dųugi* Snopki Pisz; **powieszony** (Z + P) OW Szcz Mrağ Giż Pisz Elk, psn; Nsg n -e

O Giż, -o Olsz Mrąg, praet z podm. uogóln. ze słp. O Mrąg Giż, bez słp. Olsz; im. bier.: **1.** w zn 1 O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz i bl: *vrota – do stodouy, co te na żazesy su povješone to z'ėje Smolonek O, ◇ tedi [wełna] zdjenta z motožidua, gotujonco wodo beńže #oblano, wiprano i powešona Gutkowo Olsz; 2.* w zn 2 O Resz Ełk: *vyšće mužil'i, že Ğitler beńže povešoni Bredynki Resz.* AW, KS

powiesić się (Z + lit) Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz, psn; **1.** «popęlnić samobójstwo za pomocą stryczka» lok. jw. i bl: *χάαα še pot počojk r'žučić, ona wžeαα požešiuα še Užranki Giż, ošina – ta, co Judas še na nij povešiu, to ona fčojg drzi, chočby najčixse požetše, to lišće fčojg drzo Mącice Szcz, ● żart. zapožeže, to še požeši; jest taka kasta u wujta, to še muži, ze še jus požešiuα Paprotki Giż; 2.* «zaczepiwszy o coś, zawisnąć»: *potem ten ođer to na pšisuy rok ve žniva χάαα za ofierni kónami na pole, skok bes puot i še pšebziū, i še požešiu Natać Wk Nidz.* AW

powieszac (Z) O Olsz Szcz Pisz Ełk; **1.** «wieszać wiele czegoś, też dk.?» Szcz Pisz Ełk: *na muši to povesamy te platki Orzysz Pisz, rogal – garki pozesac mozna Mącice Szcz; 2.* «uśmiercać wiele osób za pomocą stryczka»: *fšānže pšy ršešće take byli šuberńice, co povešali Ğervuj na tem Gietrzwałd Olsz.* AW

powieszak (Z + lit) W Nidz, SWMsd; «wieszak w postaci listwy z kołkami»: *na požyšāku žišū stare uαxmāni W, SWarm 120.* DK

powieszanie (Z) Nidz Giż Pisz; **1.** forma rzeczownikowa czas. **powieszac** w zn 1 Nidz Pisz: *muχuφ to mami duzo, zawdi buo to do powješāna – a latoš ņe mođe dostać Frąknowo Nidz; 2.* «pętelka przy ubraniu służąca do wieszania go»: *povesāne, co f tyuek pšysyje [odp. na pyt. kwest.] Bogacko Giż.* AW

powieszarki (Z + SWM IV) Mrąg; «kołeczki w snowadłach»: *poješarki albo utšimace Mikołajki Mrąg.* AW, DK

powieszenie (Z) Olsz Mrąg; forma rzeczownikowa czas. **powiesić** w zn 1: *šafa do povešeńo garderobi Bukwałd Olsz.* AW

powieszka (Z) Mrąg, SWMsd; «wieszak, ramiączko»: *co še povžeši, tak požeški [odp. na pyt. kwest.] Grabowo Mrąg.* AW, DK

I. powieść rzecz. (P) Olsz, psn; Aplpowieście bl; «opowieść, historia»: *Matisek [...] ktory i w ksiązkach dužo czytywał, opowiedział przy obiedzie następująca mowił prawdziwa powieść Dywity Olsz, P 4, 11, [...] co oni sukajo tu w nasēm nieście I rozglasajo takie powzieście?* psn Mał III 41. MK

II. powieść czas. «poprowadzić»: *Wezne dziada za brode Na jarmark go poziede* psn IS XLV. MK

powietrze (Z + P + lit + SWM VI, Szyf ZOW) OWM, psn; **1.** «warunki atmosferyczne, pogoda» OWM: *baržo fejn rōbota jest v žime, choč i troxe v rence žimno, ale mocno zdrove požetše jest v žime na ježeže, na loże Pasym Szcz, jenego razu jeχauam do Olštyna, baržo liže povetše buo. Šněk navjau duže zaspj Butryny Olsz, arbuzy to so take ņi bańe, teš ņe ņurosuy, povetše, żeńa ņe pasuje Pietrzwałd O, ale tu zue požetše to on ņe moze żyć Pańska Wola Giż; ● powietrze błociste, chłodne, chmurne, ciche, ciepłe, deszczowate, deszczowe, dobre, fejne, klarowne, liche, ładne, marne, miękkie, mrozowate, najcichsze, pacowate, piękne, pluskowate, pluskowe, pogodne, srogie, surowe, szykowne, wilgotne, wolne, zdrowe, zimne, złe, ~ drugie, inaksze, inne, odmienne; ●● «o wietrze lub przepływie cząsteczek gazów tworzących atmosferę» Mzach Ełk: *powjetrze, gróm i chmura Skomack Wk Ełk, PME XIX 97, luźna žemā co ņōna s požetšem jiže,**

zētš jō bžeže Piwnice Wk Szcz, to je do požetša [o oknie], *co to tak nie jest dušno, coby povětšuno byuo* Bałdy Nidz; **2.** «mieszanina gazów wypełniająca atmosferę i służąca do oddychania» OWM: *bez vendylator pojetše do ogha dochoži* Kowale Oleckie, *co požetše tšymo* [w kole roweru] *to ślauχ, a na to ta guma dokoūa – to mantel* Smolonek O, *ot tēj ku'żawi s kopalni zoūndek χori em dostāu i to požetše nie mukem žnieśc* Rybical Giż, *ribi se zatχuy, bo požetša nie dostāuy* Stawiguda Olsz, ● *benže mur stāžany, vežnem na putory ceguy, benže jedna caūo pouožuno, potem pšenc centymetruf niec – benžem mužic požetše* Smolonek O; ●● «o źródle choroby lub innej przypadłości» Mrąg Pisz: *tfus bžusny s požetša tak pšyže* Snopki Pisz, *kedy kto dostahe ty žimne luže ot požetša, zažeje go, to tedy mu zamaūajo te luže* Lipowo Mrąg; **3.** «otwarta przestrzeń znajdująca się»: **a)** «nad ziemią» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *kacopyš – co furo f povětšu, mocno del'ikatne stfožehe* Woryty Olsz, *tak uōn napisāu kartečka ij puščuū f požetše, že čam pranži mā ięgo žona ze sfiñarkō pšijexac* Butryny Olsz, Stef JPW 36, ● *jek to tutaj take suūpi postawāli do špatūa, elektricnego, tedi wžeļi i φ powetše jeden wysažili* Szczytno, ● *fraz coš w powietrzu nie rychtyk* «o niejasnej sytuacji»: *po pouūdnu žharkowālim, co cuš φ požetšu nie riχtik jes, bom žiželi zabžitiχ, co niezakopane bili i sp'šent wojenny ležec, Němci i Amerikāhe, alem čougneli dalje* Jabłonka Nidz; **b)** «na zewnątrz budynków, nie pod dachem» O Olsz Szcz Mrąg Pisz: *u naju obora, kedy se vyže na požetše* Purda Olsz, *na sfēžem povětšu nalepsi* Pianki Pisz. AW, KS

powietrzny (Z) Giż Pisz, lit bl, psn; **1.** «unoszący się w powietrzu» Pisz i bl: *ptastfo – domove ptaki i potem povet'sne ptaki* Wejsuny Pisz, ● *Otwórzcie sie bramy stolicy wysokiej! Ustapcie na strone powietrzne obłoki!* oracja, Mał III 21; **2.** «przeznaczony do regulowania przepływu powietrza»: *šiber povet'sny to ma žure* Gawliki Wk Giż. AW

powietrzyć; było powietrzono «przewietrzyło się»: [o oknie] *to je do požetša, co to tak nie jest dušno, coby povětšuno byuo* Bałdy Nidz. KS

powiewać «o wietrze: wiejąc, powodować, że ktoś się chwieje»: *Wiatrek mnie poziewa, wiatrek me szamoce, Ach mój najmnilejsy to mnie sie kłopoce* psn IS XXXIII 122. DK

powiewać się «chwiać się pod wpływem wiatru»: *Wyjde na polecko Zytko sie pojewa* psn, Kolb 155, *džewo se ghe, se powewo* Olsztynek O. MK

***powiewywać** «o wietrze: wiać z lekka, od czasu do czasu»: *Myuy wjetšyk powjewe* Skont *te wojsko mašeruje* psn. MK

powieźć (Z) Nidz Giż Ełk; ogp: *ošažili nas na samoχut i požežli mne i moje žone do Rišla* Ryn Giż, *to tako sukenecke oblekli i f χustke ukrencili i povežli do χštu* Narty Nidz. MK

powiększać; fut 1pl będziewa powiększać; «czynić większym»: *nie będziewa stodoły poziększac, je dośc duža* Tuławki Olsz, KF, ● *kedi pšišet nazot na Varmniūo, zauožuu v Gėčfoūže polsko kšajgarho i z roku na rok jō pozańkšoū* Sząbruk Olsz, KN III 212. MK

powiększać się «ulegać powiększeniu; rozrastać się»: *zapacāi ta dūra v muže, žebi sa nie pozańkšāua* W, SWarm 196, *ale się wāma gromādka (dzieci) poziększa* Tuławki Olsz, KF. MK

powiększenie (Z) Giż; forma rzeczownikowa czas. **powiększyć:** *požeņksuē* *popšexnej skou w Riē* Ryn Giż. MK

powiększyć (Z + P + lit) Olsz Nidz; «uczynić większym»: *ja probowaŭ to źure poźeńkśc i udaŭo mi se do gruboścŭ okoŭo źešenću centimetrŭ* Jabłonka Nidz; ●● «w odniesieniu do fotografii: zrobić odbitkę o formacie większym niż negatyw»: *ja ten łobràzek z naszego wesela dàm poziekszyć* Tuławki Olsz, KF. MK, DK

powiększyć się «stać się większym, rozrosnąć się»: *famelijã się poziekszuła* Tuławki Olsz, KF. MK

powięzuwać «wiązać, łączyć coś w określony sposób»: *pożajzuwać φ snopečki* [len] Purda Olsz. DK

powijacz «długi kawałek płótna do owijania niemowlęcia» Zalec Giź, SWM XII s. 30. MK

powijaczek hip «długi kawałek płótna do owijania niemowlęcia» Szmygwałd D O, SWM XII s. 30. MK

powijać (Z + lit) O Olsz Mrąg Giź, psn; fut 1sg *będe powijała* bl, 3sg *będiesz powijała* bl, 1pl *będziem powijać* bl; 1. «w odniesieniu do niemowlęcia: ciasno owijać specjalnym pasem płótna» O Olsz Mrąg Giź i bl: *powojnik; teras, pańi, tego nie znajo: ja jesce powijaŭam, ale nie ɸsiske; jakę to morderstŭo źecku!* Ryn Giź, *teros juš f pasy nie poźijajo* Wymój Olsz, ● *przen Rogoza się rozziŭo Dziewcyno juź powziŭo* psn IS LVIII 212; 2. «nawijać»: *potem na špule iŭ [przędę] povziŭali, snovali na dużem kole do tkanã, potem ta ŭosnova naźili na nãŭiŭ* Braśwałd Olsz, KN III 211. MK

powijać się «być owijanym»: *powojnik co poźijac še* [odp. na pyt. kwest.] Natać Wk Nidz. KS

powijadło (Z + SWM XII) Resz; «długi kawałek płótna do owijania niemowlęcia»: *šroke poźijadŭo a tedi na kuncu mnaŭo wuźuŭni snurek* Łabuchy Resz. MK

powijak (Z + SWM XII, SWMsd) OWM, psn; «długi kawałek płótna do owijania niemowlęcia»: *pšeluša, co še okrenca – a nim te pšeluši, to poźijak bynże okrencaŭ* Karwica Pisz, *powijãk, żeby še nie ŭybneŭo, aby še nie nasunou* Mierki O, *jak okreńcuŭ poźijak, to ańi margnuŭ, to cŭonki nau proste* Babięta Mrąg, *teras nie noso poźijakuŭ, tera nie wolno opkręncac źećaka* Gardyny Nidz. MK

powijanka (Z + SWM IV) Mrąg; «przyrząd do snucia przędzy, snowadło»: *powijanka, snowadŭo možna muŭwić, to lepej* Mikołajki Mrąg. MK

powijka «długi kawałek płótna do owijania niemowlęcia» Spytkowo Giź, SWM XII s. 30. MK

powinać «w odniesieniu do niemowlęcia: ciasno owinać specjalnym pasem płótna»: *un ostańe mochejsi, jek še go poźińe, bo jek še nie upoźińe, to letko źećuka może pšęŭãmãc* Zezuty O. KS

powinien, powinna, powinno (Z + P + lit) OW Nidz Giź Pisz, psn; praes 3sg *powinna byš* bl; 1. «jest pożądane, wymagane, aby»: a) «ktoś się zachował w określony sposób» OW i bl: *jo, cŭek poźińen tak otpoźeźć, jek me še ŭto zapito* Dłużki O, UAM, Ot, *powinna byš się wstydzic, Bo to brzydkie są narowy Zapominać wlaśnej mowy* psn, LitLud 94, przs. *Kto zinien, łodac pozinien* W, Bar 138; b) «coś odbyło się w określony sposób» Olsz Nidz Giź: ● *rżisko, bo poŭoźi ot tego suŭwa „rvańe”, to povinno być po vyrvańu* Frąknowo Nidz; 2. «jest możliwe, prawdopodobne»: *ne wim, či naprawi, ale povinno še naprawic* Hejdyk Pisz. KS

powinność (lit) Olsz i bl, psn; «to, co trzeba zrobić, spełnić, obowiązek»: *twoją pozinnością buło wziuć swoją siostrę w łopsiekę* Tuławki Olsz, KF, *my są Mazury*

i musim naszą ojczystą mowę trzymać, bo to Bóg przykazuje, to jest nasza powinność GazOlsz XXIX 23. KS

powinny «przysługujący komuś, należny»: *powinne żenki dać* [sąsiadowi] Pisz. KS

powinszować «pogratulować»: *Z radością powinszujemy Miłego Bożego potomka* psn IS LXXII 279. AW

powinszowanie «życzenie»: ● *zwalili nas na pustem polu i mogli nam: z dobrym powinszowaniem, tera icła do domu* Jabłonka Nidz. AW

powitać «przywitać»: *zarã go pozitãt, tlo nowy klejd łoblokę* Tuławki Olsz, KF. AW

powitać się (Z + lit) OW, psn; **1.** «powitać nawzajem jeden drugiego, przywitać się» W i bl: *tak vičõŋgnõu do něgo raŋka, cobi ša z nam pozitãtu* Butryny Olsz, Stef JPW 32; **2.** przen «spotkać się z kimś» O i bl: *Radabym sia z niamy Teroz pozitata, By nie ta łodlegość Jéch nie łoddalata* psn Stef I 155, ● euf. *łuże fšiske ʘod něgo ʘušli i mu muvili – že ʘun djabuem buu za žiwa, a po šmerci še povitau s šatanem* Dąbrówno O. AW, KS

powitanie przen «początek spotkania»: *na pozitane postazili zina ji kručhe psierniczki* Tuławki Olsz, KF. DK

powkładać (lit) W; «umieścić w czymś wiele czegoś»: *mularze podziankowali i psieniõndze powkładali w portmaneje* W, Stef OK 5, *ʘučuʘno reštki poʘkłãdali na vòs i zažežli do domu* Jaroty [Jondorf] Olsz, Stef JPW 22. AW, DK

powlatywać «o wielu osobach: spadając, trafić do wnętrza czegoś, powpadać»: *jedan vlas i f tan sklep kele žvéžuf vlečau; i jedan za drugam povlatuvali – dvanašće ʘuopuf* Ruś Olsz. DK

powlec «ciągnąć, zawlec dokądś»: *A tam zdechła kobyła, No szewca dobro buła [...] Psies za noge, szewc za skóre, Powlekli jó aż za góre* psn Stef I 126; **powleczony** «w odniesieniu do pola: przeciągnięte określonym narzędziem»: *zorano guemboko, povlecone brõnamy i tedy bendo žõtki čõŋgñente* Kobyłty Szcz. AW, DK

powlec się 1. «pójść wolno, ociężale (iron.?)»: *Jak ja się w nio [opończę] oblekę, To się zaraz powlokę W zaloty* psn, Wisła III 579; **2.** «zaciągnąć się nawzajem do jakiegoś miejsca»: *Za stodoõu u Stašika Tam pšepadua kobilica, Jak še sefce dožeželi To po skure poleceli Sefce skure pjes za dure I povlekli še za gure* psn. DK

powleczenie (lit + SWMs) O Olsz Nidz Elk; «bielizna pościelowa, zwłaszcza poszwa»: *dãj nã gošcia nowe powleczone na psierzyny* Tuławki Olsz, KF. AW, DK

powlewać (Z + lit) W Giż; «wlać do wielu naczyń, ponalewać» Olsz Giż: *powlewãj tę limonadę do szklãnków* Tuławki Olsz, KF; **powlewany** im. bier.: *psiwo powlewane w sklãnkach wyzietrzeje* W, Bar 41. AW

powłaczać; fut 1pl *będziewa powłaczać*; «zagrabiać konnymi grabiami (obj. KF)»: *jek tlo zzieziewa żyto, zarã będziewa powłaczać* Tuławki Olsz, KF. AW

powłazić «o wielu osobach: wejść gdzieś, powchodzić»: ● *Chłopakom się nie dziwuje, [...] Choć oni w kąty powłãzo, To im dziewczaki pokoju nie dadzo* psn Kętrz 75. AW

powłoczka (Z + lit + SWMs) W Szcz Pisz Elk; -włócz- Olsz; «powleczenie, zwłaszcza na poduszkę»: *powuõcki na bezguuże* Stryjewo Resz, *opõõk lup povuõcka* Snopki Pisz. AW

powłoka (Z + P + lit + SWMs) OWM; -włók- Olsz; Gpl -ów Szcz Węg; «powleczenie na pierzynę lub poduszkę»: *na pšežinke še obloče povuõka* Skajboty Olsz,

nospa, powuoka – to co je *ʒobʒane dokoua*, a pot *guovo* to je *vezguoʒe* Ruś Olsz, *powuoka* na poduŝce Butryny Olsz, *powuoka*, *ʒopćq̃k* – *pŝi mŝe us, paŝi, robʒil'i bʒaue* abo *s kŝataŝi jãke* N Guty Pisz. AW

po włosku zob. **włoski**.

powłóczka zob. **powłoczka**.

powłóczyć (Z + SWM IX) Szcz Giż; «zabronować zorane pole»: *napŝut ŝe powuocy, mozna drojgẽm, mozna brónaŝi, na letkiŝ mozna brunować ji zaraŝ ŝać* Skorupki Giż. AW

powłoka zob. **powłoka**.

powodzenie 1. «pomyślność, szczęście»: *spiewali i zycyli sobie wzajemnie dobre-go rodzaju i powodzenia i gdzie niegdzie byli proszeni do domow i się czestowali jedzeniem* Klon Szcz, P 5, 9; **2.** «popularność»: *moğę naszych zacnych duchownych zapewnić, że „Mazur” by się lepszym powodzeniem cieszył, niż ten kiepską polszczyzną pisany „Volksfreund”* GazOlsz XXIX 24. AW

powodzić (Z + SWM IV) Pisz; «ciągnąć, wprawiać w ruch»: *jesce ŝnurek* [w kołowrotku], *co te kouko powoʒi* Lisy Pisz. AW, KS

powodzić się (Z + P + lit) W Szcz Mrąg Ełk i bl; impers «o sytuacji, kiedy komuś dopisuje szczęście, wiedzie się»: *na froŝce ñe byuẽm, jakoŝi ŝe powoʒiuo* Ełk, *wywędrawał do Ameryki, tam ale nie bardzo tẽgo mu się powodziło, wpadł w wielką nędzę* GazOlsz XXIX 9. AW

powoik psn; hip «długi kawałek materiału do owijania niemowlęcia»: *Kolebecke malowanu, powoik jedwabny* *Zobacys ty Janulecku, byndzie siurek ładny* psn IS XVII 482. KS

powojenny ogp: *to juʒ powojennã łobleka* Tuławki Olsz, KF. DK

powojniczek (Z + SWM XII) Pisz Ełk, lit bl, psn; hip «długi kawałek płótna do owijania niemowlęcia»: ● *Mo siostrzycka pas jedwabny, Bendzie powojnicek ładny* psn IS DXCIII-XX 59. MK

powojnik (Z + SWM IV, XII, SWMsd) M, psn; **1.** «długi kawałek płótna do owijania niemowlęcia» M i bl: *jak maluŝki, to bẽhʒe oʒijany do ŝeŝć ñeŝency f powojnik* Tuchlin Pisz, *powojnik, teras paŝi tego ñe znajo, ja jesce powijajam, ale ñe ɸsiske, jakẽ to morderŝto ʒecku* Ryn Giż; **2.** «jeden z wałów w warsztacie tkackim, nawój» Mrąg: *krosna, ma stouek i powojniki* N Ukta Mrąg. MK

po wojskowemu zob. **wojskowy**.

powoli (Z + P + lit) W Szcz Mrąg Giż i bl, psn; **1.** «bez poŝpiechu, wolno» W Szcz Mrąg Giż i bl: *ale byuõ barzo ŝl'izgo i on muk tulko powoli jeʒać, bo koŝ ñe byuõ kuti* Uźranki Giż; ●● *powoli!* «zaczekaj!»: *powoli bratku, nie tak bystro!* Tuławki Olsz, KF, ● [kował] *ŝxiluõ ŝe i ʒcauõ koŝa za noge ujoŝć, podŝeŝć i usuõsaõ lucki guos: powoli, powoli, jeŝtẽm kacmarka i satan mẽ koŝem zrobyiuõ* Uźranki Giż; **2.** «stopniowo, nie nagle» Olsz Giż i bl: *ziesz co, jã juʒ powoli gũchnę* Tuławki Olsz, KF. KS, DK

powolny (Z + P + lit) W Nidz, Szyf AM; **1.** «opieszaly, niemrawy» Olsz: *to dobry chłopaõ, tlo taki powolny w robocie* Tuławki Olsz, KF; **2.** «przebiegający stopniowo» Resz Nidz: *i tak w drodze powolnego dorobku był utrzymani porzãdek w budowy i w całej gospodarce* Stryjewo Resz, P 1, 5; **3.** «o wietrze: lekki, słaby» bl, Szyf AM s. 65. AW, KS

powoluŝku ekspr «powoli w zn 1»: *kary zaczęły skrzypsić: – Pomaluŝku, powoluŝku!* *Zwolniuõ i włõk stopka za stopkõ* W, Stef OK 24. AW

powolutku ekspr «nie śpiesząc się, w wolnym tempie»: *powolutku doszli do lasu* Tuławki Olsz, KF. DK

powołać (Z + P + lit) Olsz i bl, psn; **1.** «wyznaczyć do pełnienia określonej funkcji lub udziału w czymś» Olsz: *redaktor Gazety Olsztyńskiej p. Nowakowski powołał mie zaraz za członka tej Rady Ludowej Dywity Olsz*, P 4, 26; **2. a)** «wezwać»: ● euf. *Jak krótki czas nam tu Pan dał, Który nas z świata powołał* psn IS XLIII 169, ● przen *Śmierć mi go odebrała tutaj z tej niskości I powołała do niebieskich radości* psn IS XX 482; **b)** «zwołać wiele istot, pozwoływać (tu przen)»: *mišikrólik povouâu fšistko ptâstfo, to, co furac moguó* Spręcowo Olsz, Stef JPW 80; **powołany** (Z + P) Olsz, lit bl; Nsg n -o Olsz, praet z podm. uogóln. bez słp. Olsz; im. bier. w zn 1: *Jašek, naučičel, za rok zostau powouany na Kerownika towažistfo školnego w Olštne* Purda Olsz, ● *teras nastala matka dziecka, to jest powolana do tego* Szczesne Olsz, P 2, 1. AW, KS

powołanie «zajęcie, działalność»: *a ten isty, co tam v Olštne šezau, do inego povouaňa se obručiu* Mąćice Szcz. AW

powoływać «wyznaczać do pełnienia określonej funkcji»: *za czyjem podszep-tem i w kazowkamy nie powoływał* Ks. *Barczewski rodowitych – warmiaków do Rady, niehcę tu pisać, bo już oni umarli* Dywity Olsz, P 4, 26. AW

powonienie «powąchanie»: *to so te do powoneňa, w noše do powoneňa te durki to so nozdže* Paprotki Giż. AW

powozić (Z + lit + SDGW) OWMzach Giż; praes 1pl *powozim* Giż; **1.** «zawieźć gdzieś wiele czegoś, pozawozić» O Olsz Mzach: *koši še, staža še φ te uoki, powoži do stodou* Sząbruk Olsz, *no to potem, jek buu čas [len] vijnũć, to vijnili i powožili na pole χuopi* Brąswałd Olsz, KN III 211; **2.** «kierować końskim zaprzęgiem» W Giż: *ale s čebže nęzgraba, nie potrašš navet dobže powozić* W, SWarm 93; **powożony** im. bier. w zn 1: *povožone tlo suže* [o sianie] Pasym Szcz. MK

powoźnik «woźnica»: *to polaki tesz powychodziele to prawoda podobnie, także i jego Olćec i ten jego powoźnik to go bódał [= bodaj] za to wygnał* Szczesne Olsz, P 2, 11. DK

powód (Z + P + lit) WMzach Giż Olc, psn; **1.** «przyczyna, względ» WMzach Giż i bl: *s povodu χorobi he może χožiť na nabožajstfa do koščoua parašijnęgo f Šömbruku* Sząbruk Olsz, KN III 213, *strašyli naučičela polskiego, že go zabžijo, no i s povodu tego začeli otpadać ot našej škouy* Purda Olsz, *z jakęgo povodu še Bugwaut nazywa? – co tutej buki rosto* Skajboty Olsz; **2.** «o osobie, która coś zrobiła»: *jakoš še dosuysaua, co ja byua powodem, ktura za moje rožice še upomneua* Olecko. MK, DK

powój (Z) Olsz Szcz Mrąg; Apl *powoja* Mrąg; **1.** «powój polny, *Convolvulus arvensis*» Olsz Szcz: *povoj – to nęnzy zytem take duuge še vlece, a jek v žiče to še okrōⁿca v žito* Kobyty Szcz; **2.** «o nawoju w warsztacie tkackim» Mrąg: *krosna ma stouek i powojniki, powoja i depta i nićenica i puoža* N Ukta Mrąg. AW, KS

powójka (Z) O Pisz; «powój polny, *Convolvulus arvensis*»: *povujka jezd v žiče, ale to býauę, a grosek to tak l'ilovo* Dąbrówka Pisz. AW

powózka (Z + P) Olsz Nidz Pisz, Kult MW RD; **1.** «rodzaj wozu do przewożenia osób, bryczka» Olsz Nidz i bl: *kazaua kōčrowi koňe zapšęjnoňć i wewalić go [męža] na powuske i odjęxaua z nim do spēgo ojca* Gardyny Nidz; **2.** «przewóz, transport»: *sanki do powuski lzejsej, saňe do roboty* Guty Różyńskie Pisz. MK, DK

powpinać; pośw. tylko im. bier.; «wpiąć wiele czegoś»: *to kañeñe bedo oprżente, do zimuf porprżinane* Rybical Giż. AW

powpychać «pchając, poumieszczać»: *šur, z deskuf ʒobžiti, pofprixa mašinu* Rybical Giż. AW

powracać (Z + P + lit) W Szcz, psn; **1.** «udawać się w drogę powrotną; zjawiać się gdzieś ponownie; wracać» W i bl: *brat miał zwyczaj gdy czychciem wieczorem z karczmy powracał spiewał, tak ze go było po całej wiosce i na kolonach slychac* Stryjewe Resz, P 1, 6, *potam na druđi žaň jak koň vipočou, to povracaŭ do sfojej strony* Wygoda Olsz; **2.** «znowu nastawać, pojawiać się» bl: *Powraca juź wiosna, śnieg taje i lód I żyje i rośnie twór ziemi i wód* psn IS XVII 450; **3.** «kontynuować po przerwie»: *powracam do ucecki* Klon Szcz, P 5, 49. AW, KS

powracać się «o wielu osobach: wrócić po kolei»: *se luže wróćili to dostałi pau, jek še powracali, mñe Pan Bòk obroñiu, ja ñe dostajam* Pisz. AW

powrotem zob. **powrót**.

powrotny (P) Resz, lit bl; «związany z powrotem»: *w powrotnej drodze jechała młoda para najwprzod* Stryjewe Resz, P 1, 2. AW

powrozek (Z + lit + SWM II) OWMzach Mrąg Giż Pisz, **prowozek** (Z + lit + SWM IV, X, SDGW) OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl, psn, **prowózek** (Z + lit + SWM IV) O Olsz Szcz Giż; *probozek* Olsz; **1.** «skręcony z włókna sznurek rozmaitej grubości o różnym zastosowaniu, zwłaszcza sznurek łączący niciane drabki z pedałami w warsztacie tkackim; linka» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *prowoški su ji do ośiskęgo, do wunzaña i krowe prowažiť* Liwa O, *χodaki to kawaŭ skuri, φ skuže bil žurki, w žurkaχ powroski, šnurowadŭa* Jedwabno Nidz, *skuʒãk, a jak s prowoška to tes bzić* [odp. na pyt. o skórzaną część bata] Giętkie Pisz, *žeržok, býi-jok žemñeñamu muši vòʒac, bo prowozek ñe tšimo* Ostróda, *taķi prowozek – to snur – jak dževo česać, coby prosto, to še ucarñi i tedy še pši tem šnuže čese* Maćice Szcz, *potem pšizŭzali na maŭi nãvũj na dole i pšizŭzali provũskami podnuže do mñičãkũf, i to buŭa postava* Brąswałd Olsz, KN III 211; **2.** *powrozek, prowozek* «sznurek w kołowrotku» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *na ŭubek sožo še powroski i tedi jě trěp, i tedy še nogo krěnci, krěnci i nawijo še na špulke* Łabuchy Resz, *prowozek χoži na maŭym i dužym kòŭku* Tyrowo O; **3.** *prowozek* «pasma słomy do wiązania snopków, powrósto» O Olsz; **4.** *prowozek* «sznurek łączący haczyk z wędziskiem» OMzach Mrąg Giż Ols: *daleko šunže, laske, do ty laski prowozek i na koñcu tyn χacyk* Mrągowo; **5.** «o łańcuszku?»: *škaplerki na probosku* Maćki Olsz. KS

powrócić (Z + P + lit) OW Nidz, psn; **1.** «zjawić się gdzieś ponownie; odbyć drogę powrotną» OW Nidz i bl: *pošet po drefka na obora, ot straxu juš ñe povrućiu – ućek* Butryny Olsz, *powroćulem do domu na piechote s mojo choro sono* Wały Nidz, P 9, 7, ● *jeny sostry vzelì menža i ñe povrućiu, štyry žeci pozostalì* Purda Olsz; **2.** «sprowadzić z powrotem, też: zwrócić» bl: *Porównoj Boze góry z dołami, aby to było równiuchno* Powróće Boze *kochanie moje, aby to było prendziuchno* psn IS LVII 211, ● *A jo do cie sie nie wróce Serca mego nie powróce* psn IS LXIV 229. AW, KS

powrócić się (Z + P) O Resz Nidz Mrąg Pisz, lit bl, psn; praet 1pl *powróćilim się* O, fut 1pl *powróćim się* Resz; **1.** «znaleźć się ponownie w tym samym miejscu, wrócić» O Resz Nidz Mrąg Pisz i bl: [w] *krutkem čaše še povrućiu i pšihus dwe kruliki* Dąbrówno O, *i syn się powrócił do swych rodzinnych stron* GazOlsz XXIX 9; **2.** «zostać

przywróconym, odnowić się» bl: *Choc byś ty my kupsiuł I z czystego złota, To juz my sia nie powróci Moja drogo cnota* psn Stef III 38. AW, KS

powrósto (Z) Olsz, **prowiąsto** (Z + SDGW) OWM; *prowiósto* OWM; «pasma słomy do wiązania snopków»: *bedo pasi robone ze suomi; prožōsuo kedi duzi snop* Mrągowo. KS

powrót (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** «przybycie do miejsca, które się opuściło» W i bl: *my dzieczy ze tęsknoto oczekiwali ich powrotu* Stryjewo Resz, P 1, 1; **2.** «podróż powrotna» Szcz: *przebielismy jeden dzien i dalej powrot do Warszawie* Klon Szcz, P 5, 30; **3.** «ponowne pojawienie się, nastanie»: *zwjastując powrot wjosny* Skomack Wk Ełk, PME XIX 100; **na powrót** (Z) Pisz, psn; «w kierunku przeciwnym do poprzedniego; w drogę powrotną»: *pari razı tam ji na povrót, nıjâu žėńc i volo, podježau tam i na povrót* [na ruchomych schodach] Biała Piska, UAM, *co ja teras zrobiye? Znuř do Bıyauı na povrut; tam [ja] nıau sfıj dóm* ib; **powrotem** (Z + lit) O Olsz Olc, **z powrotem** (Z + P) OWMzach Mrąg Giż; **1.** «wracając, zjawiając się w tym samym miejscu» OWMzach Giż: *a na kunec, jek še rozeřł, buı koždı znovuj vıgranı i káždı povrotem do dum poset Dłuźki O, UAM, prošıua to gospodyńo, žeby žeccko dobže opatšıua ař óna pšyježe s powrotem* Bredynki Resz; **2.** «w kierunku przeciwnym do poprzedniego; w drogę powrotną» OMzach Giż: *nazot povrotem ježauo brutkanstfo pıřeře i tuř buı fšısci vıgrane* Dłuźki O, UAM, *jek s powrotem z nó řet, to řstompıu do sklepu na pşıwo* Wierzbowo Nidz, i były 2 szybki ze niebieskiego szkła, to muszeli stale noszecz w zębach od gorączki, jak dochodzili do pieca i z powrotem Klon Szcz, P 5, 17; **3.** «ponownie, znowu» Olsz Mzach Mrąg Giż Olc: *ja wyježaua pšed wojskem, a potem byua tu powrotem Olecko, jak się stompnie to oddłabi szlad swoj w głąb i pochyli ta zemıa się spowrotem rownia i nie ma szladu juź wıęncej* Klon Szcz, P 5, 29; **4. a)** «jako zwrot» Olsz Mzach Pisz: *jak pani Pentowska zapłaci podatek dochodowy za trzy lata, to pani dostanie krowę z powrotem* Klon Szcz, P 5, 47; **b)** «w odpowiedzi»: *jo mu s powrotem otpıisouem, jek tutaj jest i jek ja wojne pšezuuem* Ryn Giż. KS, DK

powróż (Z + P + lit + SWM II) O Olsz Mzach Mrąg Węg Giż Ełk, psn, **prowoz**, **prowóz** (Z + lit + SWM IV, X, Fal PST, SDGW) OWM, psn; *prowoz* Resz Ełk i bl, *prowóz* OWM, zapisy nierozstrzygające formy Nsg OWM; *prob-* Mrąg; Gsg *-a* OW Mrąg Giż Pisz Olc i bl; Ipl *-oma* O; **1.** «skręcony z włókna gruby sznur o różnym zastosowaniu, lina, postronek, zwłaszcza: lina podtrzymująca sieć niewodu» OWM: *i potėm te kunopje, s tėgo to bilı zavdı provozı robjune* Kajkowo O, UAM, *jäk pakouı odidó, to mńeřa [je] do provozuf* Wituły O, *ııuopi to na takıř kulkař to provozy křeńćılı* Kot Nidz, *kozua na prowus i s powrotem do sklepaža* Wierzbowo Nidz, *lejcyk to jäk řto mók i skóřzane, i s prowoza* N Guty Pisz, *a potam jek bronowac, to my zapšonęgli ř powrozy, to bronowalım sańı sobo* St Kaletka Olsz, *řeće rozmajite prowozuma řougnó* Lubajny O, *odepřne take drunęi, co še nazyvajo řoxle, do tyř drunęuf provos še pšycepı* Laski Wk Ełk, *kleknař to řopęne za prowos a zwónu býijo* Upałty Giż, ● *Masz, ojczce, powróż, powieř się, powieř się, Po moıch progach nie włócz się* psn Sob 181, przs. *nie ma ni woza, ni prowoza* W, Bar 137; ● *prowóz konopiany, paklepny, parciany*; ●● pl «pęta, więzy» O i bl: *ji go wıyluzovau, provozy pšeznou i go ostavyu ležeć* Smolonek O; **2.** *powróż, prowóz* «sznurek w kołowrotku» O Olsz Mzach Mrąg Giż Ełk; **3.** *prowóz* «pasma słomy do wiązania snopków, powrósto» O Olsz; **4.** *prowóz* «sznur łączący haczyk z wędziskiem» bl, SWM X s. 64; **5.** «o drucie?»: *kedy beže budynek murovany, to pšydo*

druŋgi fkopane i ftedy bedom pšizŋzane tym – to dručany provus do rištunku Rostki Pisz. KS

powrzucać psn; «wrzucić jedno po drugim»: *Dratwy swoje porozrzucał, A kopyta w piec powrzucał, Szydła połamał* psn IS DXCVIII-IV 70. AW

powsadzać (Z) OMzach Mrąg Giż Pisz; **1.** «umieścić gdzieś wiele czegoś, powkładać»: *jak se pšekariuk vypali to pofsazam te blaši* Karolewo Giż; **2.** «w odniesieniu do wielu roślin: posadzić»: *kšaty pozrywali i sobze pofsazali do ogroduf* Łyna Nidz; **powsadzany** (Z) O Szcz Mrąg Giż Pisz; im. bier.: **1.** w zn 1 Szcz Mrąg Giż Pisz: *te špulki byli na druty f take krošenka pofsazane, tak obrażowano na śćane* Orzysz Pisz, *scotka se nazywaŋa, take żelazne zemby byŋy pofsazane* Pogorzal Wk Pisz; **2.** w zn «powstawiać, poosadzać»: *żwężanki, okna pofsazane i χata stojaua* Świętajny O. KS, DK

powschodzić (Z + lit) Olsz Mrąg Giż Olc; «o wielu roślinach: wzjeść, wyrosnąć»: *gže kartofle jus pofšχοžiu, to so take maŋe puuği s takim niškim nozikem, to to želisko pożina* Pustniki Mrąg. AW

powsiąć «zaatakować kogoś słownie»: *jek na mnie powsiad, az jem łoczy totworzuł, co łon łode mne chce* Tuławki Olsz, KF. DK

powsinoga «rodzaj wyzwiska»: *och ty brzydaku, to powsinoga, to kracało ty.* Uwazajze, gdzie lezies ty bl, Mał I 10. AW

powstać (Z + P + lit) W Mrąg Giż Pisz Ełk, psn; **1.** «zrobić się; pojawić się, nastać; zostać utworzonym» W Mrąg Giż Pisz i bl: *ledwŋe wimuŋiu, poqstau žetš i šum i šmneržauo šarko i smouo* Uźranki Giż, *šunoko visuauo mauo žefčine po mlėko i jek šua nazat, to padua i vilaua to mlėko i s tėgo pofstaua ta miłχštrase* Butryny Olsz, *lixe žemne bli to spšedawali i tak pofstau i te mnejše gospodarstfa* Ruś Olsz, *jak ĺuno še žejaŋo, φ tim čaše pofstau i organizacje s Polski i z mnemnecki stronu* Stryjewo Resz; **2.** «podnieść się, wstać» Ełk i bl: *z legowiskow swych powstało* Skomack Wk Ełk, PME XIX 132, ● *Oj miła mamu byš ty wiedziała Zaraz byš z grobu do nas powstała* psn IS XLV 173; **3.** «wszczać walkę»: *Europejskie mocarstwa powstały Na całym świecie bitew słychać strzały* psn IS LI 189; **4.** «przyjąć negatywną postawę»: *z jakiego powodu po polsku mówiące duchowieństwo mogło przeciw swej ludności powstać i tak działać* Dywity Olsz, P 4, 36. DK

powstając, powstawać (Z + P + lit) W Pisz Ełk Olc i bl, psn; imp 2pl *powstawajta* bl, praes 3sg *powstawa* bl; **1.** «być powoływany do istnienia: być wznoszonym, budowanym, też: tworzonym» W Pisz i bl: *s tŋ gruzŋf pofstajo duze gmaŋi, duze domu* Biała Piska, UAM, *Zientarówna i Ruczyński i Alojzy Sliwa Tak powstają nowe piosnki, nasza Warmia śpiewa* psn IS LI 190; **2.** «o wielu osobach: obudziwszy się, wstać z postania» Olsz i bl: *łobáč nā, czy dzieci juź powstawały* Tuławki Olsz, KF; **3.** «napadać, atakować, też dk.» Olsz Olc: *na žouneža neχ cywila ne pofstaje, pruske luže ne pofstajo* Olecko; **4.** przen «przejawiać negatywny stosunek» bl: *gdy w spółkach słyży wznecające słowa przeciw rządowi [...], na przeciw powstawa* GazOlsz XXIX 81; **5.** «o wielu osobach: wstać z miejsca, podnieść się»: *še naježu, pofstaju i zašpivaju pošenke* Ruska Wieś Ełk. AW, DK

powstanie (Z + P) Olsz Szcz Giż, psn; **1.** «zbrojna walka o wolność» lok. jw. i bl: *potam, jag byŋo pofstańe, moj žaduš stojau kele* Olštynka Gietrzwałd Olsz, *podcas powstania na Zoliburzu to kopalem rowy okopowe dla powstancow* Klon Szcz, P 5, 54;

2. «zaistnienie, pojawienie się»: *ale nadeidzie czas powstana polskie ktora zmartchiech wstanie Szczęśne Olsz*, P 2, 2. AW, DK

powstaniec (Z + P) Olsz Szcz; ogp: *pšewažne grali w gre zwano zolo, ktoro prawdo-podobne pšihos jakis powstaniec z roku tysonc ošemset šizžešont tši* Purda Olsz. AW

powstańczy «związany z powstaniem»: *z tych walk powstanczych o ktorych czytałem napelniało się serce moje patryotyzmem* Dywity Olsz, P 4, 43. AW

powstawać zob. **powstając**.

powstawiać «wstawić wiele czegoś, poumieszczać»: *sopa to tam gže še enventaš pofstava, vozy i mašiny* Góra Pisz. AW

powstydać się «okazać wstyd, zażenowanie»: *co je gwara, to ja wżem, ja zaopse na tej co ot urożeńa, ja še cale ne pofstudam* Mrągowo. AW

powszechny (Z + P) W Szcz Giż Ełk; **1.** «występujący masowo, dotyczący wszystkich»: *my na to nie zvracamy uwaži, co jest pofsejne do mużeńo Mąćice Szcz*; **2.** *szkoła powszechna* W Szcz Giż Ełk zob. **szkoła**. DK

powszedek (Z + SWM VI) Mrąg Pisz; «dzień powszedni, roboczy» lok. jw.; **na powszedek** (Z) Mrąg Pisz; «na co dzień»: *buty lepsze ʒod nežełi, co gorse to na pofsėdek* Wojnowo Mrąg. AW, KS

powszedne, powszednie zob. **powszedni**.

powszedni, powszedny (Z + lit + SWM VI) OWMzach Mrąg Giż Pisz, psn; *-ni* lok. jw. i bl, *-ny* OW Nidz Giż (SWM podaje wspólną lokalizację: *powszedni, powszedny* OWMzach Mrąg Giż Pisz); «zwykły, codzienny; o dniu: roboczy» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *nežełno abo špentno obleka – ancuk, pofšedno, coženno obleka* Wygoda Olsz, *so dvojakę: na nežełe i żeń pofšedni i obe še nazyvajo deki* Wały Szcz; **powszedne, powszednie** w uż. rzeczownikowym (Z + lit) OW Nidz, psn; «dzień roboczy»: *štriple na nežełe, na pofšedne paće* Wygoda Olsz, SWM XII s. 27, *robzić w powszednie, a rozmáziać z Bogam w niedziale i śwanta i przyjąc go pokornie i ciałsto w komuniji, to prowadzi do nieba* W, Bar 82. MGK, KS

powszedniak (Z + SWM VI) Mrąg; «dzień powszedni, roboczy»: *cyľinder – jāk pšizže vesele abo co, a tak f pofšedniok ne nošo* Probark Mrąg. AW

powszedniowy «powszedni»: *pofšedniowy, pofšedni* [dzień] Unieszewo Olsz. MGK

powszedny zob. **powszedni**.

***powszedzień** «dzień powszedni, roboczy»: [ubranie] *do pofšednia, na co žeń* Kąjkowo O. DK

powszywać; pośw. tylko im. bier.; «w odniesieniu do ubrania: pozszywać w wielu miejscach, dopasować zaszewkami»: *časno pofšywane i s tyu rozporek* [o sukmanie] Samborowo O. DK

powtarzać (Z + P) Olsz Mzach Giż Pisz Olc; **1.** «mówić ponownie to samo»: **a)** «co powiedział ktoś inny» Mzach Olc: *na ulicy muszała moja zona na gołe kolana uklėknąc i przeprosac wszystkich Niemkow i te sowa, ktore jej były mowionie, muszała powtarzac, bo jak nie, to jam kopali nogamy* Klon Szcz, P 5, 43; **b)** «co się powiedziało samemu»: *jeszcze ras powtażam że [...] to jest źle* Szczęśne Olsz, P 2, 5, *i te* [słowa refrenu] *še znuo poftaża dwa razi* Uźranki Giż; **2.** «regularnie mieć z czymś do czynienia»: *ja vzele vžeżałam tak z miodu, ale co še ne poftaża tak pšes te lata, to še pozabaca* Orzysz Pisz; **powtarzając** im. wsp. ndm. w zn 1b: *powtarzając te ostatne trzy razi uklėkłem i z matką zmwilem tę modlitwa* Dywity Olsz, P 4, 2. AW, DK

powtarzać się «rozlegać się kilkakrotnie, następować po sobie co pewien czas»: *placz i lamant powtárzał sia, jek chłopcy zabrąkali na łosierowanie na sanktus, na podniesianie* W, Bar 91. KS

po wtóre zob. **wtóry**.

powtórniak «środkowa część ściętego drzewa» bl, Kult MW 168. AW

powtórnie «po raz drugi, ponownie»: *w niedugem czasie pozostał wdowcem i [...] ożenił powtornie w Klonie [z] corko gospodarza* Klon Szcz, P 5, 3. AW

powtórzyć (Z) Nidz Mrąg Giż Pisz, lit bl; «przyczyć, przekazać jakiś tekst; też: wypowiedzieć usłyszane słowa»: *ja gruskuf moiχ hé znam, bajeckuf mi hé požeželi, to ja hi mođe poftużyć* Natac Wk Nidz, *φso rozuńeje, ale poftużyć ćensko* Sucholaski Giż. DK

powtykać (Z + P) W Szcz Mrąg Pisz Olc; **1.** «umieścić gdzieś wiele czegoś, poutykać, powkładać, powsuwać»: *safka, rogal to garki povešić można, yyski poftykać* Mąciace Szcz, *kedy byli drewniane budoże to poftikaū [pakuły] φ ścany* Gajrowskie Olc, *drapka, φ to drapke poftikać te špulki na take ruscki* Piasutno Szcz; **2.** «nawlec»: *ususużyć, našpulovać na špulki i tedy usosnovać i nažunżić musi usmeć, mńitki poftyka* Gady Olsz; **powtykany** (Z + P) W Szcz Mrąg Pisz Olc; im. bier.: **1.** w zn 1 W Szcz Mrąg Olc: *šlejer mužil'im; jek še zeńuu, to moja šostra maūa tys taki bzaūy i tedi mńitki take poftikane želone* Szczytno, *taka drāpka byūa i te špulki byūy poftikane na takix žitkaχ, a hé to na drutaχ* Purda Olsz; **2.** w zn 2 Olsz Szcz: *◇ v bžiduaχ je tako pūoχa, to bendo te mńitki poftykane* Giławy Olsz; **3.** w zn «wsadzając umocować, poosadzać» W Szcz Mrąg Pisz: *scyble su f te drobže poftykane* Hejdyk Pisz, *gręfi usod zaği to so v usax poftykane* Szczytno. KS, DK

powybierać (Z + lit) Olsz Pisz; «wyciągając, zrywając, zabrać skądś wiele czegoś»: *na gžibaχ am byūa, luži dość, to uš powibjeral'i* St Kaletka Olsz. DK

powybijać; imp 2pl *powybijajta*; **1.** «wybić, wytłuc wiele czegoś»: *A wy, družbany, kiedyšta pany, Nie powybizajta sobzie oców kańcugami* oracja, Mał III 118, *te lorbasy powybizjali mu 3 szyby* Tuławki Olsz, KF; **2.** «zabić jedno po drugim»: *to tedi ribi povibžijaua* Szczytno; **powybijany** im. bier. w zn 1: *dom murowany, ale łokna w niam wszystkie powybizjane* W, Bar 67. AW

powychodzić (Z + P + lit) W Szcz; praet 1pl *powychodzilim* Olsz; **1.** «o wielu osobach: opuścić jakieś miejsce, wyjść na zewnątrz» W: *jek tutaj te pani mńeškali, to ženi noci fšisci z domu povixožili f košulaχ z ižbi* Mątki Olsz, Stef JPW 55, *po obiedzie powychodzilim wszyscy na dwor* Dywity Olsz, P 4, 13; **2.** «ukazać się, pojawić się w dużej liczbie»: *take bzaūe povixožiu, to usbuoki mužem* Występ Szcz. AW, KS

powyciągać «wyciągnąć jedno po drugim»: ● *ostatni snopek, powicorņgajo, kto żónze tēn plōn* Wydminy Giż. AW

powycinać **1.** «powyrzynać»: *povycinaj dury* Siedliska Giż; **2.** «ścinając, usuwać wiele czegoś»: *te małe šcepki trzeba powycinać, bo zawādzajā tem dużem* Tuławki Olsz, KF. AW, DK

powydzierać (Z) O Olsz Mrąg Pisz, SWM IV; «wyrwać wiele czegoś, powyszarpować»: *teras to tlo lēn powyžerajō, zavōnzo f snopy, zavozo i fertiχ* Orzysz Pisz, *xiχuu to aš ščepy powyžirau i budynki popševalau* Sztyldak O, *jak ōn poduūšk brōnuje, to ftedi na pevno te caue žuntki povžiuro i s ti kartoffli mā v'encij škodi* Kajkowo O, UAM. AW, DK

powydzierać się «o wielu istotach: wyrwać się, wydostać się skądś»: *ten χλέf tes spał'ili, dva kizaki še spałiuy, a sfyñe še powyżerałi* Kwik Pisz. AW

powyganiać «w odniesieniu do wielu osób: wygonić, powypędzać»: *to biuo duzo luži, ale powygañali* Ogródek Ełk, *ja waju tam zarañ wszystkich powygañiam z tego łogrodu* Tuławki Olsz, KF. AW

powygarńać «w odniesieniu do wielu rzeczy: wygarńać»: *košor – powigarña te tam węgłe* Skop Giż. AW

powyginać (Z) Szcz Giż; pośw. tylko im. bier.; «w odniesieniu do wielu przedmiotów: wygiąć»: *te puozi bil'i powyginane* Upałty Giż. KS

powyjeżdżać (Z) W Nidz Giż; «o wielu osobach: wyjeżdżając, przenieść się gdzie indziej»: *do zaχodnyχ Nemcuφ powyjeżżałi, bespuatne na plebišćit bili tu sprowažune, abi tu guosować* Stryjowo Resz, *fšo powyjeżżauo, a teras fšo Poloki* Pańska Wola Giż. KS

powyjmać (Z + lit) O Szcz Mrąg Ełk; fut 3sg *powyjma się* Mrąg, praet 1pl *powyjmalim* O; «wyjąć wiele czegoś, powyjmować»: *s šunki tom povyjmal'i košće i povėnzóne Dłużki* O, UAM, ● *sχowaua co, Rusek włās i powyjmau* Ukta Mrąg; **powyjmany** (Z) Szcz; im. bier.: ◇ *tedi te lónu bėⁿdo s tėy zandbukušuf powyjmane i pšjdo do tėχ tulejóf* Szczytno. AW

powyjmować «wyjąć wiele czegoś, powybrać»: ● *dzisiāj w nocy powyjmowali nāma wszystkie karaški z žaka* Tuławki Olsz, KF. KS

powykietlnywać «pozbawić kietlna wiele zwierząt, rozkietlnać»: *to požedywal'i, ze tu kedyš to strasywauo – χuop jaki na koñu jeχau, a to mu koñe žou powikeužniwau* Pogubie Tylnie Pisz. DK

powykladać; pośw. tylko im. bier.; **1.** «rozłożyć na znacznej powierzchni, porozkładać»: ◇ [len] *benže powykladam čenko i moze lezi ze tši něžeje na uónce* Rybno Mrąg; **2.** «ułożyć jako zewnętrzną warstwę, poobkładać»: *tak je obužone deskarni, take powykladane* [o obudowie studni] Purda Olsz. KS

powykradać «ukraść kolejno wiele czegoś, rozkraść»: *Mačkowjak to biu χitry jak lis, jakė šabrowničfo jes, fšisko powykradau, našabrowau* Purda Olsz. KS

powykręcać zob. **powykręcać**.

powykręcać (Z) Olsz Nidz Pisz; tylko -krę-; «spowodować liczne zniekształcenia, powykrzywiać»: *rojmatysm to gnaty uamñe, to tak te košći pogarbji, pokurci, to rėnce povykrunca* Snopki Pisz, *morczina skrėnci take dżewo, to powykrunca φ tó i φ tó strone* Wykno Nidz. KS

powylatuwać (lit) Olsz; «o wielu osobach: wyjść szybko, powybiegać»: *luže s Plusk povilatuvali, i ša pšiglondali, i móžili, že to diābui pšenošini majó* Gryźliny Olsz, Stef JPW 10. UDK

powylatywać «lecać, pooddzielać się, poodpadać»: *pažžory povlatali* Skop Giż. UDK

powylewać «wylać wiele czegoś»: *trzeba to wszystko powylewać, bo już śmierdzi* Tuławki Olsz, KF. KS

powylewać się «wylać się stopniowo z czegoś»: *jek ty nesiesz ten wėbórek? Toć połowa wody ci się powylewała* Tuławki Olsz, KF. AW

powyłażić (Z) Mrąg Giż; «wydostać się na zewnątrz w dużej liczbie, powychodzić»: *wendok – to onu powyłažo w noci, take durki sobže* [robią], *tilo uęp wyjou, a to dupe w żeñe* Skorupki Giż. UDK

powymarzać «ulec zniszczeniu w wielu miejscach pod wpływem mrozu»: *Oj! Pozieduje bábka stuletna, Jek to ludziska powymierali, Kiedy na Farmię czárna śmierć przysła, A zimą zboża powymárzały psn* Zient 27. AW

powymierać (Z) Giż, psn; «o wielu ludziach: umrzeć»: *tu na Mazurax te narodi powihera’li Bogaczewo Giż.* KS

powymykać «o wielu ludziach: wyjąc, wyciągnąć coś szybko i zęcznie»: *Przyjechali tam łulony, mniece powymykali, Zywio bracia na Francuza, niech nom Bóg dopomoze psn* IS DC-III 74. KS

powymywać «wymyć wszystko, pozmywać» Szestno Mrąg. AW

powynosić (Z) Nidz Mrąg Pisz, psn; **a** «usunąć skądś jedno po drugim, pozanosić w inne miejsce» Nidz: *śe powinosi te żeci do spondej sali, do użęczek* Nidzica; **b** «wynieść na zewnątrz wiele przedmiotów»: *Bocian stoły powynosił, Do tańca rumuje psn* PF II 570; **c** «wynosząc, zabrać komuś wiele rzeczy»: *kołbuk, jednego zrobzuu bogatym a drugemu powinosi* Dąbrówka Pisz; **powynoszony** im. bier.: **a** w zn b: *s koščoua psijexali, to tedy buo jezone, popshte i tedy stouy byli pavinosome i tedy tam tancyl’i* Narty Nidz; **b** w zn «powyjmować»: \diamond *kedu te Kastki bendu povinosune [z łodzi], beńże fšo vazuno* Mikołajki Mrąg, UAM. KS, DK

powypieścić; będzie powypielano «piele się» Mrągowo. KS

powypuszczać 1. «uwolnić wiele osób»: *porozgońali banditof, porozgońali i tix powipuşčali, co tam φ tym wężenu co byli* Butryny Olsz; **2.** «o roślinie: wydać młode pędy»: *Kešek – Kedy powypusca tak* Lipowo Mrąg. UDK

powyrabiać «narobić wiele złego»: *ten Itler tak nama powyrabzau dła cauigo sfata; pšes nego to Pan Buk cauı sfat skorou* Jonkowo Olsz. UDK

powyrastać 1. «wyrósnąć w dużej liczbie»: *myode žice powyrasta’li* [odp. na pyt. o tegoroczne pędy] Miechy Giż; **2.** «o kartoflach: wypuścić kiełki, porosnąć»: *maćora to te kartofle, co tak jus povirasta’li* Skop Giż. KS

powyrywać (Z + P + lit) OW Szcz; «ciągnąć usunąć, wyrwać wiele czegoś»: *jak ųoni šli, z ųogrutkuf powyryvali fšistko* Stanlewo Resz, ● *ekspr pušćta mne, ja ųi tego ne daruje, ja ųi te kudua fšistke povirivam* Różnowo Olsz, Stef JPW 51. KS

powyrzynać «powykrawać, powycinać»: *keksky, co se zagńeće bez drozzy, telo na prosku i se formko abo blasko powyżyna* Mącice Szcz; **powyrzynany** im. bier.: *to okruņgue jest i caue žurki povirivane* [o części maselnicy] Karwica Pisz. KS

powystrzelać «strzelając, powybijać»: *A ja će braće prose, zebyš taki dobry buu, Pistole naladowou ne groxym ani proxym, Tilko popsouym, zebyš pannom družnom ockuφ ne powistšyloū* psn. KS

powysyłać; fut 1pl *powysyłaawa*; «posłać wiele osób»: *na ferje powysyłaawa nasze dzieci do omy ji wujka* Tuławki Olsz, KF. AW

powyszywać; pośw. tylko im. bier.; «wykończyć szyciem, poobszywać»: *povuoka to muši fejne zašyc, ale nalepše povysyvane durki i knafelki i žižo se zapne* Krutyń Mrąg. KS

powytłukować «o wielu osobach: tłukąc wyłamać»: *ųokna mu potuukl’i, živiža mu povitukovali, žčeli do izby vejšć* N Kaletka Olsz. UDK

powytykać «tkając, wykonać rozmaite wzory»: *s takix kodruf povytykaūa χodniki f take fejn kšaty i ptaki* Mącice Szcz. DK

powyuczywać się «o wielu osobach: zdobyć wykształcenie, wyuczyć się»: *te žeci še tu powtucwal’i* Ryn Giż. UDK

powywalać 1. «wyrzucić z czegoś jedno po drugim»: *una mu ɸsistke ribi z bečki powiwaloua na zemnie* Stawiguda Olsz; **2.** «wykopawszy, porozwlekać»: *żike šfīne to som, to polotrujom kartofle, zboże, powyvalajom* Lipowo O gm. Pietrzwałd. KS

powywłóczyć «spowodować wydostanie się»: *to tedi mušau tak opčencić, cobī ne povivučiu vuòknuf* Kałęczyn Szcz, UAM. DK

powywozić «wywieźć wiele rzeczy lub osób»: *do nasta powywožili, popšedawali na vòtke, popšepsįjali* Łatana Mł Szcz, *powywožili, pozabiral'i siua luži* Szczytno. UDK

powywracać (Z) Giż Pisz; «spowodować przewrócenie się wielu roślin»: *čénska g'ržhota, kedi scępi powiwrača* Ryn Giż. DK

powywracać się «o wielu osobach: wyrzucić się, poupadać»: *wypili, to šā powywracali, bo to na špik byuo* Gietrzwałd Olsz. KS

powyzdychać 1. «o wielu zwierzętach: zdechnąć, wyginać»: *jek za čécuka [sic!] biuem, to reki powyzdychali nam* Pieczarki Węg; **2.** «o ludziach: powymierać»: *luže jus tera powyzydychali* Góra Pisz. DK

powyżeniać się «o wielu osobach: zawrzeć małżeństwo»: *rajek, ja ne naua zadnego, moje žeći še saii powyženałi* Niedźwiedzi Róg Pisz. KS

poza (Z + P) Olsz Mzach, psn; przyimek łączący się z I albo z A: **1.** tworzy wyrażenia określające obszar, na zewnątrz którego coś się znajduje lub coś się dzieje (z I) Olsz Mzach: *na vnaže to poza fšo* Róg Nidz, *to go ganiali poza miastem wkoło* Klon Szcz, P 5, 43; **2.** tworzy wyrażenia wskazujące obiekt: **a)** stanowiący przekraczaną granicę przestrzenną (z A, I) «za» Szcz i bl: *tam była tak woda wylania na łąc[e] poza kolana* Klon Szcz, P 5, 21; **b)** usytuowany przed innym występującym w obrębie tej samej konstrukcji (z I) «za»: *nićanki poza puoxó ɸ tyuku* Wykno Nidz; **3.** tworzy wyrażenia wskazujące rodzaj zajęć stanowiących przekraczaną granicę czasową (z I) «po»: ● *jak am niemogłie posbacz to nas ost[a]włuł poza szkólu* [«po lekcjach»] Szczesne Olsz, P 2, 6; **4.** tworzy wyrażenia wskazujące rodzaj czynności, której towarzyszą dodatkowo inne (z A) «oprócz»: *po za prace fryzjerskom, jego mył, golił, tak zeby jaknajlepiej wyglądał* Klon Szcz, P 5, 11. AW, DK

pozabaczać (Z) O Olsz M; praet 1sg *ja pozabaczał(a)* Olsz Mzach Mrąg Giż Ełk, 1pl *my pozabaczali* Szcz Mrąg Pisz, *pozabaczališwa* Giż; «pozapominać»: *staryx žejoɸ tom pozabăcaua* [-c-, sic!] Liwa O, *ja vžele vžežauam tak z muodu, ale co še ne poftaža tak pšes te lata, to še pozabaca* Orzysz Pisz, *i tak še pozabacauo; jo zem, co vy pytaće, ale ne može nazvać* Kalinowo Ełk. AW

pozabaczyć; praet 1sg *ja pozabaczyła;* «pozapominać»: *teros jo stara to ju pozabačyua* Grabin Mł O. AW

pozabawiać «zająć zabawą przez pewien czas, pobawić»: *pozabâžâi Ianka, žebi tak ne puakâu* W, SWarm 120. AW

pozabawiać się (lit) W; imp 2pl *pozabawiajta się* W; «spędzić pewien czas na zabawie, pobawić się»: *pozabâžâjta ša, žeći, troža i ne pšeskâžâjta mi v roboće* W, SWarm 120. AW

pozabić «zabić (eksp?)»: *bo tutej co še u nas žauo – jednego zabžili, rower mu wželi, pozabili do umoru tygo i rower zabral'i* St Kiełbonki Mrąg. AW

pozabierać (Z + lit) WMzach Mrąg Giż Pisz; **1.** «pobawić kogoś wielu rzeczy, zabrać coś wielu osobom, poodbierać» Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz: *što nau trože lepsze kône, obleke, jaki zegarek, pšęšconek – pozabýeral'i* Bartki Nidz, *ale jus zarnof to mauo*

įto ma, bo davno byuo mųny, ale pozabęral'i us nama, my tu mńel'i mųny kozdy sobęe Kipary Szcz; **2.** «usunąć skądś wiele osób, siłą przesiedlić; o zwierzętach: porwać» Resz Mzach: *i tak tyį luįi pozabęral'i, te co ře zdózyl'i ućeknonć* Bartki Nidz, *a įek su żenkęe* [kurczęta] *to p'ŗiżęe įest'ŗump i pozabęziro* Węgój Resz, KN IV 326; **3.** «zabrać ze sobą jedno po drugim» Resz Pisz: *race to uno kartofle mi pońiberaųy s caęego zaguna i pozabęraųy pot zeńe* Hejdyk Pisz; **pozabierany** (Z) Olsz Pisz; Nsg n -e Olsz, praet z podm. uogóln. ze słp. Olsz; im. bier. w zn 1: *noma pozabęrane byuo, my ũubustfo* Klucznik Olsz. AW

pozabijać (Z + P + lit) O Olsz Szcz Giż Ełk; pqp 3pl byli *pozabijali* O; «zabić, uśmiercić wiele istot, jedna po drugiej» O Olsz: *to tu byl'i take nojanći ũot żundu, co řożyl'i i tam gźe Polacy byl'i, to iį řel'i tam pozabijać, potpålć* Stawiguda Olsz, *kedi ten deęć potēm z daųu pado, a óno leći aų! to te pŗcoųi pozabijio* Kajkowo O, UAM; **pozabijany** (Z + lit) Olsz Szcz Giż Ełk; Nsg n -o Szcz, praet z podm. uogóln. bez słp. Szcz; **1.** im. bier. Olsz Giż Ełk: *nom syn pat, toby za syna dostał'i, tu ře im potpisał'im, co řeći pozabijane* Ogródek Ełk; **2.** im. bier. w zn «wbić wiele czegoś»: *kł'inańi pozabįzįiano, to mordożina buą* Występ Szcz. AW

pozaciesywać; pośw. tylko im. bier.; Nsg n -o, praet z podm. uogóln. bez słp.; «połączyć za pomocą wycięć» Wejsuny Pisz. AW

***pozaciosywać** zob. **pozaciesywać**.

pozadawać «wyznaczyć wielu osobom coś do nauczania się»: *mušel'im řpucki muwić, take kśunski tam řoų, to pozadawaų* [o wystawianiu *Jutrzní*] Wygryny Mrąg. AW

pozaganiać; imp 2pl *pozaganiaјta*; **1.** «w odniesieniu do wielu zwierząt: poganiając, zapędzić w określone miejsce»: *pozagańajta řsistko řudobe!* Bogacko Giż; **2.** «zaorać na zagon»: *my ũożem na ũożemki, my ũożem v zagóny, to ić pozaganaj take skųady po tyle i tyle* Kibuły Szcz. AW

pozaginać «zagaić wiele czegoś»: *pozaginajo, take majo gożźiki drewnanne* Purda Olsz. AW

pozagować (Z + lit) W Giż Pisz; «przeciąć piłą w wielu miejscach» lok. jw.: *mu-siwa ten kloc pozągować, bo jenńczy nie dąwa ređy ciąć* Tuławki Olsz, KF; **pozagowany** im. bier.: ◊ [drzewo] *beńże pozagowane zago* Sądry Giż. AW

pozagrabiać (SDGW) Nidz Mrąg Giż; «pozgarniać specjalnym narzędziem, pograbić». AW

pozakluczywać; fut 1sg *pozakluczywam*; «pozamykać na klucz jedno po drugim»: *įek s kuųńo, z gotowańem řertik so, to řtedi ja pozaklućiwam, sklep muse zaklućyć* Mikołajki Mrąg. AW

pozakopywać (Z) Nidz Pisz; ogp: *pońobryval'i, ańi jenęgo įepka, to f kartoflaų pozakopyval'i* Kwik Pisz. JS

pozakrywać (Z) Szcz Mrąg, psn; «zakryć wiele czegoś; poprzykrywać» Mrąg i bl: *potem įek jus pozakriwa, to za dwa řeżele weńne albo walcó albo te lećutke bronki i uęaźi* Pustniki Mrąg; **pozakrywany** im. bier.: ◊ *a tedi beńże rozređuowano, ređuęm pozakriwane* Szczytno. AW

pozalepiać ogp: *pozalepiąłeń już te durki łod goździ?* Tuławki Olsz, KF. MK

pozalepiać się «o wielu otworach: ulec zalepieniu»: *wymij dobrze sadzånkę, bo durki się pozalepiały* Tuławki Olsz, KF. MK

pozałoński «będący przed tym, który był ostatnio, przedzesztoroczny»: *pozałoński rok – dva lata temu* Wierzbiny Pisz. DK

pozamiatać (Z + lit) Olsz Nidz; tylko *-mie-*; ogp: *nâprzôd pozamnetâm sujsiek ji klepsisko a dopsieru będziewa wozic zboże* Tuławki Olsz, KF. DK

pozamierać «umrzeć jedno po drugim, poumierać»: *moje rożice pozamerali, umerli w żądoże* Bartki Nidz. KS

pozamietać zob. **pozamiatać**.

pozanosić (Z) Pisz Ełk; praet 1pl *pozanosilim* Pisz; ogp: *rożice nakrašili jajokuf i pozanosili do ogroda i muvilii żećom, co to zajonc im jajokuf nańòs* Ełk, UAM. JZ

pozapierać; imp 2pl *pozapierajita*; «pozamykać na klucz lub zasuwę»: *pozapşyrãita na noc fšistke żywyže ȳot uobori* W, SWarm 120; **pozapierany** im. bier.: *fšisci možili, że ni mòk tēju žeckna niȳt uukraśc, bo gže bi še dostâu: žvēže pozapšerane* Leszno Olsz, Stef JPW 69. MK

pozapinać; praet 1pl *my pozapinali*; «zapiąć wiele czegoś»: *Dzieciaki! Grendo chřatãjta sie, bo juz pan mlody przyjechał [...] Ojej, już przyjechał, a my tutaj esce nie pozapsinali* bl, Mał III 108. AW

pozapletać; «zapleść wiele czegoś w warkocze»: [zmory] *gżiw tak pozapletajom* Butryny Olsz. AW

pozapominać ogp: *davněj to ja muk rozmaite, a teros to še pozapominaȳo* Dąbrówno O. DK

pozapomnieć «zapomnieć (ekspr?)»: *esce tak še ne pozapomnaȳo* Szymonki Giż. AW

pozapomniwać (Z) Olsz; praet 1sg *ja pozapomniwała*; «pozapominać»: *paⁿćiny; ja juš pozapomniwała* [nazwy części ciała konia] Gryźliny Olsz. AW

pozaprościć «zaprościć wiele osób, pospraszanie»: *potam on pošet nat jedno jeźoro i pozaprašaȳu fşyskix krafcuȳ i šeřcuȳ* Unieszewo Olsz. AW

pozaranek (lit) Olsz; *pozor-*; Gsg *-nku*; «poranek?»: *jenego pozoranku wyszed ze swoji dury lis w lesie i myšłot sobie: „Dzisiaj przy niedzieli musza sobie smaczny ”obziod ”obzorgować”* Purda [D] Olsz, BMW 24. AW

pozarzucać; pośw. tylko im. bier.; «rzucając, zanurzyć w wodzie jedno po drugim»: *çaki so pozażucane, vongoźnik – śatka tylko na vongoże* Tomaszkowo Olsz. DK

pozarzynać; fut 1pl *pozarzynawa*; «zarzynając, zabić wiele zwierząt»: *na jesieñ pozarzynawa wszystkie kaczki, bo się nãma nie toplaci trzymac jech na zimę* Tuławki Olsz, KF; **pozarzynany** im. bier. w zn «zrobić zagłębienia, ponacinać»: *to tak ne stożali, to so pozażinane wengū, na rogaȳ w drewńannum budunku to wengū* Rzeck Resz. AW

pozasiewać «zasiać w wielu miejscach»: *zostažiu, ne pozaševaȳu* Karwik Pisz. AW

pozastrzelać «strzelając, zabić wiele osób»: *çcaȳ mne zastšelić, kedì on zigma ne dostaë, to nas pozastšela* Pańska Wola Giż. AW

pozaszywać «szyjąc, naprawić rozdarcia w wielu miejscach»: *Toć iš ty i nebogati, Mãš na dupše šcerne ȳati. Lepši byš ne wyšniwãȳu, Pošed za pšec, pozašiwãȳu* psn. AW

pozatykać (Z) Giż Pisz; «wkładając, wtykając umieścić gdzieś»: *tës so take špżicki i tedy pozatykać f te durki i tedy zžijać* Pogorzal Wk Pisz, ● *knëbelkañi še pozatika durki* [odp. na pyt.: Co tkwi w ramionach listwy?] Dąbrówka Pisz. KS

pozatykać się (lit) Olsz; «o wielu rurach: utracić drożność, pozapychać się»: *rurki łod centryfugi się pozatykały ji mleko dobrze nie leci* Tuławki Olsz, KF. AW

pozawczor «w dniu poprzedzającym dzień wczorajszy, przedwczoraj»: *ja byuam posaƿcor u zoutsa* Kończewo Pisz. AW

pozawczoraj «w dniu poprzedzającym dzień wczorajszy, przedwczoraj»: *ja dostău list pozaƿcoraj od zóni* Szczytno; **pozawczoraj** w uż. rzeczownikowym «dzień poprzedzający wczorajszy»: *pozafcoraj – to od žiś tšeci žeñ, a onėgdaj to dăvnej* Krukłanki Węg. DK

pozawiazywać «zawiazać wiele czegoś»: *gospodini jek zažne gejši, to jėx skubže. Pšora kuaže v mneži i káže jėx mocno pozažonzivač, cobi puž ne višet* Mokiny Olsz, Stef JPW 65; **pozawiazywany** im. bier. w zn «poprzewiazywać»: *pšenža byuã rozežñento, pozawonzywanò – jedèn mušau rejtko tšymać i ređerowač co dobrze nažihento byuo, co še ne ůomsyuo te bžeđi* Kwik Pisz. AW

pozawieszać się «uwiesić się w dużej liczbie, poprzyczepiać się»: *riby še na grunče pozašejajo do tego robacka, co go ŗco požreč, ŗuop še ugne do kolan i řita* Gryźliny Olsz. DK

pozbadać (Z + lit) W; **1.** «pojmować, rozumieć, rozpoznawać; też dk.» W; **2.** «przetawiać liczyć się z kimś; demonstrować brak szacunku, nadużywać czyjejs pobłaźliwości» W, SWarm 120. AW

pozbadliwy «o człowieku: taki, który umie wszystko zrobić (odp. na pyt. kwest.)» Purda Olsz. AW

pozbadnać, pozbaśc (Z + P + lit) OW Mrąg Pisz Elk i bl; inf *pozbadnać* Olsz Pisz i bl, *pozbaśc* Olsz Mrąg Pisz, praet 1sg *ja pozbadł* O, 3sg *pozbadnął* W, *pozbadł(a)* OW Elk i bl; **1.** «pojąć, zrozumieć; nauczyć się» OW Mrąg Pisz Elk i bl: *jo nigdy ñe moqe pozbaśc, jek ůoñi muwo* Lisy Pisz, *to bžeda, jek kto ñe moze jenzyka pozbadnonč* Wejsuny Pisz, ● *skudny, řšistko pozbadñe* Klebark Wk Olsz; **2.** «spozrzec, zauważyć» Olsz i bl: *tan pozbot, co tam šnotana jest i troža vijot* Dywity Olsz; **3.** «przestać liczyć się z kimś, zacząć demonstrować brak respektu dla kogoś» W: *te dzieci to cię tak pozbadli, co ñic sobzie z ciebie ñe robziq* Tuławki Olsz, KF. AW

pozbawić lit bl, psn; **a)** «doprowadzić do utraty czegoś» bl: *a wrogów Polaków Wolności pozbawiq* GazOlsz XV 278; **b)** «odbierając, uwolnić od czegoś» bl: *Gdy jech som pozbawzis nėdy A przez załoci prowadzis do radości* psn IS LXXXVIII 308; **pozbawiony** im. bier. w zn **a:** *gdy raz powróci do rodzinnej strony, wszelkiej przyjaźni bėdzie pozbawiony* GazOlsz XXIX 81. AW, DK

pozbierać (Z + lit + SDGW) OWM, psn; praet 1sg *ja pozbierał* Olsz, 1pl *pozbie-ralim* Szcz Pisz; **1.** «zebrawszy, usunąć, zabrać skądś wiele rzeczy, też o zwierzętach: wybierać» OW Giź Ole i bl: *pozbžerăžje tfoje kórmăni i zañės do šafi* W, JP LII 51, *obžerki pozbžeraj* Olecko, *gospodăžovji, kedu tam vjelko takix řfiruf jest, to uhi – te řfirue – řšisko mu vikópjju, to řšisko mu pozbjėrajò* Kajkowo O, UAM, *buu jėšće mau i ne žežău, že te žarka ptăski pozbžerajò i pozro* Leszno Olsz, Stef JPW 72, zag. *Przyszed Roch, Rozsywał groch, Slónko go zidziało, Zaráz pozbžierało* [grad] psn Stef RD 73; **2.** «w odniesieniu do plonów: sprzątnąć z pola; też: po zebraniu uformować w określony sposób» W Mrąg Pisz: *byu mocony dvanašće dñi, tedy byu roscogñony na řžisko i tedy jak byu dobry, to tedy go pozbžiral'i i byu susony* Zgon Mrąg, *šece, potem pozbžerac, zžunzac* Biesowo Resz, *posusyc, na kucki pozbžerac i f snopy požonzac, i do domu pšynešć na vože* Krutyń Mrąg; **3.** «zebrawszy, zgromadzić wiele czegoś w jednym miejscu; uzbierać» Olsz Mzach Giź Elk i bl: *my řnel'im řšystkego, ale teras to tylko to, co pozberal'im, take*

rarity Mańce Szcz, *cto ęce ęleba upęec, to us muęi ęe rozwazic troęe pręnzij, us na vęzur fęsko pozbęrac, co jest, ęe nalezi męjka i drozęuf Nowe Borowe Nidz, UAM, • przen te nazęska cęoęek us ni moze pozbęrac* Sucholaski Gię; **4.** «skupić wiele osób w jednym miejscu» Olsz: *a Baręka pozbęraęa ęęci i ęuklaękli fęęci do rōzanca* Jaroty [Jondorf] Olsz, Stef JPW 22; **pozberany** (Z + lit) Szcz Pisz Ełk Olc; Nsg n -e Szcz Ełk; im. bier. w zn 2: *ęak jus pozbęerane to na garęci* Więniowo Ełckie, *ęedy splonęjo, ęek zezńiwowałi, to zrobyłi rōwńanke, no zito, ęęoski bil i pospoęu pozbęerane i byęo splecōna* Kukowo Olc, *ę tedi bęęęe popostaęani, pozbęerani f take kucki* Szczytno. DK

pozberać się «o wielu osobach: zgromadzić się w jednym miejscu»: *to pęodi take węcoti, to tam ęoęili, to tam pęura derłi, s kōńęelo – mōęili: męoęaki ęe pozbęerali* Sądry Gię. AW

pozbyać (Z + P) Szcz Gię; «zbijając, połączyć w określoną całość wiele elementów»: *ęuska sobęe fabrykovałi, pozbęjajłi sobęe* Łatana Mł Szcz; **pozbyjany** (Z + P) Szcz Gię; Nsg n -e Szcz; im. bier.: *z lasow drzewo było spuszczenie na wodę i pozbyjanie jedno przy drugim* Klon Szcz, P 5, 7. UDK

pozbyć (Z) Mrag, psn; «stracić»: *ęoęeroćaęa, ęęopa pozbyęa* Mragowo, *Pojoda do niej ęoę łosród nocy* Choc mōj koniczek *pozbandzie łoczy* psn IS LI 186. AW

pozbyć się (lit) W i bl; fut 1pl *pozbędziem się* Olsz; «uwolnić się od kogoś lub czegoś niepożędanego»: *veę ęęę, viprovāc do lasu i ęostāf ęęę, neę ęęę tam ęilki pozro, to ęe ęęę pozbęęęem* Leszno Olsz, Stef JPW 71, *ęe dali mu pokęj, aę ęam poęędāę, skōnt mā tile pęęanęi i ęek ęa garba pozbuę* Gryżliny Olsz, Stef JPW 11. AW

pozdejmać (Z) Resz Pisz, psn; tylko *posty(j)m-*; «ściągnąć wiele czegoś; teę: o wielu osobach: zdjęć coś» Resz i bl: *ęUęę jo, ęųęę, za jej zęote rēnce, Postęjmaę, poęęeraę te zęote pęęęęęę psn, Siedzi baba na rotuszu – Roz dwa trzy – I do tęgo w kapeluszu – Roz dwa trzy – Chłopcę ci jō nie poznali, Przed niō czopki postęjmal i psn* Stef I 125; **pozdejmamy** im. bier.: *to byęo postęjmane* Pogubie Średnie Pisz. AW, KS

pozdejmować (lit) W, psn; *postęjm-* W; «ściągnąć wiele czegoś; teę o wielu osobach: zdjęć coś»: *I wziął ci ją, wziął ją za jęj cienkie palce I pozdejmował ci jęj te złote pieręęęęę psn, PF II 568, ęęopi postęjmovali zaki i robęę f koęulaę f takā gorųnc* W, SWarm 194. UDK, AW

pozdrawiać (lit) Olsz i bl, psn; **1.** «przekazywać wyrazy żęczliwoęci, szacunku – osobięcie lub przez kogoę» Olsz i bl: *a teraz waju wszystkich mile i syrdecznie pozdrawiam* GazOlsz XV 170, *byłem lu niech ji pozdraziāłem* jech łod wāju Tuławki Olsz, KF; **2.** «wypowiadać formułę powitalną» bl: *Ludzie mnie nie pozdrawiaęo, Tyłami ęe wykręcaęo* psn IS XXIX 105. UDK, KS

pozdrowić (lit) Ełk, psn; «wypowiedzieć formułę powitalną»: • *Ksiądz ci przęszed klęknoł przed Nio Złōęył ręce pozdrowił Jo* psn IS XXIX 105; **pozdrowiony** (lit) Ełk, psn; im. bier.: • w zwrocie gręcenoęciowym *bąę nam mile pozdrowjęny* Skomack Wk Ełk, PME XIX 98. UDK, DK

pozdrowić się «przywitać się nawzajem»: *ęek uni tam pęęęli ęe ęęęęe, gęę ta panna bięa, to pozdroęili ęe* Jagodne Pisz. UDK

pozdrowienie 1. «formuła powitalna»: *przy wchodzeniu do izby „starych chłopów” musiał rekrut stanąć sztył i pozdrawiać swoich katów chręcęijańskim pozdrowieniem* GazOlsz XV 268; **2.** pl «żęczenia, gratulacje»: *w tem pudelku się mieszył list w druku z napisamy pozdrowien, data chrztu i rok i urodzenia dziecka* Klon Szcz, P 5, 62. UDK, DK

pozdychać (Z + lit) O Olsz Nidz Giż Pisz i bl; **1.** «o wielu zwierzętach (też o pszczołach): zdechnąć» O Olsz Nidz Giż Pisz: *reki, ʒune syske pozdyŝali* Tuchlin Pisz, *łod zimna pozdychały jem gusiaki* Tuławki Olsz, KF; **2.** «o wielu ludziach: umrzeć» Giż i bl: *nase matki to prentko pozdyŝali* Gawliki Wk Giż. UDK

pozdzierać 1. «pozrywać, powyrywać»: *gǰe kartofle jus popŝyŝoǰu to so take maŷe pŷuǰi s takim ńiskim nozikem, to to źelisko pozŝina, poŝŷera, a ńenŝi keŝkańi ńe dojŝe* Pustniki Mrąg; **2.** «zsunąć gwałtownie wiele czegoś»: *ʒUjow jo, ʒujow za jej ẓuote reńce, Postijmaŷ, poŝŷeraŷ te ẓuote pŝeńceńce* psn. KS

pozostawiać «zestawić razem wiele elementów»: [zboze] *pozbŷerać, ȓozać, tedu pozostawać v ʒaki albo kokoŝki* Wygoda Olsz; **pozostawiany** im. bier.: *staćiwa – keńi je pozostāżane to ńece co t'ŝima* Mycyny O. UDK, KS

pozeszywać «zszyć w wielu miejscach, pozszywać»: *musiwa tŷ ńāspŷe pozeszywać, bo psióra leca* Tuławki Olsz, KF. UDK

pozewłóczyć (Z) Szcz Mrąg; «o wielu osobach: pozbawić kogoś odzieży»: *muj syn nago pŷŷet, bo go tak pozewłóczyli, maŷ take ʒadne ŝaty na sobŷe* Māćice Szcz. UDK, DK

pozgarniać «zgarniając, usunąć skądś wiele czegoś»: *pozgārniaŷ te kruszynki chleba ze stołu* Tuławki Olsz, KF. AW, DK

pozgrabiać (Z + lit) Olsz Giż; «grabiać, zebrać z wielu miejsc»: *napŝut tŝeba go pot'ŝonŝć, porostŝonsać, t'ŝeba go pŝewrucić i puŝnej pozgrobać, poŝćonŷać na kobŷy* Skorupki Giż, *pozgrābziāŷ tŷ słomŷ z podwórze, coby ja zietrz ńe rozziāł* Tuławki Olsz, KF. AW

pozgubić «stracić»: ● *rozum pozgubziŷ Skajboty* Olsz. KS

pozielenieć «zzielenieć»: ● *jego Myca pozieleniała cale od jadu i frasunku* GazOlsz XV 164. UDK

poziemnica? «poziomica»: *brałem ze sobom skrzynke ze szkłem na plecŷ i Wasserwagi lub po polsku poziomnica* Klon Szcz, P 5, 21. DK

poziewać (Z) Mzach Giż, psn; «ziewać co jakiś czas»: *ena kobŷeta na mńe spojŷaŷa, tom pańi pŝisŷa do domu, takem pozewawaŷ Piasutno Szcz, pańi poŷewaŷa, to je zaraŝliwa ȓoroba* Natać Wk Nidz. UDK

poziomka (Z + SWM XI) O Giż Pisz; Gpl -ów O; **1.** ogp O Pisz: *to jeŝće tŷ poŷumkuf to jeŝće ȓenci jest, ale tŷ modriŷ to jest maŷo* Dłŷki O, UAM; **2.** pl «młode, tegoroczne pŷdy roŝliny, latoroŝle» Giż: *na te poŷomki to muŷilim latoroŝle* Mazuchówka Giż. UDK

pojzadać «zjeść jedno po drugim»: *wciórko mu juŷ poŷjādali* Tuławki Olsz, KF. KS

pozejżdżać się (Z + lit) Olsz Pisz; «o wielu osobach: jadąc, przybyć z rŷżnych stron»: *to ŝe goŝće poŷejŷzajom tag z dalěca* Myski Pisz. UDK

pozłěkać się; praet 1pl *pozłěkalim się*; «o wielu osobach: przelěknąć się»: *ten ŷadek jeŝće 100 lat maŷ i pŝŷet drogo i nas nawěŷiŷu, mi ŝe aŝ pozłěkałim i ěŝylim mocno* OrłO Giż. AW

pozlizuwać «zlizać z całěj powierzchni»: *kot pozlizuwał snotanŷ, co się wylała* Tuławki Olsz, KF. UDK

pozłacać, pozłocać; poŝw. tylko im bier.; «nadawać barwě złota»: *Kubek ŝlebrny, pozłocany I psiszczań złoty, i psiszczań złoty* psn Stef III 131, *Utrācilam z ruty wiānek dla wāěpānā woli. Utrācilās, utrācilās tylo swŷj ruciany, Ā ja Tobie, ā ja Tobie kupię* *pozłacāny* psn Kętrŷ 91. AW

pozłocić; pośw. tylko im. bier.; ogp: *Rudolf kupśuu sobže pozuoćune zâpsinki do štulpûf* W, SWarm 160. DK

pozmarkować «zorientować się»: *po þerþsa noc to ne posmarkoali – ne veþeli nie* Wygoda Olsz. AW

pozmiatać; tylko *-mie-*; ogp W, SWarm 120. AW

pozmerać «pomrzeć, poumerać»: *uot Þšečkûf to i staži i muoþi juš pozmiþrali* W, SWarm 120. UDK

pozmietać zob. **pozmiatać**.

pozmykać (Z + SWM IX) O Olsz; «ominąć, opuścić przy oraniu kawałki pola»: *zēmkuo še, pozmykou* [odp. na pyt. kwest.] N Wieś Ostródzka. UDK

pozmywać ogp: *naćhna še pozmywa po śnadanu* Nidzica. DK

poznaczyć przten «spowodować powstanie śladów po czymś»: przs. *Mamert i Pankracy mrozem ksiat poznaczy psn, Zient* Wieś 202. DK

poznaczyć się «zostać oznaczonym, oznakowanym»: *Grāncberejtry przy-jächali, Ci polskiej soli sukali, Kiedy znälazł äby funcik, To sie juþ poznäczyl gruncik* psn Kętrz 93. KS

poznać (Z + P + lit) OWM, psn; praet 1sg *ja poznał(a)* W Nidz Węg, 3pl *poznalim* Giż, pqp 3pl *poznali byli* bl; **1.** «zidentyfikować, rozpoznać» OWM: *tero broda zapuścuu, to go niþ ne poznau* Gietrzwałd Olsz, *¶ön sa zguośuu – þtedy go poznaua po guoše* ib, *te ofto to þoina jes – po senkaþ še pozno* Wrzesina Olsz, przs. *poznać ptászka po psiórah* W, Bar 81, ● *zavdi buua takâ vesouâ, ale po śnyrci þuo-pa tak zesmanthaua, že ij poznac ni moguam* W, SWarm 200; **2.** «spotkać kogoś, zawrzeć z kimś znajomość» W Nidz Węg Pisz i bl: *un buu þši wojsku i uček tu do Prus, moja matke poznou i tu še ożeńiu* Stryjewo Resz, *fejn tak ješac na šfat i luþi poznac* Myszki Pisz; **3.** «zapoznać się z czymś, dowiedzieć się czegoś; zorientować się» O Olsz Nidz Giż i bl: *neli takęgo syna, tak troþe ne rþtük, co tak þčäu tén dijalekt poznac* Waplewo O, *na tak duþej okolicy, miałem zposobność poznac usposobienie ludności pod względem narodowościowem* Dywity Olsz, P 4, 49, *nazajutš odecknuu i poznau, že on jest u spęgo teśca* Gardyny Nidz; **4.** «wyrobić sobie opinię o kimś» Olsz Nidz Pisz i bl: *jak še þce cuoþeka poznac, to muši duussy cas z nim bić pospoju* Jabłonka Nidz, *dość sposobności nielišta poznac jich prawdziwe oblice* bl, KN 296, ● *ale ¶ön mauo poznau těj zóny* Drygały Pisz. AW, KS

poznać się (Z + lit) W Giż Pisz i bl, psn; cond 1pl *bym się poznali* bl, 2pl *byšta się poznali* bl; **1.** «zawrzeć znajomość; zaznajomić się» Resz Giż Pisz i bl: *jek tam þišua na ti muzice jek tam tancowali – z jenem muoþakem tancowaua no i še poznali tam, pogadali sobýe* Zdory Pisz, [o dziewczynce] *ona še pozna, to ksonški i þšistko pokaze* Ryn Giż; **2.** «zdobyć wiedzę o sobie nawzajem» Olsz i bl: *musiwa się napród dobrze poznac* Tuławki Olsz, KF; **3.** «właściwie kogoś ocenić»: *najwyzcy cas, cobyšta wy się kochane Rodaki-Mazury na tych zilkach w owcej skórze poznali* bl, KN IV 296. AW, KS

poznajdywać «znaleźć wiele czegoś»: *nejene poznajdiwal i šlebŕþne uiski* Mrągowo. AW

poznajomić się «zapoznać się, zaznajomić się»: *dobþe, co pan še poznajorni z Warńijo, z luþarni* Gietrzwałd Olsz. AW

poznanie (Z) Pisz, psn; forma rzeczownikowa czas. **poznać**: **1.** w zn 2 bl: *Co tu robisz dziewczeczko, Siedem dziotek mateczko. Zionki zija szatanie, Takie nasze poznanie*

psn Gęb II 59; **2.** w zn 1: ● *pužēm na obore, ňe do poznaňã* Kwik Pisz; **3.** w zn 3: *matkã i ¼óćec ňe pomoze, mušis še starać, abyž do poznaňã pšyset* Pianki Pisz. KS

poznański (Z) Szcz; **po poznańsku** ogp: *struk abo olšnik – olšnik po mazursku, struk po poznańsku* Pasyw Szcz. AW, DK

poznatek? «znak (obj. eksploratora)»: *jus z ňego poznatku ňi ma* Lisy Pisz. AW, DK

poznawać 1. «rozpoznawać (tu przén)»: *Ciężką dolę lud przeżywa, nastala juž chwila, Že brat brata nie poznaje, obcym się przymila* psn IS LI 190; **2.** «zdobywać wiedzę o kimś»: *powoli zacznãm cię poznawać* Tuławki Olsz, KF. AW

poznawać się «właściwie coś oceniać»: *jã się łod razu na tem poznaję* Tuławki Olsz, KF. AW

pozoranek zob. **pozaranek**.

pozorgować «postarać się o coś (obj. SWarm)»: *pozorgovãu dref na cauã žima* W, SWarm 120. AW

pozorny «nadający się do czegoś»: *staršo žepčina, do oženbé pozornã* Gutkowo Olsz. DK

pozortować zob. **posortować**.

pozostać (Z + P + lit) Olsz Mzach i bl, psn; pqp 3sg *było pozostało* Olsz; **1.** «nie opuścić jakiegoś miejsca, zatrzymać się gdzieś na dłużej» Olsz Mzach: *w jãkum Kerunku dalej pošli abo φ tēm ňešće pozostali* Jabłonka Nidz, ● *wtem dzadek zrobił podanie do cesarza niemieckiego, ażeby corka i te 2 dzieci pozostali u dzadka na utrzymaniu* Klon Szcz, P 5, 4; **2.** «nie zmienić swojego zachowania, swojego położenia; nie stracić pierwotnych cech» Olsz Szcz i bl: *pozostałem bronić polskiej ziemi laszej, praojców spuścizny, polskiej mowy naszej* St Kaletka Olsz, P 7, 3, *tak pozostałem we wodzie lezec, bo się bałem żeby się nie dostac znowu do rowu granicznego* Klon Szcz, P 5, 22, *ale ja polakiem em był scałego serca polakie pozostana* Szczęsne Olsz, P 2, 22, *ale te charaktery pozostaję φ tyx kobžetaž ot tyx žwéžent* Miłuki Szcz; **3.** «stać się resztą po jakiejś całości; być pozostawionym» Olsz Szcz i bl: *jeny šostry vželi menža i ňe povrućiu, štyry žeci pozostali: dva žuopcy i dva žefčaki* Purda Olsz, *w mieszkaniu było dozo rzeczy pokradzonych, a niektore pozostały* Klon Szcz, P 5, 52; **4.** «stać się kimś innym, znaleźć się w nowej sytuacji, zostać» Olsz Szcz i bl: *po kursach plebiescytowych na egzaminie pozostałem ja kierownikiem okręgowym* Klon Szcz, P 5, 25, *w niedugem czasie pozostał wdowcem* ib, 3, *dziadek pozostał na gospodarstwie bez żywego inwentarza* Dywity Olsz, P 4, 1. AW, KS

pozostały «taki, który się zachował, który pozostał»: *W pozostałych szcãtkiach ciała Tu i ówdzie róscka tkwiãla* Skomack Wk Ełk, PME XIX 133. DK

pozostawać 1. «o wielu osobach: nie opuścić jakiegoś miejsca, zostać gdzieś»: *tam fšiscy pozostavãli, stont jakę ošemžęšont procentof vyježauo i tero ješče vyjado* Likusy Olsz, *nawet ten narót, co w domu pozostawãu, to še pšeinacyu, co druga kobeta pal'i paperosi* Mikołajki Mrąg; **2.** «nie poddawać się jakimś zmianom»: *ňež kazdy pozostaje fšfojem staňe a marnemi myšlaňi guovy sfěj ňe uãne* Pisz; **3.** «stawać się resztą, pozostałością»: *tam robiãm swiece z tego wosku, a w kotle pozostaje sama ziemia* Klon Szcz, P 5, 30. AW, KS

pozostawić (Z + P) Szcz Mrąg, psn; **1.** «nie zabrać ze sobą»: *mňe tu pozostavžili, a tego sna to tego Ruši vželi* Dobry Lasek Mrąg, *tam pozostawiłem rower* Klon Szcz, P 5, 21; **2.** «powierzyć komuś; zostawić dla kogoś» Szcz: *ten ofcier angelski pozostawił*

dla mie list żelazny Klon Szcz, P 5, 39; **3.** «umierając opuścić»: *Pierwszego marca matka pomarła Sześciorego dziątek pozostawiła psn IS XLV 173.* KS

pozór; **z pozorem** «starając się o odpowiedni wygląd»: *Do mneski panénki Łudać się z pozorém, Ale łóna zawdy sie Tyło ładne strojić psn Stef I 162.* DK

pozrucać zob. **pozrzucać.**

pozrywać (Z + lit) W Nidz, psn; «działając z siłą, zerwać, usunąć gwałtownie wiele czegoś»: *fčoraŕše žetšisko pozrivaŕo gvâut daxŕf W, SWarm 182, [na cmentarzu] fšysko poñiscyli, kšaty pozryvali i sobže pofsazali do ogroduf Łyna Nidz.* AW

pozrywać się «zostać oderwanym, poodpadać»: *no i go [len] tšeba odrapać, tak še pozrywajo te guôpki, no i potem go do wodi Łutynowo O.* AW

pozrzucać; -zru-; **1.** «zrzucając, usunąć jedno po drugim»: *konie się wykręcili, na kolana poklekali i główkami kiwali, aż oni z tego woza pozrucali wszystko Purda [D] Olsz, BWM 108; 2.* «o wielu osobach: zdjąć z siebie, pozdejmować»: *χuoπι pozžucali žakyti i šekli žito v ranžovax W, SWarm 206.* AW

pozrzynać «ściąć czymś ostrym wiele czegoś»: *gše kartofle jus pofšxožiuji, to so take maue puugi s takim niškim nozikem, to to želisko pozžina, požžera, a ňenzi keškaŕi ňe dojže Pustniki Mrąg.* AW

pozsiekać; praet 1pl *pozsiekalim*; «zżąć, skosić wiele czegoś»: *zboze sšekli, ale i pokošil'im ošistko, ale nážencyj: sšeklim, posšekal'im Rudziska Szcz.* AW

pozszywać (Z + lit) Olsz Mrąg Giż; **1.** «zszywając, połączyć poszczególne części»: *tak mužuŕ do tšego krafca, co ma ix fšystke poššyvat Pokrzywy Olsz; 2.* «zszyć w wielu miejscach»: *musisz tę nâspę pozszyvat, bo psióra z ni lecaj Tuławki Olsz, KF; pozszywany (Z) Mrąg Giż; Nsg n -o Giż; praet z podm. uogóln. bez słp. Giż; im. bier. w zn 1: no to klepki, klescki moze take te plški buj poššywane, okrôncone Kosewo Mrąg.* AW

I. pozwalac (Z + P) Olsz Szcz Pisz Ełk Olc, psn; «zgadzać się na coś»: *i potem jeden zoŕŕeš še xcau z ňo ozenić, ale buj za uboži rožicami, to ňe pozwalali jej Jurki Oc, najperf to mnaŕa tutaj być škoua; v mojem pokoju to byo nemožlyve, bo ony ne pozwalaly, šyby rostšaskuvaly Tomaszkowo Olsz.* AW

II. pozwalac «pozrzucać»: *[odejdz] prec, bo pozvalos paŕi fšo Snopki Pisz.* DK

pozwiazuwać; tylko -więz-; «związać wiele czegoś, powiązać»: *porvâŕ postrônki i uorčiki pouâmâŕ; ale pozzazuvâŕ i zapušcuŕ amerikân iešče râš Butryny Olsz, Stef JPW 41.* AW

pozwięzuwać zob. **pozwiazuwać.**

pozwijać «zwinąć wiele czegoś»: *pozvijać pšenzivo na vijakax Dźwierzuty Szcz, SWM IV s. 83.* KS

pozwłóczyć; pośw. tylko im. bier.; «zabronować, pozwłóczyć»: *ja pole jeno ŕože, to co jes pozvuucune to tedi jus še ŕobŕo'že, co dobže vyglondo Wipsowo Olsz.* AW

pozwolenstwo (Z + lit) OW Nidz Mrąg Węg Giż Ełk, psn; «pozwolenie, formalna zgoda»: *ten uorganisti co ňežela i na šfento pšecitâŕ lekcijâ i 'evanelijâ, jeke pšipadaui, bo mňâŕ pozzvolenstfo uot kšenzâ falaza Brâswald Olsz, KN I 306, jak vesele še ŕotpravâŕo tšeba byo do kšenzâ meldovać pozzvolenstfo ŕot ŕojca, matki, tlo žefcina, sin ňe brukovau Šoltmany Węg, mušauo być pozzvolenstfo i s tym pozzvolenstfem byŕy trudnošci i ňe moglišmy škouy otfožić ze tšy mešonže može Purda Olsz, ● na koło nie brâkujesz pozzvolenstwa Tuławki Olsz, KF.* AW

pozwolić (Z + P + lit) OWM, psn; 1. «wyrazić zgodę, dać przyzwolenie; dopuścić, dozwolić» OWM: *χάαα ζέφτσνα μυόδα ισć na muzyke i pitaαα śe matki, ci pozwoli, matka μυήια mozes ισć* Zdory Pisz, *ηona śe χάαα ženić, a rożice jej ηe pozwoli* Wojnowo Mrąg, *Kedy Pōn Buk ηe pozwoli, musiwa śe pogōżić z wolō bosko* Gady Olsz, *ηεχ pan śe tu ηe mōndźi, tak śe ne robi, ja ηe pozwole* Nidzica, ● w zwrocie grzecznościowym *ηεχ no pan pozwoli, bo u nas biyo tak: Φσχoδηε Prusi – pare powzatoφ to biyo Mazuri, potym paηe biya Warmija i potym paηe Litpa biya kedyś* Bartki Nidz, ● fraz [*móc, musieć*] **pozwolić** sobie «podjąć się czegoś» O Mrąg Giż: *ojćec moze sobye pozwolić sfojemu sinoju pomuc* Gawliki Wk Giż; 2. «umożliwić coś» Olsz Giż: *opowiadał nieraz że Polska choc Prusaki, Ruski i Austriaki rozebrali, będzie, jak czas na to pozwoli z woli Pana Boga, zpowrotem złączona do wielkiego Panstwa* Dywity Olsz, P 4, 1; 3. «dać, użyczyć» bl: *Pozwoluśez rōnczczeczki, Jezulėnku maleńki, Pozwólze i gėmbuli, gėmbuli, Niech sze grzesznik przytuli* psn Stef II 123; **pozwolony** (Z) Olsz Węg Ełk; Nsg -o Węg Ełk, -e Olsz; praet z podm. uogóln. ze ślp. Olsz Węg Ełk, bez ślp. Węg; im. bier. w zn 1: *ηe mamy koścoαα, nam odebrałi, u jeny Mazurki jes izba, zrazu to bodaj ηe pozwolōno im biyo* Sołtmany Węg. AW, DK

pozwozić (Z + lit + SDGW) O Olsz Szcz Mrąg Pisz; «zwożąc wiele czegoś, zgromadzić w jednym miejscu»: *sąsiedzi pozwozili mi dźzewo i deski s Tartaka* Gryżliny Olsz, P 3, 8, [suche siano] *na φure i do domu pozwozić* Pustniki Mrąg. AW

pozycja «zajmowane miejsce»: *ja miałem dobrą pozycja, z jednej strony łozko a z drugiej strony deski od zastawki kapralowej* Dywity Olsz, P 4, 25. AW

pozyskać psn; 1. «przyciągnąć do siebie» bl: *Boś ty mnie sam pozyskał sobzie* Ku zbawieniu w twej świętej krsi psn IS LXXV 260; 2. «zdobyć (tu przენ)»: *A choćbyś cały świat pozyskał A skodował na dusy twej* psn IS LV 204. AW, DK

pozytura «o wyglądzie zewnętrznym»: *luże śe zlećeli, okronzyłi nas i myśleli co śe dwōχ bratōw zesuo i żiźeli w jakėj pozituże ja i w jakėj on* Jabłonka Nidz. DK

poźdzgać; formę hasła powtōrzono za SWarm; «o krowie: pokopać podczas dojenia» W, SWarm 120. AW

pożno, późny zob. **pōzn-**.

pożrebić «o wielu klaczach: ożrebić się?»: *Wszystkie szkapki pozrebili, Wszystkie krōwki pocielili* psn IS XXXII, XXXIII 121. AW

pożalić się (P + lit) W Szcz Ełk i bl, psn; 1. «okazać współczucie, pożałować, uzalić się nad kimś lub nad czymś (zwykle w ekspresywnych wypowiedziach skierowanych do Boga)» W i bl: *Reniusienko wstowsy ze snu tak nięgo, Pozol ze sie Boze, bergmana bziędnego* psn Gėb II 46, *Oj, zaszlam, zaszlam* W *czorne jegody, Pożol sze, Boże, Moji hurody!* psn Stef I 102, przs. *Michałkowe siano a Marcinkowe zboże* *pożal się Boże* W, Bar 136; 2. «wyrazić rozżalenie» Szcz Ełk: *pracowałem, bom muszał i nie miałem się gdzie pozalic* Klon Szcz, P 5, 17. KS

pożałować (Z + P + lit) Olsz Szcz, psn; cond 1pl *bym pożałowali* Olsz; 1. «okazać współczucie, uzalić się» Szcz i bl: *i pot Enģelcikem som, Rusek iχ pożaouoαα i otpuściiu* Głuch Szcz, *Cōż za niewolo, Chłop żona bzije, Nima tam kogo, Co jō pożałuje* psn Stef II 43; 2. «poczuć żal z powodu tego, co zaszło» Olsz: *a groś żovajmy do keśeni, bym ros ηe pożaouoαłi, żem zanatto użiwal* i Purdka Olsz, ● *pożałujes ty tego!* Tuławki Olsz, KF; 3. «doznać żalu z powodu czyjegoś powodzenia»: *Młōdsa więcej malin zebrała* *Starsa jej pożałowała, I jo zabiła* psn IS LXXVI 264. AW, DK

pożałować się «pożalić się, poskarżyć się»: *Oj chodząc ja chodza jak kruszczyczka w polu Oj nimam ci ja sia pożałować komu* psn IS LI 186. AW

pożar (Z) Mrąg Giż Pisz Olc, psn; ogp, też «o zapachu dymu»: *moje gospodarstwo ot pozaru zabespęcóno Pisz, ogrodna dróska v leše, veduuk pozaru i veduuk robakuf Mikołajki Mrąg, jek tak cuć, to muvim pozar, jak f kuchni psyjżes i taki nepšyjemny dym, jek hécyste povětše, to pozar Olecko.* AW

pożarcie; tylko *-er-*; forma rzeczownikowa czas. **pożreć**: *Idzie w śrotku w biel ubrana, Na pożercie smoku dana* psn IS DXCI-XXV 47. AW

***pożartować** psn; «spędzić pewien czas na żartowaniu»: *Pšontom mile śćiska, Šusto pocaūuje, Šudmej ukūon daje, Z usmo požartuje* psn. AW

pożać (SDGW) Olsz; inf *pożnąć*; «pokosić». AW

pożądać (P) Olsz Szcz, psn; fut 3sg *pożędzie* bl; **1.** «pragnąć czyjejs obecności» bl: *Jak dziki gołombek gdy pari swij pozyndzie, Na zielóno drzewa nigdi nie usyndzie* psn IS XXIII 77, *Tysiuncroć cie pozondam, Gdyz znikond pociechy mam, Tysiunc razy Ci krzyce, Jezu przyjdź sobzie zyce* ib XXIX 486; **2.** «zażądać»: *gdys siedział we więznu przysedł do mie tajny agent i požądał ode mie pasek i szelki, zeby jemu natychmiast oddac, bo mi nie wolno koło szebie miec* Klon Szcz, P 5, 36; **požadany** (P) Olsz, psn; **1.** im. bier. w zn 1 bl: *Gościu požądany z nieba wysokięgo, chtóry dzisiaj idzies do ludu grzesnégo* oracja, Mał III 47; **2.** «odpowiadający czymś oczekiwaniom»: *więc rzucona groźba w Daugach do księdza Mironiusa i jego przysięga skutek porządany przyniosła* Dywity Olsz, P 4, 54. KS

požadliwy «zachłanny»: *już w młodości był chciwy, na wszystko požadliwy* GazOlsz XXIX 62. AW

požadność «pragnienie, życzenie»: ● *A kiedy ja bułam na swojej wolności Miałam ja wysťkiego do swyj pozundności* psn IS XVIII 482. AW

pożegnać (Z + lit) W Nidz Mrąg Giż Pisz Ełk i bl, psn; **1.** «pobłogosławić; uczynić znak krzyża, przeżegnać» W Giż i bl: *niech Bóg łaskawy pożegna sprawy* Kal 1894, 12, *Panie Boze daj nam twe błogosławieństwo, A rac nas sam pozegnac* psn IS XX 482, ● *požegn'aj_buk* W, KN I 315, ● *fraz požegnaj Boże* Giż zob. **Bóg**; **2.** «rozstając się z kimś, zachować się w określony sposób»: *to ona dopuki beże zić, to ona go φ potere hé da, i požegnaūa i od'jixaūa* Gardyny Nidz, *więc pozegnam lo ich groby* Skomack Wk Ełk, PME XIX 124; **3.** «uroczyście uczcić przyjęcie do gminy protestanckiej»: *jena Mazurka curke požegnaūa, ųżina zrobziūa* Drygały Pisz; **4.** «oddalić znakiem krzyża, odżegnać»: *Kedi zegnajo te zegnorki, to tedi weznó kněpelkuφ od žišni i naržno t'ři žewěnce, no i tedi rospucó na wode i požegnajo* Lipowo Mrąg; **pożegnany** (Z + lit) Mrąg Giż Ełk i bl; Nsg n -o Mrąg Giż; im. bier.: **1.** w zn «konfirmasiować» Giż Ełk i bl: *φ um caše jak ja biuem požegnani, opuščiuā moja matkā tu sūuzbe* Ryn Giż; **2.** w zn 4: ◇ *tedi beħże požegnano po t'ři cφortki* [o zamawianiu choroby] Lipowo Mrąg. KS, DK

pożegnać się (P) Szcz, psn; «rozstając się z kimś, zachować się w określony sposób»: *požegnałem się i odjechałem rowerem do granicy* Klon Szcz, P 5, 21. AW, DK

pożeganie (Z + P) Węg Giż Olc, lit bl, psn; **1.** «konfirmasiacja» Węg Giż Olc: *to us biu mūożak i frejłinka, do požegnaño to žeci* Sołtmany Węg, *pierwsze skorznie dostałem na požeganie* Gąski Olc, P 6, 2; **2.** «błogosławieństwo» bl: *a nie hamuy się, przy tém wołay: Panie! Day mi požeganie do mojej sprawy Oycze łaskawy* Kal 1894, 13; **3.** «rozstanie się na zawsze»: *Kiedy lojczec z syném Weznie požeganie, Łojczec*

béndže w niebże, A syn w pszekle stanie psn Stef II 86; **4.** «poczęstunek na zakończenie żniw?»: *plón od zuta, beże pożegnané doma zrobjone* Cybulki Giż. *AW*

pożegnawczy «pożegnalny»: *wyszedł z chaty iak niemy, gdy inni młodzieńce śpiewali pieśnię pożegnawcze głosem troskliwym* bl, Kolb 28. *AW*

***pożegnować** «uroczyście przyjmować do gminy protestanckiej, konfirmować»: *to pożegnunek, kedy kšonc żeći pożegnuje* Cybulki Giż. *AW*

pożegnowanie forma rzeczownikowa czas. ***pożegnować**: *cternašće lat, tedi pšěnjkné ũubrane żeći do pożegnowania* Cybulki Giż. *DK*

pożegnunek (Z) Giż Pisz; «uroczyście przyjęcie do gminy protestanckiej, konfirmacja»: *pożegnunek, pošfunčané, to tam duzi bal bėnże* Myszki Pisz. *DK*

pożegnuywać «uroczyście przyjmować do gminy protestanckiej, konfirmować»: *fcoraj byli pošfencane brat i šostra, kšunc jėχ fcoraj požegnuyau* Pogorzel Wk Pisz. *AW*

pożegnuywanie (Z) Pisz; forma rzeczownikowa czas. **pożegnuywać**. *DK*

pożenić «doprowadzić wiele osób do małżeństwa»: *potém sfoje žeći požėniuua* Dłużki O, UAM. *AW*

pożenić się (Z + lit) Olsz Nidz Giż Olc; «o wielu osobach: poślubić kogoś» Olsz Giż: *toć še z Mazurkańi gvaūt poženili* Szymonki Giż, *žeći še poženili i so w ruznyχ stronach* Gawliki Wk Giż; **pożeniony (Z)** Olsz Nidz Olc; Gpl -éχ Nidz; im. bier.: *tam su šostr i brata požėnune, tam maju fšiscy famłije* Jurki Olc. *AW, KS*

pożeracz (Z + PorJ 63) Olsz; «o trutniu»: *pożerače, to jest iχ wojsko* Purda Olsz. *AW*

pożerać (Z + P + lit) Olsz Mrąg Pisz Olc i bl, psn; «zwykle o zwierzętach: zjadać»: *tyóš kokoši požera* Purda Olsz, *owadi býaue mäntlńice kapuste pozirajo* Kozuchy Pisz, ● *przen Roššeš skšydua oboje, Jezu, koχańe moje, Pšykryj tfe kurčontko, łce mńe šaton požerać* psn, ~ *co ubogi zarobiają, to panowie požerają* Gąski Olc, P 6, 4. *AW, KS*

pożerca lit bl, psn; «pożeracz»: ● *žart. Seroka ta tez jest psom wróg, Bo jėj zjadają psy obrok, Ta na nich ogonem kiwa, Pozercami ich nazywa* psn, Kolb 456. *AW*

pożercie zob. **pożarcie**.

poźniwne coll «rośliny wysiewane na polu po żniwach»: *seradela co jo za poplon šou, jako poźniwne zašau* Stryjewe Resz. *DK*

poźniwować (Z + SDGW) Resz Mzach Giż; «zżąć, skosić zboże» Mzach: *poźniwować, zėzńivować, poźńońć to tys casem pože še* Kobyłty Szcz; **poźniwowany** im. bier.: **1.** w zn «odbyć żniwa»: *zńiwa, poźniwowano, abo bėže zńiwowano* Skop Giż; **2.** w zn «w odniesieniu do pola: wykosić»: *poźniwowane, ušecóne* Węgój Resz. *AW, DK*

po żołniersku zob. **żołnierski**.

požóltasy (Z) Szcz Mrąg Giż; «żółtawy»: *tėn lun [ryba] to pozouťasi, ěe cale zouti* Rybical Giż. *AW*

pożreć (Z + P + lit) OWM, psn; inf *pozrzyć* Mrąg, *pozreć* bl, temat praet -er- (w tym -ér-) OWMzach Mrąg Węg Giż Pisz i bl (-ar- O Olsz Ełk Olc i bl), fut 3sg *pozrze* Nidz Pisz, praet 2pl *pozerłišta* Pisz; «zjeść; wyjeść; o zwierzętach też: jedząc, gryząc, żerując zniszczyć» OWM: *t'šy kilo rybuf co žen pozře capla* Jabłonka Nidz, *šfińa pozře fšisko co lo jest, otrėmbi, od zuta, ot pšėńici, fšisko šfińa jė* Biała Piska, UAM, *jęk do Uolstina pšijęχali, to sobže mogli vipšić jedńygo, najjšć; mogli pozryć vo'šťuf abo šyra, bo zarobžili* Ruš Olsz, KN II 55, *žeći davno pozeruy japka*

Wesołowo Pisz, *nāma žišne pozerli te ćpaki* Pustniki Mrąg, *myšy pozeruły pōsefke, to tšeba ssyvać Róklas Szcz, z bauyx pandrojuf robu se xšonšče, co mo ošim uapkuř, brunatny i uny požru listki i jeno gouy scep ostavo* Krutyń Mrąg, przs. *nie mieszaj się między słodziny, to cię nie požrą świnie* bl, LitLud XVII 119, ● *przen Głód i mróz téz nā nich* [na Francuzów pod Moskwą] *wpārty, Aże ich wcałe pozārty* psn Kętrż 96, ~ *pożro nas, my za cíxe, za dobre* Purda Olsz, ~ *Naród nieznanomy, jak orzeł przyleciał, Z pogańskich krainów wsytko pozrzec zechciał* psn IS XLIII 169; **pożarty** «zjedzony»: *Nie tak ci ni zonki zol, ale kloskow luto, Kieby była nie pozerta bym buł niol na jutro* psn IS LXVIII 240. AW, DK

pożreć się 1. «pokłócić się, poróżnić się»: *pšenzy ne byuo, za ćesko byuo, to cųoźek se pozer* Mąćice Szcz; **2.** «?»: *A ci co w ziemni zmarli i spocywajo w Bogu, Już sie z nendzy pozarli do wiecny chwały progų* psn IS III 456. AW

pożycie «spożycie, zjedzenie»: *zdeχua, pšepadua, ale najźencej to pšepadua, to še ne brauo do pozycā* [o padłej krowie] Korzeniewo Giż. AW

pożyczać (Z + P + lit) W Szcz Węg Pisz i bl, psn; **1.** «brać od kogoś pod warunkiem zwrotu» W Węg Pisz i bl: *kōlejza na węggle, awój pokaze pańi, caua žeś pozicaua* Dąbrówka Pisz, *na raże požitkuja z pomoci śūjšada, a uñn za to požičā ćasam uode mñe końa* W, SWarm 121; **2.** «dawać komuś pod warunkiem zwrotu» W Szcz i bl: *i niekogoj ze obczych ludzie nie przyjmowali w domy, bo się bali czarow i nie pozyczali nic niekomu* Klon Szcz, P 5, 68, przs. *pożyczaj – to zły łobyczáj, bo tan chto łoddaje, jeszcze nałaje* W, Bar 65; **pożyczany** im. bier. w zn 1: *Nie szurgaj sie koło ściāny, Bo ten surdut pożyczany, A kapelusż nie twój własny, bo na głowie trochę ciasny* psn IS LXV 233. AW

pożyczka (Z + P + lit) WMzach Węg Pisz; **1.** «suma pieniędzy»: **a)** «wzięta przez kogoś pod warunkiem spłaty» Olsz Mzach Węg Pisz: *dostauem ot panstfa pozicke, sobže muk krove kupxić, końa kupxić* Biała Piska, UAM; **b)** «dana komuś pod warunkiem spłaty» W: *požički ne uźelono z banķuř německix* Purda Olsz; **2.** «czasowe udostępnianie za opłatą, wypożyczanie»: ● *i krove mom i kona na požičkaχ* Klucznik Olsz. AW, KS

pożyczkowy «związany z udzielaniem pożyczek»: *większego kapitatu pożyczkowego na dłuższy czas niema, czyli nie mogę otrzynać* Dywity Olsz, P 4, 47. MGK

pożyczny (Z) Olsz, psn; «pożyczony od kogoś»: *f požičnyx buksaχ buu* Dywity Olsz. MGK

pożyczyć (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** «wziąć, dostać od kogoś pod warunkiem zwrotu» OW Szcz Giż Pisz Olc i bl: *posed do somsiada aby sobie wóz pozycyc* Gąski Olc, P 6, 4a, *i od jenej kobety požyčyua troxe cukru* Mazuchówka Giż, *tom ĵešče mušāu tši tišonce markof s polski banķi požičic* Nagłady Olsz, Stef JPW 7; **2.** «dać komuś pod warunkiem zwrotu, użyzyć» OWM: *spitāuam go tak zamanūmfši, či požičuubi mi pāra koñi do mašini, a uñn zarā požeddū, že moga koñe dostać, kedi tlo χca* W, SWarm 196, *kiedy mi łodniesz kosę, com ci pożyczul?* Tuławki Olsz, KF, *ja moje kouko požičuam pšet jeno kobeto* Imionki Olc; **pożyczony** im. bier. w zn 2: *juš pāra razi manovāu-am śa požičūnyx mu pšenanzi, ale uñn ne uotdaje i ne uotdaje* W, SWarm 80. AW

pożyć «pozostać przy życiu przez jakiś czas»: *może jeszcze parę lāt pożyje to łobaczywa, co będzie dali* Tuławki Olsz, KF. AW

po żydowsku zob. żydowski.

pożyteczność ogp: *w domu lojczonek i matulka, czyli fáterek i muterka nie nagániają dzieci do ksiószki, bo sia nieznają na pożyteczności nálułki* Olsz, KN III 215. AW

pożyteczny (Z + lit) Olsz Giż Pisz i bl, psn; «przynoszący pożytek, przydatny, użyteczny»: *zakãzali uofce paść v lese, bo uofce robžili škoda, a prošãki bili požitečne, bo vižeraui robãki* Butryny N [Chabrowo] Olsz, Stef JPW 29, *best bżauy i cervóny i l’ilovy to best, a drugi to žolunder, to te kfaty so pozytečne do cysceña krfi* Korzeniewo Giż, [burak] *požitecnu on jest pšet panstfo, bo panstfo cukér má* Bzury Pisz, UAM. MGK

pożytek (Z + P + lit) OWM, psn; Gsg -tka Giż; 1. «jakieś dobro, korzyść finansowa lub niematerialna; to, co się uzyskało (też o plonach lub przychówku)» OWM: [kiedyś] *še ryno kapusti, burakóf najat i grožxu, to biu caui pozitek, a teras mi xćemü lepši zic, lepši jeść: sũurini, męsa, kužmi, fšiskęgo* Biała Piska, UAM, *bandã mnieli dzieci moje i wnuki pożytek, bo drzewo i torf z ciasam mocno w cana przydã* W, Bar 84, *jã zaš mózia, že ksiãdz nietylo na ambonie, w sluchannicy i przy lutãrzu służyć może dlã chwały Boży i dlã dobra ludzi, ale též jeszczze ziele, ziele ziancy może robzić z zielgam pożytkam dlã ludu prywatnie w stowarzyszeniach, w Kólkach, w czytelniach, a nawet przy zábawach* Olsz, KN III 215, *to psãsek taki – tilko na las ta ženo – žožbi opševãu to sũabi požitek* Kalwa O, *krófka to jejuõna, co jesse pozitku ñe daje* Pieczarki Węg, przs. *silny gnóy, pożytek twóy* Kal 1892, 9; 2. «użycie, wykorzystanie» Olsz Szcz Mrąg Węg Giż Pisz i bl: *to jest pšepš do pozytku w zupe Róklas Szcz, jãk še ćese na scotce, to mozna provozy krëñćic, to zostañe do brukovaño, do pozitku* Sołtmany Węg. AW, DK

pożytkować (Z + lit) W; «korzystać, mieć z czegoś pożytek, użytkować»: *mñe ñe staje na kupsañe mašini do šećañã zboža, na raže požitkuja z pomoci sũiřsada* W, SWarm 121, *ugór to jes tako žemna co ja jo požitkuje, tlo ja jo dam wipoćoⁿć jeden rok* Wipsowo Olsz. AW

pożytkowanie forma rzeczownikowa czas. **pożytkować**: *co do požitkovañã, to kreť* [o zwierzętach hodowlanych] N Kaletka Olsz. KS

pożytkowy «przynoszący pożytek, pożyteczny»: *robastfo domove – požitkove: kokaš, kačka, puti* Gutkowo Olsz. MGK

pożywać (Z) O Mrąg Pisz, lit bl, psn; imp 2pl *pożywaja* O Mrąg, fut 1sg *będziem pożywać* bl, 2sg *będziesz pożywał* Pisz, cond 2pl *byšta pożywali* bl; «jeść, spożywać» O Mrąg Pisz i bl: *f poče uobl'ica tfego beñžes poživãu žleba* Głodowo Pisz; **pożywany** im. bier.: *a choćby též i przez cztery godziny pożywana była* psn, Wisła VII 95. AW

pożywalny «nadający się do spożycia, jadalny?» [wachman] *miãł obowiazek czuwać, żeby nikt nie znęcał się nad jeñcem i aby jadło było wystarczające i pożywalne i żeby nie uciekli* St Kaletka Olsz, Leng 137. AW

pożywić «wyżywić»: ● iron. *žuořpãk grabñe za židuü, začne ñami uokuodać iěx i vžešci: „Jã väju tu pořiža”* Gryźliny Olsz, Stef JPW 13. AW

pożywienie (Z + lit) Szcz; «pokarm, strawa»: *koza usuuxaia na Boži* [rozkaz], *to z dužem pendem østaia i deriã do poživieña, do ostu* Rudziska Szcz. AW

pożywny (Z + P) W Pisz; 1. «będący dobrym pożywieniem, posilny» Olsz Pisz: *za te pieniãdze kupãło się thuszczu, ażeby mieć pożywniejsza strawa* Dywity Olsz, P 4, 48; 2. «nadający się, używany do jedzenia»: *koñské šlepše še muži, ale na krowe to tak twardo še ñe wimuži, ot krowi jest požiwne męjso, ot kona ñe* Bredynki Resz. MGK

póca «tak długo jak, dopóki»: *esce Polska né zǵineua puca mi zijemy* Skorupki Giz. KS

pócy «tak długo jak, dopóki, dokąd»: *ja, v Nileye urozajna, póci zdoũam to pracuje* Kalinowo Etł. KS

pójdźka Szyf ZOW bl, Kult MW AS bl; ogp: [samo] *urodzenie dziecka ma wróżyć krzyk sowy*, „pójdźki” bl, Kult MW 419. AW

pójście forma rzeczownikowa czas. **pójśc** w zn 1a: *był to dzien barzo dobry, bo w casze pojszcza na granicę napocol padac szenieg i to take duze płaty, ze nie bylo widziec gdzie iszc i jakom drogo* Klon Szcz, P 5, 34. AW

pójśc (Z + P + lit + SWM III, X, Szyf ZOW) OWM, psn; często z zanikiem -j-; fut 1pl *pójdziem* OWMzach Giz Olc i bl, *pójdziewa* W i bl, 2pl *pójdzieta* Olsz, imp 1pl *pójdźwa* OW, 2pl *pójdźta* W Nidz Etł, praet 1sg *poszetem* O Olsz Węg Giz Etł, *ja poszedł* Olsz Mrąg i bl, 1pl *poszlim* Olsz Giz, cond 2pl *byšta poszli* Olsz; **1. a**) «podażyć, udać się (zwłaszcza pieszo) do kogoś lub dokądś – zwykle w jakimś doraźnym, czasem domyślnym, celu; skierować się» OWM: *i ten gospodaš pošeđu do tego skũadu, gže go ten kupšec pošuau* Gardyny Nidz, *jeden koval poset do drugęgo gospodaža na gošćine* Kowale Oleckie, *pude do pana vujta, može mi da urlop* Giławy Olsz, *žišaj pude, a jutro aũtem pojado do košćoua* Łajsz Nidz, *ty stoj tutaj, a jo puda do tytu* Purda Olsz, PorJ 50, 3, s. 18, *trepac... w wode bić, co ũone <ryby> pude f to matne, f šec* Polska Wieš Mrąg, SWM X s. 40, ● *Jan sprzedał wół, a Fryc konia, poszli na litr do Bartleba* Gaški Olc, P 6, 7, ● *ona naua tako guove krózovato, to nigdy do fryzjera né pošua* Sądry Giz, ● *przen choć kavalър z nó choži, to pũže sfojò drogò* St Jabłonki O, KN II 51, ~ *dobrožejsfjo i mniũošerže tje pojdo za mno po fšistke dhũ zivota mygo* Szczybały Orłowskie Giz, ~ *no, tak tedi ta žima pošua do kònta, lòt [się] rospũnuu i mušel'im ustać z žimovem fũtañem* Pasym Szcz, UAM, ● *fraz pójśc z Bogiem «odejść, oddalić się»: Tšymam še zapatki, Prose kavau flatki I jajusko do tęgò, Pude z Boğem do drugęgo* psn, ~ *pójśc z dziadami «zubożeć»* Olsz; **b**) «opuścić dotychczasowe miejsce pobytu, przebywania: wyruszyć, odejść, oddalić się (też o zwierzętach)» OW Nidz Mrąg Giz Pisz: *dopsieru co tu buł, ale juž poszed* Tuławki Olsz, KF, *nasážiu na guówje žut i poset* Kwik Pisz, *toć so bžaue boćani i carne, ale tu mauo še dogoži, jus pude žnet, ũodido* Zdory Pisz, *komory abo meski, komory to te řęnkse, papřeros muši zapałić, to pudu – še bojo dimu* Wiartel Pisz, ● *Przy wyjšciu z domu wypowiada się natomiast powszechnie życzenie: (tu imię zmarłego) „pójdź z sobą!” Ma to zabezpieczać przed pozostaniem duszy w domu* bl, Szyf ZOW 84, ● *žcãũ uode mñe požićić pšerũnže, ale pošet s kšitkũ* W, SWarm 72, ● *wziũł pęcuszek pod pãchę ji poszed w śwat* Tuławki Olsz, KF; **c**) «trafić, dostać się dokądś, zostać gdzieś wysłanym» W Mrąg Pisz i bl: *terãš em žest vibažonã i puda do néba* Brãswald Olsz, Stef JPW 46, ● *ni muš sobže dać redi s pucañam procantũf i dũm ižgo pošet na supasta* W, SWarm 151, ● *euf. bende nau pu roku na žewiñžešonty rok, co pude ř to žeño* Dobry Lasek Mrąg, *né šuka [Bóg] gžešñika, coby na oftèn šfat poset, ale aby kazdy gžešñik byũ ũomyty krřo Jezusovo* Pianki Pisz, ● *fraz pójśc z pachem do rowu «znaleźć się bez dachu nad głowã»: a že zápsisãł zjekiegoš strachu muž wszo na žena, po ji šnierci dostalo sia ji prijacielom, a łon poszed z pacham do rowu* W, Bar 90; **2.** «zabrać się do czegoś, rozpocząć jakieś działanie»: **a**) «wkroczyć w jakąś sytuację, zacząć coś robić, w czymś uczestniczyć, zachowywać się w określony sposób» OW Nidz Mrąg Giz Pisz i bl: *pude wode plumpować* Ruš Mł O, i *znów mu*

dała zięczczo. Sie najedli i znów poszli spać Purda [D] Olsz, BWM 122, *chłop wrócił ze wsi i poszed podpaść krowa* W, Stef OK 37, *wsadziłem bagnety na gewery ji poszlim do szturm Tuławki* Olsz, KF, *kuosy zbýeram, bo kraść ñe pude ñi do kogoj* Kwik Pisz, ● *syn poszed do jedny dziewczyny w rajby* W, Stef OK 30, *po zebraniu posua, bo muśaua, bo se jeść χcauo* Ukta Mrağ, ● *tu máta karty, możeta grać w kasztelána, we psa, w dziada [...]* – *No w co teraz pudziawa, czy w zechsunzechcyk?* W, Bar 60, ● *fraz pójść w biady, pójść na boksy* «stanać do walki wręcz»: *bżadować še, pużem w bżady* Jabłonka Nidz, *na chodź, pódziawa na boksy* Tuławki Olsz, KF, ~ *pójść na głusz* «zając się łowieniem ryb w określony sposób»: *pużem na guus* Skop Giż; **b**) «podjąc jakieś działanie związane z nauką, pracą lub zmianą sytuacji życiowej» WMzach Mrağ Węg Giż Pisz i bl: *z ñego je uepák, škoda, że ñe pošet na škoui* W, SWarm 78, *ksůnc Hanofski pošet z Gyčfăudu do Uolstina na faláža* W, SWarm 31, *za pomocnika kupjeckého posetëm do jonej firmu* Ryn Giż, *frejwolnie poszed do wojska* Tuławki Olsz, KF, ● *fraz pójść za kogoś* «zawrzeć związek małżeński»: *Nie puda jo za dziedzica Bo jo mego Wojtko lubie Bo to chłopak gdyby świeca* psn IS XXXI 116; **c**) «wybrać się, by wziąć udział w jakiejś ceremonii religijnej lub obrzędzie ludowym; też: przystąpić do sakramentu» W Szcz Mrağ Giż Pisz: *ja dzisiäj pójdę na duże* Tuławki Olsz, KF, *pójdę na smaganie, bo jest taki zwyczaj, że dzieczy to chodzą po smaganu* Klon Szcz, P 5, 2, *poszła baba do spoziedzi. Grzésznicza łokrutná* W, Stef OK 10, ● *gdy te w niedziele do koszczota poszły, czatowały na niech te oprawy* Stryjewe Resz, P 1, 6, ● *pátka ji páttek poszli do krzcielnicy z dzieckiem* Tuławki Olsz, KF; **d**) «zdecydować się na zrealizowanie jakiegoś przedsięwzięcia» OW i bl: *gospodarze sie pospréczali i pošli na sód* W, Stef OK 52, ● *Pójemy braća na rozwodi, Ci kto stari, cyli muodi, S to bestyjo ñex ñixt ñe žije, što jo waži, ñex jo pije* psn; **e**) «podjąc starania, by coś zdobyć» Olsz Nidz Mrağ i bl: *Matulku, puda na ribi, to bańżewa mñeli co jeść* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 19, *Johano, ws[t]aj rano, Pudziawa na ciorki* psn Stef I 226; **3.** «zmienić swoje położenie, swoje miejsce»: **a**) «przenieść się; zostać przesuniętym, też: zostać rozłożonym» O Resz Mzach Mrağ Olc: *sañe pudo w bok, pudo do zatoki* Jabłonka Nidz, *şukarek to taki, co şuka, jek xoxla puże na bok, to jo najże i pşiprowaži* Dłużec (om. Grabowo) Mrağ, SWM X s. 57, *teros dopşiru jek puuto beńże wtkane, tedi pużże na bżelmk ji beńże tżen leżąo na bżelniku* Łabuchy Resz; **b**) «o krwi: wypłynąć» W Szcz: *us ñi kref nose* W występszcz; **c**) «rozprzestrzenić się» O i bl: *Kiedy morowy deszczek Na cały świat pudzie, Wtedy góra to góra Rozbżijac sia bandzie* psn Stef I 203; **d**) *fraz pójść w lagier* «o zbożu: wylęgnać»: *latoşi rok buu dobry na zboże, ale co z tego, kiedy duzo poszło w lagier. Bez to będzie licho plonować ji licho się będzie siec* Tuławki Olsz, KF; **4. a**) «przybrać jakiś obrót, potoczyć się w pewnym kierunku; zwykle impers: o określonym rozwoju sytuacji» W Nidz Mrağ Pisz i bl: *zyncy ñi mas to robzić, bo kedy binżes robzić, to ci puże lixo* Mrağowo, *poszed do łónego ksiandza. Prandko mu poszło: dostał rozgrzeszanie* W, Stef OK 12, ● *Twoje zaloty do kata poszły, Dróženki zaziato, stecečki zarosły* psn IS XXXV 130; **b**) «doświadczyć zmiany sytuacji» Mrağ Giż: *i bez to še zrobýiaa krizis, duzo qurmuo posuo banjkrot q cauym lónże* Ryn Giż; **5.** «przapaść, zmarnować się» Szcz Mrağ Giż i bl: *centner [zboża] pujże na żeñi* Zameczek Mrağ, przs. *Letko przyszło, letko pudzie, Nie dziwujcie moje ludzie* bl, LitLud XVII 114; **6.** *fraz ni pójdź, ni daj* «ni stąd, ni zowąd, niespodziewanie»: *ni póć ni daj začoua pozeduwać* uo sfoji córce Sząbruk Olsz; **pójdiesz** (Z + SWM III) Mzach

Mraż Giz i bl; **1.** *(a) pójdiesz* «odpędzanie kozy, owcy, świni, psa» lok. jw.: *a pużes, sobako* Zgniłocha Nidz; **2.** «popędzanie krowy»: *ić, pużes ɣaf* Występ Szcz; **pójdź** (Z + SWM III + Szyf ZOW) O Olsz M i bl; **1.** *pójdź, pójdźcie* «przyjdź! przyjdźcie! podejdź! podejdźcie!» OWMzach Pisz Elk Olsz i bl: *pództa, pództa, siádajta na mojam mniejscu* W, Bar 50, *no to pódz tutaj do gości!* bl, Mał III 90, *pójdź, obudź nas, Panie, ze snu grzechowégo* psn Mał III 51; **2.** «według wierzeń ludowych»: **a)** *pójdź, pójdź* «głos sowy zapowiadający czyjaś śmierć» Olsz i bl: *jeżeli sowa krzyczy pódz! pódz – to ktoś umrze* Leszno Olsz, Szyf ZOW 128; **b)** «głos tzw. topnika przyzywającego ofiarę»: *pójdź tu, pójdź tu* Zwierzewo O, Szyf ZOW 107; **2.** *pójdź pójdź* «przywoływanie konia, zrebienca, kozy» Mzach Giz Pisz.

DK

pók (Z + lit) W Szcz Giz; **1.** «tak długo jak, dopóki» lok. jw.: *puścić jo satan, ale pug ziuā, nikoĝo ńe osukiwauā* Uźranki Giz, *puk iā žiīa, to iā banda tu žiūżuu* W, SWarm 129; **2.** «odkąd, od kiedy»: *pukam f Kalējtce iewt uot pśónću lāt, to juś ša žeśańć razi pāluo* Naglady Olsz, Stef JPW 6; por. **wpók**.

AW

póka «tak długo jak, dopóki»: ● *syn pat, ńeborak, tēgo dña ńe ma, co ja še ńe muse napuakać, póka by ɥoc jedēn ńi ʒostaū* Kwik Pisz; por. **póca**.

AW

póki (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** **a)** «tak długo jak, dopóki, dokąd» OWM: *zaciūo mńe na onym pśecu pomauu tsiść, bo puki še paliūo φ pśecu, biūo ćepūo, ale jak pšestaūo še pāl'ić, to mruz gotowi* Jabłonka Nidz, *ʒuśunde na dupśe i koře kartofle puki moĝe* Kwik Pisz, przs. *blądziś – póki dążysz* W, Bar 135, ● *póki tchu mu w uściech stanie* Skomack Wk Elk, PME XIX 132; **b)** «zanim» O Pisz i bl: *žeńta še žefćaćki, puki vam dważeśća lat mńie, bo i ten, co paśe śf'ńie pońe: cōś mńi tam po taki stary gażińe* Grabin Mł O, *krova, puki matko ʒostańe – jeuozica* Hejdyk Pisz; **c)** «odkąd, od kiedy» O Nidz Mraż i bl: *I tuwárz go w słodkiem psizie Takiego nie psiuł, póki żyw je* psn, Zient Wieś 193; **d)** z przeczeniem «do czasu aż»: *puki še ńe oceli to celok, puki še ne zapr'šengā to kiżok, a jek še zapr'šengā to jus mūody kuń* Wejsuny Pisz; **2.** «tak daleko jak»: *runcki puki drewno, a jus zelazo to rozwora* Olecko; por. **pócy, wpóki**.

AW

póleczko, półka zob. **pol-**.

Pólko (lit) Olsz; «nazwa pola».

KS

pólny zob. **polny**.

pół (Z + P + lit + SWM VI) OWM i bl, psn; *pu* (w tym *pó*) OWM; zwykle ndm.; **1.** «jedna druga jakiejś całości, połowa; półowka» OWM: *φ ten nawuj rejtke wetknuū, rejtka ńaua take zembi, tedi po paśrńe ci puū pasma φ te kuāżuno* Kowalik Szcz, *jek ńn ostatńi žei ũś dosuūżau, to dostau kawauēk ɣleba i puū jājka* N Kaletka Olsz, *tak ʒuna pośuā po te drugē puū pšēšćonka i dotɥua, to byū caūi* Pokrzywy Olsz, ● *Wszystko to jest kārā boza: Zā pół ceny ido zbozā* psn Kętrz 100, ● *pół miesiāca* [o pierwszej kwadrze Księżyca] Warkaty Olsz, SWM VI s. 16, ● *tutaj puū fśi nazivali mocisko, bo tam lēn mocivali* Wykno Nidz, SWM IV s. 27, ● *ekspr do mńe jakeś pōu Mużina doskoćuo, kolt pšet pɣerśe* Jabłonka Nidz, ● *fraz pół biedy* «nie tak źle, nie najgorzej, jako tako (obj. SWarm)» W: *jek ci tyś iŕze, Iūuanko? – No, tak pubžedi* W, SWarm 128; ●● «jedna druga jakiejś jednostki miary» OWM: *wipśuu puū litra wutki i poset do domu* Mikołajki Mraż, *un muŕi: pɣerńżeśunt centimētri, to puū mētra* Biała Piska, UAM, *dważeśća pasmuŕ to jes pōu uokća a śyrźeści – uokeć* Strzelniki Pisz, *caūi cas, tak moze pōu roku az do marca* Giżycko, *tak piśić mak ważuny, to spaū puū dña* Ukta Mraż, [człowiek] *žiśoj zarobji, a puŕje za puū gożini i juś juś pšēpije to*

marke Kajkowo O, UAM, *bi mušayu bít aš dva i puu funta ib*, ● przy określaniu czasu zegarowego i *časem ješče ųo žesóntej lup puu jedénastej majster go posuau do gošćañca nã wótka* Gietrzwałd Olsz, *po frištiku to podobžadek – nojžincy tako na puu žeseńć, obžat – o dvanosty* Szydłak O; **2.** «środek czegoś; też: miejsce powyżej bioder, pas» Mrąg Giź Olc i bl: *A na poł tego lasu Napotkał go zbojca* psn IS LXXXI 278, *oñi [kamienie] na grunće lezo, a šeć jest φ puu wodı* Rybicał Giź, *kitel – to kitel taki f puu, sukenka – to take caue* ųubranko Nida Mrąg; **pół** (Z + P + lit) Olsz M i bl, psn; **1.** «połowę; w połowie» lok. jw.: *baųer, alpka to byu puu mñejsy* Zgniłocha Nidz, *tylko w niedzielę, ze szli do koszczoła, to rano był chleb i mleko poł z wodo i na obiad gotowanie jaja lub szledzie ze ocztem i kartofle i zaczerki z mlekiem* Klon Szcz, P 5, 8, ● *puu žouni i puu lnu* Upały Giź, *z ryžtyų Polakañi godam to po polsku, bo godałi puu po polsku, puu po mñeñecku* Różnowo Olsz, ● fraz *pół* na *pół* «w równych częściach, po połowie»: *najžencyj, pòu na pòu jest, ale Mazuròφ je došć Mącice Szcz; 2.* «do połowy (jako określenie zasięgu czegoś)» Resz Nidz Węg Giź Pisz Etł i bl: *žerok, to taki do roboti, to biu taki puu kólana tak jak puasc, tlo troųe krótsı* Upały Giź, *kedis néwalı sukmani take puu kolana i za kolana* Konopki Wk Giź, *žono napšót ųod nogòf puže, as pšıže pòu beuk, as pšıže do beuka i do serca i po cùeku, opuųlına dojže* Snopki Pisz; **3.** «koło» Giź: *rips beže pšót šanu: jus pòu pųeⁿtastego augusta, tego néšonza biže žimovi žepak šanu* Orło Giź, UAM; **bez pół** (Z) Olsz Szcz; «wpół»: *pas to do obvòzac tak bes puu* Tomaszkowo Olsz; **na poły** (Z) Mrąg Pisz, psn; **1.** «prawie» Mrąg i bl: *Oženilem się na poły z płaczem, Nie mam położyć głoweczki na szem* psn, Kolb 533, *na pouy ctery* Mikołajki Mrąg; **2.** «częściowo; w znacznym stopniu» Pisz i bl: *pžılñiki to ųokruųgue, na pouy ųokruųgue, puaske* Dąbrówka Pisz, *žoj bo tén stary na pouy spròųñauy, né mam wolı na négo* psn; **3.** «w połowie»: *my to tu nelım take ųuskò, jò, ták jåkby te tlo na pouy tylo na jénem boku to byua klapa, co mòk tak zaklapować, co né wylecau* Orzysz Pisz; **na pół** (Z + lit) OWMzach Mrąg Giź Pisz, psn; **1.** «częściowo, w znacznym stopniu» OWMzach i bl: *čata to staro, drewnano, co še na puu obolo* N Wieš Ostródzka, *na pół nago myć się w śniegu musieli* GazOlsz XV 268, *guuxı, na puu guuxı* Łyna Nidz; **2.** «prawie, niemal» W Nidz Mrąg Pisz i bl: *biuam na puu zdeųuo* Szestno Mrąg, *przedã ci tę szkapę na pu darmo* Tuławki Olsz, KF; **3.** «w połowie» O Mrąg Giź: *pašćista na pòu z glinò – ta šredño – a potem pšıže pšåsek – nojgoršo žerño, nojlıųšo* Pawłowo O, *ta mazurska gatka to jes na pu po néñecku, na pu po polsku* Mazuchówka Giź; **4.** «po połowie»: *zaplaciwa na pu* Tuławki Olsz, KF; **5.** «do połowy»: *kitel to je tak na pòu oblec* Szmygwałd D O; **w pół** (Z + lit) W, psn; **1.** «po (jako określenie granicy przestrzennej)» W i bl: *w pu osie [= po same osie]* W, SWarm 128, *buua žuš fpu kolana bžâuã* Butryny Olsz, Stef JPW 33; **2.** «do (jako określenie granicy czasowej)» W: *mneli mu łodpoziatać w pu trzy dni. Tak na trzeci dzień poszedł jeden W, Stef OK 49.*

AW, DK

półbawełniany «o tkaninie: utkana w połowie z bawełny» Wojnowo Mrąg. DK
w **półbiedę** zob. w **półbiedę**.

półbielony «wybielony częściowo, szarawy»: *my mamy [part] belony, puubelony i cale bauy, troške šary, φ kolorax tys jes* Wojnowo Mrąg. MGK

półbraka; tylko *pu-*; «poprzeczka u nasady dyszla, czasem zakończona hakami do zawieszania orczyków» W, SWarm 128. AW

półbrat (Z + lit) OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl; *pu-* lok. jw., *po-* Olsz; **1.** «syn rodzeństwa matki lub ojca» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *pubrat*, *puśostra* – *Kedy ot sostruf źęci Szydłak O*, *pubrat i puśostra to od wuja źęci Rudziska Szcz*; **2.** «brat przyrodni» Tuławki Olsz, KF. KS

półbut (Z) Olsz Giż Pisz; *pu-* Olsz Pisz; **1.** ogp Giż Pisz: *take to pubuti*, *a ofte dmuśse bōti*, *a ofte do kolan to skoźnie* Wejsuny Pisz; **2.** «jednostka miary równa sześciu calom»: *jek kopali rovy*, *to rńezone byyy na buti*, *a but rńou dwanośće coli*, *a šeść coli to pubut* Gryźliny Olsz. AW, DK

półcalowy (Z) Olsz Giż Pisz Ełk Olc; *pu-* Olsz Giż Pisz; ogp: *dmuuto calove*, *pu-calove*, *ćferćcalove* Sucholaski Giż, *ńerwu na cale rażowali*, *dwucalowe*, *tśicalowe*, *putora cala*, *pucalowe* [deski] *do šalunku pod dekuǫkę* Zdory Pisz. MGK

półcalówka (Z) Szcz Giż Pisz; *pu-* Szcz Pisz; «deska grubości pół cala»: *deski řojowe*, *jegłowe – calufki*, *pucalufki i t'śićferćufki* Hejdyk Pisz. AW

półczwarta m n (Z) O Olsz Mrąg, **półczwarty** f (Z + lit) W; *pu-* W Mrąg; «trzy i pół»: *jakem byy puuǫfarta lata* [v *Vestfal'i*] *ftedy še řoźeniũ* N Kaletka Olsz, *śćana to řośem lask*, *pucǫarta metra to śćana řouny* Lipowo Mrąg, *jest tam roli na puczwarty włóki* W, Bar 67. AW

półć zob. **poć**.

Półdomek; tylko *pu-*; «nazwa jeziora» Barczewo Olsz, Sien 277. AW

półdrabek, półdrabka? (Z + lit + SWM II) OW; m W, zapisy nieroztrzygające formy Nsg O Olsz; *pu-* OW; zwykle pl «boki wozu drabiniastego»: *kuadò na řore drońk i konce pšřizõnzũò provozem abo ketò do dolnëř pudrapkòf* Mokiny Olsz, Stef JPW 64; ●● pl «wóz drabiniasty» W: *pudrãpki sũ gotowe*, *możeva řeřaç na pole* W, SWarm 129; por. **półgrabek**. AW

półdrożek (Z) OMzach, psn; *pu-* O Nidz, *po-* Nidz; «przestrzeń po bokach drogi, przydroże»: *a gźe řořo*, *to taki puudruzek*, *ko řce tak iźe*, *ko řce iźe stecko* Mącice Szcz, *tak kele drogi jes podruzek*, *co še uśonźe na te murawe* Gardyny Nidz. AW

półdziecko «?»: *puuźęcko* [wśród odp. na pyt. z działu „Stopnie pokrewieństwa”] Butryny N Olsz. AW

półdziesiąta; tylko *pu-*; «dziewięć i pół»: *puuusma*, *puźewenta*, *puźesenta* Dywity Olsz. DK

półdziewięta, półdziewięty f; tylko *pu-*; «osiem i pół»: *puuusma*, *puźewenta*, *puźesenta* Dywity Olsz, *Zajechali łoni pudziezianty mnili* psn IS XXX 107. DK

półdziki; tylko *pu-*; «na wpół zdziczały»: *pu dziki* W, SWarm 128. AW

półfuntowy; tylko *pu-*; «ważący pół funta» W, SWarm 129. AW

półfurek «połowa ładunku mieszczącego się na furce»: *A za krótłki czasek zaprzung ci jò w wòzek*, *Pojechał do lasa*, *nakład drevk półfurek* psn IS DXCVII-XIX 70. AW

półgardło; tylko *pu-*; «o drugiej brodzie»: *řto tuustu*, *to mo pugardũo* Lipowo Mrąg. DK

półgardyna (Z + SWMs) Mrąg i bl; «krótka firanka lub zasłonka do połowy okna»: *põugardiny* Mikołajki Mrąg. AW

półgardynka; tylko *pu-*; «zasłonka do połowy okna»: *pugardynki* bl, SWMs 56. AW

półgarnciulka «ilość czegoś mieszcząca się w połowie garnca»: *Ojculecku*, *dajcie corke*, *Dam wam piwka pølgarciulkę* psn, Kolb 508. AW

półgarstek (Z) Resz Pisz; *pu*- lok. jw., *-garzt-* (w tym *-gárzt-*) Resz Pisz; «określona porcja włókien lnu w toku obróbki»: *te puugaštiki poklepáno, to w jenò gašč sklepano* Kwik Pisz, *pugaštiki do terčá še bžeže* Bredynki Resz. DK

półgarść; tylko *-garzć*; «określona porcja włókien lnu w toku obróbki»: *to potem te štéry i pou gašće* [wymiędlonego lnu] *to dwa pougašće w jednò zrobjone i byu jedna gašč* Kwik Pisz. DK

półgarzć zob. **półgarść**.

półgarztek zob. **półgarstek**.

półgburek; tylko *pu-*; «o biednym gospodarzu»: *kelmer – taki pugburek, co užnívovau, to i zjat* [odp. na pyt. kwest.] Rudziska Szcz. UDK

półgębek; tylko *pugáb-*; **półgębkiem** «o typowym dla określonej gwary sposobie wymawiania: niezbyt szeroko otwierając usta»: *jak še muži cauo gambo, pugompkam to pouowoa gambi* Gutkowo Olsz. DK

półglonek; tylko *pu-*; «połowa kromki chleba»: *puglonek to keda še rozeźne do pouuofki* Purda Olsz. DK

półgłos; tylko *pu-*; **półglosem** ogp: *szed sobzie stecką ji puglosem podpsiewuwał* Tuławki Olsz, KF. DK

półgrabek (Z + lit + SDGW) W Szcz Mrąg; *pu-* W Szcz; **1.** «poprzeczna beleczka osadzona na grabisku» Olsz Mrąg; **2. a** «bok wozu drabiniastego» W Szcz: *pougrabek to kele voza, to kedi zytni vòs je* Kobyły Szcz; **b** «jeden z drągów boku wozu drabiniastego»: *mušem zvaléc z voza, bo pugrabek še zūamau* Kobyły Szcz. AW, DK

półgrzybek (Z + lit + PJPAN XLII) OW; *pu-* W; **1.** «podgrzybek brunatny, Xerocomus badius» OW: *gžibi rozmaite: gòjski, pampky, żelónki, prošńónki, kozák, bżozák, pugžipki, móryle* Gietrzwałd Olsz; **2.** «maślak ziarnisty, Suillus granulatus» Dorotowo Olsz, PJPAN XLII s. 113; **3.** «koźlarz, grzyb jadalny»: *pugžipki ne sò take smačne jek prave, ale teš dažò še zješč* Kaplityny Olsz, Stef JPW 58. AW

półka (SWM XII) Mrąg Giż Pisz Ełk; «chustka na głowę składana na pół po przekątniej». AW

półkareta; tylko *pu-*; «rodzaj powozu osłoniętego do połowy daszkiem»: *majatkårz dzisiāj jechål na pukarecie do mnasta* Tuławki Olsz, KF. AW

półkaretek (Z) Szcz; tylko *pu-*; «**półkareta**»: [kareta] *jest takå zakrita, a kedi tlo puu, to pukaretek* Szczytno. DK

półkole «o powierzchni otaczającej coś półkoliście»: *Półkolem Plusk są państwo-we lasy, A w nich dziczynny duże zapasy* psn IS XXVI 99. DK

półkopek (Z + lit) Olsz Szcz, psn; «pewna liczba snopków lnu lub zboża zestawionych w określony sposób»: *Pójde jo zyzac pszeniczka w snopki Albo ukladać żyto w półkopki* psn IS DXCII-II 50, *f kope sežžešont, puukopek tšizęści, a mēndel ma psēntnašće* Szczytno. AW, DK

półkorcze n, **półkorzec** (Z) Olsz Nidz Węg Pisz; n Olsz, m Olsz Węg, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Nidz Pisz; *pu-* Olsz Nidz Węg; «dawna jednostka miary objętości; też: naczynie o pojemności pół korca»: *dva fērtelki byuo puukožec, a dva pukorce to kožec* Kruklanki Węg, *pukorče, a dwa to kožec* Butryny Olsz, *co žeń puukorče, co žeń mušel'i zemleć* Biała Piska. AW, DK

półkorczyk (Z) Pisz Ełk Olc; tylko *pu-*; «dawna jednostka miary objętości lub wagi; naczynie o takiej pojemności lub jego zawartość»: *u nas to pukorcik, u nas*

[pu]korcik *háu dwa čwartki* Borawskie Olc, *pukorcyk – puđuo, co fspypować żarno Różyńsk Wk Pisz, a paropki mušel'i märke zboza zmńuuc, pukorcik, dopšero śli na pole* Orzysz Pisz. AW

półkoszek (Z + P + lit + SWM II, Kult MW RD) W; *pu-* W; 1. «górna część sań wyjazdowych lub wozu» W: *na tyx rɔ"čkaχ sɔ nasadi, a na tãm leży kašta abo pukošek, gže luže šežó* [w saniach] Stawiguda Olsz, *połkoszek był ładnie korzonkami wypleciony a siedzisko ze snopków słomy zrobione i ładną deką przykryte* Dywity Olsz, P 4, 10; 2. «rodzaj wozu paradnego» W, Kult MW 306. AW

półkoszulek (Z + lit + KMW 81) WMzach, psn; *pu-* W Nidz i bl; 1. «część stroju męskiego: zakładany oddzielnie przód koszuli, zwykle wyjściowej, sztywny gors z dopinającym kołnierzem» W Szcz i bl: *gejroki do šlubu, pukošulki, vesta* Purda Olsz, *Kiedy do dzéwczyny, Pukoszulek prasowany, A jek we swém domu, Dobry i z sadzamy* psn Stef I 105, *nãjlepsa robota gurńicka najcýšćejsa robota, jak wyjaže, to še fejn umije, puškošulek zapase* Mąćice Szcz; 2. «o jasnej plamie sierści lub upierzenia na przedniej części tułowia zwierząt» W Nidz: *kuna ma bãuy pukošulek* Gady Olsz, *jeskuuška, co sobže tak lepi, čorna i bãuy pukošulek* Bredynki Resz; 3. bot.: *pukošulki – zwunki opkrenco dokoŭa* Butryny Olsz. AW, DK

półkrosienka (Z + SWM IV) Olsz Szcz; tylko *pu-*; «określony typ warsztatu tkackiego bez ławki dla tkacza»: *pukrošenka to mńeješe, ŭošto to i ŭšuńuc muk, a tak to uave apart postaziu* Gady Olsz, *pukrošenka bez šežeńo* Rummy Szcz. AW

półkrosna (Z) Olsz, SWM IV; «warsztat tkacki bez ławki dla tkacza»: *my mowa puukrosna* Wygoda Olsz. MD

półkwaterek; tylko *pu-*; «zawartość naczynia o objętości ósmej części litra»: ● *Trzymay Go Bracie Damci Pukwaterek* [podpis pod rysunkiem na starym kafłu mazurowskim] bl, Por J 51, 10, s. 30. AW

półkwatarka; tylko *pu-*; «naczynie o objętości ósmej części litra lub jego zawartość» W, SWarm 129. AW

półliterek; tylko *pu-*; «pół litra wódki»: *možebym tak puliterek wypsili* Tuławki Olsz, KF. AW

półlitrowy (Z + lit) W Szcz; tylko *pu-*; ogp: ● *z butuf to ja pot vylěvaŭ pulitrovo* [butelką] Mąćice Szcz. AW

półlitrówka; tylko *pu-*; «butelka półlitrowa» W, SWarm 129. AW

półlniany (SWM IV) O Nidz Pisz; «o płótnie: utkane z przędzy lnianej i bawełnianej». DK

półłokciówka 1. «motowidło długie» Przeddzień D Szcz, Fal PST III m. 58; 2. «motowidło krótkie z rozwidleniem» Przeddzień D Szcz, Fal PST III m. 58. AW

półłokietek «zwój przędzy, motek z określoną liczbą pasm» Próle Olsz. AW

półmetry (Z + lit) W Pisz, psn; *pu-* W; ogp: *byŭo zagrozuno štaχetańi, pòumetrova sć byŭa зробýuna, co f te važivo ptasina ñe sua* Kwik Pisz. BB

półmiesięczny; tylko *pu-*; ogp: *pumńešančni* W, SWarm 129. AW

półnagi (lit) W; tylko *pu-*; ogp: *czy ty się nie wstydzisz takã pu nagã chodźić* Tuławki Olsz, KF. AW

półnago; tylko *pu-*; ogp: *pu nago poszła na fest* Tuławki Olsz, KF. AW

półniewódek zob. **poniewódek?**

północ (Z + P + lit) W Giż i bl, psn; *pu-* W Giż; **1.** «godzina dwunasta w nocy, też: środek nocy» W Giż i bl: *vrúcuu do domu dopýru po punoci* W, SWarm 129, *o puunocy straši i duży χοζο* Wipsowo Olsz; **2.** «jedna z czterech stron świata, kierunku geograficzny» W i bl: *Kedy džewo stoi, to drzeń to jest ʘot morcizny, ʘot pòunocy, baržè držeńisty* Raszağ Resz, ● *od nowiu do ćwierci to zachodził na zachód do północi* [o księżycu] Dajtki Olsz, Szyf AM s. 42. AW

północek lit bl; *pu-*; «północ». DK

północny (SWM VI, Szyf AM, Kult MW AS) OMzach Węg Giż Pisz, psn; **1.** «związany ze środkową porą nocy, z północą»: *Jeruzalimnie ocuć się, Oto północny cas teraz* psn IS I 154; **2.** *Gwiazda Północna* OMzach Węg Giż Pisz zob. **gwiazda** w zn 1. AW, DK

półobiadek «drugie śniadanie» Emilianowo O, SWMp 242. AW

półokrągły (Z + lit) Olsz Szcz Giż Olc; ogp: *som myoty do slèxtowańa żelaza, puu-okronęę, okronęę i puaskę* Kowale Oleckie, *skšinka do opalu, kufer to byua skšinka na ukos, véko puʘokronęę* Borawskie Olc, *łusiądziewa może przy tem pułokrągłem stole* Tuławki Olsz, KF. BB

półosma zob. **półósma**.

półostrów «półwysep» Sucholaski Giż. AW

półósma (Z) Olsz; *-os-*; «siedem i pół»: *puuʘosma tyśunca* Purda Olsz. AW

półparciany (SWM IV) Mrąg Giż Olc; «o płótnie: utkane z przędzy lnianej i bawełnianej». DK

półpasie (lit) Olsz; tylko *pu-*; «o zespole połączonych ze sobą tratw stanowiących połowę tzw. pasa»: *za služù znovu na púpaše spšangnu pospoçu i koleju iena za drugu puinu* [o splewieniu drzewa] Ruś Olsz, KN II 55. AW, DK

półpięta (Z) Olsz Szcz Mrąg Giż, psn; *pu-* Szcz Mrąg Giż; «cztery i pół»: [wóz] *dʘo żnif to je duuęi štëry metri abo puupsanta* Pluski Olsz, *ta vojna pupsinta roka* Pasyłm Szcz. AW

półpięta (Z + lit) Olsz; *pu-*; «czterysta pięćdziesiąt»: *mašina koštuje žiś pupsantasta marek, a žiś pupsantasta marek, to bi ne zebrau f caui fši* Nagłady Olsz, Stef JPW 5. DK

półplótno «rodzaj tkaniny bawełniano-lnianej»: [tkaniny] *puu weuńane, puu baweuńane; puupuótno* Wojnowo Mrąg. MK

półpołka (Z + SWM XII) O Szcz Mrąg Pisz; *pu-* Szcz Mrąg (w SWM uogólniona postać *półpołki*); «**poła** w zn 1»: *sukman to taki żaket co ma duuęe pupouki* Lipowiec Szcz. AW

półroczny (Z + lit) W Giż; tylko *pu-*; ogp: *mawa dwa zrebki: jenego purocznego ji jenego putorocznego* Tuławki Olsz, KF, *tè nawozi dauęm na purocni kredit rolnikom* Ryn Giż. AW, DK

półsanki «rodzaj dwuczęściowych sań służących do przewozu ciężarów, najczęściej drzewa» Kajkowo O, SWM II s. 59. AW

półsierota (Z) Resz Giż; ogp: *Kedi oćec ʘumar, to puuśerota* Skop Giż. AW

półsiódma zob. **półsiódma**.

półsiostra (Z + lit) OW Szcz Mrąg Giż Pisz; *pu-* lok. jw.; «córka rodzeństwa matki lub ojca; też: siostra przyrodnia?»: *moja puśostra – ot moji matki šostru curka* Butryny Olsz, *pubrat i puśostra to od wuja žęci* Rudziska Szcz. AW, DK

pólsiódma (Z + lit) Olsz; *-sio-*, tylko *pu-*; «sześć i pół»: *to darovauo tak rixò puśòdma roka* Brąswałd Olsz, KN I 306. AW

pólskorzeniuszki; tylko *pu-*; hip «**pólskorznie**»: *skoźńe, gamaše, puskožeńuski i guma w niž bũa* Mrągowo. AW, DK

pólskorzenki; tylko *pu-*; «**pólskorznie**» Zameczek Mrąg. AW

pólskorzniak; tylko *pu-*; «but z krótką cholewką»: *puskoźńok; to do roboti byli, to hel'i cholevy* Sołtmany Węg. AW

pólskorznie; tylko *pu-*; «buty z krótkimi cholewkami»: *puskoźńe do roboti* Sołtmany Węg. AW

pólskrzynek (Z + MAGP) Elk Olc; *pu-* Olc; «część skrzyni, wydzielona przegroda»: *puskšinek* Kiliany Olc, MAGP VIII m. 400. AW

pólsukienko (Z + SWM IV) O Olsz M; *pu-* Szcz Giż (w SWM uogólniona postać *pólsukienko*); «**pólsukno**»: *pusukenko, sukno kedy z samej veuny* Skorupki Giż. AW, DK

pólsukienkowy (SWM IV) O Olsz Nidz; przym. od **pólsukienko**. DK

pólsukno (Z + SWM IV, Fal PST) OM; *pu-* Mwsch (w SWM uogólniona postać *pólsukno*); «rodzaj tkaniny z wełny o bawełnianej lub lnianej osnowie»: *z vouny to jest pusukno to na baveuńe, a kedy ze scérnej vouny to sukno* Orzysz Pisz, *postaq baweuna, a wontek żouna – to pusukno* Mrągowo, *pósukno – postaq parčana ze lnu a wuntek z jouni* Kalinowo Elk, *z pousukna to še klejdy nožencěj vyrabžauo, abo kitle [...]* Pousukno to byuo take cénke, *sykovne* Snopki Pisz, SWM IV s. 160. DK

pólszeflik; tylko *pu-*; «rodzaj naczynia»: *také dva pušefliki to pukorce* Gietrzwałd Olsz. AW, DK

pólszor (Z + P + SWM II) Szcz Giż Pisz; *pu-* Pisz (w SWM uogólniona postać *pólszory*); «**pólszorek**»: *šle to pusory* Góra Pisz, *wydzieli bryczki lub karety, konie we srebných puszorach* Klón Szcz, P 5, 8. AW, DK

pólszorek (Z + SWM II) OMzach Mrąg Pisz, Kult MW RD; *pu-* OMzach Mrąg Pisz (w SWM uogólniona postać *pólszorki*); «rodzaj uprzęży szorowej»: *pušorki do roboty, šla to samo ojčec muwiu* Waplewo Nidz, *pšerši ot pušorka* Wierzbowo Nidz. AW

pólszósta; tylko *pu-*; «pięc i pół»: *pušusta, puśòdma, puușma* Dywity Olsz. AW

pólsztryfle «skarpetki»: *zekžen [= Söckchen] – puuștriple bi še hel'i z mazurska naziwać* Rybicał Giż. DK

pólsztuczek (Z) Pisz; *pu-* Pisz; «określona ilość zmotanej przędzy»: *stucka ma dwažešća pasmòf, pustucek žešeńe – f pašńe šteržešći nići* Rostki Pisz. AW

pólsłepy «o człowieku: mający tylko jedno oko»: *ślepi, puușłepi* [odp. na pyt. kwest.] Purda Olsz. AW

półtora (Z + P + lit) OWMzach Giż Pisz Olc, psn, **półtorej**, **półtory** (Z + lit) OW Mrąg Pisz, psn; *półtora* m n OWMzach Giż Pisz i bl, f W Pisz Olc, *półtorej* f Olsz Mrąg Pisz i bl, *półtory* m Olsz, f OW Mrąg Pisz i bl; *pu-* OWMzach Mrąg Giż Pisz; «jeden i pół; jedno i pół; jedna i pół»: *sjuunko je putòra mιλijona razy ženkše jak šfat* Wipsowo Olsz, *do Berlina to trzeba pòltora dnia kolejom jechac* Klón Szcz, P 5, 12, *ja buuem putora lata stari, to stračuuem mojego ųojca* Ryn Giż, *putorej stšaay na métry* Kożuchy Pisz, *žlěbi sobže upšeke, boženek jeden to na putory néželi* Purda Olsz, *jak nakisa trože, to f pēcu polić i benzē fsażone i putora gožiny i žlep gotovy ib, kole névodu to bił cėnzarkī, co sužen abo putori sužńa te kamńeńe bił*

pšivonzane Dorotowo Olsz, SWM X s. 53, ● fraz *jak półtora nieszczęścia* W zob. **nieszczęście**. AW, DK

półtoracalówka; tylko *pu-*; «deska grubości półtora cala»: *čaluφki, tšćfercuφki, putoracaluφki, a jek ma dwa cole, to juš jest bol* Rudziska Szcz. AW

półtoraczny «o wozie: mający rozstaw kół półtora raza szerszy od normalnego» bl, Kult MW 303. DK

półtoragodzinny; tylko *pu-*; ogp W, SWarm 130. AW

półtorak (Z + lit + Fal PST) O Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz, psn; *pu-* lok. jw.; 1. «zwój przędzy z określoną liczbą pasm» O Olsz Nidz Mrąg Giż i bl: *a s tyx krackuf to byuo teš motane teš na pasma, ale byuo na putoroki, a každu putorok mńau pėntnašće pasmuf* Olsztynek O, *pšenza z okcuφ to na osnowy, a oketki i putoraki to te bedo belone do wontku* Purda Olsz; 2. «moneta o wartości półtora grosza» bl: *Mój koń nieborak* Trzy dni *nic nie jod, Napase go, napoje go* [...] *Za mój półtorak* psn Sob 92; 3. «rodzaj wozu»: *nas vus mazurski putorak vunžejsy od vasygo* Różyńsk Wk Pisz. AW

półtoramiesięczny; tylko *pu-*; ogp W, SWarm 130. AW

półtoraroczny (lit) W; tylko *pu-*; ogp: *na ziosnę zaprzegniewa do rozwerku juž tego putoraroczneho zrebåka* Tuławki Olsz, KF. AW

półtorasta (Z + P) Olsz Pisz; *pu-* lok. jw.; «sto pięćdziesiąt»: *gospodarstwo było półtorasta* morgow Gryźliny Olsz, P 3, 6, ~ *tu może z putorasta luži jest* Dajtki Olsz. AW

półtoratraktowy «o budynku: mający wydzieloną 1/3 swojej szerokości na dodatkowe pomieszczenia» bl, Kult MW 130. AW

półtoraj zob. **półtora**.

półtornica «rodzaj motowidła»: *większe motowidło nazywało się półtornica i rachowało nici do 60 ciu* Gąski Olc, P 6, 1. AW

półtorówka; tylko *pu-*; «deska o grubości półtora cala»: *tšćfercuφki, putorufki, dvucalove do ųoken; na šiua całi χto χce* Piwnice Wk Szcz. AW

półtory zob. **półtora**.

półtrojaczek; tylko *pu-*; hip «**półtrojak**»: *Jo ubogi nieboroczek Mom w worecku putrojocek I chodoki z żabzi skory* psn IS LXVIII 240. AW

półtrojak (lit) W; tylko *pu-*; «moneta o wartości 5 fenigów»: *įiguī fpšot paček putrojåka, a terås koštuiō tši trojåki* Nagłady Olsz, Stef JPW 6. AW

półtrzecia (Z) O Olsz Pisz; *pu-* Olsz Pisz; «dwa i pół»: *a córka pracuje v Olstnie v lazareće za micoške juš putšėca lata* Radosty Olsz, UAM, *mńe tši polske kobžeti wylećić poutšėca mńešunca ěe mogli* Orzysz Pisz. AW

półwełna «**pólsukno**» Napiwoda Nidz, SWM IV s. 161. AW

półwełniany (Z + SWM IV) O Mrąg; «o tkaninie: utkana w połowie z wełny». AW

półwiatr ogp?: *zōgel, un jes teš na kiju takem, z źetrem jiže, s puuźetrem* Paprotki Giż. KS

półwiek psn; «połowa wieku, pięćdziesiąt lat»: *w półwiek później, oczywista, nastal Hitler antychrysta* psn IS XXVII 99. KS

półwłoka «miara powierzchni gruntu»: *vũoka to je sešješont morguf, a so i mńejse vuuki, a pouvũoka to tylo pouove* Kobyły Szcz. KS

półwoza (SWM II) O; «jedna z dwóch części wozu»; ● *półwoza przednia, tylna*. KS

półwozie (Z + lit + SWM II) OWMzach i bl; *pu-* (w tym *pó-*) OWMzach; **1.** «jedna z dwóch części wozu» OWMzach i bl: *štǫⁿski, take γaki želaza, to te puvože se tedi rǫvno čǫⁿghe* Szczytno, *pšedne i tilne puvože sǫ zuǫnčǫne rozvǫrkǫ* Mokiny Olsz, Stef JPW 65; ● *półwozie przednie, tylne*; **2.** «wózek na dwóch kółkach» O Szcz: *puvože, to na dwuγ koukaγ* [odp. na pyt. kwest.] Lesiny Mł Szcz; **3.** «dwukołowa konstrukcja, na której wspiera się grządziel pługa» Olsz Szcz: *amerikany to ne byli zrazu na koukaγ, a potem zrobil'i take pouvože, take dva kouka, jene ženkse, a druge mńejse* Kobyły Szcz. AW, KS

półwozik «wózek na dwóch kółkach» Szczytno, SWM II s. 49. AW

półwóz (Z + lit) O Nidz; tylko *pu-*; Gsg -a Nidz; «jedna z dwóch części wozu»: *p^ršěšćen do puvoza* [odp. na pyt. kwest.] Więckowo Nidz. KS

półwózek (Z + SWM II, Kult MW RD) O Olsz Ełk; *pu-* Olsz; **1.** «wózek na dwóch kółkach» O Olsz Ełk; **2.** «dwukołowa konstrukcja, na której wspiera się grządziel pługa»: *amerikan bes puwuska, amerikan s puwuskam* Gietrzwałd Olsz. AW, KS

półwózka «wózek na dwóch kółkach» Opaleniec Szcz, SWM II s. 49. AW

półzłotek (Z + lit) O Szcz; *pu-* O; «moneta o wartości połowy złotego»: *pěć trojokuf – puγ zuotěgo, puγzotek* Olsztynek O. AW

półzmiersch lit bl, psn; w **półzmierschu** «wieczorem (obj. Kolb)»: *Běde ja sie cichuchno śpieszała, O wpǫł zmierschu běde obiad miała* psn, Kolb 148. KS

półzmrok «zmiersch, półmrok»: *puγzmrok, čemńaso se jus robǫ* Uźranki Giź. AW

półżywy; tylko *pu-*; bez sprecyzowania znaczenia i bez cytatu W, SWarm 130. AW

póścian zob. **pościan**.

póta «tak długo jak, dopóki»: *puta mām śiua, to běnde γoźiua* Pogorzal Wk Pisz. AW

póty (Z) Mrąg Pisz Ełk; **1.** «do tego czasu, dotąd» Pisz Ełk: przs. *zban puti vode nośi, aź se Źuγo urze* Hejdyk Pisz; **2.** «do tego miejsca, potąd»: *w obzāt suǫńce gzeje; śiua luži se boji φ struge wleść, φ struge puty* Krutyń Mrąg; por. **wpóty**. AW

późdno zob. **późno**.

późnić się «o zegarku: pokazywać godzinę wcześniejszą niż aktualna»: *twǫj zegierek sie pǫźni* Tuławki Olsz, KF. AW

późno (Z + P + lit) OWM, psn; *po-* Olsz Nidz, -*zd-* Resz Giź, ◇ comp sup -*ěj, -ej* O Olsz M i bl, -*é* O Olsz Nidz Mwsch, *na-* Olsz; **1.** tylko comp «po upływie jakiegoś czasu, potem» O Olsz M i bl: *to fiedi dūugo dǫruje, čem listki ot kartofluf běndo žǫute, zžoukno, óni vńido, ale uš puźni* Kajkowo O, UAM, *aš dopěru pǫźni o pǫre lāt pšyšli naučyćele i widal'i kšǫnški – jena strona po polsku, druga po nęńjecku* Gietrzwałd Olsz, *moja matka jęγałi, a puźnej jak nęjeli žeci, to šostru jęγaua* Kot Nidz, *potam puźni buγem fcǫⁿgenty do vojska, dva latam otsuγuγy* N Kaletka Olsz; **2.** tylko w comp «dalej, w następnej kolejności, zwłaszcza przy wyliczaniu» O Olsz Nidz Mwsch: *pěze w dreliγu a puźnij na tym powuoka* Skajboty Olsz, *śe spšęže, spšęra s pęřsego, puźnij śe namudla te brudne męjsca i proškem śe nasipuje* Nidzica, *rosćniā γlęp, a puźnej bes noc stoji i γoži* Ryn Giź, *śarny te maue a puźni te duze to jeleńe; kožou* Różyńsk Wk Pisz, *pǫźnej ji fartuγ, ji Źunterok, kosula* Ryn Giź; **3.** «nie wcześniej; pod wieczór lub o nocnej porze; też o zbliżaniu się konkretnego terminu» O Olsz Szcz Mrąg Giź Pisz: *jak ja ša z mojam menžem brutkańiuam i w Olštunę byua wistawa ji cuği ne śli, buγo juš pužno* Butryny Olsz, *us to buγo mocno pužno, jek un do domu p^ršiset* Szestno Mrąg,

● w pytaniu o godzinę *jek puzno uš je? Pańi ma zygr?* Tomaszkowo Olsz; **4.** «pod koniec określonego czasu lub tuż po nim» O Olsz Nidz Giż Pisz Ełk i bl: *w żeśeni puzno* Rostki Pisz, *mašine sikować tšeba, drašować tšeba jutro, mi jesce nie drasowalińic, dołpero zachem – tu u naju troxe puźnij* Frąknowo Nidz, *tęskno mi za nim, kiedy czasem się przytrafi, że listkarz przyniesie „Mazura” o dzień później* GazOlsz XXIX 15; **5.** «z opóźnieniem; w ostatniej chwili» Giż i bl: *ale še puzno zbzirota* Rybical Giż; **6.** tylko w sup «najdalej»: *napóźni ło psiaty musita być doma* Tuławki Olsz, KF; **na później** (P + lit) Olsz Szcz; «na kiedy indziej, na przyszłość»: *musiwa sobie troche łostazić na późni* Tuławki Olsz, KF; **za późno** (Z + P + lit) OWMzach Pisz Gołd, psn; «po czasie, poniewczasie»: *to ni mēli luži, za puzno zrobili, za puzno začeli – to nie skunčili tego* Kajkowo O, UAM, *Niemcy go wołali, ale już było za pozno, bo już go polski strazak pograniczny zabrał pod sąm opekę* Klon Szcz, P 5, 32. DK

późny (Z + P + lit + SWM XI) OWMzach Giż Pisz Olc i bl, psn; *po-* W, ◇ sup *na-* Giż, ◇ GLsg f -é W; **1.** «dobiegający końca, kończący się» W Szcz i bl: *wnet glandy bandą, ale małe jano, na późną jesiań wesele, na chłóre waju wszystkich zapraszawa już teraz* W, Bar 105, *φ puźniejszym węcōże zebraua še mūožeš polska ze stariej tradycji, aby żećom pokazać gwāzdora, śemla* Purda Olsz; **2. a)** tylko w comp «następujący po poprzednich, kolejny» O Resz Giż i bl: *pazori to biui kowalske – sobże robzone – i biui naziwane pazori, a φ puźniejszych latax to zağineuo, nie biui take przyktyčne jek ołte* Bredynki Resz, *późniejsze pokolenia mazurskie będą płakały i nas przeklinały, jeżeli my im nie zachowamy naszych skarbów mowy i narodowości!* GazOlsz XXIX 12; **b)** «mający miejsce, wykonywany pod koniec właściwej pory» Giż: *późnejse sévi liši doxót pšiprovažo, bo óni źle pšezimujō* Orłō Giż, UAM; **3.** «o niektórych roślinach: dojrzewający, kwitnący lub wyrastający (też: sadzony) po innych odmianach» O Olsz Mzach Pisz Olc: *cukrowe źisnie, te puźnejše kpašne to lešne źisnie* Orzyny Szcz, *te późnejse to peone, a te prentse to bijony* Frąknowo Nidz, SWM XI s. 123, *te późne kartofle wsadziwa dopsieru na początku maja* Tuławki Olsz, KF; **4.** tylko w comp «mający stać się kimś w przyszłości, przyszły»: *pierwszem Redaktorem tego „Warmjaka” był ks. wykary Barczewski z Biskupca późniejszy Proboszcz w Brunswaldzie* Dywity Olsz, P 4, 36. AW, DK

ERRATA DO TOMU I

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
akord	116	13 od d.	Olsz Ełk	Olsz Szcz Węg Ełk
akord	116	17 od d.	Szcz Ełk	Szcz Węg Ełk
badać	143	2 od g.	P 5, 35	P 5, 55
balsamina	147	13 od d.	Mraż Ełk	Mraż Pisz Ełk
becik	161	14 od g.	Szcz Olc	Szcz Pisz Olc
becik	161	15 od g.	Szymany Szcz	Dąbrówka Pisz
I. bez	165	10 od d.	<i>psi</i> Szcz	<i>psi</i> Szcz Mraż i bl
bić	175	22 od d.	Olsz Giż Pisz	Olsz Mraż Giż Pisz
blajfeder	187	17 od d.	Olsz Szcz Giż	Olsz Giż Pisz
blyszczec	195	12 od g.	blyszczec	blyszczec (Z + SWM X) W, psn;
blyszczec	195	13 od g.	blyszczacy	blyszczacy (SWM X) Resz, psn;
bogaty	200	3 od d.	Olsztynek O	Bartki Nidz
I. bok	202	19-20 od d.	O Olsz M, psn,	O Olsz M, lit bl, psn,
bosy	208	12 od d.	Szymany Szcz	Dąbrówka Pisz
bosy	208	15 od d.	Olsz Szcz i bl	Olsz Szcz Pisz i bl
bronowac	226	9 od g.	Olsz,	Olsz, fut 1pl <i>będziwa bronowac</i> Olsz;
byc	254	13 od d.	Szcz Pisz	O Szcz Pisz
byc	258	17 od d.	<i>byc piechota</i> «przybyc pieszo»:	<i>byc piechta</i> «przybyc pieszo» Nidz Mraż;
cylinder	367	2-3 od d.	XCCVIII 54	LIV 198
czarny	374	15 od d.	<i>czarne piwo</i> bl zob. piwo ,	usunac
czerpac	382	11 od d.	<i>czerpia</i> Olsz	<i>czerpia</i> O Olsz
czerwony	384	3 od d.	brzezak? w zn 1	brzezak? w zn 1a
czub	393	6 od d.	M, lit bl;	M, lit bl, Kult MW MP;
czub	393	4 od d.	Pisz Ełk:	Pisz Ełk i bl:

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
168	8 od g.	bez pochyby zob. pochyba .
207	21 od d.	borszuczek zob. porszuczek?
207	21 od d.	borszuk zob. porszuk?

ERRATA DO TOMU II

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
1.	2.	3.	4.	5.
dać	11	18 od g.	O Olsz M	OWM
dar	19	7 od g.	W Szcz, lit bl:	W Szcz Elk, lit bl:
dar	19	8 od g.	W Szcz i bl:	W Szcz Elk i bl:
dar	19	20 od g	bl:	Elk i bl:
długi	40	3 od g.	<i>długa poduszka</i> bl	<i>długa poduszka</i> O i bl
dno	43	13 od d.	Wesołowo Szcz	Wesołowo Pisz
dodać	58	14 od g.	psn;	psn; fut 1pl <i>dadawa</i> Olsz,
dojść	62	9 od d.	Jabłonka Nidz;	Jabłonka Nidz, ● fraz <i>dojść do porządku</i> «uporać się z czymś, poradzić sobie»: <i>ni moga s tam dojść do požŭntka, bo fšistko mi tu pomâŭtâueš</i> W, SWarm 116;
dostać	84	22 od g.	Olsz Mrąg	Olsz Nidz Mrąg
dowiedzieć	94	12 od g.	dowiedzieć «dobrze widzieć»	dowiedzieć (Z) Olsz Mrąg; «dobrze widzieć»
dupa	130	13-12 od d.	[<i>takie, co to</i>] psu w <i>dupę</i> wsadzić Mrąg zob. wsadzić w zn 1	usunąć
dychawica	144	17 od d.	(Z + lit)	(Z + P + lit)
dzień	162	21 od d.	<i>do dziś dzień</i>	<i>do dziś dzień</i> O Olc
dziesięć	164	17 od d.	<i>dziesięcioma</i> Olsz	<i>dziesięcioma</i> Olsz Nidz
dziwy	180	17-16 od d.	● fraz <i>pokładać dziwy</i> Olsz zob. pokładać ;	usunąć
e	184	1 od g.	e «wykrzyknik	e (Z + lit) W; «wykrzyknik
*ferdauować	206	18 od g.	Cybulki Giż	Szczecinowo Elk
fitrola	213	13 od g.	fitrola	fitriola
folusz	220	11 od g.	<i>kavaŭ ot ževa</i>	<i>kavaŭ ževa</i>
gatry	250	4 od d.	gatry «pily, tartaki» Sząbruk Olsz, JP LXVI 95.	usunąć
giskan	267	3 od g.	Pisz Elk Olc;	Pisz Elk Olc;
giskan	267	3 od g.	wis- Pisz;	wis- Pisz Olc;
gładziczka	271	11 od d.	(SDGW) sp O Olsz	(Z + SDGW) sp O Olsz Szcz
godnie	288	20 od d.	godnie «właściwie	godnie psn; «właściwie
goło	292	6 od d.	Olsz Nidz Giż, lit bl, psn; przysł. od goły : 1. w zn 1 Olsz Giż i bl	Olsz Nidz Mrąg Giż, lit bl, psn; przysł. od goły : 1. w zn 1 Olsz Mrąg Giż i bl

1.	2.	3.	4.	5.
gwiazda	346	15 od d.	O Olsz Mzach Pisz Olc	O Olsz Nidz Węg Pisz Olc
gwiazda	346	15 od d.	sp Szcz,	sp Szcz i bl,

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
250	4 od d.	gater (Z + lit) O Olsz Mrąg; «piła tartaczna, tartak»: <i>pěntnašće młimetrop to je najtņejsa deska, to gater ģe źtņe tņejsy</i> Mikołajki Mrąg. (Nm Gatter).

ERRATA DO TOMU III

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
1.	2.	3.	4.	5.
halbka	9	16 od d.	Resz; <i>alb-</i> Nidz;	Resz Elk; <i>alb-</i> Nidz Elk;
haluga	10	22 od d.	haluga zob. oluga .	usunąć
hastychny	14	8-7 od d.	<i>še opeko</i>	<i>še ģe opeko</i>
hitlerowski	22	3 od g.	<i>itl-</i> O	<i>itl-</i> O Olsz
holuga	24	12 od g.	holuga zob. oluga .	usunąć
huknąć	27	21 od d.	Lud 90.	Lud 90, <i>tak jak on wřizau a mau taki kulašik to podńus loščke ańby uknońc xcou</i> Kajkowo O.
interes	42	2 od d.	Nidz Giź Pisz	Nidz Mrąg Giź Pisz
interes	43	1 od g.	<i>jęnteres</i> O	<i>jęnteres</i> O Mrąg
interes	43	1 od g.	<i>-u</i> O	<i>-u</i> O Mrąg
interes	43	9 od g.	Olsz Giź	Olsz Mrąg Giź
inwentarz	44	4 od g.	Ostróda	Gietrzwałd Olsz
istny	44	7 od d.	istny «ten właśnie?»	istny (Z) psn; 1. «ten właśnie?»
iść	46	22 od g.	<i>idź z Bogiem</i>	<i>idź z (Panem) Bogiem</i>
jastrząb	78	5 od d.	bl, Npl	bl, Isg <i>jastrzębiem</i> bl, Npl
jeść	102	14 od g.	<i>jito</i> z podm.	<i>jito</i> (Z) Mrąg Giź; z podm.
kalka	123	17 o d.	Giź Pisz;	Giź Pisz Olc;
kanciasto	131	18 od d.	Strzelniki Pisz	Orłowo Giź
karanie	142	18 od g.	karanie forma	karanie psn; forma
karba	142	9 od d.	<i>kavau ot ževa</i>	<i>kavau ževa</i>
kejla	169	10 od d.	kejla «	kejla (Z) Resz; «
kie	174	1 od g.	jeźeli»:	jeźeli» Olsz Giź:
kierzek	187	2 od g.	Szczytno.	Szczytno, ● <i>to riba jeno to ģentus še naziwo, to mo take φ sobže na wontrobže take pazurki, jak naleźcģe bi obųapiu – taki Kešek z jędny struni i z drugı struni</i> Lipowo Mrąg.

1.	2.	3.	4.	5.
kilof	190	13 od g.	(Z + lit)	(Z + P + lit)
klebanija	204	17 od d.	klebanija	klebania
korzec	288	7 od d.	por. półkorczyk, półkorzec	por. półkorczyk, półkorcze
kowac	302	15 od g.	W i bl	W Szcz i bl
koziol	306	1 od d.	sp Pisz Elk	sp Olsz Pisz Elk
kracka	313	3 od g.	<i>pokeckuje</i>	<i>poackuje</i>
krawiec	321	4 od d.	psn; Vsg	psn; Dsg - <i>owiu</i> Olsz, Vsg
krwawic	345	13 od d.	krwawic «	krwawic psn; «
kulasik	379	5 od g.	Mragowo.	Mragowo; 5. « kulas w zn 1»: <i>tak jak on wyżaj a mał taki kulasik to podńus loščke aniby uknońc xcoł</i> Kajkowo O.

ERRATA DO TOMU IV

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
1.	2.	3.	4.	5.
po leżączku	35	21 od d.	po leżączku zob. po leżączku .	po leżączku zob. po leżączku .
leżeć	37	15 od g.	por. po leżączku .	por. po leżączku .
łorda	78	11 od d.	łorda zob. horda	łorda, łordzić zob. hord- .
mać	89	15 od g.	Stef III 14.	Stef III 14; por. psiamać .
magazyn	90	7 od g.	(Z) Nidz Giż Olc; <i>magacyn</i> Nidz	(Z) O Nidz Giż Olc; <i>magacyn</i> O Nidz
marynak	109	15 od g.	marynak ; Npl	marynak (Z) O Olsz; Npl
mazurka	117	20 od g.	Mazur»: <i>przyszły</i>	Mazur» W Giż; <i>przyszły</i>
mieleć	144	9 od g.	2sg <i>mielesz</i> Giż	2sg <i>mielesz</i> Olsz Giż
mieleć	144	15 od d.	Stef JPW 10; mleć	Stef JPW 10, ● fraz <i>mleć</i> ozorem «dużo mówić»; <i>też bez ustanku mnielesz tem ozorem</i> Tuławki Olsz, KF; mleć
mieszac	147	23 od g.	mieszany (Z) Olsz Nidz Giż Pisz	mieszany (Z) Olsz Nidz Węg Giż Pisz
mieszkać	148	16 od d.	Olc, fut 1pl	Olc, fut 2sg <i>będziesz mieszkał</i> Szcz, 1pl
mieszkać	148	15 od d.	<i>będzieta mieszkać</i> bl	<i>będzieta mieszkać</i> Szcz
młodożeńcy	164	13 od g.	młodożeńcy	młodożeńcy (Z) Pisz, psn; Npl - <i>ce</i> Pisz;
młodziak	165	20 od d.	D Wólka Resz; za młodziaka	D Wólka Resz, ▲ <i>stary młodziak</i> «stary kawaler» bl, SWM VIII s. 29; za młodziaka
móc	188	11 od g.	<i>mogli</i> bl;	<i>mogli</i> bl, <i>moglibym</i> Olsz;
najrzyć się	238	9 od d.	(Z + lit) W	(Z + lit) OW
należć	244	7 od d.	W i bl;	W i bl; <i>wszystkie kąty łobszukâlem ji ni moge ty bali naleźć</i> Tuławki Olsz, KF;

1.	2.	3.	4.	5.
napisać	256	18 od d.	praet 2pl	praet 1pl <i>napisalim</i> Olsz, 2pl
napracować się	259	21 od d.	W; praet 2pl	W Nidz Mrąg Giż Pisz, psn; fut 1pl <i>napracujem się</i> Pisz, praet 1pl <i>my się napracowali</i> Mrąg, 2pl
narzędzie	268	18 od g.	Pisz; ogp	Pisz; Npl <i>narzędzi</i> Pisz; ogp
nierad	322	19 od g.	(Z + lit) Olsz, psn;	(Z + lit) Olsz Mrąg, psn;
nierówno	323	13 od g.	Szcz: 2.	Szcz: 2. «niejednakowo, różnie, odmiennie» Nidz Giż: v <i>Mazuraz fsuscy nierówno gadajo</i> Konopki Wk Giż; 3.
noga	344	14 od d.	194.	194; por. psianoga
nos	345	19 od d.	zob. oblać w zn 1	zob. oblać w zn 1, <i>pilić swojego nosa</i> W zob. pilić ,

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
251	3 od d.	na odpód «pod spód»: <i>talo bes reńkawuφ na otsput to beńże stanił</i> Dziurdziewo Nidz.
257	10 od d.	na płaz zob. płaz .
258	17 od g.	na podwójkę zob. podwójka .
258	20 od g.	na pogotowiu zob. pogotowie .

ERRATA DO TOMU V

1. Poprawki

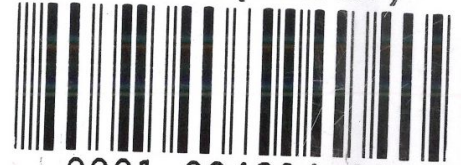
Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
objechać	19	12 od d.	psn.	psn; 3. «jadąc, zatrzymać się kolejno w kilku miejscowościach»:
oblec się	24	8 od g.	Olc;	Olc, cond 1sg <i>bych się oblokła</i> W;
ofiara	118	15 od d.	psn; -er- W;	psn; -chf- Nidz, -er- W;
ogolić	124	4 od g.	OW Szcz Mrąg Giż Elk, psn;	OW Szcz Mrąg Giż Elk, psn; praet 1sg <i>ja ogoliła</i> Szcz;
ojczysty	130	18 od d.	ojczysty lit bl	ojczysty (Z) Olsz, lit bl
okno	133	10 od d.	por. półkno .	usunąć
opatrzyć	158	5 od g.	W Pisz;	W Giż Pisz; 1. im. bier. w zn 2: <i>ludność biya opatšona</i> Ryn Giż; 2.

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
171	22	oryna zob. georgina .

Instytut Języka Polskiego
PAN w Krakowie

Biblioteka (Zbiór IJP)

0001-004304-00

Wartość naukowa tego dzieła jest bezsporna. Ma ono wielkie znaczenie dla badań naukowych nad polskim słownictwem gwarowym i nad polską kulturą ludową. Recenzowany Słownik jest poza tym wybitnym dziełem patriotycznym, ukazującym polskość gwar na terytorium, które przez wieki należało do innego państwa. Słownik jest hołdem złożonym licznym mieszkańcom Ostródzkiego, Warmii i Mazur, którzy narażając się na wielkie niebezpieczeństwo ze strony nieprzyjawnego im niemieckiego rządu, zachowywali polską rodzimą gwarę.

Prof. dr hab. Jerzy Reichan

Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur stanowi rezultat wieloletniej pracy zespołu leksykograficznego Zakładu Językoznawstwa PAN w Warszawie. Niezwykle bogate materiały znacznie poszerzą naszą wiedzę o tych gwarach. Poza tym ze względu na powojenne ruchy ludnościowe i procesy integracyjne materiały te mają w dużej mierze już wartość historyczną. Ogólną koncepcję Słownika, zasady przedstawiania materiału słownikowego i sposób ich realizacji oceniam bardzo wysoko.

Prof. dr hab. Janusz Siatkowski

ISBN 83-04-02141-2 całość
ISBN 978-83-64007-08-8 tom VI